

**NARODNOOSLOBODILAČKA
BORBA U DALMACIJI
1941-1945.**

ZBORNIK DOKUMENATA

KNJIGA

1

**INSTITUT
ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA DALMACIJE**

BIBLIOTEKA ZBORNICI DOKUMENATA

KNJIGA 1

Redakcioni odbor

BRANIČA VINKO, CURIN MIROSLAV, KUJUNDŽIC NEDJELJKO,
KVESIC SIBE, SABOLIC VLADIMIR, TRGO FABIJAN

Glavni urednik

BRANIČA VINKO

Odgovorni urednik

CURIN MIROSLAV

**NARODNOOSLOBODILAČKA
BORBA U DALMACIJI
1941-1945.**

ZBORNIK DOKUMENATA

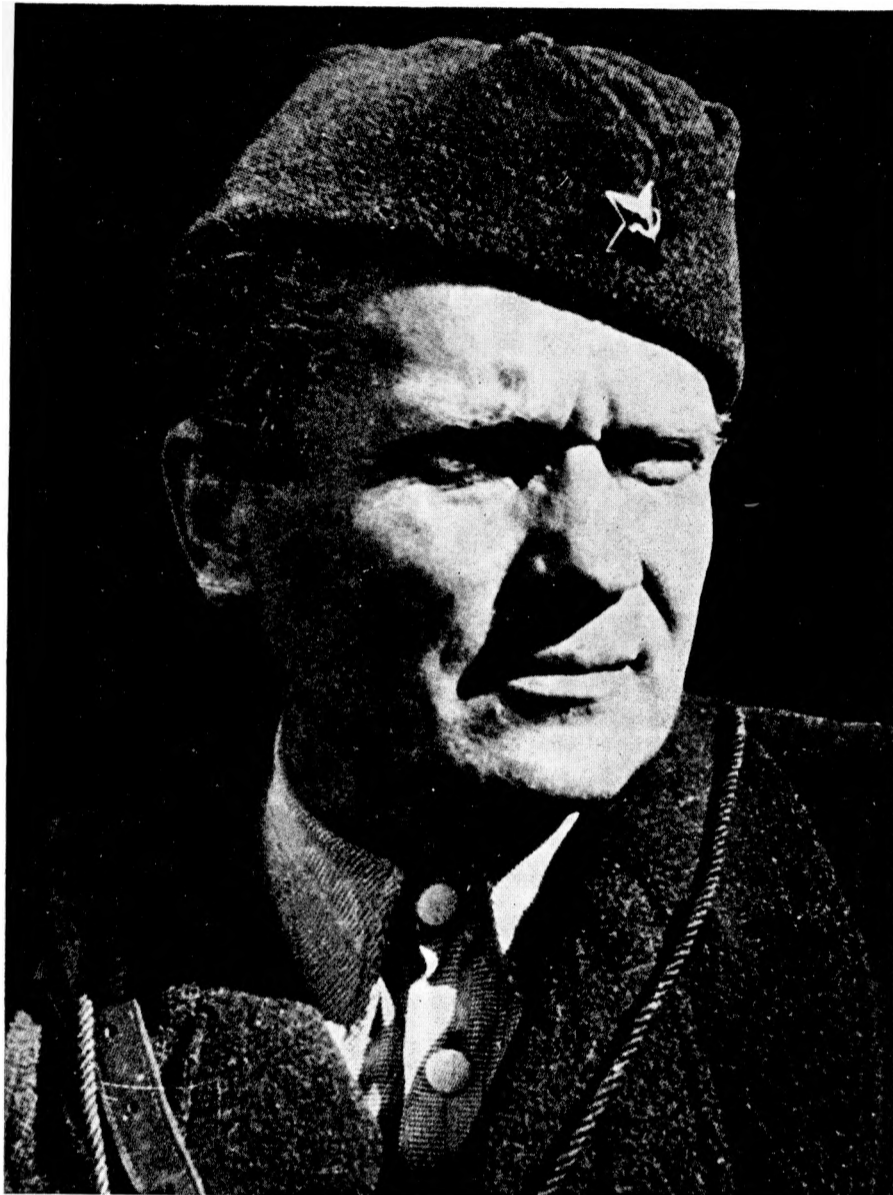
KNJIGA

1

1941. GODINA

INSTITUT
ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA DALMACIJE

SPLIT, 1981.

PREDGOVOR

Nijedan rat u dosadašnjoj historiji nije učinio takve društveno-ekonomske promjene u Dalmaciji kao drugi svjetski rat. U tom ratu Dalmacija je učestvovala sa znatnim ljudskim i materijalnim potencijalom.

Crvena nit u tom povijesnom razdoblju čini narodnooslobodilačka borba i socijalistička revolucija koja se razvijala pod rukovodstvom Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije i Josipa Broza Tita. Na tlu Dalmacije oslobodilačku borbu je organizirao i njome rukovodio Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju, odnosno organi narodnooslobodilačkog pokreta pod vodstvom Komunističke partije.

Pisanje historije toga razdoblja u Dalmaciji nezamislivo je bez arhivske građe koja je sačuvana od svih subjekata u tome ratu, kako od jedinica narodnooslobodilačke vojske, političkih organizacija narodnooslobodilačkog pokreta i organa narodne vlasti tako i od svih neprijateljskih vojnih i civilnih organa i ustanova.

Imajući to u vidu prirodno je što Institut za historiju radničkog pokreta smatra da je jedan od njegovih glavnih zadataka prikupljanje, sređivanje i objavljivanje dokumentarne arhivske građe o narodnooslobodilačkoj borbi u Dalmaciji, uključujući i djelatnost dalmatinskih jedinica NOVJ, odnosno JA, van dalmatinskog teritorija u završnim operacijama za oslobodenje zemlje.

Biblioteka Zbornici dokumenata obuhvatit će ukupno 13 knjiga a izlazit će postupno do kraja 1984. godine.

Dokumenti koji se odnose na okupaciju i razvoj oslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u Dalmaciji tokom drugog svjetskog rata, od travnja 1941. do konačnog oslobođenja prosinca 1944. godine, čuvaju se u raznim arhivskim i muzejskim ustanovama u zemlji i inozemstvu, a pored toga dokumenti talijanskih i njemačkih okupatora u vrlo malom broju su prevedeni. To je do sada predstavljalo velike teškoće znanstvenim radnicima, historičarima, sudionicima narodnooslobodilačkog rata i svima onima koji su se bavili pisanjem historije Dalmacije toga razdoblja.

Zbog toga se nametnula potreba da se najvažniji dokumenti, prikupe putem fotokopiranja, a okupatorski prevedu na hrvatski ili srpski jezik i objave u »Zborniku dokumenata o narodnooslobodilačkoj borbi u Dalmaciji« uključujući i 1945. godinu kada su dalmatinske jedinice mahom u ofenzivi za oslobodenje Istre i Trsta.

Ovaj tom Zbornika sadrži tri osnovne skupine dokumenata. Prva obuhvaća dokumente jedinica narodnooslobodilačke vojske, partijsko-političkih organizacija i organa narodne vlasti, druga sadrži dokumente talijanskih i njemačkih okupatora, a treća dokumente kvislinške NDH i četnika.

U sklopu svake skupine dokumenti su sređeni strogim kronološkim redom. Po svom sadržaju to su izvještaji, zapovijesti, naređenja, direktive, uputstva, saopćenja, proglašaji, dnevници, pregledi, zapisnici, pisma, članci iz dnevnih glasila i dr. U njima se tretiraju pitanja iz više oblasti, a najviše pitanja vojnog karaktera.

Pojedini dokumenti, naročito izvještaji, sadrže više posebnih pitanja, te se u naslovu nisu mogla sva obuhvatiti. V takvim slučajevima spomenuta su samo dva-tri osnovna pitanja. Bilješkama uz naslove date su napomene koje objašnjavaju formalnu stranu dokumenta: u kojoj se arhivskoj ili muzejskoj ustanovi čuva, da li je original, kopija ili prijepis, je li pisan rukom, tipkan na pisačkoj mašini, umnožavan i odakle je preštampan i slično. U tekstu naših dokumenata ispravljene su samo pojedine pravopisne greške (npr. ispravljena su pogrešno napisana velika ili mala slova, uneseni su neophodni interpunkcijski znakovi da bi se izbjegla dvosmislenost i slično).

Nadalje, ako je u originalu nedostajalo nekoliko slova ili poneka riječ dopisani su i označeni uglastim zagradama. To je učinjeno ondje gdje je bilo neophodno i gdje se po očuvanim dijelovima slova ili po smislu moglo odrediti o čemu se radi. Na mjestima gdje je nedostajao dio teksta (često puta uslijed oštećenja dokumenta) stavljene su tri točke. Na isti način označeni su i dijelovi teksta koji su izostavljeni zbog ponavljanja, beznačajne sadržine ili zbog toga što se odnose na situaciju van Dalmacije. Ovako je postupljeno uglavnom kod dokumenata neprijateljske provenijencije u kojima često ima podataka i o situaciji na susjednim teritorijama. Iz istih razloga slično je postupljeno ali u manjoj mjeri i s dokumentima NOV i organizacija NOP-a (i to samo kod njihovih glasila ili kod izvještaja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Centralnog komiteta KP Hrvatske) gdje se govori o situaciji u svim pokrajinama Hrvatske.

Poseban problem sastojao se u prikupljanju i unošenju podataka kojima se objašnjavaju događaji, lica, pseudonimi (koji se uglavnom nalaze u dokumentima NOV i organizacija NOP-a), geografski pojmovi (u talijanskim dokumentima čiji su nazivi bili promijenjeni) kao i razna druga pitanja i pojedinih iz dokumenata. Ovi podaci dobijani su uglavnom konzultiranjem s rukovodiocima i sudionicima u događajima i upoređivanjem dokumenata. Objavlivanjem neprijateljskih dokumenata te objašnjenjima u primjedbama uz njih, unekoliko su upotpunjeni oskudni podaci ili praznine u dokumentarnom materijalu Narodnooslobodilačke vojske i organizacija NOP-a, naročito za period 1941. i 1942. godine iz kojeg ima manje sačuvanih dokumenata.

Veći dio originala (kao i originala snimljenih u raznim arhivskim i muzejskim ustanovama u zemlji i inozemstvu) čuva se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta u Beogradu, a manji dio u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu i u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije u Splitu.

Dokumenti koji potječu iz 1941. godine objavljuju se u ovoj, prvoj knjizi. Međutim, u daljem razvoju oružane borbe, s formiranjem partizanskih jedinica i njihovim pojačanim dejstvom, stvaranjem partijsko-političkih organizacija i organa narodne vlasti na oslobođenom i neoslobođenom teritoriju Dalmacije, u narednom periodu i obim arhivske građe je znatno veći. Dokumenti iz 1942. godine bit će objavljeni u tri knjige, iz 1943. i 1944. godine u po četiri knjige, a iz 1945. godine (sudjelovanje dalmatinskih jedinica u završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje) u jednoj knjizi.

Na kraju treba istaći da je redakciji punu pomoć pružio Vojnoistorijski institut, omogućivši joj da koristi već objavljene dokumente u raznim tomovima »Zbornika dokumenata i podataka o NOR-u naroda Jugoslavije«, u korištenju većeg broja prevedenih dokumenata talijanskih i njemačkih okupatora, kao i u tehničkim poslovima na fotokopiranju arhivske građe.

Redakcija izražava zahvalnost Vojnoistorijskom institutu na svesrdnoj pomoći a također i svima koji su pomogli da ova značajna edicija bude objavljena.

Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije cijelu biblioteku »Zbornici dokumenata« izdaje u čast 40. godišnjice ustanka i socijalističke revolucije naroda i narodnosti SFR Jugoslavije.

Redakcija

**DOKUMENTI
ORGANIZACIJA NARODNOOSLOBODILACKOG
POKRETA**

BROJ 1

**PROGLAS CENTRALNOG KOMITETA KPJ NARODIMA JUGOSLAVIJE
OD 15. TRAVNJA 1941. GODINE¹**

NARODI JUGOSLAVIJE!

Strašna katastrofa, koju smo mi komunisti već odavna signalizirali, zadesila je narode Jugoslavije. Osvajačke armije osovinskih sila provalile su u našu zemlju iznenada i svuda kud prolaze siju smrt i pustošenja. Beograd je srušen sa zemljom. Nevina djeca, žene i starci, koji su se u paničnom bijegu htjeli spasiti iz gorućih ruševina bili su podvrgnuti strojopuščanoj vatri iz aviona barbarskih napadača. Na frontu se bije teška krvava i nejednaka borba sa nadmoćnim napadačima. Velikim osovinskim napadačima pridružili su se i mali osvajači Bugarska i Mađarska. Dvije zemlje sa kojima su prijašnji neodgovorni upravljači Jugoslavije stvarali paktove o vječnom prijateljstvu. Podlo kao strvinari, pridružili su se bugarski i mađarski imperijalisti velikim imperijalističkim osvajačima, da i oni istrgnu koji komadić mesa iz krvavog tijela Jugoslavije. Ali narodi Jugoslavije, uključivši i većinu Hrvata, herojski se bore za svoju nezavisnost protiv mnogobrojnijeg neprijatelja. U teškoj i sudbonosnoj borbi sa tuđinskom najezdom našla se u Hrvatskoj šaka agenata i petokolonaša, koja je uz pomoć najurenih hrvatskih vlastodržaca sistematski pripremala i konačno u najtežem času izvršila izdaju kakvoj nema premca u nizu izdaja hrvatske gospode i vlastele u historiji.

HRVATSKI NARODE!

Ta gospoda tebi pričaju, da su ti izvojštila slobodu i nezavisnost pomoću Hitlera i Musolinija. Vjeruješ li ti to? Pamtiš li ti, da je ikada u tvojoj tisućgodišnjoj mukotrpnjoj historiji, u tvojim teškim časovima bio tebi prijatelj i zaštitnik — njemački, mađarski, talijanski ili koji drugi osvajači? Ne! Nikada. Naprotiv, uvijek, su te oni porobljavali

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, latinicom, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-24/3. Ovaj proglas objavljen je pod brojem 1 stoga što je njegova sadržina vezana za sjednicu CK KPJ od 10. travnja 1941.

i onda iskorištavali. Uvijek su te nastojali međusobno zavaditi da bi onda lakše tlačili. Uvijek su ti osvajači težili da zagospodare tvojim plodnim ravninama i šumama, težili su da ti oduzmu divnu Dalmaciju — divno Jadransko more. Uvijek su hrvatska gospoda i vlastela bili ti koji su te prodali tvojim porobljačima da bi onda sama mogla lakše piti tvoju krv. Evo, takvu nezavisnost pripremili su tebi hrvatska gospoda.

HRVATSKI NARODE!

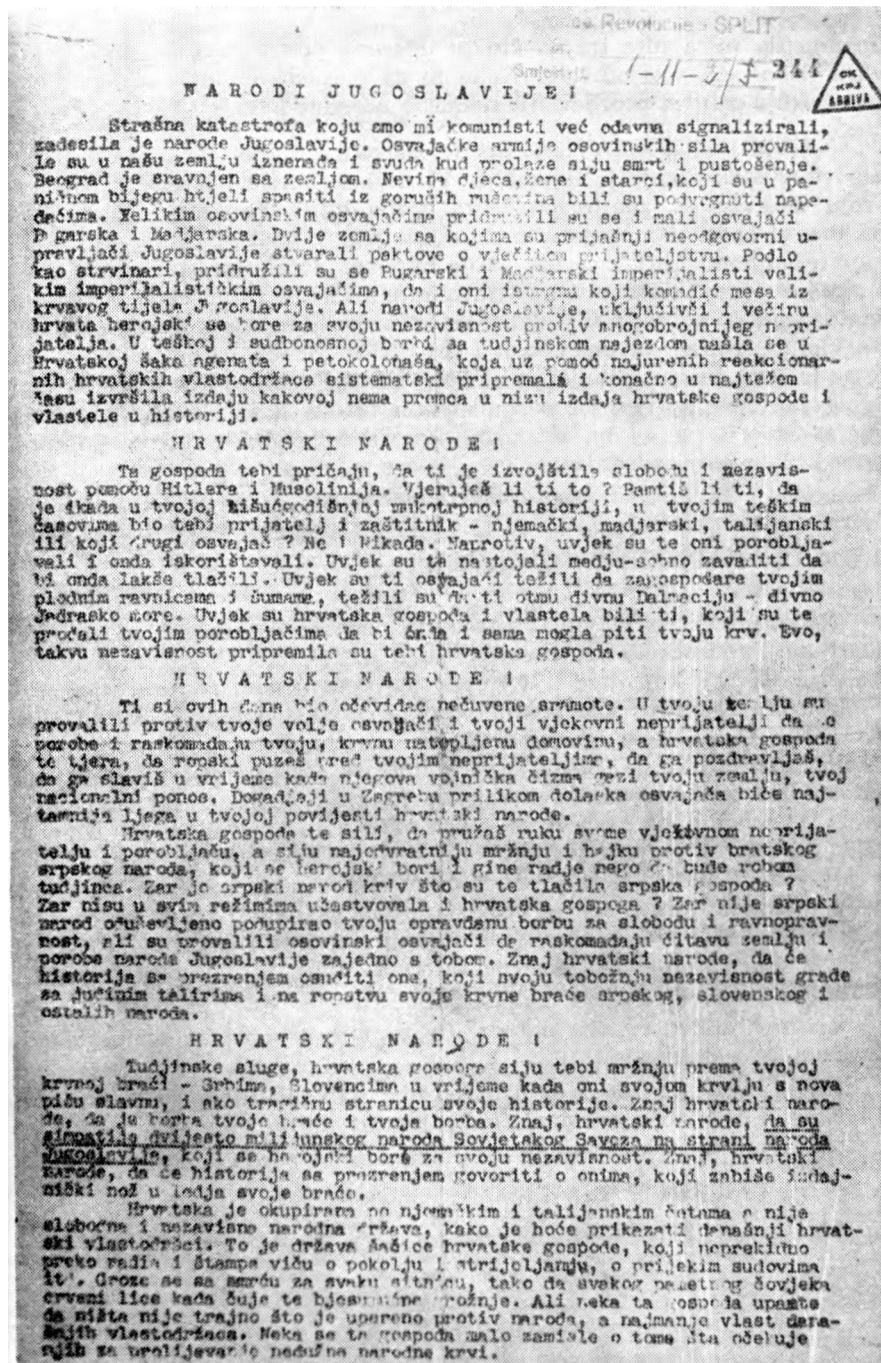
Ti si ovih dana bio očevidac nečuvene sramote. U tvoju zemlju su provalili protiv tvoje volje osvajači i tvoji vjekovni neprijatelji da te porobe i raskomadaju tvoju krvlju natoplenu domovinu, a hrvatska gospoda te tjeraju, da ropski puzeš pred tvojim neprijateljima, da ga pozdravljaš, da ga slaviš u vrijeme kada njegova vojnička čizma gazi tvoju zemlju, tvoj nacionalni ponos. Događaji u Zagrebu prilikom dolaska osvajača bit će najtamnija ljava u tvojoj povjesti, hrvatski narode.

Hrvatska gospoda te sile, da pružiš ruku tvojem vjekovnom neprijatelju i porobljaču, a siju najodvratniju mržnju i hajku protiv srpskog naroda, koji se herojski bori i gine rađe nego da bude robom tudina. Zar je srpski narod kriv što su te tlačila srpska gospoda? Zar nijesu u svim režimima učestvovala i hrvatska gospoda? Zar nije srpski narod oduševljeno podupirao tvoju opravdanu borbu za slobodu i ravnopravnost, ali su provalili osovinski osvajači da raskomadaju čitavu zemlju i porobe narode u Jugoslaviji zajedno sa tobom. Znaj, hrvatski narode, da će historija sa prezrenjem osuditi one, koji svoju tobožnju nezavisnost grade sa judinim talirima i na ropstvu svoje krvne braće srpskog, slovenskog i ostalih naroda.

HRVATSKI NARODE!

Tuđinske sluge, hrvatska gospoda, siju u tebi mržnju prema tvojoj krvnoj braći Srbima, Slovencima, u vrijeme kada oni svojom krvlju s nova pišu slavnu, i ako tragičnu stranicu svoje historije. Znaj, hrvatski narode, da je borba tvoje braće i tvoja borba. Znaj, hrvatski narode, **da su simpatije dvijestomilijunskog naroda Sovjetskog Saveza na strani naroda Jugoslavije**, koji se herojski bori za svoju nezavisnost. Znaj, hrvatski narode, da će historija sa prezrenjem govoriti o onima, koji zabiše izdajnički nož u leđa svoje braće.

Hrvatska je okupirana po njemačkim i talijanskim četama, a nije slobodna i nezavisna narodna država, kako je hoće prikazati današnji vlastodršci u Hrvatskoj. To je država šačice hrvatske gospode, koji neprekidno preko radija i štampe viču o pokolju i strijeljanju, o prijekim sudovima itd. Groze se smrću za svaku sitnicu, tako da svakog pametnog čovjeka crveni lice kad čuje te bjesomučne grožnje. Ali neka ta gospoda

Faksimil proglasa Centralnog komiteta KPJ od 15. travnja 1941.

upamte da ništa nije trajno što je upereno protiv naroda, a najmanje vlast današnjih vlastodržaca. Neka se ta gospoda malo zamisle o tome što očekuje njih za prolijevanje nedužne narodne krvi.

NARODI JUGOSLAVIJE: Srbije, Slovenije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Vojvodine. Vi koji se borite i ginete u borbi za svoju nezavisnost, znajte, da će ta borba biti okrunjena sa uspjehom, pa ma vi sada sa nadmoćnim neprijateljem i podlegli u toj borbi. Ne klonite duhom, zbijte čvršće svoje redove, dočekujte uzdignute glave i najteže udarce. Komunisti i čitava radnička klasa Jugoslavije ustrajati će do konačne pobjede, u prvim redovima narodne borbe protiv osvajača. Ne klonite duhom ni onda ako u toj borbi vremenom i podlegnete, jer će se iz ovog krvavog imperijalističkog pokolja radati novi svijet, zbrisati će se zauvijek korijeni imperijalističkih ratova i nacionalnog porobljavanja. Stvoriti će se na istinskoj nezavisnosti svih naroda Jugoslavije slobodna, bratska zajednica.

RADNICI I RADNICE JUGOSLAVIJE!

Nad radničkom klasom Jugoslavije nadvide se crni oblaci. Najgori neprijatelji radničke klase provalili su u našu zemlju i zavode najcrnju reakciju. Ti isti, koji drže u svirepom kapitalističkom ropstvu njemačku i talijansku radničku klasu, koji porobiše mnoge narode i proliše more krvi kako svoga tako i drugih radnih naroda. Pred licem ovih teških časova radnička klasa Jugoslavije treba da se nađe jedinstvena i zbijenih redova. Ne treba se plašiti nikakvog terora i progona. Mi smo na to navikli, progonili su nas svi režimi u toku ovih 20 godina, ali radnička klasa na čelu sa svojom avangardom — Komunističkom partijom postala je još jača. Naša dužnost je da u ovim sudbonosnim danima sačuvamo svoju hladnokrvnost, da još odlučnije učvršćujemo svoje redove, da radimo uporno na osvajanju i okupljanju radničkih masa — vodeći ih u borbu za njihove svakodnevne interese, u borbu za bolju i sretniju budućnost.

Zivilo bratstvo i sloga naroda Jugoslavije u borbi za svoju slobodu i nacionalnu nezavisnost!

Zivilo bratstvo i sloga svih naroda na Balkanu u borbi protiv imperijalističkih osvajača i nacionalnih ugnjetača!

Živio Sovjetski Savez nada svih ugnjetenih i porobljenih!

Zivila Komunistička Partija Jugoslavije!

15. travnja 1941.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

BROJ 2

**PROGLAS POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 12. TRAVNJA 1941.¹**

HRVATSKI RADNI NARODE I RODOLJUBIVI GRADANI

Čizma njemačkog imperijalističkog zavojevača stupila je na zemlju hrvatskog naroda, uz pomoć frankovačkih plaćenika i izdajničkog gospodskog vodstva HSS-a sa Mačekom na čelu.

U kritičnim trenucima povjesti hrvatskog naroda, kada su napredne narodne snage bile spremne da suzbiju najezdu njemačkog i talijanskog imperijalizma, da bi spasile hrvatskom narodu nezavisnost i slobodu, plaćenička Pavelićeva banda dogovorno sa izdajničkim vodstvom HSS-a, pozvala je njemačke trupe, proglasila je u Zagrebu »nezavisnu, slobodnu Hrvatsku« i hoće da uspostavi na čitavoj hrvatskoj teritoriji svoju tiransku vlast.

Gospodsko vodstvo HSS-a, još za vlade Cvetković—Maček sve je učinilo da preda zemlju fašističkim osvajačima. Ono se svim snagama založilo za pristupanje Jugoslavije trojnom paktu sila osovine, a poslije pada vlade Cvetković—Maček vodstvo HSS-a je svu svoju državnu vlast upotrebilo da sabotira i razbije obrambenu snagu naroda. Preko svojih organizacija vodstvo HSS-a je izdalo naredenje o neprijavlivanju i dezerterstvu u vojsci, a preko svoje štampe širilo je petokolonaški duh i defetističku i kapitulansku agitaciju u narodu. Napokon prelazom njemačkih trupa preko naših granica izdalo naredenje o raspuštanju svih vojnih snaga u Hrvatskoj. Ovo djelo reakcionarnih krugova u zemlji, izvedeno je u cilju da spase svoju gospodsku vlast, da osiguraju daljnu pljačku i izrabljivanje pod okriljem njemačkog imperijalizma. Hrvatska gospoda su odlučila da nas predadu u ropstvo njemačkom i italijanskom fašizmu nadajući se da će na taj način najbolje sačuvati svoje klasne [interese] i vlast nad radnim narodom. Uslijed ovih istih razloga oni nisu htjeli da se u vanjskoj politici oslone na moćan Sovjetski Savez, zemlju mira, nacionalne i socijalne pravde i zaštitnika malih naroda. Klasni interesi hrvatske gospode diktirali su njenu izdajničku petokolonašku politiku da izda nezavisnost i slobodu hrvatskog naroda.

HRVATSKI RADNI NARODE! Što vam sprema ova nametnuta Pavelićeva tiranija i okupatorske njemačke trupe? Fašistički osvajači

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, reg. br. KP-1/1. Dokument nije datiran. Datum je preuzet iz knjige Drage Gizdića »Dalmacija 1941«, Zagreb, 1957, str. 112. Vicko Krstulović u svojim sjećanjima »Dalmacija u NOB-ici« kaže: »Uoči samog ulaska talijanskih okupatora u Split (a na vijest da je proglašena Nezavisna država Hrvatska), Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju izdao je letak i odmah ga uputio svim partijskim organizacijama na području Dalmacije.« (AIHRPD, MG-II/29-1/1 str. 34.) Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju izdao je u povodu napada i okupiranja naše zemlje 22. travnja 1941. godine i drugi letak čijim originalom redakcija ne raspolaže (vidi Drago Gizdić »Dalmacija 1941«, izdavačko poduzeće »27. srpanj«, Zagreb 1957, str. 128).

HRVATSKI RADNI NARODE I RODOLJUBIVI GRADJANI

Bez njezmačkog imperijalističkog zavojevača stupila je na zemlju hrvatskog naroda, uz pomoć fašističkih plaćenika i izdajničkog gospodskog vodstva HSS-a sa Mačekom na čelu.

U kritičnim trenucima povjesti hrvatskog naroda, kada su napredne narodne snage bile spremne da suduju na jezdu njemačkog i italijanskog imperijalizma, da bi spasile hrvatskom narodu nezavisnost i slobodu, plaćenič-ka Paveličeva banda dogovorno sa izdajničkim vodstvom HSS-a, pozvala je nje- mačke trupe, proglasila je u Zagrebu "nezavisnu, slobodnu Hrvatsku" i hoće da uspostavi na čitavoj hrvatskoj teritoriji svoju tiransku vlast.

Gospodsko vodstvo HSS-a, još za vlade Cvetković-Maček sve je učinio da preda zemlju fašističkim osvajačima. Ono se svim snagama založilo za prist- panje Jugoslavije trojnom paktu sila osovine, a poslije pada vlade Cvetković- Maček vodstvo HSS-a je svu svoju državnu vlast upotrebilo da sabotira i raz- bije obrambenu snagu naroda. Preko svojih organizacija vodstvo HSS-a je izdalo naredjenje o neprijavlivanju i dezerterstvu u vojsci, a preko svoje štampe širilo je petokolonaški duh i defetističku i kapitulansku agitaciju u našu narod. Napokom prelazom njemačkih trupa preko naših granica izdalo naredjenje o raspuštanju svih vojnih snaga u Hrvatskoj. Ovo djelo reakcionari- krugova u zemlji, izvedeno je u cilju da spase svoju gospodsku vlast, da osiguraju daljnju pljačku i izrabljivanje pod okriljem njemačkog imperijaliz- ma. Hrvatska gospoda su odučila da nas predađu u ropstvo njemačkom i italija- skom fašizmu nadajući se da će na taj način najbolje sačuvati svoje klasne i vlast nad radnim narodom. Uslijed ovih istih razloga oni nisu htjeli da se u vanjskoj politici oslone na ne moćan Sovjetski Savez, zemlju mira, nacional- ne i socijalne pravde i zaštitnika malih naroda. Klasni interesi hrvatske gospode diktirali su njemu izdajničku petokolonašku politiku od izda nez- visnost i slobodu hrvatskog naroda.

HRVATSKI RADNI NARODE I Što vam sprema ova nametnuta Paveličeva tirani- ja i okupatorske njemačke trupe? Fašistički osvajači i ustaška vlast sprema ti glad, ozuširanje namirnice, i drugu životnih potreba, oskudicu kruha, bijedu i bolest. Sinovi hrvatskog naroda biće opremljeni na prisilne i opas- ne radove po njemačkoj, gdje će biti izloženi smrtnim opasnostima bombardira- nja Engleski imperijalističkih razbojnika. Ova nam vlast sprema najcrnju reakciju, nevidjeni teror, nasilja, koncentracione logore i strijeljanje na hiljade nećužnih i čestitih sinova našega naroda.

Lažu ti hrvatski narode, kad kažu da će naša zemlja biti slobodna i oslobođena od rata; sada će ona tek postati pravo poprište rata i ratnih strahota i to za račun i interese tvog ugnjetaća njemačkog fašizma. Tvoje će sinove nasilno tjerati na klanicu da krvare i ginu za interese njemač- kih osvajača. Hrvatskom narodu kad nikada do sada prijete opasnost nacional- nog i socijalnog porobljavanja.

HRVATSKI RADNI NARODE I RODOLJUBIVI GRADJANI

Oružane narodne snage silavo se odupiru i vode borbu protiv ustaša Paveličeve bande u Hrvatskoj i njemačkih osvajačkih četa po cijeloj zemlji za slobodu i nezavisnost naroda svih naroda Jugoslavije. Ne slusajte i ne ra- sjekajte naredjenja ustaškog slama. Ne dajte oružje, suprostavite se plaćenim bandama Paveliče. Povežite vašu borbu sa borbom svih naroda Jugo- slavije u borbu za slobodu i nezavisnost hrvatskog naroda.

CIVILNA BORBA HRVATSKOG NARODA ZA SLOBODU I NEZAVISNOST

CIVILNA BORBA SVIH NARODA JUGOSLAVIJE PRO IV NEJMAČKIH OSVAJAČA.

VIVO SOVJETSKI SAVEZ MIRO I ZAŠTITNIK MALIH NARODA

LOLNI PLAĆENICI I IZDAJNICI HRVATSKOG NARODA PAVELIČEVE BANDA I VODSTVO HRVATSKE SELDARSKA STRANKA SA MAČKOM NA ČELU.

CIVILNA KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE I

Objasni Komitet
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE
za Dalmaciju

Faksimil proglasa Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 12. travnja 1941.

i ustaška vlast sprema ti glad, oduzimanje namirnica, i drugih životnih potreba, oskudicu kruha, bijedu i bolest. Sinovi hrvatskog naroda biće opremljeni na prisilne i opasne radove po njemačkoj, gdje će biti izloženi smrtnim opasnostima bombardiranja Engleski imperijalističkih razbojnika. Ova nam vlast sprema najcrnju reakciju, nevideni teror, nasilja, koncentracione logore i strijeljanje na hiljade nedužnih i čestitih sinova našega naroda.

Lažu ti hrvatski narode, kad kažu da će naša zemlja biti oslobođena od rata; sada će ona tek postati pravo poprište rata i ratnih strahota i to za račun i interese tvog ugnjetača njemačkog fašizma. Tvoje će sinove nasilno tjerati na klaonicu da krvare i ginu za interese njemačkih osvajača. Hrvatskom narodu kao nikada do sada prijete opasnost nacionalnog i socijalnog porobljavanja.

HRVATSKI RADNI NARODE I RODOLJUBIVI GRADANI

Oružane narodne snage žilavo se odupiru i vode borbu protiv ustaša Paveličeve bande u Hrvatskoj i njemačkih osvajačkih četa po cijeloj zemlji za slobodu i nezavisnost svih naroda Jugoslavije. Ne slušajte i ne nasjedajte narednjima ustaškog stana. Ne dajte oružje, suprostavite se plaćenim bandama Pavelića. Povežite vašu borbu sa borbom svih naroda Jugoslavije. U borbi za slobodu i nezavisnost hrvatskog naroda.

ZIVILA BORBA HRVATSKOG NARODA ZA SLOBODU I NEZAVISNOST.

ZIVILA ZAJEDNIČKA BORBA SVIH NARODA JUGOSLAVIJE PROTIV NJEMAČKIH OSVAJAČA.

ŽIVIO SOVJETSKI SAVEZ BEDEM MIRA I ZAŠTITNIK MALIH NARODA.

DOLI! PLAĆENICI I IZDAJNICI HRVATSKOG NARODA PAVELICEVE BANDE I VODSTVA HRVATSKE SELJAČKE STRANKE SA MACEKOM NA CELU.

ZIVILA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE!

Oblasni komitet
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE
za Dalmaciju

BROJ 3

**PROGLAS POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 1. SVIBNJA 1941. U POVODU MEĐUNARODNOG
PRAZNIKA RADA¹**

PROLETERI SVIH ZEMALJA, UJEDINITE SE!

RADNICI, SELJACI, RADNI NARODE DALMACIJE

Prvi maj, borbeni dan smotre snaga međunarodnog revolucionarnog proleterijata, dočekali smo u izvanredno teškim prilikama: Jugoslavija je divljačkim napadajem osovinskih osvajača uvučena je u krvavi pokolj drugog imperijalističkog rata, armije njemačkih i talijanskih imperijalista provalile su u našu zemlju, vandalski uništile najdragocjenije tvorevine ljudskih ruku, bombama razarale naše gradove, opustošili naša polja, ubijale žene i djecu i zavele u našoj zemlji najcrnju reakciju i teror. Šaćica reakcionarne hrvatske gospode, frankovaca i petokolonaša iz HSS, koji su već odavno u službi osovinskih osvajača, izvršila je najsrमतniju izdaju nad hrvatskim narodom i svojom izdajničkom rabotom olakšala porobljivanja ostalih naroda Jugoslavije.

Današnji vlastodršci u Hrvatskoj misle svojom izdajom i predajom napaćenog hrvatskog naroda na milost i nemilost osovinskim osvajačima da će najsigurnije očuvati svoje klasne privilegije i zadovoljiti svoje bolesne ambicije, da će zavodjenjem najnovijeg terora pojačati izrabljivanje radničke klase i iz suza i krvi radnog naroda iscrpiti još veće profite.

Današnji vlastodršci u Hrvatskoj lagali su i zavaravali naivne obećanjem slobode i nezavisne države Hrvatske, a danas je Hrvatska okupirana po njemačkim i talijanskim četama i raskomadana. Na komadanje Hrvatske, na prodaju naše drage Dalmacije i Jadranskog Mora talijanskim imperijalistima oni su već ranije pristali, a sada kada vide ogorčenje i gnjev naroda, pretvaraju se da to nije bilo u njihovom programu. Da bi olakšali svoju protunarodnu vladavinu oni siju mržnju između Hrvata i Srba, raspiruju najzvjerskiji šovinizam. Ne dajmo se zavesti tom zločinačkom propagandom. Srpski narod nije kriv što nas je tlačila srpska buržoazija, potpomognuta i od hrvatske buržoazije. Bratski srpski narod uvijek je pružao svoju pomoć hrvatskom narodu u njegovoj borbi za slobodu.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-291/1.

PROLETARI SVIJE ZEMALJA, USTANITE SE!

RADNICI, SELJACI, RABNI NARODI DALMACIJE!

Prvi maj, borbeni dan smotre snaga međunarodnog revolucionarnog proletarijata, dočekali smo u izvanredno teškim prilikama: Jugoslavija je divljaškim napadajem osovinskih osvajača upadana je u krvavi pohod drugog imperijalističkog rata, protiv njemačkih i talijanskih imperijalista provalile su u našu zemlju, vanjski uništavaju najbogatije tvorevine ljudskih ruku, bombama razaraju naše gradove, otmaju naše polje, ubijaju žene i djecu i zaveli u najodvratniju najbrutalniju i terornu, tlačnu reakcijsku hrvatsku vladu, sačinjavaju i potčinjavaju ih SS, koji su već odavno u službi osovinskih osvajača, izvršila je najbrutalniju izdaju nad hrvatskim narodom i svojom izdajničkom rabotom olakšala porobljavanje ostalih naroda Jugoslavije.

Danasnji vlastodršci u Hrvatskoj sila svojom izdajom i predajom papancima hrvatskog naroda na milost i nemilost osovinskim osvajačima da će najsigurnije okupati svoje klasne privilegije i zadovoljiti svoje bolesne ambicije, da će zavodjenjem najnovijeg terora pojačati izrabljivanje radničke klase i iz nje i krvi radnog naroda iscediti još veće profite. Danasnji vlastodršci u Hrvatskoj lagali su i zaveravali naivne obećavanjem slobodne i nezavisne države Hrvatske, a danas je Hrvatska okupirana po njemačkim i talijanskim šetama i reakcijama. Za kradanje hrvatske, na predaju naše drage Dalmacije i dalmatinskog mora talijanskim imperijalistima oni su već ranije pristali, a sada kada vide ogorčenje i gnjev naroda, pretvaraju se da to nije bilo u njihovom programu. Da bi olakšali svoju protunarodnu vladavinu, oni silu mržnju između Hrvata i Srba, raspiruju najvjerstkišim šovinizam. Ne da smo se zavesti tom slobodničkom propagandom. Srpski narod nije kriv što nas je tlačila srpska buržoazija, potpomognuta i od hrvatske buržoazije. Hrvatski srpski narod uvijek je pružio svoju pasuđ hrvatskom narodu u njegovoj borbi za slobodu.

RADNICI, SELJACI, RABNI NARODI DALMACIJE!

Osvajanjem balkanskih osovinskih osvajača porasla je opasnost napada na Sovjetski Savez. Imperijalistički razvojnici nastoje da međusobne suprotnosti riješe na bazi zajedničkog rata protiv SSSR, zemlje mira i narodnog blagostanja, nade svih potlačanih i porobljenih. Imperijalistička je razvojnica tra u oči napredak zemlje socijalizma, oni ne mogu da podnesu da SSSR u miru izgradiju novi svijet, u kom nema kapitalističkog izrabljivanja ni nacionalnog potlačivanja, za njih je i samo postojanje SSSR ugrožavanje njihovih imperijalističkih pozicija, jer Sovjetski Savez ukazuje njihovim narodima i narodima od njih porobljenima pravi put iz kapitalističkog ropstva, put oslobođenja ispod imperijalističkog jarma.

RADNICI I RABNI DALMACIJE!

Narodi Sovjetskog Saveza ne činešani dan vrše smotru svojih uspjeha u izgradnji socijalizma i stvaranju novog svijeta, a mi slavimo prvi maj pod okupacijom najgorih neprijatelja radničke klase. Osovinski osvajači koji u najbrutalnijem kapitalističkom ropstvu drže njemačku i talijansku radničku klasu, koji njemačke radnike i seljake pričinjavaju da u vojničkoj službi ostavljaju svoje domove, svoje žene i svoju djecu i da ginu za interese njemačkih i talijanskih kapitalista potčinjavajući izdajničkim vije najbrutalniji teror, najgoru ropstvo, i dosad je radničku klasu u Jugoslaviji bespomoćna i osuđena najbrutalnijih stvari za održanje golog radničke klase još više porobljavanja. Već danas stotine i hiljade radnika nemaju zarade ili su zaposleni samo ograničeni broj sati dnevno, već danas se većinu otvrat stotine radnika odjednom, zatvaraju se štrajkovi, a poboljšanje teških prilika - prijeki sud i smrtne kazne. Ali radnička se klasa Dalmacije ne boji takvih pričinja, ona je u mnogim borbama pokazala ličvanja i protiv nacionalnog porobljavanja, borbu za bolju i sretniju budućnost.

Komunistička Partija, na već se se bližiti najljepši udarci osovinskih osvajača i osovinskih hrvatskih vlastodržaca. Agenti osovinskih osvajača znaju da je komunistička partija organizator borbe i pobijede radničke klase i ustrajanih naroda, zato će pokušati da je unište. Njihov plan je da se osovinski recepte za uništavanje komunizma: oštrotinu komunista likvidirati da deset, a devdesetostići da sati kruga i sto - komunista da nestati. To mislije misle da se komunisti mogu iskopati iz srca radničkih masa prijetnjama, terorom i progone. Oni neznaju da se komunizam ne može uništiti, jer komunizam je izraz težnja i borbe radničke klase, čija je historijska uloga da uništi kapitalizam i sagradi novo društvo. Nas su i svi radnici radili u toku ovog dvadeset godina progona, ali mala partija, svanuća radničke klase, postala je još jača.

Strajkovi, ne bježe se smesti ni štrajkove ni terorom, sačinjavate svoju mladokrvnost, ubrđujete svoje redove, osvajačite i skupljajte radničke mase i vodite ih u borbu za njihov svakodnevni interes, u borbu za novi svijet koji će se roditi iz ovog krvavog imperijalističkog pokolja, svijet u kom će se za uvijek izbrisati korijeni imperijalističkih ratova i nacionalnog porobljavanja i na istinskoj nezavisnosti svih naroda stvariti slobodna bratska zajednica.

Radniči, seljaci, rabni narodi Dalmacije, prislavimo i svogodišnji praznik rada i borbeni dan smotre snaga međunarodnog revolucionarnog proletarijata, provedimo hrvatski rada u svim poduzećima i radionicama, izdajimo sv ulicu u znak borbe protiv osovinskih osvajača, borbe protiv kapitalističkog izrabljivanja, borbe protiv izdajničkih hrvatskih vlastodržaca, u znak borbe za bolju i sretniju budućnost radničke klase i poboljšanje hrvatskog naroda i ostalih naroda Jugoslavije.

PRVI MAJ - BORBENI DAN SMOTRE SNAGA MEĐUNARODNOG
REVOLUCIONARNOG PROLETARIJATA!

OLUJE IMPERIJALISTIČKI RAT!

OLUJE IMPERIJALISTIČKI OSOVINSKI OKUPATORI U HRVATSKOJ, AGENTI OSOVINSKIH OSVAJACA!

OLUJE IMPERIJALISTIČKI OSOVINSKI OKUPATORI!

ŽIVIO BRATVO I SLOGA NARODA JUGOSLAVIJE U BORBİ ZA SVOJU SLOBODU I NACIONALNU NEZAVISNOST!

ŽIVIO BRATVO I SLOGA SVIH NARODA NA BALKANU PROTIV IMPERIJALISTIČKIH OSVAJACA I NACIONALNOG OKUPIRANJA!

ŽIVIO SSSR, ZEMLJA MIRA I NARODNOG BLAGOSTANJA, NADA SVIH POROBLJENIH I UNGRANIH!

ŽIVIA KOMUNISTIČKA INTERNACIONALA!

ŽIVIA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE!

ŽIVIA KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE!

ŽIVIO MIRO STALIN, VOĐA I UČITELJ MEĐUNARODNOG PROLETARIJATA!

1. maj 1941.

CLASNI KOMITET KPH
ZA
DALMACIJU

MUZEJ
Narodne Revolucije - SPLIT
Inv. br.
Smjetaj: 11-11-31

RADNICI, SELJACI, RADNI NARODE DALMACIJE

Osvajanjem Balkana od osovinskih osvajača porasla je opasnost napada na Sovjetski Savez. Imperijalistički razbojnici nastoje da međusobne suprotnosti riješe na bazi zajedničkog rata protiv SSSR, zemlje mira i narodnog blagostanja, nade svih potlačenih i porobljenih. Imperijalističkim razbojnicima je trn u oku napredak zemlje socijalizma. Oni ne mogu da podnesu da SSSR u miru izgrađuje novi svijet, u kom nema kapitalističkog izrabljivanja ni nacionalnog potlačivanja, za njih je samo postojanje SSSR ugrožavanje njihovih imperijalističkih pozicija, jer Sovjetski Savez ukazuje njihovim narodima od njih porobljenima pravi put iz kapitalističkog ropstva, put oslobođenja ispod imperijalističkog jarma.

RADNICI I RADNICE DALMACIJE

Narodi Sovjetskog Saveza na današnji dan vrše smotru svojih uspjeha u izgradnji socijalizma i stvaranju novog svijeta, a mi slavimo prvi maj pod okupacijom najgoreg neprijatelja radničke klase. Osovinski osvajači koji u najokrutnijem kapitalističkom ropstvu drže njemačku i talijansku radničku klasu, koji njemačke radnike i seljake prisiljavaju da u vojničkoj kabanici ostavljaju svoje domove, svoje žene i svoju djecu i da ginu za interese njemačkih i talijanskih kapitalista potpomognuti izdajničkim vlastodržcima u Hrvatskoj nad radničkom klasom Hrvatske i čitave Jugoslavije najbrutalniji teror najgore ropstvo. I dosad je radničku klasu bila skupoća, bezposlica i oskudica najpotrebnijih stvari za održavanje golog života. Danas zbog rata koji nam je nametnut zbog okupacije položaj se radničke klase još više pogoršava. Već danas stotine i hiljade radnika nemaju zarade ili su zaposleni samo ograničeni broj sati dnevno. Već danas se daju otkazi stotinama radnika odjednom, zabranjuju se štrajkovi, a kod novih vlastodržaca postoji samo jedan odgovor na zahtjeve radnika za poboljšanje teških prilika — prijeki sud i smrtna kazna. Ali radnička se klasa u Dalmaciji ne boji nikakvih grožnje, ona je u mnogim borbama pokazala svoju muževnost ona će i sada nastaviti borbu protiv kapitalističkog izrabljivanja i protiv nacionalnog porobljavanja, borbu za bolju i sretniju budućnost.

Komunisti Dalmacije, na vas će se oboriti najljući udarci osovinskih osvajača i izdajničkih hrvatskih vlastodržaca. Agenti osovinskih osvajača znaju da je Komunistička partija organizator borbe i pobjede radničke klase i ugnjetenih naroda, zato će pokušati da je unište. Njihova plaćena pera već spremaju recepte za uništenje komunizma: od stotinu komunista likvidirat će deset, a devedesetorici će dati kruha i eto — komunizam će nestati. Te mizerije misle da se komunizam može izčupati iz srca radničkih masa prijetnjama, terorom i progonom. Oni ne znaju da se komunizam ne može uništiti, jer komunizam je izraz težnje i borbe radničke klase, čija je historijska uloga da sruši kapitalizam i sagradi

novo društvo. Nas su i svi raniji režimi u toku ovih dvadeset godina progonili, ali naša partija avangarda radničke klase, postala je još jača.

Drugovi, ne dajte se smesti ni klevetama ni terorom, sačuvajte svoju hladnokrvnost, učvršćujte svoje redove, osvajajte i okupljajte radničke mase i vodite ih u borbu za njihove svakodnevne interese, u borbu za novi svijet, koji će se roditi iz ovog krvavog imperijalističkog pokolja, svijet u kome će se zauvijek Mirisati korjeni imperijalističkih ratova i nacionalnog porobljavanja i na istinskoj nezavisnosti svih naroda stvoriti slobodna bratska zajednica.

Radnici, seljaci, radni narode Dalmacije, proslavimo i ovogodišnji praznik rada i borbeni dan smotre svega međunarodnog revolucionarnog proleterijata, provedimo obustavu rada u svim poduzećima i radionicama, izidimo na ulice u znak borbe protiv osovinskih osvajača, borbe protiv kapitalističkog izrabljivanja, borbe protiv izdajničkih hrvatskih vlastodržaca, u znak borbe za bolju i sretniju budućnost radničke klase i porobljenog hrvatskog naroda i ostalih naroda Jugoslavije.

ŽIVIO PRVI MAJ BORBENI DAN SMOTRE SNAGA MEĐUNARODNOG REVOLUCIONARNOG PROLETARIJATA!

DOLJE IMPERIJALISTIČKI RAT!

DOLJE IZDAJNIČKI VLASTODRŠCI U HRVATSKOJ, AGENTI OSOVINSKIH OSVAJAČA!

DOLJE IMPERIJALISTIČKI OSOVINSKI OKUPATOR!

ŽIVILO BRATSTVO I SLOGA NARODA JUGOSLAVIJE U BORBI ZA SVOJU SLOBODU I NACIONALNU NEZAVISNOST!

ŽIVILO BRATSTVO I SLOBODA SVIH NARODA NA BALKANU PROTIV IMPERIJALISTIČKIH OSVAJAČA I NACIONALNOG UGNJETAČA!

ŽIVIO SSSR, ZEMLJA MIRA I NARODNOG BLAGOSTANJA, NADA SVIH POROBLJENIH I UGNJETENIH!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA INTERNACIONALA!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE!

ŽIVIO DRUG STALJIN, VOĐA I UČITELJ MEĐUNARODNOG PROLETARIJATA!

1. maj 1941.

OBLASNI KOMITET KPH
ZA DALMACIJU

BROJ 4

SAOPĆENJE CENTRALNOG KOMITETA KPH SREDINOM LIPNJA
1941. GOD. O SITUACIJI U ZEMLJI I POZIV NA BORBU PROTIV
OKUPATORA I IZDAJNIKA¹

OBAVJEŠTENJE CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE
PARTIJE HRVATSKE

Broj 1.

Sredinom lipnja.

U zadnjih su se mjesec dana kod nas odigrali događaji koji još više uvjeravaju da Hrvatska nije nikakva nezavisna država, već da je Hrvatska porobljena, izrabljena i opljačkana zemlja, porobljena od njemačkih i talijanskih osvajača, zakletih neprijatelja hrvatskog naroda. Pokazalo se jasno ono što je Komunistička partija Hrvatske govorila u svom proglasu: **Pavelić i ostala frankovačka gospoda su samo lutke u rukama tuđih osvajača, njihove vjerne sluge.**

Proglašen je neki talijanski plemić za kralja Hrvatske; Dalmacija je predata u ruke Italiji; talijanska vojska ostaje u Hrvatskoj, seljacima se rekvirira hrana, glad i skupoća rastu, teror je sve zvjerskiji, radnici se otpuštaju iz tvornica i gone u Njemačku.

Narod je primio s najvećim ogorčenjem talijanskog kralja i pripojenje skoro cijele Dalmacije Italiji. Mnoge su ustaše razočarano ostavili Pavelića. Doglavnici i bezglavnici su htjeli opravdati tu sramotu tako, da su ustvrdili da je to tobož »žrtva nacionalno oslobođenje«, da je to tobož »realna« politika i taktika, jer da Pavelić »zna šta radi«. Ali, nije li Maček htio uvijek opravdati svoje izdajstvo tobožnjom »realnom« politikom prema Beogradu, kao i Pavelić prema Rimu?

Druga je teška pojava slanje hrvatskih radnika u Njemačku. Šta čeka njih? Njemačka nema dovoljno hrane ni za sebe. Rat guta sve, a stvara se malo. Radnicima obećavaju oko bruto 6 maraka. Od toga 2,20 ide za razne fondove, 1,80 za stan i hranu (vrlo mršavu pored iscrpnog rada). Ostaju 2 marke, koje se još moraju potrošiti na hranu, ako radnik neće da crkne od gladi. No hrana se vrlo teško dobija van određene količine i vrlo skupo. Radnici stanuju u barakama, ili starim zgradama pod kasarnskom disciplinom. Bez dozvole ne smiju ići u grad. 80 naših radnica, kućnih pomoćnica, strpano je u koncen. logore, jer su se bunile protiv prevara. U Hrvatskoj im je naime ugovorom utvrđena velika plaća, a u Njemačkoj su im plaćali manje. Najzad, strane radnike šalju u Njemačkoj u mjesta koja su najviše izložena bombardiranju, a skloništa za strane radnike nema. Naše radnike u Njemačkoj čeka glad, ropstvo i smrt.

Tko je kriv za ovo? Krivi su njemački vlastodršci i njihove sluge u Hrvatskoj!

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-1/4.

HRVATSKI RADNICI TREBAJU DA VODE ODLUČNU BORBU PROTIV ODILAZENJA U NJEMAČKU

Mnogi ne idu, jer znaju kako je. Ali, ako se već desi da neki radnici ipak nasjednu, treba reći kako da se tamo zajednički bore za svoja prava i za kruh. Svjesni radnici trebaju da idu među radnike koje vrbuje za Njemačku i da im razjasne šta ih čeka.

Radnici se trebaju boriti za to da tu, u **Hrvatskoj, dobiju posi.** Nitko ne smije biti otpušten iz tvornica. Ta je borba protiv otpuštanja danas od životne važnosti za hrvatsko radništvo. Ili će ono biti razbijeno i oslabljeno za borbu, ili će izdržati navalu i ostati okupljeno u svojim tvornicama, na svom tlu, gdje najbolje može voditi borbu za bolji život.

Treće zlo, koje je donijela tuđinska vlast Hrvatskoj jeste nestašica, skupoća i glad. Pošto su osvajači sve vidljivo opljačkali i pojeli, sada je vlada naredila da se seljacima oduzme zadnji ostatak hrane. I to se dobrim dijelom odvlači u Njemačku i Italiju (na pr. u Zagreb je prije neki dan sitiglo 50 vagona žita, od toga je 47 poslato u Njemačku). Većina je seljaka već sada bez žita. Ako se još rekvirira, na selu će nastati nezapamćena glad. U Dalmaciji i Bosni već sada ljudi umiru od gladi. — Seljaci! Dajte otpora rekviziciji! Ne dajte da vam se otme zadnji komadić kruha i da umirete od gladi samo zato da bi njemačka i talijanska gospoda i dalje mogla voditi rat za svoje bogataške interese! Stvarajte po selima odbore za prehranu, sastavljene od radnih i poštenih seljaka. Ti odbori već postoje u nekim selima. Njih su stvorili sami seljaci. Oni skupljaju suvišak od onih seljaka koji imaju preko količine određene po vladi i dijele to žito onim seljacima kojima prijete glad, s time da poslije žetve vrata to žito.

RADNICI, GRAĐANI, ZENE! Vodite odlučnu borbu protiv skupoće! Na tržištima, pred prodavaonicama, na ulici, u vlaku, svugdje protestirajte glasno protiv odvlačenja hrane iz Hrvatske. Nemojte dozvoliti, na mjestima gdje se vrši prodaja, da dođe do međusobne svađe kupaca. Gospoda i hoće da se narod međusobno svađa i da zaboravi na glavne krivce: na tuđe osvajače i njihove sluge u Hrvatskoj. Nemojte svu krivicu bacati na sitne obrtnike i trgovce, ikoji isto teško žive. Nemojte strahovati da glasno prosvjedujete. 99% ljudi će se saglasiti s vama. Samo se odlučnom borbom može spriječiti da narod ne umire od gladi.

Nezadovoljstvo protiv frankovačke gospode postaje sve vidljivije. Nijemci se trude da iskoriste to za svoje svrhe i organiziraju pomoću nekih lumpova svoju »nacionalsocijalističku stranku rada«. Njemačka i talijanska gospoda se tuku podmuklo i zagrižljivo oko plijena. Njemački plaćenici (»nacionalsocijalisti«) napadaju talijanske plaćenike Pavelića i kompaniju. Oni govore da je kod nas glad i bijeda zaito što nema nacionalsocijalizma i da bi pod Hitlerom bilo bolje. Zar nije Hitlerova vojska stvorila tu bijedu u Hrvatskoj? Nijesu li baš njemački osvajači opljačkali namirnice? Zar nijesu oni počeli strijeljati Srbe? Zar nijesu oni naredili da se otpuštaju radnici, da bi se slali u Njemačku? Jesu!

Zato komunisti pozivaju sve poštene radnike i seljake da vode odlučnu borbu protiv nacionalsocijalističkih prevara. — Neke vode HSS (osobito zaštita) pomažu nacionalsocijaliste. Oni lažu da to rade tobože iz »taktičkih« razloga, da bi se narod tobože pomoću Nijemaca oslobodio Pavelića i Talijana. — Po čemu je njemačka čizma bolja od talijanske? To je kao da pitate ribu: voli li više da bude pečena na masti ili na ulju. Narod neće ni jednog tuđeg gospodara, već kruh i slobodu. Nacionalsocijalisti bi trebali da budu nove lutke u rukama tuđinaca, ako bi narodno nezadovoljstvo toliko poraslo, da bi Pavelić morao da se makne.

Agenti Engleske,² dio vođa HSS-a, hoće isto da iskoriste narodno nezadovoljstvo za svoje gospodske svrhe. Oni pričaju da će skoro nastati rasulo u njemačkoj vojsci i da će opet oni doći na vlast. Oni se potajno i organiziraju. Ali je varava nada tih sitnih lopova. Kad već dođe do rasula na fronti, onda će riječ imati radni narod, koji neće htjeti vlast engleskih lordova, već vlast radnog naroda, vlast Sovjeta.

Sve tri grupe (frankovačka gospoda, nadonalsocijalisti i englezeri)³ jednake su u (tome što služe tuđinskim i gospodskim interesima. Ali se oni razlikuju po tome što služe raznim gospodarima. I zato među njima postoji podmuklo, zatrovano trvenje. — Ustaše hapse zaštitnike, nacionalsocijalisti hapse ustaše (u Slavoniji), ustaše vrše prepad na nacionalsocijaliste (Zagreb), kulturbundovci (Nijemci) otvoreno prijete da će zbaciti Pavelića, ustaški povjerenik Blaškov otvoreno prijete da će obračunati sa nacionalsocijalistima. Te svade mogu da olakšaju borbu naroda.

Borba se vodi i dalje. Unatoč prijetnjama, štrajkovi se vode i dalje (u Zagrebu 5 štrajkova za zadnjih mjesec dana). Seljaci su spremni za borbu. Njemačka se i Engleska sve više troše i slabe u međusobnoj borbi. Sovjetski Savez, nada svih radnika i seljaka, postaje iz dana u dan jači. Dani se odlučnih borbi približavaju. Ne treba čekati skrštenih ruku te dane, već ih u svakodnevnoj borbi pripremati.

HRVATSKI RADNI NARODE!

Vi, koji ste se razočarali u izdajnika Mačeka!

Vi, koji ste se nadali u Pavelića, i koji ste se razočarali u tog tuđinskog slugu!

Komunistička partija Hrvatske poziva vas da pod njenim vodstvom pođete u borbu za oslobođenje Hrvatske od tuđega i domaćeg jarma, u borbu za bolju i ljepšu budućnost vas i vaših sinova.

Ne dajte se zastrašiti od frankovačke gospode! Ne dajte se uspavati od engleskih agenata! Ne dajte se obmanuti od nacionalsocijalističkih lažljivaca! Zbijte se u borbene redove oko vaše narodne Komunističke partije Hrvatske!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

² ¹ ³ Misli se na ljude koji su širili propagandu kako su tobože uz Engleze itd., a cilj im je bio pasivizirati narodne mase i omesti borbu. Najviše ih je bilo iz redova Mačekove HSS, oni su u stvari bili suradnici ustaša.

BROJ 5

**POZIV CENTRALNOG KOMITETA KPH SREDINOM LIPNJA 1941.
GOD. NA OPĆENARODNU BORBU PROTIV OKUPATORA
I NJIHOVIH SLUGU¹**

HRVATSKI NARODE!

Imperijalistički grabljivci pregazili su našu napaćenu zemlju. Porobljena, raskomadana i opljačkana, Hrvatska krvari pod vojničkom čizmom imperijalističkih osvajača u najcrnjem ropstvu i bijedi.

Sluge Hitlera i Musolini ja — frankovačka gospoda — godinama su zajedno sa imperijalističkim osvajačima pripremali porobljivanje naše zemlje. Oni su vrlo dobro znali da imperijalisti, u čijoj su službi, teže za porobljavanjem i komadanjem Hrvatske. No to ih nije smetalo, jer su bili osvjedočeni da ih hrvatski narod prezire i da mogu doći na »vlast« samo pomoću imperijalističkih bajoneta svojih gospodara. Zato su frankovačka i ostala gospoda u najtežim časovima, kada je osvajačka vojska provalila u našu zemlju, podlo zabila narodu nož u leđa. Oni su pod izlikom borbe protiv velikosrpske hegemonije krčili put novim ugnjetačima hrvatskog naroda: njemačkim, talijanskim i mađarskim imperijalistima. Ovu najsravniju izdaju hrvatskog naroda u njegovoj povijesti, frankovačka gospoda hoće da prikažu herojsko i časno djelo, a najcrnje kolonijalno ropstvo, u koje su baćeni Hrvati, kao nacionalno oslobođenje ispod velikosrpskog ugnjetavanja! Da bi prikrili imperijalističko porobljavanje Hrvatske i svoju izdajničku ulogu, da bi zaveli hrvatski narod i pretvorili ga u poslušno roblje novih tlačitelja, frankovačka su gospoda, dozvolom Hitlera i Musolinija, proglasila »Nezavisnu Državu Hrvatsku«.

Stvarnost nacionalnog ropstva i suviše je okrutna da bi se narodne mase dale zavesti brbljanjima o slobodi. »Nezavisna Država Hrvatska« postoji samo na papiru. Cijela Hrvatska je stvarno porobljena i stenje pod čizmom okupatorske vojske, u čijim se rukama nalazi vrhovna vlast. Tajna policija okupatora odlučuje o sudbini svakog Hrvata. »Nezavisna hrvatska vlada« u banskim dvorima nije ništa drugo do podružnica imperijalističkih okupatora. Njena je zadaća da izvršuje naredbe Hitlera i Musolinija.

Frankovačka gospoda fraziraju o velikoj, slobodnoj i suverenoj hrvatskoj državi, a Hrvatska je njihovom zaslugom porobljena i raskomadana na tri dijela. U jednom dijelu Hrvatske gospodare imperijalistički okupatori, koje frankovačka gospoda slave i uzdižu kao saveznike i oslobodioce Hrvata. Talijanski imperijalisti porobiše našu divnu Dalmaciju i Primorje, kojima spremaju gorku sudbinu paćenice Istre, u kojoj su ognjem i mačem iskorijenili sve što je bilo hrvatsko i slovensko. Međumurje i dio Slavonije drže pod okupacijom mađarski imperijalisti.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, leg. br. KP-1/5.

U tim krajevima je već počela mađarizacija, koja nas podsjeća na zulume mađarskih ugnjetača do 1918. godine.

Neprijateljska okupatorska vojska, koja je uništila i ono malo nacionalne i političke slobode koje je hrvatski narod teškom borbom izvojevao u Jugoslaviji, sije oko sebe svuda pustoš i bijedu. Ona pljačka i odnosi sve do čega dođe: odnosi hranu i sirovine, toliko potrebne hrvatskom narodu, prazni skladišta i trgovine, pustoši privatne stanove, oduzima stoku i živež od seljaka. Mi moramo izdržavati okupatorsku vojsku, a što nam ona ne pojede, to se otprema u Njemačku, Italiju i Mađarsku. Tako izgleda »Nezavisna Država Hrvatska«.

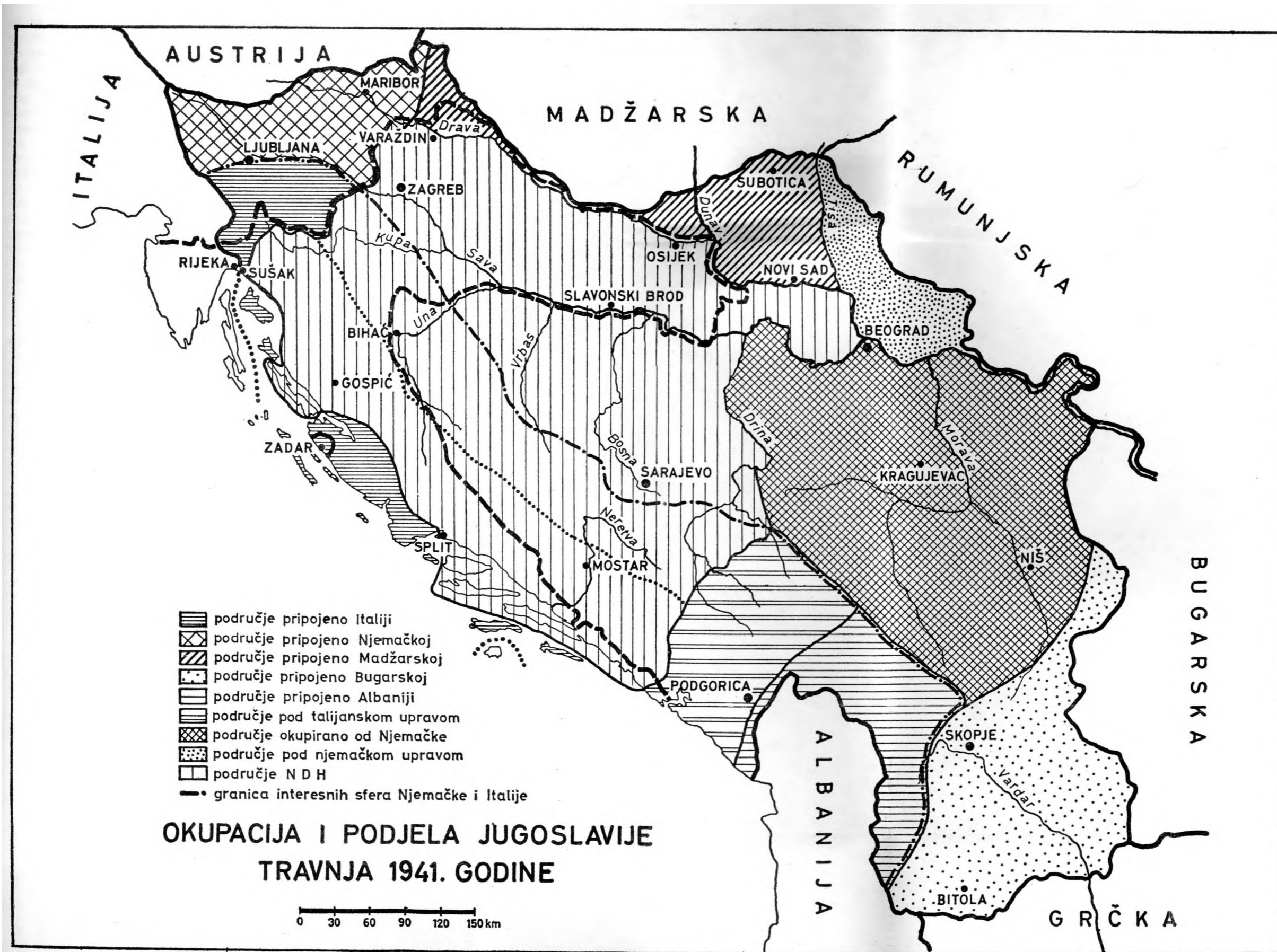
HRVATSKI NARODE!

Plaćenici Hitlera i Musolinija — frankovačka gospoda — raspiruju bjesomučnu šovinističku mržnju protiv bratskog srpskog i slovenskog naroda. Oni nastoje da odgovornost za dugogodišnje ugnjetavanje hrvatskog naroda od velikosrpske buržoazije prebace na napaćeni radni narod Srbije; po nalogu svojih imperijalističkih gospodara nastoje da zavade hrvatski, srpski i slovenski narod, kako bi spriječili njihovu zajedničku borbu protiv imperijalističkih tlačitelja. Zavadi, podijeli, pa zavlada, to je bilo geslo velikosrpskih ugnjetača, a to je danas geslo i imperijalističkih okupatora i njihovih plaćenika — frankovačke gospode. Imperijalistički tlačitelji bacili su hrvatski narod, kao i ostale narode Jugoslavije, u nacionalno i kolonijalno ropstvo. Sve nas ugnjetava, ponižava i pljačka isti neprijatelj. Borba protiv tog omraženog neprijatelja može biti uspješna samo onda, ako hrvatski i srpski narod, ujedinjen i zbijen u čvrste redove sa ostalim narodima Jugoslavije, povede borbu protiv imperijalističkih okupatora i njihovih plaćenika.

RADNICI I RADNICE!

Zakleti neprijatelji radničke klase, imperijal. okupatori i njihovi frankovački plaćenici, spremaju vam najteže ropstvo, glad i bijedu. Frankovačka gospoda hoće da vas učine pokorno roblje i da vas odvrate od vaše opravdane borbe za bolji život i ljepšu budućnost; oni nastoje da ovjekovječe kapitalistički jaram i da osiguraju nesmetano bogaćenje vaših izrabljivača. Zato progone vaše najodanije borce, otpuštaju ih sa posla, premlaćuju ih po zatvorima, ubijaju ih i groze se za svaku sitnicu sa strijeljanjem, bacaju ih u koncentracione logore bez ikakvog suda i preslušavanja. Sve to čine da bi vas zastrašili i spriječili vašu borbu za bolje uslove rada i života.

Frankovačka vam gospoda po uzoru Njemačke i Italije spremaju radne logore, radnu službu i prisilne zajedničke organizacije kapitalista i radnika, u kojima će gospodariti najvjernije sluge vaših izrabljivača. Frankovačka se gospoda po uzoru svojih gospodara Hitlera i Musolinija razbacuju demagoškim obećanjima i govore protiv kapitalističkog izrabljivanja, a istovremeno zabranjuju štrajkove i tarifne pokrete za bolje

AUSTRIJA
MADŽARSKA
RUMUNJSKA
ITALIJA
BUGARSKA
ALBANIJA
GRČKA

Cities: MARIBOR, LJUBLJANA, VARAŽDIN, ZAGREB, RIJEKA, SUŠAK, BIHAC, GOSPIĆ, ZADAR, SPLIT, MOSTAR, SARAJEVO, SLAVONSKI BROD, OSIJEK, SUBOTICA, NOVI SAD, BEOGRAD, Kragujevac, NIŠ, SKOPJE, BITOLA, PODGORICA.

Rivers: Drava, Sava, Kupa, Una, Vrbas, Bosna, Neretva, Drina, Morava, Vardar.

uslove rada i života radnika. Frankovačka gospoda propovijedaju ljubav između kapitalista i radnika, a stvarno vam kuju lance da bi vas mogli još bezdušnije izrabljivati; ona vam obećavaju kuće i zdrave stanove, koji bi se imali graditi novcem opljačkanim od radnog naroda, ali neće da isprazne palače raznih Grivičića, Prpića, Reberskih i drugih, da bi vam osigurali krov nad glavom, obećavaju vam blagostanje i rad, a stvarno vam donose besposlicu, skupoću, bijedu i glad. Drugovi radnici i radnice, vi od te gospode ne možete očekivati ništa. Ona vas varaju, kao što su vas i ranije varala i gospoda iz HSS i SDS. Vaša sudbina i vaš položaj ovisi o vašoj slozi, borbenosti i ustrajnosti u borbi. Komunistička partija Hrvatske — vaša partija poziva vas da ujedinite i učvrstite svoje borbene redove, da vodite odlučnu i nepomirljivu borbu za vaše nadnice, za kraće radno vrijeme, za pomoć besposlenima, protiv skupoće i špekulanata i za sve ostale zahtjeve radničke klase. U toj borbi **stvarajte čvrsto jedinstvo radničke klase**. Povežite se sa vašom braćom seljacima, **stvarajte borbeni savez radnika i seljaka**. Stupajte u prve redove oslobodilačke borbe hrvatskog naroda za istjerivanje okupatora iz naše domovine i za **konačno oslobođenje ispod kapitalističkog jarma**.

BRAĆO SELJACI! Imperijalističko porobljavanje naše zemlje teško je pogodilo osobito vas seljake. Vi ste prvi na udaru okupatorske vojske. Ona vas pljačka i oduzima od vas stoku i hranu, pustoši vaša sela, bacajući vas u još veću bijedu i glad. Frankovačka gospoda, koja su vam dovela okupatore u Hrvasku, također vam licemjerno obećavaju slobodu i blagostanje, a stvarno vam donose i spremaju srednjevjekovno ropstvo po uzoru totalitarnog režima Njemačke i Italije. Ne vjerujte lažnim obećanjima frankovačke gospode. Ona vas varaju i prodaju, varat će vas i prodat će vas isto onako kao što su vas do sada varala i prodavala gospoda iz HSS i SDS. Vi se mučite i patite od jutra do mraka. Vašim trudom i mukom tovi se buržoazija, dok vi gladujući zapadate u sve veću bijedu i ropstvo. Dosta je bilo varanja seljaka! Koristite se skupo plaćenim iskustvom koje ste stekli. Udružite se sa vašom braćom po mucu i patnjama — sa radnicima koje izrabljuju i tlače krupni kapitalisti kao i vas. Radnici i seljaci povezani i udruženi u čvrsti borbeni savez obračunaće sa svojom gospodom i njihovim slugama. Oni će svojom vlastitom snagom, pod vodstvom Komunističke partije, a uz pomoć Sovjetskog Saveza, stvoriti novo društveno uređenje po uzoru Sovjetskog Saveza, u kom će radni narod ostvariti svoje istinsko nacionalno i socijalno oslobođenje i stvoriti sebi ljepši i sretniji život.

SRBI U HRVATSKOJ! Komunistička partija u Hrvatskoj obraća se i vama, koji od svog doseljenja u Hrvatsku nikada niste "uživali potpunu nacionalnu slobodu. Ali danas, kada je Hrvatska porobljena od imperijal. osvajača, vi ste bačeni u najteži položaj otkako se nalazite u Hrvatskoj. Kao što su ranije u Beču i Pešti, tako i danas u službi Rima i Berlina frankovačka gospoda raspiruju šovinističku mržnju i bratoubilačku borbu između vas i hrvatskog naroda. Ranije su to činili

da vas zajedno sa hrvatskim narodom održe u ropstvu mađarskih tlačitelja, a danas to čine da bi vas [...] ropstvu.

Razularena frankovačka gospoda vrše nad vama krvavi teror i progone, ona pod izgovorom borbe protiv četnika zatvaraju, zvjerski muče i potajno ubijaju na stotine čestitih boraca, koji su zajedno sa hrvatskim radnim narodom vodili borbu protiv srpske hegemonije i ugnjetavanja hrvatskog naroda.

Ne dajte se zastrašiti krvavim progonima, ne nasjedajte šovinističkoj hajci! Zbijte svoje redove, udružite se u bratsku slogu sa hrvatskim narodom, koji pati kao i vi, priključite se borbenim redovima radnika radi zajedničke borbe protiv okupatora i njihovih plaćenika — frankovačke gospode. Mi se nalazimo pred teškom i odlučnom borbom, ah zajedničkim snagama Srba i Hrvata u Hrvatskoj, zajedničkom borbom svih porobljenih naroda Jugoslavije, pod vodstvom Komunističke partije, srušiti ćemo neprijatelja i izvojevati ne samo nacionalno oslobođenje Hrvata nego ćemo osigurati i nacionalnu ravnopravnost Srbima u Hrvatskoj.

HRVATSKA OMLADINO! Kad je osvajačka vojska provalila u našu zemlju, ti ai vidjela da je na čelu te vojske stupala omladina, koju su imperijalisti pretvorili u svoje osvajačko oružje. Ta omladina, zavedena od imperijalista, prolijeva svoju krv i daje svoje mlade živote za interese imperijal. razbojnika. I tebi, hrvatska omladino, prijete ista opasnost! Plaćenička frankovačka gospoda, po nalogu svojih imperijal. gospodara, osnivaju za tebe: razne logore, razna društva i organizacije u kojima će te odgajati u protunarodnom duhu. Frankovačka gospoda hoće od tebe, omladino, da sastave vojsku koja će im služiti za gušenje narodne oslobodilačke borbe, i da te po nalogu svojih imperijal. gospodara šalju na ratnu klaonicu.

Omladino, Komunistička partija ti ukazuje na tu opasnost i poziva te da se ne daš pretvoriti u protunarodno oružje. Komunistička partija te poziva da zbiješ svoje redove, da se okupiš oko Saveza komunističke omladine i da budeš u prvim redovima narodne oslobodilačke borbe protiv imperijal. osvajača za bolju i sretniju budućnost mladog pokoljenja.

**RADNICI, SELJACI, VOJNICI, GRAĐANI I SVI RODOLJUBIVI
ELEMENTI!**

Hrvatska je pregažena od vjekovnog neprijatelja hrvatskog naroda. Gospodsko vodstvo HSS-a i SDS-a obećavalo vam je nacionalno i socijalno oslobođenje, a svojom izdajničkom politikom, politikom šurovanja s petokolonašima i imperijalistima, politikom progona narodnih boraca i neprijateljstva prema moćnom Sovjetskom Savezu, dovelo je hrvatski narod u najcrnje socijalno i nacionalno ropstvo. Oni još i danas nisu napustili nadu da će pomoću engleskih imperijalista ponovo zajašiti narodu na grbaču. Sve političke stranke su vas izdale i napustile. Time

su kapital, gospođa sviju boja ponovo dokazala da ona ne samo nisu sposobna voditi oslobodilačku borbu hrv. naroda, nego da je čitava njihova politika samo jedan beskonačni lanac izdajstva nad hrv. narodom. Hrvatski narod može svoje oslobođenje postići jedino pod zastavom radničke klase, kao što su bratski narodi velikog i moćnog Sovjetskog Saveza postigli svoju nezavisnost i slobodu na čelu sa radničkom klasom. Jedino je Komun. partija Hrvatske, kao avangarda radničke klase, ostala vjerna hrv. narodu i nastavlja borbu za njegovo nacionalno i socijalno oslobođenje. Svi na okup! Ujedinito svoje snage u općoj i zajedničkoj borbi protiv imperijal. osvajača i okupatora. Samo zajedničkim snagama i u zajednici s ostalim ugnjetenim narodima Jugoslavije, u čvrstom savezu sa narodima Sovjetskog Saveza, izvojevat ćemo sebi onakvu slobodu i nezavisnost kakvu imaju narodi Sovjetskog Saveza. Zato ujedinito svoje snage u velikoj borbi za nezavisnost i ujedinjenje čitavog hrv. naroda. Ne dajmo se da nam imperijal. razbojnici, pomoću frankovačkih izdajnika hrvatskog naroda, otkidaju najljepše pokrajine, našu Dalmaciju, Primorje, Međumurje i dio Slavonije. Borimo se da dobiju svoju slobodu i da se opet sjedine s nama. Pružimo svoju ruku toj našoj braći i povedimo zajedničku borbu za rušenje zajedničkog neprijatelja.

HRVATSKI NARODE!

U našoj zemlji nalaze se hiljade i hiljade vojnika njemačke, talijanske i mađarske okupatorske vojske. Oni su natjerani od svojih imperijalističkih vlastodržaca da napuste svoje domove, svoje porodice, svoju djecu, te da prolijevaju svoju krv za interese svojih vlastodržaca. Ne zaboravite da su i oni radnici, seljaci, poštenu građani, sirotinja, koja sve više žudi za mirom i povratkom svojim kućama. I oni svakog dana postaju sve nezadovoljniji i daju otpor onima koji ih tjeraju sve dalje i dalje u osvajački rat. Zato poidite njima! Dajte im bratsku ruku, prezirite i mrzite njihove vlastodržce, a s njima .se bratimite i objasnite im da treba da se ujedine s nama u zajedničkoj borbi za mir, za bratstvo među narodima čitavog svijeta.

Naprijed u borbu za nezavisnost i ujedinjenje čitavog hrvatskog **naroda!**

Živjelo bratstvo i sloga Hrvata i Srba u Hrvatskoj!

Živjelo bratstvo i sloga naroda Jugoslavije u borbi za slobodu i nacionalnu nezavisnost!

Borimo se protiv imperijalističkog rata, okupatora i njihovih frankovačkih plaćenika!

Za mir i bratstvo među narodima čitavog svijeta!

Živio Sovjetski Savez, nada svih porobljenih i ugnjetenih!

Živjela Komunistička partija Jugoslavije!

Živjela Komunistička partija Hrvatske!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

BROJ 6

CIRKULAR BROJ 1. CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE
OD 15. LIPNJA 1941. PARTIJSKIM RUKOVODSTVIMA ZA RAD
I DJELOVANJE MEĐU NARODOM¹

CIRKULAR CK KPH

BROJ1.

1. PO PITANJU SLANJA RADNIKA U NJEMAČKU

Voditi odlučnu borbu protiv slanja radnika u Njemačku. Ako već radnici idu, tumačiti im potrebu i način borbe i ubaciti po jednog sigurnog čovjeka. Razjasniti da radnika čeka **glad** (uslijed nestašice hrane u Njemačkoj; odbici od bruto plaće oko 35%; **teror** (konc. logori za strane radnike, koji se bune protiv prevara) ; **bombardiranja** (jer se šalju na najizloženija mjesta). Ne plaća se prema ugovoru. Tumačiti, da je odilaženje u Njemačku posljedica otpuštanja radnika iz tvornica po nalogu i na zahtjev Njemačke. Cilj Njemačke: dobiti jeftinu radnu snagu; razbiti našu industriju (ne treba im konkurencije); razbiti naš proletarijat, avangardu oslobodilačke borbe; odbiti radnike koji se u Njemačkoj teže bore uslijed neznanja prilika, a koje misle — u slučaju pobuna u Njemačkoj — iskoristiti protiv njemačkog naroda (drže kurseve za naše nesvjesne radnike). Glavni naš zahtjev: ne otpuštati radnike iz tvornica, naći posla u Hrvatskoj, državnu pomoć za nezaposlene. Za to mobilisati sve radnike. Slati drugove na mjesta gdje se okupljaju radnici koji idu u Njemačku. (Podrobnije vidi obavještenje CK KPH br. 1).

2. PO PITANJU SKUPOĆE I REKVIZICIJA

Tumačiti da je to krivica izvoza u Njemačku i Italiju. Predočiti umiranje od gladi u Dalmaciji i Bosni (to isto čeka i Hrvatsku). Na selu dati otpor rekviziciji. Stvarati **odbore prehrane** (od siromašnih i poštenih srednjih seljaka). Ti odbori (birani široko, sa znanjem cijelog sela) treba da skupe suvišak od srednjih i bogatih (prema zvaničnoj odredbi) i razdijeliti sirotinji, s time, da oni to vrate poslije žetve. — Pokazati da prikupljeni suvišci idu za Njemačku. Po gradovima slati **organizovano** žene (iz jedinica, kandidate, simpatizere) na tržište i pred radnje (tačno odrediti svugdje : taj dan idu ti i ti, od toliko i toliko sati, na to i to mjesto). Umješati se tu među narod i **glasno** protestirati, pa i izvikivati naše parole. To **isto na ulici, vlaku itd.** (Podrobnije vidi: Obavještenje CK KPH br. 1).

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-3/1.

3. PO PITANJU NACIONAL SOCIJALISTIČKE STRANKE

Voditi borbu protiv ulaska. Raskrinkati likvidatore i slabiće, koji govore da tobož ulaze iz »taktičkih« razloga. Raskrinkati parolu da je nacionalsocijalizam tobože »bolji« od Pavelića. Razjasniti, da sve zlo ovdje (glad, teror, nezaposlenost, rekvizidja) organizuju Njemci. Raskrinkati vode HSS koji pomažu nac. socijal. stranku (tobože iz »taktičkih« razloga). Ubaciti samo sigurne članove za rad iznutra.

4. PO PITANJU PROGONA SRBA

Voditi otvorenu borbu na selu protiv mučkih ubijstava. Izviditi sudbinu »nestalih« ljudi i javno iznositi.

5. PO PITANJU ZIDOVA PARTIJACA, čije je kretanje donekle otežano: trebaju pojačati rad među samim Zidovima.

6. RASKRINKATI MJERE VLADE. Zakon protiv pobačaja uperen je protiv sirotinje, jer će bogataši i dalje vršiti pobačaj. Isticati parolu: »S čim će majke hraniti djecu?« Gradnju radničkih kuća raskrinkati kao obmanu (uporediti beznačajnost desetak kućica sa ogromnom nezaposlenošću i skupoćom).

PRETRESITE DETALJNO I KONKRETNO OVAJ CIRKULAR PREMA VAŽIM PRILIKAMA.

PROUČITE GA U VEZI SA PROGLASOM I OBAVJEŠTENJEM BR. 1 CK KPH,² SIC-OM³ d VJESNIKOM.⁴

² Vidi dok. br. 4 i 5.

³ Srp i čekić, organ CK KPH.

⁴ Organ Jedinствene nacionalnooslobodilačke fronte Hrvatske. Izdavao ga Agitprop CK KPH. izlazio kao tjednik u Zagrebu. Od ožujka 1942. godine izlazi na oslobođenom teritoriju. Godine 1945. postaje dnevnik pod naslovom «Vjesnik», organ Narodnog fronta Hrvatske.

BROJ 7

CIRKULAR BROJ 2. CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE
OD 27. LIPNJA 1941. PARTIJSKIM RUKOVODSTVIMA S UPUTAMA
ZA ORGANIZIRANJE BORBE PROTIV NEPRIJATELJA

CIRKULAR CK KPH

BR.2
27. VI 1941.

Borba SSSR-a protiv fašističkih napadača nije samo borba sovjetskih naroda, već je to borba svih naroda, koji su ugnjeteni i ugroženi od fašističkih osvajača. Zato treba uperiti svugdje pa i kod nas glavnu vatru protiv fašističkih osvajača i njihovih slugu i okupiti sve one koji danas hoće da se bore protiv tlačitelja malih naroda. Takvim okupljanjem svih protufašističkih snaga, takvim stvaranjem nacionalnog jedinstvenog fronta i borbom za nacionalno oslobođenje od okupatora mi slabimo glavnog protivnika, a jačamo snage SSSR-a i borbu naroda za oslobođenje od fašističke tiranije. To je glavni zadatak sadašnje etape naše borbe, a u međunarodnim razmjerama pred nama stoji zadatak stvaranja internacionalnog jedinstvenog fronta svih naroda koji su okupirani ili ugroženi od fašističke najezde.

Da bi se to postiglo potrebno je danas:

1) **Jačati masovne borbe. Voditi oštrije nego ikada borbu za svakodnevne životne interese radnih masa. Ne može se voditi borba za protjerivanje i obaranje okupatora drugačije nego kroz najoštriju borbu, za nacionalnu slobodu.** Štrajkovi, organizirana borba protiv rekvizicije, protiv skupoće i izgladnjivanja, to je put borbe koji će u današnjoj situaciji zatalasati najšire mase. Te borbe će danas neminovno dovesti do sve oštrijih sukoba sa fašističkim vlastima. Jasno je da će se i radne masr-organizirati za odbranu i prema snagama i situaciji preći u napad. Kod toga paziti **da se ne prave anarhistički ispadi.** Treba znati **postepeno preći iz manjih u veće borbe**, tako da nas **mase mogu da slijede, a da ne skrste ruke i da gledaju šta komunisti rade.** Treba znati voditi borbu počev **od pasivne rezistencije i masovne sabotaze, pa preko štrajkova i demonstracija, do oružanih borbi u najrazličitijim formama.** Ako fašističke **vlasti s oružjem napadnu štrajkače ili seljake koji neće da daju rekvirirati žito, radnici i seljaci trebaju biti spremni na oružanu odbranu.** Kod **ponovnih većih napada treba se omogućiti i naoružanje mase koja se bori, prelazeći iz odbrane u napad.**

Štrajk, organizirana borba protiv rekvizicije (uz pomoć širokih borbenih odbora protiv rekvizicije) organizirano odlaženje drugarica na pijace, pred pekarnu, mesnice itd. (uz pomoć borbenih odbora protiv skupoće i gladi) **svi ti oblici ekonomske borbe trebaju danas biti praćeni sa odbranom, počev od odbrambenih grupa bez oružja, sa kamenjem i štapovima,**

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SB Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-24/5.

pa do naoružanih odreda sve prema odnosu snaga, općoj situaciji i raspoloženju masa. U nekim pokrajinama ćemo u početku pretežno da se služimo takvim sredstvima borbe kao što su pasivna rezistencija, organizirana sabotaža, ekonomske borbe sa odbranom — dok ćemo u drugim krajevima (Dalmacija, dijelovi Like i Slavonije) moći odmah da stvaramo i gerilske odrede za borbu protiv okupatora i fašističkih bandi — dok ćemo u trećim sa masovnih akcija (protiv rekvizicije, terora ili generalni štrajk) moći ubrzo preći na širu oružanu odbranu i na stvaranje gerilskih borbi u vezi s time.

2) **Pitanje mobilizacije.** Ne odazivati se, tj. voditi agitaciju za to i organizirati narod da se ne odaziva. Pojedini bolji drugovi da idu u vojsku da bi rasturali ono što je već unutra. U tom slučaju rasturati se po mogućnosti sa oružjem, ostajati na okupu i stvarati jezgra za borbene gerilske odrede, tj. u svakom slučaju održavati vezu i biti spreman za daljnju borbu svaki čas.

3) **Pitanje sabotaže.** To je dužnost svake jedinice. Jedinice (čak i ulična) koja ništa ne radi na tome, ne zaslužuje **da** bude u partiji. Pretresati sve mogućnosti, kojih ima na hiljade. Ne čekati direktivu za svaku sitnicu, već imati samoinidjativu, ali raditi sve u dogovoru sa višim forumom (PK, MK, za važnije stvari — ukoliko ima vremena i mogućnosti i sa CK). Sprijeavati da se to nebi radilo anarhistički. Sabotaža treba da bude uvijek na općoj liniji partije, a njen opseg i način izvođenja zavisi od spoljnje i unutarnje situacije. Već danas treba vršiti sabotažu slijedećeg karaktera:

pasivna rezistencija, lagani i loši rad, te štrajkovi u poduzećima koja ma koliko rade za vojsku i okupatora, kvarenje i uništavanje saobraćajnih sredstava, pazeći da se po mogućnosti izbjegava suviše žrtve; oštvedanje i uništavanje materijala i sirovina, koje služi okupatorima (sipanje soli u benzin, upropašćavanje automobilskih guma sipanjem čavli na put, uništenja motora itd. (Sistematsko uništavanje telegrafskih žica, krivim i naopakim spajanjem žica) itd. itd. Naša parola mora da bude:

»Ni jedan vagon, ni jedan auto, ni jedan top, ni jedna puška, ni jedno tane, ni jedno zrno žita, ni komad mesa ili drugih životnih namirnica ne smiju fašistički banditi dobiti iz naše zemlje, a da im se pri tom ne da najžešći otpor«.

4) Sirenje njemačkih, talijanskih proglosa i proglosa za **vojsku kao i pisanje parola** (Živio SSSR kao glavna parola).

Dužnost svake jedinice, **bez obzira** da li se odredila akcija. Vršiti, makar po malo, **svaki dan** kontrolisati tko je što uradio. Isto važi i za ceduljice s parolama.

5) Propaganda

- a) tumačiti svugdje da je Njemačka napadač;
- b) protiv panikera,

- c) protiv laži novina,
 - đ) protiv naših koji pretjeruju i šire »dobro« lažne vijesti,
 - f) tumačiti neminovnost oružane borbe protiv fašističkih osvajača i njihovih slugu i potrebe praktične pripreme za to,
 - g) za one koji su vjerovali da Pavelić donosi mir: Trojni pakt znači rat,
 - h) nemoguće je držati za prosvjetni rad posebne sastanke. Na sastancima jedinica, RK, MK, kružoka itd. držati kratka predavanja u vezi sa revolucijom. Glavna tema: revolucija 1905, 1917, građanski rat u Rusiji, oružani ustanak, taktika i strategija revolucije, gerilski rat, oružani odredi, ulična borba, osnovi vojne vještine, rat u Španiji itd. Proučiti: III, VI, VII, i VIII glavu Historije, Lenjinove članke o ustanku 1905, Staljin: taktika boljševika itd.
- 6) Potpuno osigurati veze MK sa RK, ovaj sa sekretarima jedinica ovi sa članovima, ovi sa članovima kružoka, oni sa simpatizerima moraju se **bezuslovno** svaki dan da se vidaju. **Osigurati to dogovorom, i lozinkom.**

7) Kontrola

Sve češće izbijaju slučajevi koji graniče sa sabotажom. Jedan rajon u Zagrebu, deset dana nije dobio cirkular (koji treba **u roku od 24 sata** da stigne u ruke). Za takve slučajeve treba tjerati iz partije i objaviti to u svakoj jedinici. Kontrola je potrebna i odozgo. Ako jedinica nešto odbije ili sa velikim zakašnjenjem, treba **energično** tražiti izviđaj. Disciplinu pojačati, propuste partijski kažnjavati.

8) Kompromitovani da ne spavaju kod kuće. Koga policija traži da se sakrije. Partija će voditi brigu o svakom poštenom i aktivnom drugu. Danas se ne smije nitko predati u ruke krvnika. Kad se netko sakrije, **mora** raditi. Onaj koji se »krije« tako da ne radi, ne može biti pomagan od pokreta. Uopće lenjivce, kolebljivce, slabiće, smušenjake, nedisciplinirane, hohštaplarske tipove tjerati odmah iz partije.

9) Organizirati svakodnevno obavještenja

Svaki MK ima za dužnost da svaki dan izda **ma kako kratko** obavještenje, na osnovu radio vijesti iz Moskve (i koliko je moguće s događajima u zemlji). Ne čekati vijesti iz centra. Čuvati radio aparate. Spremati nekoliko na nekompromitovanom mjestu, neprijavljeno, za slučaj općeg oduzimanja aparata. Na tim mjestima slušati sa slušalicama, bez vanjske antene, da se u kući ne zna da dotični ima radio.

BROJ 8

**PROGLAS CENTRALNOG KOMITETA KPH KRAJEM LIPNJA 1941.
U POVODU NAPADA NJEMAČKE NA SSSR¹**

HRVATSKI NARODE!

Porobivši djelu Evropu, njemački su krvoločni fašistički vlastodršci napali zemlju radnika i seljaka, Sovjetski Savez, nadu svih ugnjetenih i potlačenih djeloga svijeta. Sovjetski Savez, dosljedan svojoj politici mira, nije dao nikakvog povoda za ovaj napad.

Fašistički vlastodršci Njemačke, da bi pred svijetom opravdali svoj razbojnički napad na zemlju socijalizma — navode da ih ugrožava Crvena armija, da se SSSR nije držao obaveza preuzetih ugovorom o nenapadanju i prijateljstvu, da je Sovjetski Savez povređivao njemačke granice. Sve je to laž i izmišljotina. Najbolje se to vidi po tome, što njemačka vlada nikada do sada nije optuživala SSSR, da se nije držao svojih obaveza preuzetih ugovorom.

Sovjetska vlada — dosljedna svojoj politici mira — izdala je Crvenoj Armiji nalog, da stupi u akciju tek tada, kad je saznala za napad. Zapovjedila joj je da odbije napadača i smrvi neprijatelja.

HRVATSKI NARODE!

Marionetska vlada u Zagrebu, podli plaćenici Hitlerovi, koje su okupatori naše domovine doveli na narodnu grbaču, izjavljuje da će »ispuniti svoje obaveze« prema imperijalističkim razbojnicima. To znači pomagati Hitlera ljudstvom, materijalom i hranom protiv naroda SSSR-a. Ta činjenica potvrđuje ono, što su komunisti odmah govorili, da pristupanje tzv. Trojnom paktu znači rat, te da je i borba protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu bila opravdana i u interesu naroda.

Pavelić je došao na vlast govoreći da donosi mir, a sada se sprema da nas šalje na klaonicu za interese kapitalističkih vlastodržaca.

RADNICI, SELJACI, INTELEKTUALCI, GRADANI !

Počela je velika bitka, najveća bitka u historiji čovječanstva. U borbu je stupila nepobjediva Crvena armija, armija radnika i seljaka, izazvana napadom imperijalističkih razbojnika. Oči su čitavog potlačenog čovječanstva uperene u Moskvu.

¹ Jedan primjerak letka (umnožen na geštetneru u tehnici PK KPH za Dalmaciju u Splitu) u Arhivu VII, arhiva talijanska, tfg- br. 8/2—4, k. 540. Letak je rasturan po Splitu 30. lipnja. Vidi dok. br. 184.

" HRVATSKI NARODE " I

Porobivši cijelu Evropu, njemački su krvoločni fašistički vlastodršci napali zemlju radnika i seljaka, Sovjetski Savez, našu svih ugnjetenih i potlačenih cijeloga svijeta, Sovjetski Savez, dosljedan svojoj politici mira, nije dao nikakvog povoda za ovaj napad.

Fašistički vlastodršci Njemačke, da bi pred svijetom opravdali svoj razbojnički napad na zemlju socijalizma - navode da ih ugrožava crvena armija, da se SSSR nije držao obaveza preuzetih ugovorom o nenapadanju i prijateljstvu, da je Sovjetski Savez povredjivao njemačke granice. Sve je to laž i izmišljotina. Najbolje se to vidi po tome, što njemačka vlada nikada do sada nije optuživala SSSR, da se nije držao svojih obaveza preuzetih ugovorom.

Sovjetska vlada - dosljedna svojoj politici mira - izdala je Crvenoj Armiji nalog, da stupi u akciju tek tada, kad je saznala za napad. Zapovjedila joj je da odbije napadača i smrvi neprijatelja.

" HRVATSKI NARODE " II

Marionetske vlade u Zagrebu, podli plaćenici Hitlerovi, koje su okupatori naše domovine doveli na narodnu grbaču, izjavljuju da će "ispuniti svoje obaveze" prema imperijalističkim razbojnicima. To znači pomagati Hitlera ljudstvom, materijalom i hranom protiv naroda SSSR-a. Ta činjenica potvrđuje ono, što su komunisti odmah govorili, da pristupanje t.zv. Trojnom paktu znači rat, te da je i borba protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu bila opravdana i u interesu naroda.

Pavelić je došao na vlast govoreći da donosi mir, a sada se sprema da nas šalje na klanjci za interese kapitalističkih vlastodržaca.

RAĐNICI, SELJACI, INTELEKTUALCI, GRADJANI I

Počela je velika bitka, najveća bitka u historiji Sovječanstva. U borbu je stupila nepobjediva crvena armija, armija radnika i seljaka, izazvana napadom imperijalističkih razbojnika. Oči su čitavog potlačenog čovječanstva uperene u Moskvu.

Oduprite se namjerama "naše" marionetske vlade, da vojnički i materijalno, našom krvlju i mukom podupre naše tlačitelje. Pojačajte naprotiv borbu za oslobodjenje, koje ćemo u zajednici s nepobjedivom vojskom radnika i seljaka, crvenom armijom, sigurno postići. Zbijmo stoga svoje redove. Komunistička će vam partija pokazati put.

RAĐNICI, SELJACI, GRADJANI, OMLADINO I

Ova vlada namjerava izvršiti mobilizaciju i uvrstiti vas u kontrarevolucionarnu armiju radi prolijevanja krvi vaše sovjetske braće i održanja preživjelog kapitalističkog sistema. Ne odazivajte se pozivima za mobilizaciju, spriječavajte stvaranje kontrarevolucionerne vojske, koja bi imala da brani interese krupnih kapitalista i narodnih tlačitelja. Spriječite svako pomaganje takvoj vojsci.

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI I

Spriječite namjeru plaćeničke frankovačke vlade da vas šalje u borbu protiv sovjetskog radnog naroda, jer pomaganje njemačkih fašističkih vlastodržaca značilo bi pomaganje tlačitelja hrvatskog naroda. Ukoliko vas nasilno uspiju baciti na frontu, okrenite oružje protiv vašeg pravog neprijatelja, a bratinite se sa svojom braćom sovjetskim radnicima i seljacima u uniformama Crvene armije.

RAĐNICI I RAĐNICE I

Obustavljajte proizvodnju u poduzećima koja rade za njemačku imperijalističku armiju, spriječavajte transport vojnika, hrane i ratnog materijala za Njemačku.

SELJACI I

Oduprite se rekviziciji i izvozu hrane za njemačke imperijaliste.

RAĐNICI, SELJACI, VOJNICI I GRADJANI I

Ne nasjedajte glasinama raznih plaćenika i neprijatelja naroda. Slušajte glas komunističke partije, koja će vas pravovremeno obavještavati i davati upute za borbu. Ne slušajte one koji vam govore da treba skrštenih ruku čekati dolazak Crvene Armije.

Faksimil proglasa Centralnog komiteta K.P.H. krajem lipnja 1941.

Oduprite se namjerama »naše« marionetske vlade, da vojnički i materijalno, našom krvlju i mukom podupre naše tlačitelje. Pojačajte naprotiv borbu za oslobođenje, koje ćemo u zajednici s nepobjedivom vojskom radnika i seljaka, Crvenom armijom, sigurno postići. Zbijmo stoga svoje redove. Komunistička će vam partija pokazati put.

RADNICI, SELJACI, GRADANI, OMLADINO!

Ova vlada namjerava izvršiti mobilizaciju i uvrstiti vas u kontra-revolucionarnu armiju radi prolijevanja krvi vaše sovjetske braće i održanja preživjelog kapitalističkog sistema. Ne odazivajte se pozivima za mobilizaciju, spriječavajte stvaranje kontrarevolucionarne vojske, koja bi imala da brani interese krupnih kapitalista i narodnih tlačitelja. Spriječite svako pomaganje takvoj vojsci.

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI!

Spriječite namjeru plaćeničke frankovačke vlade da vas šalje u borbu protiv sovjetskog radnog naroda, jer pomaganje njemačkih fašističkih vlastodržaca značilo bi pomaganje tlačitelja hrvatskog naroda. Ukoliko vas nasilno uspiju baciti na frontu, okrenite oružje protiv vašeg pravog neprijatelja, a bratimite se sa svojom braćom sovjetskim radnicima i seljacima u uniformama Crvene armije.

RADNICI I RADNICE!

Obustavljajte proizvodnju u poduzećima koja rade za njemačku imperijalističku armiju, spriječavajte transport vojnika, hrane i ratnog materijala za Njemačku.

SELJACI!

Oduprite se rekviziciji i izvozu hrane za njemačke imperijaliste.

RADNICI, SELJACI, VOJNICI I GRADANI!

Ne nasjedajte glasinama raznih plaćenika i neprijatelja naroda. Slušajte glas Komunističke partije, koja će vas pravovremeno obavještavati i davati upute za borbu. Ne slušajte ome koji Vam govore da treba skrštenih ruku čekati dolazak Crvene Armije.

HRVATSKI NARODE!

Kucnuo je čas, kad treba stupiti u borbu za konačno nacionalno i socijalno oslobođenje. Vjera u pravednost naše borbe, pravednost borbe svih ,potlačenih naroda, nepobjedivost Crvene armije, dovest će nas do konačne pobjede, koja će konačno osigurati mir i bratstvo među narodima.

ŽIVI LA PRAVEDNA BORBA SSSR-a!
ZIVILA NEPOBJEDIVA CRVENA ARMIJA!
ZIVILA SOLIDARNOST HRVATSKOG NARODA SA NAPADNUTIM NARODIMA SOVJETSKOG SAVEZA!
DOLI FAŠISTIČKI VLASTODRŠCI NJEMAČKE I NJIHOVI PLAĆENICI U HRVATSKOJ!
ZIVILA BORBA HRVATSKOG NARODA ZA NACIONALNO I SOCIJALNO OSLOBOĐENJE!
ZIVILA KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

BROJ 9

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 7 OD 7. SRPNJA 1941,
O ŠTRAJKU RADNIKA U SPLITSKOM BRODOGRADILIŠTU¹

VIJESTI IZ HRVATSKE I DALMACIJE

Radnici brodogradilišta stupili u štrajk!²

Već smo u prijašnjem broju³ javili da su radnici brodogradilišta postavili direkciji zahtjeve, da im se dade povišica od 50% i da se nadnice u lirama obračunavaju po Din 2.60 za jednu liru. Već kod postav-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Ovo je prvi štrajk brodogradilišnih radnika u Splitu koji su u to vrijeme predvodili komunisti.

³ Brojevi 1—3 nisu sačuvani. Po odluci Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, u Splitu je 23. lipnja 1941. godine počeo izlaziti ilegalni list »Naš izvještaj« kao glasilo PK KPH za Dalmaciju. Pod najtežim uvjetima okupacije i neprekidnih potraga za redakcijom i tehnikom, list je redovito izlazio (u Splitu je izašlo 175 brojeva). Već od prvih brojeva list se raspačavao po čitavoj Dalmaciji i bio je često prešampavan u kotarskim »tehnikama«. S obzirom na karakter i popularnost u čitavoj Dalmaciji »Naš izvještaj« postaje srpnja 1942. godine glasilo Jedinštenog NO fronta Dalmacije, od kada izlazi na

ljanja zahtjeva direkcija se poslužila trikom, da ona ne može ništa učiniti niti dati bilo kakav odgovor, jer da se zahtjevi moraju dostaviti na Rijeku i u Zadar. Radnici su da pokažu svoju dobru volju pristali da čekaju na odgovor punih 6 dana tj. do petka. Međutim u petak direkcija nije radnike pozvala da im saopći odgovor. U subotu je otišla radnička delegacija u upravu da pita, da li je postavljenim zahtjevima udovoljeno. Predstavnici direkcije su se izmotavali da ne mogu dati nikakav odgovor, jer da se za sve mora pitati Rim. Radnici nisu nasjeli novom triku, nego su izjavili da oni uz plaću, koja je još pomoću kursa dinara i snižena, nemogu živjeti, te da će ostalim radnicima saopćiti negativan odgovor. Kada je delegacija saopćila odgovor direkcije nastalo je među radnicima ogromno [...] tim više, što su neki agenti poslodavaca — da ometu raspoloženje radnika — govorili ovih dana, da će zahtjevima radnika biti 100% udovoljeno. Radnici su zaključili da pođu [...] Cdm je direkcija dočula da se radnici ,spremaju na štrajk pozvala je radničku delegaciju, te joj ponudila, da će nadnice biti obračunate Din 2.60 za 1 liru, a za ostali dio traženja neka čekaju. Radnici su odbacili ovu ponudu tim više, što se po njoj vidjelo, da ne treba čekati nikakve rimske odluke nego da se radi o običnim trikovima. Radnici su nadalje izjavili da stupaju u štrajk.

Radnici i građani Splita — pomognite štrajk !

Radnici — postavljajte u svim poduzećima zahtjeve za povišenje nadnice najmanje 50%.

Radnici — stupajte solidarno sa radnicima brodogradilišta u štrajk ističući istovremeno svoje zahtjeve!

Fašistička »akcija« u knjižari Morpurgo.

Ovih dana upali su fašistički banditi u knjižaru Morpurgo i tamo isprebijali vlasnika knjižare i njegovog sina. Vlasnikovog sina su odveli u zatvor i tamo ga dalje tukli. Kao razlog naveli su to, da je mali Morpurgo prodao talijanskim vojnicima 60 komada knjiga od antifašističkog pisca I. Silonea.

Činovnici cementnih tvornica odbili da prime plaću.

Kapitalisti sviju vrsta, snižavaju radnicima i namještenicima plaću na taj način da liru obračunavaju po kursu od din 3.30 a ne po din 2.60 koliko je službeni kurs i za koji su kurs oni promijenili svoj novac. Na isti način su htjeli (postupati) poslodavci tvornice cementa prema svojim činovnicima. Činovnici su međutim solidarno istupili i odbili da prime plaću po tom kursu. Do sada (nisu primili) plaće.

oslobodenom teritoriju Dinare, u Livnu i na Biokovu. Formiranjem Pokrajinskog narodnooslobodilačkog odbora za Dalmaciju, siječnja 1943. godine, postaje njegov organ. Uredivali su ga: Ivan Lučić Lavčević, Leo Geršković, Ante Marasović, Ivan Randić, Miloš Zanko i Zlata Segvić. Preko lista »Naš izvještaj« partijsko članstvo i građanstvo Dalmacije upoznavalo se s događajima u svijetu i u zemlji, a često u Dalmaciji. Zbog ograničenog prostora u knjizi redakcija je odlučila da se u izvodima objave samo oni članci koji se odnose na Dalmaciju.

Pozivamo činovnike, da ,ne ostanu kod toga nego neka u zajednici sa radnicima postave zahtjeve za povišenje plaće od najmanje 50%. Ako poslodavci ne udovolje zahtjevu, stupite zajedno sa radnicima solidarno u štrajk.

Radnici, namještenici, činovnici!

Nedajte se na ovaj najlopovski način varati pomoću kursa valute. Nedajte, da vam snizuju plaće. Ugledajte se u činovnike cementnih tvornica. Podite i dalje! Tražite povišenje plaće! Stupajte u štrajkove jer na drugi način ne možete poboljšati svoj život.

»Dobrovoljci« za rat protiv SSSR u Hrvatskoj.

Sluga njemačkog i talijanskog fašizma Pavelić, izdao je prije nekoliko dana naređenje za mobilizaciju. O uspjehu ove mobilizacije najbolje govore zagorske i slavonske šume koje su pune »zelenog kadra«. Kako je plaćenik Pavelić vidio kako se hrvatski narod odazivlje u vojsku počeo je da skuplja »dobrovoljce«. Kako je velik odaziv hrvatskog naroda treba da samo pogledate sliku u »Hrv. Narodu« od 6. VII.

Naše planine i naše šume pune su »zelenim kadrom« i najbolji sinovi hrvatskog naroda ostvarujući partizanske odrede dati će svoj odgovor okupatorima i njihovim slugama, i time pokazati da simpatije hrvatskog naroda mogu da budu jedino na strani Sovjetskog Saveza, na strani slobode i pravde, a protiv fašističkih hijena i zatočenika narodnih sloboda.

BROJ 10

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 8 OD 9. SRPNJA 1941, O ZAHTJEVIMA RADNIKA RAZNIH PROFESIJA ZA POVEĆANJE PLACA¹

2) VIJESTI IZ DALMACIJE

Radnici traže povišicu plaća

Radničkoj klasi u Splitu sve je više jasno da na drugi način ne može popraviti svoj položaj, nego štrajkom. Štrajk na brodogradilištu potakao je i druge struke da postave zahtjeve i da se sprema na štrajk. Radnici u **radioni Kaliterna** štrajkali su 5 dana i postigli su 30% povišice. Radnici međutim nijesu time zadovoljni te će postaviti nove zahtjeve.

* Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geStetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

U **radioni Bulić** radnici su još u štrajku. U ostalim radionicama metalske struke radnici su spremni poći u štrajk, ako se njihovim zahtjevima ne udovolji. **Građevinski radnici** su također u pokretu. Na **gradnji Božić** obustavili su radnici posao. Na **gradnji Dvornik**, poslodavac je, videći odlučnost radnika odmah udovoljio radnicima sa 100% njihovim zahtjevima. Na ostalim gradnjama radnici su spremni poći u štrajk, ako poslodavci ne udovolje njihovim zahtjevima. Jedino na **gradnji bolnice** radnici se kolebaju, ali kada vide da su ostali radnici dobili povišicu, sigurno će i oni poći istim putem. U **električnim poduzećima** radnici već dulje vremena traže da im se po kolektivnom ugovoru reguliraju plaće. Međutim kolektivni ugovor je potpisao blagopokojni HRS, pa su radnici mislili u početku da bez HRS-a ne mogu voditi pokret. Ali onda kada su se dosta načekali raznih rimskih odluka i kada su uzalud čekali ispunjenje Tacionijevih obećanja, radnici odlučili su poći u štrajk. Tada se je povampirio HRS i javio se je gosp. Culić, te je uspio da se unese razdor među radnike i da se štrajk odgodi, jer se mora čekati let gosp. direktora u Rim. Radnici su nažalost tome nasjeli, pa sada već uviđaju da je Čulić agent italijanskih okupatora, i da će poći u borbu **bez** raznih Čulića.

Kožarski radnici postavili su svojim poslodavcima zahtjeve, te su odlučili da idu dalje, ako njihovim zahtjevima ne bude udovoljeno. Vidjevši ove pokrete i njihove uspjehe, radnici drugih struka, kao drvodjelci, soboslikari, kamenari, špediteri, šoferi i drugi, spremaju se da postavie svoje zahtjeve. Na koncu doznajemo da su drvodjelci stupili u pokret.

Štrajk na brodogradilištu dovršen²

Nakon 2 dana štrajka, pozvao je direktor radnike i saopćio im je da će od 20. prošlog mjeseca dobiti slijedeće povišice:

- 1) 45% povišenja na dosadašnje nadnice.
- 2) Baza obračuna biće jedna lira po din 2,60.
- 3) Radnicima će biti isplaćeno 120 sati plaće.
- 4) Radnici će dobiti jednomjesečnu ratnu plaću.

Istina je da se je direktor prijetio da će prethodno biti vodena istraga nad rukovodilcima štrajka i da će ove povišice dobiti samo jedan dio radnika, ponajprije štrajkbreheri.

Radnici uviđaju da fašisti hoće na ovaj način podvojiti radnike, ali su oni ipak složno i organizovano otišli natrag na posao, s tim da se bore da povišicu dobiju svi radnici i da se protiv nikoga ne vrše represalije. U slučaju da bi fašisti pokušali ostvariti ove prijetnje, radnici će nastaviti borbu dalje. Kako vidimo, štrajk je djelomično uspio, a uspio bi više da nije bilo štrajkbrehera.

² Štrajk brodogradilišnih radnika, predvođenih komunistima, u Splitu počeo je 7. srpnja (vidi dok. br. 9).

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 16 OD 19. SRPNJA 1941,
O ŠTRAJKU BRIJACKIH RADNIKA U SPLITU¹**

Pokreti za povišenje nadnica i plaća²

U srijedu su stupili u štrajk **brijački rrdnici** jer poslodavci nisu htjeli pristati ni na kakvo povišenje plaće³. Neki poslodavci su radi svojih egoističnih interesa pozivali u pomoć fašističke vlasti tako je frizer Holi obavijestio prefekta milicije da se radnici nalaze u pokretu i zahtijevao intervenciju/* Brijač Pešut je pošao radi intervencije kod fascija. Navodni simpatizer pokreta Mijan plašio je radnike neka ne idu u štrajk jer će dobiti ricinusovo ulje itd. Kad su fašisti počeli obilaziti radnje i pitati za lične podatke štrajkaša Mijan je fašistima predao dopis potpisan po brijačkim radnicima kojim su tražili povišenje plaće. Radnici i građanstvo treba da upamte imena ovih brijača koji podupiru faš. vlasti u progonu naroda. Isto tako treba upamtiti štrajkbrehera Števaninia i Fabjanka Jakuša te Barića i Franića koja dvojica rade kod Debianka. Kako su fašisti prijetili zatvaranjem štrajkaša, to su se neki radnici uplašili. Usljed toga je vodstvo štrajka sklopilo s poslodavcem sporazum po kojemu će dobiti povišicu od 40 lira na sadašnjih 160 lira. Prema tome brijači uslijed zaplašenosti nisu uspjeli da se njihovim zahtjevima u potpunosti udovolji. Karakteristično je da su se fašisti prijetili radnicima da će dovesti iz Zadra i Italije nezaposlene brijače na njihovo mjesto. Evo što čine poslodavci koji bježe na fascio.

Tvornica cementnih pločica braća Ferić

Nakon prijetnja štrajkom radnici su dobili 40% povišice, na bazi kursa 2.63.

Mehanička radiona Kaliterna nije htjela po pogodbi isplatiti 50% povišice pa su se radnici zaprijetili štrajkom. Poslodavac je isplatio 30% i obećao naknadno isplatiti ostatak od 20%.

U radioni Jelaska radnici su dobili povišicu od 50% ali na bazi lira od 3.33. Fašisti lažno upućuju poslodavce da je službeni kurs lire za radničke i namještene plaće 3.33.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Poslije prvog štrajka brodogradilišnih radnika u Splitu, koji je počeo 7. i završio 9. srpnja, u Splitu u kući Danila Smiljanica, održan je sastanak Mjesnog međustrukovnog sindikalnog odbora, u prisustvu sekretara Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju Vicka Krstulovića, na kojemu je donijeta odluka da se otpočne sa generalnim štrajkom radnika svih poduzeća. (Vidi stenografske bilješke, izjave Dobrile Jurić, Mare Radonjić, Ivana Randića, Mileve Bubalo, Mate Bilobrka i Zvoka Oštrića) od 15. VI 1951. Arhiv VII, arhiva NOB, k. 2005, reg. br. 3—1/5.

³ U štrajk je 17. srpnja u Splitu stupilo 67 brijača (vidi dok. br. 235).

⁴ Vidi dok. br. 12, 13 i 235.

U mehaničkoj radioni Ferić vode se pregovori oko povišice plaće od 60% na bazi lire 3.33. Radnici treba da ustraju u svojim zahtjevima ali na bazi 2.63.

Općinski radnici građevinari dobili su 20% povišice na bazi kursa 3.33. Radnici valjda i sami uviđaju da **još** sada imaju 5% plaće manjs nego prije.

Troje djece otrovano

U Varošu je jedan mljekar prodao mlijeko u kome je bilo vode i vapna. Troje djece je otrovano. Fašisti nisu u stanju da pronađu krivce. Eto do čega vodi razularena špekulacija.

Crne košulje oduzimaju robu seljacima pa je sami prodaju. Tako su oteli jednom 80 kg slanine i 50 kg masti, te to rasprodali a novac sebi spremili u džep. Evo kako fašisti provode borbu protiv špekulacije.

Domaći fašista Petraelo⁵ uhvatio je nekoga ČDvjeka i htio ga je isprebijati. Napadnutom čovjeku priskočile su u pomoć žene i izvukle ga iz ruku fašiste.

U jednom broju »Izvještaja« pozvali smo da se bojkotira radnja **Petrić** radi špekulacije. Kako postoje dvije radnje Petrić, to obavještavamo da se radi o radnji koja se nalazi na uglu **Viške** i **Poljičke** ulice.

⁵ Zvonimir Petraello-Kukoč, denuncijant i sudionik u mnogim ubojstvima splitskih rodoljuba. Pobjegao u Italiju po kapitulaciji Italije (vidi dok. br. 51, 63 i 406).

BROJ 12

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 19 OD 22. SRPNJA 1941.
O BORBI SPLITSKIH RADNIKA ZA POVEĆANJE PLACA¹

VIJESTI IZ DALMACIJE

Iz zatvora u Makarskoj pobjeglo je 6 zatvorenika antifašista.

Fašisti teroriziraju stanovništvo u Sućurcu, jer je navodno ono odgovorno za kvar pruge, uslijed čega je vlak iskočio iz tračnica.²

Fašisti su zatvorili sedam brijača u vezi sa štrajkom brijačkih radnika.³ Fašisti dakle ne dozvoljavaju da radnici poboljšaju svoje plaće. Ovim metodama neće oni spriječiti borbu radnika, činovnika i namještenika.

U tvornicama cementnih pločica Ružić, Dragičević, radnici su nakon prijetnje štrajkom dobili 40% povišice po kursu 2.63.

Krojački radnici dobili su u 9 radnja povišice plaća oko 30% po kursu 2.63. Kad bi radnici bili spremni za štrajk sigurno bi dobili više. **U krojačkoj radionici Ledić** pošli su u prošli ponedjeljak radnici u štrajk jer im poslodavac nije isplatio plaće. Nakon toga je poslodavac radnike isplatio i poslao ih na besplatni dopust navodno radi pomanjkanja posla. Kad bi svi krojački radnici bili solidarniji spriječili bi ovakove poslodavačke ispade.

Fašisti ubijaju prolaznike. Fašisti su cijeli Split unakazili sa Musolinijevom njuškom. Našao se neki pametan čovjek pa je odvratnu njušku zbrisao sa zida na Solinskoj cesti. Kad su karabinjeri naišli počeli su iz čista mira pucati na tri mladića koji su tuda prolazili. Jedan je teško ranjen ostao na cesti ležati, dok ga jedna [žena] nije odvela u bolnicu. Ostalu dvojicu su uhapsili. Zar možda oni hoće da hrvatski narod zavoli ovu njušku?

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Diverzantska grupa jačine oko 40 članova Partije i antifašista iz Trogira, pod rukovodstvom Ante Hrabara-Rica, oštetila je 18/19. srpnja 100 metara željezničke pruge Split—Perković, između Labina i Kaštel Starog. Iskliznula je lokomotiva i 3 vagona teretnog vlaka (vidi dok. br. 198 i 373).

³ Vidi dok. br. 11, 13 i 235.

BROJ 13

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BK. 29. OD 1. KOLOVOZA 1941.
O OBUSTAVI RADA BRODOGRADILIŠNIH RADNIKA U SPLITU¹

IZ DALMACIJE

Opet nova akcija »domaćih« crnokošuljaša. Videći da u narodu ne mogu dobiti nikakve podrške, nego da iz dana u dan bivaju sve više omraženi, splitski crnokošuljaši izvršili su antisemitske »demonstracije«; misleći time privući simpatije, barem dijela, antisemitski raspoložene hrv. buržoazije, jer je valjda i njima jasno da sa tim glupostima u narodu više nikoga ne mogu pridobiti. Demonstracije su izvedene na kukavički, samo fašistima doličan, način. Potajno su polijepili na javnim lokalima i kupalištima natpise, kojima pogrđuju Židove i zabranjuju im ulaz u lokale.²

Velika delegacija brodogradilišnih radnika i činovnika protestira protiv prevare. Mi smo već javili da su brodogradilišni radnici ogorčeni, jer ih je komesar, prilikom likvidacije štrajka, prevario.³ On je izjavio da će plaće radnicima biti obračunavane po kursu od dva i šezdeset i tri dinara za 1 liru, a kod isplate nije se toga držao. Stoga je velika delegacija od preko 50 radnika i 15 činovnika pošla pred komesara i zahtijevala da se toj prevari stane na kraj.⁴ Komesar [za] to da udovolji zahtjevima radnika i činovnika, pokušao je pozivanjem delegacije, i to odvojeno, radnika i činovnika da nagovori radnike i činovnike da se obrate za intervenciju na Fašjo. Radnici i činovnici su ogorčeni radi ovog pokušaja da se putem prevara natjeraju na obraćanje faš. ustanovama. Radnici i činovnici znaće izvojevati svoja prava bez kojekakvih Fašija i njihovih hijerarha.

Brijački obrtnici neće da isplaćuju radnicima plaće prema ugovoru, nego žele radnike na svaki način izigrati. Da bi spriječili pokret radnika radi ove prevare, oni pomoću policije, vrše teror nad radnicima i daju zatvarati pojedine radnike.⁵ Radnička klasa dobro će upamtiti ove poslodavce i njihov protunarodni rad.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije —Split.

² Vidi dok. br. 196 i 197.

³ Vidi dok. br. 10.

⁴ Brodogradilišni radnici u Splitu su krajem srpnja po drugi put obustavili posao i demonstrirali protiv uprave poduzeća.

⁵ Vidi dok. br. 11, 12 i 235.

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 30 OD 2. KOLOVOZA 1941.
O BORBI PARTIZANA U DALMACIJI, LICI I BOSNI¹**

Partizanske borbe u Dalmaciji, Lici i Bosni uspješno se nastavljaju. Partizanski odredi sistematski zauzimaju željezn. stanice na putu Zagreb—Split i to u sjev. Dalmaciji i juž. Lici. Tako su napr. stanicu Padene zauzeli nekoliko hiljada partizana.² Oko Knina još uvijek se vode borbe. Željezničari bježe iz stanica, partizani redovno napadaju noću. Iz Knina javljaju da tal. i ustaška vojska neće moći izdržati napade partizana. U zap. Bosni partizanske snage su 4 puta jače od ustaša. Ustaški stožer u Livnu moli za pomoć tal. komandu, jer su partizani zauzeli Kupres, Glamoč, Grahovo i Gračac, te se nalaze pred Livnom. Oko Banjaluke vode se također oštre borbe između partizana i ustaša. Ustaše šire zlonamjerne glasove da se ne vode partiz. borbe nego da to napadaju samo srpski četnici, koji navodno hoće da pokolju Hrvate. Isti tako proturaju vijesti da »četnici« rade za račun Talijana i da im Talijani pomažu. Međutim, kako se po gornjim vijestima vidi, ustaše sami traže pomoć tal. vojske. Istina je da u borbama, naročito u srpskim krajevima, učestvuju i četnička odjeljenja. Ali to nijesu oni protunarodni »četnici«, koji su poslije 1929. g. bili oružje velikosrpskih vlasti u hrv. krajevima. To su srpski seljaci, koji su se digli protiv tlačenja i ubijanja od strane faš. slugu, ustaša, te vode pod starim nacionalnim imenom četnika, nacionalno-oslobodilačku borbu protiv fašizma.³ Oni se ujedinjuju s partiz. odredima, te u zajednici sa hrv. i srpskim seljacima i radnicima vode borbu protiv okupatora i njihovih slugu ustaša. Hrv. seljaci po Dalmaciji, Lici, Bosni, Hrvatskoj i Slavoniji bježe iz sela, odakle ih tjeraju fašisti, oduzimajući im žito i goneći ih u vojsku protiv SSSR-a. Sav narod hrvatski i srpski, pod vodstvom komunističke partije, vodi danas nacionalno-oslobodilačku borbu protiv fašizma. Fašistima i njihovim slugama neće pomoći nikakve laži. Treba se boriti protiv svih onih, koji raznose te laži i na taj način služe neprijatelju.

VIJESTI IZ HRVATSKE I DALMACIJE

Popovi u službi fašista. U selu Beagić, tamošnji pop fra Ivan Hristić, dao je zvoniti u sva zvona i sazivao seljake na borbu protiv partizana. Seljaci su **od** popa tražili **da im** preda oružje, koje im je prije oduzeto.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geštet-neru) u Vojnom muzeju JNA Beograd.

² Ustanič iz Padena i Otona razoružali su 29. srpnja žandarmerijsku stanicu u Padenu. O ustanku naroda Kninske Krajine vidi dok. br. 202, 203, 204, 207, 208, 212, 234, 381 i 382.

³ U prvim danima oružane borbe protiv neprijatelja ustanici nisu bili podijeljeni već su akcije izvodili zajednički.

Pitali su ga zašto su im prije oduzimali oružje kada ih sada zovu u pomoć. Seljaci će vrlo dobro znati protiv koga trebaju upotrijebiti oružje. Isti taj pop izjavio je na jednom mjestu, da se svuda dižu ustanici i da će ustaška vlast uskoro propasti. Sada nam je razumljivo zašto je popovima izdan nalog da sprema civilno odijelo. Naši popovi, umjesto da služe faš. razbojnicima, trebali bi se ugledati u norveške svećenike, koji stupaju hrabro, zajedno sa narodom, protiv fašista.

Pobuna u tal. vojsci, koja je bila poslana protiv partizana. Kod sela Zrnovnice došlo je do pobune među vojnicima, koje su poslali na partizane. Vojnike su gonili usiljenim maršom. Nakon hoda od 10 km. vojnici su tražili odmor, ali se komandant tome usprotivio. Oficiri su stali na strani vojnika i došlo je do fizičkog sukoba između oficira. To su iskoristili vojnici i razbježali se. Sada se skrivaju negdje u splitskoj okolici.

Radnici na brodogradilištu dalje traže isplatu po zakonskom kursu. I pored svih pokušaja da razbiju jedin. redove radnika i činovnika, ovi uporno ostaju pri svojim zahtjevima. Radnici su pored ostaloga tražili da se puste na slobodu njihovi zatvoreni drugovi. Radnici i činovnici će voditi upornu borbu sve dok njihovim zahtjevima ne bude udovoljeno.

BROJ 15

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 31 OD 3. KOLOVOZA 1941 O DEMONSTRACIJI RADNIKA SPLITSKOG BRODOGRADILIŠTA¹

Teror ustaša nad radnim narodom sjev. Dalmacije i zap. Bosne

Ovi krajevi Hrvatske bili su izloženi u posljednje vrijeme nečuvenoj pljački i teroru. Ekonom. stanje bilo je neizdrživo. Sretni su bili oni koji su mogli samljeti zobi i od nje napraviti »kruh«. Drugi su bili prisiljeni da jedu »kruh« od kore sa drveća i mekinja. Ustaše su osim toga započeli zvjerski teror. Kada u selu ne bi našli muškarce, onda bi se grozno svetili njihovim ženama i djeci. Pored crkava, koje su oni u okolici Drvara zapalili, oko 400 ljudi su, što poubijali što odveli u taoce. Nije čudo da je sve to izazvalo otpor Krajiškog naroda. U narodnom ustanku sudjeluje danas 30 do 40.000 boraca, čiji se broj danomice povećava. U tom broju se nalaze i Hrvati i Srbi i Muslimani. Tu je sav narod, kao jedan čovjek skočio da brani svoja osnovna ljudska i politička prava od faš. gadova. Marijonetska, pavelićeva vlada izdala je nalog da se izvrši

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

pokolj svih stanovnika pobunjenih sela. Tako je u Srnetici logornik iz Jajca, pri povlačenju, vlastitom rukom ubio 20 Srba, taoca iz Srnetice. Zato je razumljiv bijes naroda, koji je nemilosrdan prema ustašama.

Demonstracije radnika protiv prevare na brodogradilištu

Faš. vlasti, da umire uzbuđene radnike i činovnike, koji uporno traže isplatu po zakonskom kursu, pozivale su radn. i namješten, delegacije te im obećavali neke kuhinje itd. samo da ih odvrate od njihovih zahtjeva. Radnici nijesu htjeli da idu na pregovore bez činovnika, te su svojom upornošću prisilili komesara Superinu da ih zajednički primi.² Superina je bjesnio pitajući tko zapravo zapovijeda na škveru, on ili radnici. Radnici su ostali uporni uza sve prijetnje. Na zahtjev radnika da se pusti zatvorene drugove, on se je izvinjavao da nije kriv ali je u isto vrijeme prijetio da će i druge zatvoriti. Radnici, ogorčeni zbog ovakvog postupka uprave i faš. vlasti, došli su u subotu gotovo svi pred komesarovu kancelariju i zahtijevali da se udovolji njihovim zahtjevima. Radi ovoga pokreta radnika, uzbudili su se svi fašisti u Splitu. Na policiji je nastala trka, te su oboružani domaći fašisti, policajci, agenti, škvadristi i drugi hijerarhi, dotrčali sa kamionima na škver, tako da ih je bilo više nego radnika. Najprije su razdvojili silom činovnike od radnika i nasilno potjerali u kancelariju. Zatim su tražili da se obrazuje delegacija i da pode prefektu. Radnici su na licu mjesta izabrali delegaciju, koju su fašisti kamionima odveli u prefekturu. Dok je delegacija bila na prefekturi, fašisti su pokupili nekoliko radnika po radionama i odveli ih u pržun. No izgleda da prefekt ovom »hvalevrijednom inicijativom« nije bio zadovoljan, te je radnike iste večeri pustio. Prefekt ipak nije pristao na zahtjev radnika i oni su vrlo ogorčeni. Radnici znaju da će samo svojom upornom i hrabrom daljnom borbom izvojevati svoje opravdane zahtjeve.

² Vidi dok. br. 13.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 33 OD 5. KOLOVOZA 1941,
O MJERAMA FAŠISTA U SPLITU I U BRODOGRADILIŠTU¹

Fašisti sistematski uništavaju Split

Mi smo već prije primjetili da faš. osvajači imaju naročite metode kojim žele stanovništvo Splita potlačiti i fašizirati. To su metode zavaravanja, zastrašivanja i polaganog zarobljavanja. Oni svoj plan provode postepeno, taktički. Tako da je najednom uspjelo im bez velikog terora nametnuti tal. natpise na svim trgovinama i javnim mjestima.² Cijeli grad su iznakazili sa svojim glupavim faš. parolama. Na autobusima, brodovima i svim javnim ustanovama vidimo tal. natpise. Zamalo ćemo imati osjećaj da se nalazimo u tal. a ne hrv. gradu. Razna naša udruženja: sportska, kulturna, privredna oni žele pomalo uvesti u sistem faš. organizacija. Privrednici su se lakomisleno radovali što su im fašisti ostavili njihova zanati, i trg. udruženja, a nisu primjetili da su ona postala ustvari oružje faš. ustanova. Sve nam ovo nalaže da budno pazimo na postupke faš. vlasti i da ne dozvolimo da Split postane faš. i tal. grad. Sve ovo fašiziranje Splita ide ustvari za uništenjem njegove privrede, kao i privrede čitave Dalmacije. Danas u Splitu ima preko 50% nezaposlenih radnika. Zaposlenim radnicima fašisti pokušavaju raznim manevrima sniziti životni standard. Pošto su bili raskrinkani u prevari sa kursom lire, to sada pokušavaju zaobilaznim putem, tvrdeći da faš. vlasti određuju sada potpuno nove nadnice i plaće, bez obzira na dosadašnje dinarske plaće. Ustvari, dakle, isti cilj, ali druga vještija formulacija. Faš. vlasti svojom politikom sve više povećavaju nezaposlenost. Tako se oni spremaju da likvidiraju pom. direkciju i većinu drž. ureda. Industrija u Splitu pomalo izumire. Većina tvornica uopšte ne radi. Trgovina je zamrla, tako da postoji masovno otpuštanje namještenika. Faš. namjere idu za tim da uvedu faš. sistem u bankovne i zadružne poslove. Većina domaćih banaka biti će zatvorena, jer, kako je poznato, u faš. državi vladaju velike financ. grupe, koje u stvari i jesu drž. vlast. One ne dozvoljavaju postojanje drugih banaka, koje nijesu pod njihovim nadzorom. Zadruga žele sve likvidirati i prisiliti ih da uđu u tzv. jedinstvene faš. zadruga. Poznato je da po faš. uređenju Split više nije središte Dalmacije, nego obični provincijalni grad. Po svemu dakle vidimo da fašisti namjerno uništavaju splitsku trgovinu, industriju, bankarstvo, brodarstvo, zadrugarstvo i da tako stvaraju masovnu nezaposlenost. Svim ovim pojavama treba narod da se jedinstveno odupre. Moramo stvoriti jedinstveni nacionalno-oslobodilački front protiv fašizma, jer ćemo inače biti uništeni i nacionalno i privredno.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 369 i 373.

Fašisti pojačavaju teror na brodogradilištu. Juče su fašisti izvjesili u brodogradilištu 2 objave. U prvoj objavi obavještavaju radništvo da smatraju delegaciju, koja je u subotu sa poduzećem pregovarala, kao radničke povjerenike, koji su ovlašteni pregovarati u ime radnika. Radnici ne mogu ovo smatrati obaveznim za sebe, jer su oni ovu delegaciju izabrali samo za jedan slučaj a ne **da** budu povjerenici. Radnici neće dopustiti da im se oduzme njihovo pravo biranja povjerenika. Drugi oglas ima svrhu da zaplaši radnike. On tobože proglašava brodogradilište vojnim poduzećem, iako je ono oduvijek, pa i pod Italijom, bilo vojno, poduzeće. Nadalje se u tom oglasu prijeti strijeljanjem u slučaju pokreta radnika, dok istovremeno uprava obećaje radnicima da će im pribaviti po jeftinijim cijenama razne životne namirnice. Dakle taktika biča i šećera kada nije uspjela taktika običnog zavaravanja. Međutim radnici su dovoljno svjesni da uvide značaj ovih manevara. Radnici će znati i na ove prijetnje odgovoriti.

G. Mirković, direktor Prve pučke dakn. banke, u službi fašista, **vara bankovne činovnike.** U današnja vremena našlo se mnogo tipova, koji su služili svakom režimu, pa ne prezaju da služe ni tudinskom osvajaču protiv vlastitog naroda. Narod će dobro upamtiti ovakve izrode. Oni valjda zaboravljaju da će vlast faš. razbojnika i njihovih slugu biti kratkotrajna i da će uskoro doći do obračuna. Među takve tipove spada i g. direktor Mirković. On je splitsku podružnicu Saveza novčanih zavoda, pretvorio u faš. instituciju. Bankovni činovnici nekoliko puta su pokušali da traže od svojih poslodavaca povišicu plaća i obračun po zakonskom kursu **od 2,63. Kada pomoću** nekog Petrića, direktoru Mirkoviću i fašistima nije uspjelo da bank. činovnike odvedu u Fašjo, onda su se poslužili i drugom metodom. Kadgod su poslodavci, uviđajući opravdanost činovničkih zahtjeva, pristali na povišicu, Mirković bi drugi dan sazvao konferenciju fašistima sklonih poslodavaca, te bi donijeli drugi zaključak, jer Fašjo ne dopušta da se dadu povišice. Činovnici su radi ovakvog izigravanja do sada uspjeli jedino da im se plaće obračunavaju po zakonskom kursu, ali povišicu još nisu dobili. Činovnici treba da se složno ujedine i da izvojuju svoja prava, bez obzira na razne Fašije i Mirkoviće. Da je to moguće vidi se po tome što su neki zavodi dobili povišice, iako neznatne. Činovnici trebaju uskladiti svoju borbu sa borbom radničke klase. **Činovnici Jadr. plovidbe** odbili su da prime platu, jer im je obračunato po nezakonitom kursu. U **cipelarskoj radnji Brinner** izbio je štrajk, jer poslodavac nije htio da isplaćuje nadnice radnicima po ugovoru, nego po uputi Fašja, po nezakonitom kursu. Interesantno je Brinner izjavljuje da se mora pokoriti fašistima zato jer je Židov. Zar je Brinneru milije prijateljstvo fašista koji Židove tjeraju iz javnih lokala, od prijateljstva radničke klase? Radnici će u štrajku izdržati te će biti potpomognuti od cijelog radništva.

Neki radnici na brodogradilištu rade prekovremeno bez posebne doplate za prekovremeni rad, mada po ugovoru ne smije biti uopće prekovremenog rada. Zar ti radnici ne uviđaju da time štete svojim i svojih drugova interesima? Zar oni zbilja žele fašistima pomagati u ratu još

i besplatnim prekovremenim radom. **Knin** uslijed nedovoljno provjerene vijesti donijeli smo u Izveštaju da su partizani bili zauzeli Knin. To se je ispostavilo netočnim. Borbe su se vodile oko Knina i partizani su zauzeli stanice : Cerovac, Malovan, Zrmanju, Pribudić, Plavno, Padene i Staru stražu.³ **Kod Sućurca** iskočio je vlak, te je uništena lokomotiva i 6 vagona tal. vojnog transporta.⁴

BROJ 17

**POZIV CENTRALNOG KOMITETA KPH POČETKOM KOLOVOZA 1941.
GOD. DOMOBRAJSKOJ VOJSCI ZA PRIKLJUČENJE NARODNO-
OSLOEODILACKOJ BORBI¹**

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODIMA !

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI!

Fašistički okupatori i izrodi hrvatskog naroda, frankovački plaćenici, pretvoriše našu domovinu u tamnicu naroda i krvavu klaonicu, u kojoj pobješjele ustaške bande, pod okriljem fašističkih okupatorskih hordi, vrše pokolj nad hiljadama nevinih ljudi, ubijaju djecu, žene i iznemogle starce, trpaju u zatvore i logore na desetine hiljada, zvjerski muče zatvorenike do smrti, pljačkaju imovinu građana, izgladnjuju narod, pale sela i gradove, ognjem i mačem uništavaju sve one koji smatraju da je ispod čovječjeg dostojanstva da ropski gmižu pred okupatorima i njihovim ogavnim slugama, frankovačkim izdajicama naše domovine.

Slobodoljubivi hrvatski narod, koji se vjekovima borio protiv svojih tlačitelja, ne može skrštenih ruku podnositi ponižavanje, zulume, tiraniju i pljačku ni sadašnjih tlačitelja, fašističkih okupatora i njihovih vjernih, pasa, frankovačkih plaćenika. Zato se i on laća oružja, da poput ostalih porobljenih naroda (Crnogoraca, Srba, Slovenaca, Makedonaca i ostalih) protjera fašističke okupatore i sruši omraženu marionetsku vladu izdajice Pavelića, da Dalmaciju, Primorje i Međumurje, koje su frankovački izdajnici prodavali okupatorima, vrati u sastav Hrvatske, te da izvojuje svoju istinsku nacionalnu slobodu i nezavisnost.

Narodni ustanak buktu u mnogim krajevima. U Bosni, Dalmaciji, Lici i Kordunu bore se rame uz rame Hrvati, Srbi, komunisti i ostali pobornici slobode. U plamenu tog ustanka, koji se sve više širi, biti će

³ Vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 14.

⁴ Udarna grupa iz Kaštela oštetila je 3/4. kolovoza želj. prugu između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice, zbog čega je talijanski teretni vlak izbačen iz šina (vidi dok. br. 229, 377 i 393).

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-1/7.

satrveni i uništeni fašistički okupatori i njihove domaće sluge. Iz ruševina okupatorske i frankovačke tiranije uskrsnut će Slobodna **nezavisna i napredna Hrvatska**, u kojoj neće biti ni traga od okupatorske i frankovačke tiranije, pljačke, zvjerskog šovinizma i rasnog ludila. Pobunjeni narod, koji se s oružjem u ruci diže protiv narodnih zlotvora a da brani svoju čast, slobodu, živote i imetak, osniva pravu narodnu vojsku, partizanske odrede. Ovi su odredi svojim junačkim djelima natjerali strah u kosti okupatorima i njihovim krvavim psima-frankovcima. Oni su iz mnogih mjesta i krajeva protjerali okupatore i razbili ustašku bandu, te čvrsto drže vlast u svojim rukama. Time je pobunjeni narod dokazao da okupatorska i frankovačka vlast nije nepobjedljiva, i da nema toga neprijatelja koga **ujedinjeni i složan narod ne bi mogao** pobijediti.

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI!

I nad vašim se glavama vije krvavi mač ustaške bande. I vi ste zapostavljeni i ugroženi. U pitanju je vaša čast i vaši životi. Izdajnici hrvatskog naroda, frankovački plaćenici, nastoje da vas pretvore u vjerne sluge fašističkih okupatora i svoje krvave vladavine, u krvnike vlastitog naroda. Oni nastoje da visoki poziv vojnika, čija je dužnost da brane slobodu i nezavisnost svoga naroda, snize na stupanj običnih pandura. Vas, hrvatske sinove, tjeraju na klaonicu protiv bratskog sovjetskog naroda, da spasavate fašizam, koji je porobio narode Evrope, i tjeraju vas u borbu protiv vlastitog naroda, da bi spasili svoju omraženu, krvavu vladavinu u Hrvatskoj. Tjeraju vas u borbi protiv vlastitog naroda, koji se diže da oružjem u ruci brani svoju čast i slobodu, a pri tome šire najogavnije klevete, da vas šalju u borbu protiv četnika, koje finansiraju Zidovi. Ne nasjedajte tim ogavnim klevetama frankovačkih izroda, ne dajte se pretvoriti u njihovo oružje i krvnike vlastitog naroda!

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI!

Komunistička partija Hrvatske, koja stoji na čelu narodne borbe protiv okupatora i njihovih domaćih slugu, obraća se vama, narodnim sinovima, i poziva vas da se priključite oslobodilačkoj borbi našeg naroda. Ona vas poziva da se aktivno oduprete zapovjedima fašističkih okupatora i njihovog sluge, izdajice Pavelića; poziva vas da otkazete poslušnost, da se ne date tjerati na frontu protiv bratskog sovjetskog naroda, koji se bori i za vaše oslobođenje, da ne idete gušiti oslobodilačku borbu srpskog, crnogorskog i ostalih naroda, koji se bore za svoju slobodu, da se ne date natjerati u borbu protiv vlastitog naroda i njegovih partizanskih odreda. Ona vas poziva da pretvorite vojarne i vojne logore u tvrđave narodne oslobodilačke borbe, da dižete pobune i da se uključite u narodnu borbu protiv tlačitelja.

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI !

Vi se ne smijete dati pretvoriti u ubojice svoje braće, svojih otaca, rođaka, prijatelja i sugradana, u ubojice žena, iznemoglih staraca i nevine djece. Komunistička partija Hrvatske vas poziva da se ugledate na one vaše čestite drugove oficire, podoficire i vojnike, prave narodne sinove, koje su frankovački plaćenici poslali da u krvi guše narodnu pobunu, **a koji su otkazeji poslušnost, prešli na stranu pobunjenika i svoje oružje okrenuli protiv narodnih krvnika.** To je put kojim i vi morate ići, da bi ostali vjerni svome narodu i svojoj domovini. Na taj put vas poziva Komunistička partija i porobljeni hrvatski narod, čiji ste i vi sinovi; na taj vas put pozivaju grobovi desetine hiljada nedužnih ljudi koji su postali žrtve frankovačkih krvoloka; na taj put vas poziva plač žena i neopskrbnjene djece čiji su muževi i očevi poklani; na taj vas put poziva vapaj naroda koji stenje u ropstvu i teži za slobodom i osvetom. Pođite tim svijetlim putem i dokažite narodnim zlotvorima i tlačiteljima da ste vjerni sinovi svoga naroda i dostojni potomci naših predaka.

VOJNI OBVEZNICI! Ne odazivajte se pozivima izdajničke vlade Pavelića, ne dajte se tjerati u borbu protiv vlastitog naroda i protiv bratskog sovjetskog naroda. Stvarajte partizanske odrede, priključite se partizanima, učestvujte aktivno u općoj narodnoj borbi protiv fašističkih okupatora i frankovačkih plaćenika.

Započela je oružano-oslobodilačka borba hrvatskog naroda. To nije osamljena borba, već sastavni dio one divovske borbe koju svi porobljeni narodi Jugoslavije, svi porobljeni i svi slobodoljubivi narodi svijeta, na čelu sa nepobjedivim SSSR, vode protiv fašističkog ropstva, tiranije i barbarstva, a za slobodu i bolji život. Svi čestiti i napredni ljudi, svi oni koji vole svoj narod, svi koji teže za slobodom i pravdom, svi, svi bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost, treba da se udruže u jedinstvenu nacionalnu oslobodilačku frontu, za istjerivanje okupatora i uništenje njihovih frankovačkih plaćenika.

ŽIVIO JEDINSTVENI NACIONALNO-OSLOBODILACKI FRONT!

ŽIVJELA BRATSKA SOLIDARNOST SVIH NARODA JUGOSLAVIJE U BORBI PROTIV FAŠISTIČKIH OKUPATORA !

ŽIVIO NEPOBJEDIVI SOVJETSKI SAVEZ!

VAN S OKUPATORIMA! NA VJEŠALA S KRVNIKOM PAVELIĆEM I MARIONETSKOM VLADOM!

ŽIVJELI NARODNO-OSLOBODILAČKI PARTIZANSKI ODREDI!

ŽIVIO OPCJI NARODNI USTANAK!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

Pročitaj i daj dalje!

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 37 OD 9. KOLOVOZA 1941.
O POJAČANOM TERORU NEPRIJATELJA U DALMACIJI¹**

Teror neprijatelja raste

Dnevno čitamo vijesti iz svih zemalja Jugoslavije o užasnom teroru, koji vrše faš. ugnjetači i njihove sluge ustaše. Dnevno ginu stotine sinova naroda u Srbiji, Vojvodini, Bosni, Hrvatskoj, Dalmaciji i Sloveniji. Faš. neman je u samrti. I što se više približava dan njene propasti, to je ona krvoločnija. Ustaške pasje sluge ubijaju po Hrvatskoj sve bez razlike; nikome život nije siguran. Sada kada je Hrvatski narod spoznao da su, poglavnik i njegove ustaše, obični zlikovci i izdajice, oni se sve više i više osvećuju nad hrvatskim narodom, a naročito na pristicama HSS-a. Ako neće da pristupe ustašama, ako su ostali vjerni Radićevoj nauci, onda ih proglašuju komunistima i ubijaju ih. Narod bježi u gore radi terora i radi prisilnog miobilisanja za rat protiv SSSR-a. Pošteni pristaje HSS-a uviđaju danas da se ovog zla, ovih izdajica i zlikovaca mogu samo onda riješiti, ako istjeraju njihove faš. zaštitnike. Oni uviđaju da cio narod mora ustati u jedinstveni narodno-oslobodilački pokret protiv faš. osvajača i njihovih slugu ustaša. U okupiranoj Dalmaciji tal. fašisti, svakim danom sve više napadaju na hrv. stanovništvo. Svakim danom sve je očitija njihova namjera da talijaniziraju i fašiziraju hrvatsku Dalmaciju. Oni istina postupaju polagano i taktički, ali nas sve više nastoje uklještiti u svoj sistem. Radi ovog taktičkog zarobljavanja mnogi misle da je tal. vlast bolja od njemačke, da ona ima druge ciljeve. Nosioci ovog pogrešnog mišljenja naročito su razni emigranti iz ustaške Hrvatske. Oni ne vide pravo lice stvarnosti, ne vide pljačku, teror, i fašiziranje. Oni ne vide da ovo polagano uklještavanje vodi krajnjem cilju, a to je potpuno porobljenje našega naroda. Oni »zaboravljaju« da su tal. fašisti Hitlerovi žandari u potlačenoj Evropi, koji se aktivno bore protiv partizana i narodno-oslobodilačkog pokreta u Lici, Bosni, Crnoj Gori i Dalmaciji. Ti »emigranti« gledaju sve kroz naočale svoje lične momentane sudbine i žele da prespavaju zimski san. Oni ne vide da su u šakama raznih neprijateljskih agenata, trockista i sličnih tipova, koji su takođe »emigranti«, a vrše svoj posao. Oni zaboravljaju da Hrvatski narod neće tuđinske vlasti, ni njemačke ni talijanske. Hrvatski narod ne smije dozvoliti da Dalmacija postane talijanska i fašistička. Svaki pošteni rodoljub, bez obzira na stranačku pripadnost, treba da uđe u jedinstveni narodno-oslobodilački front. Mi više ne smijemo čekati. Budemo li čekali, jednoga dana nećemo moći van iz mreže, koju su nam spleli okupatori. Stoga moramo preći u aktivnu borbu. Dignimo barjak borbe protiv tuđina. Istjerajmo tuđina iz naše Dalmacije!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

Iz Hrvatske i Dalmacije

U Zagrebu bačena je bomba na sveučiliš. ustaški stožer. Ima nekoliko mrtvih, mnogo ranjenih ustaša. Ustaški krvoloci su na ulici pokupili neke ljude i njih strijeljali, kao izvršioce. Osim toga strijeljali su 185 komunista i Židova iz Osijeka. Partizani su razrušili željezn. prugu kod Karlovca. Na Zagorskoj pruzi prema Varaždinu srušen je jedan vlak sa benzinom. Pruga Zagreb—Ljubljana takode je porušena. Radi razaranja pruge Zagreb—Beograd ustaše su u jednom hrv. selu kod Siska poubijali 20 ljudi, pristaša HSS. Seljaci su pobjegli u šume i stupili u, partiz. odrede. Parliz. odredi se u tom kraju bore oko Bos. Dubice, te nastoje da dođu u vezi sa Bos. i Ličkim partizanima. U krajevima oko Metkovića ustaše kupe ljude po poljima, zovući ih tobože u općinu. Kada seljaci tamo dođu, onda ih redom strijeljaju. Seljaci, pristaše HSS, govore da nitko nije siguran za život tko nije ustaša. Jedan odred partizana se je na vješt način privukao noću do jedne kasarne na periferiji Knina; bacivši u zgradu nekoliko ručnih granata, ubili su 122, tal. vojnika i povukli se bez gubitaka.² U **Opuzenu** pobijeno je 500 ljudi. Klajnju je prisustvovao Don Marlin Velaga, župnik iz Opuzena. Talijani su od špijuna doznali da se u nekoj šumi u okolini **Perkovića** nalazi odred partizana.³ Odmah su natovarili u kamione 1000 vojnika sa mitraljezima i krenuli. Došli su do neke šume, i pošto su se bojali ući u nju, otvorili su pušcanu i mitraljesku vatru sa ruba šume. Međutim, partizani su logorovali u drugoj šumi i Talijani, kad su ispucali svu municiju, vratili su se u selo, napili i proslavili »pobjedu«. U **Drnišu** ustaše popisuju svo žito i stoku od seljaka; žito rekviriraju, a seljacima ostavljaju samo 250 kila. Sve ostalo žito i stoku moraju predati nekome Framću, poznatom lopovu, kome u poslu pomažu ustaše, i za to primaju 150 din. dnevno.

Provokatori na djelu

Na brodogradilištu je jedan radnik došao u razgovor sa jednim tal. vojnikom na straži. Vojnik je pričao o teškom životu u vojsci itd. Radnik je dobronamjerno s njim razgovarao. Kada je taj vojnik smijenjen sa straže, doveo je karabinjere, koji su uhapsili radnika, radi navodne propagande. Ovakve provokatorske pse treba utamaniti! U jednom selu kod **Sinja** župnik je njuškao i ispitivao odakle seljacima vijesti, ali svi su šutjeli kao ribe. Međutim, na umoru je bila jedna djevojka. Ogavnom inkvizitoru sinula je lukava ideja. Otišavši do bolesnice da je ispovijedi, rekao je: »Draga ćerko, ne smiješ stupiti pred lice onoga, koga ja ovdje zastupam, s nijednim grijehom ni tajnom. Kaži dijete od koga vi u selu primete vijesti?« Pošto se jedna djevojka ustručavala, on upotrebi svoje zadnje oružje: »Ne odrešujem te i muke paklene te čekaju«. Prestrašena djevojka je ipak na koncu priznala da im vijesti saopštava učitelj, koga ustaše uhapsiše i sprovedoše u Sinj. Seljaci su ogorčeni i uvjeravaju da župnik neće imati više nikada prilike da ih »odrešuje«.

² Redakcija nije mogla utvrditi tko je ovu akciju izvršio.

³ Riječ je o Primoštenskom NOP odredu (vidi dok. br. 56, 352 i 264).

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 38 OD 10. KOLOVOZA 1941.
O DEMONSTRACIJI SPLITSKIH NEZAPOSLENIH RADNIKA KOD
BURZE RADA¹**

Iz Hrvatske i Dalmacije

U Dugopolje i ostalu Klisku okolicu stigao je neki gosp. G. Valenta da vrbuje dobrovoljce. Međutim, seljaci su znali da je on ustaša i njem. agent; radi toga se morao vratiti praznim kamionom kući.

Još jedno nedjelo faš. razbojnika u Splitu. Faš. okupatori već su počeli iz raznih nadležstava otpuštati pojedine hrv. činovnike, kako bi mogli namjestiti svoje faš. plaćenike da vrše teror nad hrv. pučanstvom Splita. Najsravnija nedjela u tom pravcu izvršio je ovih dana komesar Split, općine, senator Tacconi, koji je otpustio iz službe bez ikakvog otkaza dvije siromašne hrv. činovnice. Otpust je uslijedio na temelju jedne prijave i lažne denuncijacije splitskih faš. optanata i obe su bačene na ulicu, premda im krivica nije bila dokazana. Ovakvoj prljavoj radbi, koje ide za tim da istisne Hrvate iz svih ureda, treba svo građanstvo da se jedinstveno odupre. — **Drvodjelski radnici** u Splitu postavili su poslodavcima zahtjev za povišicu i isplatu po kursu 2,63. Pošto je poslodavcima bilo poznato da će radnici jedinstveno poći u štrajk, ako im rie ne udovolji, oni su dali povišicu od oko 15% i pristali na kurs od 2,63. **Demonstracija besposlenih radnika.**² — U petak u jutro su besposleni radnici svih struka masovnom posjetom (oko 100) kod šefa Berze rada protestovali protiv teških prilika, u kojima se nalaze uslijed duge i brojne besposlice i strahovite skupoće, tražeći da se hitno izade u susret slijedećim njihovim zahtjevima: 1. Da se nadležne vlasti pobrinu i radnicima omoguću zaposlenje, uz nadnicu, koja odgovara današnjoj skupoći. — 2. Da se odredi stalna potpora za čitavo vrijeme besposlice, a ne da se davanjem pomoći za par sedmica riješava pitanje besposlice. — 3. Da se potpora povisi u skladu sa općim povišenjem cijena. — 4. Da se lira obračunava po zakon, kursu po 2,63. — G. šef je pokušao uvjeriti radnike da ne samo nema izgleda na uposlenje, već da će se besposlica i povećati. Za dokaz pokazao je oko 100 molba splitskih talijana, koje, iako imaju prvenstvo, riješene su samo 4 povoljno, dok su ostale stavljene u kut, jer da im je nemoguće udovoljiti. Što se tiče potpore, uputio je prisutne na zakonsko pravo. — Besposleni radnici su izjavili g. šefu da su oni svjesni da fašizam znači glad, rat i besposlicu, ali da oni neće sebe i svoje porodice osuditi na glad. Njima današnja mizerna potpora, od par sedmica, ne može da obezbjedi ni komad kruha. — Nakon odlas-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Demonstracije nezaposlenih radnika kod Burze rada bile su 8. kolovoza.

(ca delegacije na berzu je došao »Njegova ekšelencija« pref. splitske provincije, koga je g. šef odmah obavijestio o, posjeti besposlenih radnika. On je tražio da odmah s njima govori, ali kako je većina bila već otišla, to je pošao u sobu gdje besposleni primaju svoju mizernu potporu i tu im održao govoranciju, u kojoj je uglavnom obećao svima uposlenje, visoku nadnicu i dobru ishranu itd., a završio je napadom na SSSR, pokušavši ih uvjeriti kako je tamo glad.

BROJ 20

DNEVNIK BORCA SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA VOĐEN NA DAN FORMIRANJA ODREDA U. KOLOVOZA 1941. PRILIKOM IZLASKA BORACA IZ SPLITA¹

PRIJEPIS PRIBILJESKE NADENE U NOTESU KOD POGINULOG KOMUNISTE²

1941.

11. VIII-Spl.

Znali smo, jer svi smo bili svijesni događaja koji predstoji i baš radi ovog i nastojali smo da budemo obuhvaćeni prvi pri spremanju i organiziranju naših p- Bili smo već nekoliko dana spremni samo smo čekali naređenje i sa najvećim oduševljenjem i hrabrošću stupićemo u borbu i naša želja bila je ispunjena. Zapovjed je glasila, sa vojnom opremom budite — u 5.30 sati vrijeme od 3.30 do časa kada smo dobili zadatak pa do časa ugovorena za polazak, sporo je prolazilo, sa nestrpljenjem smo čekali da primimo oružje, sa kojim ćemo otjerati gadnog neprijatelja iz naše sredine, prošlo je i to stižu drugovi na određeno mjesto, nose svoju opremu neko u rancu neko samo u torbi a po neki lijeni ili koji su sumnjali da će oni tako brzo krenuti, pa se nijesu pobrinuli na vrijeme da nađu potrebnu spremu i ako je zato velike mogućnosti bilo.

Pri samom sakupljanju drugova desio se je jedan mali incident. Zji³ uhapsili su ital. okupatori jednoga druga koji im se je činio sumnjiv a nekima su uspjeli samo da otmu spremu to ni najmanje nije utjecalo

¹ Prijepis dnevnika ovjeren od žandarmerijske stanice Trilj (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 28/4-3, k. 213.

² Ime poginulog komunista iz Splitskog NOP odreda redakcija nije mogla utvrditi. Splitski odred je po odluci Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, formiran 11. kolovoza 1941, sastava tri voda. Istoga dana borci su krenuli prema Sinju. U selu Košutama, 14. kolovoza, talijanske i ustaško-domobranske snage iz Sinja, Dicma i Trilja napale su i razbile odred. Tada je pored instruktora CK KPH, španskog borca, Mirka Kovačevića - Lale poginulo još 5 partizana, 1 ranjen, a 24 su uhvaćena i 26. kolovoza strijeljani u Sinju. Detaljnije o Splitskom NOP odredu vidi dok. br. 21, 30, 35, 38, 56, 96, 252, 258, 384, 385, 386, 390, 391, 396, 397, 398 i 403.

³ i * Tako stoji u prijepisu dokumenta.

na raspoloženje dotadašnje kod drugova, samo se ljute na te drugove što se nijesu čuvali. Formirali smo se po vodovima radi što uspješnijeg djelovanja komande i vatre. Vodovi su imali oko 16 drugova i vodnika, podjela je još ranije izvršena, imali smo 2 voda u tome redu smo i ostali, prvi vod je krenuo napred. Vidimo kroz tamu kako drugovi primaju puške i municiju, neki uz to i ručne bombe, nešto hrane i konzervu, išao je drugi i treći za njim, mi smo tu dobili samo municiju 15 pušanih metaka, krećemo dalje da dobijemo puške uzimamo ih pomalo su i zardale koliko se u onom mraku napipati [moglo] drugovi neki koji znaju rukovati s njom odmah guraju melke unutra, a oni koji ne znaju, mole druge da im pokažu i preko svih opomena cijelim putem čuje se samo škljocanje zatvarača, srećom ništa se nije dogodilo. Na ovoj prvoj etapi puta do mravinskog drumu gdje smo imali da se sastanemo tj. sva tri odreda, jer smo nastupali po redu u stanovitim razmacima, ali ovdje je bilo ono najgore, ne možemo dobiti vezu sa prvim vodom, išli su neki da ih potraže, kroz ovo vrijeme [drugovi] iz druga dva voda raskomtili su se i opet nastaje ono nesnosno škljocanje zatvaračima i prevrtanje sprema. Drugi su drugovi počeli tražiti vodu. Veljko i Somić imaju četuricu to radi toga što nisu navikli a ni probali ovakova maršovanja pa ne znaju da li ima vode ili ne i u glavnom ne znaju cijeniti njenu vrijednost. I ako je bilo strogo naredeno da se ne smije pušiti drugovi nisu to mogli da podnesu to iskušenje, na prvoj etapi puta bilo im je teško, uskaču u jarke, kaputima zaklanjaju svijetlo šibica a poslije guraju glavu k zemlji u jame da bi vatru što bolje sakrili. Prva patrola koja je išla naš zalutali vod nije pronašla, onda ide druga patrola razdijeljena u tri grupe da bi čitav prostor među putevima obuhvatila. Kod Kile nademo trag. Papir u kojem se je primala municija i dalje smo sve išli tragom kopački (puti. cip.) dok nismo došli na mravinski krug u uvjerenju da smo ih ipak pronašli i da moraju svakako biti naprijed

— krećemo dalje put Mravinaca i Kučina, puteljak uzan krševit, krećemo se u koloni po jedan, na prvi potok koji smo naišli skaču kao zobci, počeli su drugovi iz grada cijeniti vrijednost vode, sada bez pune četurice neće nijedan da ide dalje, više ne pita kakova je, samo da je voda. Išli smo tako ubrzanim tempom do pod cestu koja vodi Mravince—

—Zrnovnica, prvi vod nismo našli, krenuli smo bez njega, sada u jakosti od dva voda prebacujemo se preko ceste vod pa vod i počinje penjanje na Mosor. Put je loš, staza prirodna, uz stazu okomica je velika, nećemo ipak prema razlozima⁴ dosta koso, došli smo na prvi vrh Mosora iznad sela Kučina, tu smo uz samo svitanje odmorili se na jednom proplanku. Brzo nastavismo put da nas dan ne uhvati u ovim dijelovima, zaobilazimo neku kosu i opet smo kod vode, pijemo i punimo četurice, krećemo dalje, prelazimo tzv. Golfov put, to je gadna stina, kosa tako da i mali nepromišljeni gest nosi sigurnu smrt, čak u podnožju Mosora već se opaža umor kod nekih uslijed lošeg puta koji traže više energije i neprospavane noći, korad su im nesigurni, ne govore, ne tuže se ni najpoznatijem drugaru. Obilazimo ih, slušamo da ne bi koji slabić počeo štošta bubati i ne utječe na elan ostalih. To se nije dogodilo nigdje.

Prešli smo Golfov put, sada idemo naprijed skačući sa kamena na kamen što nam ne ide baš za rukom uslijed premorenosti i naših cipela koje su potkovane velikom količinom brokava i preko kamena klizi.

Da je prijepis vjeran svome originalu
jamči

Zapovjednik postaje, oruž. narednik.
Mate Reljić, s. r.

BROJ 21

SPISAK BORACA SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA PRILIKOM FORMIRANJA 11. KOLOVOZA 1941.¹

PRIJEPIS IMENA ZAPISANIH KOMUNISTA NAĐENIH U NOTESU KOD POGINULOG KOMUNISTE²

1) Srdelić Jozo, puška 50, 2) Matutinović Sv.³ puška, 3) Gabričević Martin, bomba puška 100, 4) Petrić Jozo, puška 60, 5) Skopljanac,⁴ bomba puška 100, 6) Krstulović Jozo, puška 90, 7) Subota Veljko, revolver, puška 105, 8) Jukić Ivo revolver, puška 40, 9) Šarić Božo,⁵ puška 105, 10) Marković Dragutin pušku, bombu 125, 11) Oeskorčin⁶ bombu, pušku, revolver 19—130, 12) Vukadin Nenad, bombu, revolver, pušku 75, 13) Zorica Ljubo, pušku 140, 14) Bužančić Andrija, pušku 150, 15) Brajčić Ante 2 bombe, pušku 145, 16) Rogulj Drago, bomba, puška 150, 17) Uvoda Ivan, bomba, puška 150, 18) Santini,⁷ bomba, puška 140, 19) Pavić Vinko,⁸ bomba, puška 150, 20) Jadrić Josip, 21) Anđelinović Ante, 22) Zelić Ante, 23) Frua Duško, 24) Duplančić Branko, 25) Blaić Vinko, 26) Ozretić Vjeko, 27) Antonini Ivan, 28) Tonkar Ante,⁹ 29) Ajduković,¹⁰ 30) Borozan Nebojša, 31) Markotić,¹¹ 32) Popović Ante.¹²

Da je prijepis vjeran svome originalu,
jamči: Zapovjednik postaje,
oružnički narednik
Mate Reljić, v. r.

¹ Prijepis dokumenata ovjeren od žandar meri jske stanice Trilj (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 28/4—2, k. 213.

² Objašnjenje kao u napomeni pod 2 uz dok. br. 20.

³ Matutinović Svemir

⁴ Skopljanac Tadija

⁵ Šarić Mate (Božo)

⁶ Neškovčin Veljko

⁷ Santini Alfred

⁸ Pavić Vinko

⁹ Tonkar Ante

¹⁰ Ajduković Mate

¹¹ Markotić Josip

¹² Pored navedenih boraca u odred su još bili: Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH, Kurir Borovčić Bordano, komandir odreda, Stojanac Simun, Radetić Josip, Urlić Davor, Dujmić Mirko, Marković Vladimir-Indo, Matković Marin, Jelaska Petar, Alfirević Ante, Srdelić Paško i Račić Andre.

BROJ 22

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 40 OD 12. KOLOVOZA 1941.
0 ŠTRAJKU RADNIKA I ČINOVNIKA ELEKTRIČNOG PODUZEĆA
U SPLITU¹

Štrajk radnika i činovnika elektr. poduzeća u Splitu.² Radnici i činovnici elektr. poduzeća podnijeli su kolektivno direkciji zahtjev da im se plaće obračunavaju po kursu 2,63 i da se, s obzirom na povećanu skupoću, sve plaće povećaju za 50%. Direktor je odgovorio da će tražiti od komesara Tacconia odgovor na zahtjeve radnika i namještenika. »Ekselencija« je u podne odgovorila na svoj faš. način. Uhapšena su dva činovnika i jedan radnik. Ali ni radnici nijesu ostali dužni odgovara 1 proglasili su štrajk. Pozivamo svo pošteno građanstvo, radništvo i činovništvo Splita na djelotvornu solidarnost sa radnicima i činovnicima elektr. poduzeća u borbi protiv faš. terora.

BROJ 23

LETAK MJESNOG KOMITETA KPH SPLIT OD 12. KOLOVOZA 1941.
KOJIM POZIVA RADNIKE I NAMJEŠTENIKE DA STUPE U ŠTRAJK
SOLIDARNOSTI S RADNICIMA ELEKTRIČNOG PODUZEĆA

Prijevod¹

RADNICIMA, NAMJEŠTENICIMA, GRAĐANSTVU SPLITA!²

Od trenutka kad su fašistički osvajači zakoračili u naš Split, njihovi prvi koraci imali su za cilj da se osiromaši naš narod, da ga se pokrade i da mu se oduzme svaka sloboda. Fašisti su nas pokrali na razne načine. Jedan od datih načina je lukava i bezočna krađa putem razmjene lire. Posebno kod radničke klase i kod namješteničkog staleža su nastojali da otežaju već veoma teške uvjete života, dajući naređenje da plaće i zarade budu obračunavane u razmjeni 3,33. Radnici i namještenici niza poduzeća i državnih nadležstava spriječili su ovu prijevaru i s

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Štrajk je 11. kolovoza organizirao Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju kako bi borci Splitskog partizanskog odreda toga dana lakše izišli iz grada, kao i zbog odbijanja okupatorskih vlasti da ispune zahtjeve radnika i zbog hapšenja četvorice delegata koji su te zahtjeve iznijeli.

¹ Original letka zaplijenjen od neprijatelja i preveden na talijanski jezik. Prilikom prevođenja ponovo na hrvatskosrpski jezik svakako su izgubljene izvjesne stilske karakteristike. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 464, f. 5.

² Letak je izdat 12. kolovoza 1941.

mukom uspjeli da se plaća i zarada vrši prema legalnoj razmjeni od 2,63. Jedan drugi način da nas se pokrade bio je strahovit porast cijena, s obzirom da fašističke vlasti ne samo da su dozvoljavale, već su i same podhranjivale špekulacije. Cijene su toliko porasle da je danas kupovna moć lire jednaka dinaru. — Sve to je primoralo radnike i namještenike da otpočnu borbu za povećanje plaća. U nizu poduzeća i radnji, gdje su radnici mogli doći u izravan kontakt sa poslodavcima, bez posredovanja fašističkih institucija, uspjeli su da dobiju povišicu putem dogovora. Samo tamo gdje je intervenirao »Fascio« i gdje su se udruženja poslodavaca dozvolila upregnuti u fašistička kola, samo tamo namještenici i radnici nisu uspjeli u svojoj namjeri. Ovaj slučaj se dogodio kod brijača, banaka i, djelomično, kod trgovaca ili kad se radilo o poduzećima državnim ili samostalnim. Ovdje je fašistička vlast primjenjivala i primjenjuje najveći teror da bi razbila pokret; zatvara, prijeti i produžuje radno vrijeme.

Radnici i pomoćnici električnih poduzeća također su podnijeli svom poslodavcu njihove opravdane zahtjeve: povišenje zarada i plaća za 50% i razmjenu novca po legalnom kursu.

Uzevši zahtjeve na znanje, direktor je, između ostalog, rekao da on ništa ne može da odgovori, jer to mora odlučiti komesar Tacconi.³ Tacconi je, međutim, u podne dao svoj odgovor: odmah su bili uhapšeni dva namještenika i dva radnika, dok ostali koje su tražili nisu bili pronađeni. Radnici i pomoćnici, poslije ovakvog načina postupanja, odmah su otpočeli štrajk i, pored već podnijetih zahtjeva, tražili su da njihovi drugovi budu odmah pušteni na slobodu.⁴ Agenti su otišli u kuće radnika i pomoćnika i prijetili im izravnim hapšenjima ako se odmah ne vrate na posao. Međutim, radnici i pomoćnici, i ako je odmah bilo uhapšeno osam njihovih drugova, nisu se dali zaplašiti, već su još više pojačali svoju solidarnost u borbi.

Radnici i namještenici! Iz terora fašističkih vlasti primjenjenog protiv vaših drugova iz električnog poduzeća, vi vidite da je fašizam odlučio ne samo da umori gladu radničku klasu, već i da svim sredstvima spriječi njenu borbu, usmjerenu na postizanje boljih uvjeta života i rada — da bi ju potpuno podjarmio. Radi toga, morate pomoći borbu vaših drugova u električnim poduzećima.

Stupite u štrajk solidarnosti s borbom vaših drugova!

Istodobno postavite zahtjev vašim poslodavcima za povećanje zarada i plaćanja prema legalnoj razmjeni.

Građani! Borba radnika protiv fašističke obmane i prevare je samo oblik borbe čitavog naroda protiv stranog jarma. Protiv strane dominacije bori se danas čitav narod u jedinstvenom nacionalnom frontu — za oslobođenje.

³ Civilni komesar općine Split Antonio Tacconi.
⁴ Vidi dok. br. 19, 22 i 24.

U toj borbi najtežu bitku vodi radnička klasa. Osvajači znaju da će narod biti oslabljen u borbi ako bude oslabljena radnička klasa. Upravo zbog toga, prvi udarci su usmjereni protiv radničke klase. Smanjuju se njene zarade, produžava se radno vrijeme, oduzima joj se pravo na štrajk, stavljaju se u zatvore oni koji pripadaju pokretu itd. Radi toga, građani, u interesu je opće nacionalne oslobodilačke borbe da i vi izrazite vašu solidarnost sa borbom radnika i pomoćnika električnog poduzeća.

Bojkotirajte fašiste i fašističke institucije.

Solidarnost čitavog naroda neka bude odgovor fašističkim pljačkašima!

Živjeo štrajk radnika i namještenika električnih poduzeća!

Živjela solidarnost namještenika i radnika!

Živjela solidarnost čitavog naroda u borbi protiv fašizma!

Dolje strani fašistički pljačkaši!

Dolje fašizam!

Živjela Komunistička partija Hrvatske, predvodnik čitavog naroda u borbi protiv stranaca i fašizma!

Živjela borba SSSR-a protiv fašizma!

Mjesni komitet
Komunističke partije Hrvatske

BROJ 24

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 41 OD 13. KOLOVOZA 1941. O PRODUŽENJU ŠTRAJKA U ELEKTRIČNOM PODUZEĆU SPLIT¹

Hrabrei borba radnika i namještenika u električnom poduzeću²

Tuđinski faš. osvajači žele našem narodu, a napose radništvu oduzeti sva prava i oguliti ga do kože. Oni žele da naš narod potpuno osiromaše, a za opravdanje pozivaju se na to, što su za 20 godina faš. vladavine, potpuno osiromašili i izglednili talijanski narod. Međutim, naš narod se neda i neće se dati izgledniti. Narod će se dići u borbu da istjera tuđinske osvajače. Fašizam naročito teži da sputa radničku klasu, da joj oduzme svaku mogućnost borbe, jer zna da je radnička klasa danas prvoborac u borbi za nacionalnu slobodu, da ona drži barjak jedinstvenoga narodnoga oslobodilačkoga pokreta. Fašizam stoga ponajprije navaljuje

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 22.

na prava radnika u poduzećima. On smanjuje radnicima nadnice, produžuje radno vrijeme, a kada radnici traže povećanje plaća ili skraćenje radnoga vremena, onda ih zatvara i želi nametnuti radničkoj klasi svoj faš. zakon, po kome radnici imaju samo slušati, ne smiju ništa tražiti, a nadnice im imaju određivati ogavni faš. »Hijerarsi«. Ali radnička klasa neda da je sputaju. Ona hoće da živi; ona se bori za veće nadnice i za povoljnije radno vrijeme. Tako radnici i namještenici u elektr. poduzeću mirno i dostojno su zatražili povišenje svojih plaća i prestanak zavaravanja sa lažnim kursom lire. Umjesto da fašistički pokvarenjaci odgovore na ove zahtjeve i da im udovolje, oni prisiljavaju radnike hapšenjima, da pređu u štrajk. Faš. pokvarenjaci, zaprepašteni hrabrošću i potpunim jedinstvom radnika i namještenika u štrajku, izuzev nekoliko frankovačkih izdajnika, kao Jakaša³ i Čulić⁴ — obilaze po stanovima radnika i namještenika, te ih sile da potpišu štrajkbreherske izjave, pod prijetnjom da će ih zatvoriti. Uza taj teror radnici i namještenici i dalje ostaju jedinstveni u štrajku. Policija zatvara radnike i namještenike. Do sada je uhapšeno već 12 ljudi. Radnička klasa Splita sa simpatijama prati borbu svojih drugova, te će ih u njihovoj borbi solidarno pomoći. Građanstvo Splita također odobrava ovu borbu, jer zna da je to borba za život naših ljudi i našega naroda.

BROJ 25

BORBE NA PODRUČJU HRVATSKE U PRVOJ POLOVINI KOLOVOZA 1941. GODINE¹

BORBE NARODA ZA OSLOBODENJE

Vijesti iz Hrvatske. Na Kordunu i u okolini ustaške su bande činile više pokušaja da pokore narod i da povrate u ropstvo mjesta koja su se oslobodila jarma tuđinskih plaćenika. Još 22. pr. mj. opkolila je sisačka policija, žandarmerija, ustaške bande i pojačanja iz Zagreba šume u okolini Siska, te su tom prilikom iz zasjede poubijali nekoliko seljaka. Narodni otpor nisu mogli skršiti. Dana 7. o. mj. izdao je poznati krvnik Jerec iz Petrinje proglas na narod da napusti borbu, jer da inače slijedi »nesmiljeni obračun«. Odmah iza toga slijedili su dnevni napadi ustaških i žandarskih bandi na stanovništvo, a naročito u mjesta koja su se oslobodila. Već smo u prošlom broju javljali o pokušajima ponovnog podjarmljivanja oslobođenog Kirina. Međutim, su narodni borci odmah počeli s razoružavanjem žandarma i ustaša. 8. o. mj. napali su narodni partizani ustašku ophodnju od 4 čovjeka i protjerali ih. Već 10. o. mj. neprijatelj

³ Desimir Jakaša, pobjegao 1945. godine u inozemstvo kao narodni neprijatelj.

⁴ Luka Čulić, ubijen kao izdajnik 1941. godine.

¹ Pregled je objavljen u »Vjesniku« br. 3 od 29. kolovoza 1941. godine. Objašnjenje za »Vjesnik« vidi napomenu 4 uz dok. br. 6.

je počeo jurišati na mjesta pokušavši se okoristiti jutarnjom maglom, te se dovukao do Velike Trepče da upadne u oslobođeno područje preko mosta, ali je kod tog pokušaja krvavo odbijen. Istoga je dana ustaški tabor iz Bučice poslao dopis oslobođenom stanovništvu s pozivom da preda oružje i da mu se neće ništa dogoditi. Na 12. o. mj. oslobođen je Bović. U Glini su neki povjerovali »ustaškoj riječi« i vratili se iz šume kući. Odmah su bili zatvoreni i istoga ih je dana strijeljano u crkvi 120.

U **Zagrebu** otpušta uprava električnog tramvaja masovno radnike, naročito one koji su bili organizirani u Ursovim organizacijama. 22. o. mj. izdajnički Pokretni prijeki »sud« osudio je na smrt zagrebačkog kanonika Dra Pavla Lončara »radi uvrede Državnog Poglavara i radi protudržavne i protuustaške promičbe«. Osuđeni je »pomilovan« na 20 godina teške tamnice. Ovo nije prva žrtva krvavog fašizma iz svećeničkih redova, ali ovaj događaj pokazuje da je i više svećenstvo pošlo putem borbe i osudi van ja narodnih izdajica.

Kod Gradeca je došlo do sudara teretnih vlakova. U jednom su bili telići određeni za izvoz u Njemačku, pa su se razbježali.

Do sudara vlakova došlo je i na **zagrebačkom kolodvoru**, o čemu su i novine bile prisiljene pisati.

U **Slavonskom Brodu** je pokvareno oko 20 lokomotiva da ne bi služile fašistima.

U **Gomirje** kod Ogulina došlo je 10. o. mj. 5 ustaša i opljačkalo dvije porodice.

U blizini **Ogulina i Jasenka** preko 1.000 ljudi ne spava kod kuće iz straha pred zvjerstvima ustaških bandi.

13. o. mj. prešla je vojska u razvijenom frontu sav teritorij od ceste preko Trupinjaka, Debele Kose i Vojnića na Kordunu.

Na cesti Krnjak—Vojnić srušen je most.

Kako se »javljaju« dobrovoljci. Prošle sedmice postrojili su dake-narednike u krugu kasarne i pročitali im poglavnikov poziv dobrovoljcima, s provokatorskom namjerom da se daci jave u dobrovoljce. Pošto se niti jedan jedini nije javio, obratio im se dotični oficir s pogrđnim riječima koreći ih da je to sramota i nemoralno. Posebno je provocirao muslimane rekavši im: »A vi muzlomani umijete se ulagivati Poglavniku i ljubiti mu ruke, a sada ste na djelu kukavice!« Ta provokacija ipak nije djelovala ni na jednog postrojenog. Bit će da nije bila dovoljno uvjerljiva.

Vježbe s otrovnim plinovima. U istočnoj Bosni njemačke trupe vrše vježbe s otrovnim plinovima. Isprobavaju na stanovništvu i stoci po brdskim krajevima učinak svojih budućih zlodjela, koja misle činiti na ratištima. Jednu su takvu vampirsku grupu njemačkih zločinaca napali partizani u Konjuhu, ubili nekolicinu i zaplijenili oružje. Eto, tako izgledamo mi Slaveni u Hitlerovoj germanskoj novoj Evropi — stvari nad kojima se mogu oprobavati otrovni plinovi.

Kod mjesta **Lalsinje**, kotar Pisarovina, dočekali su partizani grupu ustaških krvopija, koja je išla da opljačka i pohara jedno srpsko selo, i čim su se pojavili iz zasjede, ustaški »heroji« su pobacali puške i pobjegli glavom bez obzira. Bježeći od strave putem su pobacali čak i cipele i bluže, a kad su došli u Lasinju, pričali su kako ih je dočekaio »■cio puk sve samih srpskih oficira«. Iz Karlovca su poslali cijelu satniju vojnika da čuva ustaše od njihova vlastita straha.

Vijesti iz Dalmacije. U Splitu sve više i više dolaze talijanski trgovci, koji pomoću širokih povlastica nastoje potpuno istisnuti hrvatske trgovce.

— Talijanske okupatorske vlasti organiziraju u Splitu prave tuče svih onih hrvatskih domoljuba koji neće Skinuti kape kad prolazi talijanska fašistička zastava. U Splitu su sve hrvatske natpise okupatorske bande porazbijale.²

— Usprkos fašističkog režima buknuo je u splitskom brodogradilištu štrajk radnika.³ Nove su okupatorske vlasti hjesnile, ali su bile prisiljeni popustiti. Radnici su si izvojevali povišicu od 45 do 50%. U brodogradilištu je zaposleno oko 700 radnika.

— Isto tako je izbio štrajk u elèktrimom poduzeću u Splitu.⁴ Već kod samih se priprema pokazalo da neki ljudi iz vodstva bivšeg HSS-a služe okupatorima i da nastoje omesti štrajk. U tom su se poslu naročito istakli Culić⁵ i Jakaša.⁶ No kad je ipak izbio potpuni štrajk radnika, oni su — dosljedni svojoj izdajničkoj ulozi — bili štrajkbreheri. Narod će si imena ovih izdajica upamtiti, pa će ih stići pravedna kazna.

— Livno je jedan od kotareva koji najteže osjeća zvjerski teror narodnih izdajica. U tom je kotaru pobijeno do sada oko 1500 ljudi. U samom je mjestu Livno pobijeno u jednu jedinu noć oko 400 Srba. U dva su sela ove zvijeri pobile sve žive bez razlike. Bacali su žive ljude (ponajčešće po čitave obitelji zagrljene) u jedan ponor. Ova su zvjerstva sasvim dostojna »kulturnih djela njihovih učitelja i nalogodavaca — nje-mačkih fašističkih bandita.

— Oko Opuzena je pobijeno oko 500 seljaka (Srba i Hrvata). Bacani su živi i napol živi u rijeku. Kod toga se zvjerskog ubijanja osobito istakao mjesni pop. Nije nam poznato kako se taj postupak slaže s njegovim tobožnjim pozivom.

— Na poziv Komunističke partije Dalmatinci su počeli organizirati borbu naroda za oslobođenje od fašističkog jarma i protiv cijepanja Hrvatske. Evo nekoliko podataka o počecima: Na pruzi između Kaštela i Labina dva puta je izbačen s pruge vlak koji je prevezio živežne namirnice za fašiste.⁷ Seljaci iz okoline su pridolazili da uzmu mast, ali ih je talijanska vojska pucanjem protjerala. Isto je tako izbačena iz kolo-sjeka sinjska željeznica. U Splitu su se pokvarile 4 lokomotive i niz vagona. U Omišu je u tvornici pokvarena peć, tako da se mora posao

² Vidi dok. br. 16, 369 i 373.

³ Vidi dok. br. 13 i 15.

⁴ Vidi dok. br. 22, 23, 24, 26, 243, 245, 248, 254, 255, 260.

⁵ i * Vidi objašnjenje 3 i 4 uz dok. br. 24.

⁷ Vidi objašnjenje 4 uz dok. br. 16.

obustaviti barem na 8 dana. (Proizvodi se ratni materijal za fašiste.) U tvornici cementa je također pokvarena peć, a u Šibeniku u rudniku Lozovac pumpa.⁸ Rezane su telefonske i telegrafske žice u okolini Sinja, Trogira, Trilja, Kaštela itd.⁹

— Na otoku su **Hvaru** mjesni talijanaši priredili svečani ručak i pozvali talijanske okupatorske trupe. Ova izdajnička gesta tih izroda nije naišla samo na prezir i osudu hrvatskog pučanstva, nego i na potpuni prezir kod talijanskih vojnika, od kojih su se — od njih 40 — odazvala svega četvorica.

— Gospodin **Berković**,¹⁰ novopečeni ustaša, nije u Dalmaciji sasvim nepoznata figura. Nije, doduše, istina da je on bio narodni poslanik u Splitu, kako to lažno prikazuje ustaška štampa ... Kad su okupatorske trupe ulazile u Dalmaciju, on im je u svemu išao na ruku i bio je na čelu »ustanka« u Splitu. Time je on već davno izdao narod i HSS, te ga se sasvim suvišno stavlja u redove HSS. Taj gospodin je nadalje primio na svoje ruke od blagajnika tzv. Jadranske divizije 48 milijuna dinara, ali još do danas nismo čuli da bi sav taj novac predao. Za svoje izdajničke »zasluge« primio je od ustaša na dar jednu vilu u Zagrebu (oduzeta Židovima). Pristup ovakvih tipova u ustaški pokret naziva sva službena štampa pristupanjem »naroda« u ustaški pokret.

BROJ 26

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 44 OD 16. KOLOVOZA 1941. O SPROVEDENOM GENERALNOM ŠTRAJKU U SPLITU U ZNAK SOLIDARNOSTI S RADNICIMA U ELEKTRIČNOM PODUZEĆU¹

IZ HRVATSKE I DALMACIJE

Talijanske vlasti nijesu dobronamjerne. Pravoslavni svećenik Urukalo,² želeći valjda, da dobronamjerno pomogne ovdašnjim izbjeglicama Srbima, nekako »previše« vjeruje tal. vlastima. On zaboravlja da te iste tal. vlasti u Lici i Dalmatinskoj Zagori, u Bosni i Crnoj Gori ratuju za-

⁸ U tvornici »La Dalmatienne« u Šibeniku došlo le do eksplozije u prostoriji za rashladivanje. Eksploziv je podmetnuo Paško Trlaja, tada radnik u toj tvornici, član Partije (vidi dok. br. 217 i 230).

⁹ Vidi dok. br. 217, 222, 240, 256 i 273.

¹⁰ Josip Berković, bio je poslanik takozvane NDH u Bratislavi. Emigrirao je 1943. godine.

¹ Tedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Pravoslavni svećenik Sergije Urukalo, od prvog dana okupacije surađivao s Talijanima, te je s njihovim znanjem, počeo sakupljati, skupa s Alfirevićem, Jevđevićem, Račićem i drugima, pomoć za izbjegle Srbe koji su se pred ustašama sklonile u Split.

jedno sa ustašama protiv narodnih partizana, koji se bore za slobodu i hrvatskoga i srpskog nar da. On zaboravlja da bi njegovi odnosi sa tal. vlastima mogli pobuditi kod Hrvata mišljenje da on djeluje protiv hrvatskoga naroda, i to upravo danas kada je vrijeme da se Srbi i Hrvati ujedine u borbi protiv tuđinskih osvajača. **Ustaše pljačkaju seljake.** U Sinju M. Podrug glavni ustaša melje seljacima žito. Dosada se za mljevenje uzimalo 1 kg pšenice na kvintal, a gospodin ustaša, jer je na vlasti uzima od seljaka 5 kg na kvintal. Istjerajte toga skota iz svoje sredine! **Kada mjesto meda poteče marmelada!** Kod perivoja izvrnula su se kola i ulicom je potekla marmelada. Žene, koje cio dan čekaju na obali, na trgu, na gradskim cestama da dođu do hrane, sletiše se na ovu prosutu marmeladu i stadoše je kupiti. Za malo se nađe na »bojnom polju« cio Lučac i Manuš. Krika, vika, gurnjava oko slatke marmelade. A tek je mjesec kolovoz! Kako bi bilo da je siječanj.

Kakav rad ustaše nude narodu? U Imotski su došli agenti ustaša i zvali narod na rad u Nevesinje. Nudili su nadnicu od 40 din., stan, hranu i 15 kila pšenice. Narod se nije htio odazivati ali su oni dolazili po noći i prisiljavali ljude da pođu. Oni su morali najvećim dijelom ići pješke, gladovati i noćiti pod vedrim nebom. Kada su došli na mjesto, ustaše su im naredili neka idu klati i ubijati pravoslavne i komuniste. Kada je narod vidio kakav rad ustaše nude, pješke su pobjegli natrag u Imotski.

Radnici u Splitu stupaju u pokret solidarnosti sa radnicima i namještenicima električnog poduzeća.³ Kako su tal. faš. vlasti nastavile teror protiv radnika i namještenika električnoga poduzeća, to su radnici ostalih struka u Splitu počeli na poziv Mjesnoga komiteta Komunističke partije da stupaju u pokret solidarnosti, postavljajući istovremeno svoje vlastite zahtjeve. Radnička klasa Splita je spoznala da je težnja faš. vlasti, uništiti svaki pokret i prisiliti narod na gladovanje. Stoga su radnici priključili se junačkoj borbi svojih drugova. Nekoliko izdajica i kriminalnih faš. tipova ne mogu slomiti ovu borbu. Radnička klasa će znati definitivno obračunati sa onakvim tipovima, kakav je neki **Šantić**, koji je izdao svoje drugove. U štrajk su do sada stupili: drvodjelci, kožarci, gradevinari, pituri, štukateri, dok se ostali spremaju za pokret.

³ U tu svrhu formirali su odbor za »pomoć«, ističući kako žele zaštititi Srbe od ustaša, samo da bi prekrili pregovore s Talijanima o pitanju zajedničke borbe protiv NOP. Taj odbor u stvari je bio četnički vojno-politički organ koji je propagandistički djelovao da bi spriječio prilaz narodnih masa NOP. On je imao veze s Dražom Mihailovićem i ostalim četničkim organizacijama u Dalmaciji, Crnoj Gori i dr., uz znanje i pomoć Talijana. Urukalo je, kao narodni neprijatelj, osuđen na smrt od Narodnog suda i strijeljan 25. rujna 1943. godine.

³ Na poziv Mjesnog komiteta KPH Split sproveden je 13. kolovoza generalni štrajk u znak solidarnosti s radnicima u Električnom poduzeću. Na brodogradilištu je po treći put stupilo u štrajk 80 posto radnika, dok su pripadnici raznih drugih struka štrajkali gotovo 100 posto. Štrajk je trajao tri dana, a četvrti su se po direktivi Mjesnog komiteta, svi vratili na posao, izvojevavši kurs izmjene lire za dinar: 38:100 (vidi dok. br. 22, 23, 24, 25, 243, 245, 248, 254, 255 i 260).

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 50 OD 23. KOLOVOZA 1941
O POGIBIJI PAP PAVLA-ŠILJE¹

Slava prvim palim herojima — partizanima u Dalmaciji

Fašizam je provalio i potlačio sve evropske zemlje, pa i našu domovinu Hrvatsku. U času kad je njemač. faš. podmuklo napao Sov. Savez, svi su se evropski narodi podigli, da u zajednici sa narodima Sov. Saveza unište faš. i istjeraju napadače iz svoje zemlje. Prvi, koji su ustali u Hrvatskoj protiv terora njem. i tal. faš. i njihovih slugu ustaša, protiv ubijanja nevinih ljudi, protiv pljačke zemlje, protiv tjeranja ljudi sa domaćeg ognjišta bili su narodni partizani. Oni prvi digoše zastavu narodno-oslobodilačke borbe, i pozvaše sav narod, da se okupi u toj borbi. Tu borbu vode potlačeni narodi po cijeloj zemlji: u Srbiji, u Crnoj Gori, u Bosni i Hercegovini, u Hrvatskoj (Slavoniji, Lici, Kordunu). Diže se narod na oružanu borbu protiv svojih neprijatelja, osvajača, protiv njihovih krvoločnih slugu »ustaša« koji su natopili našu zemlju krvlju desetina hiljada nevinih ljudi, žena, djece i staraca, krvlju narodnih prvoboraca, tako da našim rijekama plivaju lješevi, da su naše gore i šume prekrivene truplima ubijenih. Uz sve narode u zemlji digli su se i naši Dalmatinci na oružanu borbu protiv tiranina za nezavisnost i slobodu svog naroda. U prvim redovima naroda bore se hrabri partizani, a njima na čelu oprobani narodni borci: komunisti, koji su uvijek ukazivali pravi put narodnog oslobođenja i doprinosili najveće žrtve za slobodu svog naroda.

Kao prve žrtve u ovoj narodnoj oslobodilačkoj borbi padoše drugovi Pavle Pap (Šilja)² i Trlaja³ iz Šibenika. Njih su na osnovu denuncijacije na spavanju uhvatili tal. vojnici u Bribirskim klisurama gdje su htjeli organizirati partizanske odrede. U lancima ih odvedoše u Skradin i tamo ih javno postrjeljaše ispalivši u njih plotun od 40 metaka.

Drug Pavle Pap, koji je dao svoj život za oslobođenje Dalmacije ispod tuđinskog jarma poznati je radnički borac. Kao mladi student na beogradskom sveučilištu istakao se svojom hrabrošću i požrtvovanosti, poznavanjem marksizma i neobičnim organizatorskim talentom. God. 1934, kad mu je bilo 21 g. biva uhapšen i osuđen na 3 g. robije. Po izlasku sa

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Arhivu VII, arhiva NOB, CS, reg. br. 2/3, k. 16.

² i ³ Pavle Pap Šilja član CK KPJ, stigao je 7. kolovoza iz Zagreba u Split i istog dana prisustvovao sastanku Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, na kome je razraden plan o formiranju partizanskih odreda u Dalmaciji. Poslije sjednice PK otišao je na teren Šibenika da tamo pomogne organizirati Prvičko-vodičko-zatonski partizanski odred i sa njim pođe u »šumu«. Zbog oportunističkog stava nekolicine članova KPJ u Zatonu s Fabom Mršom na čelu, tada kandidatom CK KPH, do formiranja odreda nije došlo. Pap je s Packom Trlajom 11. kolovoza krenuo u Bukovicu, da bi izvidio i osigurao teren za prolazak Prvičana, koji su bili spremni da idu u borbu. Na putu kod sela Voćani 12. kolovoza izjutra u 5 sati, pošto su zaspali kod izvora Mikuljca, bili su nenadano napadnuti i uhapšeni, jer ih je prokazala jedna špijunka. Zatim su odvedeni u Skradin i poslije tri dana tj. 15. kolovoza strijeljani (vidi dok. br. 51, 82, 249 i 253).

robije ponovo ulazi u rad te ga policija uhvati u svoje pandže i bude osuđen u odsutnosti na 15 god. robije. Od toga vremena živi 3 g. ilegalno u Zagrebu. Iako »ilegalac« ipak je pod popularnim imenom »Šilja« poznato ne samo proleterskom Zagrebu, nego svima krajevima naše zemlje.

Kad je narod prihvatio oružje da istjera neprijatelja iz pogažene domovine »Šilja« je kao odan i disciplinovan član Kom. partije u prvim redovima, dolazi u Dalmaciju, da se stavi na čelo partizanskih odreda. Kad se «-Si 1 j a« spremao, da izvrši svoj zadatak, pade u krvave faš. ruke.

Slava Pavlu Papu!

Pred smrt, prišao mu je pop. On je popu junački odgovorio: »Idi svom Musoliniju i reci mu kako komunisti umiru«. Uspomena na njega ostat će među dalmatinskim drugovima trajna i služit će kao primjer pravog revolucionera i narodnog borca.

BROJ 28

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 51 OD 27. KOLOVOZA 1941 O TERORU USTAŠA U KLISU I TALIJANSKIH FAŠISTA NA PODRUČJU ŠIBENIKA¹

Iz Dalmacije. Ustaše ubijaju pristaše HSS-a. Ustaški krvoloci ubijaju ne samo Srbe i Zidove, nego sve one koji neće da sarađuju na njihovoj izdajničkoj i krvavoj raboti. Tako je u Klisu 13/8. t. g. poginuo od faš. ustaške bande, ovdašnji čuveni Hrvat seljak Buliga Jozo čovjek 50 god. star.² Isti je bio poznat ne samo u mjestu već i u svim okolnim selima, kao jedan od najstarijih članova HSS-a unutar koje je zauzimao razna vodeća mjesta. Svojim iskrenim i poštenim radom stekao je simpatije ogromne većine naroda, a zasebno radnika prema kojima se je poginuli uvijek bratski i drugarski odnosio i sarađivao, a sve u korist radnika i seljaka. Taj njegov poštenu rad jedino se nije svidao petokolonašima unutar HSS-a, kao i svim ostalim nepr. naroda, pak je radi toga često bio progonjen i zatvaran još i za vrijeme diktatorske vlade, pa čak i za vrijeme vlade Cvetković—Maček. Dolaskom tuđinsko-ustaške vlasti, jedini sin pok. Bulige je morao napustiti kuću kao i mnogi drugi mještani, uslijed terora kojeg su nad njima vršile faš. ustaške bande. Kad nisu mogli da uhvate sina onda su napadali oca kojeg su bivši velikosrpski žandari skupa sa faš.-ustaškom bandom ustrijelili u času kad je izišao iz kuće.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Arhivu VII, arhiva NOB, CSK. 16, reg. br. 3/3.

² Vidi dok. br. 392.

Novo krvoproliće tal. fašista i njihovih slugu ustaša. Nakon tal. terora u Šibeniku i okolici narod je stao bježati u šumu, te se organizirao za borbu protiv tuđ. osvajača. U toj borbi za oslobođenje ispod tuđ. jarma ti prvi part, iz Dalmacije, dali su za narodnu stvar opet svoje žrtve. Jedan veći odred part, iz Šibenika i okolice sukobio se kod Miljevaca sa četom žandara.³ Nakon dosta duge borbe žandari su se počeli povlačiti prema Siveriću, ali im je u to došla u pomoć tal. vojska. Na to se odred povukao. Nekoliko žan. je ubijeno. Jedan heroj part, videći da će biti uhvaćen bacio se na bombu i junački poginuo. 6 part, je uhvaćeno i strijeljano u Drnišu. Omlad. Ninić nakon ispaljenja plotuna ostao je lakše ranjen. Na to je prišao tal. oficiru i ubio ga iz revolvera uz poklik »Živila Kom. Partija«.⁴

BROJ 29

OBAVJEŠTENJE ŠTABA BATALJONA GERILSKOG ODREDA ZA LIKU OD 27. KOLOVOZA 1941. GOD. O PREGOVORIMA NA OTRICU I PAD ANIMA¹

OBAVJEŠTENJE

Italijanska komanda preko svog agenta Veljka Budimira pozvala je na privatne razgovore na Otrić² Stevu Radenovića³ iz Srba. Stevo Radenović otišao je 25. ovog mjeseca na Otrić zajedno sa Milanom Tankosićem⁴ i oni su sa Italijanima vodili razgovor i izvijestili sljedeće: prigodom sastanka sa italijanskim oficirima među kojima su bila dva dene-

³ Šibenski NOP odred je krenuo iz Šibenika 12. kolovoza s 31 drugom. Komandir odreda bio je Pepo Polak - Marijan, a politički komesar Joso Vukičević. Dok su borci logorovali u Ravnom gaju blizu Drniša, iznenadili su ih i napali 18. kolovoza žandari i Talijani. Borba je trajala od 9 do 11 sati. Poginuo je jedan borac, a neprijatelj je imao dva mrtva. Odmah u početku ovog sukoba mnogi su se borci razišli, a ostali su po završetku borbe produžili za Prominu, u koju ih je stiglo u svemu 19. Od raspršenih palo je u ruke neprijatelja oko 10 ljudi, i od njih nakon dva dana u Drnišu ih je 8 strijeljano: Stipe Stančić, Miće Radetić, Nikša Polić, Ivo i Anđelko Ninić, Jure Krojca, Mladen Milković i Tonko Polić. Oni koji su stigli u Prominu, povezali su se s Pajom Popovićem (četnikom) u cilju da ih s nekoliko svojih ljudi prevede preko Polače do Drvara. Komandir Pepo mnogo je Paji vjerovao, iako je bio upozoren na njegovo šurovanje s Talijanima. Na mjestu gdje su zajednički, 24. kolovoza, trebali da prijeđu željezničku prugu Drniš—Knin bili su dočekani od talijanske zaslje. Poslije pucnjave Pajini ljudi su se izgubili. Trojica partizana se opet vratila u Prominu, a zatim u Šibenik, odnosno komandir Polak se vratio u Split, dok ih se jedanaest ipak uspjelo probiti prema Dinari a 27. kolovoza u Drvar. Ostala petorica također su se različitim putovima vratili natrag (vidi dok. br. 43, 44, 53, 54, 85, 261, 395 i 398).

⁴ Vidi napomenu 7 uz dok. br. 30.

¹ Sačuvani primjerak obavještenja umnožen na šapirografu u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 1/13, k. XXV.

² Opširnije o ovome vidi: »Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u naroda Jugoslavije«, tom IV, knj. 1, dok. br. 13.

³ Poslanik JRZ u bivšoj Jugoslaviji. Za vrijeme okupacije najbliži suradnik četničkog komandanta Momčila Đujića i glavni politički funkcioner četničkog pokreta na tromeđi Dalmacije, Like i Bosne. Vršio dužnost povjerenika četničke Dinarske divizije u Kninu i u tom svojstvu rukovodio propagandnim i agitacionim aparatom u diviziji i teritorijalnim četničkim organizacijama. Emigrirao 1945. godine.

⁴ Jedan od organizatora ustanka u selu Dugopolje.

rala, oficiri su im pokazali jednu mapu na kojoj je bilo označeno da Italijani žele da okupiraju krajeve od linije koja ide od Ogulina preko Plaškog, Korenice, Rudog Lisca, Brotnje, Cvjetnića, Kamenica, Marinkovaca itd. prema Hercegovini. Kulen Vakuf, Donji Lapac i Drvar bili bi izvan italijanske okupacije, a Grahovo bi potpalo pod okupaciju. Italijanski oficiri izjavili su da bi oni na okupiranom području uspostavili svoju vojnu vlast, a **civilna vlast ostala bi i dalje u rukama hrvatskih ustaša i ustaške vlade u Zagrebu**. Interesovali su se za Drvar i Bos. Grahovo i izjavili da bi oni željeli ugušiti srpski oslobodilački pokret u tom kraju. Na dan 26. avgusta isti Tankosić i Radenović otišli su ponovno kod Italijana, ali ovaj put sastanak je bio na Padanima. Tamo je bio prisutan dr. Niko Novaković,⁵ Momčilo Đujić⁶, sveštenik iz Strmice, i Vlado Novaković iz Knina. Italijanski oficiri ponovili su isto ono što i na Otriću, te su pored ostalog naglasili da se italijanska vojska ne bi interesovala za događaje izvan onog mjesta koje oni okupiraju. Dr. Niko Novaković izjavio je da je njemu rekao komandant italijanske armije da bi pored italijanske komande u štab postojao jedan hrvatski ustaški komesar od strane ustaške vlade iz Zagreba koji bi komesar rukovodio sa svim poslovima civilne uprave u ime ustaške vlade iz Zagreba na onoj teritoriji koju bi Talijani okupirali.

Iz ovog se jasno vidi stav Talijana prema nama. Prosto je jasno da nas Talijani žele ponovo povratiti pod ustašku vlast i razoružati nas i prepustiti ustašama da bi ovi mogli da kolju nas i naše porodice kao i (da vrše) uništavanje naše imovine.

Štab ovog Bataljona dostavlja ovaj izvještaj svim komandirima jedinica i svim mjesnim odborima da ga saopšte borcima na položaju i cjelokupnom narodu u pozadini. U daljem odnosu sa Italijanima ovaj će štab blagovremeno izvijestiti borce i narod.

M. P.⁷

ZA ŠTAB
Matić⁸

⁵ Zvani Longo, poslanik JRZ u biv. Jugoslaviji. Nakon kapitulacije surađivao s okupatorom. Tražio od Talijana da anektiraju područja naseljena Srbima u Lici, Bosni i Dalmaciji, te je radi toga išao u posjetu talijanskom dvoru. Smatrao se »vodom« Srba u Dalmaciji i reflektirao na položaj glavnog komandanta četničkih odreda u Dalmaciji, Lici i jednom dijelu Bosne, ali mu je to zvanje preteo Momčilo Đujić.

⁶ Citavo vrijeme okupacije nalazio se u Zadru, sjedištu guvernera Dalmacije, i Italiji, uživajući privilegije zbog usluga koje je činio okupatoru. Emigrirao je u inozemstvo.

⁷ Pravoslavni svećenik, za vrijeme okupacije komandant četničke Dinarske divizije. Od prvog dana okupacije najaktivniji suradnik Talijana, a kasnije Nijemaca i vlasti NDH. Inicijator krvavih zločina koje su četnici izvršili nad narodom na području Dalmacije, Like i u dijelu Bosne. On je jedan od najistaknutijih ratnih zločinaca. Pred kraj rata, pod zaštitom ustaša, sa jedinicama povukao se u Istru, gdje su zajedno sa Nijemcima njegove jedinice pružile otpor snagama 4. armije JA. Uz pomoć saveznika iz Trsta pobjegao u SAD.

⁸ Okrugli pečat bivšeg Sreskog suda u Donjem Lapcu. Štab bataljona ovjerio je obavještenje ovim pečatom, jer još nije imao svoj pečat.

⁹ Stojan Matić.

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 52 OD 28. KOLOVOZA 1941.
O STRIJELJANJU ZAROBLJENIH BORACA SPLITSKOG
PARTIZANSKOG ODREDA U SINJU¹**

Slava palim herojima za slobodu porobljene domovine!

Gradom Splitom bolno je odjeknula jučer vijest, da je Pavelić dao u Sinju streljati 23 borca za oslobođenje Dalmacije — 23 naša partizana.² Velika je naša žalost, ali još veća mora biti naša zajednička mržnja prema tal. fašističkim osvajačima, koji se razbojnički uvukoše u našu zemlju i prema njihovim slugama, krvoločnim ustaškim zvijerima, koje nas sramno za judin groš. prodadoše. Teške su žrtve, koje nađoše smrt u prvom boju, ali građani Splita, splitske majke, šta će nam život u ropstvu, sramu, očaju i bijedi? Hrvatski narod mora dati žrtve za svoje oslobođenje; njemu slobodu niko neće pokloniti; on mora svoju slobodu izvojevati u bezobzirnoj i teškoj borbi zajedno sa ostalim od faš. porobljenim narodima, zajedno sa narodima Sov. Saveza. U svima zemljama Jugoslavije, u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Vojvodini već je zaplamtio požar oslobodilačkog partizanskog rata. Vjeran svojim slavnim tradicijama iz borbe za nacionalnu slobodu podigao se i hrvatski narod, da protjera osvajača i uništi ustaške izrode. U Lici, Kordunu, Dal. Zagori buknuše plamenovi narodne borbe; radnici i seljaci Šibenika i ostalih mjesta Dalmacije hrabro skočiše na oružje i krenuše u borbu. Među prvima, ne mogavši trpjeti zulum i sramni jaram faš. i ne htijući zaostati za drugima, digoše se puni mržnje, hrabri sinovi hrv. gradova Splita, Solina, Sinja i Kaštela i pohitaše u borbu. Splitski part. odred, predvođen od hrabrog i iskusnog borca iz španskog građanskog rata druga Mirka Kovačevića zvanog »Lale«,³ sretno je napustio Split i upravo, kad je već bio blizu postavljenog cilja, slučajno je primjećen i primoran, da primi neravnu borbu na vrlo nepovoljnom terenu, sa većom ustaškom bandom. Naši hrabri borci zadavali su nepr. teške gubitke, ali u toku 10 časova teške borbe ustašama je pristigla velika pomoć tal. vojske i crnih košulja. Drug Lale je hrabro poginuo. Nekolicina bude zarobljena i okovana odvedena u Sinj. Tu su ih do smrti mučili, a ovih dana izveli pred pokretni prijevremeni sud pod pretsjedništvom sudije Borčića iz Mostara te su većina osuđena na smrt. Svojim hrabrim držanjem u borbi, prili-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² i ⁶ Strijeljana su 24 partizana. Izostavljeno je ime Stojanac Sime (vidi dok. br. 396 i 397).

³ Mirko Kovačević-Lala, španski borac, kao instruktor CK KPH stigao je s Pavlom Papom, članom CK KPJ, 7. kolovoza iz Zagreba u Split i istog dana prisustvovao sastanku Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, na kome je razrađen plan o formiranju partizanskih odreda u Dalmaciji. On je krenuo 11. kolovoza sa Splitskim odredom iz Splita ka Sinju gdje je u sukobu s neprijateljem 14. kolovoza poginuo u selu Košutama.

Slava našim herojima, za slobodu porobljenog domovine!

U jednom Splitom bitno je odjeknula vijest, da je Pavelić doo u Sinju
 streljati 23 borca za oslobodjenje Dalmacije - 23 naša partizana. Velik je na-
 ša žalost, ali još veća mora biti naša žalost prema talifaš. osvaja-
 čima, koji se razbojnički uvukose u našu zemlju i preko njihovih sluga, krvo-
 ločnim ustaškim zvižderima, koje nas srabno za jedin groš, prođoše. Teške su
 žrtve, koje nadjoše smrt u prvom boju, ali građani Splita, splitske majke, šta
 će nam život u ropstvu, sramu, ožuj i bijedi? - Hrvatski narod mora dati žrtve
 za svoje oslobodjenje, svoju slobodu nikad neće pokloniti; on mora svoju slobodu
 izvojevati u bezobzirnoj i teškoj borbi zajedno sa ostalim od nas poroblje-
 nim narodima, zajedno sa narodima Sov. Saveza. U svim zemljama Jugoslavije, u
 Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Vojvodini već je zapalio požar oslo-
 bodilačkog partizanskog rata. Vjeren svojim slavnim tradicijama iz borbe za na-
 cionalnu slobodu podigao se hrvatski narod, da protjera osvajača i uništi usta-
 ške izrode. U lici, Kordunu, Dalm. Zagorju buknuše plamenovi narodne borbe; rad-
 nici i seljaci Šibenika i ostalih mjesta Dalmacije hrabro skočiše na oružje
 i krenuše u borbu, među prvima, ne mogavši trpjeti zulom i sramni jaram faš.
 i ne htijevši zastati za drugima, diguše se puni hrabre, hrabri činovi hrv. gra-
 đana Splita, Solina, Sinja i Kuštela i poitaše u borbu. Splitski part. odred,
 predvođen od hrabrog i iskusnog borca iz španskog građanskog rata druga Kir-
 ka Kovačevića zvanog "Lale", sretno je napustio Split i upravo, kad je već bio
 blizu postavljenog cilja, slučajno je primorao i primoran, da primi neravnu
 borbu na vrlo nepovoljnom terenu, sa većim ustaškom bandom. Naši hrabri borci
 zadavali su nepr. teške gubitke, ali u toku 10 časova teške borbe ustašama je
 pristigla velika pomoć tal. vojske i crnih košulja. Drug Lale je hrabro poginuo.
 Nekolicina bude zarobljena i okovana odvedena u Sinj. Tu su ih do smrti mučili,
 a ovih dana izveli pred pokretni prijemni sud pod predsjedništvom sudije zecri-
 ča iz Mostara te su većina osudjena na smrt. Svojim hrabrim odvajanjem u borbi,
 prilikom mučenja, na sudu i prilikom strjeljanja oni pokazahu kako se umire za
 slobodu naroda. Njihova krv vapije za osvetom. Rodoljubivi pristalice HSS, SDS, svi
 bez razlike ostvarimo jedinstveni narodno-oslob. front, pojedinačno svoju mrlju
 u borbi protiv faš. osvajača i ustaša! Za svaku našu glavu naka padnu desetina
 faš. ustaških glava! Stupajmo u part. odred Dižimo se listom naoružje za slobodu
 domovine!

IZVJEŠTAJ ZA SPLIT

Krvavi talifaš, sve više povazuje svoje pravo lice, sve više otkriva svoje
 razbojničke zube, nogi uljuljani njihovom podmuklom taktikom pomisliše, da ovi
 krvnici i nisu tako krvavi, kao njihovi prijatelji nacionalni socijalisti i nji-
 hova sluge ustaše. Ali naša zarobljena Dalmacija sve više osjeća njihovu krvo-
 ločnu šapu. Iz Šibenika, iz Trogira, iz Kuštela narod bježi u šume pred njihovim
 terorom i prihvaća oružje. U Splitu teror iz dana u dan raste. Već za vrijeme
 štrajka solidarnosti izdjoše crni krvnici na splitske ulice sa korbačima, re-
 volverima, bombama i stadoše goniti miran narod. Jednog mladog šereta nasred uli-
 ce isprebijahu iz čistog mira, na motvu, te ga onako krvava odvedoše na poli-
 cijiju i tamo nastavioše krvnički posao i više ga još danas. Na policiji iz dana
 u dan do smrti tuku zatvorenike. Kod jednog šofera nadjoše "Naš Izvještaj" i
 staviše ga u kuće. Po noći upadaju u kuće i odvede staro i mlado. Neki dan crno-
 košuljači usred bijela dana u jednu gostionu na Manufu, istakoše revolverima i
 korbačima sve prisutne goste, a namještanj demolirahu. Gostioničaru podmetnuše
 neke metke, a onda ga zatvoriše, jer je izjavio, da je Hrvat. Dams čovjek u Splitu
 nije ni danju ni noći siguran, da ne postane žrtva crnokošuljaša. Već danas
 u Splitu zabranjuju hrvatsko ime. Zatvori su puni. Naše dalm. sinove odvedu u i-
 taliju, da tamo mogu sa njima raditi šta hoće. Hrvatski Split žele učiniti tal.
 Hrvatsku djecu odvlače u tal. logore. Dr. govne činovnike ne samo otpuštaju, nego
 ih izgone u roku od 8 dana iz Splita, zato, jer su htjeli, da osiguraju svo-
 je prava, a nisu se htjeli odreći svoje državljanstva. Uslijed ovog porasta terora
 narod je uvidio, da nema druge nego da prihvati oružje u ruke i da sa silom od-
 govori silom. Narod je počeo u borbu. Prvi heroji-borci za narodnu slobodu iz
 splitskih krajeva ujedinio se sa borcima iz Sinja i okolice, koji stenju pod
 terorom faš. slugu ustaša. Zajednički pođoše u borbu, da istjeraju zajedničke
 neprijatelje. U okolici Dicma sukobi se prvi odred ovih partizana sa ustaškom
 i tal. vojskom. Nekoliko desetina partizana borilo se hrabro nekoliko sati sa
 par tisuća tal. vojnika i ustaša. Divna junačka djela izvedoše ovi mladi heroji.
 Jedan omladinav opkoljen od ustaša bacivši njih bombu i oslobodi se. Jedan od
 komandira junački poginuo u borbi. Nemamo još izvještaj koliko je part. palo u
 borbi. Nepr. je uspio zarobiti preko 20 boraca. Oni su odvedeni u Sinj gdje su
 nakon mučenja predani prijemkom sudu. Tal. faš., koji su oduzeli tzv. "nezavisnost"
 Hrvatskoj i ono malo "vlasti", koje je imala, da dođe zloglasniku Paveliću krv-
 ničku ulogu, da može, da potpiše 23 smrtne presude, na 23 hrv. omladinca većinom
 iz Splita, 23 omladinca, koji padoše u borbi, da oslobode domovinu od tuđinskog
 ropstva, u koje ih je prodao zloglasni Pavelić.

Faksimil »Našeg izvještaja« br. 52 od 28. kolovoza 1941.

kom mučenja, na sudu i prilikom streljanja oni pokazahu kako se umire za slobodu naroda. Njihova krv vapije za osvetom rodoljubivih pristaša HSS, SDS, svi bez razlike ostvarimo jedinstveni narodno-oslob. front, pojačajmo svoju mržnju u borbi protiv faš. osvajača i ustaša! Za svaku našu glavu neka padnu desetine faš. i ustaških glava! Stupimo u part, odrede! Dižimo se listom na oružje za slobodu Hrv. domovine!

»Krv za krv, smrt za smrt«

Krvavi tal. faš. sve više pokazuje svoje pravo lice, sve više otkriva svoje razbojničke zube. Mnogi uljuljani njihovom podmuklom taktikom pomisliše, da ovi krvnici i nisu tako krvavi, kao njihovi prijatelji nacional socijalisti i njihove sluge ustaše. Ali naša zarobljena Dalmacija sve više osjeća njihovu krvoločnu šapu. Iz Šibenika, iz Trogira, iz Kaštela narod bježi u šume pred njihovim terorom i prihvaća oružje. U Splitu teror iz dana u dan raste. Već za vrijeme štrajka solidarnosti izadoše crni krvnici na splitske ulice sa kobačima, revolverima, bombama i stadoše goniti miran narod. Jednog mladog šegрта nasred ulice isprebijaše iz čistog mira na mrtvo, te ga onako krvava odvedoše na policiju i tamo nastaviše krvnički posao i vrše ga još danas. Na policiji iz dana u dan do smrti tuku zatvorenike. Kod jednog šofera nađoše «Naš izvještaj» i staviše ga na muke. Po noći upadaju u kuće i odvođe staro i mlado. Neki dan crnokošuljaši usred bijela dana u jednu gostionu na Manušu, istukoše revolverima i kobačima sve prisutne goste, a namještaj demoliraše. Gostioničaru podmetnuše neke metke, a onda ga zatvoriše, jer je izjavio, da je Hrvat. Danas čovjek u Splitu nije ni danju ni noću siguran, da ne postane žrtva crnokošuljaša. Već danas u Splitu zabranjuju hrvatsko ime. Zatvori su puni. Naše dalm. sinove odvođe u Italiju, da tamo mogu sa njima raditi što hoće. Hrvatski Split žele učiniti tal. Hrvatsku djecu odvlače u tal. logore. Državne činovnike ne samo otpuštaju, nego ih izgone u roku od 8 dana iz Splita, samo zato, jer su htjeli, da osiguraju svoja prava, a nisu se htjeli odreći svog hrvatstva. Uslijed ovog porasta terora narod je uvidio, da nema druge nego da prihvati oružje u ruke i da sa silom odgovori silom. Narod je pošao u borbu. Prvi heroji-borci za narodnu slobodu iz splitskih krajeva ujedinili se sa borcima iz Sinja i okolice, koji stenju pod terorom faš. slugu ustaša. Zajednički podoše u borbu, da istjeraju zajedničke neprijatelje. U okolini Dicma sukobi se prvi odred ovih partizana sa ustaškom i tal. vojskom⁴ Nekoliko desetina partizana borilo se hrabro nekoliko sati sa par tisuća tal. vojnika i ustaša. Divna junačka djela izved⁵še ovi mladi heroji. Jedan omladinac opkoljen od ustaša baci na njih bombu i oslobodi se. Jedan od komandira junački poginu u borbi.⁵ Nemamo još izvještaj koliko je part. palo u borbi. Nepr. je uspio zarobiti preko 20 boraca. Oni su odvedeni u Sinj gdje su nakon mučenja predani pri-

* Vidi dok. br. 20, 21, 35, 38, 56, 96, 252, 258, 385, 386, 396, 397 i 398.

⁵ Komandir odreda bio je Kurir Borovčić-Dordano.

jekom sudu.⁶ Tal. faš. koji su oduzeli tzv. »nezavisnoj« Hrvatskoj i ono malo »vlasti«, koje je imala, dadoše zloglasniku Paveliću krvničku ulogu, da može, da potpiše 23 smrtne presude, na 23 hrv. omladinca većinom iz Splita, 23 omladinca, koji podoše u borbu, da oslobode domovinu od tudinskog ropstva, u koje ih je prodao zloglasni Pavelić.

Nigdje se nije jasnije očitovala krvava zločinačka uloga krvavog zloglasnika Pavelića nego u pokolju ovih boraca za slobodu ispod tal. faš. jarma, i ustaškog terora prve žrtve koje je dao naš Split vape za osvetom. To su prvi borci, a za njima stupaju stotine i hiljade novih boraca. Ustanimo svi zajedno, svi bez razlike na narodnost, na stranačku pripadnost, na vjeru, svi ustanimo sa oružjem u ruci u boj za slobodu naše domovine. Izagnajmo tudinske osvajače i njihove sluge. Za svaku smrt naših boraca ubijmo 10 faš. i ustaša. Smrt za smrt, krv za krv, to će biti najbolji pomen uspomeni hrabrih heroja: Rogulj Dragutina, Urlič Dav-ora, Fnuša Dušana, Zelić Ante, Markotić Josipa, Kopsanac⁷ Tadije, Popović Ante, Nadetdč⁸ Josipa, Maitiković Marina, Tofcar⁹ Ante, Antonini Ivana, Marković Ivana, Jelaska Petra, Kurira Bruna, Santini Alfreda, Duplančić Branka, Petrić Josipa, Borozan Nebojše, Ozretić Vjekoslava, Dujimić Mirtka, Krsitulović Josipa, Cerina Tonka i Katić Ante ! ! !¹⁰ — Slava im i osveta!

Iz Dalmacije. Popovi ustaše pljačkaju narod. Pop u Kotlenicama, Marin Babin tražio je od seljaka da mu na ime redovine daju žito. Seljaci su odbili da daju žito, jer da i njima žito uvelike treba. Mjesto žita nudili mu novac. Međutim u nedjelju dne 17. o. m. došao je taj pop u crkvu bez popovskog ovratnika sa puškom karabinkom o ramenu a praćen dvojicom ustaša sprijeda a dvojicom straga. Pušku je položio na oltar i zaprijetio se okupljenim seljacima u crkvu. »Ako nećete da mi date žito milom, poslat ću vam ustaše i dati će silom. Ova puška na oltaru ostat će mjesto svijeće.« Ovaj postupak ustaškog popa Babina naišao je na veliko nezadovoljstvo i ogorčenje kod tamošnjih seljaka. **Pop inkvizitor.** Pop Talić zvan »Tale« iz Ričina zaveo je »red« u svojoj župi. Ako se netko u crkvi smije ili govori ili neće da dođe na misu biva kažnjen zatvorom u mrtvačnici. U mrtvačnici ostaje 3 dana bez ikakve hrane. A ako drznik nije htio dati popu pšenice onda je kažnjen sa 10 dana zatvora u mrtvač. — **Ustaška prevara u Imotskom kotaru.** Ustaše su nagovarale ljude iz Imotskog kotara, da odu u Srijem, da se tamo nasele. Obećali im kuću, konje, volove, krave, potpuno gospodarstvo. Ljudi nisu znali, da je to prevara i da ih šalju u opljačkana imanja srp. seljaka. Kad su vidjeli prevaru ljudi se vratiliše.

Onima koji pjevaju »Campagnola bella«. — Dok se svi narodi pa i naš, bore za svoju slobodu ne štedeći niti živote, izgleda da u našem Splitu jedan dio stanovništva i omladine ne samo neće da se bori, nego pada sve više pod uticaj tal. faš. Ovdje ne mislimo na one male ostatke

⁷ Skopljanac

⁸ Radelić

⁹ Torkar

¹⁰ Vidi dok. br. 396 i 397.

stare i gnjile tal. aristokracije koja se učahurila u ono par palača kraj Dioklec. zidina koja je uvijek služila tal. imper. kao izgovor da tlače naš narod. Ovdje mislimo na ono naše pučanstvo i omi. koji govore na ulici tal. ulaguju se faš., priređuje koncerte, posjećuju faš. priredbe poklonstvene situacije te su ...

Stanovništvom Splita šire tuđinske običaje. Dok češki i franc. omi. pred svojim nacionalnim spomenicima pjevaju rodoljubive pjesme, a u njih pucaju faš. mitraljezi, dotle »zlatna mladež« u Splitu pjeva »Campagnola bella« kao da se na svijetu ništa ne događa. Zar ovi misle da će narod lako zaboraviti ovako ponašanje. — **Teror nad drž. činovnicima.** Kad su slomom jug. vojske drž. činovnici napušteni od svojih bivših gospodara i ostavljeni na mliost i nemilost tuđ. vlasti, počeli su se obojati iluzijama, da će im pod ovim tuđim krvoločnim režimom naći svoju udobnu stolicu, na kojoj će prospavati dane krvavog obračuna naroda sa faš. okupatorima. Ali im je tal. faš. dao znati, da tko hoće biti tal. čin. taj mora biti fašista; taj mora biti spreman da batinom u ruci napada svoj narod, koji se bori protiv tuđ. vlasti. Tako su sudski čin. u Skradinu, koji su se izjasnili da žele služiti tal. administraciji odmah sutradan morali su potpisati pristupnicu u fascio, a poslije toga su dobili crne košulje po kroju i naređenje da moraju sudjelovati u svim »manifestacijama« i »paradama« i »akcijama fascie«. Možda ste čuli provokaciju prefekta prema čin. prilikom njegove posjete Dir. pomor, saobraćaja. On je zapitao jednog čin. koji je imao tal. ime, da li je Tal. Kad mu je ovaj odgovorio da je ovaj Hrvat, prefekt je skinuo kaput i rekao da bi se s njim potukao da nije u službenoj posjeti. Nakon toga čin. je otpušten i odveden u zatvor. No prefekt se ne zaustavlja na provokacijama on pribjegava masovnom otpuštanju čin. pod izlikom, da su se izjasnili da ne žele služiti tal. administraciji. Tako je ovih dana na Ispostavi Ban. vlasti otpušteno 90 čin. na fin. dir. 40, na Hig. zavodu 9, u bolnici 8. Priprema se otpuštanje novih partija na samoj ispostavi, kao i po drugim uredima. Faš. vlast bi htjela ovim terorističkim metodama stvoriti paniku među čin. i time ih natjerati, da se čvrsto privežu uz faš. vlast. Činovnici! — Već je krajnje vrijeme da se prenete iz sna političke nezrelosti. Već je vrijeme da se uz cijeli narod pridružite narodnooslobod. borbi protiv tuđ. faš. i ustaške vlasti.

Ispravak! U jučerašnjem broju »Izvještaja« greškom je unešena rečenica: »Omladinac Ninić nakon ispaljena plotuna ostao je teško ranjen. Na to je prišao tal. oficiru i ubio ga uz poklik »Zivila Kom. partija« — mjesto rečenice: »Na to je i pored dva ispaljena plotuna lakše ranjenom omladincu Niniću, koji je uzviknuo »Zivila Kom. partija«, prišao tal. oficir i ubio ga iz revolvera«. ¹¹ — U narednim brojevima donijet ćemo detaljan prikaz borbe i pogibije sinjskih heroja.

¹¹ Vidi napomenu 4 uz dok. br. 28.

**PISMO KOMANDANTA DRVARSKJE BRIGADE LJUBE BABIĆA OD
29. KOLOVOZA 1941. O DOLASKU GRUPE PARTIZANA IZ ŠIBEN-
SKOG ODREDA, STAVU PREMA TALIJANIMA I O SARADNJI S
PARTIZANSKIM ODREDIMA DALMACIJE¹**

Obavijest primljena dana (29. kolovoza). Odgovaram po redu: Od obećanih ljudi stiglo je ovamo njih 10 (deset).² To je grupa koja je pošla iz Šibenika na čelu sa drugom Jovom I.³ Ta je grupa najprije došla do Promine, a odatle uz pomoć Paje Popovića⁴ pokušali su da se prebace na našu stranu. Tom prilikom bili opkoljeni od talijanske straže njih 5 sa Jovom na čelu, koji je bio komand. tog odreda. Svi su izgledi da se tu radi o organizovanoj izdaji od strane P. Pop. Da li je to tako treba detaljno izviditi. Mene čudi da drugovi iz Knina, zajedno s tobom nisu

¹ Original (pisan crnilom, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/8.

² Odnosi se na grupu boraca Šibenskog partizanskog odreda. Odred je krenuo iz reiona Šibenika 12. kolovoza i dok se odmarao u Ravnom gaju kod Drniša 18. kolovoza je napadnut i razbijen (vidi dok. br. 28).

³ Komandir odreda bio je Pepo Polak-Marijan.
⁴ Paja Popović rodom iz Biskupije kod Knina bio je poznat Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju još prije kapitulacije Jugoslavije. On se prikazivao kao neki bliži simpatizer komunista i održavao je prijateljske veze s nekim našim drugovima komunistima iz sjeverne Dalmacije. To je razlog što se pokušalo doći s njim u vezu radi prelaza Šibenskog partizanskog odreda na sektor Drvara, gdje je u to vrijeme izbio oružani ustanak. Jedanaestog kolovoza, dan ranije, prije polaska Šibenskog odreda iz Šibenika, krenuo je Pavle Pap-Silja, član CK KPJ u Bukovicu, radi izvidanja i sigurnog prebacivanja odreda, ali je 12. kolovoza pao u ruke neprijatelja (vidi dok. br. 27).

Međutim, nakon stradanja druga Silje i nakon neuspjeha da Šibenski odred krene u cjelini, uslijed već poznatih okolnosti, onaj dio Odreda koji je uspio da se probije iz Šibenskog sektora povezo se s Pajom Popovićem, i ovaj ga je uputio onim pravcem na kojem su talijanski okupatori — prethodno obaviješteni od njega — postavili zasjedu. Taj dio odreda, iznenađen, upao je u unakrsnu vatru. Mnogo drugova je izgubilo, a svega nekolicina boraca uspjelo je da se pod borbom izvuku i probiju do Drvara.

To je bila prva izdaja tobožnjeg simpatizera Paje Popovića, prevejanog četničkog suradnika okupatora.

Porodica Paje Popovića (njegov otac Onisin Popović bio je u Prvom svjetskom ratu strijeljan od austro-ugarskih vojnih vlasti u Sinju) bila je vrlo popularna među srpskim narodom Kninske krajine, o čemu se vodilo računa. Za razliku od poznatog četničkog zločinca Kninske krajine Momčila Đujića, koji se nakon izdaje u Drvaru otvoreno povezo s okupatorom i sa svojim četama borio protiv partizana, Paja Popović je, kao suradnik okupatora, taktizirao drugim metodama i u drugim formama, a za razliku od oružane borbe i narodnog ustanka u to vrijeme i u tim krajevima bio je opasan kao i Đujić. On je zauzimao stav nesuprotstavljanja okupatoru, s njim kolaborirajući na mirnoj nozi, s jedne strane, a s druge strane: ne ići u partizane nego čekati saveznike. Oko njega su se okupili neki naši simpatizeri iz Kninske krajine, koji su, opterećeni oportunističkom, podržavali stav mirnog čekanja, a to je značilo spriječavanje i gušenje oružane borbe.

U to vrijeme bilo je u tom kraju (npr. oko sela Cetine) naoružanih srpskih seljaka koji su, iako pod četničkim utjecajem, bili voljni da se, zajedno s partizanima, tuku protiv okupatora i ustaša, ali je Paja Popović to onemogućavao, i dogovorio se s Talijanima da ih oni pohapse, razoružaju i pošalju u internaciju, a kasnije — tobože na njegovu intervenciju — one najkolebljivi je pustili su svojim kućama.

Partijsko i vojno rukovodstvo Dalmacije nastojalo je da njega — i pored one utvrđene njegove izdaje Šibenskog partizanskog odreda — i grupu okupljenu oko njega, pridobije za zajedničku oružanu borbu protiv okupatora, ustaša i četnika. Međutim, iako je on na riječima bio za borbu, svi naponi i pokušaji ostali su bez uspjeha, i njegovo djelovanje u Kninskoj krajini bivalo je iz dana u dan sve opasnije za partijski pokret i oružanu borbu.

Iz tih razloga, partijsko i vojno rukovodstvo Dalmacije riješilo je da oružanom akcijom učini tome stanju kraj. Tada je Prvi udarni bataljon, pod komandom narodnog heroja Bože Bilića i Ante Jonića, u lipnju 1942. godine, otišao u akciju, i pošto se Paja Popović sa puškomitraljezom suprotstavio, bio je ubijen-c. (Objašnjenje Vicka Krstulovića).

poduzeli nešto da bi pomogli tim drugovima da se snađu i ovamo prebace bez tolikih žrtava. Od onih deset ljudi 4 su part., a svega dva, i to za nuždu, malo bolji vojni stručnjaci. Neke od njih poslaćemo odmah, kao odgovorne, na pojedine dijelove naše fronte. Ako dođu ovamo ta dva čovjeka o kojima govoriš mi ćemo biti za nuždu zadovoljni. Neka svi drugi drugovi rade u pozadini u Dalm. jer to je isto tako naš vrlo važan front, možda mnogo važniji. Toliko što se tiče kadrova. Po pitanju Talijana: To je sada najvažnije pitanje. Naš ustanak sada proživljava najveću krizu, baš u vezi s tim pitanjem. Velik. srb. elementi s drugim neprijateljima naroda otvoreno šuruju sa Talijanima. Već nekoliko dana vode neke pregovore. Talijani nastoje da pocijepaju naše snage i tako razjedinjene da nas lakše savladaju. To je očito. U tome se služe svim sredstvima. Mi smo preduzeli izvjesne mjere protiv tih elemenata, mislim da ćemo ih potpuno savladati. Talijani su spremni da pređu u napad. Dostavili su nam neku vrstu ultimatumu po kome u poned. 1. septembra treba da se izjasnimo po pitanju njihovih okup. zahtijeva. U sluč. da budu nepovoljni naši odgovori, oni tako kažu, stupiće u oružanu borbu. Demarkac. linija koju oni »predlažu«: Ogulin, Plaški, Korenica, Udbina. Rudi Vrh, Brotnja, Cvjetnić, Kamenica, Resanovci i dalje prema Livnu. Ta oblast da bude pod njihovom vojnom okup., a civil. vlast »hrvat.«. Jasno je sve: spasavanje Pavel. onako kako mogu, ostvarivanje imp. aspiracija talijan. fašista. Mi se spremamo na tu borbu. Ona će biti dosta teška. **Naročito ako Dalmacija, Hrvatski; i dr. krajevi ne povedu istovremeno borbu protiv njih. Ta se borba mora započeti po cijenu najvećih žrtava.** Naša part. sa rad. narod, mora sve učiniti, kaiko bi rasteretili naš front. Mi trebamo samo vašu pomoć i mi ćemo biti toliko snažni da i tu tal. bandu savladamo. **Još jednom podvlačimo da od pokreta u Dalm., u tal. pozadini, zavisi sudbina našeg ustanka.** To podvi, po sto puta. Odmah u tom pogledu izdati potrebne naredbe. Sa Bjedovom⁵ stupiće u vezu, ukoliko imadne mogućnosti. Sva ona sela koja nabraja, s kojima bi se trebali povezati, povezana su sa našim odredima, doduše preko manje-više, čet. elemenata. Postupaćemo prema naredbi da se u Golubić pošalje neki potrebni čovjek. Čudi me da mi ne šalješ taj letak P. K. — K. P. H. Smatram to aljkavošću i protestujem protiv toga je ovako se ne može raditi. Mi moramo izdati let. na talijanskom pa makar potpisali naše gerii, odrede. To ćemo učiniti danas-sutra. Matrice šalji čim prije.

— Nešto ljekarskog materijala primio sam po Kosmanu, ne znam da li je to taj potrebni lijek. — Mnogo me iznenađuje za te događaje kod Sinja i Drniša. Mi radimo kako sam ti javio na reorganizovanju naših gerii, odreda. Privodimo taj posao pomalo i kraju. — Tražite veze sa odgovornim forumima za Bosnu i Herceg., mi je nismo mogli dobiti. Slali smo tri puta čovjeka. Uzalud. Pokušajte i vi. — Tražite vezu sa odg. forum, za Crnu Goru. O tome nas izvijestite. — Da li su CK KPJ ili CK KPH ili Pokr. k. izdali kakav proglas povodom novonastale situacije (okup. Hrvatske), za sada samo toliko. Ali još jednom podvlačim da po svaku cijenu morate povesti borbu na terenu protiv talijanskih okupatora.

⁵ Spiro

Da, borba jaka u Dalmaciji i ostalim krajevima Hrvatske, samo to i još jednom samo to !!!

Izdajte letke i proglase — apele srpskom i hrva. narodu da pomogne naš narod, ustanak i borbu. To odmah učinite. Potpisujte i nas. Obavijestite što više možete o našoj borbi. To ste do sada malo činili kako pričaju prisutni drugovi.

Imali smo tešku borbu kod Petrovca: neprijat. art. (8 top.) avijacija, tenkovi i pješadija jurišali su, mi smo ih razbili, uništili cijelu satniju i jednu polumitralj. čet. Kod Glamoča borbe napreduju. Na livanjs. frontu takode. Kod Jajca takode kao i na drugim stranama. Odmah izvještaj.

Plameni pozdrav svima drugovima
Ognjen⁰

BROJ 32

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 54 OD 30. KOLOVOZA 1941.
O POSJETU GRUPE BIVŠIH POLITIČARA U SPLITU FAŠISTIČKOM
PREFEKTU ZERBINU¹**

IZ HRVATSKE I DALMACIJE

Kako »narodni rodoljubi« vode borbu protiv fašizma.

G. Mirko Buić bivši ban Primorske banovine i istaknuti sokolaš, prota Sergije U nukalo i dr. Šola bivši poslanik JRZ za grad Mostar sastali su se i otišli prošle srijede do talijanskog Prefekta u Splitu izložili mu teško stanje srpskih emigranata u Dalmaciji.² Gosp. Prefekt bio je ovoj, također gospodi, vrlo ljubazan te im izjavio da je njegova **velike** radost što ih pred sobom vidi; on je radostan, izjavio je gosp. Prefekt, da u ovome susretu vidi već sada **prve korake međusobne suradnje** na putu **bratskog izmirenja** koje će i **jednima i drugima** donijeti vrlo korisne rezultate u borbi **protiv zajedničkog neprijatelja**. Dakle tako: u borbi protiv zajedničkog neprijatelja? A mi otvoreno pitamo gosp. bivšeg bana i gosp. protu: Kakvi su to koraci međusobne suradnje i kakva je to borba protiv zajedničkog neprijatelja? Ovo se protivi i najnovijim

⁰ Ljubo Babić

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Talijanskog prefekta dr Paola Zerbina, posjetili su 21. kolovoza, pored navedenih još i: dr. Josip Jablanović, bivši ban Primorske banovine, dr. Jakša Račić, bivši kraljev prijatelj i dr. Zvonimir Simunić, poznati policajac i drugi. (Vidi A. Kisić: »Ljetopis grada Šplita, rukopis 1941, str. 145. Muzej narodne revolucije — Split, Inv. br. 57).

porukama gosp. Simovića kao i cijele bivše jugosl. vlade, koja otvoreno poziva na aktivnu borbu protiv fašizma nedopuštajući nikakovo »bratsko izmirenje« itd. Ova tri gospodina su vrlo radosno odskakutala svojim kućama a sutradan je gosp. Prefekt u »San Marco« od 21/8. 1941. dao doslovno slijedeću noticu: Jutros je Nj. Eksc. Prefekt primio jednu skupinu splitskih ličnosti, koje su zamolile da s njim razgovaraju, i s njima se zadržao u srdačnom razgovoru. — Bivši narodni poslanici JRZ dr. Besarović iz Sarajeva i dr. Cap posjetili su »poglavnika«. Kao »privrednici« i inače bogati ljudi potuzili su se »zloglavniku« na nered i nesigurnost, koja vlada u zemlji naročito radi part. borbi. Drugi dan je doglavnik veselo na »krugovalnoj drž. postaji« pozivao u »promičbi« Srbe, da se priključe borbi protiv partizana. Dok se narod bori za oslobođenje, dotle ovi saraduju sa »zloglavnikom« koji ubija Srbe. — **Čemu slike i upitni arci na brodogradilištu?** Radnici su dobili nalog da donesu dvije slike i ujedno da ispune neke upitne arke. Ove slike će služiti valjda policiji i za prisilni upis u »Dopolavoro«. ³ Radnici treba, da se tome odupru i da ne dopuste, da potajno i protiv svoje volje budu upisani u faš. organizacije! Nemojte davati slike, nemojte potpisivati nikakve arke.

BROJ 33

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, OD 31. KOLOVOZA 1941. O POSJETU PREFEKTA ZERBINA SPLITSKOM BRODOGRADILIŠTU¹

»Njegova Ekselencija« Prefekt na brodogradilištu u Splitu. Talijanski faš. kod nas hoće očito dokazati, da u faš. vlada jednakost. Zato su nam za prefekta poslali »ekselenciju« Zerbina. On je kao i svi faš. jednaki razbijač, jednaki provokator, a sad je na brodogradilištu pokazao i kao jednaka kukavica i jednaki glupan. Ponajprije se uopće nije usudio »najaviti« bojeći se da ne bude dočekan kao Stojadinović.² »Ekselencija« je ušao najprije u jednu radionu, radnici su radili i dalje ni ne primjećujući tog šarlatanskog čovječuljka, koji je faš. pozdravio a da mu nitko nije odzdravio. Videći »ekselencija« iz prikrajka »napor nacije« i svoju »popularnost« dao je sazvati sve radnike ne dajući, da se kaže u koju svrhu. Najednom se bez faš. pozdrava (»ekselencija, ovo je kažnjiv disciplinski prekršaj«) digao. »On«, uz njega kao prevodilac neki »naš« oficir koji je neki dan dobio od faš. batina. »Ekselencija« valjda kao

³ Fašistička organizacija za zabavu i pouku radnika i namještenika.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na gešteteru) u Arhivu VII, arhiva NOB, ČSK, 16, reg. br. 4/3.

² Milan Stojadinović posjetio je Split 27. srpnja 1938. godine. Partija je organizirala demonstracije koje su počele te večeri na Narodnom trgu i nastavile se na Rivi i barikadama u predjelu Varoša u kojima je prednjačila radnička omladina.

predstavnik tal. proleterijata konstatira, da je ruski proleterijat pod vodstvom engleskih i američkih Židova napao tal. i njem. proleterijat. Rekao i ostao živ. Tomu je dokaz, da je Musolini sin kovača a oni svi »fašisti« da su sinovi Mussolinija. I ti tal. »proleteri«, dali su seljačku zemlju (»ekselencija« je mislio »fašisti i kapitalisti« uzeli su zemlju i dali seljacima u zakup, pod uslovima... no možete si misliti, a ne kao u Rusiji/to je jasno). I »gosp. Zerbino« kao pravi »proleter« zabrinuo se za Lenjina u grobu, koji bi se zgražao, da vidi što čini njegov nasljednik. Tako taj nasljednik daje ordene onima nekim »stanovnicima« koji užasno mnogo rade pa i 18 sati za tu neku državu. Pravi skandal kog u faš. drž. nema. No govor ekselencije nebi bio dostojan njegovog položaja da nije plameno pozvao radnike, neka kažu, tko je među njima komuniist. Rekao i nestao, samo da ne čuje, da radnici zahtjevaju da se njihovi drugovi puste na slobodu.

BROJ 34

**ŪPUTSTVO POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD
KOLOVOZA 1941. RUKOVODSTVIMA NOP DALMACIJE ZA
STVARANJE NARODNOOSLOBODILACKOG FRONTA¹**

**PLATFORMA JEDINSTVENOG
NARODNO-OSLOBODILACKOG FRONTA**

Poznat je očit cilj hitlerizma, da zagospodari cijelim svijetom, ali je još očitija njegova namjera, da podjarmi naročito slavenske narode. Pošto je prethodno osvojio Evropu i sve male slavenske narode, udario je na moćni i napredni Sovjetski Savez, u čijem se sklopu, pored drugih slobodnih naroda, nalaze i dva najveća slavenska naroda: Rusi i Ukrajinci. Po Hitlerovom planu, Slavene kao nižu rasu treba djelomično iskorijeniti, a djelomično pretvoriti u bespravno roblje. Privredu slavenskih zemalja žele osvajači da potčine potrebama njemačke industrije i da na ogromnim prostranstvima slavenskih zemalja stvore velike posjede, na kojima će njemački, talijanski i mađarski baroni i grofovi izrabljivati i tlačiti seljaštvo slavenskih naroda. Privredno potčiniti, nacionalno i kulturno potpuno uništiti i porobiti sve narode, a naročito slavenske, to je cilj njemačkog fašizma. U sprovođenju ovih paklenih planova njemački fašizam ima pokorne pomagače u svojim prirepcima: talijanskom, mađarskom, rumunjskom i finskom fašizmu.

Ali sigurno najodvratnije sredstvo u borbi hitlerizma protiv Slavena je njegovo nastojanje, da preko svojih plaćenih slugu u pojedinim

¹ Original (pisan crnilom, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/6.

PLATFORMA JEDINSTVENOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG FRONTA.

Poznat je i očit cilj Hitlerizma, da zagospodari cijelom svijetom, ali je još očitija njegova namjera, da podjarml, naročito slavenske narode. Pošto je prethodno osvojio Evropu i sve male slavenske narode, udario je na moćni i napredni Sovjetski Savez, u čijem se sklopu, pored drugih slobodnih naroda, nalaze i dva najveća slavenska naroda: Rusi i Ukrajinci. Po Hitlerovom planu Slavene kao nišu rasu treba djelomično iskorijeniti, a djelomično pretvoriti u bespravno reblje. Privredu slavenskih zemalja žele osvajati, da potpuno pobede njemačke industrije i da na ogromnim prostranstvima slavenskih zemalja stvore velike posjede, na kojima će njemački, talijanski i mađarski baroni, i grofovi israbljivati i tlačiti seljaštvo slavenskih naroda. Privredno potlačiti, nacionalno i kulturno uništiti i porobiti sve narode, a naročito slavenske, to je cilj njemačkog fašizma. U sprovođenju ovih paklenih planova njemački fašizam ima pokorne pomagače u svojim prirodcima: talijanskim, mađarskim, rumunjskim i finskim fašizmu.

Ali sigurno najodvratnije sredstvo u borbi hitlerizma protiv Slavena je njegovo nastojanje, da preko svojih plaćenih slugu u pojedinim slavenskim zemljama savadi te narode, kako bi se oni u toj borbi iskrvarili i međusobno uništili.

Kod nas u tzv. "nezavisnoj Hrvatakoj" tu ulogu Hitlerovih plaćenika igraju Pavalčić i njegova franko-ustaška banda, neosporno najveći izrodni i izdajnički što ih je ikad hrvatski narod imao. Oni su tal. fašizmu prodali našu divnu Dalmaciju, halijsku hrvatsku kulturu; oni su predali Mađarima Medjumurje; oni su spremni da potpuno predaju i ostale krajeve "nezavisne" Hrvatske stranim osvajačima, samo da im se kao dobre slugu ne bi zamjerili. Glavna zadaća tog olova, koji nema nikakvog oslonca i uticaja u hrvatskom narodu, sastoji se u izazivanju što veće mrinje i borbe između Srba i Hrvata, da bi tako tuđinski osvajači što lakše i sa što manje vojnih snaga, koji su im potrebne u borbi protiv SSSR i drugih slobodnih naroda, mogli vladati u našoj zemlji.

Potrebno je, napose, ovdje istaći lukavu politiku talijanskog fašizma. U krajevima potpuno pripadajućim Italiji, talijanski fašizam primjenjuje bezobzirne mjere terora, gladnjivanja, pljačke, odnarodnjavanja i uništavanja hrvatske nacionalne kulture. Međutim u krajevima, gdje "vladaju" ustaše, talijanski fašizam provodi dvostruku politiku. Dok sa jedne strane saraduje sa ustašama u borbi protiv partizanskih odreda i podjaruje im sa hrvatska djela naroda i njegovih boraca, dotle s druge strane nastoji među izdajničkim krugovima, prikazujući se kao, tobože, zaštitnik Srba od ustaša, vrbovati svoje agente i plaćenike. Na taj način uz njihovu pomoć talijanski fašizam namjerava potpuno okupirati i ostali dio Hrvatske i Bosne. Ti agenti koji su se pojavili kod Srba, traže da Srbi na "velikodušnost" talijanskog fašističkog razbojnika odgovore lojalnom saradnjom u borbi protiv oslobodilačkog partizanskog pokreta. Ovim izrodnicima, koji su spremni da zbog svojih prljavih računa u najjedinačijem trenutku borbe zabodu narodu nož u leđa, treba bezobzirno odrezati krakove i dati im odlučan otpor.

Čitav hrvatski i srpski narod moraju se baš zato ujediniti u bezobirnoj i nepomirljivoj borbi protiv tuđinaca i njihovih slugu i najodlučnije odbiti sve pokušaje, koji idu za tim da razbiju jedinstveni narodno-oslobodilački front i oslabe njegovu borbu.

Jedini put ka nacionalnom oslobođenju naših potlačenih naroda, može biti samo borba svih iskrenih rodoljuba na bazi jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta. Pripadnost raznim političkim strankama i strujama, kao i nacionalna i vjerska raznolikost ne smije nipošto biti prepreka u zajedničkoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja - stranih fašističkih osvajača i njihovih domaćih slugu ustaša i drugih, koji bi bili spremni pobiti kojom im silom služiti tuđinu. Lojalna saradnja unutar jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta je osnovni preduslov uspješne borbe i pobjede. Stvarna saradnja sa učestvovanjem u toj borbi je jedino mjerilo iskrene ljubavi prema svom narodu.

Pitanje organizacije buduće države i društvenog sistema nije sada potrebno istaći. To će pitanje riješiti oslobođeni narod svojom slobodnom voljom, kada naš glavni zajednički cilj bude postignut - a to je protjerivanje tuđinskih osvajača i uništenje njihovih domaćih /kragoplaca, ustaša i ostalih.

Neosporno je, da je postignuće tog cilja moguće jedino putem oružane borbe, putem sveopćeg narodnog oružanog ustanka. U toj borbi učestvuju partizani Srbije, Crne Gore, Bosne, Hercegovine, Like i Korčule; ona je naša svag odreda i kod nas u Dalmaciji gdje su u oružanoj borbi protiv tuđina i njegovih slugu pale prve žrtve za nacionalnu slobodu. Budući, da su partizanski odredi sada najvažniji oblik borbe protiv tuđinskih osvajača i njihovih slugu, te najviše treba pobijati one koji žele prikazati partizane kao bivše velikosrpske "šestnike" koje su organizirali neprijatelji hrvatskog i srpskog naroda sa svoje protunacionalne ciljeve.

Faksimil Platforme jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta

slavenskim narodima zavadi te narode, kako bi se oni u toj borbi iskrvavili i međusobno uništili.

Kod nas u tzv. »nezavisnoj Hrvatskoj« tu ulogu Hitlerovih plaćenika igraju Pavelić i njegova franko-ustaška banda, neosporno najveći izrodi i izdajnici što ih je ikad hrvatski narod imao. Oni su talijanskom fašizmu prodali našu divnu Dalmaciju, kolijevku hrvatske kulture; oni su predali Mađarima Međumurje — oni su spremni da potpuno predaju i ostale krajeve »nezavisne« Hrvatske stranim osvajačima samo da im se kao dobre sluge ne bi zamjerali. Glavna zadaća tog ološa, koji nema nikakvog oslonca i uticaja u hrvatskom narodu, sastoji se u izazivanju što veće mržnje i borbe između Srba i Hrvata, da bi tako tuđinski osvajači što lakše i sa što manje vojnih snaga, koje su im potrebne u borbi protiv SSSR i drugih slobodnih naroda, mogli vladati u našoj zemlji.

Potrebno je, napose, ovdje istaći lukavu politiku talijanskog fašizma. U krajevima potpuno pripojenim Italiji, talijanski fašizam primjenjuje bezobzirne mjere terora, izgladnjivanja, pljačke, odnarodnjavanja i uništavanja hrvatske nacionalne kulture. Međutim, u krajevima gdje »vladaju ustaše, talijanski fašizam provodi dvoličnu politiku. Dok sa jedne strane surađuju sa ustašama u borbi protiv partizanskih odreda i podjuru ih na krvava djela protiv naroda i njegovih boraca, dotle s druge strane nastoji među izvjesnim srpskim krugovima, prikazujući se kao tobože zaštitnik Srba od ustaša, vrbi va ti svoje agente i plaćenike. Na taj način uz njihovu pomoć talijanski fašizam namjerava potpuno okupirati i ostali dio Hrvatske i Bosne. Ti agenti, koji su se pojavili kod Srba, traže da Srbi na »velikodušnost« talijanskog fašističkog razbojnika odgovore lojalnom saradnjom u borbi protiv oslobodilačkog partizanskog pokreta. Ovim izrodima, koji su spremni da zbog svojih prljavih računa u najodlučnijem trenutku borbe zabodu narodu nož u leđa, treba bezobzirno zderati krinku i dati im odlučan otpor.

Čitav hrvatski i srpski narod moraju se baš zato ujediniti u bezobzirnoj i nepomirljivoj borbi protiv tuđinaca i njihovih slugu i najodlučnije odbiti sve pokušaje, koji idu za tim da razbiju jedinstveni narodno-oslobodilački front i oslabe njegovu borbu.

Jedini put ka nacionalnom oslobodenju naših potlačenih naroda može biti samo borba svih **iskrenih rodoljuba na bazi jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta**. Pripadnost raznim političkim strankama i strujama, kao i nacionalna i vjerska raznolikost ne smije nipošto biti prepreka u zajedničkoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja — stranih fašističkih osvajača i njihovih domaćih slugu ustaša i drugih, koji bi bili spremni pod bilo kojom izlikom služiti tuđinu. Lojalna saradnja unutar jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta je osnovni preduslov uspješne borbe i pobjede. **Stvarna spremnost za učestvovanje u toj borbi je jedino mjerilo iskrene ljubavi prema svom narodu.**

Pitanje organizacije buduće države i društvenog sistema nije sada potrebno isticati. To će pitanje riješiti oslobođeni narod svojom slobodnom voljom kada naš glavni zajednički cilj bude postignut — a to je protjerivanje talijanskih osvajača i uništenje njihovih domaćih plaćenika, ustaša i ostalih.

Neosporno je, da je postignuće tog cilja moguće jedino putem oružane borbe, putem sve općeg narodnog oružanog ustanka. U toj borbi učestvuju partizani Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Like i Korčuna; ona je našla svog odraza i kod nas u Dalmaciji, gdje su u oružanoj borbi protiv tuđina i njihovih slugu pale prve žrtve za nacionalnu slobodu. Budući, da su partizanski odredi sada najvažniji oblik borbe protiv tuđinskih osvajača i njihovih slugu, to najžešće treba pobijati one, koji žele prikazati partizane kao bivše velikosrpske »četnike«, koje su organizirali neprijatelji hrvatskog i srpskog naroda za svoje protunarodne ciljeve.

U narodnooslobodilačkoj borbi potrebno je primjenjivati isto tako i sve druge moguće oblike borbe, koji će slabiti vojnu snagu neprijatelja, kojima ćemo mu se suprotstaviti i onemogućiti mu da nas nacionalno, kulturno i ekonomski porobi.

Oblici borbe, koje predlaže Kom. Partija u Dalmaciji svima političkim strankama i grupama, svima rodoljubima sastoji se u slijedećem:

a) U prvom je redu dužnost naroda, da se prihvati oružja, da bi se oružjem u ruci istjerao neprijatelj. Prvi korak u oružanoj borbi jest stvaranje **partizanskih odreda**, čija je zadaća uništavanje neprijateljskih vojnih formacija, skladišta, mostova, željeznica, transporta itd. Kod postojećih odreda treba uspostaviti jedinstveno rukovodstvo. Formiranje i snabdijevanje partizanskih odreda mora biti zadaća cijelog naroda u svim gradovima i selima. U krajevima gdje se vode partizanske borbe treba stvoriti zajedničke odbore za pomoć partizana. U koliko uslovi u pojedinim krajevima dozvoljavaju treba da se i sav narod podigne u oružanu borbu, u opći narodni ustanak protiv stranih zavojevača i njihovih slugu.

b) Fasišti i njihove sluge ustaše, da bi što više držali narod na uzdi vrše nad narodom krvavi teror. Oni ubijaju najbolje sinove hrvatskog i srpskog naroda. »Ustaše« vrše, naročito, teror nad Srbima u cilju razdvajanja naroda, a fašisti zlaže na ulice sa korbačima i bombama, sile narod da pozdravlja fašistički, prebijaju ljude jer govore hrvatski i pjevaju hrvatske pjesme. U policijskim i karabinjerijskim kasarnama prebijaju i truju nedužno građanstvo. Protiv svih tih oblika terora narod mora da se odupre **sa oružjem u ruci da ubija nosioce i izvršioce toga terora**.

c) Pošto fašisti i njihove sluge ustaše žele narodu oduzeti i njegovu imovinu i hranu to u svakom mjestu treba organizirati **oružani otpor protiv rekvizicije svake vrste**. Oružani otpor treba pružiti i protiv ubiranja poreza i drugih daća, ako neprijatelj to pokuša silom.

d) Narodni neprijatelji žele našu industriju i transport pretvoriti u oruđa za snabdijevanje vojske. Stoga treba u tim industrijama onemogućiti rad u prvom iredi **sabotažom** na industrijskim i transportnim instalacijama. Radnici u tim poduzećima moraju prići ka obustavi rada. U svim ustanovama, državnim i samoupravnim, koje služe neprijatelju i njegovim slugama ustašama treba provoditi sistematsku sabotažu, počam od polaganog rada do potpunog uništenja instalacija, ureda, arhiva itd.

e) Talijanskom fašizmu je cilj, da hrvatski i srpski narod potpuno odnari i da potalijanči. Toj svrsi služe neprijatelju razne priredbe, nazivi kulturne ustanove kao »Dopolavoro«, kazalište, štampa, film, pjesme itd. Da se neprijatelj spriječi u njegovoj namjeri treba bojkotovati sve talijanske priredbe, ustanove, društva, kazalište i štampu. Svakog tko u takvim priredbama učestvuje treba smatrati izdajicom narodne borbe. Naprotiv, mi moramo isticati svugdje hrvatstvo i srpstvo i govoriti samo hrvatski i boriti se protiv upotrebe talijanskog jezika, pjevati samo hrvatske i srpske narodne pjesme, isticati slavensku solidarnost protiv fašizma.

f) Talijanski fašizam i njegove sluge ustaše nastoje da što više upokore narod, da ga zdrobe i natjeraju da služi njihovim interesima, da od naroda odgoje razbojнике denucijante i beskičmenjake, pokorne robove, ukratko da unesu u narod tzv. fašističku kulturu. Oni osnivaju svoja razna fašistička udruženja i ustanove kao balile, liktorsku omladinu, dopolavoro, fašio itd. a u Hrvatskoj pod drugim imenima ista udruženja. Da bi se narod sačuvao od ove »kulture« treba sva ta **udruženja bojkotovati**. Svakoga ko u njima učestvuje treba smatrati izdajicom. No fašisti i ustaše se ne zadovoljavaju samo osnivanjem novih fašističkih i ustaških udruženja. Oni naročito žele da njaša postojeća društva i udruženja kao stručna i privredna, pjevačka, vatrogasna, sportska i druga pređu u cijelosti u njihova udruženja ili da prihvate »ustaška načela«. Stoga moramo nastojati, da sva ta udruženja ne pređu na stranu neprijatelja, nego da ih radije **formalno raspustimo**, ako ih ne možemo braniti. Talijanski fašizam naročito nastoji da sva udruženja pređu u fašistička, jer time žele dokazati da su se odrekla svoje narodnosti, odnosno, da u Dalmaciji žive Talijani a ne Hrvati.

g) Tuđinski okupatori osiromašili su i ekonomski porobili naš narod. Najprije su nasilno srušili vrijednost našeg novca, pa ga razmijenili za bezvrijedni osovinski novac, bonove. Oni svoju financijsku, industrijsku i trgovačku politiku provode s namjerom, da unište našu domaću industriju i trgovinu i da omoguće svojim trgovcima i industrijalcima pljačku našega naroda. Iz zemlje su izveli svu našu hranu i sve zalihe robe. Usljed toga je nastala strahovita nestašica i skupoća tako da narod, naročito najsiromašniji slojevi strahovito pate i gladuju. Protiv porobljavanja naroda i narodne imovine treba organizirati zajedničku borbu te uspostaviti u toj borbi djelotvornu solidarnost cijeloga naroda. Narod treba da **bojkotira** tuđinsku robu, tuđinske trgovce protiv nesavjesnog pljačkanja i izrabljivanja sa strane domaćih privrednika i špekulanata, zadatak je narodnooslobodilačkog fronta, da pomaže ekonomsku borbu narodnih masa. (U ekonomskim sukobima između pojedinih slojeva našeg naroda ne smije se pozivati tuđinske i ustaške vlasti radi intervencije).

h) Da bi što prije rastrojili fašističku i ustašku vlast moramo protiv svih ovih mjera vlasti pružati odpor. Na pozive vlasti, pa i najneznatnije, ne treba se odazivati. Ni na kakve upite ne treba odgovarati. Ne treba se prihvatiti nikakve dužnosti koje nalaže vlast, kao na pr.: razne počasne službe, dužnosti posrednika za otkup rekvirirane robe itd. Naročito ovamo spada neodazivanje na poziv u vojsku i nevršenje bilo kakvih dužnosti u vezi sa vojskom.

i) Fašistički osvajači pomoću svojih slugu ustaša uveli su u našu domovinu nekulturnu tekovinu «novoga reda», antisemitizam tj. : ubijanje, pljačkanje, izrugivanje i proganjanje Židova. Kako ovaj postupak ima cilj da skrene pažnju sa pravih krivaca narodnih nevolja, sa stranih okupatora i njihovih sluga, to je naša zadaća da se odupremo teroru i proganjanju Židova.

Kako je narodni neprijatelj jak, a cilj jedinstvene fronte velik, to je potrebno, da bi se cijela narodna borba uskladila i što uspješnije sprovedila, za cijelu Dalmaciju osnovati u Splitu odbor jedinstvenog nacionalnog oslobodilačkog fronta, a po svim mjestima osnovati mjesne odbore. Ovi odbori treba da budu sastavljeni od predstavnika svih klasa, političkih grupa i stranaka, kao i pojedinih većih i manjih društava itd. Ti odbori treba da budu organi narodnooslobodilačke borbe.

BROJ 35

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 56 OD 1. RUJNA 1941. O
DRŽANJU BORACA SPLITSKOG NOP ODREDA U BORBI,
NA SUĐENJU I PRILIKOM STRIJELJANJA¹**

Kako umiru borci za slobodu svoga naroda?

Žrtve koje su u Sinju² i širom naše zemlje pale, još više učvršćuju našu čvrstu volju da nastavimo sa nepomirljivom borbom do istrebljenja faš. i mi se zaklinjemo nad njihovim grobom, da ćemo ih osvetiti stroko. To je jedini put koji vodi do oslobođenja hrv. naroda. Naši dalm. part. su se borili i umrli onako kako dolikuje pravim narodnim borcima. Hrv. i srp. narod mogu biti ponosni sa njima. Sa njima je gorda Kom. Partija koja ih je u svojim redovima odgojila. Čak i faš. razbojnici moraju, stisnutih zuba, na svoj odvratni način da priznaju da su se naši borci junački na sudu držali. U »San Marcu«³ od 29/8. doslovno piše: »Za vrijeme procesa, optuženi su se držali bahato i karakterističnom tvrdoglavošću fanatičnog neznanice dali su teatralno neke objesne izjave. I baš to hrabro držanje naših part. u bitci i na sudu nagnalo je faš. krvnike da traže od svojih sluga, ustaša da se streljanje što prije izvrši, mada je među sucima bilo kolebanja. Sjajno držanje Mirka Kovačevića- »Lale«⁴ koji pogibe u početku same borbe, zatim držanje druga Pajića⁵ koga su ustaše, ranjenog, tukli 6 dana, sve do smrti, po otvorenim i ne-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Odnosi se na 24 zarobljena borca Splitskog i Solinskog NOP odreda koji su 26. kolovoza strijeljani kod Sinja (vidi dok. br. 396 i 397).

³ Dnevni list izlazio u Splitu.

⁴ Instruktor CK KPH koji se nalazio sa Splitskim NOP odredom.

⁵ Vinko Paić, ranjen i zarobljen 14. kolovoza u borbi u selu Košutama, kod Trilla, podlegao ranama i mučenju u sinjskom zatvoru.

previjenim ranama i napokon držanje, posebno na sudu, komandira odreda Bruna Kurira⁶ treba da nam bude uvijek pred očima kao najljepši primjeri herojskog odnosa prema nepr. Mirko Kovačević heroj je iz španskog narodnog rata. On je tamo vodio u borbu veće jedinice. On je preuzeo vodstvo nad našim part. Njegova smrt na početku je bezuvjetno doprinijela nepovoljnom ishodu borbe. Drug Kurir, imajući u vidu samo interese narodne borbe izjavio je na sudu: »Mene sudite i strijeljajte, jer sam ja glavni organizator svega ovoga«. On je na taj način pokušao spasiti za borbu ostale drugove, ali uzalud jer frankovačke sluge nisu htjele da ispuste priliku da bi uvjerali još jedanput svoje faš. gospodare u svojoj revnosti u krvavoj raboti protiv naroda. Kako su se naši borci hrabro držali u borbi, prilikom mučenja i na sudu tako su hrabro pošli i u smrt. Oni su u smrt pošli vedro, sa pjesmom na ustima kao svi oni koji znaju zašto su se borili i zašto umiru. Dok su se na kamionu vozili napuštenim ulicama Sinja na stratište pjevali su a ustaške zvijeri su ih čitavo vrijeme nemilosrdno tukli.⁷

Na samom stratištu, kada vojnici nisu htjeli u svoju osuđenu braću, izbeumljeni frankovački razbojnici su ih revolverima pobili jednog po jednog a naši heroji su neprestano klicali do posljednjeg svome narodu i svojoj Kom. Partiji. Ogorčeni i puni mržnje prema ustašama, Sinjani su za vrijeme streljanja napustili ulice i povukli se u svoje kuće, a su-tradan je grob osvanuo okičen vijencima i cvijećem kao poruka faš. zavojevačima i njihovim krvavim slugama da se borba i dalje nastavlja sve do njihovog konačnog uništenja.

BROJ 36

IZVJEŠTAJ JEDNOG RUKOVODIOCA NOP IZ KNINA OD 1. RUJNA 1941. GODINE O SITUACIJI U KNINSKOJ KRAJINI¹

Knin 1. IX.

Druže komandire,

Šaljem odgovor iz Bosne. Situacija je slijedeća: Naši su dobili ultimatum od Talijana danas do 2 h da odlože oružje.² Uslovi su mi nepoznati, ali mislim da ti oni o tome pišu. Koliko sam mogao čuti svaki je partizan spreman da pogine.

Sinoć se je imalo prenjeti naše oružje. Mislim da su uspjeli nisam još vidio njih. Odgovor iz Mokrog Polja nije stigao. Zadnji put kurir je rekao da jedan seljak nudi 4 mitraljeza i 20 pušaka u zamjenu za 40

⁶ Kurir Bruno (Borovčić Bordano) bio komesar Splitskog odreda.

⁷ Vidi dok. br. 397.

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-247.

² Odnosi se na grupu od 11 boraca iz razbijenog Šibenskog NOP odreda koji su bili u pokretu iz Promine za Drvar (vidi dok. br. 28, 31 i 36).

ovaca i 2.000 lira. Ovce su već pronašli, ali Ti treba da, odmah pošalješ 2.000 lira. Pruga mislim da ima u srijedu biti uništena, pošto se je javilo Drvaru da pošalje materijal na mjesto. Naši ljudi ovdje u gradu nisu nikakova klasa, mogu reći, da su plašljivci. Znaš i ti uostalom. Stan za drugara Žestokog³ nismo našli, jer je sve puno od Talijana, jedino, mogućnost tamo gdje si ti prije stanovao. Žestina ne pomaže, jer opet nema nikog nego mene i omladinaca. Razgovarao sam sa Muratom⁴ radi naših 250 vojnika, koji su tražili da idu kućama i da su gladni, biti će nam od ponosa ako uspijemo ih prebaciti gore. Talijana ovdje nema mnogo svi su otišli prema Sinju.⁵ Naše vojske može da bude 1.500. Reče mi jedan komesar iz blizine ovdje, da su uhvaćena 2 njemačka oficira GPU,⁶ mislim da će ih strijeljati u Drvaru. 11 drugova Šibenčana⁷ probili su se gore, i čuo sam da su ih u Grahovu ljubili.

Sve mi ovo daje veliku snagu i zadovoljstvo, te mislim da sve mora da ide povoljno napred. Oni 2—3 druga još nisu došli, čeka se na njih.

Zdravstvuj

Bili⁸

BROJ 37

IZVJEŠTAJ JEDNOG RUKOVODIOCA NOP-a IZ KNINA U RUJNU 1941. O SITUACIJI OKO KNINA¹

Crnogorče, goljo živi, ko se tebi još ne divi!

Izgleda da će biti sve dobro, iako se Srbi oko Knina još uvijek drže četničkih parola koje malo po malo jenjavaju. Bio sam u jednom selu gdje su mi dva do tri seljaka rekla: »Jebaću ti boga, ako još jedanput dođeš da propovjedaš komunizam.« Ali sad su i oni, iako ne svi, uvidili da moraju svi u komuniste, kako mi reče jedan. Jer, kako to seljaci govore, da će svoje Bosance izdati kojih su ih doveli... i pred sami Knin, ako se oni ne budu borili, jer Bosanci ni dlaku ne popuštaju. Uviđaju i oni da ih Talijani hoće da rastave da ih tako lakše mogu savladati.

O srdačnom dočeku Šibenčana- u Grahovu sigurno ti je Bijeli⁹ javio i o svim novostima koje su nam stigle iz Drvara.

³ Pseudonim jednog od rukovodilaca čije pravo ime redakcija nije uspjela utvrditi.
* Vjekoslav Širinić.

⁵ Divizija »Sassari« uputila je svoje snage prema Sinju zbog pogoršane situacije u rajonu Livna.

⁶ Tajne državne policije.

⁷ Riječ je o grupi boraca iz razbijenog Šibenskog NOP odreda (vidi dok. br. 28 i 31).

⁸ Pseudonim jednog od rukovodilaca čije pravo ime redakcija nije uspjela utvrditi.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/9.

² Vidi dok. br. 31.

Kako mi izgleda, čekamo razvoj situacije početkom napada Talijana prema Bosni iako su ti ljudi neodlučni. Neka se što poduzme, ako se može u okolini Sinja i Livna, jer tamo je snaga Talijana. Sa strane Bosne pojačanja su u tom pravcu poslata i naš je oficir pošao tamo. Za mene i druge ne strahuj.

Makedonac⁴

BROJ 38

**IZJAVA BORACA SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
OD 5. RUJNA 1941. O FORMIRANJU I UZROCIMA RAZBIJANJA
ODREDA¹**

Broj 1.²

Krenuli u ponedjeljak naveče. U jutro bili smo u Mravincima. Dan proveli na Mosoru. Naveče prešli preko Mosora. Drugi dan prešli Dugopolje i pošli prema Krušvaru. U Bukovači ostavili političkog komesara Santinija³ i Popovića,⁴ jer od umora nisu mogli dalje. Drugovi 1.⁵ i 4.³ dobili naređenje od komandira⁷ da pođu u izvidnicu iz Krušvara da potraže Solinski vod, koji ih je tamo morao čekati. Solinjane nisu našli. U srijedu uveče vrativši se iz izvidnice razgovarali su sa seljacima. Politički komesar⁸ kasnije se priključio. U brdu kod Košuta ulogorila su se oba voda (II. i III.). Drugovi 1. i 2., ujutro dobili naređenje od komandira (Dorđe)⁹ da pođu u selo Košute po vodu i kruh. Seljaci ih dočekali sa sumnjom. Pitali ih da li su oni četnici. Sami su se napili vode, ali zbog nepovjerenja seljaka nisu htjeli uzimati veću zalihu vode. To je sve bilo u četvrtak ujutro. Zapitali su seljake kuda vodi put u Dicmo. Seljaci su im pokazali i oni su krenuli. Tek što su napravili nekoliko koračaja jedan seljak ih je haltovao sa uperenom puškom. Drug 2.¹⁰ povukao revolver i pucao, drug 1.¹¹ za njim seljaci se povukli a oni počeli bježati prema logoru koji je bio veoma blizu sela. Kad su došli u logor drugovi su već bili spremni, logor je bio opkoljen. Nisu imali vremena da ispričaju kako se sve dogodilo. Komandir naredio povlačenje u jednu susjednu šumu gdje je odbrana bila zgodnija. Najprije su napali seljaci (30) a

³ i⁴ Pseudonimi rukovodilaca NOP-a iz Knina čije pravo ime redakcija nije mogla utvrditi.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KF-24/10.

² Nešković Veljko

³ Alfred Santini

⁴ Popović Ante

⁵ Nešković Veljko

⁶ Jadrić Josip

⁷ Kurir-Borovčić Bordano, komandir odreda

⁸ Alfred Santini, komesar odreda

⁹ Kurir-Borovčić Bordano

¹⁰ Marković Indo

¹¹ i « Nešković Veljko

onda kasnije ustaše i tal. vojska, koja je došla kamionima. Drugovi su davali otpor čitav dan. Borba je trajala čitavo vrijeme osim malih zastoja. Oko sedam sati uveče počeli su Talijani napadati sa bacačima mina i lakim topovima. Vatra je postala žestoka. Ujedno se obruč oko drugova sve više stezao, ostalo je samo na jednoj strani uski prolaz. Prije nego je počela žestoka vatra, dakle poslije sedam sati naveče drug Mirko je otišao u pravcu Sinja da izvidi mogućnost povlačenja. Više se nije vratio. To je drug 1.¹² čuo, nije sam vidio. Oko 8 sati komandir Đorđe naredio da se povlače. Pola kilometra povlačilo se u redu onda je komandir počeo bježati i bacio je pušku. Ostali Su učinili isto. Komandir sa još nekima otišao je u pravcu Sinjskog polja, drugi su otišli prema Dicmu, treći među kojima i drug 1. prema zapadu. Talijani su im presjekli put preko ceste. U šumi su ostali neko vrijeme, onda krenuli prema Dicmu. Tu su ih sačekali seljaci i ponovo su bježali. U petak na večer sa drugom 9.¹³ i još dvojicom drugova došao je u Split.

- 0 -

Na putu je bilo po nešto nediscipline među drugovima. Hrane je poslao za jedan dan, kako mu je pri polasku bilo saopćeno. Smatra da je sve bilo organizirano na brzinu. Kaže da je komanda u borbi bila dobra.

Drug 1.¹⁴ partijac. Prijavio se sam u partizane, i to sekretaru svoje jedinice. Kasnije mu je prišao drug 12.¹⁵ i kazao da je primljen, da treba ići. Kaže da bi ponovo išao u partizane. Tvrdi da nikome nije pričao ni prije polaska ni poslije.

Broj 2.¹⁶

Odlazak iz Splita nekonspirativan. Išlo se pored tal. straža sa upadnim paketima pod rukama. Putem se primjećivao kod ljudi umor. Prema vrhu Mosora umor je postajao još jači. Popović i Marković zaostali zbog toga. Kod Dugopolja ostali su bez vode i hrane. Trojica drugova otišli su po vodu ali nisu dobili ništa. Čitavo vrijeme puta je sam nosio puškomitraljez i ako je tražio smjenu. Kod Dugopolja nastalo među drugovima kolebanje. Kod Košuta prenoćili, ujutro poslat sa drugom 1.¹⁷ u izvidnicu po vodu i kruh. Tu je došlo do sukoba sa seljacima o kojemu je pričao drug 1. Njegovo izlaganje poklapa se sa drugom 1. U borbi nalazio se sa puškomitraljezom u pozadini, a kasnije prema potrebi premještao se na rame položaje. Smatrao je da je bilo bolje poći na juriš u selo i zazuzeti selo, nego se povući na položaj i prihvatiti borbu. To mišljenje nije govorio nikome slušao je naređenje komandira. Oko 6 sati pojavili su se tal. vojnici. Naši ih pustih na 300 m. blizu. Talijani kopaju mitraljesko gnjezdo. Paljba naših prisilila je Talijane na povlačenje. Naši su ubili posadu tal. puškomitraljeza. Taj dio borbe trajao je 7 sati. Tada su počeli neprijatelji sa bacačima bomba i lakim topovima. Drug Mirko¹⁸

¹³ Marković Drago

¹⁴ Nešković Veljko

¹⁵ Jomić Ante

¹⁶ Marković Indo

¹⁷ Nešković Veljko

¹⁸ Vjerojatno Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH.

u tom međuvremenu pošao u izvidnicu i više se nije vratio. To je čuo da su drugovi govorili, ali sam nije vidio. Komandir je na početku žestoke vatre naredio da se povlače u obližnju šumu. Drug 2. uništio tada puškomitraljez bez naređenja. Nastalo je bježanje naših uz stalnu paljbu neprijatelja. Drug 2. zaostao za drugom 3.¹⁹ Susreli se sa drugom 8. i 10. Krenuli zajedno. Na putu ostavili drugove 8.²⁰ i IO.²¹ (koji je bio ranjen) jer su se polako kretali. Kod Mravinaca zaustavila ih tal. patrola. Bacio tada pištolj i metke koje je još imao ali neprimjetno od patrole. Patrola ih vodila u komandu. Putem su joj izmakli. Konačno došli u Split.

Svoj odnos prema seljacima opravdava time što nisu znali kako se prema njima treba odnositi i što im to nitko nije objasnio. Putem su drugovi bili nedisciplinovani. Politički komesar je zato govorio o disciplini, Komanda u borbi dobra. Opskrbu za put neki dobili od narodne pomoći, drugi se pobrinuli sami. U borbi se najbolji pokazali Račić,²² Zelić,²³ Frua.²⁴ U odredu su se nalazili drugovi 18.,²⁵ 19.²⁶ i 20.²⁷ Koliko je mogao primijetiti dobro su se držali.

Otišao je u partizane preko člana jedinice Račića koji je bio desetar u ranije organiziranim borbenim odredima. Sekretar jedinice zato nije znao. On je također otišao u partizane, ali do sastanka u vodu jedan za drugog nisu znali. Tvrdi da nikom nije govorio da ide u partizane. Isto tako pri povratku nije nikome govorio ništa.

Broj 3.²⁸

Putom izgubio se jedan vod (II). U srijedu ujutru bih su na Mosoru. Komandir i polit, komesar zatražili su vodu. Drug Mirko,²⁹ komandir³⁰ i drug I.³¹ otišli u izvidnicu. Krenuli su dalje prema Dicmu. Na putu ostavili Popovića³² koji od iznemoglosti nije mogao dalje. Kod Dicma su prenoćili. Po vodu su otišla dvojica, koje je odredio komandir, ali vode nisu dobili. Kiša je pomogla da se osvježe. Vode nisu dobili jer su ih seljaci odbili bili su nepovjerljivi prema njima. Na Mosoru drug Mirko³³ govorio je o ulozi partizana, o njihovom ponašanju prema seljacima. Citali su i letke o karakteru part, borbi i ulozi partizana uopće. Od Dicma krenuli i došli do Košuta. Trebalo je preći Cetinu i složili su se da ostanu tu, jer Cetinu nije lako preći a dan je bio blizu. Drug 3. sam, u jutro kad je vidio kako izgleda Cetina smatrao da ju se moglo preći. Ne zna ko je pošao u Košute po vodu i kruh, kad se probudio čuo je pucnjavu. Komanda je naredila povlačenje natrag 1 km. radi zauzi-

¹⁹ Srdelić Paško
²⁰ Bužančić Andrija
²¹ Anđelinović Ante
²² Račić Andre
²³ Zelić Ante
²⁴ Frua Dušan
²⁵ Skopljanac Tadija
²⁶ Jukić Ivo
²⁷ Vukadin Nenad
²⁸ Srdelić Paško
²⁹ Kovačević Mirko-Lala
³⁰ Kurir-Borovčić Dordano
³¹ Nešković Veljko
³² Popović Ante
³³ Kovačević Mirko-Lala

manja boljeg položaja. U tom povlačenju Dujmić³⁴ i Duplančić³⁵ su dezertirali. Odmah je poginuo drug Višanin³⁶ vlastitom krivnjom od bombe. Zatim je pao Mate Sarić. Pogoden je u čelo. Drug Paić³⁷ teško ranjen ostao je na mjestu nije mogao da se povlači do položaja koji je odredio komandir. Borba je trajala 9 sati. Herojski su se borili. Za čitavo vrijeme borbe imali su svi jednu čuturu vode i dva kukuruza. U 7 sati vodnik Račić³⁸ je saopćio da je drug Mirko³⁹ otišao da izvidi mogućnost povlačenja i više se nije vratio. U 8 sati počeli su neprijatelji bacati bombe. Komandir izdao nalog za povlačenje i prvi iskočio. Isto tako komandir prvi bacio oružje, a onda svi ostali. Drug 3.⁴⁰ se zajedno povlačio sa drugovima 2,⁴¹ 8⁴² i 10.⁴³ Na kraju ostao je sa drugom 2. i s njim došao u Split.

- 0 -

Komandir, polit, komesar i drug Mirko odlični. Istakao se Račić kao vodnik, a Zelić kao najbolji borac. Disciplina u maršu nekad popuštala. Disciplina u borbi veoma dobra. Smatra da je bilo pogrešno, primiti borbu u položaju. Trebalo je poći u juriš na selo (po njegovom mišljenju). Isto tako misli da se rijeka mogla preći iste noći. Drugove 18,⁴⁴ 19,⁴⁵ 20,⁴⁶ vidio u odredu. Za druga 20. se čudio jer u Splitu bio čuo da se on druži sa antipart. elementima. Za drugove 18. i 19. kaže da su bili dobri.

Drug 3.⁴⁷ je kandidat 3 mjeseca. Sam nije tražio da pođe u partizane. Komesar Splitskog odreda ga je obavjestio o tome da bi trebao da ide. Drug 3. pristao. Najpre mu se obratio jedan drug iz Varoša, a onda kasnije Đorđe i priključio direktno svom odredu. Nije se pokolebao. Izjavljuje da bi pošao opet u partizane. Tvrdi da nikomu nije pričao da odlazi u partizane. Isto tako kad se vratio nije nikome govorio.

Broj 4.⁴⁸

Put tegoban, bez vode i kruha. Na putu vladala ponekad nedisciplina kod drugova. Na Mosoru su polit, komesar i drug Mirko govorili partizanima o disciplini, o ulozi partizana i o ponašanju prema seljacima. Kod Krpošnika dobio naređenje od komandira da još s jednim drugom pođe u izvidnicu da traži Solinski vod, ali ga nije našao. Po vodu je otišla druga grupica drugova, ali je nisu dobili jer su seljaci bili nepoverljivi pošto su bili čuli da se u Donjem Dicmu puca na četnike (to

³⁴ Dujmić Mirko
³⁵ Duplančić Branko
* Brajčić Ante
³⁷ Paić Vinko
³⁸ Račić Andro
³⁹ Kovačević Mirko-Lala
⁴⁰ Srdelić Paško
⁴¹ Marković Indo
⁴² Bužančić Andrija
⁴³ Andelinović Ante
⁴⁴ Subota Veljko
⁴⁵ Jukić Ivo
⁴⁶ Vukadin Nenad
⁴⁷ Srdelić Paško
⁴⁸ Jadrić Josip

je mišljenje seljaka). Kod Košuta su se zaustavili jer je bilo nemoguće do jutra preći sinjsko polje. Smatra da bi do sukoba bilo došlo bez obzira da li su drugovi pošli po vodu ili ne. Borba je trajala od 8 sati u jutro do 2 sata poslije podne. Tada je došlo do zastoja. Cesta oko mjesta borbe omogućila je prilaz tal. kamionima. U večer počeli Talijani bacati bombe. Komandir je izdao naredbu: »Lagano povlačenje prema zapadu«. (Sinj). Drugovi su brzo pobjegli, drug 4, je ostao u grmu. Poslije polako krenuo sam. Poslije jednog dana i jedne noći došao u svoje selo (Dicmo). Razgovarao sa seljacima. Od straha pred ustašama seljaci su neraspoloženi prema partizanima i ne razlikuju ih od četnika. Čuvaju noću selo naoružani po smjenama. Ostao u selu nekoliko dana, ali pošto je postojala mogućnost da ga uhvate jer su seljaci sumnjali da je i on bio u partizanima, vratio se u Split.

- 0 -

Zna da je u odredu bio drug 18.⁴⁹ čuo je da se dobro držao. Za drugove 19.⁵⁰ i 20.⁵¹ ne zna. Smatrao je da je nedostatak što se pri organizovanju odreda slabo proračunalo vrijeme za koje mogu preći određeni put. Jedna noć je bila premalo, jer su tek četvrtog dana bih došli tek do Košuta, a kamo li do Jabuke kuda su zapravo morali stići. U borbi su svi drugovi bili dobri. Ništa nezna šta se dogodilo sa drugom Mirkom. Drug 4.⁵² je partijac jednu godinu. Sam se nije prijavio u partizane. Pozvao ga je drug 13.⁵³ i rekao mu da potraži druga li.⁵⁴ a ako ga ne nađe da će sam poći u partizane. Druga 11. nije našao za vrijeme dok se vidio sa drugom 13. Našao je druga 11. u nedjelju, ali nije mogao naći druga 13. da ga o tome obavjesti. Međutim drug 11. je rekao da je bolestan i da ne može ići, zato je drug 4. pošao sam. Ništa nije znao da u Kru ivaru preko druga 11. (drugog brata) treba uspostaviti vezu sa seljacima i tako se snabdjeti s vodom i hranom. Kaže da mu o tome drug 13. nije ništa govorio.

Svoga oca obavjestio pismom prije polaska i oprostio se s njim. Na povratku nije nikome pričao o stvarima.

Broj 6.⁵⁵

Bio je vodič I. i III. voda do Mravinaca. Put težak. Tok puta izlaže kao i ostali. Uzroke borbi ne zna točno. Čim je počelo pucanje komandir je naredio povlačenje do obližnjeg zgodnijeg položaja. Dezertirali su odmah Dujmić⁵⁶ i Duplančić.⁵⁷ Odbrana naših drugova bila je dobra. Opis same borbe jednak kao kod ostalih. Poslije žestoke vatre oko 8 sati uveče odjednom nije nikoga vidio oko sebe. Pokušao je da zove, ali mu se nitko nije odazvao.

⁴⁹ Subota Veljko

⁵⁰ Jukić Ivo

⁵¹ Vukadin Nenad

⁵² Jadrić Josip

⁵³ Amulić (Bruno) Ivo

⁵⁴ Despotović Marijan

⁵⁵ Alfirević Tonči

⁵⁶ Dujmić Mirko

⁵⁷ Duplančić Branko

Ostao je dalkle sam. Preskočio je zid položaja u kome su davali odbranu i zavukao se u kukuruze koji su se nalazili odmah, ispod zida. Pomislio: «-tu ću biti siguran, kad se zamračí spasit ću se». I zaista kad se zamračilo krenuo je polagano i došao je u Split.

- 0 -

Za vrijeme borbe na položajima s lijeve i desne njegove strane ne zna koji su drugovi bili. U borbi vidio samo jednog druga iz Mravinaca. Ostale nije vidio. Nije čuo komande za povlačenje. Komanda za vrijeme borbe bila je dobra. Drugovi 18,⁵⁸ 19,⁵⁹ 20,⁶⁰ bili su u odredu. Koliko je čuo dobro su se držali. Hranu nije nosio uopće, da njegovi roditelji ne bi posumnjali. Isto ni deku nije ponio. Misli da je do povlačenja došlo jer više nije bilo dovoljno municije. Saopćio je na kraju da je u borbi vidio osim druga Mirka i komandira, članove odreda drugove 18, 19, 20. Tvrdi da nikome nije govorio ništa kad se vratio i kaže da je tako postupao zato da ne ubije moral kod ljudi.

Drug 5,⁶¹ je jednu godinu partijac. Prije toga bio je 1 i po godinu skojevac. Nije se sam prijavio u partizane. Pozvao ga sekretar njegove jedinice. Pošao bi opet u partizane, samo kad bi u odredu bilo oko 100 ljudi.

Broj 6,⁶²

Dva voda došla su do Mosora pomoću drugova iz Mravinaca, koji su im služili kao vodiči. Noćili su na Mosoru. Išli kroz Dugopolje, preko Ercegovaca. Tu u Ercegovce poslao je komandir dvojicu drugova po vodu, ali vodu seljaci nisu dali. Kiša ih je opskrbila vodom. Išli su dalje do Košuta, tu se odmorili i noćili. Rano ujutro dvojica su po naređenju otišla po kruh i vodu. On ih nije vidio, kasnije je to doznao, jer je spavao. Probudila ga je uzbuna. Komandir je naredio povlačenje prema zgodnijem položaju. Drug Višani poginuo odmah od svoje vlastite bombe. Drug Paić⁶³ otišao tu ranjen u kuk. Kad su došli do mjesta gdje su trebali davati otpor komandir je odmah rasporedio svakom položaj. Napad su odbijali sve do 4 sata poslije podne, ali obruč se sve više oko njih stezao. Kad je oko 8 sati počela **žestoka vatra komandir je naredio da se baci sprema i da se spašavaju**. Među prvima koji su iskočili bili su drug 5,⁶⁴ Kurir,⁶⁵ Santini,⁶⁶ Ozretić,⁶⁷ Račić.⁶⁸ Kurir, drug 6. i Račić nosili su malo dulje vremena pušku a onda je bacili. Na putu pri bježanju naišli su na ustašu i tal. vojnika koji su se pričinili da su mrtvi i pucali na drugove. Pritom je ranjen drug 7.⁶⁹ Račić i drug 6. ubili su

⁵⁸ Subota Veljko

⁵⁹ Jukić Ivo

⁶⁰ Vukadin Nenad

⁶¹ Alfirević Tonči

⁶² Matutinović Svemir

⁶³ Paić Vinko

⁶⁴ Alfirević Tonči

⁶⁵ Kurir-Borovčić Dordano

⁶⁶ Santini Alfred

⁶⁷ Ozretić Vjeko

⁶⁸ Račić Andro

⁶⁹ Ajduković Mate

ustašu i Talijanca. Kasnije pri bijegu podijelili su se na manje grupice. U grupu sa drugom 6. nalazio se drug 7, 8.⁷⁰ Ozretić, Petrić.⁷¹ Bili su lijevo da bi se dočepali šume. Nakon par koraka priključili su im se Santini, Kurir. Napili su se vode i uputili se prema Splitu. U jednoj šumi opet su se odvojili. Santini i Kurir su ostali u šumi a oni su pošli dalje. Konačno je samo sa drugom 7. (teško ranjen) pošao preko Dugopolja i Mosora za Split. Drugovi Ozretić i Petrić nisu htjeli s njima jer su smatrali da put kojim drug 6. vodi nije dobar.

Smatra da organizacija čitavog puta bila slaba. Naročito je mišljenja da nije trebalo ići po vodu u selo nego trebalo da se preko unapred određene veze povežu sa seljacima i opskrbe sa hranom i vodom. Primjećuje da se u selu nije smjelo pucati na seljake od strane naših drugova. Podvlači trud drugova polit, komesara⁷² i druga Mirka⁷³ koji su posvetili puno pažnje vojnoj i polit, naobrazbi drugova partizana. Primjećuje da je bilo ponekad nediscipline, ali smatra da se poslije malo dužeg vremena mogla sasvim uspostaviti disciplina. Upozorava na to da treba dobro upoznati seljake. Koliko ih on poznaje uvjeren je da bi se teško njima moglo približiti, naročito onom dijelu od Dugopolja do Sinja.

Drug 6. kandidat 4 mjeseca. Nije se sam prijavio u partizane. Učestvovao je u desetinama ranijih borbenih odreda. Na jednom sastanku pozvao ih drug 12.⁷⁴ u partizane. On je pristao. Ne bi išao drugi put.

Broj 7.⁷⁵

Od Mosora do mjesta borbe (Košute) nisu imali vodića jedino što je Jadrić poznavao donekle teren. Oko 5 sati naišao je jedan seljak, komandir i drug Mirko mislili su da je to naša [patrola]. Međutim izgleda da je bila izvidnica neprijatelja. Komandir ga je pustio da se vrati natrag. Za vrijeme marša ponekad se kršila disciplina. Po moralu i borbenosti svi su drugovi bili na visini. Na Mosoru su učili rukovanje puškom i bombama. Na Mosoru drug Mirko, polit, komesar i komandir, govorili su o disciplini, govorili su o partizanima kao narodnoslobodilačkoj vojsci. Neki se drugovi nisu slagali s tim, smatrajući da partizani predstavljaju kom. armiju. Mirko im je dva puta objašnjavao, tek onda su shvatili i složili se. Bilo je mnogo drugova koji nisu uopće ponijeli hranu. Ostali su bez vode i kod Kotlenice je prvi put odredio da idu po vodu grupu drugova (20. i još dvojicu). Seljaci su mislili da su četnici i nisu im dali vode. Drugovi su pili vodu iz lokve. Prošli su tada Dugopolje, Dicmansko brdo i polje. Markotić⁷⁶ i još dvojica zastali su uslijed iznemoglosti. Tada su došli do Košuta. Tu su prenoćili. Drug 4.⁷⁷ je predlagao da se vrate do šume za prenoćište, ali su komandir i drug Mirko, odbili jer su partizani bili jako zamoreni. Tu su prespavali

⁷⁰ Bužančić Andrija

⁷¹ Petrić Josip

⁷² Santini Alfred

⁷³ Kovačević Mirko-Lala

⁷⁴ Jonić Ante

⁷⁵ Ajduković Mate

⁷⁶ Markotić Josip

⁷⁷ Jadrić Josip

jer je bilo nemoguće do zore preći Cetinu. Ujutro je počela borba. Drug 7. je bio na istočnom sektoru. Do njega ležao je drug komandir i drug Mirko. Grupa crnokošuljaša se približila 600 m blizu i drug Mirko naredio da se puca. Puškomitraljez naših oborio je 50 Talijanaca. Oko 7 sati naveče počeli su napadati položaj naših unakrsno bombama i sa 6 mitraljeza. Tada je komandir kazao drugu 7. da je drug Mirko poginuo. Tada usred žestoke vatre komandir je naredio povlačenje. Pri povlačenju drug 7. je ranjen. Nosio je sa sobom ostatak hrane i nešto vode i to ih je putem spasilo. Pri povlačenju nalazio se je u grupi sa drugom 6.⁷⁸ i opisuje kao i drug 6. sastajanje s komandrom i ponovo rastajanje. S drugom 6. vratio se u Split.

Naredbu komandira da se baci oružje nije čuo. Drugovi su sami bacili oružje. Drugove 18,⁷⁹ 19,⁸⁰ 20,⁸¹ ne pozna, ali je čuo često spominjati ta imena. Druga 3.⁸² nije vidio u borbi. Vidio je da se on nedrugarski odnosi prema drugovima koji su od umora zaostajali. Komandir i drug Mirko odlični su u borbi. Poslije smrti Mirka, komandir se teško snalazio.

Primjećuje da je trebalo organizirano se povlačiti po tačnoj komandi. Sto se tiče organizacije puta, smatra da je trebalo unapred znati vezu u selima za vodu i hranu. Isto tako da je trebalo imati određene vodiče. U borbi su svi bili hrabri. Bilo je i šale drugarske i pjesme.

Drug 7. partijac 15 dana. Pošao je dobrovoljno preko sekretara jedinice.

Broj 8P

Prije polaska riješeno je da se hrane ponese za 1—2 dana. Ponio je, samo za jedan dan. Tražio je od nar. pomoći da mu se isplati unapred za nedjelju dana, ali mu je odgovorio da mora tražiti odobrenje od vodnika. Vodnik je rekao da će to urediti. Međutim nije bilo uređeno i ponio je hrane koliko je novaca imao tj. za 1 dan. Vodiča su imali do Klisa tj. do mjesta sastanka sa prvim vodom. Tu nisu našli drugi vod. Tako su prvi i treći vod krenuli zajedno bez drugog voda. Od Klisa za vodiča su imali drugove iz Kučina koji su poznavali put. Komandir se ljutio na drugove zbog nediscipline prilikom uzimanja oružja i psovao. Kad II. voda na mjesto sastanka nije bilo, komandir je odredio izvidnicu na tri strane, ali nisu našli drugi vod. Čekali su II vod dva sata i onda krenuli dalje. Opis puta preko Mosora slaže se sa ostalima, koji su saslušani. Na putu je najteže bilo zbog pomanjkanja vode. Drug 8. sam se veoma teško osjećao zbog žeđi, koja ga je mučila. Putem su ostavili druga Popovića.⁸⁴ Stigli su do Košuta. Tu je počela diskusija da li odmah preći Cetinu ili pričekati do sutradan. Komandir pozvao vodnike na dogovor, riješeno je da se ostaje noćiti. Kad se probudio čuo je od

⁷⁸ Matutinović Svemir

⁷⁹ Subota Veljko

⁸⁰ Jukić Ivo

⁸¹ Vukadin Nenad

⁸² Srdelić Paško

⁸³ Bužančić Andrija

⁸⁴ Popović Ante

jednog druga da je nelki brico Dmas⁸⁵ preko noći nestao, dezertirao. Odlučili su da jave komandiru i u tom momentu čuo je pucnjavu. Ne zna kako je do toga došlo. Komanda je glasila: »povlačenje do obližnjeg zgodnog položaja.«

Druga Višanina⁸⁶ ranjenog od vlastite bombe vukao je drug 8. ali je ovaj odmah umro. Osjećao se jači i borbeniji poslije smrti druga Višanina. Ušančili su se u prostoru u obliku prevoja i zauzeli položaj na sve četiri strane zida. Za vrijeme borbe tražio je vodu, i u tom momentu zatekao se na suprotnom položaju. Tu ostao dok je prestala vatra, onda se opet vratio natrag. Borba je trajala do 7 sati naveče. Komandir je naredio povlačenje. Drug 8. se povukao zadnji. Stidio se što bacaju puške ali mu je Borozan kazao da je i komandir bacio, zato je i sam konačno bacio i ako se teško s tim pomirio. Povlačio se sa drugom IO.⁸⁷ (ranjen) zato je polako hodao. Pri povlačenju nije bilo reda. Zid je preskočilo oko 25 ljudi.

Do obližnje šume bilo je daleko 1 km. Smatra da bi se u redu mogli povući da je komanda bila takva. Pri povlačenju susreo drugove 2.⁸⁸ i S.⁸⁹ i pošli zajedno. Kasnije ih opet izgubili. Ispod Mosora susreli su drugove 1.⁹⁰ i g 91 Pošli dalje. U splitskom polju ostavio drugove 1. i IO.⁹² sam pošao kući. Drug 9. ostao u svom selu.

Komanda u najvećoj vatri dobra. Komandir svaki čas obilazio položaje i premjestio pojedine drugove tamo gdje je trebalo pojačati odbranu. Od Račića⁹³ je doznao da su dezertirali Dujmić⁹⁴ i Duplančić.⁹⁵ Od druga 1. je doznao da je drug Mirko napustio položaj u svrhu izvidanja pola sata prije početka žestoke vatre (borbe).

Smatra da je nedostatak organizacije što ih na putu niko nije čekao zbog hrane i vode. Ne zna je su M i imaili vodiča do Ercegovaca i Košuta. U odredu su bili drugovi 18,⁹⁶ 19,⁹⁷ 20.⁹⁸ Pozna svu trojicu. Za druga 20. je još ranije bio čuo da je antipart, elemenat. Drug Borozan⁹⁹ bio je dao drugu 8.¹⁰⁰ u zadatak da ga aktivira u aktivu javnih klubova. Primjetio je da se na poslu često izvlači i neće da daje izvještaj koji se od njega traži. Zaključio je da svijesno izbjegava kontrolu. Primjetio je da je Drina trockistkinja druži s njim. Drugove 18. i 19. pozna također iz javnih klubova. Drug 19. neaktivan, drug 18. odvažan na riječima, na djelu kukavica (izvlačio se kad mu je data dužnost da baca letke sa ljublj. banke). Sva ova zapažanja saopštio je drugu Borozanu, ali ne zna

⁸⁵ Dujmić Mirko
⁸⁶ Brajić Ante
⁸⁷ Andelinović Ante
⁸⁸ Marković Indo
⁸⁹ Srdelić Paško
⁹⁰ Nešković Veljko
⁹¹ Marković Drago
⁹² Andelinović Ante
⁹³ Račić Andro
⁹⁴ Dujmić Mirko
⁹⁵ Duplančić Branko
⁹⁶ Subota Veljko
⁹⁷ Jukić Ivo
⁹⁸ Vukadin Nenad
⁹⁹ Borozan Nebojša
¹⁰⁰ Bužančić Andrija

da li su ili nisu ostali u SKOJ-u do polaska u partizane. Začudio se kad ih je vidio u odredu. Pomislio je da je dobro što će ih se pokret riješiti. Čudilo ga je i to što ga je komandir uglavnom i drugove 18, 19. i 20. slao u izvidnicu i to ili zajedno ili jednog od njih sa još nekim drugim drugom.

Drug 8. partijac 1 mjesec dana. Bio skojevac 1 i po godinu. Nije sam tražio da ide u partizane. 1 i po dan pre polaska organizirani su borbeni odredi po desetinama u kojima je i on bio obuhvaćen. 3 dana prije polaska je saopćio na jednom sastanku da treba ići u partizane i pitao da li su voljni. Tako je i on pošao. Nije malaksao. Pošao bi opet u partizane kad bi se to od njega tražilo.

Broj 9.¹⁰¹

Iz Kučina pošlo je 4 druga iz Mravinaca 2. Ukupno 6. Oružje dobili u splitskom polju. Kod Turnovaca između Kile i Mravinaca dočekao I. i III. vod. On im je bio vodič do Mosora. Tako ih je vodio. Sam put od Splita do Ercegovaca ne može se proći za jednu noć jer put treba zaobilaziti. Kod Ercegovaca drug 9. je pošao po vodu, ali je nije dobio. Odatle su pošli prema Košutama. Tu su se zaustavili jer se Cetina nije mogla preći do svanuća. Od kada je on prestao da bude vodič tj. od vrha Mosora nisu imali određenog vodiča nego su se snalazili sami, bilo je onih koji su put poznavali. Logor su najpre napali seljaci. Komandir nije dozvolio pucati na seljake, radi ugleda partizana jer partizani ne ubijaju narod. Predveče je komandir naredio povlačenje. Drug 9. je smatrao da treba ostati do kraja i konačno upotrebiti bombe. Oko 38 drugova izvuklo se pri povlačenju. I ako je šišao mitraljez neprijatelja, drugovi su uglavnom živi izmicali. Međutim na motociklima na cesti oni su zaokružili partizane i otežali im prolaz. Naši su počeli bacati puške. Komandira je vidio oko 100 m kako nosi pušku. Nije čuo komandira da je naredio da se puška baci. Drug 9. nije htio baciti pušku pri čitavom povlačenju jer nije htio dozvoliti da živ dopadne neprijatelju šaka. Sa dvojicom drugova iz Splita došao je iznad Kučina. Sve je bilo blokirano i 2 dana poslije došao je u selo. Pušku sklonio u šumi. U selu ostao 8 dana. Došao u Split.

Broj IO.¹⁰²

Od nar. pomoći dobio 100 lira, tim novcem pribavio hranu za 5 dana. Krenuo u ponedjeljak. Poslije primanja oružja krenuo I. i III. vod u određenom pravcu. Između splitskog polja i Mravinaca čekali II. vod, koji je bio zaostao. Opis puta slaže se sa prethodnim. Na Mosoru govorili su komandir, polit, komesar i drug Mirko o disciplini, o karakteru partizanskih odreda, o odnosu prema seljaštvu i o stvaranju seoskih odbora na selu. Disciplina nije bila tako loša. U srijedu stigli su u šumu između Kotlenica i Ercegovaca i tu ostali do večeri.

Trojica su poslata u izvidnicu po kruh i vodu. Seljaci su ih neprijateljski dočekali i nisu dobili ništa. U srijedu oko 10 sati čuli su pucnja-

¹⁰¹ Marković Drago
¹⁰² Andelinović Ante

vu. U četvrtak — 3 sata u jutro stigli su u Košute. Tu su se zaustavili jer nisu mogli preći Cetinu do svanuća. Drug 1,¹⁰³ 2.¹⁰⁴ bili su poslani po kruh i vodu u Košute. Neznam kako su se oni sukobili sa seljacima. Komandir je isticao drugove 1. i 2. kao najbolje. U borbi nalaze se na lijevom krilu. Bio je kod druga Višanina¹⁰⁵ kad je poginuo. Kod njega nalazili su se Račić, Antonini¹⁰⁶ i drugovi 3¹⁰⁷ i 7.¹⁰⁸ kasnije se drug 7 premjestio na desno krilo. Sa gornje strane vidio je druga Frua.¹⁰⁹ Kod prvog napada nalazili se pored njega drugovi 18.¹¹⁰ i 19.¹¹¹ i drug Mirko.¹¹² Drugovi 18. i 19. i Kljujo¹¹³ bili su dobri. Prvi napad neprijatelja bio je baš na lijevoj strani na njegovom položaju. Komandir u borbi dobar, kasnije malaksao. Drugovi 18. i 19. bili su kasnije prebačeni iza leđa. Drug Mirko bio je odličan kroz cijelo vrijeme. Komanda je bila dobra. Drug Mirko stalno je izviđao i pregledavao uz pomoć komandira položaje. Od 5—7 sati poslije podne padale su bombe. Nisu mogli opaliti nijednog metka. U povlačenju drug Mirko je naredio da bace puške oni koji nemaju municije. Kad je ovo drug Mirko kazao većina ih je bila oko njega. U srednjem pravcu prema šumici išli su drug Mirko, komandir i Račić sa još nekolicinom. Lijevim krilom išli su drugovi 2,¹¹⁴ 8,¹¹⁵ i IO,¹¹⁶ a desnom stranom Antonini, Frua. Drug 19. sa svojom grupom došao je do prve šume i tamo ostao 2 sata. Odatle puzajući krenuli prema cesti i poljima, krenuli prema Mosoru. Drugovi 2. i 3.¹¹⁷ izgubili na putu. Kasnije stigli drugovi 1,¹¹⁸ i 9.¹¹⁹ Tako stigli kući.

Rekao je sestri da polazi u partizane. Uvidio je da je nepravilno uradio.

Smatra da je pogriješka što nisu imali sigurnog vodiča. Nije upozoreno drugove da hranu treba štedi ti. Smatra da je bila greška slati drugove u selo po vodu i hranu.

Drug 10. je kandidat. Svjestan je bio što znači dužnost partizana. Išao je sa voljom. Kad ozdravi spreman je da pođe u partizane ponovo.

Pozvan je u partizane od sekretara rejona. Bio je obuhvaćen u ranije formiranim borbenim odredima. Za novo formiranje odreda pozvao ga drug 2. Svega je bio na jednom sastanku prije polaska i drug Kurir je govorio tada o pripremama za polazak, o konspiraciji i disciplini i o karakteru partizanskih odreda.

¹⁰³ Neškovič Veljko
¹⁰⁴ Marković Indo
¹⁰⁵ Dračić Ante
¹⁰⁶ Antonini Ivan
¹⁰⁷ Srdelić Paško
¹⁰⁸ Ajduković Mate
¹⁰⁹ Frua Dušan
¹¹⁰ Subota Veljko
¹¹¹ Jukić Ivo
¹¹² Kovačević Mirko-Lala
¹¹³ Urlić Davor-Kljujo
¹¹⁴ Marković Indo
¹¹⁵ Bužančić Andrija
¹¹⁶ Andelinović Ante
¹¹⁷ Srdelić Paško
¹¹⁸ Neškovič Veljko
¹¹⁹ Marković Drago

Broj li.¹²⁰

Clan O.K. 1 godinu odgovoran za rejon: Dicmo, Krušvar, Ercegovci, općina Trilj. U svim selima postoji part, jedinica.

Turjaci part, jedinica 6 članova

Vojnice jedinica 6 članova

Gardun jedinica 6 članova

Košute nema jedinice. Ima 30 simpatizera. Ima 14 ustaša. Seljaštvo kolebljivo.

Caporice jedinica 6 članova, 12 simpatizera.

Ugljane nema jedinice.

Strmodolac najbolje selo. Jedinica 7 članova.

Jabuka jedinica 7 članova. Zastupnik HSS-a Pavao Krce i povjerenik SR također simpatizira komunistima.

Grab vođa ustaša Cenić živi u tom selu. Većina seljaka sa nama. **Jedinica 5** članova.

Vedrine jedinica 4 člana.

Krušvar dvije jedinice po 4 člana. Postoji i SKOJ. U selu ima neza-interesovanih, ima simpatizera i zloglasnih frankovaca.

Ercegovci jedinica 7 članova.

Kotlenice nema jedinice. U selu nema ni ustaša ni špijuna. Uglavnom pošteni seljaci.

Sastajanje part, jedinica neorganizovano. Organizacija nije postavljena na partijskim principima. Poslije partizanskih borbi pojačan teror **ustaša** i Talijana.

10. VIII javljeno je drugu 11. iz Sinja da će doći partizani iz Splita u nedjelju naveče a najdalje u ponedjeljak i da ih treba dočekati. Zatim omogućiti im put od Garduna, a iz Garduna organizirati da ih se prebaci u Jabuku gdje ih treba povezati sa V. B. U isto vrijeme drugovi iz Sinja su javili da se treba skloniti po šumama jer može doći do hapšenja. Drug 11. je odmah izvjestio Gardun da se pobrinu za vodu, kruh i lađe preko Cetine i da izvjestite u Jabuku. V. B. drug iz Krušvara obavijestio je drugove iz Saruna ujutro rano prije svitanja. Isto tako obavijestio drugove u Ercegovcima da dočekaju partizane i ako ih u Ercegovcima zatekne dan, neka ih povuku malo natrag prema Mosoru i neka im pribave vode i hrane. Od nedjelje na ponedjeljak čitavu noć čekali su drugovi u Ercegovcima i Krušvaru. Drugovima u Ercegovcima nije bilo javljeno da se pripoje partizanima iz Splita, nego samo da ih povedu dalje. Cijele noći nitko nije došao. U ponedjeljak su čekali također. U ponedjeljak su također javili drugovima u Sinju da partizani nisu došli, a iz Sinja je odgovoreno neka čekaju, a u isto vrijeme javljeno im je da se kompromitovani sklone jer se očekuje hapšenje. Drug 11. je odmah sazvaio jedinicu u Krušvaru i zaključeno je da se drug 11. skloni jer je kompromitovan, a oni da dočekuju partizane i sve ostalo prema direktivama urediti. Naime da će svako doći stražariti da ne bi partizani umakli.

“• Despotović Marijan

Drug 11. je obavijestio O.K. da će se odalečiti iz Krušvara zbog bolesti i kompromitovanosti. Druga iz Ercegovaca ostavio za zamjenika. Prije polaska kazao drugu zamjeniku vezu za Sinj i naredio mu da još jednom javi u Gardun da se dočekaju partizani.

Drug 11. je stigao u Split u ponedjeljak naveče. Tek u četvrtak je dobio vezu sa drugom 13.¹²¹ Ovaj mu je kazao da su partizani otišli i da će odgovarati za sve što se dogodi, kao i zato što je u najpotrebnijem momentu napustio selo. Druga 4.¹²² uopće ne pozna. Nije imao ugovoreno tačno mjesto gdje će se sastati sa partizanima, nego je čekao pred kućom. Zamjenik mu je javio da su čekali čitavo vrijeme i da partizane nisu vidjeli. Oni su stražarili čak do poslije sukoba, kad su počeli nailaziti Talijani i ustaše. U Splitu se nalazio njegov brat.

Broj 12.¹²³

Učestvovao u organizaciji odreda. Od 14 drugova imenovan za političkog i organizacionog komesara, a Kurir¹²⁴ za vojnog komesara. Tu je dužnost dobio 5-6 dana prije odlaska partizana. Da bi sakupio ljude rekao mu je da se poveže sa određenim drugovima. Svaki od njih dao mu je imena nekolicine drugova a Đorđe čitavu listu imena. On je time sve ljude pojedinačno pozvao okupio u desetinama. Bilo je 7 desetina, a u svakoj po 8 ljudi. U svakoj desetini bili su pravilno raspoređeni partijci, kandidati i simpatizeri. Bilo je i 14 skojevaca. Svi su imali najviše 24 godine. Od Kurira je doznao da je još ranije postojao odred od 24 čovjeka od kojih ni jedan nije uzet pri ponovnom formiranju. Inače drug 12. za taj odred nije ništa znao. Od desetina formirana su 3 voda (16 do 17 ljudi u svakom) i saopćeno im je da se pred njih postavlja odlazak u partizane van grada do tada njihova dužnost po desetinama sastojala se u aktima sabotaže u samom gradu. Da je organizacija učinjena 3—4 dana prije odlaska partizana. Svi su pristali da pođu. Na sastanku vodova kazalo im se šta moraju poneti sa sobom (cokule, cipele, rublja, deku, porciju, ruksak, hrane za 1—2 dana, čaturicu vode). Pošto svi nisu mogli dobiti dobre cipele drug 12. je nabavio kopačke od nogometnih klubova. Za to tražio odobrenje od druga 13.¹²⁵ i preko drugova iz »Splita« dobio kopačke. Drug 12. kazao vodnicima da popišu imena partizana, ali vodnici nisu to učinili. Zato je drug 12. sam po pamćenju dao spisak od 45 ljudi. Partizani su otišli u ponedjeljak. U srijedu drug 12. dobio naređenje od drugova 13. i 14.¹²⁶ da se mora naći još 6 ljudi. Drug 12. je predložio šestoricu, drug 13. pristao i on ih pozvao. Pošli su naknadno i zbog kratkoće vremena pošli su skoro neopremljeni. Istog dana sam drug 13. dobio je 7 ljudi koje je već imao u rezervi. Pošlo ih je dakle u srijedu 13-oricu. Drug 12. je u roku od 2 sata morao pronaći ljude i odmah su morali krenuti. Zna da su drugovi 18,¹²⁷ 19,¹²⁸ 20.¹²⁹

¹²¹ Amulić Ivo (Bruno)

¹²² Jadrić Josip

¹²³ Jonić Ante

¹²⁴ Kurir-Borovčić Bordano

¹²⁵ Amulić Ivo (Bruno)

¹²⁶ Vjerojatno Peračić Roko

¹²⁷ Subota Veljko

¹²⁸ Jukić Ivo

¹²⁹ Vukadin Nenad

pošli u partizane. To je bilo ovako: u ponedjeljak prije polaska odreda, neki drugovi su se pokolebali. Kurir¹³⁰ je onda predložio da se pozove drug 18. Drug 13. je primjetio da je drug 18. u posljednje vrijeme bio sumnjiv zbog druženja sa Drinom. Kurir je odgovarao da će se posavjetovati s drugovima o tome, ali da smatra da bi ga baš zbog toga trebali isprobati. Jeli pitao Kurir nekoga, drug 12. ne zna. Rečeno mu je da dovede druga 18. Ovaj je onda predložio druga 19. i 20. Drug 12. ne zna jeli je Kurir pristao na taj predlog, ali pošto su konačno bili u partizanima izgleda da je Kurir riješio. Drug 12. zna da je SKOJ još ranije bio upozoren da izvidi stvar sa ovom trojicom. Zna da su se nekoliko dana prije polaska drugovi 18. i 19. izjasnili protiv Drine a sa drugom 20. je trebalo napose razgovarati jer je on bio čvršće vezan za anti-partijsku grupu Drine D.

Drug 12. smatra da se na sastancima vodova prije polaska dovoljno govorilo partizanima o konspiraciji. Međutim sam je vidio da se konspiracija kršila. Mjesto sastajanja partizana prije polaska bilo je skroz nezgodno, odmah blizu tal. vojske. Išli su u malim razmacima njih 20 sa upadnim paketima ispod ruke. Pri odlasku žene i majke ispraćale su partizane. Nisu imali određenog druga koji bi im točno pokazivao put do mjesta gdje se predavalo oružje, pa se zastajkivalo i čekalo duže vremena.

Broj 13.¹³¹

Aktivno učestvovao u organizaciji odreda. Prilikom obrazovanja desetine (borbeni odredi za grad) dato je u dužnost M. K. da preko jedinice sakupi partizane: partijce, kandidate, simpatizere. Reorganizacija od desetina u partizanske odrede izvršila se od petka do ponedjeljnika (4 dana). To je bilo prekratko vrijeme.

Sa organizacijom odreda uopće išla je stvar ovako. Postavljeno je da se organiziraju borbeni saboterski odredi u Splitu, Šibeniku i Sinju. U Šibenik poslat Martin, u Sinj dvojica drugova. Drugovi koji su bili u Sinju saopćili su da u Ercegovicima postoji odred od 10 ljudi kojima je dat zadatak da vrše sabotažu na cestama. Saopćili su isto tako da u Jabuki postoji V. B. koji treba da formira odred. Isto tako drugovi koji su bili u Sinju imali su direktivu da se organizira odred u pravcu Knin—Sinj i u pravcu Livno—Sinj. Sve je ovo bilo organizirano po tipu borbenih saboterskih odreda i to samo date direktive za organizaciju. Poslije povratka jednog druga iz Sinja došla je direktiva iz C. K. da se formiraju partizanski odredi sa zadatkom dizanja naroda u nac. oslob. borbu. U petak vratio se drug delegat iz Sinja i saopćio da nije ništa učinjeno na organizaciji odreda sa zadatkom sabotaže i da će se to teško postići s obzirom na oportunitizam sinjskog rukovodstva koji sabotira odluke partijske. Došlo se ipak do zaključka da se ponovo pošalju drugovi u Sinj sa **dužnošću političkog i vojnog komesara** da organiziraju partizanske odrede ih ako postoje veći borbeni odredi **da izvrše** reorganizaciju u partizanske i da počnu u ponedjeljak sa djelovanjem nazna-

¹³⁰ Kurir-Borovčić Bordano

¹³¹ Amulić Ivo (Bruno)

čanim pravcima kako bi olakšali put Splitskom odredom partizana. Svi zajedno trebali su kasnije doći do Jabuke gdje je po mišljenju druga 13. čekao V. B.¹³² Smatrao je da do Jabuke treba neopaženo proći, a tek od Jabuke početi sa djelovanjem, gdje će autoritet V. B. mnogo doprinjeti povezivanju sa seljacima i tako osigurati uspjeh partizanske borbe.

Što se tiče **prevaljivanja puta** mislilo se da će do Krušvara stići kroz jednu noć, a pošto je Splitski odred trebao da krene u nedjelju večer, drug 13. je poručio po drugovima u Sinj da obavjeste druga II.¹³³ u Krušvaru da on organizira doček Splitskog odreda u nedjelju preko noći. Međutim Splitski odred krenuo je iz Splita tek u ponedjeljak večer, a u Krušvar nije stigao za jednu noć nego za tri noći. Isto tako drug 13. je kazao ovdje u Splitu jednom drugu da pođe u Košute, da tamo formira partizanski odred, koji će se priključiti Splitskom odredom. Tačno mjesto sastanka nije ugovorio, mislio je da će to uraditi drug 11. koji zna kuću ovog druga u Košutama.

Što se tiče vodiča bilo je ovako organizirano. Do Mravinaca drug Paić¹³⁴ je bio vodič. Od Mravinaca do preko Mosora bio je vodič drug 9.¹³⁵ Dalje je trebao da bude vodič drug 4.¹³⁶ On ih je trebao da sprovede kroz Dicmo. U Krušvaru i Dicmu rekao mu je drug 13. da se poveže sa drugom 11. koji će ih odvesti do Jabuke kod V. B. Drug 4. je rekao da ne pozna dobro teren, ali je obećao da će učiniti sve što bude mogao. Drug 13. nije znao je li drug 11. u Krušvaru ili u Ercegovcima. Drug 13. kazao drugu Mirku da mu drug 4. stoji na raspolaganju a drug 4. kazao da učini sve što mu drug Mirko naredi.

Što se tiče javki, vezu na samom terenu prepustio je to drugu Mirku¹³⁷ i komandiru Kuriru¹³⁸. Vodičima voda nije dao javke za Split u slučaju potrebe.

Partizani iz II. voda odbili su da idu s tim vodičem, htjeli su vodiča koji pozna put do kraja. U četvrtak poslao drug 13. vodiča ali se ovaj susreo sa vodom koji se već vraćao jer je izvidnica javila da je Mosor blokiran.

Što se tiče **političke pripreme** partizana učinjeno je ovo: dato je u dužnost komandiru da objasni ulogu i karakter partizana i politički značaj njihove borbe. U samim odredima nije se pazilo da se pošalju politički izgrađeni ljudi koji bi mogli uspostaviti kontakt sa seljacima. Drug 13. je smatrao da bi se slanjem takvih drugova u partizane, okrnjila ovdje partijska organizacija.

Drug 13. je pristao da drugovi 18, 19. i 20. pođu u partizane.

Još prije 2 mjeseca P. K. je zaključio da se ispita grupa D. D. Drug 13. je uzeo to na sebe i dao zadatak drugu 17.¹³⁹ da tu stvar izvidi.

¹³² Buljan Vice

¹³³ Despotović Marijan

¹³⁴ Paić Vinko

¹³⁵ Marković Drago

¹³⁶ Jadrić Josip

¹³⁷ Kovačević Mirko-Lala

¹³⁸ Kurir-Borovčić Đordano

¹³⁹ vjerojatno Ružić Jozo

U međuvremenu je angažirao druga 18.¹⁴⁰ u jednom aktu sabotaže ali nije znao da je taj drug, drug 18. čiji je slučaj trebalo ispitati. Drug 18. je za akt sabotaže predložio B. I. i drugu 18. je ostavljeno da sam pronade ljude koji će to izvršiti. Drug 18. nije izvršio zadatak i objasnio da je bila tal. straža jako blizu pa nije mogao. Drug 13. se onda raspitao koji je taj drug i doznao da je to drug 18. Ne sjeća se da mu je drug 14. dao tačne podatke o svojoj trojici i da ga je zato bio pozvao na poseban sastanak. Pristao je da pođu u partizane, smatrao je da će se tamo najbolje isprobati. Ne sjeća se da je naročito za drugu 20. na jednom sastanku bilo rečeno da je on čvršće vezan za Drinu nego ostali. Ne sjeća se da ga je drug 14.¹⁴¹ na [mjesnom] kad govorilo da se drug 20. prima u partizane, pitao je li je stvar sa njima u redu, i jeli donesena konačna odluka foruma poslije njegove istrage u toj stvari.

Sto se tiče konspiracije uvidio je da je i sam bio nebudan da li se konspiracija izvršava do kraja (kad nije kontrolirao druga 16,¹⁴² koji se bio vratio da javi da je drugi vod zalutao, gdje ide i da se nije pobrinuo da ne ide svojoj kući). Sto se prilikom brzog odašiljanja ljudi, naročito u utorak, hrana kupila na brzinu od kuće do kuće. Po jednom drugu poslao cedulju drugom drugu da pođe u partizane.

Sto se tiče postavljanja plana puta savjetovao se u svemu sa drugom Mirkom i smatrao je da je drug Mirko kao vojnički stručnjak kompetentniji da tu odlučuje nego on. Po svim drugim stvarima savjetovao se s ostalim drugovima koji su poznavali plan puta, obavještavao ih o svemu, jedino organizacione detalje izvršavao sam.

U pripremnom radu osjećao je da je preopterećen poslom, ali nije kod drugova tražio pomoć.

Broj 14.¹⁴³

Imao aktivnog učešća u organizaciji prvobitnih borbenih odreda. To naređenje dobio je od druga 13,¹⁴⁴ 10 dana prije polaska partizana. Potreba formiranja odreda pokazala se prilikom jedne akcije koja je trebala da se izvede, a pokazalo se da ju je nemoguće izvršiti ako zato nema unapred spremnih ljudi. Drug 14. sekretar južnog rejona pozvao je odmah sve sekretare i dao 80 ljudi od kojih 60 omladinaca. Spisak predao odmah sutradan. Skojevac 12¹⁴⁵ i partijca. Kurira¹⁴⁶ predložio za organizacionog i vojnog komesara. Dobio je od druga 13.¹⁴⁷ da se P. K. slaže sa izborom ove dvojice za glavne organizatore borbenih odreda. Drug 12. organizirao desetine po mjestu stanovanja. U južnom rejonu bile su 3 desetine po 8 ljudi. Osim toga što se ljude učilo baratati oružjem, drug 14. je postavio pred P. K. da se ljudima da i vojna naobrazba.

1 u tom međuvremenu došla je odluka da se ovi borbeni odredi reor-

¹⁴⁰ Andelinović Ante

¹⁴¹ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

¹⁴² Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

¹⁴³ Vjerojatno Peračić Roko

¹⁴⁴ Amulić Ivo

¹⁴⁵ Jonić Ante

¹⁴⁶ Kurir-Borovčić Bordano

¹⁴⁷ Amulić Ivo

ganiziraju u partizanske odrede i tada je svaka dužnost otpala za druga 14.

U kultropu postavio, izradu referata za partizane i to predložio P. K. Po odlasku partizanskog odreda na tome se nije mnogo učinilo jer nije bilo vremena. Nakupilo se samo nešto letaka i brošurica i podijelilo partizanima.

Što se tiče grupe oko D. D. u kojoj su bili drugovi 18, 19, 20. drug 14. je dobio prije 3 mjeseca nalog od druga 13. da tu stvar ispita. Saznao je da oko Drine postoji grupa od 40 ljudi koji pripremaju neke vojne akcije. Saopćio to drugu 13. i tražio da P. K. donese odluku o tome. Pošto odluka nije stigla, drug 14. je dao zadatak SKOJ-u da tu stvar ispita. Nekoliko dana poslije toga čuo je da ova trojica idu u partizane. Postavio je pitanje drugu 13. onda je li to ispitano, je li donesena konačna odluka o ovim ljudima. Od skojevaca¹⁴⁸ je bio doznao da su drugovi 18, i 19. obećali prekinuti sa Drinom, a da je drug 20. čvrsto s njom vezan.

Što se tiče konspiracije primjetio je da se ona ne održava. Da svako priča o odlasku u partizane. Odmah preduzeo mjere i postavio pred sekretare da se to pričanje suzbije.

Drug 14. primjećuje da u razgovorima sa drugom 13. često nije mogao ustanoviti da li je neka direktiva odluka čitavog P. K. ili je to lični predlog druga 13. (primjer: postavljanje u part, jedinicama da se partijski izjasne hoće li u partizane ili neće. To je njemu rekao drug 13. da postavi pred jedinice, međutim u razgovoru sa Jovićem¹⁴⁹ nije mogao dobiti utisak da je tako bilo postavljeno od strane P. K.).

Po čitavoj organizaciji dobio utisak da je mnoge stvari drug 13. vodio sam.

Broj 15.¹⁵⁰

Bio je vodnik II voda. Pošli su u ponedjeljak naveče. Drugove obavjestio da ponesu hrane za 1—2 dana. Naredenje za polazak dobili su u ponedjeljak poslije podne a uveče su krenuli. Drug 15. nije znao gdje treba da se sastane sa I. i III. vodom. Mislio je da to zna vodić. Vodiću nije znao ime, niti ga je poznao. Vodić ih je odveo krivim putem. Ispod Mravinaca su se zaustavili. Organizirao izvidnicu koja se pri prvoj zapreci (došla do štreke) vratila natrag. Vodić je ujutro pobjegao. Drugovi su napadali vodića što ih nije odveo pravim putem. Tu su prespavali. Rano ujutro drug 15. je poslao druga 16.¹⁵¹ i još jednog u Split da traže vodića. Drug 16. se nije vratio, a ovaj drugi je došao i javio da će doći vodić. Oružje koje su bili posakrivali po grmovima smjestili kod jednog seljaka kojeg su tamo upoznali. Vodić do utorka naveče nije došao iz Splita. U srijedu opet poslao 2 čovjeka u Split. Dostavljen je vodić koji je rekao da pozna put do cilja, a znao je samo do vrha Mosora. Drugovi se počeli kolebati nisu htjeli krenuti. U četvrtak ujutro

¹⁴⁸ Jonić Ante

¹⁴⁹ Krstulović Vicko

¹⁵⁰ Blašković Tomo

¹⁵¹ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

pošao je u Split on sam i dobio vodica koji ih je znao voditi do kraja. Tako dobio naređenje da se odmah krene za I. i III. vodom. Kad se drug 15. vratio k svom vodu, čuo je od svoga zamjenika da je Mosor blokiran i da se gore ne može. O tome ih je obavijestio drug iz Zrnovice. Niko nije htio poći, a i sam drug 15, donio je odluku da se krene natrag. Svi su došli u Split. Pričao da su ljudi bili kolebljivi i nezadovoljni slabom organizacijom. Sam uviđa da nije mogao uspostaviti čvršću disciplinu, da je slabo poznavao ove dužnosti, (mjesto sastajanja sa I. i III. vodom, ime vodiča i slično). Pri povratku drug 13. odobrio što su se vratili.

Drug 15. je partijac 6 mjeseci. Nije bio skojevac. Nije se sam prijavio u partizane. Sekretar jedinice bio ga je angažovao za vršenje sabotaže. Drug 12.¹⁵² ga je jednog dana obavjestio da dođe na sastanak. Na tom sastanku postavio je Kurir¹⁵³ da treba ići u partizane. On je pristao kao i ostali. Bio je onda izabran za desetara, a kasnije za vodnika.

Broj 16.¹⁵⁴

26 minuta prije polaska javljeno mu je da mora biti spreman. Do mjesta sastanka pored tal. vojske upadno prolazili sa paketima pod miškom. Drugove su pratile djevojke i majke. Kad su se našla na okupu sva 3 voda u razmacima su krenuli jedan po jedan. Komandir je pitao da li netko zna da vodi do mjesta gdje su se vodovi ponovo morali sastati. Jedan se javio da zna, ali drug 16.tog druga ne pozna. Vodio ih krivim putem. Prenoćili su tu. Ujutro je on sa još jednim krenuo u Split. Potražio druga 17.¹⁵⁵ koji ga je povezao sa dvojicom drugova koje ne pozna. U tom momentu jedan drug donio je cedulju druga Mirka koji piše da je prvi i treći vod pošli da drugi vod nisu našli, neka im se javi da krenu za njima. Ovaj drug se odmah vratio da spremi drugove za polazak, kad vodić poslije podne dođe. Drug 16. je otišao kući da se odmori. Poslije podne pozvao ga drug 17. i rekao mu da će u polju na određenom mjestu naći jednog druga i da je to vodić. On je otišao ali vodića nije našao i o tome obavjestio druga 17. Opet otišao kući da spava. Zena je doznala da je bio u partizanima i on je javio drugu 17. da ne može ponovo poći pošto mu žena ne dozvoljava. Drug 17. ga kritikovao u četvrtak popodne, poslao ga da javi drugovima da će u četvrtak naveče krenuti pošto će dobiti vodića. On je pošao, ali se nije mogao probiti jer ga je zaustavila tal. patrola. Vratio se natrag. U petak pozvao ga opet drug 17, i dao jednu ceduljicu da ponese drugovima. On je pošao, putem susreo drugove kako se vraćaju. Vodnik je bio među zadnjima i zato mu nije ni predao cedulju, nego je vratio drugu 17. Tvrdi i on da je vodić koji ih je doveo do Mravinaca, pobjegao i da ga u vodu niko nije primjetio. Primjedba:

1. Nekonspiracija prije polaska.
2. Po splitskom polju išli su zajedno i ako je po poljima bilo težaka.

¹⁵² Jonić Ante

¹⁵³ Kurir-Borovčić Bordano

¹⁵⁴ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

¹⁵⁵ Vjerojatno Ružić Jozo

3. Nezgodno je što je komandir psovao na drugove što su bili nedisciplinirani kad su uzimali oružje.

4. Što nije nađen odmah utorak vodić.

5. Što se u Splitu pričalo da partizani odlaze.

Za sebe tvrdi da nije nikom ništa govorio ni prije ni poslije.

Drug 16. partijac 6—7 mjeseci. Nije se sam javio u partizane. Predložio ga sekretar njegove jedinice i on je pristao.

Ostali članovi ovog drugog odreda nisu saslušani.

Broj 17.¹⁵⁶

U utorak u jutro potražili su ga drug 16. i još jedan, kazali mu da su zalutali jer vodić nije znao put. Ispričali su mu kako su vodića kritikovali i prijetili mu strijeljanjem. I ako drug 17. nije bio javka ovi drugovi su se obratili na njega, valjda zato što su ga od ranije poznavali. Ovog druga je poslao biciklom natrag da javi drugovima neka čekaju, a druga 16. povezo sa drugom 13.¹⁵⁷ U isto vrijeme došla je vijest od druga Mirka¹⁵⁸ s puta kuda su krenuli i kuda treba poslati zalutali drugi vod. Ovaj drugi je znao za cedulju i zato ga je poslao da ljude spremi za polazak. Rekao je drugu 16. da u 4 sata dode na određeno mjesto da će dobiti vodića. Drug 13. obećao vodića, ali ga nije našao i mjesto u 4 došao u 6 i po sati. Drug 16. uopće nije došao. Mjesto onog koji se vratio od drugova iz voda koji su čekali bio je poslat neki drugi. Drug 17. kritikovao je druga 13 što nije našao vodića. Sjetili se onda da se neki drug iz Zrnovice nalazi u Splitu i da bi on mogao pokazati put. Drug 17. ga je potražio ali ga nije našao. Onda je predložio da se potraži tko je planiran a poznaje put. Otišao je da nađe takve ljude. U međuvremenu drug 13. dao drugu iz izgubljenog voda kartu i busolu kako bi se mogli snaći i bez vodića. Drug 17. je kritikovao druga 13, i govorio da karta i busola neće pomoći. Drug 13. se osorno obratio drugu 17. da to više nije njegov posao. Kad je drug 17. prečutao o drugu koji je planirao i poznavao Mosor i doveo ga na mjesto doznao je da su ljudi već otišli.

Sutradan su opet došla trojica i drug 17. ih je povezo sa drugom

13. Ovaj im je dao vodića koji je znao put do Mosora. U četvrtak došao je sam vodnik sa još sedmoricom drugova koji nisu bili zadovoljni sa onim vodićem i tražili boljega. Drug 17. predložio jednog druga. Drug 17. i Jović pristali. Drug 17. povezo vodića sa vodnikom i još 8 novih partizana krenuli zajedno. Doznao je drug 17. sutradan da su se svi vratili natrag. Drug 16. kritikovao što nije došao u utorak na sastanak ali pošto je on najbolje poznavao gdje je logor drugova upotrebio ga još da javi neke stvari koje su bile potrebne.

Nije primjetio da je nepravilno što se ljudima obraćaju na njega i ako nije javka. Kritikuje druga 13. što nije našao vodića, što ga je grubo napao, što mu je kasno javio da treba izdavati oružje i smatra da nije pravilno postupio kad je jednog mladog druga sa ceduljom poslao k jednom drugu, a u cedulji ga pozivao u partizane.

¹⁵⁶ Vjerojatno Ružić Jozo

¹⁵⁷ Amulić Ivo

¹⁵⁸ Kovačević Mlako-Lala

BROJ 39

IZJAVA BORACA SOLINSKOG PARTIZANSKOG ODREDA OD 4. RUJ-
NA 1941. O FORMIRANJU I RASPUŠTANJU ODREDA¹

Broj 1.²

Politički komesar, član partije 1 godinu. Bio ranije oblasni sekretar u sindikatu. Kao sekretar jedinice dobio je od sekretara rejonskog direktivu da pronade nekoliko ljudi koji bi bili voljni da pođu u partizane. Pronašao je 5 drugova. 3 dana prije polaska rečeno mu je da se i sam spremi, jer treba da i on ide u partizane. Začudio se što i njega pozivaju jer mu je bilo rečeno da sekretari za sada neće ići. Tražio je objašnjenje, i sekretar rejonskog mu je odgovorio da ide zato što živi ilegalno i partija mora da ga izdržava, pa je zato bolje da ide u partizane. Isto mu je kazao da treba da idu najbolji ljudi.

Prije polaska nije prisustvovao nikakvom sastanku. Drug 13.³ je s njim na ulici razgovarao i objasnio koje su njegove dužnosti. Krenuo je u ponedjeljak poslije podne u 4 sata sa komandrom⁴ zajedno. Uzeo je taksu i došli u Rupotine kod druga 6.⁵ Tu su doznali da su Talijani prije podne pronašli logor drugova iz Solina koji su se krili po brdima, da su zarobili odijela i jednog konja i da su sve blokirali. Zajedno sa političkim otišao je prema vrhu Kozjaka kod Sv. Jurja. Tamo su se trebali svi ostali skupiti. Putem susretali su partizane sa puškama ali na Sv. Jurju još nije bilo nikoga. Drugovi su se polako sakupljali zbog blokade. Bili su raštrkani na razne strane i morali su se vraćati kući da ponijesu odijelu i hranu. Na mjestu sastanka došlo je preko 69 ljudi, među njima starih i bolesnih. Odabrali su njih 45, ostale vratili natrag.

Politički im je održao govor i kazao kako ne smiju nikome govoriti da su ostali krenuli i objasnio zbog čega ne mogu i oni ići. Drugovi su tada večerali i pili i oko toga dugo se zadržavali i ako je komandir stalno požurivao. Tek oko 10 i po sati počeli su se formirati vodovi. Određena su petorica drugova da sačekaju municiju koju je trebalo donijeti. Pušku su imali svi osim komandira i političkog ali municije nisu imali dovoljno. Puške su morale doći sa municijom i onda se naoružati. Uviđa tek na saslušanju da se nije smjelo dogoditi da komandir i politički ostanu bez puške. 2 prva voda krenula su u smjeru Blaca, treći vod je krenuo 10 minuta kasnije. U trećem vodu bili su komandir i politički. Komandir je odredio vodnicima smjer puta i konačni cilj Krušvar. Svi su imali dobre vodiče. Pošto je između svakog voda vremenski razmak komandir je odredio patrole za vezu među vodovima. Vodič trećeg voda nije išao pravo preko Kozjaka nego zaobilaznim pu-

¹ Prijepis dokumenta (tipkan na pisaćem stroju). U Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/30.

² Damanić Božo

³ Amulić Ivo (Bruno)

⁴ Odrijin Ciro

⁵ Bubić Marin-Prč

tem i kada su konačno izbili na stazu kojom je krenuo i 1 vod, nisu pred sobom videli vodove. Politički nije tačno bio informiran o čitavom planu puta, ali kad je vidio da nema vodova pred njima pitao je komandira šta će raditi, a komandir mu je odgovorio da će se, ako nigdje drugo, naći u Krušvaru.

Zato što su komandir i politički ostali u zadnjem vodu objašnjava time što su drugovi iz njihovog voda pošli po municiju i trebalo ih je sačekati i municiju dalje predati I. i III. vodu. To što su pošli 10 minuta kasnije poslije drugih vodova objašnjava time što su malo više vremena izgubili dok su odredili ljude koji će municiju donijeti. Na saslušanju odmah poslije povratka bio je rekao da su ostali u zadnjem vodu zato što su mislili da pojedini mogu dezertirati i zato bi ih oni u zadnjem vodu mogli u tome spriječiti. Na saslušanju komisije tvrdi da je on to mislio samo na III. vod i da ne u početku nego kasnije u toku puta kada se pojavila kod nekih kolebljivost i komandir zato išao na čelu voda i politički na kraju.

Put je bio tegoban, preko krša i grmlja. Ponestalo im vode. Odmarali su se 7—8 puta po 5 minuta. U rano jutro našli su se na koti 405. Tu su se odmarali jer je danju bilo opasno kretati se. Tu su došli drugovi sa municijom. On nije pregledao što su i koliko donijeli. Ne zna jesu li donijeli puške, on pušku nije tražio. Komandir je odmah poslao jednog druga u Trapošnik (šuma kod Krušvara) da vidi jesu li tamo vodovi I i II. Isto tako poslao patrolu u bližu okolicu da potraži vodove. Drug iz Trapošnika vratio se poslije par sati i kazao da ih nije našao. Tako isto ni druga izvidnica nije pronašla I i II vod. Drugovi su spavali komandir odredio straže. Oko 2 sata poslije podne drugovi su ga probudili i kazali mu da se čuje pucnjava. Po zvuku izgledalo je da se puca negdje is. logora. Čula su se po tri hica uzastopce, a onda zatišje. Izgledalo je da se to dešava ne baš mnogo daleko. Komandir poslao patrole u blizinu da izvide gdje se puca. Vratili su se a da ništa nisu mogli utvrditi. Nisu bili sigurni da je to borba sa našima jer su po svemu (pošto su krenuli ranije) oni morali biti ispred njih. Pretpostavljali su možda da Talijani pucaju kako bi zaplašili seljake. Komandir je naredio da se ide u postavljenom pravcu — Krušvar. Pri kretanju na susednom brijegu zaustavili su se jer su s druge strane po rubu planine opazili kako prolaze listaše u tal. uniformama (180). Zaključuju da su ustaše i ako su imali talijanske uniforme po tome što su čuli da govore hrvatski. Kad su oni prošli partizani su krenuli na desno. Politički je bio na kraju voda, komandir na čelu. Kad je došao na vrh brijega opazio je doli cestu a u dolini drugove sa komandrom kako idu prema pruzi. Pošao je za njima i doznao da se kreće prema Mosoru da se sklone. Drugovi su strahovito trčali. Prebacili se preko ceste i pruge i došli do dna Mosora. Tu naišli na seljačke kuće, dobro primljeni. Govorili seljcima da se bore protiv ustaša. Tu je politički pozvao partijce na dogovor što da rade. Svi su riješili da se ide natrag u Split. Seljaci su im dali dva dečaka koji su im pokazali put do Rupotina. Oružje su u Rupotinama posakrivali. Politički tu objašnjavao razloge neuspjeha. Tu su

zatekli drugove iz I i III voda koji su pričali kako je došlo do napada i kako su se dezorganizovano povukli. Dvojica su ranjena, dvojica uhvaćena. Ostali su se vratili.

U četvrtak politički ponovo otišao u Solin da organizuje polazak. Drugovi iz Solina kazali su da ne mogu krenuti prije nedjelje. U subotu pošao da vidi kako je uređeno i našao je sve nespremno. Na sami sastanak stigao je jedan drug iz Sphta i saopćio da se odustane od organizacije, ali da drugovi ostanu u mobilizacionom stanju, u slučaju potrebe.

Za komandira kaže da je mlad nedovoljno iskusan i spreman. Konspiracija se kršila. Bilo je i nediscipline. Za sebe tvrdi da je partizanima govorio o karakteru part, borbe i govorio o razlici između četnika i partizana.

Poslije povratka govorio nekima o tome da je bio u partizanima. Nasjedao glasinama, da je Splitski odred sav potučen i pričao im dalje. To je doznao od drugova 2.⁶ i 3.⁷ iz s) odreda. Kad ga je drug iz komisije upozorio nije pričao nikome.

Pošao je opet u partizane. Uvida tek na saslušanju svoje greške (Nije nosio pušku, nije zajednički s komandrom imao uvid u sve stvari na putu, nije uticao na drugove da se pored svih teškoća prodre do Trapošnika, sakupljao partizane i govorio o nedostacima, osvrćući se uglavnom na disciplinu, a bez kritike i njegovih vlastitih grešaka).

Broj 2.⁸

Komandir, kandidat 2 mjeseca. Javio se sam u partizane oko 1. augusta. 6 dana prije polaska rečeno mu je da se obrati na druga 12.⁹ Ovaj ga je obavijestio da dođe na sastanak. To je bio sastanak borbenih odreda. 3—4 dana prije polaska prebačen je u desetinu Mate Šarića. Međutim drug 13.¹⁰ ga je pozvao i razgovarao s njim, pa pošto je on bio oficir odredio ga za komandira solinskog odreda. On je prihvatio. Na sastanku (drugovi 13., 7.¹¹ i 9a.¹² i on) razgovarali su o planu puta, broju ljudi. Naglašeno je da se povede više simpatizera nego partijaca. Drug 9a. je trebao sa 12 ljudi poći iz Splita u Trapošnik i tamo dočekati Solinski odred jer u Solinu nije bilo dovoljno pušaka i municije. Broj 7. trebao je okupiti ljude podijeliti ih u vodove odrediti vodnike i vodiče. Sve je trebalo spremno čekati na Kozjaku kod Sv. Jurja i odmah krenuti. Komandir je smatrao da se od Sv. Jurja do Krušvara (Trapošnik) može doći kroz jednu noć. Odatle su se zajedno sa Splitskim odredom trebali prebaciti u Jabuku i odatle početi sa akcijama. Do Jabuke ići nezapaženo. U ponedjeljak poslije podne otišao sa političkim, koji je nabavio taksi do Rupotina. Mogao je zaključiti da šofer zna o čemu se radi. Tamo su se našli sa drugom 6.¹³ Doznali su da su talijani prova-

⁶ Odrjin Ciro

⁷ Grubišić Mile

⁸ Odrjin Ciro

⁹ Vjerojatno Jonić Ante

¹⁰ Amulić Ivo

¹¹ Gizdić Drago-Marko

¹² ¹³ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

¹³ Bubić Marin

lili u logor drugova koji su se skrivali, oduzeli robu i konja. Pošli do Sv. Jurja gdje su morali dočekati ostale. Drugovi su polako stizali, jer su bili raštrkani na 3 mjesta po kosi Kozjaka. Tamo nije zatekao ništa spremno kako je drug 7. bio obećao. Sakupilo se oko 100 ljudi. Zadržali 45, ostale vratili natrag. Tek tada morao je formirati vodove i odrediti vodnike. Doznao je da je skladište municije blokirano od Talijana. Poslao je izvidnicu koja je javila da su se Talijani povukli. Odredio je ljude koji su morali donijeti municiju i to od ljudi koji su imali ostati u Solinu, s tim da oni predaju petorici partizana a ovi će dostaviti komandiru i dalje vodovima. Zbog svega ovoga, vodovi su počeli kretati tek u 11 sati a ne u 8 sati kako je bilo određeno. Zbog opreznosti Talijana odredio da ne idu svi zajedno nego u razmaku od 5 minuta jedan vod za drugim. Odredio je veze između vodova. Prva dva voda krenula, treći vod se zadržao dulje dok je odredio ljude koji će uzeti municiju. Ostao je u trećem vodu jer je kao komandir trebao da pregleda donešenu municiju i preda vodovima dalje. Predlagano političkom da ode u jedan od prvih vodova, ali politički volio da ostane zajedno s njim. Vodić III voda vodio ih je zaobilaznom stazom. Tako su izgubili I i II vod. Komandir nije kontrolisao tačno kuda ih vodi, nije ugovorio sa vodičima svih vodova kojim stazama treba ići tako da veze koje je postavio između vodova nisu mogle funkcionisati. Između Blaca i Konjskoga drugovi su nagrnuti na bunare da piju vodu i ako se on nalazio u samom selu. Komandir upozoravao ali drugovi nisu slušali. Iznad Koprivna zateklo ih je jutro i komandir naredio da se odmore i sačekaju noć. Odmah poslao jednog druga u Krušvar da nađe druga 9a, a drugog poslao da izvida da nisu negdje blizu vodovi. Na mjesto logora nalazili su se i drugovi koji su donijeli municiju i koje su putom susreli. Bilo je 7 pušaka i municije. Komandir je pregledao donešenu municiju. Izvidnice su se vratile bez rezultata. U Trapošniku (3 sata daleko od logora) nije bio još stigao drug 9a. Oko 5 sati poslije podne čulo se 5 hitaca. Po zvuku tal. pušaka i ne daleko, ali iza njihovog logora. Poslao izvidnice 700—800) unaokolo, ali ništa nisu primjetili. Ostala glavnina voda kretala se prema brijegu susednom, razvijeni u strijelce, komandir na čelu politički na kraju, patrole 200 m unaokolo od glavnine. Komandir nije naredio da se ide prema mjestu gdje se čula pucnjava a nisu znali koliko neprijatelja ima, isto tako četvorica nisu znali puniti. Iz jedne šumice na brijegu primjetili su kako preko susjednog brijega promiču ustaše u tal. uniformama (njih 180). Zaključio da se preko dana sklone u još gušću šumu, a preko noći da nastave preko Krušvara. Vodić međutim skrenuo u desno i spustio se na prugu, odatle u pravcu Dugopolja i dno Mosora. Bio je svjestan da je to pogrešan pravac da je to u stvari bježanje, ali ljudi su išli za vodičem. Politički onda sazvaio sastanak partijaca da riješi što će. Komandir i politički predlagali su da se produži put. Partijci riješili da se vrate natrag. Komandir nije odlučno to zastupao i konačno pristao na njihovu odluku. Smatrao je da se kao kandidat mora pokoriti odluci partijaca, a nije mu naglašeno prije polaska da on kao komandir mora da komanduje i da sve leži u njego-

vim rukama. Riješenjem povratka u Split bili su zadovoljni svi osim drugova 5.¹⁴ i 6.¹⁵ komandira i političkog. Pod Mosorom porazgovarali sa seljacima dobili hrane i 2 dječaka koji su ih pratili do Žrnovice. Posakrivali oružje komandir kontrolirao i sve je oružje bilo na mjestu (on nije nosio pušku jer prilikom premještanja na drugi položaj kad je počela pucnjava nije mogao pošto je obilazio patrole koje su pratile glavninu a trebalo se sagibati pošto je grmlje bilo nisko.

U Solinu politički pokušao sazvati forum i održati sastanak ali ih je bilo nemoguće pronaći. Došli su u Split. U četvrtak, politički pošao u Solin da organizira odlazak ponovo, ali do toga nije došlo.

Za političkog kaže da se spremao da održi sastanak sa drugovima i da im govori o značaju part, borbi, ali je poslije podne počela pucnjava i zato nije održan.

Primjedbe:

1) Jedan od drugova u Solinu s kojim se sastao prije polaska bio je pijan.

2) Ljudi su bili raštrkani po Kozjaku i prošlo je mnogo vremena dok su se sakupili.

3) Drug 7.¹⁶ nije sve organizirao kao što je obećao.

4) Drugovi se svadali oko večere prije polaska, što će ko jesti.

5) Municija nije bila prenešena na određeno mjesto.

6) Jedan drug kod Sv. Jurja prije polaska opalio je iz puške.

Uopće drugovi nedisciplinovani i kukavice. 8—10 drugova bili su dobri, ostali veoma slabi. Komandir kaže da nije imao vremena da preko ovih 10 utiče na ostale i učvrsti vod.

Broj 7.¹⁷ Član 7 godina sekretar M. K. Solina politički komesar u Kaštelanskom odred. Prije toga učestvovao u organizaciji Solinskog odreda.

U petak na veče prije polaska drug 13.¹⁸ ga obavijestio da treba u Solinu formirati partizanski odred. Dobio je zadatak da do nedjelje poslije podne javi koliko ljudi za odred može dati Solin. On odmah preko M. K. izvršio mobilizaciju part, jedinica i u nedjelju poslije podne u Splitu prisustvovao na sastanku na kom je referisao da je iz Solina spremno 215 ljudi za polazak. Na sastanku u nedjelju prisustvovali su Mirko,¹⁹ drug 13²⁰ i 9a,²¹ komandir i on. Razgovaralo se o planu puta, o broju ljudi, o vodičima. Nitko na sastanku nije držao uvodnu riječ, prešlo se odmah na praktičnu organizaciju odreda. Podvukla se razlika između bivših borbenih odreda i reorganiziranih part, odreda, o karakteru i zadacima part, odreda, u odnosu prema seljacima, o seljačkim odborima po selima u kojima partizani budu osvojili simpatije seljaka, o pomaganju seljacima u njihovim svakodnevnim zahtevima. Kada se govori-

¹⁴ Zitić Ivan-Sansir

¹⁵ Bubić Marln

¹⁶ Gizdić Drago

¹⁷ Gizdić Drago

¹⁸ Amulić Ivo

¹⁹ Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH.

²⁰ Amulić Ivo (Bruno)

lo o planu puta i postavilo da će se put do Košuta preći za 1 noć, smatrao je da je to moguće. Predlagao je samo da i Splitski odred pođe preko Mosora jer je put manje tegoban.

Poslije sastanka vratio se u Solin i sazvaio M. K. i iznio sam sve ono što se govorilo na sastanku u Splitu. U nedjelju na večer u šumi sazvaio sastanak od 149 ljudi koji su trebali poći u partizane. Tu im govorio o partizanskoj borbi kao nac. oslob. borbi i rekao da moraju biti spremni na polazak kad im se javi. Ljudi su ostali u šumi čitavu noć. Mjesni je podvukao i dalje razgovarao o pripremi polaska. Izabrali su vodnika i dali svakom spisak od 20 ljudi, s tim da izaberu 15 ljudi za odred a 5 da ostave za rezervu ako neki od pozvanih iz bilo kojih razloga ne bude mogao poći. Za vodiče nisu razgovarao ništa, pošto je on još na sastanku u Splitu rekao Brunu²² da oni vodiča nemaju i Bruno je obećao da će vodiča nabaviti sam. Rekao je vodnicima da će komandir iz Splita doći u ponedjeljak poslije podne da ga moraju sačekati i da u 9 sati sve mora biti spremno kako bi se komandir i komesar mogli samo priključiti i odmah krenuti. Oružje je imao već svaki kod sebe jer su to bili ljudi koji su se od ranije skrivali u šumi sa puškama trebalo je samo municiju podijeliti iz magazina. Sa vodnicima je ugovoreno da se polazi u ponedjeljak na večer i da o tome moraju obavijestiti partizane.

U ponedjeljak u jutro Talijani su blokirali put od Rupotina do Solina. Na cesti je bilo 300 vojnika sa puškomitraljezima. Blokada je trajala do 4 sata poslije podne. Kad je za to doznao javio je drugovima da se probiju u brdo preko Sv. Kaje kako koji može. Drugovima sa Klisa javio da se priključe drugu 9a. kod Sv. Petra u Mosoru. To je isto javio drugu 9a. Međutim poslije podne blokada se premjestila baš kod Sv. Petra u Mosoru i onda je javio drugovima sa Klisa da se priključe Kaštelanskom odred, pošto se prethodno o tome dogovorio sa drugovima iz Splita. Oko 5 sati poslije podne u ponedjeljak on je krenuo u Kaštela da preuzme svoju dužnost komesara u Kaštelanskom odred. Prije polaska naglasio članovima mjesnog da budu prisutni na mjestu odakle će krenuti partizani i da se stave u kontakt sa komandrom. Dalje ne zna ništa pošto je krenuo za Kaštela. Poslije neuspjeha part. odreda u Solinu i Kaštelima vratio se natrag u Solin.

Odmah sazvaio mjesni i predložio da se preko jedinica izvrši kritika i izvuku pouke. Iz kritike se zaključilo ovo:

- 1) Da su komandir i komesar bili nesposobni.
- 2) Da je bilo ljudi koji nisu znali baratati s puškom.
- 3) Da su članovi odreda nedovoljno svijesni svog zadatka i nedisciplinirani.

Naročito se kritikovao jedan član mjesnog koji dvojici drugova nije dobro objasnio na koji način treba drugove pozivati u partizane, pa su oni široko po komšilucima pozivali ljude da se prijave u odred. Ta nekonspirativnost učinila je da je čitav Solin znao da partizani kreću.

Mjesni je izvršio kritiku sam bez prethodnog dogovora sa drugovima iz Splita. Saopćio je da je kritiku izvršio kad je došao u Split sam radi saslušanja kod druga iz P.K. Pri izvršenju kritike nisu diskutirali da li su došli svi oni koji su od mjesnog bili predani vodcima, kao ni to da li je ko uzet iz rezerve. Isto tako da li je bilo pravilno da se na sastanku stotinu ljudi govori o polasku. Nisu također tražili detaljna obavještenja da li su vodici sve uredili prije polaska i sa gotovom stvari dočekali komesara i komandira.

Što se za odlazak partizana doznalo smatra da nije greška u organizaciji odreda, nego u tome što su seljaci primjetili partizane na putu.

Tvrđi da nitko od drugova nije bio pijan i da primjedba komandira i komesara nije o tome tačna.

Broj S.²³

Clan 6 godina, sekretar jedinice.

U odredu bio je vodnik (II. vod). U nedjelju jedan drug rekao mu da treba da ide u partizane i da pozove nekoliko ljudi za koje smatra da bi također pošli.

Tu mu je imenovao 6 ljudi. Održan je sastanak te deseterice, na kom ih je taj drug pitao da li su voljni poći u partizane, a oni su pristali svi. Tu je drug 3.²⁴ doznao da se polazi u ponedjeljak na večer. U nedjelju na večer prisustvovao je sastanku od 100 ljudi u brdu. Drug 7.²⁵ je na sastanku održao kratak govor i rekao ljudima da su se sastali zbog pripremanja part. odreda. Zatim se povukao mjesni i pozvao vodnika da se detaljnije dogovore o pripremi polaska. Tu je bio prisutan i drug 3. Tu je dobio listu od 20 ljudi, i rekli su mu da prema svom nahodenju izabere 15 njih u svoj vod, a 5 neka budu rezerva, u slučaju da neki odustane. Rečeno mu je da svih 20 dođu na mjesto sastanka prije polaska odreda. Ugovoreno je da svi dođu u 8 sati u šumu, a odatle kod Sv. Jure da se sastanu u 9 sati. Uvečer kod Sv. Jure upoznao se sa komandrom i komesarom. Ljudi nisu dolazili gori formirani po vodovima nego pojedinačno i komandir je izdao naređenje da se ljudi razvrstavaju po vodovima. Drug 3. je to učinio za sva tri voda. Od 9—10 sati drugovi su večerali. Oružje su neki imali sobom drugi su dobili na mjestu sastanka. Tu je govorio drugovima o disciplini. To mu je dozvolio komandir. Poslije njega govorio je komesar. Vodovi su krenuh u 11 sati. Najprije su krenuli J. i II. vod a III. je krenuo malo kasnije. Komandir je odredio jednog druga za vezu između 2 voda i trećeg. Vezu je ostala kod trećeg voda, vodovi su krenuh ovako: izvidnica, straža pa glavnina ... I. i II. vod kretali su u razmaku od 4 m.

Prije polaska komandir ga je pozvao i objasnio mu pravac (Sv. Jure, Konjsko, Koprivno, Krušvar). On je rekao komandiru da ne pozna put i doveo je komandiru 3 vodiča koji su išli u izvidnicu ispred I. i II. voda. Komandir je njima objasnio pravac. Izvidnica nije znala gdje leži Krušvar i komandir im je kazao da se oni nalaze lijevo od Sinja.

²³ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

²⁴ Grubišić Mile

²⁵ Gizdić Drago

Vodići (izvidnica) odvela je vodove do Sušaca a to je bilo i suviše lijevo.

Putem su se povremeno odmarali. Kod Konjskog snabdeli su se vodom. U 4 sata ujutro došli su ■ do Sušca. Tu je nastalo kolebanje. Nije niko znao tačno gdje leži Krušvar. Tu su se odmarali. Naišle su žene, i vidile ih i uplašeno pobjegle. U blizini nalazili su se i seljaci. Jedan drug je poslat da objasni seljacima tko su i da od njih traže pomoć. Seljak mu je odgovorio da mu ne može pomoći jer je pod puškoim ustaša.

Seljak ih uputio u jednu šumu i rekao da tamo ima vode. Prebacili se nešto više prema jugu. Dvojicu poslali u staje po vodu (platili za vodu 100 din.). Postavljene su straže. Straža pritmetila nedaleko čovjeka sa puškom i javila da bi se trebalo pomaknuti nešto u lijevo. Kad su htjeli da krenu da bi promjenili položaj počela je paljba sa strane odozdo. Vodnik drug 3. je naredio da se jedni povlače a drugi da čuvaju odstupnicu. Uzmicali su 200 m, ali pucali nisu jer nisu znali tačno od kuda gađa neprijatelj. Kad su počeli da se spuštaju sa brda vidjeli su 10 ljudi sa puškama (neprijatelj). Tu je ostao od iznemoglosti i bolesti jedan drug. Kad su prešli brdo, išli su u 3 grupe u razmaku od 50 m. Vraćali su se natrag. Kod Blaca su bili već u 9 sati. na večer, dakle sasvim blizu mjesta polaska. Čim se čula pucnjava, 2 druga nisu htjeli da se priključe drugovima nego su ostali na mjestu. Odmarali su se izuvenih nogu i na naređenje vodnika da se povuku nisu poslušali. U tom momentu jedan drug je odmah pobjegao bez puške. Vodnik drug 3. kaže da nije mogao u djelo izvesti ono što je naredio, naime da se jedni povlače, a drugi da brane odstupnicu jer su pri prvoj pucnjavi drugovi odmah počeli bježati prema vrhu brda. Vodnik je ostao sa dvojicom zadnjih. Neki su bježali brzo, drugi su se odvojili na vrhu brda da traže trojicu drugova koji su ostali na mjestu kad je pucnjava počela. Kod Konjskog našlo se zajedno 15 ljudi. Odatle su krenuli do Blaca bez oružja. Šestorica su oružje ovih drugova donijeli predveče i on ga smjestio na skrovito mjesto.

U toku puta i pri prvom logorovanju nije poslao izvidnicu da potraži III. vod koji ,se bio izgubio.

Broj 4.2®

Član 2 mjeseca.

U odredu bio je vodič III. voda. U petak na sastanku jedinice pozvao sve članove u partizane. U subotu bio je sastanak 30 partijaca i nekoliko simpatizera gdje se opet govorilo o istom i pozvalo ih se na sastanak u nedjelju naveče. Na tom sastanku (100) drug 7.²⁷ rekao im neka se sprema za polazak, da bi mogli krenuti kad im se javi. U ponedjeljak ujutro saopćeno mu je da se kreće u ponedjeljak večer. U ponedjeljak jutro jedan auto sa tal. oficirima zaustavio se pred njegovom kućom. Mislio je da njega traže i pobjegao prema mjestu gdje se skri-

²⁶ Cerina Jakov-Jaka
²⁷ Gizdić Drago

vaio oružje. Uzeli su puške i povukli se u brdo ispod Sv. Jure. Tu su osta¹ i do predvečer. Talijani su opkolili logor gdje su se skrivali drugovi od ranije. Na Sv. Juru došao je oko 7 sati na večer kad se već smrkavalo. Tu su se poslije dolaska ostalih formirali vodovi. Večerali su. Drugovi nisu pili. On je pripao III. vodu. Komandir je tražio vodiča i on se javio da pozna put do Dicma, a onda je već bilo lako preko Die. polja presjeći do Krušvara. Pri maršu vodio je drugove jako brzo. Komandir je išao s njim, drugovi su zaostajali. Vodio je malo lijevo od Koprivna. Ostali vodići kretali su se mnogo više od Koprivna. Iznad Koprivna su se ulogorili jer ih je zatekao dan. Komandir ga je poslao u patrolu sa još dvojicom. Primjetio je odjednom kako po rubu brda idu dvojica sa puškama. To je javio komandiru. Komandir je naredio patroli da se povuče do logora (500 m). Oni su se primakli logoru i zajedno sa ostalima po naređenju komandira premjestili se nešto u desno. Tada su primjetili veliki broj ustaša. Prije toga čuli su nekoliko pucnjeva, a kad se pojavio veći broj ustaša pucanje se čulo jače. Nisu vjerovali da se puca na drugove I. i II. voda nego su mislili da će blokirati njihov vod. Zato su se povukli još na desno. Komandir je tada naredio da se prebace preko brda i predlagao da ,se preko Dugog polja izbije na Kotlenice, odatle za Krušvar. Vodić predložio da se pođe prema Mosoru, a onda neka se odlučuje kuda će se dalje. Poveo je odmah vod u tom pravcu. Do dna Mosora došli su kroz 1 i po sat. Na dnu Mosora održao je sastanak partijaca i odreda. Komandir je na sastanku partijaca rekao da su skrenuli sa puta i da se to nije smjelo dogoditi. Partijci su zaključili da se vod vrati natrag. Komandir i komesar su onda pristali. Vratili su se natrag. U Rupotinama predali oružje.

Poslije povratka kritikovalo se u jedinici kako je došlo do neuspjeha. Došlo ,se do zaključka da se odred raspao zato što nije postojala veza među vodovima, i što su članovi odreda bili nedisciplinovani.

Drug S.²⁸

Član 10 godina, sekretar jedinice, član M.K. Solina.

U odredu bio vodnik III. voda. Drug 7. jia sastanku mjesnog u subotu saopćio odluku da se ide u partizane. Svaki član mjesnog trebao je u svom rejonu da pozove ljude, ,članove i nečlanove ko hoće dobrovoljno da se javi u partizane. On je okupio 18 ljudi iz svog rejona. Kasnije im je drug 7. saopćio da treba više uzimati simpatizera nego partijaca. U nedjelju naveče održan je sastanak svih (100) koji ,su se prijavili u partizane. Tu je drug 7. saopćio zašto su ih pozvali. Onda se povukao mjesni na dulji dogovor i izabrao 80 ljudi za odred, pozvao vodnike i svakome odredio ljude koje moraju formirati po vodovima. U ponedjeljak Talijani su blokirali logor gdje su se drugovi još od ranije skrivali. Bilo je blokirano i spremište municije. Teško je bilo spremište za polazak zbog blokade. Nisu mogli ponijeti spremu i to su im prije polaska donosile žene i sestre. U 8 i po sati u ponedjeljak sakupili su se svi kod Sv. Jure. Na mjesto sastanka pokazalo se da je malo municije. Kad je blokada skinuta, on je predložio da se pođe po

¹ **Ziiić** Ivan-Sansir

municiju. Komandir je pristao, ali s tim da vodovi krenu a da drugovi za njima donesu municiju. On je onda naredio da oni koji nisu bili određeni da idu u partizane, ali bili su došli na mjesto sastanka pođu po municiju i donesu petorici drugova kod Sv. Jure, a ovi će to predati

III. vodu koji je imao krenuti zadnji negdje na putu. III vod krenuo je 10 minuta za prvim i drugim vodom. Vodiče **su izabrali na licu mjesta pošto mjesni ranije o tome nije razgovarao** niti odredio vodiče. Putem su se odmarali u nekoliko navrata po 5 minuta. Nedaleko od Koprivna su se ulogorili. Postavili su straže. Jednog druga poslali su u Krušvar da pronade I i II. vod i da tamo nađe druga 9a. sa nekolicinom ljudi, kako su se bili dogovorili. Oko 2 sata poslije podne čuli su prve pucnje. Drug 5. bio je poslat u patrolu sa još dvojicom. Na brdu prema Dicmu ugledali su 2 ustaše. Javili komandiru. Ovaj je razvio odred u strelce i naredio povlačenje prema istoku. Pri tom povlačenju vidili su oko 100 ustaša kako prolaze preko kose brda. Tada su čuli jaču pucnjavu i eksploziju bombe. Niko u vodu nije bio siguran da je to borba ea našima. Komandir je naređivao da se ide prema istoku. Vodič je predložio da se ide prema Dugopolju i Mosoru. **Krenuli su kuda ih je vodič vodio.** U Mosoru održali sastanak partijaca. Na sastanku je riješeno da se vrate natrag.

Primjećuje poslije saslušanja komisije da je vodič vodio više na svoju ruku nego po naredbi komandira. Ne sjeća se da su komandir i komesar dali drugi predlog na sastanku partijaca osim onog da se vrate natrag. Smatra da je glavni nedostatak bio u tome što su vodovi izgubili vezu i što komandir nije bio na čelu odreda.

Poslije povratka na mjesnom su kritikovali čitavu akoiju. Naročito su kritikovali jednog člana mjesnog čijom se krivicom široko govorilo 0 odlasku partizana. Nisu kritikovali i pretresali držanje pojedinih partijaca i članova mjesnog u odredu ili u organizovanju odreda. Smatra se da ne bi ponovo javio tako veliki broj za partizane, jer da su uplašeni neuspjehom...

Broj 8.²⁹

Član 8—9 mjeseci.

Bio je član II. voda u odredu, ali kao veza između prva 2 voda i trećeg, pridodat je III. vodu. Skrivao se u šumi prije nego je pošao u partizane. Pozvan je u partizane na sastanku part. jedinice. U nedjelju prisustvovao sastanku svih koji su pristali da pođu u partizane. Bilo je na tom sastanku preko 60 ljudi. Na sastanku bilo je ljudi koji nisu bili pozvani, zato drug 7.³⁰ nije govorio otvoreno. Saopćio je da će ujutru doznati oni koji treba da krenu. U ponedjeljak poslije podne došli komandir i komesar pred njegovu kuću. Kod Sv. Jure došao je oko 7 sati. Zajedno sa njim došle su žene koje su partizanima nosile hranu 1 odijelo. Sakupili su se svi oko 9 sati. Drugovi iz Rupotina, Mravinaca i Klisa nisu došli zbog blokade. Večerali su zajedno svi. Ne zna jeli neko bio pijan, samo je čuo da je govorio komandir kako je vidio neke

²⁹ Mikelić Martin-Starl

³⁰ Gizdić Drago

pijane. Komandir i vodnici dogovorili su se prije polaska i pronašli vodiće. Vodnik II. voda odredio je njega za vezu između vodova i vraćen po zahtjevu komandira u III. vod gdje je i komandir bio. III. vod je pošao kasnije jer je čekao municiju. Vodiči se nisu dogovorili za tačan put, vodovi su se izgubili i on kao veza nije funkcionirao. Poslije jedne noći putovanja ulogorili su se. On je bio na straži. Cuo je pucanj iz revolvera 7 km daleko. To je bilo u 3 sata poslije podne. Pucnjave su kasnije bile iz puške i na brdu su primjetili oko 150 vojnika ustaša. Komandir je naredio da se pomaknu na novi položaj nešto u lijevo. Komandir je naredio da se skriju u jednoj šumi koja se nalazila pred njima. Kad su došli u šumu počela je diskusija da li da se ide u Krušvar ili ne. U diskusiji bila je većina da se preko Dugopolja krene na Mosor a onda natrag u Solin. Vodić je vodio jako brzo. Pri tom prelazu niz brdo preko ceste i pruge jedan od drugog nalazio se daleko 5—10 metara. Od prvog do zadnjeg u vodu bio je razmak od 700 m. U Mosoru održao je sastanak partijaca. Drug 6. nije bio prisutan jer ga je drug 5.³¹ zaboravio pozvati. Poslije sastanka niko im nije saopćio šta je riješeno. Zahtjevali su put natrag i došli u Rupotine. Tu su se rastali. Komesar je na rastanku održao govor. Smatra da je neuspjeh u tome što su imali slabe vodiće, što su članovi odreda bili nedisciplinovani i što su komandir i komesar pustili I. i II. vod da krene bez III. voda. Za komandira govori da je dobro komandovao, III. vodu naročito prilikom pucnjave kad je naredio polagano povlačenje da ih neprijatelj ne bi primjetio. Smatra da komandir nije mogao izbjeći bježanje drugova jer je preko 15 ljudi želilo da se vrati kućama. Za komesara kaže da im nije ništa govorio o dužnostima partizana, tako da ni sam o tome nije ništa znao. Mislio je da im je jedini zadatak, neopaženo se probiti do mjesta sastanka sa ostalim odredima. Nikome nije govorio da ide u partizane. Zena je to doznala od drugih.

³¹ **Zižić** Ivan-Sansir

BROJ 40

IZJAVA BORACA KAŠTELANSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
OD 5. RUJNA 1941. O FORMIRANJU I RASPUŠTANJU ODREDA¹

Broj 1.²

Politički komesar. Na sastanku u Splitu u nedelju poslije podne rečeno mi je da ću biti komesar u Kaštelanskom odredu. Ranije bio je osnovan kaštelansko-trogirski akcioni komitet za sabotazu. On je u komitetu bio sekretar. Dogovorio ise da u ponedeljak na veče bude u Kaštelima, da će sve biti spremno za polazak. Došao je na ugovoreno mesto pola sata kasnije i nikoga nije našao. Vratio se u Solin i prespavao. Javio u utorak u Split da nikoga u Kaštelima nije našao. Do 2 sata poslije podne nije dobio nikakve veze. Sa Klisa dobio preko drugarice vijest od druga 13.³ da pode odmah na isto mesto gdje je bio u ponedeljak. Na mestu našao je drugove iz Kambelovca tek oko 9 sati. Zatim su stigli drugovi iz ostalih kaštelanskih sela (Gomilice 8, Lukšića 8, Kambelovca 8, Donja Kaštela 11, Solin—Klis 8). Trogirani još nisu bili došli. U 11 i po sati svi su bili u polju iznad Lukšića samo još nije bio stigao komandir iz Splita i Trogirski vod. Te večeri nisu krenuli jer Trogirana nije bilo. U srijedu prije podne došao je komandir.⁴ Odmah su se formirala 2 voda i izabrali vodnici. U Trogir su poslali druga da izvidi šta je i ovaj se vratio i rekao da nije dobio vezu. U četvrtak prije podne komandir je pošao u Split da se dogovori šta će sa Trogirrom. U međuvremenu Trogir je javio da te večeri ne mogu krenuti. Jedan drug koji je sa komandrom otišao u Split vratio se javio se da će krenuti bez Trogira. Ali naknadno komandir javio iz Splita da se čeka Trogir. Trogir opet ni u četvrtak nije došao. Odred se prebacio te večeri istočno na drugo mesto da bi izbjegli blokadu za koju je postojala mogućnost jer su doznali da su Talijani pretresali ono mesto gdje je odred logorovao prvi dan. Tada je počelo negodovanje i kolebanje u odredu.

U petak ujutro komandir je još sa jednim drugom otišao opet U Split. Tada su već doznali o događajima na Dicmu i kolebanje među ljudima se povećalo. Oko 7 sati naveče u petak vratio se komandir iz Splita javio da se odred „povlači momentalno do dalje naredbe ali da se svi drugovi smatraju članovima odreda kada se pokaže potreba da se krene.

Za vrijeme logorovanja komesar izjavljuje da je ljudima govorio o disciplini i o značaju partizanskih „borbi. Isto tako on je drugovima na oštar način govorio kako partizan (mora sprovoditi disciplinu na dijelu. Kaže da su ga neki dezerteri mrzili kod kojih je naročito primjetio kolebanje, i to oštro kritikovao. Nikakvog incidenta nije bilo,

¹ Kopija originala (tipkana na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/30.

² Gizdić Drago-Marko, komesar odreda

³ Amulić Ivo (Bruno)

⁴ Roje Ante, komandir odreda

nije vadio oružje na drugove prilikom ukazivanja na pogreške. Kaže da se partijska organizacija u Kaštelima nije brinula za hranu partizanima zato su je sami nabavljali od seljaka koji su ih srdačno primali.

Kažu da su ljudi bili nedisciplinovani, da su se pokazali sebičnjaci, naročito Kaštelani koji su se odvajali i zasebno jeli od ostalih.

Za sebe smatra da je njegovo ponašanje bilo onakvo kakvo treba da bude ponašanje pol. komesara.

Kad se sa drugom 13.⁵ dogovarao za vezu, naglasio mu je da se nikako ne obraća na njegovu drugaricu i da preko nje ne šalje nikakve poruke. To je rekao zato što svojoj drugarici nije kazao da odlazi u partizane. Međutim, drug 13. je poslao u utorak pismo preko drugarice. To pismo ona je otvorila, donijela njemu u Solin i ljutila se što joj nije kazao da odlazi. Objasnio joj je koliko je znao i mogao, rastao se od nje i pošao kuda mu je bilo javljeno. U međuvremenu drugarica je potražila drugu 13. i digla galamu na njega što je on poslao njezinog druga u partizane. Drug 13. ju je poslao kod Jovića⁶ i kazao joj da razgovara sa Jovičem pa ako on pristane da se drug 1. vrati onda mu može poručiti isto. Jović joj je kazao da će se drug 1. vratiti ako dođe neki drug iz Trogira koji će ga zamjeniti. Ona je onda pronašla u Kaštelima ženu koja je partizanima nosila hranu i zajedno s njom pošla u brdo i pronašla drugu. Tu mu je sve ispričala i ostala 2 dana. Drug 1. joj nije vjerovao nego javio u Split, odakle je odgovoreno da on mora poći .sa odredom. On je tada poslao drugaricu a sam ostao. Poslije njenog odlaska dobio je nalog iz Splita da će on predati dužnost drugu iz Trogira, a on da se vrati u Solin da organizira nove odrede. Međutim je došla druga naredba da se odred privremeno raspusti i on se vratio zajedno sa ostalima. Pri ispitivanju ovog .slučaja sa njegovom drugaricom ne smatra da i sam nosi odgovornost na sebi, što se sve ovako dogodilo. Ne shvaća da je trebao da ,u toku zajedničkog života djelovati na drugaricu i pomoći joj da se izgradi u dobru partijku.

O odlasku u partizane nije nikom ništa govorio.

Broj 2.⁷

Clan partije 9 mjeseci. Ranije učestvovao u sindikalnom pokretu. Bio je komandir Kaštelanskog odreda.

2/8. drug 14. mu je saopćio da će biti riješen specijalne dužnosti koju je do tada vršio i da je morao otići u Kaštela u svrhu organiziranja akata sabotaze. Drug ,13. mu je dao nekog omladinca da ga on poveže sa drugom 6.⁸ u Kaštel Sućurcu. Drug 6. ga je najprije ispitao po kojoj je dužnosti došao i kad mu je drug ,2. sve rekao, drug 6. mu je kazao da on nije taj, na koga se trebao obratiti. Drug 2. je onda tražio da ga poveže sa drugima, ali ovaj je odbio. Pitao ga je tada da mu pronađete stan, ili bicikl da se vrati u Split i to je drug 6. odbio. Drug 2. se vratio u Split pješice. Potražio je odmah drugu 13. sve mu

⁶ Amulić Ivo

⁸ Krstulović Vicko

⁷ Roje Ante

⁸ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

kazao. Tada je ponovo dobio istog omladinca da ga poveže sa nekim drugom iz Kambelovca. Drug iz Kambelovca odbio ga je sa odgovorom da ga on ne može primiti kad ga nije primio drug 6. Poslao je omladinca u Split da javi drugu 13. neka dođe u Kaštela drug 1.⁹ da bi ga on mogao spojiti sa kaštelanskim drugovima. U međuvremenu potražio ga je onaj drug iz Kambelovca, pitao ga je po kojoj je dužnosti došao i kad mu je drug 2. kazao, ovaj ga je povezao sa drugom 3.¹⁰ Omladinac nije bio stalna veza sa Kaštelima, a drugovima iz Kaštela nije bilo ništa javljeno da će doći drug iz Splita po specijalnoj dužnosti. I zato je drug 2. naišao na nepovjerenje. Cim je dobio vezu sa drugom 3. prisustvovao je sastanku mjesnog i vojnog komiteta i izložio zadatke. Rekao je da treba formirati odrede za sabotazu, ali ukoliko bi to iziskivalo mnogo vremena, treba odmah preći u akcije sa onoliko ljudi sa koliko se već raspolaže, (pošto su se neki već krili u brdima. Poslije toga vratio se u Split. Kroz nekoliko dana vršile su se slabe akcije i zato je ponovo došao u Kaštela sazvao mjesni i vojni komitet i podvukao važnost da se odmah pređe na akcije. Predložio je konkretno da se digne vlak. Bilo je teško ubij editi, tamošnje oportuniste u ipotrebu toga. Akcija izvedena uspješno.

Nekoliko dana poslije akcije rušenje vlaka ili u četvrtak prije polaska partiz. odreda, javljeno mu je da zajedno sa Đorđom¹¹ organizira part, odrede u Kaštelima i Trogiru, koji će poći vani na teren Dan poslije toga Đorde je došao do nekog drugog druga i rekao da sve treba vršiti po staroj direktivi. Ovaj pošto nije znao ništa o cijeloj stvari nije ni shvatio ništa, začudio se što mu Đorde govori o nečemu o čemu on nema ni pojma.

To je trebalo javiti drugu 2. ali Đorde mu je rekao da mu drug 13.¹² nije kazao da to javi drugu 2. nego samo da kaže ovome drugu. Ipak se konačno sporazumjeli, i zajedno pošli u Kaštela, ali tek u subotu jer je petak bio izgubljen zbog nesporazuma. U Kaštelima su objasnili drugovima o čemu se radi i zakazali sastanke u svim mjestima kaštelanskim za nedjelju i to sa onim ljudima koji su trebali poći u partizane. U nedjelju Đorde je trebao održati sastanak u Trogiru i Donjim Kaštelima, a drug 2. sa ostalim Kaštelima.

Na sastanku u Kambelovcima dva funkcionera part, su odustali od polaska kad im je drug 2. objasnio razliku između borbenih i novih partizanskih odreda. Ostalo je 16 ljudi. Izabran je vodnik — student. U Lukšiću održao sastanak također sa 16 ljudi koji su se javili u partizane. U Sućurcu je našao na sastanku 40 ljudi. Oni nisu znali zašto su pozvani na sastanak. Kad im je rekao o čemu se radi četvorica su odustala zbog bolesti, a petog je sam poslao jer je bio star. Ostalim 35 objasnio je dužnosti i zadatke.

Tako je formirao dva voda, odredio vodnike¹³ i svaki vod zbog lakših operacija na terenu podijelio na desetine i imenovao desetare.

⁹ Gizdić Drago.

¹⁰ Tadin Dušan

¹¹ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

¹² Amulić Ivo

¹³ Britvić Dragan i Babin Josip-Bepo

Svima je govorio o potrebi konspiracije, da se nikome ne priča ništa i označio im da moraju biti spremni jer će se otići u ponedjeljak ili najdalje utorak. Pri povratku Đorde mu je rekao da je u dinjim Kaštelima održao sastanke, ali da u Trogiru nije to mogao učiniti jer ljudi nisu sakupljeni i da je zato samo dao direktivu da se ljudi pozovu u partizane. Usput mu je drug 3. kazao da mu je saopćio drug 6. kako su drugovi iz Sućurca kazali poslije njegovog odlaska da ni jedan neće poći. To je zaista bilo jasno jer su na dan polaska iz Sućurca bila samo dvojica drugova.

Kada se vratio referisao je drugu 13. sve što je uradio kao i ovo da je poslije doznao da su Sućurani odbili da idu. Prilikom tog sastanka sa drugom 13. morao je da čeka na ulici dosta dugo, jer ga je na mjestu čekalo nekoliko ljudi i drug 13. se sa svakim na ulici zadržavao oko nekoliko minuta. U ponedjeljak drug 2. je prisustvovao sastanku sa Mirkom, drugom 13. i Đordom. Đordi je tada rečeno da će on ići sa Splitskim odredom, tako da mu je ostalo malo vremena da pohvata sve ljude. Tu je Mirko drugu 2. obrazložio zadatke partizana i dao mu plan puta. Tu prije nego odu treba da dignu tračnice u zrak. Zatim da treba da krenu na Vučevicu, zatim Broćanac, Gizdovac da obuhvate Muć i dalje da pređu u Cetinu a onda kod Dabra da će se sastati sa Splitskim odredom. Dan sastanka u Dabru nisu odredili samo je Mirko podvukao da to mora ići što brže. U slučaju da se desi da Splitski odred pređe ranije kroz Dabar, da će ih dočekati jedan drug sa ugovorenom lozinkom. Rekao mu je da je zadatak partizana da kroz sela održavaju mitinge, pomažu seljacima u njihovim nevoljama, da pozivaju i seljake u partizane i da u svakom selu ostave čovjeka koji bi nastavio rad. Da od seljaka ništa ne uzimaju, nego neka kupuju za novac. Od Dabra, kada se spoje imali su zajedno poći prema Vrlici.

Nedavno mu je drug 13. kazao da će se jugoistočno od Vrlike na planini Kozjak susresti sa Šibeničkim odredom¹⁴ i da će se prepoznati po dozivu Ku ... ku ... (kukavica).

U ponedjeljak su doznali da su Kaštela blokirana i tražili druga 13. (drugovi 2. i 3). Na ulici su ga čekali po sata i konačno ga pronašli u drugoj ulici sa dva druga iz Trogira, od kojih je jedan bio u Spaniji. To je bilo utorak prije podne kada je drug 3. doznao da je blokada skinuta. Tu su ugovorili da će trogirski vod doći između Kambelovca i Lukšića i sastati se tamo sa Kaštelanskim odredom. Drug 13. mu je tada kazao da će trogiranin Španjolac¹⁵ biti vodnik trogirskog voda, ali da će mu pomagati u vojnim stvarima pošto je iskusniji. Tražio je od druga 13. novac, ali kada mu je drug 13. kazao da će novac dobiti tek u 5 sati poslije podne, drug 2. mu je odgovorio da će on poći u Kaštela i u 8 sati naveče u Gomilicu čekati omladinca po kom će drug 13. poslati novac. Isto tako da će u Gomilici sačekati dva seljaka koji su poznavali put a koji su trebali doći iz Trogira. U utorak naveče u

¹⁴ Šibenski NOP odred je krenuo iz Šibenika 12. kolovoza prema Promini ali je iznenađen 18. kolovoza kod sela Siritovci, blizu Drniša, i razbijen.

¹⁵ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

Gomilici nije došao ni omladinac sa novcem ni seljaci. Drug 2. je ostao u Gomilici jer je već bilo kasno a i nije mogao bez novca krenuti. U to vrijeme odred je već došao na određeno mjesto. U srijedu jutro poručio je drugu 13. po (svojoj drugarici neka požuri. U srijedu po podne došli su seljaci i novac (6—7.000 din.). Pošao je odmah u brdo na mjesto sastanka. Tamo je našao druga 1.¹⁶ sa ženom. Drug 1. ga je pozvao na stranu i kazao da je Jović¹⁷ poručio po ženi da on treba da se vrati da formira novi Solinski odred, a da će ga zamjeniti drug Španjolak iz Trogira. Drug 2. je smatrao da nije zgodno iz političkih razloga smjenjivati druga 1. jer bi to možda pokolebalo ostale drugove, a i samom mu ništa nije bilo o tome rečeno i zato je odgovorio drugu 1. da se ne može udaljiti dok ne dođe drug iz Trogira. Žena druga 1. je onda otišla.

Na okupu je bilo 40 ljudi. Trogirani nisu bili došli i ljudi su bili neraspoređeni. Drug 2. ih je pitao neka se još jednom izjasne jesu li voljni poći ili ne. Neki su kazali da ne žele sami gubiti glave bez trogirana. Pošto nije bilo vodnika drug 2. je izabrao novog vodnika. Vodnik nije bio došao jer je dan prije polaska bio uhapšen i kako je izjavio premlaćen tako da je imao rane na nogama pa nije mogao da hoda.

Odmah je poslao ljude u Trogir da vide šta je sa Trogirskim odredom. Odmah su promijenili položaj na zgodnije mjesto iza brda, poslana je izvidnica i namjestio straže. To je bilo u rano jutro u četvrtak. Poslao u Split dva čovjeka da jave drugu 13. da trogirani nisu došli. Isto tako odredio ljude za ekonomat i sakupio novac kod pojedinaca (900 lira) i sve zajedno predao komesaru s tkn da on daje novac drugovima iz ekonomata kad im bude trebalo za hranu. Dobili su vode i krumpira. Krumpir skuvali, vodu podjeli u četurice. U četvrtak večer javljeno iz Splita da će trogirani te noći doći a međutim drugovi iz Trogira javili da te večeri nikako ne mogu doći. Pošto je već ponestalo hrane, poslao druga 3. u Broćanac kod pravoslavnih seljaka. Drug 3. se vratio i javio da je seljak voljan da ih odvede do Zelova i da im da hrane i da ih smjesti u seljačke staje do polaska. Riješili su da se presele na to mjesto, pored staje. Desio se nesporazum između druga 3. i vodiča, naime vodič nije tačno zapamtio mjesto gdje mu drug 3. rekao da treba da dovede odred. Odred je lutao noću 2 i po sata. Konačno ih je drug 3. pronašao. Komesar je napao na druga 3. i nije mu dozvolio da objasni kako se to dogodilo.

Pošto se digla igalama i postojala mogućnost da su ih okolni seljaci čuli, riješili su da ne idu u staju nego da pronađu zgodnije mjesto. Pri biranju mjesta za logor ponovo je došlo do svađe jer su neki mislili da je to mjesto neizgodno, a drugi su mislili drukčije. Oportunisti su to iskoristili i napadali na partiju. Drug 2. kaže da je teškom mukom uspio da ih smiri. To je već bio petak ujutro kad je smjestio ljude, riješio je da sam ode u Split. Poveo sobom druga ikoji je bio dan ranije u Splitu. Iz Kaštela poručio drugu 13. da dođe u Kaštela. Drug 13.

¹⁶ Gizdić Drago
¹⁷ Krstulović Vicko

došao, sa svojom drugaricom. Rekao je drugu 13. da je nezgodno sraenjivati druga 1. zbog toga što bi to moglo pojačati nezadovoljstvo ljudi i pitao ga šta će raditi bez Trogira.

Drug 13. mu je onda saopćio da se odred moraraspustiti zasada i da će možda u roku od dva dana ponovo krenuti.

Drug 2. se vratio u brdo i saopštio ljudima raspuštanje odreda i dao na dužnost partijcima iz pojedinih sela da sačuvaju oružlje. Čekao dva dana i nije mu se niiko javio. Jednom je sreo druga 13. pitao ga šta je s njim, drug 13. mu nije ništa odgovorio.

1) Komesar bio bahat i nije uživao autoritet kod ljudi.

2) Za sebe kaže da nije bio dovoljno energičan kad je trebalo nego je više drugove ubjeđivao i molio. Isto tako pred drugove je češće postavljao to da će odgovarati za nedisciplinu i kolebljivost, nego što je polit, govorima suzbijao nedostatke i ispravljao neraspoloženje drugova.

3) Dok je Mirko izlagao plan osvajanja sela mislio je da je moguće, ali kada mu je komesar kazao da će se moći to tek poslije Muća složio se, jer do Muća ima dosta i bili bi primjećeni od tal. vojake.

4) Smatra da su mogli izvršiti zadatak bez Trogirana ah da drugovi iz Splita nisu dozvolili odlazak bez Trogira.

5) Da su ljudi bili uglavnom oportunisti, i nedovoljno upoznati sa zadacima partizana odatle nedisciplina i kolebljivost.

6) Da držanje komesara pojačavalo nezadovoljstvo.

Za druga 13. smatra da je pri organizaciji part, odreda bio zbunjnjen da nije planski organizirao stvari. Zatim da je nekonspirativno sazivao sastanke na ulici, da mu je dao nepravilno vezu sa Kaštelima jer drugovi u Kaštelima nisu bili obavješteni za njegov dolazak i funkciju. Od drugova 1. i 5.¹⁸ iz a) odreda doznao da su oni saslušani. Drug 1. iz a) odreda se žalio da on još nije saslušan i rekao mu u vezi sa drugom 1. da mu se čini da partija neke članove privilegira a neke ne. Tu je mislio konkretno na druga 13. Prije polaska, raspuštanje odreda nije kontrolirao koliko je novaca ostalo kod (druga 1.

Broj 3.¹⁹

2 godine Skojevac. Tada je bio sekretar SKOJ-a u Kaštelima. Zatim 5 godina član partije i sekretar M.K. u Kaštelima. Bio povučen iz foruma, ostao samo član. U komitetu kaštelsko-trogirskom za sabotazu bio član. Od kada se vratio iz odreda ponovo primljen u M.K. Kaštela.

Prije formiranja partizanskih odreda nisu postojali borbeni odredi za sabotazu. Sabotaza se vršila povremeno kada se za to ukazala potreba, a obično po direktivi P.K.

Ne zna kojeg dana, došao je drug iz Splita i kazao mu da se moraju formirati partizanski odredi. Rečeno mu je da treba okupiti oko 70 ljudi uglavnom partijaca. Po direktivi P.K. organizovan je sastanak proširenog M.K. na kome su se dale direktive svim selima da se pozovu drugovi

¹⁸ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

¹⁹ Tadin Dušan

u partizane. Njemu je poznato samo ,to da se iz Kambelovca javilo 7 drugova. Zna takođe da su iz Sućurca otišla 2 druga a iz Gomilice 8 drugova. Zakazan je sastanak u ponedjeljak več u 8 sati. Drugovi iz Kaštela došli su sa puškama a drugovi iz Solina dobili su puške na mjestu sastanka. Iz Splita je rečeno da mora poći ponedjeljak več ali zbog blokada niko nije došao u ponedjeljak samo (drug 1.) i tako su se partizani okupili tek utorak naveče. Trogirani nisu došli. Komandir također još nije bio stigao. Povukli su se na zgodnije mjesto za logorovanje u jedan gaj između Lukšića i Kambelovca. Tu su čekali do sutradan. U srijedu ujutro komandir je poručio da on dođe u Gomilicu. On je pošao i dobio naređenje od komandira da se Trogir mora čekati još 1 dan. Trogirani opet u srijedu nisu došli. Odred se prebado u Mučevicu iza vrha Kozjaka i ostali čitav četvrtak. Hrane nisu imali, i on je predložio komandiru i komesaru da se hrana potraži od nekog pravoslavnog seljaka u selu Broćancu, kojega on dobro pozna. U četvrtak u jutro on je otišao k njemu. Selo je našao u strahu od ustaša, koji su bili popalili nekoliko seljačkih kuća. Seljak je obećao da će im on biti vodič do Beara, a usput će odred zaustaviti u Borovićima kod pojata pravosl. seljaka i dobiti hranu. Vratio se poslije podne u logor i referisao komandiru i komesaru i ovi su se složili. Međutim pri preseljavanju odreda nastao je nesporazum pošto vodič nije znao tačno da ih dovede do mjesta gdje ih je drug 3. morao čekati. Tako je odred lutao čitavu noć. Drug 3. ih je konačno pronašao. Komesar je napao grubo na druga 3. i ako ovaj nije bio kriv. Nije mu dozvolio da objasni kako je tekla čitava stvar. Drug 3. se disciplinovano povukao. Drug 3. je tada doveo odred do zgodnog mjesta i vratio se u Boro više da potraži druga koji je doli bio ostao zbog hrane. Druga nije našao jer je čekajući odred krenuo i sam zalutao i konačno se vratio kući. U petak je poslat ponovo za hranu, kupio ovna i donio. U petak je komandir ponovo pošao u Split. Trogirani još nisu bili došli i počelo je nezadovoljstvo među partizanima. U petak naveče komandir se vratio i rekao da je naređeno da se odred raspušta do daljnog naređenja. Pri raspuštanju odreda drug 3. je otišao kod pravosl. seljaka da mu se javi da njegova uloga nije potrebna. Na ugovorenom mjestu seljak nije došao. Vratio se u logor i tamo zatekao još komandira i vodića. Tu se rastao i vratio kući.

Komandira su drugovi voleli jer nije bio oštar i neđrugarski pri izvršavanju komande.

Prema komesaru vladalo je opće neraspoloženje jer je netaktički prijetio drugovima strijeljanjem za svaki prekršaj discipline. Za njega lično ponašanje komesara bilo je snošljivo. Za vrijeme logorovanja komandir i komesar govorili su o značaju partizanskih borbi.

U Kaštelima nacionalisti sa simpatijama prate našu borbu. Građanstvo podleže glasinama oportuniste kako još nije vrijeme za partizansku borbu.

Nikome nije govorio da odlazi u partizane. Drugarica je naslutila kada je drug 13. u njegovom prisustvu pitao hoće li i ona u partizane. Osim toga u srijedu kad mu je komandir poručio da dođe u Gomilicu, našao je sa komandrom svoju i njegovu drugaricu.

Broj 4.²⁰

Član 5 mjeseci. Član M.K. u Kaštelima.

U nedjelju poslije podne dobio je direktivu o organizaciji partizanskih odreda. U Donjim Kaštelima (Novi, Stari, Štafilić) sakupio 17 ljudi na sastanak gdje je drug iz Splita govorio o potrebi odlaska u partizane. Četvorica su otpali zbog bolesti i starosti i nisu prisustvovali sastanku. Prije polaska otpala su još 2 simpatizera. Ostalo je 11 ljudi (6 partijaca, 2 kandidata i 3 simpatizera). U utorak poslije podne javio mu drug 3. da se na veče polazi i neka dođe sa ljudima u polje iznad Lukšića. Pošto je bilo kratko vrijeme otišli su mnogi bez sprijeme. Otišli su u punoj vojničkoj spremi sa 1 puškomitral jezum. Došli su sa ostalima (50—60) iznad Lukšića.

Čitav daljni tok puta, upravo preseljavanja logora sa mjesta na mjesto slaže se sa izlaganjem drugova 1. i 3. U srijedu on je bio određen da pođe u Trogir da uspostavi vezu sa drugovima ali nikoga u Trogiru nije našao. Na povratku pričao mu je jedan drug iz Lukšića da se komesar nedrugarski odnosi prema, partizanima, da pokazuje grubu samovolju i da se mnogi ne slažu sa načinom njegovog postupanja prema drugovima. Sam nije ništa mogao primjetiti do tada jer je bio odsutan iz logora. U četvrtak je bio određen da sa drugom 3. potraži pravosl. seljaka zbog hrane. Pri povratku prisustvovao je grubom istupu komesara prema drugu 3. koji u stvari nije bio kriv. Kriv je bio vodić koji nije znao da dovede odred do mjesta gdje ih je drug 3. čekao. Drug 3. se disciplinovano pokorio i ako nije bio saslušan a i sam se nije osećao krivim. Takvih nedozvoljenih istupa komesara prema drugovima bilo je 2—3. Do još jednog sukoba došlo je onda kada su Lukšićani bili nezadovoljni mjestom logorovanja na koje ih je drug 3. doveo poslije lutanja od 1 noći. Lukšićani su govorili kako tu prijeti opasnost da ih pronađu Talijani. Tu su rukovodili više strahom nego stvarnim razlozima. Komesar se stavio sa Solinjanima na jednu stranu, na drugoj strani bili su Lukšićani sa još nekim plašljivcima. Komesar je oštro napadao Lukšićane i hvatao se za revolver to je izazvalo ove druge i odgovorili da i oni imaju revolver. Stvorila se podvojenost. Nesimpatije prema komesaru su se povećavale.

Do manje prepirke došlo je sa Solinjanima pri rastanku kad su oni tražili da se mitraljezi koji su bili određeni za Solin ponesu u Kaštela natrag pa kad njima ustreba da im prebace u Solin. To je izazvalo nezadovoljstvo Kaštelana. Nagodili su se tako da su 1 mitraljez odnijeli sobom a drugi odnesen u Gomilicu. U petak se po nalogu komandira raspustio. Ljudi su želeli da se krene i nisu bili zadovoljni ovom odlukom.

Za komandira kaže da su ga drugovi voleli jer nije tako oštro postupao sa partizanima. Čuo je da su se Lukšićani odvajali pri jelu i nisu delili zajedno sa ostalima.

U pripremi part. odreda, pri pozivanju ljudi učinio je sve što je mogao koliko mu je ono kratko vrijeme dozvoljavalo. Smatra za sebe

²⁰ Vjerojatno Savin Ante-Manistra

da se pri sukobu komesara sa drugovima morao otvorenije staviti na stranu komesara.

Smatra da bi ljudi ponovo išli u partizane ali bi im trebalo bolje i više objasniti cilj i značaj partizanskih borbi prije polaska.

Broj 5,²¹

U pokretu učestvovao od 1935. god. član partije 3 god. Clan M.K. u Kaštelima. Doznao je da se polazi u partizane na sastanku mjesnog u subotu na kom je prisustvovao drug 1. Rečeno je da će doći drug iz Splita koji će javiti tačan dan polaska. Iz Donjih Kaštela pošlo je 11 ljudi. U utorak su doznali da treba krenuti naveče. Oko 1 sat sastali su se u polju iznad Lukšića sa ostalim drugovima. Pošto Trogirski vod nije došao 3 dana, oni uopće nisu krenuli nego su se premještali s jednog mjesta na drugo kako se ne bi provalili uslijed dugoga zadržavanja. Čitav tok logorovanja slaže se sa prethodnim drugovima koji su saslušani. I on podvlači nedrugarsko držanje polit, komesara. Jednom drugu kojega je bolela noga je prijetio strijeljanjem. Isto tako njegovo izlaganje slaže se sa izlaganjem drugova 3. i 4. o odnosu komesara prema drugu 3. i drugovima iz Lukšića. Podvlači da je prilikom lutanja pri premještanju logora nastalo među drugovima kolebanje koje su naročito podržavali i razvijali oportunisti koji su se nalazili u odredu. Isto tako oportunisti su po Starome razglasili o odlasku u partizane i to je otežalo odlazak, u isto vrijeme privuklo pažnju tal. vojske koja je pretresla Kozjak da bi pronašla logor.

Komandir je uživao simpatije drugova, komesara nisu trpili. Bilo je ponekad nediscipline, ah ona je nestajala kad se ukazivalo da sve što se radi, da se radi po direktivama i u interesu partije. Smatra da je nedostatak part, odreda kad se nema dobrog vodiča. Noću ne vrijedi ništa, ni karta, nego čovjek koji pozna svaku stazu naročito po kamenitom Kozjaku. Kretanje noću nije isto kao po danu. Osim toga kretanje je stranputicama, zaobilazno. Za sve to treba samo dobar vodič.

Nikome nije govorio da odlazi u partizane.

**IZJAVA BORACA SINJSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
OD 5. RUJNA 1941. O FORMIRANJU I UZROCIMA
RAZBIJANJA ODREDA¹**

Broj 1.²

U Partiji od 1921. god. član M. K. u Solinu.

Koncem jula sa drugom iz P. K. otišao na teren u Sinjsku krajinu. Imali su za zadatak da kontrolišu rad O. K.³ da po mogućnosti imenuju u O. K. nove ljude. Dotadašnji O. K. nije izvršavao partijske direktive i nije članove part, organizacije izgrađivao u novim part, principima. U tu svrhu pozvali su na sastanak i predstavnike omladine. Na omladinu ipak se nije bilo moguće potpuno osloniti jer je na omladinu kritičan uticaj imao drug, koji je ranije bio vezan za Baljkasa. Vidilo se to po tome što su kritikovali spoljnu politiku SSSR i posljednji govor druga Staljina. Uspjeli su da odvoje SKOJ od partije i da postave glavne zadatke SKOJ-a. U isto vrijeme objasnili karakter SKOJ-a kao široke organizacije kom. omladine. Naročito su se pozabavili upućivanjem ljudi koji su se skrivali ispod terora na vršenje sabotaze, tj. organizacije borbenih odreda u svrhu sabotaze. U tom smislu dali su pojedincima konkretne zadatke.

1.) Drugu 4.⁴ O. K. dali su zadatak da u Biteliću organizuje 10—15 ljudi u odred za sabotaze i dali konkretne upute kako sabotazu vršiti: Drug 4. je obećao da će to učiniti. Kasnije se pokazalo da to nije učinio.

2.) Drugu 3.⁵ dali su zadatak da ode u Jabuku i Udovčice gdje su seljaci pretežno za nas raspoloženi i da tamo organizuje odred koji će vršiti sabotazu na cesti Sinj—Imotski. Drug 3. je to izvršio. Imao je oko sebe grupu koja je boravila u brdima oko Jabuke, bila oboružana i dolazila povremeno u sukob sa žandarmerijom.

3.) Drug 11a.⁶ dobio zadatak da organizuje ljude u odred koji će ugrožavati prugu Sinj—Split. To ne ovaj obećao, ali nije izvršio.

4.) Jednom članu O. K. dalo se u zadatak da poruči drugu iz Obrovca da okupi drugove i da ugrožava cestu Sinj—Livno. To je ovaj obećao, ali nije izvršio.

Taj sastanak održan je 1/8. Bili su prisutni svi članovi O. K. sekretar omladine, drug iz M. K., drug 1. i nečlan drug 3. Poslije održanog sastanka drug 1. i drugi iz M. K. otišli su na teren u okolicu Sinja jer su smatrali da samim drugovima koji će učestvovati u borbenim odredima treba još bolje podvući važnost akcija sabotaze i dati im neke konkretne upute.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SE Hrvatske — Zagreb, KP-5/30.

² Marković Stjepan-Stevo

³ Okružni komitet KPH Sinj

⁴ Bračulj Ivan

⁵ Buljan Vice

* Perić Jozo

Tako su otišli u Ercegovce i tamo 4/8. održali sastanak. Sačekao ih je drug 11a. Njemu nije bilo prijatno što su oni došli. Na sastanku O. K. drug 11a. im je izgledao solidan i ozbiljan, na selu se pokazao paničan i sa strahom je pričao o tome kako je nezgodno što su oni s njim pošto njega ustaše traže. Održali sastanak sa selima oko Ercegovaca. Drug 11a. nije bio prisutan. Bio je otišao u Vojniće da tamo održi sastanak u istoj svrsi. Na sastanku u Ercegovcima bilo je oko 10 ljudi. Bilo ih je nekoliko sa puškama. Govorili su im o značaju partizanskih borbi. Ljudi su bili oduševljeni i obećali da će izvršiti zadatak. Odmah su poslali čovjeka u Kaštela po dinamit. Drug iz P. K. poslije sastanka je došao natrag u Split a drug 1. je ostao da se nađe sa drugom 11a. da bi održao sastanak u gornjim kućama iznad Ercegovaca. Drug 11a. se tom sastanku nije odazvao i nije omogućio ni drugu 1. da sa seljacima održi sastanak. Drug 1. je pretpostavljao u početku da drug 11a. ima drugog posla. Kad je vidio neraspoloženje seljaka prema njemu on je zaključio da se vrati u Sinj, pa zatim da pođe u Bitelić da kontrolira da li je izvršio postavljeni zadatak. Išao je preko Košuta i tu se zadržao do 12 sati. Zatim je otišao na mjesto gdje se svaki dan sastaju kuriri iz okolnih sela da dobiju direktivu iz Sinja. Tu nije našao nikoga. Uputio se sam prema Glavicama i na polju prije Glavica poslao jednog nepoznatog seljaka da potraži drugu 5.⁷ i da ga dovede k njemu. Međutim dok je čekao pojavili su se žandari i on je pobjegao. U Glavice nije htio ići jer se bojao da ne provali drugove nego se vratio natrag u Košute, pa preko Dugopolja i Mosora došao u Kućine, svoje selo, a onda u Split.

U petak 8/8. kad se vratio bio je pozvan na sastanak sa drugom 13.,⁸ Siljom,⁹ Mirkom¹⁰ i još jednim drugom. Razgovarali su o organizaciji pravih partizanskih odreda, koji do sada nisu bili postavljeni. Prema njegovu izvještaju da postoje grupe oboružanih ljudi koji se kriju po gorama i da su pojedinim članovima O. K. iz Sinja dati zadaci da vrše sabotazu u nekoliko smjerova, Silja je zajedno sa ostalima zaključio da je mogao organizirati partizanske odrede. Nije se još znalo da članovi O. K. nisu izvršili svoje zadatke koje su im postavili drug iz P. K. i drug 1. Zadatak Sinjskih partizana bio je u tome da djeluju na cesti Sinj—Livno te da vrše sabotazu, da kidaju telefonske žice. Osim toga da dođu u kontakt sa seljacima da im objasne ulogu partizana, da traže od seljaka oružje, da **ubijaju popove?** i seoske špijune u dogovoru sa seljacima. Da objašnjavaju seljacima da su partizani nac. oslob. vojska i da po selima osnivaju odbore seljaka za zaštitu od ustaškog terora.

Zatim je održan drugi sastanak na kome su prisustvovali drug 13.¹¹ Silja,¹² Mirko,¹³ Majki¹⁴ i drugovi 1.¹⁵ i 2.¹⁶ Tu je drug 2. imenovan ko-

⁷ Anušić Tadija
⁸ Amulić (Bruno) Ivo
⁹ Pap Pavle-Siljo
¹⁰ Kovačević Mirko-Lala
¹¹ Amulić Ivo
¹² Pap Pavle
¹³ Kovačević Mirko-Lala
¹⁴ Božanić Andrija-Stevo
¹⁵ Marković Stjepan
¹⁶ "Mrduljaš Paško, španski borac"

mandirom a drug 1.¹⁷ polkomesarom koji je imao zadatak da organizira partijsku jedinicu unutar odreda, koja će biti političko jezgro odreda.

Drug 2. je dobio plan i oni su trebali odmah krenuti. Drug 1. je na tim sastancima govorio da se to neće moći organizovati tako brzo jer je sumnjao da su članovi O. K. izvršili svoje zadatke. To je drug 1. podvukao tri puta. Ali na sastanku učinilo mu se da je čitav plan već postavljen i da se on bazirao na izvještaj druga iz P. K. koji se ranije bio vratio. Drug iz P. K. u svom izvještaju nije dao nikakve konkretne izjave

o postojanju odreda za sabotažu, iznio je i to da se na part, organizacije ne može mnogo osloniti, ali da će se moći učiniti nešto na temelju raspoloženja seljaka i uticaju komunista preko općinske uprave u Sinju. Mirko i Šilja ljutili su se na druga 1. i smatrali da to on govori iz ogorčenja što je bio ostavljen bez veze i što se morao vratiti natrag. Šilja je detaljno onda obrazložio zadatke, drug 13. još proširio i podvukao i svi se složili. Drug 1. je onda sam izjavio da će učiniti sve što može jer je smatrao da svaku odluku treba sprovesti. Mislio je da je premalo vremena dato, naime svega 2 dana, ali odluka je bila stvorena i trebalo ju je sprovesti. Osim na ova dva sastanka drug 1. nije bio prisutan ni na jednom drugom.

Plan Sinjskog odreda u vršenju sabotaže na cesti Sinj—Livno imao je da privuče tal. vojsku i ostavi slobodan put Splitskom odredom do Jabuke. Drug 1. morao je predati poruku Sinjskom O. K. da on obavjesti druga 11a,¹⁸ da čeka sa svojim ljudima do daljih naredbi. Nikakvih konkretnih direktiva da drug 11a. sačeka Splitski odred u određeni dan, drug 1. nije znao. Isto tako poručio je preko O. K. drugu 3.¹⁹ u Jabuku da tamo čeka sa svojim ljudima. Te direktive dobio je od druga 13. i Šilje. Iz Splita otišao ali mu nije data sigurna i stalna veza sa Splitom.

Znao je da postoje Kaštelansko-trogirski i Splitski odred ali nije dobio nikakve direktive da se sa njim mora povezati negdje na putu. Sa Mirkom bilo je ugovoreno da će se sastati na cesti Sinj—Livno na kojoj je morao djelovati Sinjski odred. Prije polaska nije ga nitko pitao imali novaca i ništa mu novaca nisu dali. On je imao novac još koji je nosio zajedno sa drugom iz P. K. na putu za Sinjsku krajinu.

U subotu je pošao sa drugom 2. u Sinj. U nedjelju ujutro stigao je tamo, a u nedjelju poslije podne održao sastanak sa O. K. Tu je saopćio direktive koje su morale biti posiate drugu 11a. u Ercegovce i drugu 3. u Jabuku da sačekaju u tim mjestima sa svojim ljudima. Nezna da li su te direktive dospjele do njih pošto je to poručio O. K. preko svojih kurira. Za sam Sinjski odred rekao je drugu 5.²⁰ da bi ljudi spremni i oružani trebali krenuti u nedjelju na večer. To je isto rekao delegatu omladine te pozvao omladince u partizane. Drug 5. je rekao da će to biti teško zato što oružje nije na jednom mjestu a ljudi su se skrivali. Broj ljudi koji će poći drug 5. mu nije saopćio. Ipak je drug 5. javio da će drugovi i omladina iz Sinja biti u 10 sati u fratarskom lugu gdje će se sa

¹⁷ Marković Stjepan-Stevo

¹⁸ Perić Jozo

¹⁹ Buljan Vice

» Anušić Tadija

ostalim partizanima iz sinjske okolice sastati u 3 sata u jutro. To je bilo ugovoreno za nedjelju na večer. U 11 sati došlo je 13 omladinaca naoružanih i potpuno spremni. Znali su rukovati oružjem. Bili su stari od 23—25 godina. Stariji drugovi sa drugom 6.²¹ i ostalima nije došao. Također nije došao ni drug 4.²² iz Bitelića, a on ih je morao prevesti preko Cetine i kod Panja priključiti svoje ljude. Riješili su da sami pređu Cetinu. Usput su susreli druga 4. koji im je kazao da je njemu javljeno da dođe ujutro. Drug 1. smatra da je drug 4. lagao. Ostali su čitav dan u jednoj šumici par kilometara daleko od Bitelića. Tu su čekali ljude, druga 4. i Sinjski odred. Tek u ponedjeljak navečer došli su drugovi iz Sinja, odnosno Glavica sa drugovima 5. i 6. Bilo je 22 čovjeka sa puškama i mitraljezom koji je bio neupotrebljiv jer su mu falili dva dijela. Iste večeri došao je drug 4. sa 10 ljudi, ali su imali samo 3 puške. Tu je drug 1. održao sastanak sa drugovima 2, 4, 5, 6. Rješenje je da odred počne da djeluje na cesti Sinj—Livno, a drug 4. da sačeka sa 15 ljudi druga 7.²³ sa još nekoliko drugova iz Sinja i da ih pošalje za Sinjskim odredom. Drug 4. sam sa 15-toricom da drži most na cesti za Vrliku. Ostavili su drugu 4. dovoljan broj pušaka pošto je vod druga 7. trebao donijeti dovoljan broj pušaka za sve. Na zahtjev druga iz Sinja ostali su tu na mjestu još čitav dan. Tog dana došao je drug 3.²⁴ sa 3—5 čovjeka. Tog dana agitirali su među seljacima, govorili im da partizani su nac. oslob. vojska. Nisu održavali zborove jer je selo razbacano, ali su drugovi 6. i 3. obilazili komšiluk po komšiluk i razgovarali sa seljacima. To je bio utorak. Na večer drug 7. nije došao sa drugovima i Sinjski odred je krenuo u pravcu ceste. Drugovi iz Sinja doveli su odred u šumu blizu ceste. Hodali su čitavu noć, a drugovi iz Sinja su govorili da do šume ima svega 3 sata hoda. U odredu bilo je otprilike 48 ljudi, 10 njih bilo je bez pušaka. Iz Bitelića prišuljala se partizanima 3 seljaka katolika i 10 pravoslavnih. Čitav dan u četvrtak su se odmarali i čekali druga 7. Poslije podne razgovarali su gdje će biti najzgodnije ugroziti cestu. Drugovi 1. i 2. predlagali su da dođe jedna patrola od 6 ljudi sa drugovima iz Sinja koji poznaju teren, da izvide mogućnosti napada, a onda sutradan da se prede u akciju. Drugovi 5. i 6. su se protivili da se izlazi odmah sa oružjem i rekli su da će poći oni sami pošto tamo imaju svoje stanje. Drug 1. nije bio zadovoljan tim predlogom, ali pošto su oni bolje poznavali teren pristao je na predlog. Drug 5. je otišao sa još jednim drugom iz Slavice bez oružja u izvidnicu. 2 sata poslije njihovog odlaska čulo se 20 pušanih metaka u daljini 1—2.000 metara u pravcu kuda su oni pošli. Poslali su odmah patrolu da vidi tko i odakle puca. U suprot patroli vraćao se drug 5. a onaj drug koji je s njim bio pobjegao je. Drug 5. je ispričao da su ih napali iz zasjede prije nego što su pošli na cestu 4 civila i 2 ustaše. On je pucao iz pištolja, zastrašio ih i pobjegao natrag u logor. Poslije toga poslali su jednog druga u Bitelić da donese hranu (seljaci dali 300 kg. brašna). Uveče je hrana donešena. Došao je i drug 7. sa 25 ljudi, sa puš-

²¹ Romac Stipe

²² Bračulj Ivan

²³ Markulin Jure

²⁴ Buijan Vice

kama i jednim puškomitraljezom. Drug 7. je opravdao svoja zakašnjenja time što su Glavice bile blokirane i što nije mogao dignuti oružje. Sutradan komandir drug 2. obrazovao je vodove imenovao je vodnike (pravosl. seljak, drug 3,²⁵ član O. K. i drug 7.), poslao patrolu u izviđanje na teren, i jednu grupu drugova poslao po hranu u Bitelić. Pošto je čitav

O. K. bio u partizanima drug 1. je sazvao sastanak da se dogovori kako i gdje je najzgodnije probiti na glavnu cestu. Riješeno je da dvije patrole idu napred, a odred za njima. Da prije prelaza na cestu pretraže seljačke staje jer je tamo bilo sakrivenog oružja. Pošto je sutradan (petak) bila Velika Gospa i seljaci dolaze cestom u Sinj odlučili su da se sutra ne kreće nego neka samo patrole izviđaju teren. Čitav petak ostali su tu. U subotu poslije podne uputili su se u pravcu ceste. Kroz tri dana odmaranja komesar drug 1. je organizovao part. jedinicu u odredu. U jedinici su bili drug 7. član O. K. drug 8, član O. K., student skojevac omladinac iz Sinja i omladinac iz Glavica. Niko nije znao za postojanje part. jedinice. Ali pored sastanka jedinice drug 1. je održavao sastanke sa članovima O. K., tamo se savjetovao, a odluke prenosio na jedinicu. Time je jedinica formalno vršila dužnost dok je stvarno odluke donosio O. K. sa drugom 1. U subotu poslije podne krenuli su prema cesti. 10—15 ljudi nisu imali puške. O. K. je htio da se ide prema Vagnju, a drug 1. predlagao da se ide prema Bilom Brigu jer je tamo bilo mnogo kamenja i mislio je da će se kamenjem najbolje zakrčiti cesta. Sa dvije strane išle su patrole a u sredini glavnina. Patrole su pretraživale seljačke staje dok se glavnina prebacivala. Komandir je sa uzvišice davao pravac patrolama i signalizirao komandu. Kad je patrola došla na 1.000 metara blizu ceste opazili su ih seljaci koji su se uplašili i sa stokom počeli bježati prema Sinju (seljaci iz Tendžera), vičući da su to četnici. Odmah su poslali druga fi. u selo da objasni seljacima da su to partizani i da oni neće pljačkati selo. Druga 6. su seljaci prepoznali, on je razgovarao sa njima, ali ih nije mogao odvratiti od bježanja. Dok se drug 6. razgovarao sa seljacima, na cesti iza okuke seljaci su otvorili vatru na drugu patrolu. Drug 8. nije htio pucati na seljake nego je čekao kako će se razvijati stvar. Komandir je naredio glavnini da se primakne cesti. Kad su seljaci vidjeli da u odredu ima dosta ljudi, počeli su da bježe put Bilom Brigu i put Sinja. Kad se glavnina prebacila preko ceste na drugu stranu počelo je pucanje iz seljačkih kuća. Komandir je naredio levom i desnom krilu da se blokiraju kuće. Desno krilo je zaostajalo i komandir je poslao Markovića²⁶ da ohrabri ljude. Marković je to učinio. Partizani su pucali u kuće bez komande. Kad su se našli na čistini nisu mogli napred jer je gađanje bilo direktno u njih. Zato su uzimali zaklone. Komandir je naredio ljevom krilu da opkoli kuće, a onda čitavom odredu izdao komandu na juriš. Kad su sa desnog krila opkolili kuće, počele su iz kuća padati bombe. U noći koja se približavala iskoristili su neprijatelji slabo zaokruženje lijevog krila i pobjegli. Bilo je ustaša žandara i seljaka (30). To puškaranje trajalo je 3 sata. Od partizana nitko nije bio mrtav ni ranjen. Tada su

²⁵ Despotović Marijan

²⁶ Marković Stjepan, komesar odreda

pretresli kuće. Nisu našli ni ljude ni oružje. Tu su odmah poslali i dvije grupe da izvrše dva akta sabotaže. Jedna grupa presjekla je na cesti 8 tei. stubova i ponijela žicu sobom, a druga je podmetnula dinamit pod kanal ceste i jedan mali komad ceste je pošao u zrak.

U 4 sata poslije podne krenuli su dalje. Tada su otišli u pravcu Gljeva jer je drug 5.²⁷ mislio da će tamo nabaviti 2.000 metaka. Metke nije dobio, ali mu je obećano da će se metci dostaviti u najkraće vrijeme. Zatim je drug 5. vodio odred u okolicu Otoka da se opskrbe hranom. Seljaci im nisu htjeli dati hrane ni za novac. Tada je poslao drug 8. u Udovičiće da se raspita da li ispod Jabuke ima kakav partizanski odred i da donese hrane. Od seljaka su doznali da će seljaci naoružani od fratara poći u partizane. Pošto se drug S.²⁸ do 10 sati naveče nije vratio (nedjelja) drugovi su riješili da se pomaknu sa tog mjesta pošto su seljaci u Otoki neprijateljski raspoloženi prema partizanima i bilo je bolje izbeći sukobe s njima. Odluka je bila donesena od strane O. K. i part, jedinice da se odred povuče na mesto gdje je imao da vrši svoi zadatak. Vratili se preko ceste nešto niže od mjesta borbe i ulogorili se u šumi blizu Bajagića. Tu su dočekali dan (ponedeljak). Poslali druga u Bitelić kod druga 4.²⁹ da nabavi hrane, a drugu dvojicu u Sinj da donesu vijesti o ostalim odredima. Ovu dvojicu drug 4. je trebao povesti preko Cetine. Te noći dezertiralo je 7 omladinaca iz Sinja sa puškama. Prije borbe su takođe 2 omladinca bila dezertirala. Drug 4. je poslao hranu, a drugovi iz Sinja uopće se nisu vratili. Tu su čekali jedan dan, a onda se prebacili povrh Bitelića da tamo sačekaju direktive iz Sinja ili Splita. Tu su razgovarali sa seljacima, objašnjavali im protiv koga vode borbu. Seljaci zadržavali partizane, zavolili ih i htjeli da partizani ostanu tu jer su se bojali terora ustaša. Zborove nisu sazvali, jer je selo raštrkano, nego obilazili komšiluke. Seljačke odbore nisu obrazovali. U selu Vrdovu doznali su od seljaka koji iz Bitelića vode u Vrdovo stoku na pašu, da su ustaše i žandari proglasili da ako se partizani vrate u roku od 2 dana da im se neće dogoditi ništa, a u protivnom da će biti opkoljeni od tal. vojske. Zbog toga su ustaše slali žene iz Bitelića da se probiju do logora i da to jave partizanima. Dvojica su dezertirala i javila se u tal. kasarnu. Propaganda ustaša, pravoslavnih popova i učitelja uticala je naročito na pravoslavne seljake i oni su pod izlikom da idu po hranu dezertirali. Naime neke seljake komandir je puštao da pođu u selo da jedu i ako mogu ponesu i za ostale. Ovi se većinom nisu vraćali. Sve skupa od početka do sada dezertirao je 21 čovjek. Ranije 9 ljudi, a sada poslije ustaške propagande 12 ljudi. Kad se kuriri iz Sinja nikako nisu vraćali, poslali su majku jednog druga iz Bitelića da pođe u Sinj da se poveže sa jednim omladincem u Sinju. Žena je donijela prve vijesti iz Sinja. Drugovi su javili da su u Sinju strijeljana 24 druga. Zatim da se odred od 50 ljudi iz Sinja koji je bio krenuo za njima vratio natrag pošto su susreli 7 dezertera iz njihovog odreda i vjerovali su da se svi vraćaju natrag pošto nemaju hrane, kako su im to dezerteri pričali. Tu je bio pismeni izvještaj jednog druga iz fo-

²⁷ Anušić Tadija

²⁸ Despotović Marijan

²⁹ Bračulj Ivan

ruma. Tu su ostali bez ikakvih sredstava i bez novaca. Poslali su druga 6.³⁰ i omladinca po hranu i novac u Glavice i Sinj i poslije 2 dana se drug 6. vratio bez hrane, ali sa 1.500 dinara. Saopćio im je da su Sinj i Glavice blokirani, da su ljudi u bjegstvu i da je svaki rad onemogućen. Da se ne zna gdje je Splitski odred. Da nemaju nikakve vijesti iz Splita. Da je drug 8. koji je bio poslat u Udovičice po hranu, poslao hranu dan kasnije, ali da nije pronašao odred i zato se sam vratio u Glavice. Drug 1. nije znao ko je veza za Split, ali pošto je u Sinju prije polaska bio ostavljen jedan omladinac a u Glavicama 4 druga koji su ostali kao veza pretpostavljao je da se veza može ustanoviti tim više što mu je drug 13.³¹ prije polaska kazao da će u Splitu biti sve organizirano i da im šalje sve što treba pa čak i sanitetski materijal. Zato je uputio druga 6. opet u Sinj da uspostavi vezu sa Splitom. Kazao mu je da ako se veza ne bude mogla uspostaviti, nikako drukčije, onda će se moći preko druga 8. koji pozna drugove iz Splita jer su ga drug 1. i delegat iz P. K. još ranije slali u Split. Dok su čekali da se vrati drug 6. nezadovoljstvo u odredu je raslo i ponovo je dezertirala jedna grupa iz Sinja i Glavica (njih 8—10) sa oružjem. Uglavnom su to bili omladinci i partijci. Većina dezertera javila se ustašama i postalo je opasno dalje se zadržavali na tom istom mjestu jer je postojala mogućnost da ih ustaše pronađu. Ostalo je u odredu svega 15 ljudi. Zato su poslali tri druga da se probiju do Crnog Luga i izvide da li tamo postoje bosanski partizanski odredi koji bi se priključili njima. Oni su se vratili istog dana jer se nisu mogli probiti zbog blokade, naročito zato što je odred bio slab. Pokušali su da uspostave vezu sa pravoslavnim seljacima i da od njih doznaju za neku mogućnost prebacivanja u Bosnu, ali ni u tome nisu uspjeli. Pošto drug 6.³² još nije dolazio, riješili su da se odred povuče u Glavice, a u Biteliću su ostavili vezu, kako bi se ako bude nešto nova mogli sakupiti ponovo ovi iz Glavica i do Bitelića. Tu je odluku donio čitav odred. Krenuli su prema Glavicama 30/8. Bilo ih je 13. Dva dana su sjedili u Glavicama, ali ni tu nisu dobili nikakve vijesti. Tu su zaključili da se drug 2.³³ komandir, drug 1.³⁴ komesar i drug 3.³⁰ vrata u Split. U Glavicama komandir nije vidio druga 6. pošto se skrivao. Tu je našao druga 8. i ovaj mu je kazao da je poslao jednog druga u Split i da bi mogao biti već natrag. Zadnju večer prije polaska za Split, vratio se drug iz Splita i rekao im je da je iz Splita javljeno da se prebace u Crni Lug i tamo povežu sa III. četom IV. bataljona.³⁶ Pošto su to oni već bili pokušali i nisu uspjeli, drugovi 1, 2. i 3. nastavili put za Split.

Za sebe smatra da kao politički komesar nije zadovoljio jer nije dovoljno sposoban za tu funkciju. Na pitanje da li je odred pored svih objektivnih poteškoća i organizacionih nedostataka mogao pokazati više inicijative, više energije i uspostaviti bolji kontakt sa seljacima, on je

³⁰ Romac Stipe

³¹ Amulić Ivo

³² Romac Stipe

³³ Mrduljaš Paško

³⁴ Marković Stjepan

³⁵ Buljan Vice

³⁶ Vjerojatno se odnosi na bataljon «Starac Vujadin» 1. krajiškog NOP odreda koji je djelovao u sjevernom dijelu Livanjskog polja.

odgovarao da je sa selima teško bilo uspostaviti kontakt i birati seljačke odbore jer to u stvari i nisu sela nego raštrkane kuće. Jedino Bitelić i Gljevo veća sela, a u Gljevu seljaci su neraspoređeni prema nama. Osim toga smatra da je najveći neuspjeh u tome što je Splitski odred nastradao i nije se spojio sa ostalim odredima, jer bi tek onda bilo moguće u potpunosti izvršiti plan. Računa da bi se onda imalo u borbi 2.000 do 3.000 ljudi, a to bi već bila snaga koja bi bila sposobna da podigne narod u borbu. S druge strane neuspjeh Splitskog odreda pokolebao je moral u Sinjskom odred i ponestalo je energije da se akcije sprovedu do kraja.

Zatim akcije se nisu mogle izvoditi zbog oportunističkog stava drugova iz Sinjskog O. K. Bojali su se da ustaše ne popale njihove kuće u okolini Bitelića. (Utjecaj drugova 5.³⁷ i 6.³⁸ u tim krajevima je veliki i komandir i komesar nisu mogli suprotstaviti svoj autoritet čak ni među samim partizanima. Drugovi 5. i 6. su govorili kako nije trebalo imenovati komandira i komesara iz Splita jer su oni sami mogli sve organizovati i voditi. Sam komesar nije bio sposoban da njihov uticaj sabije i da se odupre njihovom oportunizmu, i ako je osjećao da odred ne sprovodi ono što je pred njega bilo postavljeno.

Komandir nije imao autoriteta i zbog toga što je htio da uživa privilegiju u odred naravno u hrani i to je opravdavao bolešću i tegobnim životom kojega je do tada vodio kao španski borac. Zato ga u odred nisu voleli, a i oportunisti su to iskorišćavali. Između druga 7.³⁹ i omladinca koji je ranije bio vezan za Buljana dolazilo je do sukoba. Drug 7. ga je kritikovao zbog demoralizatorstva koje je omladinac vršio u odred. On je to objašnjavao ranijom vezom sa Baljkasom. Sam komandir nikad nije mogao omladinca na djelu da uhvati, ali su drugovi u odred govorili da on zaista djeluje demoralizatorski. Drug 5. i 6. drugarski su se odnosili inače. Teško su nabavljali hranu. Bilo je dana kada ništa nisu jeli. Seljacima su plaćali brašno po 800—900 din., a inače je brašno 400—500 din.

Što se tiče opšte organizacije smatra da je bilo prekratko vrijeme. Pošto se poznavao oportunizam sinjskih drugova, trebalo je ranije na teren poslati dobre rukovodioce iz Splita koji bi formirali odrede i rukovodili s njima na terenu.

Što se tiče ponovnog odlaska u partizane smatra da bi to bilo moguće kad bi se pojačao teror ustaša naročito u pravcu oduzimanja žita seljacima. To bi jedino natjeralo seljake u pokret u borbu i priključili bi se masovno (75%) partizanima. Organizirati partizanske odrede koji ne bi imali podršku seljaka smatra da ne bi imalo uspjeha.

Broj 2.⁴⁰

Član partije od 10/10. 1940. god.

U petak 8/8. Mirko⁴¹ mi je kazao da postoje već 4 grupe partizana od 20 ljudi i to u Dicmu, Biteliću, Jabuci i na cesti Sinj—Livno. On je

³⁷ Anušić Tadija

³⁸ Romac Stipe

³⁹ Markulin Jure

⁴⁰ Mrduljaš Paško

⁴¹ Kovačević Mirko-Lala

razumio da one već postoje, a ne da ih treba tek formirati. (»Možda sam Mirka krivo razumio«). Trebao je čim stigne u Sinj da pošalje kurira u Dicmo s porukom da se drugovi iz Dicma sprema da pođu u obližnju šumu i da tamo čekaju Mirka. Kad se susretnu neka mu jedan pride i neka mu rekne »Dolazim od Paške, tražim Galu«. Mjesto sastanka moralo je biti samo Dicmo. Uopće se ne sijeća da bi bilo tko, niti Mirko niti drug 13.⁴² spominjali selo Krušvar. Isto tako nezna da se Dicmom naziva čitav jedan kraj od nekoliko sela. Ujedno je poručio da Dicmo drži vezu sa Jabukom. Nije izričito poručio da se odred iz Splita pridruže i drugovi iz Dicma, ali je to smatrao sasvim prirodnim. Komesar je mogao čuti kad je on ovo govorio. Da li je zaista čuo, on ne zna. Poručio je još da se u malo kroz lo vrijeme provede nešto jača propaganda i da drug dođe u šumu blizu Jabuke sa svim ljudima, naročito kompromitovanim jer bi ih vlasti i onako mogle da uhapsu. Komesar je zatim energično tražio da iste noći dođu Sinjani. Došlo ih je samo 13. Otišli su u Fratarski Lug. Tamo su trebali dočekati druga 5,⁴³ ali on nije stigao. Poslije je došao sa 20 ljudi. Ujedno im je rekao da za njima dolazi druga grupa sa 2 puško-mitraljeza. Pridružilo im se 10—15 seljaka iz Bitelića većinom pravoslavni. Imali su samo dvije puške. Njima je rečeno da ostanu i da čuvaju Bitelić od ustaša. Oni su u broju 32 krenuli prema cesti Sinj—Livno. Sa ishranom je bilo vrlo teško. Nezna da li se ikog poslalo u Sinj po vijesti. Kad je drug 5. išao da vidi cestu pripucali su na njega neki seljaci izgleda da je među njima bio i jedan u uniformi. Kroz to vrijeme došla je grupa iz Glavica, sa 20—27 ljudi. Bilo ih je u svemu oko 60. Onda su odmah poslana dva druga u Glavice da uspostave vezu i da se pobrinu za hranu. Sve odluke i vojnoga karaktera donešene su na sastancima koji se održavaju često a kojima su prisustvovali komandir, komesar i drugovi 3,⁴⁴ 5,⁴⁵ 6,⁴⁶ 7,⁴⁷ i još neki. Uputili su se prema cesti sa dvije patrole seljaci su ispred njih bježali, sa čitavom stokom. Tu se razvila borba koja je trajala od 2—3 sata. Njih je moglo biti oko 20—25. Od naših niti jedan ranjen niti jedan ubijen, svi protivnici pobjegli. Priznajem i odmah sam uvidio da je bila greška što se nije dalo dovoljno pažnje lijevom krilu i to što nisam poslao dovoljan broj ljudi na tu stranu, zatim što se nisam pobrinuo da to krilo bolje napreduje i što sam lično otišao na desno krilo a trebao sam otići na lijevo krilo. Poslije su prerezali nekoliko stupova telef. i postavili straže. Vratila su se dva kurira i donijeli vijesti da je u Biteliću opasnost. Napustili smo most na Panju jer su Talijani prolazili na vježbe. Sa Sinjom i Glavicom još nisu bili dobili nikakvu vezu.

Otišli smo u Kamešnicu, poslali smo druga 8.⁴⁸ u Udovčice. Toga dana ostali potpuno bez hrane i ljudi su bili nezadovoljni. Zbog toga što nije bilo hrane i što mu je Mirko govorio da se uvijek drže ceste vratili su se natrag. Tada su sedmorica ostavila odred i odnijeli sobom puške. Ovaj

⁴⁵ Amulić Ivo
⁴³ Anušić Tadija
⁴⁴ Buljan Vice
⁴⁵ Anušić Tadija
⁴⁶ Romac Stipe
⁴⁷ Markulin Jure
⁴⁸ Despotović Marijan

odlazak su javili drugu 7. Mnogi su se strepili prelazu preko ceste, ustvari bio je veoma lagan. Radi hrane približili su se Biteliću. Sinjani u odredu su bili džepari i kradljivci. Te noći opet je pobjeglo 3—4. Na putu su ostavili mitraljez. Kad su došli blizu Bitelića seljaci iz tog mjesta tražili su dozvolu da pođu za kratko vrijeme kući i da će donijeti hrane. Takvih 10—12 nije se više vratilo. Novaca im je već ponestajalo. Kupili su 6—7 bravi. Novac kolektiva držao je drug 6. Pojedinci su također imali novac. Neki su kupovali za sebe, a neki su od seljaka na dar dobivah. Drug 2. imao 30 dinara koje mu je komesar na putu za Sinj dao. Novac nije predao u kolektiv. Za ishranu se brinuo drug 3.

U Sinj su zatim poslali druga 6. da donese hrane i uredi vezu sa Splitom sve dotle nisu čuli ni jedne jedine vijesti o Splitskom odredu, a to je bilo nekoliko dana poslije Velike Gospe. Drug 6. je trebao ostati u Glavicama i održati vezu sa Splitom. Poslije dva-tri dana vratio se i donio 1.500 dinara ali ništa iz Splita nije doznao.

Još kada su bih na cesti Sinj—Livno poslali su jednog druga u Sinj. Drug 3. mu je dao sirenu i upute, a on je otišao i prijavio se na ustaški stan. Izgleda da ostalo ništa nije odao.

Po drugi puta smo poslali druga 6. u Glavice a jednog Sinjanina u Sinj, zato što je drugu 6. bilo teško poći u Sinj. Ovaj sinjanin im je slao radio vijest: sa sovjetskog fronta. Ostalih vijesti se ne sijeća. O sudbini Splitskog odreda čuli 2—3 dana prije strijeljanja. Otišli smo iznad Bitelića na granicu Bosne i Dalmacije. Čuvali su stražu i pomagali seljacima u poljskim radovima. Onda su se vratili u Bitelić. Ostali su samo 2 dana. Drugog dana su održali sastanak (komandir, komesar, drugovi 3,⁴⁹ 4,⁵⁰ 5,⁵¹ 7 52 j g 53 2 iz Bitelića). Zaključili su da je boravak nemoguć, jer se ne može kupovati ni donositi hrana, jer su ljudi iz Sinja dezertirali, a oni iz Glavica su se komešali. Vijest o Splitskom odredu je teško djelovala a osim toga nije bilo nikakve veze sa Splitom. Radi toga odredili su da ostave 2 mitraljeza i 10 pušaka ljudima iz Bitelića. Sedmorica iz Glavica koja su još ostala riješeno je da odu kućama. Komesar, komandir, drugovi 3, 5. i 7. takode da se vrata kućama. Znači raspad odreda, ali tu riječ nisu nikada izrekli. Drug 3. je bio odličan. Drug 1.⁵⁴ nije bio loš. Ništa mu ne bi mogao prigovoriti. Ljudi ga nisu mrzeli, ali ipak su bili bliži svojim poznatim drugovima. Ljudi su se pokazali loši kad su dolazili blizu sela jer su htjeli bježati. Bilo je sporova.

Za sebe kaže — meni su neki sinjani prigovorili što sam ušao u selo da jedem. To su bili lopovi iz Sinja. Drugovima sam objasnio da me boli stomak i da će mi zelje pomoći. Komesar mi nije prebacivao a kada mi je rekao da ljudi negoduju ja sam prekinuo (uporedi iskaz Markovića). Komesar je drugovima tumačio da sam ja bio u Spaniji i Kampu i da ja zaslužujem više nego oni. U jednoj kući gdje smo kupovali mlijeko me-

⁴⁹ Buijan Vice
⁵⁰ Bračulj Ivan
⁵¹ Anušić Tadija
⁵² Markulin Jure
⁵³ Despotović Marijan
⁵⁴ Marković Stjepan

ne je poslao drug 3.⁵⁵ i tamo sam dobio mlijeko samo za sebe. Kod drugog smo 2—3 puta pili mlijeko kad smo ostajali kod njega poslije večere. Jednom kad sam ostao bez ručka otišao sam u jednu kuću i naručio 6 jaja. Drugi put sam imao grčeve u stomaku pa sam poslao da mi se donese 1 litar vina. Vino doduše nije za grčeve, ali eto bila mi je želja. »Priznajem da sve to nije trebalo raditi«. Sto se tiče opće kritike imao bih da kažem ovo:

1. Ljudi su neposlušni.
2. Kuriri bi trebali biti povjerljivi ljudi.

Vjerujem u uspjeh da je došao Mirko⁵⁶ sa Splitskim odredom. Moral nisam izgubio, samo za borbu u šumi nisam radi grčeva u stomaku i reume. **Zena** moja znade da sam bio u partizanima. Ja joj nisam rekao. Ona sumnja čak i to da sam bio komandir.

Broj 3.⁵⁷

Poslije početka rata Njemačke i SSSR-a nalazio se u Splitu i drugovi su ga pozvali da je potrebno da dođe u Sinj. Kad je u Sinju postalo opasno da živi zbog ustaša, obavjestio ga je jedan drug da pođu u Udovčice, nedaleko Udovčića pored reke Rude skrivao se 15 dana! Jednog dana u Udovčićima održao je zbor seljacima i otvoreno govorio da je komunist i da se bori protiv Pavelića. Ujedno pozivao i seljake u borbu. Takav zbor održao je i u Otoku. Poslije nekog vremena pozvan je u Glavice gdje je prisustvovao sastanku na kome su bili drug 1.⁵⁸ i drug iz P. K. Tu je njemu dat zadatak da pođe u Jabuku sa drugom 8.⁵⁹ i da tamo organizira odred za vršenje sabotaze i ubijanja tal. oficira i crnokošuljaša. 2 dana je čekao na drugu 8. i tek onda krenuo za Jabuku. Tu je sazvaio sastanak od 10 sela, ali drug 8. je predložio da on tamo ne ide pošto ga poznavaju, nego da će sam drug 8 otići. Drug 3. je pristao a zato je u samoj Jabuki govorio i pozivao seljake na borbu. Po noći došla je žena jednog druga i javila da je u Grabu bilo hapšenja i da će ustaše doći u Jabuku, neka r'ato bježi. On je krenuo prema selima gdje je drug 8. držao sastanak, ali druga 8. tamo nije pronašao. Tada je otišao prema Cačvini. S njim su bila još trojica. Tu trojicu dali su mu drugovi iz Glavica, a bili su u stvari lumpovi. Nikoga nije imao sobom iz okolice Jabuke i Čačvine. U Jabuki nije našao ni pušaka ni municije. Ljudi spremnih takode nije bilo. Drug 8. mu je kasnije pričao da je na onom sastanku od 10 sela bio prisutan jedan jedini čovjek.

Jednoga od one trojice poslao je poslije odlaska iz Jabuke u Jabuku da ispita kako stoji stvar. Jesu li ustaše dolazili. Ovaj se vratio zajedno sa drugom 8. i javio da je u Jabuku sve mirno. Ponovo se vratio u Jabuku, ali je ujutro jedan drag javio neka odmah bježe jer je dolazak ustaša siguran. Sad zajedno sa drugom 8. pođe u Cačvinu, i odatle pošalje druga u Strmodolac da javi drugovima da oni dolaze i da bi želeli razgovarati

⁵⁵ Buljan Vice
⁵⁶ Kovačević Mirko-Lala
⁵⁷ Buljan Vice
⁵⁸ Marković Stjepan
⁵⁹ Despotović Marijan

sa ljudima koji su spremni za borbu. Jedan drug odveo ih u Strmodolce ali im odmah javio da je tu opasno i sklonio ih u stine između Čaporica i Strmodolca. Odatle su poslali druga u Jabuku da izvidi što ima nova, a jedan drug je odatle poručio da se odmah vrate u Glavice. Sa drugom

8. i onom trojicom krene i zaustavi se u Udovčićima, odakle pošalju kurira da još jednom dobro raspita. Po kuriru ponovo dobiju nalog da dođu u Glavice i da će ih iza Cetine čekati drug da ih dovede do Glavica. Iza Cetine ih nitko nije čekao i oni su sami došli u Glavice. U Glavicama mu je rečeno da mora poći sa partizanima u Bitelić, ali da mora malo sačekati na drugu partiju pošto je jedna već otišla. Sutradan je došao drug 6.⁶⁰ sa 30 ljudi. Tu su bili drugovi 5.⁶¹ i 7.⁶² Svi su krenuli prema Biteliću, a druga 7. ostavili u blizini Glavica. To je bilo u ponedjeljak naveče. Prešli su preko Cetine i kod Bitelića spojili su se sa grupom u kojoj su bili drugovi 1.⁶³ i 2.⁶⁴ Sve zajedno bilo je 45—60 ljudi. Riješili su da pođu prema Vagnju i da uzput vrše sabotažu. Tamo su se imali sastati sa još nekim odredima. Logorovali su u jednoj šumi. Drug 7. još nije bio stigao Riješili su da ne preduzimaju nikakve akcije u petak Velika Gospa jer bi to naškodilo samim seljacima. Druga 5. su poslali sa još jednim u izvidnicu prema Bosni. Na putu su pripucali na njega i on se vratio, a onaj drugi pobjegao. Opalilo je 10 metaka i odred se htio povući, ali pošto nisu našli zgodan put, vraćali su se natrag prema Biteliću. Na putu susreli su druga 7. sa grupom ljudi. Kad su se susreli drug 7. se svađao sa drugovima 5. i 6. Tu su se zaustavili i obustavili put za Bitelić, s tim da se ponovo vrate za Vaganj. Na putu između Vagnja i Bilog Briga pri prelazu na cestu počela je pucnjava, čuo je komandu na juriš. Pucnjava je trajala najviše 1 sat. Nije znao zapravo odakle dolazi. Ležao je za zaklon i neprijatelja nije ni otkud vidio. Kad je završila pucnjava ostali su nedaleko tog mjesta neko vrijeme i on je dobio zadatak da sa drugom 6. siječe telef. stubove. Otsjekli su 5 stubova i žicu ponijeli sa sobom. Tada su riješili da se približe Gljevi. Druga 8.⁶⁵ su poslali u Udovičice po hranu. Pošto do naveče nije došao odred je krenuo prema Biteliću. Tu su ostali nekoliko dana, razgovarali sa seljacima. Kroz cijelo vrijeme bilo je mnogo dezertera. Odlučili su da se vrate u Glavice. Tu su onda sa drugovima 1. i 2. odlučili da krenu za Split. U Glavicama po povratku dobili su 2.000 kuna, od toga su potrošili 300 kuna, ostalo je kod druga 3.⁶⁶ Ne zna koliko su novca imali u odredu. On nije bio ekonom nego je samo prilikom jela dijelio jednake porcije.

Komesar je uživao simpatije, komandira nitko nije volio. Tražio je specijalne privilegije u hrani i izgovarao se da ga boli želudac. Komandir nije dobro i dovoljno obučavao ljude rukovanju oružjem. Drug 3. je stekao dojam da je komandir nepismen. Komesar nije govorio dovoljno o političkim zadacima. Komandir nije nikada isprobao oružje tek u potrebi

⁶⁰ Romac Stipe
⁶¹ Anušić Tadija
⁶² Markulin Jure
⁶³ Marković Stjepan
⁶⁴ Mrduljaš Paško
⁶⁵ Despotović Marijan
⁶⁶ Buijan Vice

konstatovali su da je mitraljez pokvaren. Za druga 6.⁶⁷ kaže da rado uzajmljuje novac i teško vraća. Zna da je drug 6. drugove koji su novčano pomagali partiji iskorištavao i za svoje lične pozajmice. Smatra da je inače jači politički od druga 5.⁶⁸ Odluku partije o dolasku partizana primio je bez kritike i tražio da se odmah krene. Drug 5. je prigovarao da je vrijeme kratko. Drugovi su odbijali sa objašnjenjem da odred nije jak i sposoban za to. Predlagao je da se ide u Gljev i uzme municija, a drugovi su odbili. Odbili su također kad je predlagao da se u Otoku oduzmu konji. Predlagao je da se u Bosni povežu sa pravosl. seljacima, da im se govori o borbi partizana i da ih se povede sobom. Drugovi su također odbili. Priznaje da je sve to morao energičnije postaviti i dati više od sebe u akciji zauzimanja sela.

Smatra da je od organizacionih priprema od kojih je ovisio uspjeh partizanske borbe izvršeno svega 25%.

Naglašava još jednom da komandir nikako nije odgovarao svojoj dužnosti. Napominje naročito da nije dobro postavljao straže u logoru i među drugovima izbijale su svađe ko će koga i kada zamjeniti na stražu. Za komesara smatra da je morao biti energičniji i odlučniji i ako mu je to teško bilo postići, zbog nediscipline i demoralizatorstva koje je vladalo u odred.

U početku pucnjave primjećuje da su se neki drugovi nepravilno i nedisciplinovano držali. Drug 7.⁶⁹ je vikao: »živio drug 3«.⁷⁰ Ostali su pucali u zrak i ako je komanda glasila da se puca, a znali su također da partizani pucaju samo onda kada dobro vide svoj nišan. Za ishod borbe smatrao je da je mogao biti bolji, da je komandir znao bolje komandirati.

Zali se što je pri bježanju iz jednog mjesta u drugo bio ostavljen bez hrane i skloništa na duže vrijeme. Isto tako kritikuje za vršenje sabotaze (sječa žice) nisu imali potrebno orade (samo čekić i pilu) i da je zato sabotazu bilo teško vršiti.

⁶⁸ Anušić Tadija

⁶⁹ Markulin Jure

⁷⁰ Buij an Vice

**PRIJEDLOG PARTIJSKE KOMISIJE POKRAJINSKOG KOMITETA KP
HRVATSKE ZA DALMACIJU POČETKOM RUJNA 1941. ZA KAŽNJAVANJE
ČLANOVA KPH ODGOVORNIH ZA NEUSPJEH PRVIH PARTIZANSKIH
ODREDA U DALMACIJI¹**

Poslije saslušanja komisija predlaže:

Za druga 1.² isključenje zbog neispravnog držanja prema seljacima. Na sumnju seljaka da je on četnik nije im pokušao objasniti da su partizani, tj. narodna oslobodilačka vojska. Na dalju prijetnju seljaka on je odgovorio pucanjem. Zatim pri bježtvu od seljaka pokazao je logor čimo je dao povoda sukobu. Poslije povratka pričao je o raspadu i propasti odreda čime je izazivao demoralizaciju. Isto tako pričao je da je bio saslušan od komisije, unatoč toga što je bio naročito upozoren da ne smije nikome da priča.

Za druga 2.³ isključenje radi neispravnog držanja prema seljacima i radi prokazivanja logora i radi pričanja o raspadu odreda poslije povratka. Osim toga on je pred komisijom lagao da mu nije bilo poznato kako se treba ophoditi prema seljacima, i ako su o tome drugovi komandir i komesar 2 sata govorili na Mosoru.

Za druga 5.⁴ strogi ukor jer je bio neiskren pred komisijom i tvrdio da nije čuo komandu pri povlačenju, da nikoga nije vidio od drugova kuda su se povlačili i da je bio prisiljen da se sam skloni u obližnje kukuruze. Komisija smatra da je to netačno jer drugovi koji su bili oko njega izjavili su svi da su komandu za povlačenje čuli. Komisija je prema tome utvrdila da bi on bio otpao iz odreda da je i postojalo organizovano povlačenje. Isto tako on se nije trudio da svojim izjavama omogući komisiji da dobije pravu sliku borbe i napada odreda.

Za druga 3.⁵ koji je kandidat postao strog ukor radi grubog kršenja konspiracije. I prije polaska i poslije povratka pričao je o partizanskom odredu na nepotrebnim mjestima. Pred komisijom to nije priznao.

Drug 6.⁶ Bio je iskren u davanju izvještaja o borbi u odredu kao i o samome sebi, da on nebi drugi put otišao u partizane jer da ne bi mogao više izdržati ovakav napor, put i borbu. Komisija prema tome smatra da ga ne treba izbaciti iz kand. grupe, ali da zbog neodlučnosti inesprenosti na sve zadatke za sada ne bi mogao ući u partiju.

¹ Kopija dokumenta (tipkana na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-4/21.

² Nešković Veljko, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

³ Marković Indo, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

⁴ Alfirević Tonči, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

⁵ Srdelić Paško, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

⁶ Matutinović Svemir, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

Za druga 8.⁷ komisija smatra da je bio korektan i da može ostati u partiji.

Za druga 4.⁸ ukor radi kršenja konspiracije (pričao je ocu prije polaska).

Za druga 10.⁹ da je bio dobar i da može ostati u kand. grupi.

Za druga 7.¹⁰ da je bio dobar.

Za druga 15.¹¹ ukor radi kolebljivosti, neizvršavanja svoje dužnosti i labavosti prema članovima odreda (kao vodnik II. voda nije znao mjesto sastanka sa I. i III. vodom. To je dovelo do toga da je vod zalutao. Nije poznao vodiča i nije kontrolirao kuda ih on vodi. Rezultat toga je bio da je vodič pobjegao i da ni danas ne zna koje on. Nije poduzeo ozbiljne mjere — izvidnice — da pronađe I. i III. vod. Dozvolio diskusiju među članovima odreda i nije spriječio dezertstvo i demoralizaciju).

Za druga 16.¹² strogi ukor sa posi, opomenom radi grubog kršenja discipline i konspiracije (došao iz zalutalog voda sa zadatkom da dovede vodiča, a on je onda izjavio da više neće ići u partizane. Prekršio konspiraciju što je otišao kući i ako je morao da se skriva dok svoj zadatak ne izvrši. Tu je priznao ženi da je bio u partizane).

Za druga 11.¹³ isključenje radi bježanja iz svog sela u momentu kad je trebao da dočeka Splitski odred, kojega je trebao da snabdije hranom, vodom i da ga prebaci dalje. Bježanje je proizašlo iz kukavičluka i ako on to opravdava bolešću. Zatim zbog neizvršavanja zadataka da organizira saboterski odred od ljudi iz svog kraja. Zatim radi neiskrenosti pred komisijom i radi donošenja antipartijske odluke u svojoj jedinici, koja se odnosila na dezertstvo.

Za druga 1.¹⁴ moglo se utvrditi da je pošten i odan. Sam priznaje da nije bio dovoljno sposoban za rješavanje zadataka koji su ležali na njemu kao političkom komesaru. Iznad svega nije bio samoinicijativan i energičan. To se vidi po tome što nije u momentu demoralizacije u odred u pokušao tu demoralizaciju spriječiti, i stvoriti raspoloženje za probijanje odreda u Bosnu i ako sam kaže da su zato postojale mogućnosti. Bez direktive rukovodstva (P. K.) raspustio je odred i ako je imao mogućnosti da odred još drži na okupu. Uzevši u obzir njegov dugogodišnji par. staž i njegovo odgovorno mjesto u odred u ovi nedostaci zahtjevaju strogi ukor s pos. opom.

Drug 2.¹⁵ svojim nedostojnim i nepoštenim ponašanjem razbija autoritet partije i rukovodstva odreda i ujedno demoralizatorski utiče na drugove u odred. Sebe smatra naročito privilegovanim pri djeljenju i do-

⁷ Bužančić Andrija, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).
⁸ Jadrić Josip, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).
⁹ Anđelinović Ante, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).
¹⁰ Ajduković Mate, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).
¹¹ Blašković Tomo, komandir 2. voda Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).
¹² Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi (vidi dok. br. 38).
¹³ Despotović Marijan, član OK KPH Sinj (vidi dok. br. 38 i 41).
¹⁴ Marković Stjepan, politički komesar Sinjskog NOP odreda (vidi dok. br. 41).
¹⁵ Mrduljaš Paško, komandir Sinjskog NOP odreda, (vidi dok. br. 41).

bivanju hrane. Pokazao se vojnički nesposoban i u borbi kukavica. Pri sukobu dozvoljava da lijevo krilo bude slabije od desnog i ako je ono bilo važnije u samom napadu. Ne šalje lijevom krilu pojačanje, niti mu sam polazi u pomoć. To je proizašlo iz ličnog kukavičluka. To je isto omogućilo neprijatelju da pobjegne bez gubitaka i ako je brojčano bio slabiji od odreda. Uopće drug 2. je lažljiv, hohštaplarski i tip tudi partiji.

Drug 3.¹⁶ nije partijac niti je dostojan da to bude. Što više bilo bi potrebno suzbiti popularnost i autoritet koji uživa u masama jer to nezaslužuje i nije pouzdan.

Drug 1.¹⁷ otišao je u partizane bez volje. Privuklo ga je samo to, što mu je rečeno da ide za to što je iskusniji partijac i što je u odredu dobio odgovornu funkciju. U odredu nije uzeo na sebe niti izvršio ni jedan jedini zadatak. Bio je stran u svim pitanjima odreda. Kao polit, komesar i partijac nosi glavnu odgovornost za neizvršavanje zadatka odreda i za kukavičko bježanje i paniku. Mjesto da svojim autoritetom i pravilima discipline spriječi paniku, on nepravilno saziva sastanak partijaca koji su i sami bili paT u paniku i dozvoljava da njihova panika utiče na čitav odred, a on je u tome našao izgovor što je i sam pristao na povlačenje. Osim toga pri samom formiranju i polasku odreda dozvolio je da vodovi krenu u većem razmaku zbog čega su se i izgubili. Isto tako nije htio ostati u I. vodu nego je ostao u III. vodu zajedno sa komandrom i tako su prva dva voda ostala bez rukovodstva. To se najbolje pokazalo kad su prva dva voda došla u sukob sa ustašama. Predlaže se isključenje.

Drug 2.¹⁸ je odan i pošten. I ako oficir, pokazao se na dužnosti komandira vojnički nesposoban. Pravi najgrublju vojničku grešku razdvajanja i gubljenja veze sa vodovima. Dozvoljava bježanje i u njemu se odriče svog autoriteta i svoje uloge komandira. Povodi se za paničarom vodičem, koji je samovoljno poveo odred u smjeru kuće. Komisija smatra da može ostati kandidat, ali da mu se mora dati strogi ukor.

Za druga 3.¹⁹ isključenje radi kukavičkog držanja i paničarstva u sukobu. Kao vodnik nije pokušao dati nikakav otpor, nego je skupa sa osalima bježao bez ikakve komande za povlačenje.

Za druga 4.²⁰ isključenje radi tvrdokornog paničarstva i navođenja čitavog odreda na bježanje. Pri tome nije slušao komandu komandira nego je odred vodio sam na svoju ruku. Želio je što prije povratiti se svojoj kući.

Drug 5.²¹ je pošten, ali nije dovoljno razvio svoj uticaj u vodu i ako je kao dugogodišnji član partije mogao i morao. Naprotiv sam se dao zavesti od paničara. Predlaže se ukor.

¹⁶ Buljan Vice, iz Sinjskog NOP odreda (vidi dok. br. 41).

¹⁷ Dumančić Božo, politički komesar Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

¹⁸ Odrlićin Čiro, komandir Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

¹⁹ Grubišić Mile, vodnik 2. voda Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

²⁰ Cerina Jakov, vodič 3. voda Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

²¹ Zičić Ivan, vodnik 3. voda Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

Drug 1.²² snosi odgovornost za nedovoljnu organizacionu i političku pripremu Solinskog odreda. To se vidi po tome što uopće nije vodio brigu da se pronađu dobri vođači i što nije kontrolirao da li su vodovi formirani prije dolaska komandira i komesara. Odgovoran je i za nekonspirativnost u organizaciji odreda Solinskog. To se vidi po tome što je na sastanak pri pozivanju u partizane pozvao 100 ljudi, od kojih mnogi nisu trebali ići. Isto tako pri određivanju ljudi u vodove dao je direktivu da se pored 15 ljudi svakog voda izabere rezerva od još 5 ljudi, koji su došli na samo mjesto polaska a u partizane nisu pošli. Rezultat toga bilo je to da je čitav Solin znao za odlazak partizana. Sam je priznao da su se drugovi prije polaska opraštali, a za sebe veli da je učestvovao na zajedničkoj večeri; samo naglašuje da je to bilo sve konspirativno izvedeno, i ako to u stvari nije bilo tako. Kao komesar u Kaštelanskom odredu držao se ne drugarski, netaktički, čak i bahato. Pri izvjesnim nesporazumima drugove nije saslušavao nego ih je napadao i vređao, čak im se prijetio sa oružjem, a na komisiji to nije priznao. Takvo držanje izazvalo je kod članova odreda neraspoloženje i demoralizaciju. Odred se podijelio na dvije grupe: solinsku sa komesarom i kaštelansku. To je izazvalo nesklad i nedisciplinu. Strogi ukor i (smijeniti) ga kao sekret. M. K. Solin.

Drug 2.²³ nije napravio nikakve — ozbiljne pogreške ali nije svojim odredom komandovao ni dovoljno energično ni sposobno. Pridobio je simpatije ljudi. Dozvolio je komesaru da preuzme i ulogu komandira i nije energično kritikovao pogreške komesara što bi svakako bilo donilo koristi samom odredu.²⁴

²² Gizdić Drago, tada sekretar Mjesnog komiteta KPH Solin, bio zadužen za formiranje Solinskog NOP odreda. Istodobno je obavješten od PK KPH za Dalmaciju da je postavljen za političkog komesara Kaštelanskog NOP odreda i zadužen za njegovo formiranje (vidi dok. br. 39 i 40).

²³ Roje Ante, komandir Kaštelanskog NOP odreda (vidi dok. br. 40).
²⁴ Ovakve mjere Partije bile su neophodne s obzirom na tešku situaciju u kojoj se, u to vrijeme, našao NOP u Dalmaciji. Članovi Partije su ove mjere shvatili opravdanim i s njima se u potpunosti složili, što dokazuje njihovo kasnije držanje sve do kraja rata. Oni su to potvrdili u svim situacijama i dokazali svoju odanost Partiji izvršavajući i najteže zadatke koji su im bili postavljeni.

BROJ 43

IZVJEŠTAJ SEKRETARA MJESNOG KOMITETA KPH ZA ŠIBENIK
IVE DRUŽICA OD 5. RUJNA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH
ZA DALMACIJU O RAZBIJANJU ŠIBENSKOG PARTIZANSKOG
ODREDA¹

Drugovi,

U prilogu dostavlja se zapisnik o saslušanju P. M.,² G. J.³ i B.,⁴ koji su se sa M.⁵ vratili.⁶

B. B. nije mogao biti saslušan, jer se do njega nije još moglo doći. Ako je nužno imenovanog će se naknadno saslušati i dostaviti zapisnik o saslušanju.

P. M.⁷ saslušao je drug Jura,⁸ a G. J.⁹ i B.¹⁰ drug Valent.¹¹

Drug M.¹² nije saslušan, jedno što je trebao otputovati, a drugo jer je pokazivao znakove neraspoloženja prema saslušanju s naše strane.

Ako se od nas traži mišljenje u ovoj stvari smatramo, a na osnovu svega što proizlazi iz zapisnika kao i pričanja druga M., da je u ovoj akciji drug M. učinio dosta propusta. Vjerujemo, da ovi propusti nisu produkt neodanosti ili zlonamjernosti, nego prosto produkt neupućenosti u stvar, koja je kako za njega tako i za nas mnoge potpuno nova. U akcijama koje su započete niko od nas nije imao dosta iskustva.

Smatramo da su propusti druga M. slijedeći:

1) Nedovoljno upoznavanje ljudi u odredu sa ciljevima i teškoćama zadatka.

2) Prilikom dolaska u Ravni Gaj nisu preduzete mjere osiguranja logora (patrole, straže).

3) U Ravnom Gaju neprijatelj prisiljen na odstupanje a nije slijeden niti je ispitana situacija poslije borbe, nego je odmah izdat nalog za nastavak puta.

4) Nakon borbe nije ispitano moralno stanje odreda, nije odred bio sakupljen (jer se u borbi jedna grupa odvojila), nego je šta više dozvoljeno da se i ljudi koji su bili na okupu razidu (tražili vodu). Smatramo da je odmah nakon borbe trebalo sve grupe pronaći i skupiti, ispitati si-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/11.

² Polić Marijan

³ Gulin Joso

⁴ Blažević Božo-2andala

⁵ i ¹⁴ Polak Pepo-Marijan, komandir odreda.

⁶ Vidi dok. br. 44.

⁷ Polić Marijan

⁸ Jurlin Ante-Marko, sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

⁹ Gulin Joso

¹⁰ Blažević Božo

¹¹ Družić Ivo-Valent, sekretar Mjesnog komiteta KPH Šibenik.

¹² Polak Pepo-Marijan je otputovao u Split.

tuaciju, učvrstiti već pokolebani moral i spremiti ljude za daljnji pothvat (nahraniti, napojiti, urediti spremu itd.). Dakle nije se smjelo neposredno iza borbe, sa pokolebanim odredom i sa rascjepanim snagama krenuti.

5) Osam dana logorovanja u Promini je velika pogreška. Iz saslušanja drugova iz odreda koji su bili samo vojnici, a politički mnogo iza komandira, proizlazi, da je bilo dovoljno indicija da se utvrdi sumnja u Paju Popovića¹³ i njegove namjere. Primjeri: Ko vas šalje? Da li imate novaca i koliko? Trebat ćete nam predati novce, — sistematsko izgladnjivanje ljudi, — traženje oružja, — nepotrebno zadržavanje odreda ispred škole a u blizini pruge u vrijeme dok Paja gleda na sat — pucanj iz revolvera ili možda rakete, — dolazak i povratak kamiona u neposrednoj blizini mjesta prelaza, — upozorenje seljaka: »Ljudi ne idite tamo«, i odvajanje Paje sa četnicima mnogo ispred odreda.

6) Komandir¹⁴ nije uspostavio vezu sa poznatim ljudima — drugovima iz Drniša i Knina, nego dozvolio da ga Paja od ovih potpuno odvoji. Komandir traži sve informacije od Paje (Ga. i Le.), šalje pismo na otvorenu adresu (Split) preko Paje, daje Paji lozinku »Žara I« za »Žara II« (Šilja).¹⁵

7) Komandir odlazi i vrši važne razgovore sa sumnjivim ljudima sam, bez političkog komesara.

8) Konačno komandir odreda¹⁶ nakon borbe potpuno napušta 11 ljudi, a da ne zrna uopće šta se s njima dogodilo, a to se u nikojem slučaju nije smjelo dogoditi.

5-IX-1941.

Potpis: Jura¹⁷

ZDRAVO!

Valent¹⁸

¹³ Opširnije o aktivnosti Paje Popovića vidi dok. br. 31, objašnjenje 4.

¹⁴ Pavle Pap-SUjo, član CK KPJ.

¹⁵ Odred su napale talijanske jedinice 152. pješadijskog puka iz Drniša. Opširnije o borbi vidi dok. br. 28.

¹⁷ Jurin Ante-Marko.

¹⁸ Družić Ivo-Valent.

BROJ 44

IZJAVA BORACA ŠIBENSKOG PARTIZANSKOG ODREDA OD
5. RUJNA 1941. O BORBAMA S TALIJANIMA I O RAZBIJANJU
ODREDA¹

I z j a v a ²

drug P. M.³ jednog od poštenih radnika ali politički slabo izgrađenog:

Teško sam se dao nagovoriti od druga V.⁴ da bi pošao u odred. Bilo mi je sve neizvjesno i stvar sam zamišljao mnogo lakšom, pa sam se ipak odlučio. Ne znam zašto smo se tako dugo zadržali na putu između Šibenika i Danilo-Kraljice. Za vrijeme puta ljudi su bili uglavnom dobro raspoloženi sve do prvog okršaja u Ravnom Gaju.

U Ravnom Gaju smo se odmarali — počelo se pucati na nas. Računali smo da su nas opkolili ustaše ili Talijani, ili jedni i drugi. Mislili smo da ih ima mnogo i da smo sasvim opkoljeni. Vidili smo neke grupe vojnika, na prvi mah smo se iznenadili. Pucali su oni pa i mi.

Padale su različite komande. Ja sam viknuo: »druga četa naprijed« a čuo sam: »naprijed rezerva«, »juriš«, »desno krilo naprijed« itd. — Na desnom krilu osjetilo se kolebanje. Neprijateljski vojnici izgleda da su se povukli. Ubili smo nekoliko neprijatelja, ne znam tačno koliko. Na našoj strani bio je jedan drug mrtav. Pala je komanda, da se brzo povučemo na Prominu. Neka grupa ljudi od naših su se odvojili (izgubili).

Odmah iza borbe nastalo je kolebanje u odredu. Ljudi su bili žedni i samovoljno pošli u potragu za vodom. Jedan dio od ovih koji su išli tražiti vodu, jedan dio nije se uopće vratio.

Komandir je bio dobar, više puta nam je govorio i mi bi ga okružili i slušali. Dobio sam dojam da je sve ružičasto predstavljao i nije nas upozorovao na sve opasnosti koje nam predstoje. Što se tiče hrane, ona je uglavnom pravedno dijeljena, samo što je zamjenik komesara za ishranu ostavljao veći komad kruha za sebe. Drugovi su ga kritikovali. Nisam primjetio da je bilo nezadovoljstvo u pogledu dijeljenja hrane, izim nekih sitnica u vezi sa jednom bocom ruma, koju je komandir imao kod sebe za bolesnike. On je više puta gucnuo, jer da ga je bolio želudac. Neki su drugovi kada ne bi na večer mogli pojesti dodijeljeni im kruh isti ostavljali za sutra pa se je i to koji put kritiziralo. Mesa smo jeli svega dva puta. Seljaci sa kojima smo dolazili na putu u doticaj bili su dobri.

Politički komesar⁵ bio je dobar.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/11.

² Vidi dok. br. 43.

³ Polić Marijan

⁴ Višić Miro, zamjenik komesara odreda.

⁵ Vukičević Joso, komesar odreda.

Na Promini je komandir tražio ljude koji bi nas prebacili na određeno mjesto, i navodno iz tog razloga odlazio nekuda. Poslije nekoliko dana došao je k nama neki Paja Popović koji bi nas imao prebaciti. Komandiru je taj čovjek bio sumnjiv i on je tu sumnju pred svima nama izražavao. [Odbjegle] ljude iz odreda, koji su odlazili kojekuda, neprijatelj je uhvatio i strijeljao.⁶

Na polasku put Drvara bilo nas je u svemu 16 (šesnaest), k tome Paja i nekoliko njegovih ljudi. Krenuli smo put pruge i ceste da se prebacimo. Kada smo bili blizu pruge išli smo u »koloni« po jedan, ja sam bio predzadnji. Nisam vidio gdje je bio komandir jer je bio mrak. Odjednom jedan pucanj i vidim svjetlo u zraku. Od naših je neko bacio ofenzivnu bombu. Išlo se naprijed. Kad smo prešli prugu i cestu, došli smo na jedan betonski prelaz preko jarka i čuli smo uzvik »Halt«, »Stajfermo«, iza toga se na nas osula mitraljeska paljba koja je došla sa sjeverne strane a počela pucati s lijeva na desno. Ja sam se bacio u jark i nastojao da na drugom mjestu predem prugu i cestu s namjerom da se vratim natrag u Prominu. Našao sam se sa ostalom četvoricom, koji su izgleda isto namjeravali.

Kada smo došli do pola brijega počeli smo se dogovarati, odlučimo da se vratimo natrag. Odlučimo da se razdijelimo i uputimo u dva pravca pa da se na određenom mjestu nademo. Puške smo ostavili na Promini a bombe smo ponijeli sa sobom. Na ugovorenom mjestu nas trojica smo čekali i davali određene znakove (blejanje) ali se nitko nije približavao, našto smo mi odlučili da idemo sami. Bombe smo zakopali na jednom mjestu u zemlji. Ne znam da li je ko od naših na gore spomenutom betonskom prelazu poginuo.

I z j a v a

druga G. J.⁷ radnika za kojeg Ma.⁸ kaže da je zreo za par. i da ga treba primiti u partizane.

Slabo je bilo organizirano u samom početku. Na početku nama nije bila saopćena svrha puta a ni ciljevi. Nisu nam bile predočene opasnosti koje nam eventualno prijete i nismo mogli ni naslutiti, da će se dogoditi sve ono što smo doživili.

Prvo logorište bilo je Danilo-Kraljice. Tu smo ostali jedan dan. Drugo logorište bilo je selo Živkovići, tamo smo prenoćili i ostali jedan dan. Treće logorište bilo je Ravni Gaj. Tu smo prenoćili a došli smo oko 2 1/2 sata po ponoći. Odmah po dolasku na to mjesto gdje smo imali logorovati, nije bila poslata patrola da obide i ispita teren. To se nije učinilo ni rano u jutro. Straža je bila postavljena u neposrednoj blizini drugova, koji su bili raspoređeni u više grupa.

U jutro oko 8 sati dok smo još spavali počeo je na nas pucati neprijatelj. Straža nije primijetila neprijatelja, koji je sigurno još ranije

⁶ i ¹² Vidi dok. br. 28, 56, 261, 395 i 398.

⁷ Guljin-Joso

⁸ i ¹⁴ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi.

došao u našu blizinu i zauzeo položaj za navalu. Na prvu pucnjavu komandir je naredio »u strijelce« i sam rukovodio s lijevim krilom, a desno krilo predao drugu Mehi.⁹ Drug Meho se nije nalazio na određenom mjestu, nego po sredini stroja, tako da oni na desnom krilu nisu čuli komandu, nego su sami komandirali. Desno krilo je zastalo i odvojilo se. U toj borbi ubijeno je 2 druga a 1 je ranjen. Iza ove borbe pokazala se nedisciplinacija tako da su skoro svi pošli tražiti vodu i u tom traženju izgubljeno je devet drugova od kojih je šest strijeljano u Drnišu. Poslije borbe uputili smo se prema Promini. U Promini smo se zadržali 8 dana, kroz koje smo vrijeme tri puta mijenjali logor. Za vrijeme dok smo bili u Promini pobjegla su tri druga. Za vrijeme boravka u Promini uspostavljena je bila veza sa Pajom Popovićem. Jednog je dana komandir pošao sam i bez oružja u Biskupiju u stan Paje Popovića. Šta je s njima razgovarao nije mi poznato. Komandir nam je na povratku samo rekao, da će pojačati odred sa četnicima. Ja sam komandira bio pitao zašto je sam išao k Paji našto mi je ovaj priznao da je u tome pogriješio. Paja Popović nam je slao hranu i svakog dana manje i lošije, tako da smo primjetili da se radi o postepenom izgladnjavanju. Za vrijeme našeg logorovanja u Promini dolazili su k nama Pajini ljudi. Jednom zgodom tražili su od komandira da im dade oružja. Komandir je tim ljudima (četnicima) predao oružje i municiju koju je smatrao nama suvišnom. Posumnjali smo da četnici žele da nas oslabe, i tu smo sumnju izrazili komandiru na što je on odgovorio, da i on sumnja u iskrenost ovih ljudi, ali da oružje koje im daje nama nije potrebno (suvišno je).

Kad smo došli u Prominu bilo nas je svega 19 u odred.

Komandir je znao kao što smo i mi znali da se četnici voze u automobilu sa Talijanima i da s njima prave veselje za propast Hrvatske, kao i dizanje tal. zastave. Na upit i traženje razjašnjenja po ovome, četnici su odgovorili, da su to četnici obučeni u talijanske uniforme. Tada je naš komandir pred svima nama otvoreno izrazio sumnju u iskrenost četnika. Poslije ovoga komandir je pregovarao sa Pajom Popovićem i njegovim ljudima. Nakon pregovora izdao je naređenje da se prosljedi put dalje. Poslije kratkog vremena našli smo se svi sa Pajom Popovićem i njegovim ljudima. Tada je Pajo predao našem komandiru jedno pismo, koje da šalje štab iz Drvara a to pismo da je donijela neka učiteljica. Pismo je bilo pročitano a bilo je potpisano po nekom »Ognjen«.¹⁰ Komandir je kod toga »Ognjen« nešto primijetio da bi taj Ognjen bio mrtav. Paja nam je svima govorio kako su ga Talijani pozvali na pregovore, i dali mu zastavu kao i dozvolu da može on i njegovi ljudi nositi oružje. Rekao je da su pregovori prekinuti, jer da je on želio da dobije na vremenu, kako bi mogao napasti Knin ili Kijevo. Paja je održao kratki govor i među ostalim pozvao nas na borbenost, hrabrost, odlučnost. jer da je prelaz preko pruge i puta vrlo opasan. Napomenuo je da će nas njegovi ljudi odvesti dalje, kad pređemo prugu, jer da nas oni zato tamo

⁹ Krsto Ljubičić-Meho, zamjenik komandira odreda.

¹⁰ Odnosi se na pismo komandanta Drvarske brigade Ljube Babića (Ognjenovića).

¹¹ U originalu nečitko.

čekaju. Oko 3 km prije prelaza komandir nas je zaustavio i pozvao pet drugova koji žele ići osigurati prelaz. Na čelu ove grupe nalazio se je sam komandir. Jedan km prije prelaza čuli smo jedan pucanj iz revolve-
vera, na što smo se svi zaustavili. Četnici su na to odgovorili da to nije ništa, da je to vjerojatno neko u selu ispalio, i produžili smo dalje. Komandir nas je upozorio da budemo spremni.

Prelaz su prvi prošli četnici, za njima nas pet koji smo određeni da osiguramo prelaz, zatim ostali drugovi. Kad smo prešli prugu i put, došli smo na jedan betonski zid, preko kojega smo imali preći. Na zidu smo bili svi ukupno nas 16 u koloni po jedan. U tom času čuli smo »Halt«, »Sta fermo« a zatim je počela vatra iz dva mitraljeza. U času kad je počela paljba nisam kraj nas vidio ni jednog četnika. Mitraljeska vatra je počela od svršetka kolone a komandir se tada nalazio na početku kolone.¹²

Odnos komandira i političkog komesara prema nama svima bio je drugarski.

Moram još napomenuti da sam se u času kad je počelo pucati bacio niz i udaljavao se od toga položaja u pravcu Promine, te ne znam što se dalje tu događalo.

I z j a v a

druga B.¹⁴ rečenog 2an. kojega drug M.¹⁴ preporučuje za prijem u par.¹⁵
jer da je zreo za par.

Izjava druga B. slaže se gotovo u svemu sa izjavom druga G. J. samo što ovaj dodaje slijedeće:

Jedno 400—500 met. prije opasnog prelaza jedan je čovjek iz nekog obližnjeg dvorišta doviknuo: »Ljudi ne idite tamo« — Komandir je bio na to upozoren, a govorio je: »Ah pusti ga«. Jedan kilometar od opasnog prelaza vidili smo svjetlo automobila. Obratili smo se komandiru za mišljenje ali je u tom Paja odgovorio da to nije ništa, pa smo nastavili put. Po svemu ja sam uvjeren, da je taj auto dovezao i iskrcao Talijane koji su na nas pucali, jer se taj auto poslije, a prije napada na nas, vratio u istom smjeru od kuda je i došao, a za vrijeme pucnjave rasvijetlio je čitav teren sa reflektorima. Kad smo bih na zidu komandir je pitao »jeste li svi« a kad je dobio odgovor »jesmo« — istog časa ispaljen je jedan metak a onda se čulo »Sta fermo« a neposredno poslije toga nastala je mitraljeska vatra. Po onom što sam u tom času mogao razabrati, smatram da je pucnjava počela oko 50 met. ispred čela kolone, tj. sa one strane ispred komandira a išla prema svršetku kolone.

¹⁴ Blažević Božo-Zandala
¹⁵ Partiju

BROJ 45

**POZIV CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 5. RUJNA 1941. GOD.
ORGANIZACIJAMA I PRISTALICAMA HRVATSKE SELJAČKE
STRANKE ZA PRISTUPANJE JEDINSTVENOM
NARODNOOSLOBODILACKOM FRONTU¹**

P r i e p i s

HRVATSKOJ SELJAČKOJ STRANCI
Svim njenim kotarskim organizacijama i pristalicama

HRVATSKOJ SELJAČKOJ I GRADANSKOJ ZAŠTITI

Braćo!

Obraćamo Vam se u ovim teškim danima što ih proživljava naša domovina, svi narodi Jugoslavije, svi slavenski narodi, čitavo čovječanstvo, u vrijeme kad je proteklo već pet mjesed što je vjekovni neprijatelj hrvatskog naroda okupirao našu zemlju i što po njem postavljene marionete po njoj žare i pale. Na hiljade nevinih ljudi je izgubilo život. Zvjerski mučeni, bacani su ljudi starci, žene i djeca živi u provalije po našem Velebitu, u naše rijeke. Najgori se ološ dočepao vlasti i oslanjajući se na bajonetu okupatora pljačka i hara po zemlji. Nitko nije siguran za svoj život, nitko nije siguran za svoju slobodu, nitko nije siguran za svoju imovinu. Sve prirodno blago naše zemlje, svi plodovi našeg rada pljačkaju se i prodaju se fašistima-krvnicima, da bi se dulje držali, da bi još više naroda porobili, da bi nas još jače prignječili. Nebrojne su žrtve pale (zbog) podle igre fašističkih okupatora i njihovih slugu, bjeso- mučnim raspirivanjem nacionalne mržnje u cilju izazivanja borbe među hrvatskim i srpskim narodom, da bi se tako bijes narodni odvratio od borbe protiv okupatora. Sramotno se pokušava slobodoljubive Hrvate natjerati u razbojničku borbu protiv slobodnih naroda Sovjetskog Saveza i oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije. Hrvatski je narod u smrtnoj opasnosti. Fašistička će ga čizma desetkovati, klati, paliti, robiti i sramotiti. Ista subina mu je namijenjena kao i Poljacima (koje su desetkovali fašistički banditi i prodaju kao roblje u starom vijeku), kao Česima koje dnevno ubivaju i uništavaju, kao Slovencima koje iseljavaju, kao svim ostalim narodima za koje je Hitler u knjizi »Mein Kampf« kazao da su narodi niže vrste i da ih treba iskorijeniti. Pred tom smrtnom opasnošću za hrvatski narod mi vam se obraćamo i pozivamo Vas: stupite s nama u zajedničku borbu, u borbu čitavog hrvatskog naroda, svih Slavena i čitavog čovječanstva protiv fašizma i njegovih plaćenika. Mi Vam se obraćamo, jer znamo koliko Vam je obraćen² naš vjekovni neprijatelj (koji) nije bio nikada krvaviji, nečovječniji i zvjerskiji nego

¹ Prijepis proglašen pronaden u Arhivi NDH (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. reg. br. 10/6, k. 101.

² Vjerojatno je greškom ustaškog prijepisa napisano »obraćen« umjesto »omražen«.

što je danas kad mu je na čelu suluda zvijer Hitler, jer znamo kako mrzite tlačiteljski talijanski fašizam, jer znamo da Vam je jasno kakvu sramotnu ulogu igra izdajnik Pavelić, kojeg su na vlast postavile fašističke bajonete protiv volje naroda. U svijetloj nam je uspomeni Vaša borba za nezavisnost hrvatskog naroda, koju ste vodili od samog postanka kako protiv njemačkih, talijanskih i mađarskih osvajača, tako i protiv velikosrpske gospode.

Razbojnički napadaj fašističkih bandita na Sovjetski Savez, koji je uperen, protiv naše borbe za oslobođenje, daje nam priliku ne samo da pojačamo borbu za oslobođenje, nego nam pruža priliku da u zajednici s bratskom Crvenom armijom i čitavim naprednim antifašističkim čovječanstvom izvoštimo konačnu pobjedu nad tim najkrvavijim neprijateljem sviju Slavena i svih slobodoljubivih naroda.

Na poziv Komunističke partije, hrvatski narod primio je sa okupatorima borbu. Prešao je u otvorenu i oružanu borbu. O tome svjedoči niz akcija i niz ustanaka diljem čitave Hrvatske. U Bosni bjesni pravi oslobodilački rat. U Srbiji narodni partizani nesmiljeno uništavaju fašističke snage i narodne izdajice. U Sloveniji narodni otpor također sve više raste. U Crnoj Gori ujedinjeni Crnogorci potjerali [su] okupatore i sada slobodni sa oružjem u ruci brane svoju slobodu. Jednako gori fašistima tlo pod nogama i u Poljskoj, Češkoj i drugim zemljama Evrope.

Braćo! U borbama u Hrvatskoj i Bosni junački sudjeluju mnogi i mnogi pristaše HSS. Broj njihov raste iz dana, u dan. No vrijeme je da svi do jednoga dignete se u odlučnu borbu, vrijeme je da doprinesete svoj dio da se hrvatsko ime još jednom osvjetla u historiji čovječanstva. Komunistička Vas partija poziva da zajedno istjeramo iz naše zemlje strane okupatore, da svrgnemo njihovu marionetsku vladu. Komunistička Vam partija u toj borbi bratski pruža ruku i traži od Vas da se sjetite svojih svijetlih tradicija Hrvata, sjene velikog Matije Gubca, Radićeve borbe, borbe mnogih drugih boraca i mučenika za slobodu hrvatskog naroda i da hrabro podete u boj, u boj za oslobođenje hrvatskog naroda i svih naroda Jugoslavije.

Danas se ne radi o ovom ili onom obliku političkog uređenja, danas se ne radi o pojedinačnim interesima ovih ili onih. Danas se radi o oslobodenju hrvatskog naroda i svih naroda Jugoslavije od tuđinskog jarma, danas se radi o tome da protjeramo okupatore iz naše zemlje i osvojimo svoju nezavisnost i slobodu.

Naredni partizanski odredi po Lici, Kordunu i Bosni, izuzev neznatnih divljih grupica, u cijelosti su primili svi današnje borbe i u svojoj zakletvi ponovili su: »Zaklinjem se da iz ruku neću pustiti oružje sve dok posljednji ustaški gad ne bude izkorijenjen; zaklinjem se da ću svugdje i uvijek zastupati misao bratstva i zajedničke borbe Srba, Hrvata i muslimana za čišćenje moje zemlje od zajedničkog neprijatelja, protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika i plaćenika, bili oni iz srpskih hrvatskih ili muslimanskih redova.« To je cilj svakog čestitog hrvatskog rodoljuba. Pred smrtnom opasnošću za hrvatski narod treba preći preko svih političkih, nacionalnih, vjerskih i drugih razmimoilaženja i ujediniti

u borbi sve što je hrvatsko rodoljubivo, sve što je spremno da se bori protiv zatočnika našeg života i slobode. Za to zajednički u borbu!

Braćo, ne nasjedajte onima koji Vam govore kako još nije vrijeme za borbu, kako naša borba »ništa ne odlučuje« i koji Vas nagovaraju da pristupite narodnim izdajicama. Na usta tih malodušnika, kukavica i izdajica govore agenti neprijatelja. Kada će nastupiti čas borbe, ako ne upravo sada kad su se protiv zakletog neprijatelja čovječanstva ujedinile sve napredne i slobodoljubive snage svijeta! Tko želi rasparčati snage naprednih slobodoljubivih naroda taj je u službi fašističkih okupatora i njihovih slugu, taj je neprijatelj naroda, jer fašizam i želi da razjedini narodne snage te da pojedinačno lakše s njima obračunava. Točno je, nadalje, da se glavna bitka bije na sovjetskoj fronti. Sovjetski su narodi divovski dio borbe protiv fašizma preuzeli na sebe, ali ne zavreduju slobode onaj koji si je želi dati pokloniti od drugoga. Neprijatelj vas zove u svoje organizacije, jer mu gori tlo pod nogama; svaki pristup ustašama znači izdaju narodne borbe, jer jača pozicije neprijatelja. Prezirite stoga sve malodušnike, kukavice i izdajnike. Osudite one vaše bivše funkcionere koji vas izdaše i protiv vaše volje pristupiše ustašama. Vaše je mjesto u zajedničkoj borbi s komunistima na strani našeg napaćenog naroda! Ujedinimo čvrsto svoje snage u borbi, ostvarimo na djelu u svakom gradu, svakoj ulici, svakom poduzeću, selu odbore jedinstvenog narodnog oslobodilačkog fronta koji će povesti sav narod u borbu; pristupajte u narodne partizanske odrede, dižite narodne ustanke.

Jedinstvo čitavog hrvatskog naroda, jedinstveni front sa svima narodima Jugoslavije, svim Slavenima, svim protifašistima, potlačenim narodima, moćnim Sovjetskim Savezom, Engleskom i Sjedinjenim Američkim Državama, garancija je sigurne naše pobjede.

ŽIVJELO JEDINSTVO HRVATSKOG NARODA U BORBI PROTIV
FAŠIZMA!

ŽIVIO JEDINSTVENI NACIONALNI OSLOBODILAČKI FRONT!

ŽIVIO BRATSKI SAVEZ NARODA JUGOSLAVIJE U BORBI ZA
SLOBODU!

ŽIVJELO JEDINSTVO SVIH SLAVENA!

ŽIVIO SVJETSKI ANTIFAŠISTIČKI FRONT!

ŽIVJELA JUNAČKA CRVENA ARMIJA!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODIMA!

ŽIVIO SVAKI OSLOBODILAČKI RAT NARODA JUGOSLAVIJE
PROTIV TUĐINSKOG JARMA!

Zagreb 5. IX 1941.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

BROJ 46

NAREDBA ŠTABA DRVARSKO BRIGADE OD 9. RUJNA. 1941. GOD.
POVODOM IZJAVE ŽIVKA BRKOVICA I BRANE BOGUNOVIĆA¹

SVIM JEDINICAMA PARTIZANSKIH ODREDA, SVIM PARTIZANSKIM
BORCIMA, SVIM BORCIMA ZA NARODNO OSLOBODENJE

Izdajice narodne slobode učinile su sve da okupatorska čizma zgazi stečenu slobodu ovog skoro oslobođenog kraja. Na čelu narodnih izdajica nalazi se Niko Novaković zvan Longo, Rađenović i ostali ološ koji je i do sada pljačkao i gušio svaki narodni pokret za slobodu. Preko tih i takvih srpskih Pavelića i ustaša, fašistički krvoloci unijeli su zabunu ne samo među neboraćki narod nekih sela već i među pojedine partizanske odrede.

Štab brigade dao je jasnu i nedvosmislenu naredbu u kojoj je između ostalog rečeno: »Svi odredi ima da ostanu na svojim položajima. Pri prvom naletu fašističkih okupatora, stupiti odmah u borbu i progoniti ih sa našeg zemljišta«.

Svi manevri fašističkih okupatora i izdajnička rabota njihovih plaćenika neće skršiti svetu narodnu borbu za oslobođenje.

Pod rukovodstvom Brigade bori se i boriće se ogromna većina odreda, boriće se svi oni kojima leži na srcu čast i sloboda svih naroda Jugoslavije. U ime boraca Like i Bosne koji će do kraja ostati vjerni svome narodu, koji će ga do posljednjeg daha i posljednje kapi braniti

— **poručujemo fašističkim okupatorima i narodnim izdajicama da im nema života na našem zemljištu.**

Nesalomljiva borba naroda Jugoslavije protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, borba svih slavenskih naroda, borba svih porobljenih naroda Evrope, na čelu koje stoji nepobjedivi Sovjetski Savez, pomoć Amerike i Engleske, sigurna je garancija naše konačne pobjede.

U vezi sa novonastalom situacijom u pojedinim našim sehmama i odredima, Štab Brigade naređuje:

1. Da se, radi neizvršavanja naredbe Štaba Brigade i izdaje narodne **borbe** razrješava svoje dužnosti komandanta Bataljona Kninske Krajine Brković Zivko² i Brane Bogunović,³ komandir odreda sa RLsovcima.

¹ Naredba pisana ćirilicom i umnožena na šapirografu u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 1/2, k. XXV.

² Jedan od četničkih vođa na tromeđi Like, Dalmacije i Bosne. Formirao tzv. četnički puk »Petar Mrkonjić«. On i Đujić otimali su se za rukovodstvo, pa su se zbog toga obojica dodvoravali Talijanima nudeći im oružane usluge za borbu protiv partizana. Dobićao je oružje i ostala materijalna sredstva od Talijana. Odnosi između njega i Đujića stalno su se zaoštravali zbog prestiža, pa je po Đujićevu nalogu Brković ubijen na četničkom mitingu u Plavnu 1942. godine.

³ Po odluci Draže Mihailovića proizveden 1941. godine za četničkog vojvodu. Formirao tzv. četnički puk »Gavrilo Princip«. Đujić ga je 1944. godine postavio za svog zamjenika da bi ga odvojio od direktnog rukovođenja grahovskim i drvarskim četnicima, pošto je do tada ispoljavao samovolju, te kasno ili uopće nije provodio Đujićeve direktive i naređenja. Učestvovao je u svim oružanim akcijama koje su poduzimali

2. Sve ljudstvo koje se nalazi pod oružjem, a bilo je pod komandom Zivka Brkovića, ima najhitnije da se prikupi i stavi pod komandu **Pere Boltića** iz Trubara, a ljudstvo koje se nalazi pod komandom Bogunović Brane da se stavi pod komandu **Sime Bajića ili, ako je to nemoguće, da se priključi drugim našim odredima.**

3. Naređuje se najstrožije **da ne smije ni jedna puška, ni jedan metak ili bilo što od bojnog oružja pasti neprijatelju u ruke.** Ljudstvo sa oružjem ima da nastavi borbu ili da preda oružje onima drugovima koji se bore. U suprotnom, oni koji budu predavali oružje neprijatelju, ili ga budu uništavali — izdajice su naše svete borbe za narodno oslobođenje. Takve **ljude nemilosrdno progoniti na licu mjesta uništavati,** jer oni daju fašističkim okupatorima i Pavelićevim usitaškim krvolocima oružje u ruke da kolju našu djecu, žene, ljude, da pale naša sela i oduzimaju sve što je naše.

4. Oružje koje je bilo sakupljeno, a ne bi odmah moglo biti upotrebljeno, ima najhitnije da se dostavi štabu Brigade.

5. Naređuje se svima drugim odredima da drže svoje položaje i da nastave našu pravednu borbu. Sve naredbe i sve upute koje bi bile potrebne izdavače na vrijeme naš štab Brigade.

6. Na dalmatinskom i ličkom frontu ima najhitnije da komandiri podnesu izvještaj o stanju svojih odreda, na osnovu čega će štab Brigade odrediti njihov daljnji raspored.

Drugovi partizani! Nastavite našu svetu borbu i ne klonite duhom ni za momenat!

Naprijed, drugovi, u borbu do konačne pobjede!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

9. septembar 1941.

Politički komesar brigade
V. Stojnić⁴

M. P.

Komandant brigade
Ljubović⁵

grahovski četnici protiv NOV. Po njegovu naređenju četnici su palili sela Grahovskog kotara. Nakon oslobođenja Knina uhvaćen, a kasnije izvršio samoubojstvo u splitskom zatvoru.

⁴ Velimir Stojnić

⁵ Ljubo Babić

BROJ 47

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA ZA DALMACIJU, BR. 63 OD 9. RUJNA 1941. O DOČEKU
GUVERNERA BASTIANINIA U SPLITU¹

Onima iz povorke s talijanskim zastavicama!²

Fašistički osvajači na svaki bi način htjeli prikazati, kao da su oni neki osloboditelji naroda, i da je narod zadovoljan njihovim osvajanjem. Oni za dokaz sami sebi, jer narod ne mogu obmanuti, priređuju razne proslave i parade, te proizvode narodno »oduševljenje«: na sve kuće objese prisilno tal. zastave, instalirajući svijetleće transparente i neke druge iluminacije. Vanjski izraz »narodnog oduševljenja« jest ovdje. Sada treba i narod.³ Tada u tvornicama radnici i namještenici dobivaju cedulje koje moraju predati tamo kod dočeka »Ugledne ličnosti« dobivaju prijeteća pisma, u kojima ih se »uljudno poziva, da dođu tamo i tamo, a ako ne mogu, neka... itd. Tu su i državni i samoupravni činovnici, kojima rodno mjesto nije pod Italijom pa stoga neka izvole... I na koncu je složena povorka strašivih činovnika, namještenika, nekoliko radnika, gladne djece. Oni svi dobiju zastavice u ruke i pognute glave idu preko rive, a narod ih posredno upitu je, ta gdje su vam zastavice. I tako uz porugu cijelog hrv. Splita stupa jadna i tužna povorka obješenih glava i razvijenih zastavica uz šarlatansko cirkusiranje tal. glazbe. Koga su zapravo faš. prevarili? Sebe ili Splićane ili one jadnike iz povorke? Nikoga. Svi su znali sve. A ipak! Film će se snimati, vidit će »ljudi«. Neki »hijerarhi« će dobiti orden, jer eto vidi se, Split nije Split, Split je Spalato. Mussolini će reći: nisu s voljom išli, ali su išli. To znači: mi smo jaki da ih natjeramo, a oni su slabi da se odupru. Ali Mussolini se vara! Split je Split i ostat će. Split dobro zna tko je išao i kako je išao. Split dobro zna da to nije snaga nego prevara. Ono par pokvarenjaka, koji su obukli crne košulje, ono par glupih ljudi, koji ne spoznaju, da je sramota sa tal. zastavicom stupati kroz hrv. Split, onaj hrv. Split, koji je sa porugom promatrao sve te šarlatanske parade i one jadnike pognutih glava sa zastavicom u ruci. Zar ti glupani, nemoralni, što se boje izgubiti namješten je ne vide u kakva vremena žive i da je ova vlast kratka vijeka? Zar oni misle i onda ići u povorku, jer »imaju ženu i djecu«? Varaju se, kruto se varaju. Hrvatski Split neće zaboraviti one sa tal. zastavicama. Pokraj njih i protiv njih hrv. će se Split boriti za slobodu.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geStet-neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Odnosi se na doček priredjen guverneru Dalmacije Giuseppe Bastianiniu 6. rujna u Splitu (vidi dok. br. 279 i 404).

³ U povodu dolaska guvernera civilni komesar općine Split Antonio Tacconi je izdao naredbu: »... Od danas do daljnje naredbe sav grad mora biti u zastavama. Sa svakog balkona i sa svakog prozora imaju se vijati sveti barjaci Domovine, u znak počasti i pozdrava Njegove Ekselencije Bastianiniju, Namjesniku za Dalmaciju i Inspektoru Fašističke Nacionalne stranke« (Vidi A. Kisić: »Ljetopis grada Splita«, rukopis, 1941, str. 185, 186, 188, 217. Arhiv IHRPD, Inv. br. 57).

BROJ 48

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 65 OD 11. RUJNA 1941.
O POSJETU GUVERNERA BASTIANINIA SPLITU I SOLINU¹

Mjesto borbe protiv tal. okupatora splitske »ugledne« ličnosti sarađuju s njima. Na večeri² koju je [Bastianini] priredio u hotelu »Ambasador« našli su se »visoki uzvanici«, koji su smatrali da je to »čast« sjediti za istim stolom sa tlačiteljima narodnim, sa krvnicima hrv. i srp. naroda, sa slugama faš razbojnika Mussolinija, koji već 20 godina tlači našu siroticu, Istru i druge hrv. i slovenske krajeve. Tim »uglednim« uzvanicama godilo je derati se »Duce, Duce« piti u zdravlje faš. šarlatana itd. Tih naših »uzvanika« bilo je priličan broj, a među njima spominjemo na pr. Marina Ferića, Jakova Culića, Matu Ivaniševića, Rikarda Visina dir. Pomorskog saobraćaja, Novakovića dir. Srpske banke, prof. Ivu Jurasu, prof. A. Belasa, Dr. Pederina, Dr. Brkića, Dr. Bulića, ing. Fabijana Kalitemu; Dr. Mirka Buića, Dr. Baya, Dr. Jablanovića i druge. Mnogi su spremni da pruže »opravdan« izgovor, ali nikakav izgovor nije pravdan. Rodoljubi zapamtite njihova imena.

Kako je Bastianini dočekan u cementnim tvornicama i na brodogradilištu.

Gosp. Beštijanini koji je kod svakog svog nastupa naučan »primati raport« i slušati urlikanja »Duce, Duce« bio je od splitskog proletarijata u tvornicama tako dočekan da se valjda neće ni usuditi podnositi raport. Na brodogradilištu su karabinjeri gonili radnike iz radione da se skupe da im Beštijanini održi govor. Radnici su stajali pognutih glava. Kad su ih htjeli slikati radnici su skrili glavu. Beštijanini se nije usudio ni da pozdravi fašistički, jer ga je dočekaio muk i negodovanje radnika. Sličan doček doživio je u Solinu u cementnim tvornicama. — 60 ustaša **Patveličeve garde** u Zagrebu otrovano je za vrijeme ručka. Svi se nalaze u bolnici 12 ih je već umrlo.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Poslije velike vojne parade održane 7. rujna prije podne u Splitu, u hotelu »*■ Ambassador«, guverner je priredio zakusku.

BROJ 49

IZVOD IZ LISTA «-NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 69 OD 15. RUJNA 1941.
U POVODU UBOJSTVA KOMUNISTE BOŽE AJDUKOVIĆA¹

Fašistički banditi ubili radnika Hajdukovića !²

Noću od subote na nedjelju³ oko 11 sati grupa od dvadesetorice faš. razbojnika tuđinaca i domaćih talijanaša opkolila je jednu kuću u Varošu⁴ u kojoj stanuje obitelj Hajduković. Razbojnici su se verali po krovovima susjednih kuća i digli paklenu galamu. Sestra i mlađi brat obitelji Hajduković probuđeni od galame otvorili su prozor, da vide šta se događa na krovu kuće, koja je bila ispod njihovog prozora. Kad je mlađi Hajduković izašao na prozor, faš. razbojnici su odmah počeli pucati i na mjestu ga ubili. U to su provalili kroz vrata u staj i sa revolverima u ruci prisilili majku i braću da se udalje od ubijenog i da legnu na pod. Zatim su raskopali cio stan, a poslije toga ubijenog na autu odvezli iz kuće, nedozvolivši ni majci ni braći da uopće dođu do mrtvog sina i brata.

Gradani Splita! Hrvatski i srpski rodoljubi! Krvavi tal. faš. razbojnici sve više dokazuju i najvećim naivčinama, da su oni jednako krvavi kao i njihova subraća njem. faš., kao i krvavi psi »ustaše«. Oni na jednak razbojnički način noću u zasjedi ubijaju mirne građane i mladiće. Oni po našoj Dalmaciji strijeljaju seljake, radnike i građane. Oni po policijskim kasarnama do krvi muče naše ljude truju ih sa uljem, soli i drugim otrovima. I danas na splitskoj policiji iz dana u dan muče nekoliko radnika, koje su prokazali provokatori.

Gradani! Zar da trpimo ovaj razbojnički teror! Osvetimo krv naših palih boraca u Sinju, Trogiru, Šibeniku, Drnišu, Skradinu i Splitu. Ubijajmo faš. gadove! Oslobodimo domovinu od tuđinskih tlačitelja! Slava palim borcima! Slava omladincu Hajdukoviću!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštet-
neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Člana KPJ

³ Ubojstvo je izvršeno noću 13/14. rujna (vidi dok. br. 278).

⁴ U Bilanovoj ulici.

BROJ 50

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 70 OD 16. RUJNA 1941.
O PLJAČKI SELJAKA U SINJU I UBOJSTVU BOŽE LUCIĆA U SELU
LEPENICI¹

Kako ustaše pljačkaju siromašne seljake. Dne 7. o. mj. na subotnjem pazaru u Sinju ustaše su udarile prodajnu cijenu volovima po 14 Din kg. Neki sinjski mesar kupovao je vola od jednog seljaka i plaćao navedenoj cijeni, ali seljak nije htio po njoj da proda vola. Tada je mesar pozvao ustaše da prisile seljaka na prodaju. Našlo se odmah 6—7 ustaša i žandarma koji su počeli prisiljavati seljaka da proda vola. Seljak se, ogorčen, odupirao navodeći da mesari prodaju meso po 40—50 Din kg, a samu kožu po 4.000 Din. On je dalje rekao da će on prodati vola i po 14 Din. ako ustaše odrede razmjerne cijene i na sve ostalo. Natezanje je postalo sve oštrije, tako da su i ostali seljaci prišli i počeli nagovarati protiv postupka ustaša. Napokon je jedan od njih uzviknuo: »Braćo, zar ćemo dozvoliti da ustaše rade od naše imovine i truda što hoće?« Tada svi seljaci skočiše, oslobodiše seljaka i njegovog vola od ustaške pljačke i rastjeraše ustaše, žandarme i mesara.

Još jedan zločin faš. zavojevača. — 3/9. ubijen je u selu Lepenici kod Perkovića radnik Božo Lučić.² Dva puta mu je, na temelju denuncijacije, pravljena premetačina kod kuće kad on nije bio prisutan. Kad je Božo navedenog dana pred kućom radio skupa sa svojom braćom, iz susjedne kuće u kojoj je bilo desetak faš. tal. vojnika iznenada i bez opomene pogođen je hitcem. Božo je bio pravi borac za nac. oslobođenje i soc. pravdu, pa je zato bio više puta zatvaran i progonjen od velikosrpske beogradske vlade. Seljaci Lepenice i Perkovića dobro znadu da su ustaše oni koji su pomogli tal. okupatorima da ubiju narodnog borca, pa je na njima da osvete deseterostruko njegovu krv.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na **geStet-**neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² Vidi dok. br. 276.

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA ZA DALMACIJU, BR. 71 OD 17. RUJNA 1941.
O ORUŽANIM AKCIJAMA UDARNIH GRUPA U SPLITU
I TERORU OKUPATORA¹**

Narod se bori — narod se sveti.

U noći subote na nedjelju² bacili su neki rodoljubi bombu na karabinjersku patrolu u Varošu, koja je tamo pošla, da opet počini krvavo djelo kao noći od petka na subotu, kad su krvavi fašisti ubili radnika Hajdukovića. Prema dosadašnjim podacima koji dolaze iz faš. izvora jedan je karabinjer mrtav i jedan ranjen.³ Faš. su odmah počeli po ulicama pucati i ranili jednu ženu prolaznicu. Iste večeri bačene su još neke bombe po raznim djelovima grada.⁴ Faš. su odmah počeli teror nad mirnim pučanstvom. U nedjelju u večer blokirali su čitav grad i svakog na ulici pretresali i legitimirali. U ponedjeljak su učinili mobilizaciju faš. a u večer opet zaustavljali stanovništvo i silili da pozdravljaju faš. Svakako narodu neće biti dobro iz ovih razbojničkih sastanaka. Ali narod više neće podnositi teror. Dosta su ti razbojnici već haraćili po našoj Dalmaciji. Uvukli su se ovamo najprije sa lažnim prijaznim licem, htijući se pokazati boljim od svojih nalogodavaca nacionalsocijalista i svojih slugu ustaša. Sa prijaznim licem oni su najprije pljačkali narod ekonomski, onda su počeli potalijančavati vanjski izgled grada. Zatim su faš. bande počele hodati po dalm. gradovima i selima i »hvalevrijednom privatnom inicijativom« lupati hrvatske natpise, korbačima bičevati stanovništvo. U manjim mjestima kao Kaštelima, Trogiru, Šibeniku oni su češće priređivali »ekspedicije« pa su sve na ulici maltretirali, tukli i slali na glupavo dizanje ruku. U Kaštelima su pucali po selima, šibali korbačima gole kupače, gonili stanovništvo u gore itd. Na tim manjim mjestima »vježbali« su se domaći razbojnici. No krvoloci nisu stali. Oni su počeli naš narod ubijati i strijeljati. U Šibeniku su strijeljali jednog radnika,⁵ a zatim dva seljaka navodno radi oružja. U Skradinu strijeljana su 2 radnička borca Papa i Trlaju.⁶ U Drnišu strijeljali su 6 rodoljuba,⁷ u Sinju su oni tal. faš. forsirali strijeljanje sinjskih heroja,⁸ u Lepenici su ubili radnika Božu Lučića,⁹ faš. vojne vlasti kumovale su kako smo to

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Kao odgovor na ubojstvo člana Partije Bože Ajdukovića, 13/14. rujna, Mjesni komitet KPH Split pripremio je dvije oružane akcije.

³ Udarne grupa: Bruno Ivanović, Ante Vrdoljak, Indo Marković i Čiro Odrlijin napali su patrolu karabinjera u Plinarskoj ulici.

⁴ Druga udarna grupa bacila je bombu na talijanske vojnike 1 fašiste pred kasarnom »Roma« na Gripama. Ranjeno je 5 vojnika (vidi dok. br. 280 i 281).

⁵ U Šibeniku je 19. kolovoza strijeljan Santić Ante (vidi dok. br. 261 i 263).

⁶ Pavle Pap i Paško Trlaja (vidi dok. br. 27, 249 i 253).

⁷ U Drnišu je strijeljano 8 boraca Šibenskog NOP odreda (vidi dok. br. 28, 395 i 398).

⁸ U Sinju su 26. kolovoza strijeljana 24 borca Splitskog i Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 396 i 397).

⁹ Božo Lučić ubijen 3. rujna (vidi dok. br. 49).

već javili pokolju Srba u Livnu, u Splitu po zatvorima iz dana u dan muče građane, rodoljube, radnike i omladince. U Trogiru su pozatvarali one, koje su pozvali iz šume, obećavši im da im se neće ništa dogoditi. Za vrijeme štrajka u elek. poduzeću izašle su faš. bande na ulicu i prijetile sa bombama, a korbačima su tukli radnike po ulicama. Jednog malog šegrta Golem tukli su nasred ulice do krvi, a nastavili svoj krvavi posao preko noći u kasarni. Jednog šofera u zatvoru su izmučili na smrt, da oda nešto, što ne može znati. Sada po zatvoru muče nevine radnike brodogradilišta. Nekog omladinca su tako do krvi istukli, da je kazao sve svoje znance, samo zato da izvuče živu glavu. Za tih 20 ni krivih ni dužnih mladića kukaju sada njihove majke. Iz Splita su već oko 20 naših građana deportirali u krvave tal. logore i sada spremaju nove transporte.¹⁰ Iz dana u dan krvavi bijesni psi love po ulicama mladiće, djevojke, radnike, građane, muče ih i tuku po kasarnama. Hapse i tuku cijele obitelji, kad ne nađu svoju žrtvu u kući. Pobješnjije zvijeri, kad nanjušiše krv počеше ubijati i pucati po ulicama. I tako pade radnik Hajduković. — Split bi se morao obući u crno nad žrtvama faš. terora nad sinovima, koji padoše od faš. krvave ruke i koje muče i trpe po policijskim i karabinjerskim kasarnama. Ali hrv. Split ne tuguje. Ne, Split ne tuguje, Split se bori. On je prihvatio oružje u ruke, i neće ga tako dugo pustiti, dok ne poubija i istjera sve faš. pse iz hrv. Splita.

— Smrt fašizmu — sloboda narodu. — **Poubijajte razbojnice i izdajice!**
— Doznali smo, da su u ubojstvu radnika Hajdukovića učestvovali ovi »naši domaći« faš., izrodi, hulje i izdajice: Kragić Rade, Radovniković Bene, Blažević Toni, i poznati batinaš i razbojnik **Petraelo**.¹¹ Zar ćemo dopustiti, da ove hulje još žive hodaju po Splitu? Smrt razbojnicima i izdajicama! Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Na Radunici uhapšeno je nekoliko mladića jer su pjevali staru a danas aktuelnu omiljenu pjesmu koju pjeva hrv. omladina:

Nije ovo zemlja talijanska
Već je ovo zemlja hrvatska
Nije Split naš talijanski grad
Već je Split naš hrvatski grad
Van s njima, van s njima, ne trebamo ih
Van s njima, van s njima, ne ćemo ih mi.

Ponovni teror nad drž. činovnicima. Faš. vlastodršci neprestano teroriziraju drž. činovnike sa raznim izjavama. Sada opet moraju da se na pošti izjašnjavaju, uz koga su. Ali to nije dosta. S obzirom na ogromni porast skupoće sada su im i plaće snizili za 10%#. Sve ovo čine sa činovnicima, jer znadu, da oni neće prihvatiti borbu. Ali im treba obratno pokazati.

¹⁰ Vidi dok. br. 268.

¹¹ Zvonimir Petraello-Kukoč ubijen je 24. rujna (vidi dok. br. 63, 354 i 406).

BROJ 52

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ-«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 72 OD 18. RUJNA 1941.
U POVODU STRIJELJANJA DVAJU USTASA OD STRANE TALIJANA
NA BRACU¹

Povodom strijeljanja dvaju ustaša na Braču.²

Kad su tal. okupatori po pogodbi sa Hitlerom i praćeni izdajničkom proklamacijom Pavelića okupirali daljnje dijelove Hrvatske, htjeli su da se prikažu kao nosioci mira i reda. Oni hoće vješto, da iskoriste želju naroda za uništenjem ustaša, koji su krvavo harali po Dalmaciji. Radi toga su streljali logornika i vojnika na Braču. Računali su da će narod biti zadovoljan, jer se riješio tih krvopija i da će prihvatiti tal. vlast kao spasioca. Narod doista ne žah za tim izrodima, jer ono par ustaša što ih ima u Dalmaciji nemaju nikakve veze sa narodom niti sa narodnom borbom. To su par izdajica, najgori ološ, koji treba istjerati. Ali narod se neće dati niti zavesti. On će i dalje nastaviti borbu s oružjem u ruci protiv tudinskih okupatora, njihovih slugu ustaša i svih drugih izdajica.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešeteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 280 i 281.

**ZAPISNIK PARTIJSKE KOMISIJE OK KPH ZA SJEVERNU
DALMACIJU OD 18. RUJNA 1941. O SASLUŠANJU ČLANOVA KPH
ODGOVORNIH ZA FORMIRANJE ZATONSKOG PARTIZANSKOG
ODREDA¹**

Dana 18/9-1941. god. part. komisija je saslušala M. K. Zatona koji duže vremena boravi u logoru. Saslušanje je izvršeno po pitanju upućivanja part. odreda,² radi čega se njih smatra krivim.

Bili su prisutni: Fa,³ član O. K.⁴ i sekretar M. K.⁵ Zatona, M. P.⁶ A. K.⁷ svi članovi M. K. Zatona. Iz Vodica su bih prisutni Ka.⁸ i Mak.⁹ Partijsku komisiju sačinjavali su drugovi Valent¹⁰ i S. Vi.¹¹

Prisutni izjavljuju: Prvi sastanak je održan po pitanju upućivanja part. odreda. Drug Lev.¹² nam je saopćio tu direktivu O. K. s time da treba odmah krenuti. Isto tako je rekao da se obratimo Kokanu,¹³ koji će

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog

pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-3/16.
² Na osnovu direktive PK KPH za Dalmaciju Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju vršio je pripreme za početak oružane borbe na ovom području. Odlučeno je da se od boraca iz Zatona, Vodica i Prvića formira partizanski odred. Naredeno je da se pod oružje stavi 75 do 80 drugova iz Zatona, isto toliki broj s područja Srime, Prvić Luke i Sepurine, a potom da se prebace na zatonski teren i tu da čekaju direktivu. Isto je bilo naredeno za drugove iz Vodica i Tribunja. Prethodno je bilo odlučeno da Kamilo Pamuković i Fabo Mrša, članovi OK, podu na Bribirске Mostine i da stupe u vezu s Kostom Popovićem Kokanom, koji je navodno u travanjskom ratu 1941. kao rezervni major, rukovodio bataljonom i pružio otpor Talijanima kod Knina i pospremio oružje i opremu za jedan bataljon. Trebalo mu je ponuditi dužnost komandanta odreda u prvim danima ustanka. U međuvremenu se grupa boraca iz Prvića i Srime bila već prebacila u neposrednu blizinu Zatona i čekali naredenje. Pamuković i Mrša 15. VII 1941. vratili su se na zatonski teren, na kojemu se, pored ostalih, nalazio i Ante Jurlin, sekretar OK. Održao se sastanak kojemu su, pored ostalih, prisustvovali članovi Partije iz Zatona, i na tom su sastanku Mrša i Pamuković izvijestili da su stupili u vezu s Kokanom, prenijeli mu direktive koje su dobili, ali im je odgovorio da ne raspolaže oružjem i opremom i odbio da primi dužnost komandanta odreda, smatrajući da je njegov odnos s Talijanima dobar i da se ne želi izložiti riziku. Poslije saslušanja izvještaja odlučeno je da se ljudstvo koje je bilo pod oružjem vrati kućama i da Andre Zivković ode u susret borcima iz Prvića i Srime i saopćio im da se vrate a oružje da pospreme. Nedovoljne pripreme bili su prvi neuspjeh za početak oružane borbe. Iza toga, 12. kolovoza, stigao je na zatonsko područje Pavle Pap Silja, član CK KPJ, u pratnji Ante Jurlina. Sastali su se sa članovima sektorskog rukovodstva Partije, a također s Mršom i Pamukovićem. Međutim, zbog njihovog oportunističkog stava i još nekolicine njihovih istomišljenika nije se ni ovog puta uspjelo formirati partizanski odred. Od onog broja kojim se inače računalo javilo se svega 30 drugova. Obavješteni su od Nikole Sekulića Bunka, člana OK, da u Bukovici imaju oko 60 boraca i da su spremni prihvatiti drugove sa vodičko-zatonskog terena. U takvoj situaciji Pap je riješio da sam preuzme organizaciju odreda. On je 14. kolovoza s Paškom Trlajom, krenuo za Bukovicu a ujedno naredio da se borci s ovog terena pripreme i krenu za njima. Ali već sutradan — 15. kolovoza, na putu za Bukovicu Pap i Trlaja su bili uhvaćeni od Talijana i u Skradinu strijeljani. Poslije toga obustavljen je i odlazak u Bukovicu onih 30 drugova koji su se dobrovoljno javili u odred. Po odluci PK KPH za Dalmaciju OK KPH za sjevernu Dalmaciju formirao je partijsku komisiju, koju su sačinjavali Ivo Družić, organizacioni sekretar OK, Vice sprljan i Frane Kursar, članovi OK (vidi dok. br. 27; Ivo Amulić: »Razvoj NOP-a i partizanski odredi Dalmacije u 1941. godini«, Zbornik br. 2, IHRPD, Split, 1972, str. 470; Drago Zivković: »Zatonsko područje 1941. godine«, Zbornik br. 2, IHRPD, Split, 1972, str. 605).

³ Fabo Mrša

⁴ Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

⁵ Mjesnog komiteta KPH.

⁶ i ⁷ Redakcija nije mogla utvrditi na koje se drugove odnose navedeni inicijali.

⁸ Kamilo Pamuković

⁹ Stanko Mićin

¹⁰ Ivo Družić-Valent, sekretar Mjesnog komiteta KPH Šibenik.

¹¹ Vice Sprljan, član Okružnog komiteta KPH.

¹² Frane Kursar, član Okružnog komiteta KPH.

¹³ Košta Popović-Kokan

nam dati oružje da naoružamo drugove iz B n/m.¹⁴ Nakon toga nismo odmah pripremili odred, ali prije nego smo pošli, došao je drug Marijan¹⁵ i održao sastanak sa 60 drugova. On je u svom govoru rekao da se ne radi o manjim partizanskim odredima nego o općem ustanku i da treba sve dignuti. Isto tako je rekao da ćemo oružje dobiti od Kokana, kojeg on ima za čitav bataljon i da je kod njega sve spremno. Oduševljenje drugova je bilo odlično. Ka.¹⁶ i Fa.¹⁷ otišli smo kod Kokana da sa njime uredimo o čemu nam je Marijan¹⁸ govorio. Kad smo počeli razgovor sa Kokanom on nam je kazao da nema nikakvog oružja i da je stvar preuranjena, da treba imati potporu seljaštva i da treba se okupiti pa čak i lopove. Potporu seljaštva ne ćemo imati prvo radi toga što postoji sukob između Srba i Hrvata, drugo radi toga što su Srbi polako počeli prilaziti na stranu Talijana i da je jednog dana došao k njemu (Kokanu) jedan talijanski general,¹⁹ koji mu je rekao da ustaše proganjaju Srbe i kako bi oni trebali da se bore protiv ustaša. Ja sam mu odgovorio da hoćemo, samo neka nam oni dadu oružje i to bivše Jugoslavije. General je odgovorio kako to ne može i tako smo se rastali. Kažu Ka.²⁰ i Fa,²¹ mi nismo znali što da odgovorimo Kokanu, to nas je tako razočaralo, da sam ja (Fa) rekao da su se u partiju uvukli zlikovci i posumnjao u Marijana. Uvjerio sam se da je Marijan slabo upućen u stvari. Drugovima nismo rekli šta je sve bilo kod Kokana, bojali smo se da nebi i oni posumnjali u partiju. Drugovima smo rekli da sada ne ćemo poći, jer da još nisu uredene neke tehničke stvari, neka spremne oružje, a da budu spremni za polazak kad to bude potreba.

Na pitanje: Zašto vi niste stupili u borbu sa drugovima koji su bili voljni da se bore i bez Kokana, jer na taj način borbe ukazuje se masama kako se treba boriti protiv okupatora na takav način borbe stvara se raspoloženje i borbenost masa za opći ustanak. Ka.²² i Fa.²³ kažu da to njima nije bilo jasno jer da im je drug Marijan rekao, da se sve diže i da se radi o općem ustanku.

Na pitanje, ne može vam se vjerovati da niste znali voditi borbu i kako se dolazi do općeg ustanka. Vi ste to iskoristili samo da ne idete jer ste se bojali da glavu ne izgubite kad će Crvena Armija i onako bez vas pobjediti. Ka. i Fa. kažu da to nije točno, već nismo htjeli primiti odgovornost za ljude kad ne poznajemo vojnu strategiju, put i cilj.

Na pitanje je li vam bilo poznato, da će se koncentracija vršiti na Mokrom polju i to vam je dostavio O. K., Ka,²⁴ Fa.²⁵ i Mak.²⁶ si jecamo

¹⁴ Biograd na moru.
¹⁵ Pepo Polak-Marijan, upućen od strane PK KPH za Dalmaciju radi preuzimanja dužnosti komandira odreda.
¹⁶ Kamilo Pamuković
¹⁷ Fabo Mrša
¹⁸ Pepo Polak
¹⁹ Vjerojatno Furrio Monticelli, komandant divizije »Sassari«.
²⁰ Kamilo Pamuković
²¹ Fabo Mrša
²² Kamilo Pamuković
²³ Fabo Mrša
²⁴ Kamilo Pamuković
²⁵ Fabo Mrša
²⁶ Stanko Mićin

se da je bilo govoreno o Mokrom polju, ali se ne sjećamo o koncentraciji.

Odmah smo obavijestili O. K. da kod Kokana nema ništa i da mi ne možemo poći. Bio je odmah održan sastanak O. K. na kojem su bili prisutni Ka,²⁷ Fa,²⁸ Ma,²⁹ Jure,³⁰ Lev.³¹ Cim smo došli Jure nam je rekao da smo stari oportunisti i kukavice. Drugu Juri smo ispričali što je bilo kod Kokana a ako ne vjeruje neka sam ispita. Pitali smo ga komu je dao onakve informacije, da Kokan ima spremljen jedan bataljon. Kako si mogao donijeti ovakove zaključke kad je sve laž u vezi sa Kokanom. Jure dobio sam od vas Z.³² da Kokan ima jedan bataljon. Fa. od koga si dobio iz Zatona, jesam li ja bio odgovoran za partiju u Zatonu ili ko drugi. Jure — kazat ću ti kad ispitam. Na tom sastanku Jure je rekao da Zaton sa 20 ljudi mora da sruši centralu Manojlovac. Fa. — ja sam Juri odgovorio da to ne mogu izvršiti, jer da ne poznam put, a da ću ispitati teren i učiniti. Nije se ispitao teren, niti smo učinili jer taj sastanak je bio pravi pakao, samo smo se svadali i nedrugarski gledali na Juru. Jure je napao na Lev.³³ da je i on postao oportunist od kada je sa njima. Jure nije dao nikome da govori, sve nas je prekidao, tako kad je Ka. govorio, Jure mu je rekao govori ti, a ja idem srat.

Fa. — ja sam Juri odgovorio da ne želim biti u partiji u kojoj je on S, zato što me je nazvao oportunistom i kukavicom a što hoće svoj strah, baciti na drugoga. Svi smo mu rekli, ako ćeš ti tako nedrugarski postupati mi ćemo otići i ti ćeš ostati oficir bez vojske. Jure je odgovorio da mu dolazi da nas sve ubije. Razišli smo se sa osjećajem da se više nikad sa njime ne sretremo. Izgledalo je da stojimo pred policijom a ne pred drugom. Mi smo na takvo njegovo postupanje isto bih drski. Na pitanje mi smo od vas čuli da Kokan ima oružja za jedan bataljon, Mak, ja sam čuo od Zatonjana i od Fa, da Kokan ima oružja za jedan bataljon i da će nas on primiti ako nam bude prijetila opasnost.

Fa, kaže da to on nije službeno rekao nego da to priča ulica, to isto kažu A. P. M. K. svi iz Zatona. Ka. kaže da je čuo od Fa, da Kokan poručuje ako ne prijeti opasnost da dođemo kod njega i da će se on brinuti za hranu.

Održan je sastanak O. K. na kojemu su bili prisutni Jure, Mak, Lev i Fa.

Na tom sastanku su Jure i Lev prije sami po strani razgovarali. Prišao nam je Lev i kazao da je Jure mekši i da je dobrog raspoloženja, da nije kao prošlog puta drzak. Prišli smo sastanku i Jure je uzeo riječ i rekao da priznaje da je prošli sastanak bio zbilja neprijateljski da onako ne valja, da se ostavi to sve po strani i neka se nastavi raditi. Pokazalo se da ste vi imah pravo što niste išli u borbu.

²⁷ Kamilo Pamuković

²⁸ Fabo Mrša

²⁹ Stanko Mičin

³⁰ Ante Jurlin, sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

³¹ Frane Kursar

³² Zatonjana

³³ Frane Kursar

Došlo je do V. sastanka na kojemu su bili prisutni drugovi: Šilja,³⁴ Jura,³⁵ Fa,³⁶ Mak,³⁷ Ka,³⁸ Lev,³⁹ Pe,⁴⁰ Ma.⁴¹ i Aš.⁴² Drug Šilja nam je rekao da je poslat od C. K. i da moramo organizirati partizanske odrede, izložio nam je plan o načinu organizacije i vođenja borbe. Postavio nam je pitanje da li se slažemo. Raspravljali smo o mogućnosti operacija. Šilja je rekao da trebamo organizirati 200 a najmanje 100 ljudi. Bili smo zaključili da pođu sa sektora Vodice, Zaton, Prvić 100 drugova i da će se ovima priključiti 20 drugova iz Šibenika kao i oficir i ljekar. Drug Šilja nam je izložio kuda treba ići. Mi smo kazali da je to nemoguće jer da su to srpska i hrvatska sela i da ima pravoslavni koji su talijanski špijuni. Od toga smo plana odustali i zajednički donili drugi plan, a to je da idemo na Kistanje i da ga zauzmemo. Onda da idemo na Krušvar i da se priključimo ostalim partizanima.⁴³ I ako smo to zaključili sumnjah smo da ćemo dobro proći radi toga što kroz sela ne ćemo imati podrške, jer smo kroz njih prošli i posumnjali smo radi toga što smo i prije dobivah netačna obavještenja.

Zaton. Nismo pokušali objasniti drugovima da je borba moguća. Slabi smo odgovor dobili od drugova P.⁴⁴ i to Ivanda Jozo, Zivković Ante, Zivković Slavko i Ivanda Jure. Oni su se otvoreno izjasnili da neće ići. Kad je drug Šilja vidio kakvo je stanje u Zatonu, odlučio je da pođe sa još jednim⁴⁵ u Kistanje, a da u Zaton pošalje 3 druga za njime koji će ispitati teren i po njima poslati upute za Vodice i Zaton, ali da Vodice i Zaton odmah počnu sa akcijama u svojim mjestima. Bilo je još zaključeno da kad Vodice i Zaton neće da idu, da onda ide Prvić i to nakon par sati iza Šiljinog odlaska u Kistanje. Fa⁴⁶ — kazao sam drugu Šilji da ću mu dati jednog druga⁴⁷ koji bolje pozna put od Tr.⁴⁸ Međutim Tr. je rekao da pozna put i sa njim pošao. Izgleda mi da je drug Šilja imao više povjerenja u Tr. nego u nekog iz Zatonu. Ništa nismo mogli ni do danas saznati, kako su stradali.⁴⁹ Jedino smo čuli od jednog kotarca da ih je izdala jedna žena.⁵⁰

Na pitanje zašto Prvićani nisu odmah išli iza Šilje kako je bilo zaključeno Fa. — kaže da je prije nego je Šilja otišao, postavio drugu Pi. iz Prvića pitanje šta će reći drugovi iz Prvića kad saznaju da ne idu Zaton i Vodice. Pi. je odgovorio da to ne smeta ništa, jer da im i onako nema opstanka na otoku. Šilja je već otišao i čekalo se na Prvićane. Došli su samo dvojica među njima Lev i kaže da im je Pi. rekao da

³⁴ Pap Pavle-Silja

³⁵ Ante Jurlin

³⁶ Fabo Mrša

³⁷ Stanko Mičin

³⁸ Kamilo Pamuković

³⁹ Frane Kursar

⁴⁰ Petar Spanja

• Mate Mrša-Sekso

• Ante Spanja

⁴³ Splitski, Solinski, Kaštelansko-trogirski, Sinjski i Primoštenski NOP odred.

⁴⁴ Partijaca

⁴⁶ Paško Trlaja

⁴⁷ Fabo Mrša

⁴⁸ Drago Zivković

⁴⁹ Paško Trlaja

⁴⁹ O stradanju Pap Pavla-Silje vidi dok. br. 27.

⁵⁰ Stana Kartela

Vodice i Zaton ne idu i da je došao vidjeti šta je to. Drug Jure je na njih pravio pritisak da oni moraju poći. Oni su sa drugovima došli u subotu na veće umjesto u četvrtak na večer. Prvićani su rekli da prije nisu mogli doći jer da su očekivali Vodice i Zaton pošto oni ne poznaju put. Zaton — mi bi im bili poslali vodiča da su to oni od nas tražili. Oni su znali put jer su par puta bili u Zatonu. U međuvremenu se saznalo za smrt Šilje i Tr. tako da oni nisu ni pošli.

Na pitanje zašto su oni povratili puške Talijanima (2) koje su drugovi oduzeli od Talijana. Fa. — ja sam radio sve što sam mogao da se puške ne vrate i govorio ako ih povratimo da će biti gore kao i da ćemo radi toga biti isključeni iz partije. Uspjeli u tome nismo, protiv nas bili su oni drugovi čija smo imena već spomenuli, a koji su uvijek sabotirali rad. A osim njih diglo se čitavo selo protiv nas da radi nas, njih Talijani proganjaju i da im prijetu da će im zapaliti kuće. Puške su povratili, a selo je opet ostalo protiv nas, i sada tako reći nemamo uz nas više nikoga u selu. M. K. Zatona priznaje da je svaku partijsku direktivu diskutovao da li su je pametno izvršili ili ne. Priznajemo svoju grešku što smo diskutovali partijsku direktivu. Priznajete li da ste po svim pitanjima kao npr. 1/9-1940. god. i 1/5-1941. zatim po pitanju ekonomske borbe kao i po pitanju organiziranja i upućivanja partizanskih odreda. Priznajemo da smo donekle i imali oportunistički stav po pitanju akcija, ali to nismo svjesno radili. Po pitanju partizanskih odreda ne smatramo da smo zauzeli oportunistički stav, nego nedovoljno poznavanje borbe, pošto nam je govoreno o općem ustanku a ne o partizanskim odredima. A taj stav nam je izložio drug Marijan.⁵¹ Prije nego je došao Marijan svi su bili za borbu, ali kad se ustanovilo da sve ono što je Marijan govorio da je netačno poljuljao se moral masa a i samih partijaca.⁵²

⁵¹ Pepo Polak

⁵² Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju razmotrio je istražni materijal partijske komisije i njene prijedloge i donio odluku kojom su iz Okružnog komiteta i iz članstva Partije isključeni Fabo Mrša, Kamilo Pamuković i Stanko Mičin. Istodobno su iz Partije bili isključeni: Petar Spanja, Ante Spanja, Jakov Ivas iz Vodica i Ante Zivković, Joso Ivanda, Mate Mrša-Sekso i Jere Ivanda iz Zatona.

**ZAPISNIK PARTIJSKE KOMISIJE OK KPH ZA SJEVERNU
DALMACIJU OD 18. RUJNA 1941. O SASLUŠANJU ČLANOVA
MJESNOG KOMITETA KPH VODICE ODGOVORNIH ZA NEUSPJEH
FORMIRANJA VODICKO-ZATONSKOG PARTIZANSKOG ODREDA¹**

Vodice 18/9. — 1941. godine.

Pitanje: zašto je došlo do odluke da se ne šalju partizanski odredi²
— M. K.³ Vodice odgovara. Najprije je došla direktiva da se stvaraju
part, odredi. Neposredno iza toga dolazi direktiva...

Po pitanju I. II. III. i IV sastanku imaju isto mišljenje kao i Zaton
pošto su sve zajednički radili. Na V. sastanku kojeg je održao Šilja⁴ bili
smo zaključili da se ide. Ali smo još uvijek ostali pod dojmom prvašnjih
netočnih obavještenja i zaključili da je nemoguće poći. *

Na pitanje — vi ste ovdje bili neiskreni (pred part. komisijom) jer
ste dali pristanak da idete, u isto ste vrijeme mislili da je nemoguće.
Priznajemo svoju neiskrenost.

Održali smo sastanak M. K. Vodice i jednoglasno zaključili da idemo.

Postavljeno je pitanje prisutnim drugovima a koji nisu u forumu
bili vodičani išli da vam je M. K. iznio pravu stvar i da sa Kokanom⁵
nema ništa, našto se ovi, stalno pozivaju, a ako pored svega toga treba
ići jer da se ustanak može jedino sprovesti baš putem partizanskih od-
reda koji bi bili jezgra za okupljanje i stvaranje ustanka i sa vašim is-
pravnim radom, dokazivanja razbili bi oštricu između Hrvata i Srba.
Oštricu u koju neprijatelj ulaže puno truda da je što više produbi kako
narod ne bi došao do svoje slobode, za koju se mi borimo. Prisutni jed-
noglasno odgovaraju da bi sa svim tim išli u borbu. M. K. Vodice kaže
da bi i oni išli da im je bilo ovako izloženo.

Na I. I. K.⁶ sastavljen od Vodice, Tribunja i Beline postavljeno je pi-
tanje M. K. Tribunja zašto oni nisu pošli. Vi.⁷ kaže da na I. I. K. je bilo
zaključeno da se ne ide jer da od Kokana nema ništa i kako su Kamilo,⁸
Stanko⁹ i Mak.¹⁰ govorili da se gore bore samo ustaše i četnici i da je ovo
nacionalna borba pod rukovodstvom samih četnika i njihovom zastavom a
da o komunizmu ne smije biti ni riječi. Šp. Ar.¹¹ na tom sastanku rekao.
to je nacionalna borba Jugoslavije to nije ništa drugo nego da predamo
Talijanima 120 ljudi i pušaka. Na X. I. K. je bilo zaključeno da Tribuni
po pitanju partizana ne preuzima ništa radi toga što kod Kokana nema

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog
pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-3/15.

² Vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 53.

³ Mjesni komitet KPH.

⁴ Pavle Pap-Silja, član CK KPJ.

⁵ Košta Popović-Kokan.

* Vjerojatno se odnosi na drugi sastanak komisije.

⁷ Vice Sprljan

* Kamilo Pamuković

⁸ Stanko Mičin

¹⁰ Mate Alfirev-Matek

¹¹ Ante Spanja

ništa, a što je to borba četnika i ustaša i što ne ćemo naići na nikakvu potporu od strane seljaštva. Na našem sastanku M. K. Tribunja kad nam je drug Vi.¹² ispričao sve ovo, mi smo zaključili da je ovo saboterstvo i da to saboterstvo mora biti u Vodicama ili u kojem drugom odgovornom forumu.

Na ovo izlaganje Vi. i M. K.¹³ Tribunja postavljeno je pitanje M. K. Vodice da odgovori je li sve ovo točno što oni kažu. M. K. Vodice kaže da to nije istina i navada što su oni rekli: mi smo govorili da je partijska direktiva da se ide u partizane. U današnjoj etapi borbe ne postavlja se pitanje proleterske revolucije nego nac. oslob. borbe pod kojom parolom treba okupiti sve nezadovoljne, koji su voljni da se bore protiv okupatora. A da kod Kokana nema ništa. Po pitanju zastave ja sam (K)¹⁴ osobito govorio da zastava nije u pitanju. U koliko ćemo se sastati sa, raznim političkim strankama ako se to pitanje zastave postavi mi ćemo onda i našu zastavu nositi. Nije točno da smo mi M. K. Vodice rekli da se ne smije govoriti o komunizmu, jedino da ne ćemo naturivati komunizam samo gdje bi to mase teško primale, i radi čega bi se mogli otuđiti od njih. Mi smo pitali Vi.¹⁵ iz Tribunja koliko bi oni mogli pod ovim uslovima dati ljudi. On nam je odgovorio da ako to nije izričito za kom. revoluciju i pod crvenom zastavom može samo za sebe reći da će poći, ali za druge ne može ništa kazati.

Betina **Ske**.¹⁶ koji **je** bio prisutan na ovom sastanku I. K. rekao **je** da je kod njih partijski aktiv slab a da imaju dosta nacionalista koje su oni uspjeli da dobiju za sebe i da stoje pod njihovim uticajem i da će oni njima kazati kako je to njihova borba i kako je oni moraju voditi, a mi ćemo im pomoći. Oni ne bi gore pošli a da je to u njihovom mjestu mogli bi **se** okupiti oko 500. Nakon duge diskusije I. K. je jednoglasno zaključio da sa čitavog sektora ne šalje partizane. Drug A. Španja.¹⁷ Nije istina da sam ja drugu Vici¹⁸ rekao da se ne smije govoriti o komunizmu, niti **je** to istina da sam ja rekao da ćemo na taj način predati Talijanima 120 ljudi i pušaka. Nego ja sam drugu Vici rekao kad mi je postavio pitanje da mu se ova borba čini sumnjiva, da partija vodi računa i drugovi višeg foruma o svim ljudima i da nas oni neće poslati da ludo izginemo. Ovo je bilo poslije zaključka i prisutni kažu da nisu čuli njihov razgovor.

Kad smo mi Vodice čuli da će Prvić poći zaključili smo da i mi pošaljemo jedan odred poslije Prvića. Svoj zaključak smo donijeli jedan dan poslije Šiljinog odlaska za Kistanje.¹⁹ Iz Tribunja je trebao poći drug Vice²⁰ koji je vodio drugove i kad se to njemu postavilo odgovorio je da je bolestan i da ima 4 djece i ženu i da zašto baš on mora poći. Nakon diskusije Vi. je pristao da ide. Kako se u međuvremenu doznalo da su ubijeni drugovi Ši.²¹ i Tr.²² nije se išlo. Postavljeno je pitanje 7 drugova

¹² Vice Šorljan

¹³ Vice Sprljana i Mjesnog komiteta KPH.

¹⁴ Košta Popović-Kokan

¹⁵ Vice Ferara

¹⁶ Skevin

¹⁷ Ante Španja

¹⁸ Vice Ferara

¹⁹ O odlasku Pavla Pap-Silje u Bukovicu vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 53.

²⁰ Vice Ferara

²¹ Pavle Pap-Siljo

partijaca a koji nisu u M. K. Vodice, jeste li vi znali da stvari ovako stoje i bili vi pošli kad bi znali kako se stoji i da od Kokana nema ništa. Jedni odgovaraju da bi i da je zbilja M. K. Vodice pogriješio, ali ne svjesno jer da su drugovi iz M. K. Vodice uvijek radili i žrtvovali sve za partiju i da nisu nikada mogli primjetiti da je njihov rad bio saboterski. Drugi kažu da bi oni isto bili postupili kao M. K. ali ipak su pogriješili što nisu izvršili partijsku direktivu. Svi kažu da su bili zadovoljni sa radom M. K. Vodice. Drug Gr.²³ kaže: ja sam sa M. K. bio zadovoljan. Zato što mi je uvijek davao da radim. Istina je da je M. K. Vodice pogriješio po pitanju partizana, a smatram da to nije zlonamjerno napravio. Ti družo Valent²⁴ si rekao drugu Maku,²⁻¹⁵ da ako bi mu forum pored svega toga što je teško naredio da mora poći bili pošao, on je rekao da bi, a ti si mu odgovorio da je to od njega neiskreno ... Ja sam uvjerenja da je Mak iskreno rekao.

Zaključak. Na pitanje: smatrate li se krivi što niste izvršavali part. direktive a da niste pokušali može li se ili ne može, nego ste jednostavno odbili da izvršite — odgovaraju M. K. Vodice i M. K. Tribunja: priznajemo da smo pogriješili što part. direktivu nismo izvršavali i što smo radi takvog stava srušili autoritet partije i u ovim danima zadali joj težak udarac.

Mi smo se rukovodili time što smo dobivali netačne izvještaje. Nismo mogli vjerovati da drug Marijan²⁶ može onako netačno govoriti što je na nas najviše djelovalo. Volili bi da smo išli pa makar da smo odmah poginuli nego što sada ovako stojimo pred partijom.

Kad mi je rekao u privatnog razgovoru da je Šilja za vrijeme dok je bio na robiji, bio Petkovic i da je Silja izašao sa robije prije nego se otkrilo tko je Petko. I kad je Silja držao razgovor, da je kod njega s tom linijom rada, da o tome nije dao govoriti.

» Paško Trlaja
²³ Tonči Grgurev-Gräe
²⁴ Ivo Družić-Valent, sekretar Mjesnog komiteta KPH Šibenik.
» Stanko Mičin
²⁵ pepo Polak-Marijan

BROJ 55

**ODLUKA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 18. RUJNA 1941. O KAŽNJAVANJU MJESNOG KOMITETA
KPH TROGIR I OSAM ČLANOVA KPJ ODGOVORNIH ZA
FORMIRANJE TROGIRSKOG NOP ODREDA¹**

Odluka P. K. za Dalmaciju:

I) Radi ne izvršavanja partij. odluka i dužnosti postavljenih od M. K. u Trog.²

Isključuje se 7 slijedeći drug. i 1 strogi ukor:

I) Gu. Lov.,³ II Gu ... Kaj.,⁴ III Rož — Vic.,⁵ IV Bili. Si. ,⁶ V Bi... I ,⁷ VI Gejić J . . ,⁸ VII H . . — J . . ,⁹ VIII Bub . . — And ¹⁰ — ukor strog.

(Razlozi)

Prigodom formiranja part. odreda oportunistički i protiv partijski stav isključenih drugova onemogućio je formiranje partizanskog odreda u mjestu Trg.,¹¹ a također onemogućili pravovremeni odlazak partizan, odreda iz mjesta Kašt.¹²

II) P. K. kažnjava ukorom M. K. u Trog., zbog nedovoljne budnosti prema antipartijskim elementima koji su se uspjeli uvući među članove part, i doznati partijske tajne, pak time uspjeli pokolebati ljude koji su imali poč u partizane.

III) Zbog nedovoljnog energičnog postupka prema kolebljivima i anti-partijskim elementima u partiji.

Split 18/IX 1941.

P. K. za Dalmaciju

Obrazloženje

Povodom provedene istrage od strane P. K. zbog neuspjelog formiranja partizanskog odreda u mjestu Trog[iru]

P. K. konstatuje slijedeće

I) Direktivu koju je dao P. K. M. K. u Trogfiru] nije je sproveo u život uslijed gore navedenih razloga.

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP.24/12.

² Vidi dok. br. 40.

³ Guina Lovre

⁴ Guina Kaj a

⁵ Rožić Vicko

⁶ Bilić Sime

⁷ Bilić Joško

⁸ Gejić Jakov

⁹ Hrabar Jere

¹⁰ Buble Andrija

¹¹ Trogir

¹² Kaštela

II) Pri pozivu drugovima da stupe u odred i krenu na svoju dužnost, došla je do izražaja kod isključenih članova neiskrenost i neodanost prema svojoj partiji i njezinim odlukama koje svaki odani partijac treba da izvršava bez bilo kakvog prigovora i nedopuštenog izmotavanja kao što je to slučaj bio kod gore isključenih članova.

Split 18/IX 41

P. K. za Dalmaciju¹³

BROJ 56

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 19. RUJNA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O POKUŠAJU PREBACIVANJA PARTIZANSKIH ODREDA
NA SLOBODNU TERITORIJU, IZVRŠENIM AKCIJAMA I
VOJNO-POLITIČKOM STANJU U DALMACIJI¹**

Dragi drugovi, primili smo vaše pismo i materijal. Stvar s partizanskim odredima i uzrocima neuspješnog prebacivanja istih na mjesto određena stoji ovako: U vezi s vašim direktivama o formiranju i odašiljanju partizanskih odreda, a poslije dolaska drugova Šilje² i Mirka³ u Split, stvorili smo plan po kojemu je i trebalo da krene 6 odreda i to iz Splita, Solina, Trogira i Kaštela, Šibenika, Primoštena, te Zatona i Vodica. Opći plan je bio da ovi odredi iz raznih mjesta Dalmacije krenu u pravcu onih krajeva Bosne, Sj. Dalmacije i Like, koji krajevi se nalaze u rukama partizana. Odredi koji su trebali da krenu u pravcu Knina putem su imali da podignu na borbu i zauzmu sela oko Knina, zatim da opkole i zauzmu sam Knin, kako bi dalje krenuli i razvili partizanski pokret prema primorju.

Splitski odred od 44 druga krenuo je 11/VIII. Četvrti dan je bio primijećen kod Trilja, te od ustaša i talijanske vojske opkoljen i prisiljen na borbu, koja je započela u 8 s. ujutro i trajala do pred samu noć.⁴ U najpresudnijem času, kada su se naši drugovi trebali da organizovano povlače, poginuo je drug Mirko (Španjolac). Njegova smrt je bila bezuslovno od velikog značaja za ishod borbe. Tu su poginula još 3 druga i jedan teško ranjen, 13-orica su se vratili u Split, a 24 uhvaćeni te 26/VIII

¹³ Odluku o kažnjavanju pisao Vicko Krstulović, sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-3/17.

² Pap Pavle-Silja, član CK KPJ, uhvaćen od Talijana i strijeljan u Skradinu 15. kolovoza 1941. godine (vidi dok. br. 27).

³ Mirko Kovačević-Lala, kapetan španske republikanske vojske, instruktor CK KPH, bio sa Splitskim NOP odredom i poginuo u borbi protiv ustaša i Talijana, 14. kolovoza 1941 kod sela Ičošuta

⁴ i ⁶ O borbi Špiitskog NOP odreda vidi dok. br. 30, 35, 38, 96, 97, 252, 258, 385 i S86.

Dragi drugovi, primili smo vaše pismo i mi-
 šaljemo. Stvar s partijskim odredima i usuci-
 ma neopredijenoj prebacivanja istih na mjesto
 odredista stoji ovako. U vezi s vašim direkti-
 vama o formiranju i relativizaciji partijskih
 odreda a poslije dolaska drugova Šilje i Mišića
 u Split tvorili smo plan po kojemu je trebalo
 da krene 6 odreda i to iz Splita, Solina,
 Trogira i Kostela, Šibenika, Primoštana, te Kotara
 i Todića. Opi plan je bio, da svi odredi se
 krenu na mjesto Dalmatije korom u pravcu suke
 Korčula, Dobre, Lj. Dalmacije i Like, koji korajni se
 nalaze u rukama partizana. Doređi broj su
 trebali da krenu u pravcu Tenina putem su
 imali da izvignu me borbu i korajni sada
 su imali da izvignu me borbu i korajni sada
 kako bi dalje korom i izvignu partizanski preost
 pravna primorju.

Politički odred od 44 drugova korom je 11/11.
 Četvrti dan je no primjicu kod Trnja, te od ustava
 i talijanske vojske optočeni i primjicu me borbu,
 koja je raspocela u 8. s. ujutro i trajala do pred
 samu noć. U najpresudnijem času, kada su
 se naši drugovi trebali da organizovano pro-
 vlace, poginuo je drug Marko (Spasijolac).
 Drugova smrt je bila bezuslovno od velikog zna-
 čaja za ishod borbe. Tu su poginuli još 3 dru-
 ga i jedan čitko ranjen, 13 onih su se vratili
 u Split, a 24 ulaznici te 26/110 smatani na
 smrt i strajani. Ti su se vrlo dobro držali ka-
 ko u borbi, tako na sudu i strajstvu. Ti su na
 strajstvu privojni i kličuci do same smrti.
 Pa u tje utroka zbog kojih je ovaj odred do-
 bio poraz, misimo doći do zaključka da se je
 prije toga stvar predjela na tje rukom i da se
 je prije malo vremena (B-14 dana) učelo na
 promenu odreda i organizaciju njihovog prebacivanja

Faksimil izvještaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 19. rujna 1941.

osuđeni na smrt i strijeljani.⁵ Svi su se vrlo dobro držali kako u borbi, tako na sudu i stratištu. Išli su na stratište pjevajući i kličući do same smrti.

Sto se tiče uzroka zbog kojih je ovaj odred doživio poraz, mi smo došli do zaključka da se je prije svega stvar preduzela na brzu ruku i da je previše malo vremena (3—4 dana) uzelo za pripremu odreda i organizaciju njihovog prebacivanja na mjesto odredišta. Drugo, sa naše strane, napose i naročito sa strane drugova koji su lično rukovodili organizacijom čitave stvari, bilo je krupnih grešaka i propusta (izbor komandira i pol. komesara, slabi vodiči, veze itd.).

Treće, sela Sinjske općine, kojima je odred prolazio, susretala su seljake s nepouzdanjem i čak neprijateljski. Na upravi Sinjske općine od zadnjih opštinskih izbora do pred 6 mj. nalazili su se naši drugovi i svojim radom stekli povjerenje i ugled kod seljaka. Ali, usljed slabog i oportunističkog rada Sinjske partijske organizacije, nije bio pripremljen politički teren za partizane i uopšte drugovi iz Sinja nisu pružili pomoć Splitskom odred u kako im je bilo naređeno. Ustaše i popovi sinjski uspjeli su uvjeriti seljake da su partizani srpski četnici. P. K. je vjerovao da je raspoloženje kod seljaka bolje nego što se je ustvari pokazalo.

Četvrto, smrt druga Mirka je bezuvjetno mnogo doprinijela slabom ishodu borbe (drugovi su kasnije bacili oružje i razbjegli se).⁶

Peto, dalmatinski krš i teren je dosta težak i nepogodan za prebacivanje odreda i razvijanje part. borbi. Ova poteškoća nije nesavladiva, ali o njoj treba voditi računa.

Solinski odred od 60 ljudi bio je krenuo, ali se poslije manjeg okršaja vratio natrag. Četvorica su bili ranjeni, od kojih su se dva spasili, a dvojica uhvaćeni (među ona 24) i strijeljani. Komandir i pol. komesar ovog odreda pokazali su se vrlo slabi.⁷

Trogirski i Kaštelanski odred, usljed sabotaže i oportunitizma drugova iz Trogira, nije uopšte krenuo. Poslije toga drug iz P. K.⁸ je bio nekoliko puta u Trogiru i Kaštelima, stvar ispitaio, te poduzeli odgovarajuće mjere prema trogirskoj organizaciji i pojedinim drugovima.⁹

Šibenski odred. Krenuo 12-og avgusta. U odred u je bilo 30 partizana. Peti dan poslije odlaska, dok su se odmarali u Ravnom Gaju bili su iznenada napadnuti od žandara. Odred je stupio sa žandarima u borbu i nagao ih u bijeg. Žandari su imali nekoliko mrtvih. Od naših jedan drug ubijen. Poslije ovog sukoba partizani su napuštali odred, tako da ih je kasnije ostalo 16. Od ovih koji su pobjegli, nekoliko ih je bilo uhvaćeno od ustaša i strijeljano. Komandir ovog odreda je bio »PeDo«¹⁰ (Židov iz Zg.). Odred je dalje došao u dodir sa četnicima, koji su ih izdali Talijanima »Pepo je slijepo nasjeo četniku Paji Popoviću«¹¹ iz Biskupije kod

⁵ O strileljanju boraca Splitskog NOP odreda vidi dok. br. 196 i SPT.

⁷ o razbijanju Solinskog NOP odreda vidi dok. br. 39. 96 i 97.

⁸ Ivan Amulić, tada organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁹ O neuspjelom pokušaju formiranja Trogirsko-kaštelanskog NOP odreda vidi dok. br. 40 i 55.

¹⁰ Pepo Polak-Marijan

¹¹ O izdaji Paje Popovića vidi objašnjenje 4 uz dok. br. Si.

Drniša. Popović je s jedne strane šurovao i pregovarao s Talijanima, a s druge strane pregovarao s Pepom, nudio mu pomoć, obećao da će ga prevesti do Drvara, a ustvari doveo noću njegov odred na nišan Talijanima, koji su otvorili mitraljesku paljbu na odred.¹² Drug »Pepo« se je vratio sa četvoricom u Šibenik i saopštio da su ostali vjerovatno izginuli. Međutim su nam naknadno javili iz Drvara da su tamo stigli 11 partizana (ostalo ih je bilo 16) i prijavili se partizanskom štabu. Seljaci su se prema Šibenskom odredu prijateljski odnosili.

Odred iz Zatona, Vodica i Prvića, iako se je bilo odazvalo 140 partizana, nije krenuo uopšte, jer su se tome suprostavili rukovodioci part. organizacije iz Zatona, među njima Fabo, kandidat CK. OK u Šibeniku ih je isključio iz partije.¹³

Primoštenski odred od 30 partizana otišao je, ali se je raspršio i vratili se svi natrag. Koliko smo do danas obaviješteni, sastav odreda je bio vrlo slab.¹⁴

Kada je krenuo partizanski odred iz Splita, stupili su u štrajk radnici električnog poduzeća, a zatim u znak solidarnosti s njima stupili su u štrajk radnici drugih poduzeća.

Na brodogradilištu je štrajkovalo preko 80% radnika. Od ostalih struka štrajkovali su: metalci, građevinari, drvodjelci, kožarci, krojači, neke struke dva, a nekoje 4 dana. Radnici električnog poduzeća nisu izvojtžili zahtjeve, ali su, obzirom na odlazak i prelaz partizana, imali uspjeha.¹⁵

Što se lice daljnjeg razvijanja partizanskog pokreta, mi smo momentalno odustali od formiranja i odašiljanja većih odreda, nego smatramo da je uputnije da prebacujemo pojedinačno ili u manjim grupicama i da stvaramo političke uslove za masovno odlaženje i razvijanje part. borbi kod nas.

Velikosrpski i reakcionarni elementi u Splitu unose rascjep među partizane,¹⁶ surađuju s okupatorima i vrše otvorenu izdaju. Dr. Desnica¹⁷

¹² O borbi Šibenskog NOP odreda vidi dok. br. 28, 43, 44, 53, 85, 261, 395 i 398.

¹³ O razlozima zbog kojih nije formiran ovaj odred vidi dok. br. 53 i 54.

¹⁴ Primoštenski NOP odred formiran je 4. kolovoza 1941. u rajonu Grebaštica od boraca iz Primoštena, Rogoznice i Krapnja. Odred od 24 borca vodio je Petar Grubišić, ali u prvoj noći je naišao na zasjedu na pruži Perković—Labin i zbog tih nepredviđenih teškoća i loše organizacije dva borca su bila zarobljena, dio nekompromitiranih vratio se kućama, dok je dio ostao na terenu (vidi dok. br. 253 i 264).

¹⁵ O štrajku radnika u Splitu vidi dok. br. 22, 23, 24, 26, 243, 245, 248, 254, 255, 259, 260 i 262.

¹⁶ U cilju jačanja jedinstva masa — Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta — zbog što efikasnije borbe protiv okupatora i ustaša, Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju, organizirao je razgovore sa jugonacionalističkim predstavnicima. U kolovozu je Pokrajinski komitet, preko druga Marina Krstulovića organizirao razgovor s dr. Antom Kovačićem-Sebeškinom, liječnikom, jugonacionalistom iz Splita. Od strane nacionalista pored dr. Kovačića, prisustvovao je još pravoslavni pop Sergije Urukalo i dva viša bivša oficira jugoslavenske vojske. Sa strane NOP-a, sastanku su prisustvovali: Vicko Krstulović, Ivan Lučić-Lavčević i Marin Krstulović. Međutim, na sastanku nije postignut sporazum o suradnji. Isto tako u rujnu je voden bezuspješan razgovor o suradnji između Vicka Krstulovića i Dobrosava Jevđevića koji je u to vrijeme »izbjegao« iz Nikšića u Split. Razgovor s njime organiziran je preko Miloša Jelaske, jednog od prvaka SDS. Vicka Krstulovića i Dobrosava Jevđevića koji je u to vrijeme »izbjegao« iz Nikšića u njih i pasiviziraju ih. Zbog toga su dalji pregovori s njima prekinuti.

¹⁷ Dr. Uroš Desnica, poslanik u biv. Jugoslaviji, nakon kapitulacije stare Jugoslavije nudio suradnju Talijanima i podnio im zajedno sa Nikom Novakovićem Longom i istaknutim velikosrbima Kninske krajine peticiju u kojoj se tražilo da Talijani anektiraju dijelove Dalmacije, Like i Bosne koji su naseljeni Srbima.

pravoslavni pop Urukalo,¹⁸ bivši ban Buie,¹⁹ dr. Šola²⁰ iz Mostara pregovaraju s Talijanima. Pop Urukalo je izjavio talijanskom prefektu: »da niste vi likvidirali u Sinju partizane-komuniste, mi bi to učinili.« Talijani su im dozvolili da formiraju odbor koji sakuplja pomoć za Srbe i taj odbor izdaje propusnice Srbima koji se žele vratiti u svoje mjesto. Narodni zastupnik iz Knina Niko Novaković-Longo, kako nas izvještavaju, nalazi se u Zadru i saraduju s Talijanima. Četnici čuvaju Talijanima želj. prugu, vješaju talijanske zastave, a Talijani njih tobože zaštićuju od ustaša, snabdijevaju ih hranom i čak oružjem. Ovim velikosrpskim i reakcionarnim elementima i narodnim izdajicama nije u interesu narodna oružana borba i žele da žive na mirnoj nozi s okupatorima.

Mi i dalje održavamo kontakt sa predstavnicima drugih stranaka.²¹ Radićevci²² su nam izjavili da oni imaju direktivu vodstva iz Zagreba da kao organizacija službeno ne saraduju skupa s nama, ali da pojedincima prepuštaju u tome slobodne ruke i da se ograđuju od onih koji pomažu ustaše. Sto se tiče njihovih vođa to, prema saopćenju iz Sinja, dr. Smolić²³ nije htio da prede ustašama, nego je odgovorio da on stoji uz vodstvo HSS. Međutim Stipe Matijević²⁴ iz Makarske i Čelan²⁵ iz Livna su se opredijelili za Pavelića. U Dubrovniku je prešao Paveliću predsjednik kotarske organizacije HSS Kačić,²⁶ dok je zastupnik Mišetić²⁷ pasivan, kako nam drugovi govore, a profesor Kolumbić,²⁸ također jedan od glavnih funkcionera u Dubrovniku je uhapšen. Održavamo vezu sa samostalnicima i nacionalistima.²⁹ Na riječima se slažu, ali na djelu ne žele da zaostavljaju odnose s Talijanima.

¹⁸ O izdajničkom radu Sergija Urukala vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 26.
¹⁹ Dr Mirko Buić, ban Primorske banovine u bivšoj Jugoslaviji, radio je na formiranju tzv. građanskog bloka u Splitu, sa ciljem da spriječava prijelaz pristasa HSS, SDS i JNS NOP-u. Međutim, od svog početka, građanski blok je doživljavao neuspjeh, pošto je partijska organizacija svojom djelatnošću obavijestila narodne mase da taj blok ima za cilj uspostavljanje, po svršetku rata, ranijeg državnog i društvenog uređenja. Buić je koncem 1943. godine otišao u Italiju.
²⁰ Nisu poznati detaljniji podaci o njemu.
²¹ Kao s vodstvom jugonacionalista i SDS, tako i s vodstvom HSS, Partija je u ime NOP činila sve da dođe do razgovora i suradnje na liniji JNOF. Tako je, sredinom rujna, Vicko Krstulović vodio razgovor s Paškom Kalitemom, a kasnije sa zastupnikom HSS Mladineom ali ni ovi razgovori nisu dali nikakvih pozitivnih rezultata (vidi dok. br. 77 i 328).
²² Pristaše Hrvatske seljačke stranke.
²³ Dr Ivo Smolić, advokat iz Sinja. Kad je koncem 1942. i početkom 1943. godine narod Sinjske krajine prešao masovno u NOB, pod pritiskom takvog raspoložena masa dolazi i on u partizane 1943. godine, a prelazi ustašama 1944. godine.
²⁴ Stipe Matijević, pred rat istaknuti funkcioner HSS, rodom iz Blata na Cetini, a ne iz Makarske, Pavelićev doglavnik, radio u srednjoj Dalmaciji na pridobijanju organizacija HSS za ustaše. Koncem rata pobjegao u inozemstvo.
²⁵ Ivo Čelan, ranije istaknuti funkcioner HSS, Pavelićev doglavnik, aktivno radio na pridobijanju organizacija i pristasa HSS za ustaše u Livanjskom, Duvanjskom i Kupreškom kotaru. Organizator ustaških pokolja u Livnu. Pred oslobođenje pobjegao u inozemstvo.
²⁶ Dr Ante Kačić, 1941. god. prešao ustašama.
²⁷ Prof. Roko Mišetić, za vrijeme okupacije održavao živ politički kontakt sa biv. političkim funkcionarima HSS utičući na njih da ne pristupaju NOP-u. Održavao vezu s Mačekom i izvršavao njegova uputstva o odvratanju hrvatskih masa od NOP. Jedan od najistaknutijih organizatora Mačekova bijega, i zajedno s njime pobjegao u inozemstvo.
²⁸ Prof. Franjo Kolumbić, 1941. od ustaša uhapšen i zatvoren, pa nakon nekoliko mjeseci pušten.
²⁹ Partijska organizacija u Splitu i Dalmaciji uopće, radeći na okupljanju masa u Narodnooslobodilački front, istodobno je vodila pregovore sa rukovodstvom građanskih stranaka (HSS, SDS i dr.) i pojedinim funkcionarima pozivajući ih u zajedničku borbu protiv okupatora. Funkcionari koji su u ime građanskih stranaka pregovarali, većinom su — kao što se navodi u pismu PK — »na riječima se slagali«, a na djelu nisu bili

Smatrali smo uputnim da sastavimo platformu jedinstvenog nacionalnog oslobodilačkog fronta,³⁰ koju vam šaljem i želimo da nam pošaljete primjedbe na nju.

Sto se tiče sabotaze, javili smo vam da je zapaljeno sijeno na velikom teretnom brodu. Sijeno je izgorilo, a brod je djelomično oštećen. Brod je vlasništvo Matkovića.³¹

Zatim su oštećeni pištuni³² na motoru jednog talijanskog borbenog čamca, koji se nalazio na popravku u brodogradilištu.

Na dva minosca su isječeni kabeli i oba su onesposobljena za dva-tri mjeseca. U toku zadnjih 10-15 dana oštećeno je 11 lokomotiva od 20 koliko ih ukupno ima u parku Split—Knin—Sinj. Pruga radi i dalje.

8/IX. 41

Drugovi, ovo pismo sam vam bio napisao pred desetak dana, ali ga nisam imao po kome poslati. Nadam se da će sutra otići. Mogu vam još javiti sljedeće:

10. ovog mjeseca noću fašisti su htjeli uhapsiti radnika Hajdukovića³³ i tom prilikom ga ubili. Sljedeće večeri su među crnokošuljašima, oficirima i karabinjerima bačene tri bombe.³⁴ Jedna od ovih, bačena u oficirskoj menzi, nije eksplodirala. Od drage dvije ima, koliko Talijani javili, jedan mrtav karabinjer. Mi smo saznali da ima 7 ranjenih od kojih su vjerovatno neki umrli. Ali su Talijani i poslije ovoga pokazali da ne žele da se prilike zaoštravaju. Oni su dapače na otoku Braču strijeljali dvojicu ustaša³⁵ (što im oružje nisu predali), kako bi se pokazali da oni brane narod od ustaša i kako oni unose mir, koji njima, razumije se, sada u pozadini konvenira.

Partizanski štab iz Drvara³⁰ nam javlja da je nekoliko puta pokušao da uspostavi vezu sa Sarajevom, ali da nije uspio. Ako ikako vi možete, nastojte ih povezati s onim krajem.

Pred tri dana dobili smo pismo iz Bitelića (Sinjska Krajina) da je tamo formiran partizanski odred.³⁷ Mi im šaljem iz Splita političkog i voj-

spremnim da se pridruže borbi protiv Talijana i ustaša, dijelom iz straha i oportunitizma, a uglavnom iz razloga što su, kao što se naskoro utvrdilo, po naređenju svojih rukovodstava pristupili organiziranju borbe protiv NOP i uspostavljali veze s okupatorom. Uza sve to, predstavnici tih stranaka su neko vrijeme licemjerno nastavljali pregovore s predstavnicima KPJ, iako su već »ispod žita« uspostavljali veze s okupatorom, jer su htjeli da zavaraju mase, odnosno svoje pristaše, kod kojih su linija KPJ, konkretne akcije i djelatnost u Splitu i Dalmaciji sve više nailazile na odobravanje i podršku. Do konca 1941. godine u Splitu i Dalmaciji uopće stvorena je razgranata mreža organizacija NOP, kojima je masovno prišao dobar dio članova gradanskih stranaka i znatan dio lokalnih funkcionara. Ostala šaćica izdajnika postepeno je prelazila u otvorenu izdaju (četnicke vode N. Grisogono i Čičin-Saln, kasnije ministri u Purićevoj Izbjegličkoj vladi; dr. Jakša Račić, Urukalo, Alfirević, strijeljani kao narodni neprijatelji 1943. god., itd. (vidi dok. br. 87, 91, 102).

* Za potrebe rada na terenu i jedinstveno istupanje u pregovorima s gradanskim strankama, Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju, na osnovu linije Partije, formirao je platformu za najšire narodno učešće u jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu (vidi dok. br. 34).

³¹ Eugen Matković, brodovlasnik, suradnik okupatora (vidi dok. br. 74 i 267).

³² Cilindri, stubline

³³ Božo Ajduković je ubijen 13/14. rujna (vidi dok. br. 49, 51 i 278).

³⁴ Vidi dok. br. 51, 280 i 281.

³⁵ Vidi dok. br. 52 i 281.

³⁶ Odnosi se na štab Drvarske brigade.

³⁷ Odnosi se na Sinjski NOP odred formiran po drugi put u rujnu 1941. godine na Vrđovu mahom od boraca iz prvog odreda rasformiranog koncem kolovoza (vidi dok. br. 41).

ničkog rukovodioca. Osim toga smo poslali nekoliko drugova iz Splita kao pojačanje partizanima u Drvaru, te u druga sela u svrhu pripremanja i razvijanja partizanskog pokreta.

19/IX. 41.

U zadnji čas sam doznao da je noćas u Splitu izgorilo glavno skladište (carinarnica)³⁸ u kojemu se je nalazila hrana i druga roba za snabdjevanje talij. vojske. Javiti ćemo vam naknadno detaljnije.

Šaljemo vam obračun partijske organizacije, zatim platformu;³⁹ saslušanje dvojice partizana koji su bili u Šibenskom partizanskom odredu⁴⁰ i vratili se natrag s Pepom, te mišljenje O. K. Šibenika. Šaljemo vam 7 komada »Našeg izvještaja«.⁴¹ Drugarski pozdrav. P.K.

BROJ 57

IZVOD IZ LISTA »-NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 73 OD 19. RUJNA 1941. O POZIVANJU SPLITSKIH PROFESORA-HRVATA U POLICIJU GDJE SU UPOZNATI SA SMJERNICAMA FAŠISTIČKE PROSVJETNE POLITIKE¹

Fašisti žele da profesori i učitelji pomažu talijaniziranje i fašiziranje hrvatske omladine.²

U »novo Evropi« fašističkog reda policija rukovodi prosvjetom. U tom su se naročito uvjerali naši profesori. Kako je blizu početak nove školske godine, to su bili svi profesori jedan po jedan pozvani na policiju, da im tamo dadu smjernice nove prosvjetne politike. Gosp. profesori upoznati su u policiji sa »novim duhom« koji vlada u Evropi (pogodnijeg mjesta za upoznavanje ovog »duha« doista nije bilo) i upozoreni, da u tom duhu (poicijskom-fašističkom) moraju odgajati svoje učenike. Rečeno im je, da se oni ne smiju baviti politikom, ali da moraju pratiti političko kretanje učenika. Dakle biti vjerni agenti najkompetentnije prosvjetne ustanove: policije. Sve ovo morali su profesori potpisati uz napomenu, da se ovi određivači smjernice nove prosvjetne politike nadaju, »da više profesori neće imati prilike da dođu na kvesturu«. Doista ovi faš. gadovi ponizuju naše profesore i učitelje. Zar oni misle, da će naši profesori i učitelji dozvoliti, da im policija određuje smjer nastave? Zar

³⁸ Vidi dok. br. 282.

³⁹ Vidi dok. br. 34.

⁴⁰ Vidi dok. br. 43 i 44.

⁴¹ List Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju koji je počeo izlaziti 23. lipnja 1941. (vidi objašnjenje 3 uz dok. br. 9).

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 80 i 274.

oni prijetnjama misle učiniti od profesora i učitelja izdajice naroda? Zar oni misle, da će profesori i učitelji ostati po strani; dok se narod bori? Zar oni misle, da će naši profesori i učitelji biti nosioci odnarodnjavanja i talijaniziranja našeg naroda? Zar misle, da je moral naših profesora i učitelja tako duboko pao, da će za ovo kratko vrijeme što će biti ovdje okupator, prodati svoje poštenje okupatorima za nekoliko mjesečnih plaća i pljuvati na sve ono, što su đacima govorili o narodu i narodnoj borbi protiv tuđina? Ne, varate se! Profesori i učitelji bit će uz svoj narod koji se bori, oni će se boriti zajedno sa svojom omladinom!

Fašisti tjeraju bez milosti naše ljude iz njihovih domova. — Nakon drž. činovnika počeli su fas. tjerati iz Splita i niže službenike. Tako su ovih dana istjerana sa svojih domova 2 nadcestara, jer se nisu htjeli upisati u fascio. Oni su iz svoje siromašne ušteđevine sagradili kućice i uredili malo gospodarstvo. Sve to moraju ostaviti faš. razbojnicima. — **Fašisti daju nagradu od 500 lira** svakome tko prokaže nekog rodoljuba, koji je nezadovoljan sa faš. okupacijom. Zar misle time, da uguše narodnu borbu? Varaju se, jer će narod obračunati bez milosrđa i sa njima i sa svim, koji budu izdajice. — **I sa ovakovima treba obračunavati!** — Direktor javnog skladišta Jakša tjerao je svoje činovnike, radnike i čuvare, da idu na doček Bastianini-u. Misli li on, da narod, koji se bori s oružjem u ruci, ne pamti ovakve izdajice? — **Ne posjećujte faš. muzičke priredbe od 21—23/9.** Ovih dana faš. u svrhu propagande faš. i talijanizacije našeg naroda priređuju neke muzičke priredbe. S obzirom na političku svrhu ovih priredaba pozivamo građanstvo da ih bojkotira.

BROJ 58

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE OD 20. RUJNA
1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KP ZA DALMACIJU
O USPOSTAVLJANJU REDOVNE MEDUSOBNE VEZE¹**

P. K.² Split. Pismo 20. IX-41.

1. Do sada nisu uspostavili redovne veze s nama. To se ne može duže trpjeti. Ako to pitanje ne rješe, poduzet ćemo stroge mjere. Pošto to pitanje nije rješeno, ne znam što rade, nemamo nikakvih izvještaja, ne možemo kontrolirati rad i pomagati.

2. Nisu nam javili da li su u rukovodstvu raspravili o nezdravim pojavama u duhu naših odluka, niti kako je N. primio kaznu.

3. Upute za proslavu oktobra

Da odmah odgovore na ovo pismo

¹ Original (pisan rukom, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske — Zagreb, KP-3/19.

² Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju.

BROJ 59

**DIREKTIVA CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 20. RUJNA 1941.
GOD. ZA ORGANIZIRANJE I RAD SKOJEVSKIH ORGANIZACIJA
U PARTIZANSKIM ODREDIMA¹**

SVIM OKRUŽNIM KOMITETIMA I ČELIJAMA U PARTIZANSKIM
ODREDIMA

Dragi drugovi, šaljem vam upute za organiziranje SKOJ-a u partizanskim odredima. Poduzmite potrebne mjere da se odmah formira SKOJ u partizanskim odredima i da djeluje u duhu ovih uputa:

I. Unutar svih partizanskih odreda koji djeluju na vašem području imaju se odmah organizovati skojevske jedinice (aktivni i prosvjetne grupe). U članstvo tih jedinica trebaju ući ne samo dosadašnji članovi SKOJ-a već i svi oni mladi partizani koji to žele. Ove jedinice bit će pod neposrednom kontrolom i rukovodstvom partije u dotičnom odredu, kojim će putem i dobivati uputstva od nadležnih okružnih skojevskih rukovodstava i slati izvještaje o svom radu.

II. Djelokrug rada i osnovne dužnosti skojevskih organizacija u partizanskim odredima jesu:

1. Sistematski rad na političkom podizanju mladih partizana, njihovo upoznavanje sa linijom i zadacima narodnooslobodilačkih partizanskih odreda, sa politikom KPJ i principima marksizma-lenjinizma.

2. Stalno učvršćivanje i podizanje svjesne gvozdene discipline, duha samopregora i hrabrosti među svim mladim borcima jednog odreda.

3. Organizovanje kulturnog života članova odreda putem predavanja, organizovanja slušanja radio-emisija, analfabetskih tečajeva za nepismene borce, zabava itd. Brižljivo njegovanje drugarstva i solidarnosti u odredu.

4. Mobiliziranje svih mladih partizana u stalnoj potpori Partije u odredu; uzdizanje mladih kadrova i njihovo predlaganje za članstvo u Partiji.

5. U selima i gradovima kroz koje odied prolazi ili u kojima izvodi akcije skojevska organizacija ovog odreda mora naći mogućnost da okupi omladinu, objasni joj današnji položaj, cilj i zadatke partizana i izvedene akcije. Istovremeno, ona mora postaviti temelje jedinstvenom omladinskom frontu i organizaciji SKOJ-a u tim mjestima.

Na taj način, skojevske jedinice u odredima moraju postati glavnim pomagačem KP, najdisciplinovanijom i najpožrtvovanijom udarnom četom komandira i političkog komesara odreda, i istovremeno, ljubimcem svih partizana o čijem kulturnom životu i dnevnim potrebama moraju da se staraju. Kroz okružja i mjesta svojih borbi oni moraju objasniti masama mladih narodnooslobodilačku borbu, pokrenuti je u nju i pomoći u organizovanju iste.

20. IX. 1941.

CK KPH

¹ Prijepis direktive (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, arhiva NOB, k. XXIV, reg. br. 13/1.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 77 OD 23. RUJNA 1941. O PRI-
PREMAMA OKUPATORA ZA NOVE ZLOČINE¹

Fašisti opet spremaju nove krvave zločine

U posljednje vrijeme faš. su počeli, bez ikakvog istražnog postupka i osude da streljaju nedužne ljude. Tako je prošle sedmice na groblju ubijen jedan čovjek za kojega nije objavljeno niti da je streljan niti zašto je streljan. Među građanstvom se šire glasovi da će na isti način biti ubijen ugledni splitski građanin Mrduljaš² za koga je opće poznato da se nije bavio politikom. On je uhapšen samo kao taoc za svog brata Elka Mrduljaša, koga policija traži radi učestvovanja u štrajku radnika elek. poduzeća.

Gradani, rodoljubi, kako vidite faš. razbojnicima nije dosta proli-
vene krvi u Sinju, Šibeniku, Skradinu, Drnišu, Trogiru i Splitu nego i dalje nastavljaju ubijanjem narodnih boraca i naših građana. Samo sa oružjem u ruci mogu se osujetiti faš. pakleni planovi i izvojevati sloboda! Rodoljubi, uzmite oružje u ruke, osvetite prolivenu krv i spriječite daljnja zlodjela! Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Pokušaj faš. da zavade seljake zagorce i splitske težake i da ponište agrarnu reformu! — Mi smo već pisali o tome, kako tal. vojnici uništavaju naša polja i vinograde. Sve češći su slučajevi, da oni zalaze u vinograde, te prijeteći se s oružjem, a nekada i tvorno napadajući, ne samo beru grožđe, voće i povrće nego kidaju i uništavaju čitave loze. Uslijed toga je nastalo među težacima veliko nezadovoljstvo, te su se sve češće javljali sukobi između težaka i vojnika. **Faš.** vlasti da otklone krivnju sa tal. vojske, pokušavaju preko težaka Ivana Krstulovića, da organiziraju neku akciju splitskih težaka, protiv seljaka Zagoraca, koji navodno da su **krivi ovoj šteti.** Oni su razaslali među splitske seljake neku predstavku koju **su trebali težaci da potpišu.** Ta predstavka glasi: U vezi iste rmlbe potpisani gornji naslov: I. Da se piveća broj poljara i da se istima dade **puna pravna moć, i to uz** asistenciju karabinjera, a za suzbijanje krađe **u splitskom polju.** II. Neka se ekspropirira imovina svih onih zagoraca, **koji su sagradili** kućice, odnosno daščare, po splitskom polju, a bez **dozvole građevnih vlasti,** i to onima koji nisu pripadnici Splitske općine, i koji **u** njoj nemaju zavičajno pravo. III. Neka se zabrani istima da njihove **krave** prolaze općinskim putevima, koje one dnevno ove ruše, a isto tako **da im se** zabrani ispaša po težačkim zemljama, te neka ih poljari smjesta zaplijene, ako ih nađu na spomenutim mjestima. Iz te se predstavke vidi ne samo prebacivanje krivnje na Zagorce i nastojanje

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštet-
neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Riječ je o dvojici braće Mrduljaš Juri i Josipu i njihovom rodaku Tomi koji je uhapšen u rujnu, a strijeljan 15. listopada 1941. (vidi dok. br. 60, 83, 285 i 298).

faš., da naše stanovništvo međusobno zavade, da bi lakše vladali, nego i pokušaj, da splitski težad svojim potpisima potpomognu nastojanje faš., da oduzmu zemlju Zagorcima i da od nje stvore faš. veleposjed. Sjetimo se, da je neki dan pisao »-San Marco«, kako treba oduzimati zemlju onima koji je ne obrađuju ili ne obrađuju dovoljno. Faš. su na isti način i pod istim izgovorom oduzimali u Italiji zemlju seljacima i davali je veleposjednicima. Faš. dakle žele baciti krivnju za štetu na Zagorce i onda navodno radi te štete »na zahtjev splitskih težaka«, ekspropirirati zemlju zagorskih seljaka, a tada tu zemlju »koja se ne obrađuje« predati faš. veleposjednicima. Ako to još dovedemo u vezu, sa nastojanjem bivših veleposjednika, da im se dalje plaćaju zakupnine (težaci su ovih dana dobili opomene) sa obilježjem polja sa strane bivših vlasnika-optanata, onda nam se ukazuju obrisi buduće faš. agrarne politike, koju hoće poništiti kakve takve rezultate agrarne reforme u Jugoslaviji: i stvoriti u Dalmaciji faš. veleposjede. O tome ćemo drugi put opširnije pisati. Sada pozivamo težake, da se ne dadu zavesti od faš. vlasti i njihovih agenata! I Zagorci i splitski težaci treba, da se složno odupru pustošenju polja po tal. vojnicima! I Zagorci i splitski težaci treba, da istjeraju faš. bandite i veleposjednike, koji kontroliraju njihova polja! Nemojte bivšim veleposjednicama i državi plaćati ni pare na zemlju, ona je vaša, jer je vi vašim znojem i trudom natapate i obrađujete. Sa oružjem u ruci oduprite se oduzimanju vaše imovine!

BROJ 61

**LETAK POKRAJINSKOG KOMITETA SKOJ-a ZA DALMACIJU OD 25.
RUJNA 1941. KOJIM SE OBRAĆA OMLADINI DALMACIJE DA STUPI
U BORBU PROTIV FAŠIZMA**

Prijevod¹

OMLADINO DALMACIJE!

Danas se svi ugnjeteni narodi Evrope i svi narodi svijeta koji vole slobodu bore, pod vodstvom smjelih naroda Sovjetskog Saveza, protiv najvećeg neprijatelja čovječanstva: fašizma. Omladina ovih naroda lavovski se bori u prvim redovima, jer ona voli svoju domovinu i slobodu i iz dna duše mrzi tiraniju i nepravdu. Fašistički proždrljivci i pijanice prave masakre gdje stignu, maltretirajući starce, ljude i žene, odvođeći mlade žene u javne kuće radi podavanja podivljanim fašističkim psima. Ti poubijani ljudi, maltretirane žene i djevojke su očevi, majke i sestre

¹ Original nije sačuvan. Sačuvan je prijevod letka na talijanskom jeziku kojeg je redakcija prevela ponovo na hrvatskosrpski jezik. Arhiv Vojnoistorijskog instituta, arhiva talijanska, reg. br. 2/12-2, k. 542.

naših mladih prijatelja, boraca potlačenih zemalja, koji se, sa oružjem u ruci, herojski bore za slobodu i za osvećivanje zločina Hitlera i pijane Musolinijeve horde.

Sovjetska omladina je nova omladina, inspirirana idejama svoje velike i slobodne zajednice. I ona se, također, bori s oružjem u ruci. Himna slobode sovjetskih naroda i mržnja protiv fašističkih barbara plamti u srcima ovih mladih heroja, kao i tuga onih koji znaju vrijednost i snagu jednog bloka od 200 milijuna idealno ujedinjenih duša. Ona je neoboriva. Fašizam koji se usudio da podlo napadne veliku zemlju mira i slobode bit će podvrgnut teškoj osveti. Sovjetski narod i Crvena armija ne bore se samo za obranu sopstvene slobode već također, i za slobodu svih potlačenih i podjarmljenih naroda.

Od prvog dana rata, narodi Jugoslavije — Hrvati, Srbi i drugi — i njihova omladina, bacili su se u žestoku borbu protiv fašističkih zavojevača; podstaknuti borbom zbratimljenih naroda Sovjetskog Saveza, sa velikom odlučnošću uzeli su oružje u ruke, radi istjerivanja iz svoje zemlje stranih pljačkaša i njihovih slugu — ustaša i drugih izdajnika, uprljanih bratskom krvlju. U toj svetoj narodnoj borbi za oslobođenje od krvavog fašističkog jarma, jedinstveno učestvuje čitav narod, bez razlike na vjeroispovjest, političku i klasnu pripadnost, jer čitav narod shvaća da je ugrožen njegov nacionalni opstanak.

U toj borbi učestvuje, i još više treba učestvovati, i omladina, koja je u svim danima naše surove historijske borbe pokazala koliko je povezana sa svojim narodom i svojom domovinom i koliko voli borbu za slobodu i pravdu. Prvi zadatak omladine je da štiti veliko nacionalno blago — slobodu, nacionalni identitet i jezik, koje je zadobijeno krvlju naših otaca i u nasljedstvo nam ostavljeno.

Mi se zaklinjemo prolivenom krvlju i našim mladim životima da ćemo znati sačuvati nacionalno blago i vjerno održati zakletvu.

Omladina Dalmacije već je pokazala, mnogim herojskim primjerima, da je spremna podnositi žrtve. Među našim prvim dalmatinskim partizanima, svjesnim velikog značaja partizanske borbe za oslobođenje naroda, koji su odmah i s oduševljenjem uzeli oružje u ruke, radi borbe protiv fašističkih ubojica i nacionalnih izdajnika — ustaša, dalmatinska omladina dala je svoje prve heroje.

Pali su naši smjeli omladinci: Urlić Davor, Zelić Ante, Markotić Jozo, Skopljanac Tadija, Zorica Ljubo, Jelaska Petar, Duplančić Branko, Petrić Jozo, Borozan Nebojša, Ozretić Vjeko, Račić Andrò, Dujmić Mirko, Brajčić Ante, Krstulović Jozo, Torkar Ante i Ninić. Oni će ostati vječni primjer heroja naše omladine, čast, ponos i primjer. Krv ovih omladinaca, nosilaca svijetlih tradicija naše omladine, ne smije ostati neosvećena.

Zbog toga, sva omladina mora uzeti oružje u ruke radi uključivanja u partizanske redove i osvete krvi krvlju.

Mi, dalmatinska omladina, borit ćemo se, ujedinjeni sa omladinom Jugoslavije, protiv zajedničkog neprijatelja. Omladina Crne Gore i Sr-

bije, ljudi i žene, ponos su svojih naroda i za nas divovski primjer borbe za svoj narod, za svoju slobodu i budućnost. Naše bratstvo i jedinstvo se iskalilo kroz stoljetne borbe naših naroda, a strani provokatori koji nastoje baciti među nas kamen zavade i smutnje, neće uspjeti u toj podloj i providnoj namjeri.

Omladino Dalmacije! Mladi radnici, seljaci, daci, omladino naših otoka i djevojke!

Sve dok neprijatelj gazi našu zemlju, sve dok posljednji grumen ne bude oslobođen, sve dok ne bude osvećena svaka žrtva, i ne bude mrtav svaki nacionalni neprijatelj — fašista, ustaša i drugi izdajnik, ne smiješ ispustiti oružje. U našoj zemlji neprijatelj ne smije imati počinka; ne smije od nas dobiti ništa što bi mu moglo koristiti u borbi protiv Sovjetskog Saveza. Svaki kilogram brašna koji sakrijemo ili uništimo — bit će jedna žrtva manje u redovima Crvene armije. Uništavajte i palite sve ono što može služiti fašizmu i fašistima. Ubijanje fašista, akti sabotaže — od najmanjih do najvećih — smatrat će se junaštvo i čašću svakog omladinca, kojim će se ponositi njegov narod.

Moramo biti svjesni da naše oslobođenje mora biti djelo naših ruku. Djelo naše borbe, i da je kucnuo čas općeg ustanka!

Omladino Dalmacije!

Ne zaboravi da si živi dio ovog naroda, nad kojim fašizam najviše vrebava. On nasilno udaljuje mlade od domaćih ognjišta i radionica, sakuplja ih po ulicama i igralištima i vodi da se »zabavljaju« po trgovima, s oružjem i putem igri, slatkiša i ostalih obmana nastoji da ih okupira i odnari. Navikava ih na surovost i barbarstvo, nastojeći da od njih stvori špijune i provokatore. S druge strane, fašizam — sistemom maltretiranja u kasarnama, u zatvorima i koncentracionim logorima, sa batinanjem po ulicama, razbojničkim noćnim nasrtajima na mirne građane, i sa ubistvima (vidi slučaj Ajdukovića) nastoji da time uguši borbu za slobodu, u kojoj učestvuje sva narodna omladina. Nacionalno svjesna i odlučna, omladina se mora organizirati radi suprotstavljanja ovim namjerama ustaša i fašista. Svim snagama moramo smrviti neprijateljska nastojanja.

Ujedinimo naše snage u borbi; formirajmo u svakom gradu, u svakoj ulici, u svakoj radionici, u svakom selu, jedinstveni front za slobodu naroda.

Omladini i djeci treba stvoriti mogućnost da se — kroz igru, školu, pjesmu i u kući — odgaja u nacionalnom slobodarskom duhu. Kod omladine treba razvijati plemenita osjećanja za pravičnost i borbu; odgajati ih da streme jednoj sretnijoj sutrašnjici cijelog čovječanstva, a protiv sramotne nakaze: fašizma.

Nacionalno svjesni roditelji, profesori, učitelji i svjesni mladići i djevojke ovo je vaša sveta dužnost, koju morate ispuniti prema svom narodu i za budućnost svoje nacije.

Školska omladino! Sutra se otvaraju škole. Sta će vas učiti? Da Stjepan Radić, Matija Ivanić i Matija Gubec nisu postojali; da je Dalmacija talijanska; da se hrvatski narod nije stoljećima borio protiv njemačkih i talijanskih zavojevača, koji su uvijek nastojali da ga potlače i denacionaliziraju. Govorit će vam o Fireru i Duču o fašizmu i Paveliću, kao o najvećem sinu hrvatskog naroda, i mnoge druge laži. Primoravat će vas da se upišete u fašističke i ustaške organizacije; poklanjat će vam lažne knjige i primamljivat će vas raznim olakšicama, samo da bi vas odnarodili i korumpirali.

Profesori i učitelji, i vas će, također, primoravati da se uključite u zloglasni »fascio« ili u krvavu ustašku organizaciju. Da li biste mogli baciti u blato sve ono što je temelj hrvatske kulture i nacionalne borbe? Kome ćete biti predvodnici? Da li Hrvatima ili strancima? Ili, pak, nacionalnim fašistima — ustašama? Vaše mjesto je uz vaš narod; vaša dužnost je da učite omladinu u nacionalnom duhu i da zajedno sa njom branite nacionalnu slobodu, suprotstavljajući se fašističkim namjerama.

Nitko, po nikakvu cijenu, ne smije se upisivati u fašističke ili ustaške organizacije. Ove organizacije moramo razrušiti i onemogućiti, jer su one stvorene s ciljem da razbiju borbu omladine protiv stranaca i njihovih vazala.

Talijanski okupatori potpuno svjesno žele da unište u Dalmaciji hrvatski jezik i da uguše hrvatsku poeziju. Zbog toga, moramo govoriti i učiti samo naš jezik, bojkotirajući talijanski jezik i knjige — u školi i na ulici, i svugdje, jer oni danas predstavljaju podjarmljivanje fašizma.

U našoj hrvatskoj Dalmaciji nije nestala i neće nikada nestati nacionalna poezija, poezija i sloboda. Pjevajte, mladi, pjesme o nacionalnoj slobodi; sa pesnicama i oružjem odgovorite svima onima koji vam zabranjuju da na svom jeziku pjevate pjesme slobode i osvete.

Omladino Dalmacije!

Mi smo obuhvaćeni plamenom slobode i osvete, jer taj plamen snažno plamti u našim srcima za naš narod, za našu slobodu i za našu naciju, protiv fašističkih vampira i njihovih slugu — ustaša i drugih izdajnika.

Obale i hridine Dalmacije treba da se dignu na osvetu. Snaga naše dalmatinske omladine je snaga naše smjelosti za odlučnu slobodu naroda.

Za slobodu i za narod, naprijed u bitke, omladino koja pošteno i nacionalno misliš. U zajedničkom nacionalnom frontu za slobodu, rame uz rame sa smjelom jugoslavenskom komunističkom omladinom na čelu sa sovjetskom Komunističkom partijom.

Svi pod oružje — Svi u partizane!

KRV ZA KRV — SMRT ZA SMRT!

Osveta fašistima i ustašama!

Živjela Komunistička partija jugoslavenske omladine, predvodnik omladine u borbi za nacionalnu slobodu! Živjela Komunistička partija Jugoslavije koja vodi čitav narod u svetoj borbi protiv fašizma i živio Sovjetski Savez i njegova Crvena armija koja se bori za slobodu svih naroda!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

25. IX 1941.

POKRAJINSKI KOMITET
KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE
ZA DALMACIJU

BROJ 62

IZVJEŠTAJ MAKSA BAČE OD 25. RUJNA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O STANJU PARTIZANSKOG OD-
REDA NA DINARI¹

Pismo br. 1

Dragi drugovi, jutros rano u zoru stigli smo u logor našeg odreda.² Sve su veze besprijeekorno djelovale. To ne znači da su čvrste. Treba još rada. Vi treba iznad svega da pomognete Sinju. U [..]³ razgovarao sa drugom Mijom. On već rješava mnoga pitanja. Vi treba da mu pomognete da se u Dicmu stvori solidna baza. Odatle preko Udovičića i Glavica Sinj, a preko njega i mi s Vami. U Sinj treba slati češće i kontrolore i [... oče.]⁴

Ovdje u logoru našli smo slijedeće: 7—8 boraca ležalo je u logoru sa puškama, i sa noćnom stražom. Oni imaju svog komandira kojeg su izabrali pred nekoliko dana. Doduše on nije bio u vojsci, ali je energičan, odlučan i ljudi ga slušaju. Drugi se drug Jure brine za hranu, jer u samom logoru uvijek stanuje 6—[1..]⁵ ovdje. Ostali se radi hrane razilaze svojim kućama, tamo se hrane i u logor dolaze samo po potrebi. Drug komandir me izvjestio da u selu ima pušaka, mitraljeza (laka), — i ljudi

⁴ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/14.

² Odnosi se na Sinjski NOP odred na Vrdovu. Odred su sačinjavali borci iz krajem kolovoza rasturenog, prvog Sinjskog odreda (vidi dok. br. 41). Poslije stradanja Splitskog NOP odreda u ovom Odredu je uslijed demoralizacije nastupila kriza i osipanje. Veći broj ljudi se vratio kući a ostatak se krio na Vrdovu. Od ovih boraca ubrzo je organiziran novi odred. Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju uputio je 23. rujna iz Splita Maksa Baču-Milića da pruži pomoć ovom odredu.

³ 5. 7.

u. *8.

¹ Na ovim mjestima dokumenat oštećen, nečitak.

za to. Osim toga da imaju oko [...] ljudi koji bi bili spremni uzeti puške, ako im se dade. U ove [...] i druge, nije siguran ni on, ja ih nisam mogao do sada kontrolirati. Kroz najkraće vrijeme imat ću prilike pa ću Vam javiti. Oba ova druga partiji su već 7 godina. Ja sam ih odmah sazvaio na partijski sastanak i nas troje smo formirali vojno političko rukovodstvo odreda. Komandir je ostao isti. Na sastanku sam pročitao Vaše pismo za štab. Kao glavna točka dnevnog reda bio je naš stari operativni plan. Mi smo ga odmah, u najgrubljim crtama i stvorili. Ali budući da ga niti možemo niti smijemo sprovesti bez pomoći i odobrenja [...] i brigade, šaljem odmah večeras k njima predlog da se odmah sastanemo. O rezultatu ćemo Vas odmah izvijestiti. Naravno da u plan u tom smjeru ulazi i Vaša suradnja. Zato možete, po mom mišljenju odmah započeti sa jačom političkom pripremom i masa, budućih četa i odreda, (moguće na pr. dobrovoljno javljanje) i to posvuda. Split [...] Kaštela [...]

Sad da Vas u kratko obavijestim o događajima današnjeg dana. U jutro oko 9 sati pojavili su se u logoru 2 žandara.¹¹ Imali su u zadatak obići baš naš logor. Mi smo ih iznenadili i zarobili. U spisima smo vidjeli da im šef poručuje da je uputio pojačanje od 10 žandara. Njihov nestanak će u svakom slučaju uticati [...] da energičn. poradi. Mi se spremamo na odgovor i uz to [...] i već imamo pune ruke posla.

— Druže Mijo, Srdanu¹⁴ naredi da marljivo nastavi sa vršenjem svoga zadatka, a mi ćemo sa svoje strane izvršiti naše. Sutra 26. očekujemo ono što smo ugovorili. Mijo, u borbi smo imali jednog ranjenog u ruku, a mi u čitavom logoru nemamo ni jednog zavoja. Odmah sutra neka nam se dostavi što veća količina i ostalih potrepština.

Jedna od potreba nam jeste i duvan [...]

Drugarski vas pozdravlja
Milić¹⁶

Logor, 25-IX-na večer

Za oružje nemamo masti!

Druže Srdane¹⁷

ja sam stigao u Sinj [...]

• sastao se s Mijom [...]

Kao što ste mislili ne [...]

ništa

Tino²¹

⁸ Odnosi se na štab Drvarske brigade.
¹¹ Do sukoba sa žandarima iz žandarmerijske stanice Ribarić došlo je 25. rujna (vidi dok. br. 411).
¹⁴ i ¹⁷ Jerko Lovrić-Srdan, sekretar Kotarskog komiteta KPH Sinj.
¹⁶ Maks Baće
²¹ Ovaj dio teksta je dopisan olovkom.

BROJ 63

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 80 OD 26. RUJNA 1941. O DEMONSTRACIJAMA UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA U SPLITU I TERORU OKUPATORA¹

Splitska školska omladina smjelo podigla zastavu narodne borbe protiv tuđinskih osvajača

U ovim teškim danima, kad je izdajica Pavelić prodao našu divnu hrvatsku Dalmaciju, tal. osvajačima, kada tuđin pokušava našu starodrevnu hrvatsku Dalmaciju, da učini tal. provincijom, naša divna splitska omladina gromko je po ulicama Splita, uz odobravanje građanstva, zapjevala stare naše pjesme »Oj Slaveni«. »Nije ovo zemlja talijanska«, »Lijepa naša«, i »Marjane, Marjane«.² Priređivači raznih dočeka i koncerata, splitski talijanaši oni puzavci koji su sa zastavicama išli na dočeke, koji se upisuju u »Dopolavoro« i druge tal. organizacije, svi su oni glasno i jasno čuli dušu našeg Splita svi su čuli kako osjeća i misli naša omladina, a sa njom cijeli naš Split. Naša djeca, naši mladići i djevojke, dostojni borbe svojih djedova pokazali su narodu put borbe, stvorili su jedinstvo sve omladine u borbi protiv tuđina. Oni su smjelo rekli svojim direktorima, kada su im mjesto svjedodžbe davali neke tal. certifikate, da su oni pohađali hrvatske škole i da žele hrvatske svjedodžbe. Demonstrativno su odbili prevarantsku nakanu tal. slugu da im dadu mjesto svjedodžbi te certifikate i sa svih škola njih nekoliko stotina pošli pred kazalište i tu pred prvom našom kulturnom ustanovom, koju fašisti žele potalijaniti demonstrirali protiv tuđinskih osvajača. Zalud su krvnici ove naše djece i omladine naoružali čitavu fašističku bandu. Zalud su poslali sa puškama i pendrecima karabinjere i miliciju, zalud su tukli na ulici sve koji ne znaju talijanski, hrvatski je Split progovorio na usta svoje omladine. Nikakve balile, nikakva litorska omladina, nikakvi mladi i stari fašisti neće skrenuti omladinu sa puta borbe za slobodu, jer u njoj vrije krv naših djedova. Pođimo i mi putem naše omladine! Istjerajmo tuđina iz naše zemlje! Živila naša divna omladina! Živio naš hrvatski Split! Van s osvajačima iz naše zemlje!

Narodna ruka osvjetnica na djelu. — Poznati faš. špijun, talijanaško pseto Petraelo-Kukoč, koji je denunciirao splitske građane i tukao ih na policiji, koji je učestvovao u ubojstvu radnika Hajdukovića i toliko zla nanio splitskim građanima, dobio je zasluženu kaznu.³ Narodna ruka

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Riječ je o demonstracijama učenika srednjih škola u Splitu 25. rujna 1941. (vidi dok. br. 287, 288 i 406).

³ ⁴ Na početku Križevе ulice, sada Ulica Jerka Ivančića, Boris Popović, član Partije, 24. rujna 1941. teško je ranio Zvonimira Kukoča Petraela, koji je zahvaljujući brzom intervenciji liječnika u splitskoj bolnici ostao u životu. Po kapitulaciji Italije 1943. godine pobjegao u Italiju (vidi dok. br. 51 i 406).

osvetnica zabila mu je nož u zločinačko tijelo. Čitavoj je javnosti poznato kako su se Splićani za ovih 20 god. sa najvećom korektnošću odnosili prema šaćici tal. okupatora i splitskih talijanaša. Nikome od njih nije ni vlas sa glave spala čak i onda kad je došlo do rata između Italije i Jugoslavije i kada su oni tom prilikom morali napuštati Split i tada se je građanstvo prema njima odnosilo ljudski. Međutim dolaskom faš. okupatora, splitski talijanaši su se toliko raspojasali, da su oni postali glavni podstrekači svih fašističkih zlodjela protiv građanstva Splita. Neka upamte ovi talijanski izrodi, da Hrvatski narod sada vodi odlučnu i bezobzirnu borbu protiv tuđinskih osvajača, a za svoju nacionalnu slobodu, i da će sve one koji budu naš narod izazivali, denuncirati, tukli i ubijali ili pomagali tuđin cima stići zaslužena kazna kao zlikovca Petraela. Narodna ruka osvetnica neće mirovati dok ne zada smrt fašizmu i ne izvojsi slobodu narodu.

Divljanje fašista. — U srijedu na večer, odmah nakon ubijanja fašiste Kukoča⁴ fašisti i milicijoneri su blokirali cio onaj kraj u kome je ovaj ubijen. Sve prolaznike su zaustavili prisilili ih da dignu ruke i prislonili ih uza zid. Pomno su ih pregledali i kod toga sa palicama tukli. Drugi fašisti su provaljivali u sve stanove obližnjih ulica, izvodili gole i bose žene i muškarce na ulicu i prekopali čitave stanove. Tada su ih sa onima koje su na ulici pohvatali odveli onako polugole na policiju. Putem su morali držati dignute ruke a tko se je umorio i nije mogao onoga su tukli. Kada su došli na policiju, neki su odmah odvedeni u zatvor, a drugima koji su kasnije pušteni održao je neki viši fa. funkcioner na tal. jeziku, koji je po jednom fašisti preveden na hrvatski. U tom govoru je ovaj u glavnom rekao: »Mi smo došli da vam ovde pomognemo. Mi vama dajemo više kruha nego što dajemo u Italiji. Mi vama dajemo meso i druge namirnice što je u Italiji rijetkost. Mi vašoj djeci dajemo kolonije i mlijeko. Mi vam dajemo besplatno koncerte i priredbe a vi ne znate biti zahvalni nego ubijate fašiste — karabinjere«. Onda se je počeo prijetiti: »Do sada smo vam skoro sve opraštali, a sada ćemo za svakog našeg čovjeka ubiti 100 vaših. Osim toga smanjit ćemo vam obrok hrane itd.« Naš čovjek nije zvao fašističke uljeze da nam oni pomognu. I ono što smo imali oni su nam opljačkali, a imali smo mnogo više nego sada. Mi njihove pomoći ne trebamo i borit ćemo se sve dotle dok i poslednje fašističko pseto ne bude otjerano iz naše zemlje.

Fašistički agenti žele tobožnjim skupljanjem za sinjske žrtve provocirati rodoljube! — Faš. agenti — provokatori obilaze brodogradilište, druga poduzeća i privatne stanove sa slikama pokopa sinjskih žrtava, te kupe novac tobož za obitelji sinjskih heroja. Na ovaj način žele provocirati simpatizere sinjskih heroja. Građani, izbacite sve hulje provokatora i upamtite njihova lica! Priloge za Narodnu pomoć davajte samo poznatima, pouzdanim i poštenim ljudima.

BROJ 64

IZVJEŠTAJ MAKSA BACE OD 29. RUJNA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O STANJU PARTIZANSKOG ODREDA NA DINARI¹

logor 29. IX. 41. 6^h p. p.

Pismo br. 2

Dragi drugovi, noćas nisu stigla dva druga koja smo po dogovoru očekivali. — Danas su se povratili naši kuriri iz štaba bat. »Starac Vujadin«.² Zarobljenog žandara³ i ranjenog druga doveli su u mjesto. U štabu su razumjeli naš zahtjev za što skoriji sastanak, ali budući da su i oni za tu stvar morali poslati kurira u štab brigade i dočekat njegov povratak, zamolili su nas da ih za sastanak počekamo 2 dana. Eto tako ni Vaše pismo ni drug Milić nisu stigli još uvijek do štaba. Ali to će biti u najskorije dane. — Drugovi kao što smo Vam u prvom pismu najavili, mi smo se povukli sa prvašnjeg boravišta. Skupili smo se u broju od 25 ljudi.⁴ Svi imamo puške i imamo s nama 1 puškomitraljez (nov i dobar) i dva laka mitraljeza (stara i manjkava, pa vjerujemo, ipak će funkcionisati). — Juče smo održali prvi opći polit, sastanak, danas smo se organizirali vojnički i održali čas za učenje puške i mitraljeza. Uz sve poteškoće disciplina i moral su na visini. Poslije sukoba⁵ u prvom logoru u kojem je pao jedan žandar, a drugi zarobljen, vlast je poslala u selo jedan odred žandara. Oni su uhapsili 5—6 seljaka (sinoć u noći!).

Na sastanku rukovodstva odreda zaključili smo da Vas zamolimo za pomoć u slijedećim stvarima 1. Treba nam mast za oružje! I to hitno i sigurno. Pošaljite i malo čistih krpa za istu svrhu. 2. Treba nam 10—15 deka. Od zime mi ne spavamo već dvije noći, a po danu bogme nema vremena za odmor! 3. Mnogi ljudi su bez obuće, a ljudima iz Splita one cipele samo štete. Trebali bi nam nabaviti gumaše (gumenjake), cipele od automobilskih guma. Mogli bi kupiti materijal i dati našim partizanima da naprave. Sinjske drugove ćemo zamoliti da nam pošalju gumu, pa ćemo ih mi sami nastojati napraviti. 4. Treba nam sapuna, soli i petroleja. 5. Drugovi iz Crnog Luga traže još baterija. 6. Drug Duje (iz Splita) ostao je bez gaća. Pošaljite nešto čvršće. Za druga Milića neka drugarica Z. pođe k Ljubici neka od nje uzme: gaće (vojničke), i šator. Ujedno bi trebao vunene čarape i kapu.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/14.

² Bataljonom »Starac Vujadin« rukovodio je tada Stab Drvarske brigade. Preko njega Stab brigade uspostavio je vezu s dalmatinskim partizanima radi zajedničke akcije u Kninskoj krajini protiv Talijana i četnika (vidi »Zbornik dokumenata o NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1952, tom IV, knj. 1, dok. br. 134).

³ i ⁵ Vidi dok. br. 62 i 411.

⁴ Vidi dok. br. 62.

Na sastanku je odlučeno da nam se pošalje iz Splita drug Mitar Dapić iz Bitelića, jer je uticajan među pravoslavnim stanovništvom, a iznad svega drug V.⁶ Buljan jer je poznat i tražen u čitavom kraju.

Oprostite na brzini.

Primate od sviju naše drugarske pozdrave.

Vaš
Milić⁷

BROJ 65

IZVJEŠTAJ MAKSA BACE OD 30. RUJNA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O SASTANKU PREDSTAVNIKA PARTIZANSKOG ODREDA IZ BITELIĆA I ŠTABA BATALJONA »STARAC VUJADIN«¹

30-IX-41. 4.30^b

Dragi drugovi,

Ovog momenta završio se sastanak predstavnika našeg odreda iz Bitelića² i predstavnika štaba bataljona »Starac Vujadina«.³ Na žalost nije bio prisutan delegat brigade iz Drvara niti su se mogle dobiti upute drugova za ovaj sastanak.

Naime već preko 10 dana Talijani i ustaše napadaju svim svojim sredstvima na Drvar.⁴ U četvrtak i petak su bombardovali sa po 7 aviona. Naši su drugovi Drvar napustili poslije nego li su uništili sve što bi vojnički i ekonomski neprijatelju moglo koristiti. — Iz tih razloga ovaj naš sastanak nije mogao da riješi osnovno pitanje: operativni plan za partizanski rad u Dalmaciji. Iz tog razloga a i zbog toga što je štab brigade poručio štabu bataljona »St. V.« da delegat iz Splita bude upućen u štab brigade — mi smo danas na sastanku zaključili da ja odem u Bosnu i da tamo dođem u direktnu vezu sa štabom bat. i brigade, u cilju izvještaja i planova. Koliko će se dana za to potrošiti ne znam. U svakom slučaju, Vi ne trebate ni jednog momenta da prestanete pripremati materijal i veze i ljude za partizansku borbu u Dalmaciji. Veza sa Sinjom radila je redovito do petka. U subotu i nedjelju se prekinula. Ne znamo

⁶ Vice

⁷ Maks Baće

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/16.

² Odnosi se na Sinjski NOP odred (vidi dok. br. 62 i 64).

³ Vidi dok. br. 64.

⁴ Talijanske jedinice ušle su u Drvar 25. rujna. O borbama kod Drvara vidi »Zbornik dokumenata i podataka o NOH-u jugoslavenskih naroda«, Vojnoistorijski insUtut, Beograd, tom IV, knj. 1, dok. br. 127, 145, 172, 209, 219 i 222; tom IV knj. 2, dok. br. 3, 8 i 26; tom V, knj. 1, dok. br. 20 i 22.

zašto. Falila je za sinjsku stanicu. Jučer 29. otišao je jedan naš manji odred na cestu Sinj—Livno — vjerujemo da je ovaj zadatak izvršio sa uspjehom. Ovdje smo došli u dodir ,sa jednim članom Šibenskog odreda⁵ gdje [..]⁶ od njega smo podatke poslali Vama ali [..]⁷ vremena i mogućnosti. I ako sada ne znam da li još uvijek postoje veze brigade sa Kninom i Šibenikom smatram da bi ih sa sigurnosti vi mogli dovesti sa Koljanima i Sinjom — time s nama i brigadom. — Drugovi iz Bite-lića, a i iz štaba bataljona interesuju se za druga Vrančića Nikolu.⁸ On je bio s njima u vezi i trebalo bi da se javi ali od njega nije bilo ni glasa. Budući da je iz Vrlike i jedini i drugi drugovi smatraju da bi bio poželjan i dobro došao za partizansku borbu u ovim krajevima. Mape mi još niste poslali?

Predstavnici štaba bataljona »Starac Vujadin« šalju tople pozdrave svim drugovima u Splitu i Dalmaciji.

Primitite pozdrave od Vašega

Milića⁹ i Ivana¹⁰

N. B. Bataljonu su potrebne baterije. Pošaljite ih barem 20—30!

BROJ 66

OKRUŽNICA BR. 3 CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 30. RUJNA
1941. GODINE¹

O K R U Ž N I C A B R . 3

Napadom fašističkih razbojnika na SSSR promijenila se međunarodna situacija. Imperijalistički rat, rat između imperijalističkog bloka za prevlast u svijetu, pretvorio se u razbojnički pohod jednog i to fašističkog imperijalističkog bloka protiv SSSR-a, tog nosioca i pobornika slobode i napretka i glavne snage međunarodnog proletarijata. Fašizam, kao otvorena diktatura najreakcionarnijeg i najšovinističnijeg dijela finansijskog kapitala, postao je opet udarnom pesnicom svjetske reakcije u borbi protiv proletarijata i porobljenog čovječanstva uopće. Time je svijet podijeljen na dvije nepomirljive fronte: na antifašističku narodno-slobodilačku frontu na čelu sa nepobjedivim SSSR, koji je oko sebe

⁵ Miro Višić zamjenik komesara Šibenskog NOP odreda koji je razbijen 18. kolovoza kod Drniša. Sa grupom boraca iz Odreda prebacio se krajem kolovoza u Drvar odakle je raspoređen na dužnost komesara bataljona »Starac Vujadin«.

⁶ i ⁷ Dokumentat oštećen, nečitak.

⁸ Nikola Vrančić je bio zadužen od Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju da izvrši pripreme za oružanu borbu na području Vrlike.

⁹ Maks Baće

¹⁰ Ivan Bračulj, komandir odreda.

¹ Primjerak okružnice (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/17.

OKRUŽNICA br. 3.

Napadom fašističkih razbojnika na SSSR i porobljenih, na nepobjedivi SSSR i podjelom svijeta na antifašističku i fašističku frontu, odpočela je u cijelom svijetu krvava i nemilosrdna borba, borba svim sredstvima za uništenje fašizma tog najvećeg i najkrvavijeg zločinca čovječanstva. Oružana borba protiv fašizma i porobljenih zemalja u selima i gradovima, planinama i ravnicama. Svuda je povučena fronta borbe protiv fašizma i njegovih plaćenika. Svuda su antifašisti napredni, demokratski i slobodoljubivi

Osnovna linija Kom. partije u
sadašnjoj fazi borbe.

Napadom fašističkih razbojnika na padu svih uguštenih, porobljenih, na nepobjedivi SSSR i podjelom svijeta na antifašističku i fašističku frontu, odpočela je u cijelom svijetu krvava i nemilosrdna borba, borba svim sredstvima za uništenje fašizma tog najvećeg i najkrvavijeg zločinca čovječanstva. Oružana borba protiv fašizma i porobljenih zemalja u selima i gradovima, planinama i ravnicama. Svuda je povučena fronta borbe protiv fašizma i njegovih plaćenika. Svuda su antifašisti napredni, demokratski i slobodoljubivi

okupio sve antifašističke, rodoljubive i napredne snage svijeta, i na fašističku frontu na čelu sa razbojničkim njemačkim fašizmom koji je oko sebe okupio sve mračne sile svijeta, sve fašističke države i sve fašističke grupe u pojedinim zemljama, sve izdajnike narodnih interesa, koji u svojim vlastitim narodima predstavljaju tuda i neprijateljska tijela.

OSNOVNA LINIJA KOMUNISTIČKE PARTIJE U SADAŠNJOJ FAZI BORBE

Napadom fašističkih razbojnika na nadu svih ugnjetenih, porobljenih, na nepobjedivi SSSR i podjelom svijeta na antifašističku i fašističku frontu, otpočela je u cijelom svijetu krvava i nemilosrdna borba, borba svim sredstvima za uništenje fašizma, tog najvećeg i najkrvavijeg zlotvora čovječanstva. Oružana borba protiv fašizma vodi se na sovjetskom i afričkom frontu, u pozadini fašizma, u porobljenim zemljama, u selima i gradovima, planinama i ravninama. Svuda je povučena fronta borbe protiv fašizma i njegovih plaćenika. Svuda su antifašisti, napredni, demokratski i slobodoljubivi elementi povelili rat za uništenje fašizma. Cilj ove divovske borbe, koju vode sve napredne snage svijeta na čelu sa SSSR, jest uništenje fašizma, koji je porobio narode Evrope, protjerivanje fašističkih plaćenika u svim zemljama, i izvojevanje nacionalne slobode i nezavisnosti za sve zemlje i narode, koje su fašistički razbojnici uz pomoć svojih plaćenika porobili i opljačkali.

Za ostvarivanje tog velikog cilja, za oslobođenje čovječanstva od krvoločnog, pljačkaškog fašizma, treba mobilizirati i ujediniti sve antifašističke i napredne snage svijeta, sve države i narode, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost, sve političke stranke, grupe, ličnosti, sve rodoljubive i slobodoljubive elemente, ukratko sve što se može pokrenuti, što je spremno da se bori ili pomaže borbu protiv fašističkog ropstva, pljačke, tiranije i mračnjaštva, a za slobodu, napredak i ljepši život. Takav je front borbe protiv fašizma i njegovih plaćenika u svjetskom opsegu stvoren pod vodstvom SSSR-a. On obuhvaća svjetski proletarijat, sve narode koje je fašizam porobio, Englesku i Ameriku i sve napredne snage svijeta. Od ogromne je važnosti za pobjedu antifašističkog fronta na čelu sa SSSR i konačno uništenje fašizma činjenica da Engleska i Amerika pomažu borbu SSSR-a i antifašističke fronte. U pojedinim se zemljama stvaraju ih su već stvoreni narodno oslobodilački frontovi na čelu sa Kom. partijom, koji moraju obuhvatiti sve antifašističke, demokratske i rodoljubive elemente.

II

Primjenjujući liniju na naše uslove, Partija je u borbi protiv fašističkih okupatora i frankovačkih izroda postigla već znatne uspjehe. Ometanje saobraćaja, uništavanje ratnog materijala, uništavanje ustaških

bandi, protjerivanje ustaša iz mnogih mjesta i krajeva, zaštita stanovništva, koju vrše partizani, od terora krvoločnih ustaških bandi itd. Mnogi članovi partije i simpatizeri pokazali su divne primjere smjelosti i požrtvovanosti u borbi protiv okupatora i frankovačkih plaćenika. Ali, pored dosadašnjih uspjeha u borbi, kom. partija Hrvatske, kao cjelina, nije u potpunosti izvršila svoje zadaće. Mnogi su OK i njihove organizacije zatajili potpuno. Omi se nisu ugledali u naše najbolje organizacije i drugove, koji se neustrašivo bore, nisu slijedili njihove junačke primjere, nego su se odali potpunoj pasivnosti. Glavni uzroci našeg neuspjeha i slabosti nalaze se u slijedećem:

Mnogi komiteti, organizacije i članovi nisu proučili i usvojili novu liniju Partije, nisu shvatili duboke promjene u svjetskoj situaciji i nove političke i taktičke zadaće koje su CK KPJ i CK KPH izložili i postavili u svojim proglasima štampanim, u usmenim direktivama; oni nisu shvatili antifašistički karakter borbe u sadašnjoj fazi, i potrebu okupljanja svih narodnih, demokratskih i rodoljubivih stranaka, grupa i ličnosti u Narodnooslobodilačku frontu. Oni nisu shvatili, da je glavni neposredni cilj borbe u sadašnjoj fazi istjerivanje fašističkih okupatora iz naše porobljene zemlje i uništenje frankovačkih bandi, vraćanje u sastav Hrvatske Dalmacije, Primorja i Međumurja, koje su frankovačke izdajice prodali fašističkim osvajačima, i izvojevanje instinske nacionalne slobode i nezavisnosti.

Ne shvaćajući novu situaciju u svijetu i nove zadaće, mnoge su organizacije produžile rad po starom načinu, kao da se nije ništa promijenilo. U času odlučne oružane borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih frankovačkih plaćenika svim sredstvima, one su se isključivo ograničile na propagandu u vrlo uskom krugu i na sitni rad. Mnogi su se kukavički povukli pred krvavim terorom okupatora i njihovih plaćenika i zauzeli stav pasivnog posmatrača. Nisu rijetke ni sramne i komunističke nedostojne pojave dezerterstva iz partijske dužnosti bremzanje borbenosti masa od strane likvidatorskih i oportunističkih elemenata koji su se prošvercovali u Partiju. Iako je CK KPH imao pravilnu liniju, on nije u dovoljnoj mjeri kontrolirao niže organizacije, nije u dovoljnoj mjeri vodio borbu protiv skretanja, a za provođenje partijske linije u život.

Sve te štetne pojave, koje CK najoštrije žigoše, pokazuju veliku slabost, pogreške i nedostatke kako pojedinih organizacija tako i KPH kao cjeline. One su na mnogim mjestima dovele do krupnog sektaškog i desno-oportunističkog iskrivljavanja partijske linije, do kršenja odluka i njihovog svjesnog ili objektivnog sabotiranja. CK se ovom okružnicom obraća svim organizacijama i članovima i ukazuje na neke konkretne primjere iskrivljavanja partijske linije, kako bi im olakšao da shvate liniju i zadatke Partije i pomagao da u borbenoj praksi što prije isprave svoje grube političke i praktične pogreške.

Izvodimo važnije primjere odstupanja od partijske linije, koji su sprečavali mobilizaciju svih antifašističkih, demokratskih i rodoljubivih snaga, izolirali Partiju od širokih masa, tupih oštricu borbe protiv oku-

patora i njihovih frankovačkih plaćenika, što je bilo na štetu razvoja narodnooslobodilačke borbe.

Prvo, mnogi funkcioneri, organizacije i članovi nisu shvatili široki antifašistički karakter borbe u sadašnjoj fazi, nego su se orijentirali na proletersku revoluciju i neposredno zauzimanje vlasti od strane proletarijata. Ta »lijeva« sektaška orijentacija, koja je došla do izražaja i u proglašenju štaba partizanskih odreda za Liku i Kordun (poziv radnicima i siromašnijim seljacima), morala je neizbježno dovesti do sužavanja masovne baze narodnooslobodilačke borbe, do izoliranja komunista i drugih naprednih boraca od onih narodnih masa koje su spremne da se bore protiv fašističkih okupatora i ustaške bande, ali nisu spremne da se bore pod parolom proleterske revolucije. Ta »lijeva« oportunistička orijentacija na preskakivanju nužnih etapa borbe dovela je mnoge organizacije i drugove do toga da fraziraju o velikim, u ovom času neaktuelnim i neostvarenim planovima, do podcjenjivanja i nevođenja onih akcija koje su se mogle odmah izvoditi, a tim i do potpune pasivnosti. Izoliranjem od masa i oportunističkom pasivnošću, što se pokazivalo zvučnim frazama: »vlast će se za tri dana valjati na ulici, a neće je imati tko da pokupi«, olakšali su oni fašističkim okupatorima i njihovom sluzi Paveliću borbu protiv naroda.

Drugo, neke organizacije iskrivljuju liniju Partije u desnooportunističkom pravcu. To naročito važi za one krajeve koji su pripojeni fašističkoj Italiji ili se nalaze pod njenom okupacijom. Mnogi drugovi, pa i neki rukovodioci u tim krajevima nisu, prozreli manevre i taktike italijanskih fašista, nego se vrte na njihovom repu. U času kad Partija priprema i vodi oružani ustanak za istjerivanje fašističkih okupatora iz naše zemlje i vraćanje Dalmaciji, Primorju i Međumurju u sastav Hrvatske neki su drugovi u Dalmaciji i Lici izbacili parolu: »ne dajte se provocirati od talijanskih fašista«. Ta je parola odgovarala interesima fašističkih okupatora, jer oni i ne žele drugo nego da porobljeni narod mirno podnosi njihov jaram i pljačku. Stav izvršen u toj paroli predstavlja potpuno poricanje partijske linije i isklizivanje u desni oportunizam.

Drugovi u Primorju imali su posve kapitulantski stav prema italijanskom fašizmu. Tako su na primjer neki smatrali da bi trebalo nešto učiniti (zapucati, izazvati neku gužvu) da bi se dalo povoda italijanskim fašistima da okupiraju neokupirane dijelove i pošalju veći broj svojih trupa. A kad su te trupe došle, neki su smatrali da je to »dobro za našu stvar«. Takva shvaćanja pretstavljaju izdaju partijske linije i narodnooslobodilačke borbe i srozavanja na poziciju fašističkih okupatora. Drugovi u Lici i Kordunu čine slične pogreške. Italijanski oficiri, agenti italijanskog fašizma, nastoje da ustanak u tim krajevima iskoriste u imperijalističke osvajačke svrhe. Oni se tobože zgražaju nad zvjerstvima koje ustaške bande pod njihovim pokroviteljstvom vrše nad tamošnjim stanovništvom, glumeći pri tome zaštitnika progonjenog naroda. S druge strane fašistički izdajnici, koji su italijanskim fašističkim okupatorima prodali velike dijelove Hrvatske, glume ulogu istinskog prijatelja talijan-

skog fašizma da bi prikrili svoju izdajničku ulogu i opravdanu mržnju naroda protiv italijanskih okupatora iskoristili u svoje prljave svrhe.

Neki drugovi nisu prozreli i shvatili ovu dvostruku igru italijanskih fašista i njihovih plaćenika-frankovaca. Tako npr. jedan odgovoran drug izvještava rukovodstvo o radu talijanskih oficira i agenata u Lici i dodaje: »Nije mi jasno da li je to što oni rade politika rimske vlade ili, pak, sabotiranje njene politike«. Postoje još i drugi grublji primjeri nasjedanja talijanskim fašističkim agentima i otvorenog srozavanja na pozicije fašističkih okupatora. Drugovi u okolini Brinja spremili su jedan proglas u kome se ništa ne govori o talijanskom fašizmu, ne spominje se Musolini, ali se napada Ruzvelt i Cerčil, čije vlade i narod pomažu SSSR i antifašističku frontu protiv fašističkih razbojnika. Jasno je da je taj proglas bio pisan pod uticajem agenata talijanskog fašizma. Bilo je čak i tako sramnih slučajeva da su se ljudi koji se smatraju komunistima obraćali pismima fašističkim okupatorima i tražili od njih oružje i drugu pomoć od² ustaške bande (slučaj u Gospiću i okolici Brinja), što je frankovačka banda iskorisćavala u agitaciji i borbi protiv narodno-oslobodilačkog pokreta.

Treće. Na teror, pokolje nedužnog stanovništva i pljačku njegove imovine, narod, na poziv naše Partije, odgovara oružjem u ruci. Frankovačkim izdajnicima zadani su već teški udarci. Iz mnogih su mjesta i krajeva protjerane krvoločne ustaške bande, njihova se vlast počela ljuljati pod udarcima narodnooslobodilačke borbe. To je krvnika Pavelića i njegovu bandu prisililo na manevriranje i prividni uzmak, da bi dobili na vremenu, pokupili snage, a zatim još krvoločnije nastavili teror nad narodom. Njihov se manevar sastoji u slijedećem:

a) Poziv pobunjenim masama da polože oružje, da se vrate svojim domovima, koje su ustaške bande opljačkale, da napuste svoje vode i da ih izruče narodnim krvnicima. Taj manevar ide za tim da se naredne mase odvoje od Komunističke partije i da se ona izolira od masa, a mase ostanu bez vođa, kako bi narodni ustanak ugušili u krvi i održali svoju krvavu vladavinu.

b) Skidanje s funkcija ustaških funkcionera koji su do guše ogrezli u narodnoj krvi i raspuštanje jednog dijela ustaških bandi (takozvane divlje ustaše). To je pokušaj zavaravanja naroda, pokušaj da se odgovornost za ustaške zločine i pljačku prebaci s krvnika Pavelića i marionetske vlade na pojedine ustaške funkcionere — »divlje ustaše«.

c) Pritisak na funkcionere HSS-a, JMO,³ Sokola i drugih organizacija i grupa, i prelaz jednog dijela izdajničkih i poplašanih elemenata i organizacija u frankovačke redove, predstavlja pokušaj da se razbije narodni gnjev, koji se sve više steže oko guše frankovaca, i da se proširi baza njihovih banditskih organizacija.

Neki su drugovi nasjeli ovim manevrima. Jedan funkcioner piše povodom proglasa u kome frankovački krvoloci pozivaju pobunjeni narod na predaju: »treba tražiti da vlast zaštiti narod i da pošalju objektivna

² Protiv

³ Jugoslavenska muslimanska organizacija.

lica koja će ispitati stvar« (tj. ustaška zlodjela). Zar frankovačka vlast koja je ogrezla u narodnoj krvi i pljački može da zaštiti narod? I to da ga zaštiti od ustaških bandi koje su osim okupatorske vojske njen jedini oslonac u zemlji. Naša Partija neće ići tim putem. Naprotiv, ona poziva narodne mase i sve napredne i rodoljubive elemente ove zemlje da se s oružjem u ruci bace žestoko na krvoločnu frankovačku vlast i da s njom obračunaju. U nekim mjestima zauzeli su drugovi pogrešan stav i prema ustaškim organizacijama. Oni su iz kukavičluka, da bi se zaštitili od progona, stvarali i ulazili u ustaške organizacije iako [je] seljaštvo u dotičnim mjestima bilo listom protiv ustaša i njihove banditske organizacije.

Četvrto. Fašistički okupatori i frankovačke bande raspiruju bjedomu, rasnu i vjersku mržnju, huškaju muslimane i Hrvate protiv Srba i Židova, a Srbe protiv Hrvata, izazivaju među njima bratoubilački rat da bi spriječili njihovo ujedinjenje u borbi za istjerivanje okupatora i uništenje njihovih frankovačkih slugu. Neki drugovi nijesu vodili borbu protiv zvjerskog šovinizma, a za okupljanje svih narodnih snaga, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost, u Narodnooslobodilačkom frontu. Drugovi u B⁶ izdali su letak u kome su namjerno prešutili pokolje i teror koji se vrše nad Srbima u Hrvatskoj, namjerno su izostavili poziv da se zajednički, rame uz rame, bore sa Hrvatima protiv frankovaca i okupatora.

To odstupanje od partijske linije predstavlja sklizavanje i ogavni šovinizam, sprečava ujedinjenje Srba i Hrvata u borbi protiv zajedničkog neprijatelja i pomaže njegove plaćenike.

Peto. U borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih domaćih plaćenika razvija se pod vodstvom Kpm. partije partizanski pokret. (O zadacima i liniji partizanskih odreda vidi »Bilten br. 1« Glavnog štaba partizanskih odreda Jugoslavije).⁵ Partizani su oružani borbeni odredi Narodnooslobodilačke vojske, pokretni odredi koji vode neprekidnu borbu protiv okupatora i njihovih plaćenika, i u boju se bore, čeliče i jačaju. U odnosu prema partizanskom pokretu pojavila su se u nekim partijskim organizacijama dva opasna skretanja.

a) Lijevo-sektaško skretanje s linije narodnooslobodilačkog antifašističkog fronta. Drugovi su u Dalmaciji pisali u jednom obavještenju o stvaranju »zelenog kadra«, koji treba da se pretvori u Crveni kadar. Ta sektaška linija vodi odvajanju partizanskog i narodnooslobodilačkog pokreta od antifašističkih, demokratskih i rodoljubivih elemenata koji su spremni da se bore ili pomažu borbu za istjerivanje okupatora iz naše zemlje i uništenje njihovih slugu.

b) Desno-oportunističko likvidatorsko skretanje. Mnoge naoružane skupine ljudi povukle su se ispred terora u šumu gdje tjednima leže neaktivno i nisu izvele ni jednu, ma i najmanju akciju. Takve skupine ne mogu nositi časn timer naziv partizana, jer partizani predstavljaju borbene

⁴ Vjerojatno Bjelovar.

⁶ Vidi »Zbornik dokumenata i podataka u NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojno-istorijski institut, Beograd, tom n, str. 11.

odrede koji vode neprekidni rat do uništenja neprijatelja. Linija takvih ljudi, iako naoružanih, vodi njihovoj likvidaciji i raspadanju. To najbolje potvrđuju primjeri u okolici B,⁶ i drugim mjestima gdje je zbog njihove neaktivnosti došlo do demoralizacije i raspadanja.

Likvidatorsko shvaćanje o partizanskom pokretu pojavljuje se još u jednom obliku. Neki drugovi, napr. u Dalmaciji, precjenjivali su geografski faktor i smatrali da na njihovom terenu ne postoje uslovi za partizanski pokret. Koliko je to shvaćanje pogrešno najbolje pokazuje primjer Vojvodine. Tamo nema ni šuma, ni brdina, ali partizani savladavaju sve poteškoće koje terenske prilike zadaju, i zadavaju neprijatelju osjetne udarce.

Naveli smo najvažnije primjere skretanja s partijske linije. Svi drugovi moraju dobro shvatiti da su navedena skretanja prouzročila mnoge naše neuspjehe i lutanja, i da su mnogo smetala pravilnom razvoju narodnooslobodilačke borbe. Oni trebaju da shvate da bez brzog i odlučnog ispravljanja tih grešaka u praksi ili likvidaciji svih slabosti naših organizacija, naša Partija ne može izvršiti onu veliku ulogu u narodnooslobodilačkoj borbi protiv okupatora i njihovih plaćenika koju porobljeni narod od nje očekuje.

IV

ZADACI PARTIJE

Glavna slabost narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj prema »Biltenu« Glavnog štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije br. 1 je u slijedećem: »Naprednim narodnim borcima u Hrvatskoj još nije uspelo uvući u tu borbu hrvatsko stanovništvo sela i grada, koje mrzi agenta Pavelića i njegove gospodare okupatore... Pristalice HSS-a moraju biti uvučene u tu borbu protiv okupatora i njihovog agenta Pavelića radi oslobođenja hrvatskog naroda od tiranije tih zulumčara za oslobođenje Dalmacije i drugih krajeva ispod talijanskog jarma«.

Da bi se ta slabost što prije likvidirala potrebno je:

1) Da Partija vodi živu i široko zasnovanu propagandu u masama za stvaranje narodnooslobodilačke fronte. Sve partizanske organizacije, svi članovi i simpatizeri moraju obavezno svakodnevno raditi na svom području u svom krugu i redovima antifašističkih, demokratskih i rodoljubivih elemenata. U redovima pristaša raznih političkih stranaka i grupa, **a naročito u redovima HSS-a na njihovom uvlačenju** u Narodnooslobodilačku frontu i njenu borbu. Najvažnija zadaća komunista i drugih narodnih boraca u Hrvatskoj je u tome da zatalasaju široke hrvatske mase i **da** njihovu mržnju prema fašističkim okupatorima i ustaškim okupatorima i **ustaškoj bandi** pretvore u odlučnu borbu za istjerivanje okupa-

⁶ Vjerojatno Brod.

tora iz naše porobljene zemlje i uništavanje frankovačkih izdajica i krvoloka.

U agitaciji i propagandi u borbi za stvaranje Narodnooslobodilačke fronte, komunisti se obraćaju pristašama HSS-a, SDS i drugih stranaka i grupa kao i njihovim vodama. Narodnooslobodilačka fronta treba da obuhvatili sve stranke, grupe i pojedince, sve one koji se aktivno bore protiv fašističkih okupatora i njihovih frankovačkih plaćenika, ili koji bilo na koji način pomažu tu borbu; u mjestima i krajevima gdje za to postoje uvjeti, treba od njih stvarati odbore fronte, borbene fronte. Ovi odbori ne smiju visiti u zraku, već moraju da budu borbeni odredi kao izraz jedinstva antifašističkih demokratskih i rodoljubivih snaga dotičnog mjesta i kraja. Za formiranje Narodnooslobodilačke fronte i njenih partizanskih odreda **osnovan je narodnooslobodilački fond** [za] sakupljanje priloga u novcu, hrani, odijelu itd. Taj fond mora se postaviti na što širu osnovu. Radnici, seljaci, inteligencija i građani, svi bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost, jednom riječju, cijeli narod treba **da** daje svoj prilog za nacionalno oslobođenje.

Drugo. Svi komiteti, organizacije i drugovi u krajevima koji su pripojeni fašističkoj Italiji ili okupiranim od italijanskih fašista treba da dobro shvate da linija Partije prema talijanskom fašizmu izražava duboku mržnju naroda protiv okupatora i težnju naroda da se oni protjeraju iz naše zemlje a odcijepljeni dijelovi naše zemlje, zajedno sa Istrom, vrata u sastav Hrvatske. Oni moraju da shvate da je borba protiv fašističkog okupatora nerazdvojno povezana s borbom protiv ustaških bandi i obratno. Samo smjela, dosljedna i uporna borba za ostvarenje te linije može da okupi i ujedini cijeli narod u tim krajevima: Hrvate i Srbe i sve političke struje i grupe i ličnosti kojima leži na srcu pitanje slobode, nezavisnosti naše zemlje; samo takva borba će razbiti demagogiju talijanskih fašista, koji glume ulogu zaštitnika današnjeg pučanstva od terora ustaških bandi. Ali ona će istovremeno onemogućiti i prljavu igru ustaških bandi, tih fašističkih plaćenika koji glume ulogu neprijatelja talijanskog fašizma, a Narodnooslobodilačku borbu kleveću kao četničku akciju.

Treće. **Razvijati, jačati i širiti partizanski pokret** u svim dijelovima Hrvatske. U partizanske odrede treba uvlačiti hrvatske radnike, seljake i građane, vojne obveznike koji se ne odazivaju pozivima za vojsku, vojne bjegunce itd. Partijske organizacije moraju imati na umu da **Partija vodi kurs na opći narodni ustanak**, koji će protjerati i uništiti okupatore i njihove frankovačke plaćenike, i dovesti do nacionalnog oslobođenja. One se u radu, u borbi, ne smiju izgubiti u sitnicama i zaboraviti ili zanemariti političku i vojničku pripremu narodnog ustanka. Naprotiv, one moraju djelovati da se sitne svakodnevne borbe i pojedinačne partizanske akcije rasplamsaju u opći narodni ustanak za uništenje okupatora i njihove krvoločne vladavine.

Četvrto. **Pojačati i povećati rad u vojsci.** Rad u vojsci je danas od najveće važnosti (vidi letak CK KPH oficirima, podoficirima i vojnicima).

ma).⁷ Fašistički okupatori i frankovački izrodi nastoje da vojsku pretvore u svoje poslušno oruđe, u krvnike vlastitoga naroda, u krvnike oslobodilačkog pokreta ostalog naroda Jugoslavije. Prelaz jednog dijela vojske — koja je bila poslana da guši narodnooslobodilačku borbu — na stranu partizana pokazuje da se pravilnim radom u vojsci mogu razbiti planovi narodnih krvopija i pljačkaša i da se ona može pridobiti za narodnooslobodilačku borbu. Mnoge su organizacije zanemarile rad u vojsci. To se ubuduće ne smije dogoditi. Ne smije biti više ni jedne par. organizacije, a niti jednog komunista koji radu u vojsci ne bi posvetio najveću pažnju. Svi okružni, kotarski i mjesni komiteti moraju odrediti lica koja će se specijalno baviti pitanjem rada u vojsci. Članovi partije treba da iskoriste sve mogućnosti da prodru u vojsku, svoje veze i poznanstva (s vojnicima) i oficirima treba da predaju svojim komitetima. Rad u vojsci treba postaviti na masovnu osnovu. Ne smije biti ni jedne vojarne i vojnog logora u koje komunisti nisu prodrli, ustanovili čvrste i stalne veze, stvorili jezgru i razvili svoj rad.

Peto. **Mnoge su organizacije zapostavile i zanemarile borbu za svakodnevene ekonomske i političke zahtjeve radnika**, seljaka i građana (nadmice, besposlica, glad i skupoća, nestašica najvažnijih živežnih namirnica, rekvizicija žita i stoke, špekulantsko nabijanje cijena, povišenje trošarine itd.). Zato se moglo dogoditi i to da su se neke organizacije izolirale od mase i da najistureniji odredi vode oružane borbe, a pozadina miruje. Komunisti moraju biti svjesni činjenice da borbena raspoloženje narodnih masa i pojedinih slojeva nije na istom stupnju. Dok su jedni spremni da se bore s oružjem u ruci, drugi su spremni da se u ovaj **čas** bore samo za svoje neposredne ekonomske i političke zahtjeve, da bi u toku te borbe već sutra sazreli za više oblike borbe sve do oružanog ustanka. Ne gubeći iz vida kurs na oružani ustanak, zadaća je komunista **da** ističu sve one sitne zahtjeve za koje su mase spremne odmah poći u borbu, da okupe mase oko tih zahtjeva i da ih vode u borbu, da kombiniraju razne oblike borbe (ekonomske borbe, demonstracije, sabotaze, **diverzije**, oružana borba), i da niže oblike borbe razvijaju u više oblike.

UNUTARPARTIJSKE ZADAĆE

Ostvarenje gornjih zadaća može izvršiti samo jaka, zbijena i jedinstvena partija. U cilju osposobljavanja partijskih organizacija za napred navedene krupne zadatke treba odmah poduzeti slijedeće:

Prvo. Jačanje partijskih organizacija. Očistiti ParLiju od oportunističkih, paničarskih i nepouzdanih elemenata koji smetaju razvitku Partije i kočje narodnooslobodilačku borbu. **U Partiju treba primati nove drugove** koji su **se** istakli u radu i borbi i dokazali da su dostojni da budu članovi partije. Kod primanja novih članova treba budno paziti na to da neprijatelj **ne** ubaci svoje agente u Partiju.

⁷ Vidi dok. br. 17.

Drugo. Odmah treba pristupiti obnavljanju razvijenih organizacija i osnivanju novih. Sve organizacije moraju biti čvrsto povezane sa svojim komitetima i zbijene oko svojih rukovodstava. Okružni komiteti moraju održavati stalnu i čvrstu vezu sa CK.

Treće. Neaktivne organizacije treba aktivizirati i pokrenuti u borbu. Protiv onih funkcionera i članova koji sprečavaju aktivnost naših organizacija i bremzaju narodnooslobodilačku borbu, treba poduzimati oštre mjere sve do izbacivanja iz Partije. U težim slučajevima, gdje se dokaže sabotiranje, treba dotične naprosto likvidirati.

Četvrto. Smjelije izdizati nove drugove na odgovorna mjesta, koji su pokazali odlučnost i inicijativu i sposobnost u pripremanju i izvođenju akcija. Voditi borbu za jačanje discipline, podizati osjećaj odgovornosti pred Partijom i masama, za razvijanje aktivnosti, samostalnosti i samoinicijative svakog člana.

Peto. **Svi funkcioneri i članovi moraju obavezno temeljito proučavati partijske proglose i drugu štampu i spoznavati partijsku liniju.** Da bi se što prije postiglo ispunjenje postavljenih zadaća, okružni, kotarski i mjesni komiteti moraju organizirati široku kampanju objašnjavanja partijske linije i pomoći nižim organizacijama i članstvu da je dobro shvate i provode u život.

Borba za aktiviziranje svih organizacija i članova, borba za ostvarenje partijske linije mora biti nerazdvojno povezana s odlučnom borbom na dva fronta, tj. borbom protiv »lijevog« i »desnog« skretanja s Unije Partije. Okružni, kotarski i mjesni komiteti moraju obavezno obilaziti sve organizacije, davati im potrebnu pomoć, zvesti stalnu kontrolu njihovog rada i o svemu tome redovito obavještavati CK.

U najtežim časovima borbe pojavilo se u gradu N.⁸ grupaštvo. Partija je razbila pokušavanje grupe, koja se formirala, i očistila Partiju od bolesno-ambicioznih ljudi, koji su kršili odluke Partije i iskrivljavali njenu liniju. Partijske organizacije moraju budno paziti na sve nezdrave pojave i voditi odlučnu borbu za jedinstvo Partije na bazi partijske linije.

Obavješćujemo sve komitete, funkcionere i članove da temeljito prouče (a ne samo površno pročitaju) ovu okružnicu. Od odlučnog i brzog ispravljanja navedenih pogrešaka i ostvarenja istaknutih zadaća zavisi brzina, zamah, daljnji tok i pobjedonosni završetak narodnooslobodilačke borbe.

Drugovi, smjelo u boj! Stavite se na čelo narodnooslobodilačke borbe, prednjačite svojim borbenim primjerom svagdje i na svakom mjestu, prezrite opasnost i smrt, dokažite da ste najvredniji i najbolji sinovi svog potlačenog naroda, dokažite da ste dostojni časnog imena komunista!

30. IX. 1941.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

⁸ Sušak

BROJ 67

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH IZ RUJNA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU DA DOBRILU JURIC NE ŠALJU U ZAGREB JER JE PRIJAVLJENA POLICIJI¹

Dragi drugovi, primili smo vaš izvještaj i pismo.² Odgovor na pismo dobit ćete u najskorije vrijeme. Posljednjih dana imali smo teške gubitke zbog izdajničkog držanja tehničara.

Ovog druga šaljem specijalno zbog toga da vas obavijestimo da Dobrilu³ ne šaljete ovamo, jer je na njen stan upala policija tražeći jednog druga. Dobrilu su zbog tog druga tražili i u radionici. Izgleda da je njen gazda kazao polic. da je oputovala za Sp.⁴ Zbog toga je odmah obavijestite da se skloni i da ne dolazi ovamo.

Sa donosiocem ovog pisma upoznajte onog druga ili drugaricu koji bi dolazili u obzir kao vaši kuriri. On će vam dati tačnu adresu gdje da se jave kad dođu u Zgb.⁵ Nastojte na svaki način da nađete drugove koje ćete eventualno slati kao kurire dok se donosioc ovog pisma nalazi kod vas, jer je praksa pokazala da je sistem ličnih veza u ovoj situaciji najpodesniji.

Očekujemo izvještaj.

Baš sada dobio sam izvještaj da je 400 domobrana sa svom ratnom spremom prešlo na stranu partizana kod Vojnića.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/18.

² Vjerojatno se odnosi na dok. br. 56.

³ Dobrila Jurić, kurir između Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju i Centralnog komiteta KPH.

⁴ Split

⁵ Zagreb

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 86 OD 2. LISTOPADA 1941.
O DEMONSTRACIJI ŽENA U SPLITU ZBOG NESTAŠICE ŽIVEŽNIH
NAMIRNICA I UGLJENA¹

Splitske se žene bore za živežne namirnice. Nestašica hrane iz dana u dan je sve veća. Ako se i desi, da se neka roba nađe u većoj količini na skladištu, trgovci je ne prodaju narodu, nego je daju okupatorskoj vojsci i onima, koji su u stanju da kupe veću količinu pa makar i po većoj cijeni. Tako su radne žene, koje svakodnevno muku muče kako da prehrane svoju obitelj prisiljene su da ostanu bez najminimalnije količine koju bi mogle da nabave. Najbolje se to pokazalo kod šjor Fiorinia poznatog fašiste i špekulanta, on je dobio veću zalihu krumpira. Kad je masa žena, njih oko 300 tražila, da kupe krumpir, on je odgovorio, da je to za vojsku. Svakako gosp. Fiorini više brine za trbuhe okupatora, nego za potrebe naroda. Ali žene nisu dozvolile da budu prevarene. One su demonstrirajući tražile, da im se proda krumpir. Kad nije išlo nikako drukčije, onda su dobro nalemale šjor Fiorinia. Našla se tu jedna dobra špekulantska duša, a to je trgovac Vrdoljak, koji je pomogao svom kolegi po zanatu, da ga izbavi od šaka žena. Ah Fioriniu još nije bilo dosta, nego je pozvao i karabinjere u pomoć. Ali žene se ni tih »čudovišta« nisu uplašile, nego su na ćušku karabinjera odgovorile šakom u leđa. Pa i neki oficiri su se našli na licu mjesta. Žene nisu odustale od svojih zahtjeva, one su konačno prisilile gosp. Fiorinia, da otvori magazin i da svakoj ženi da po 6 kg. Tako su sve žene dobile ono što su tražile. Dobile su samo zato što su se čvrsto i odlučno borile. Još neki gosp. Božo Buzdovčić nakrcao punu barku ugljena. Nije ga htio prodavati, jer se nije mogao nagoditi sa vlastima za cijene. On je htio udariti cijenu od 5 lira po 1 kg a vlasti tobože to nisu dozvolile. Tako je u njihovom razgovoru proteklo nekoliko dana i žene su svaki dan dolazile po ugljen, vraćale se sa praznim vrećama, konačno su se jednog dana sakupile u većem broju oko 100 njih i energično tražile, da se počne prodavati ugljen. Gazda se izvlačio, da ne smije jer mu vlasti ne dozvoljavaju. Crnokoš' ljaši su pokušali, da umire žene, obećavši im da će se dijeliti sutradan. Postojala je opasnost da ne padnu vrata barake pa su se na neki način morale zavarati žene. Ujutro ponovila se stara pjesma, žene su tada u povorci krenule na općinu i tamo tražile, da se počne prodavati ugljen. Fašistima je bilo neprijatno što se tu našla »gomila« žena i izjavili su da će razgovarati samo sa delegacijom žena. Ali žene su zajedno postavile svoje zahtjeve. Odgovoreno im je da će se objaviti u San Marcu kada će se prodavati ugljen. Protest žena imao je uspjeha. Poslije 2 dana počeo se prodavati ugljen po 1.70 lira kg. Svakomu se izdavalo po 10 kg. Gosp. Božo Buzdovčić ipak je rado pro-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

kriumčario nekom svom poznaniku i po 30 kg, predveče u škuro. Isto tako po nalogu gosp. Krola rezervirao za općinu jednu količinu ugljena, a na nalog fascie drugu količinu. Žene ne dozvolite da vas ovakvi tipovi iza leđa varaju. Još energičnije se založite za svoja prava. Namirnice pripadaju vama. Ne smijete dozvoliti da vam ih okupatori i špekulanti oduzimaju za sebe.

Izgon nekoliko splitskih porodica — oblik općeg izгона hrvatskog stanovništva).² Mi smo već pisali o namjeri faš. okupatora, da rasele hrvatsko stanovništvo Splita i da nasele talijanaše; da uopće isprazne Split i od njega načine trećerazredni provincijski gradić. Otpuštanje drž. činovnika su na dnevnom redu. Bilo iz kojeg razloga otpuste ljude iz službe samo da bude manje činovnika. Pokuštvo i sve važnije predmete iz drž. ureda prenose u Zadar misleći da su tamo sigurniji, nego u Splitu. Baš po tomu se vidi, da za otpuštanje nema u stvari nikakvog opravdanja. Neki činovnici, koji su se izjasnili za službu u Hrvatskoj jednog dana nisu više našli stolove i stolice. Neki su činovnici radi svojih izjava dobili rok od 8 dana za iseljenje iz Splita. Za mnoge činovnike uopće ne mogu naći razlog izгона, jer su suviše »lojalni i korektni«. Stoga ih žele prisiliti, da sami odu. Sve koji nisu rođeni u Splitu plaćaju manje nego ostale činovnike.

Najnečovječniji povod izгона dogodio se roditeljima nekih omladinaca. Policija je radi denuncijacije nekih izroda tražila neke omladince. Sudeći da se oni nisu htjeli dobrovoljno staviti krvnicima na raspolaganje, to su faš. zlikovci uhapsili njihove roditelje. Kad niti to nije moglo dobiti su obitelji ovih omladinaca nalog da se u roku od 4 dana iseles iz Splita. Po svemu vidimo, da faš. banditi namjeravaju sve poštene ljude izagnati iz njihovih domova, ako mi prije njih ne istjeramo. Izgon ovih krvnika iz našeg Splita, jedina je obrana. Zato oružje u ruke!

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE OD 3. LISTOPADA
1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O SLABO-
STIMA PRILIKOM FORMIRANJA PARTIZANSKIH ODREDA I O NE-
DOSTACIMA POLITIČKE PLATFORME NOF U DALMACIJI¹**

P. K.-u. Dragi drugovi, primili smo vaše izvještaje i slike. Sada vam odgovaramo ukratko:

Prvo, glavni uzrok poraza partiz. odreda i gubitka velikog broja drugova nalazi se u nesavjesnom i lakomislenom odnosu rukovodioca prema tako ozbiljnom i važnom pothvatu.² To je nedozvoljen postupak, koji graniči sa zločinom. U cijelom našem radu, a osobito na vojničkom polju, treba pokazati najviši stupanj odgovornosti. Bez najveće brige za naše borce i stvarnog osjećaja odgovornosti rukovodioca, ne mogu ljudi imati potrebno povjerenje u njih. A to može samo nanijeti velike štete našoj stvari.

Vi ste poslali odred a da prethodno niste osigurali najosnovnije stvari: kanale, veze, vodiča, ishranu na putu itd. Isto tako ste propustili, da političkim radom osigurate pomoć i zaštitu odredima u krajevima kroz koje su morali prolaziti. Samo nedostatkom političkog rada objašnjava se činjenica, da su odredi naišli na neprijateljsko držanje (»četnici«) u mjestima koja su bila pod našim uticajem.

Drugo, »Pepo«,³ komandir Šib.⁴ odreda, koji se dao vući za nos i nasanjkati od četnika Paje,⁵ nije dorastao funkciji koju ste mu povjerovali. On snosi odgovornost za poraz tog odreda. Zato treba da ga kaznite.

Teče. Iz dosadašnjih neuspjeha sa partiz. odredima zbog nedovoljne političke i organizacione pripreme, vi ste povukli pogrešne zaključke. Ne smije se ni »momentalno« odustati od formiranja odreda. Formirajte odrede po gradovima i selima. Ljudi, koji sačinjavaju te odrede, mogu preko dana živjeti i raditi svoje poslove kao obični građani, a kad se smrači treba da izvode razne akcije i zadaju udarce neprijatelju. Poslije toga se opet razilaze svojim kućama. Pravilnim radom i razvijanjem borbe stvorit će se uvjeti i za partiz. odrede drugih oblika.

Vi griješite kad šaljete ljude u Drvar.⁶

Četvrto. Vaša platforma narodnooslobodilačke fronte nije platforma nego part, direktiva.⁷ Platforma treba da bude politički program stranaka i grupa, koje su stvorile sporazum za zajedničku borbu. Ona treba ukratko da sadrži ciljeve, sredstva borbe, taktiku, disciplinu i lojalnost saradnje.

¹ Original (pisan crnilom, latinicom), u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokret u Dalmaciji, Split, KP—24/20.

² Vidi fusnotu uz dok. br. 113.

³ Pepo Polak-Marijan (vidi dok. br. 43 i 44).

⁴ Šibenskog

⁵ Vidi objašnjenje 4 uz dok. br. 31.

⁶ Odnosi se na grupu boraca iz razbijenog Šibenskog NOP odreda.

⁷ Vidi dok. br. 34, 56 i 79.

Kontakt s drugim strankama, koji održavate, treba pretvarati u ozbiljnu suradnju i zajedničku borbu. Od samog kontakta nećemo imati velike koristi.

Raspored kadrova treba da vrši C. K. i štab za Hrvatsku. Borce, s kojima raspolazete, zaposlite na vašem terenu, jer i tamo ima neprijatelja koje treba uništavati.

Vodite žestoku borbu protiv velikosrpskih i drugih elemenata koji šuraju s tal. okupatorima. Pojačajte rad u redovima pristaša HSS-a bez obzira na držanje vodstva. Mi moramo uvući njihove pristalice u narod, oslob. borbu svidalo se to vodstvu ili ne. Kod svake grupacije, čije vodstvo odbija suradnju i koči narodnooslobodilačku borbu, treba težište rada prenijeti odozdo.

Peto, odgovorite nam na zadnje pismo, u kome smo postavili pitanje o međusobnim odnosima u vašem rukovodstvu.

Šesto, u vašim »Vijestima«⁸ se uopće ne pišu kraći članci o potrebi stvaranja narod, oslob. fronte. Vi to pitanje dodirujete samo uzgred kad nabrajate neke konkretne primjere terora i pljačke okupatora. To je, međutim, najvažnije polit, pitanje, kome treba posvetiti najveću pažnju. Isto tako treba što više propagirati i raditi na stvaranju antif. fronta omladine i antif. fronta žena. Iz mitinga, koji su nedavno održani gore, mogli ste vidjeti, kolika se važnost pridaje tim pitanjima.

Ništa nam ne javljate o stanju part, organizacija! Zanima nas da li one slabe ili jačaju, kako rade, šta ste poduzeli da ojačaju i da se likvidiraju njihove slabosti itd.

Naknadno ćemo istaći neke pogreške u platformi.

SMRT FIŠIZMU — SLOBODA NARODU!

3. X-41.

Hrv. Čaća⁹

⁸ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ Pokrajinskog komitet* KPH za Dalmaciju.
⁹ Centralni komitet KP Hrvatske.

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 88 OD 4. LISTOPADA 1941.
O NAMJERAMA OKUPATORA DA PREMJEŠTE HRVATSKO KAZA-
LIŠTE IZ SPLITA U ZADAR¹

Fašisti namjeravaju prenijeti hrvatsko kazalište iz Splita u Zadar

Čudni se »pregovori« vode ovih dana. Nametnuti tuđinski komesar splitske općine »ekselencija« Taconi² »pregovara« sa »ekselencijom« Zerbiniom³ (prefektom) o darivanju splitskog hrvatskog kazališta talijanskoj državi. Malo se čudno čini, što ta dva tuđinca predstavnici iste okupatorske sile imaju da pregovaraju. Ali fašizmu je sve laž i obmana. Tako hoće i Taconi nekog da obmane, da je on predstavnik splitskog građanstva i da preda kazalište talijanskoj državi. A »ekselencija« Bastianini,⁴ on bi onda to hrvatsko kazalište, koje je Splitska općina darovala prenio u Zadar, jer »Zadar je centar« itd. Split mora da bude obični provincijalni gradić. To je odluka okupatora! Zato hoće da Splitu oduzmu mogućnost da bude kulturni centar Dalmacije. A sva ova pregovaranja idu za tim, da prikriju krađu. **Mi nemamo ništa protiv Zadra, jer je i Zadar hrvatski grad.** Aid zastavu narodne oslobodilačke borbe u Dalmaciji nosi Split. Split je stvarni nacionalni, politički i kulturni centar Dalmacije. Tuđinci hoće da oduzmu Splitu ovo značenje u političkom i kulturnom životu Dalmacije, jer misle na taj način da odrežu glavu narodnom oslobodilačkom pokretu u Dalmaciji. Ali tuđinski okupatori se varaju. Hrvatski Split ostat će rukovodioc ovog narodnog oslobodilačkog pokreta. On je tu časnu dužnost nosioca narodne borbe u Dalmaciji primio od časa, kad su mrski tuđinci oduzeli Dalmaciji Zadar. Split će ovu dužnost savjesno i požrtvom izvršiti sve dok cijela Dalmacija zajedno sa Zadrom i svim našim otocima ne bude oslobođena od tuđinske fašističke vlasti. Split stoga ne da, da im tuđinci ukradu, njegovo narodno hrvatsko kazalište. Građani, rodoljubi Splita! Spriječite lopove u njihovoj krađi. Uništite čitavu tu lopovsku bandu!!

Karabinjeri muče omladince! — Dnevno se u karabinjerskim kasarnama događaju krvavi zločini protiv naših građana. Dnevno krvave zvijeri fašisti i karabinjeri muče naše ljude na najzvjerskiji način. U »taktiku« fašista naročito spada, da uhvate najmirnije građane i da njih muče do krvi, dok ima u njima života. Tim načinom misle zaplašiti svo građanstvo, koje još nije stupilo u odlučnu borbu protiv krvavog fašizma. Tako su na brodogradilištu uhvatili među masom šegrtu jednog, i to bez ikakvog razloga i povoda. Tražili su od njega »Naš izvještaj«. Kad im on nije mogao to dati počeli su ga tući i mučiti već na samom brodogra-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Antonio

³ Paolo, prefekt prefektore Split.

⁴ Giuseppe, guverner Dalmacije.

dilištu na oči radnika. Mučenje su nastavili u karabinjerskoj kasarni. Kad nisu mogli od njega ništa izvući, onda su ga pitali, koji su radnici na brodogradilištu komunisti itd. Nakon 5 dana mučenja pustili su ga na rad. Ali mučenje nije još prestalo. Svako jutro dolazi karabinjerski narednik na škver i ponovo pred svima tuče mladog radnika. Jednom ga je upitao, da li se bavi politikom. Šegrt je odgovorio, da se on time ne bavi. »A zašto se onda nisi upisao u Dopolavoro?« I udri opet. Sada tuku tog mladića sa Dopolavoro koji nije »prisilna organizacija«. Ovo mučenje se dnevno nastavlja, a ta karabinjerska zvijer u ljudskoj koži još uvijek žive.

BROJ 71

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 89 OD 5. LISTOPADA 1941.
O ODUZIMANJU ZLATNOG NAKITA ŽENAMA NA ULICAMA SPLITA
OD STRANE FAŠISTA¹**

Fašistički razbojnici pljačkaju stanovništvo po ulicama i kućama

»Ovih dana su razbojnici crnokošuljaši hvatali na ulicama ljude i oduzimali im svu zlatninu i dragocijenosti, koje su imali kod sebe sa motivacijom »Pro patria« (Za domovinu). Osim toga zalaze razbojnici u kuće i oduzimaju sve vuneno, ćebad, štramce itd., jer im to treba za front. Ovaj razbojnički napadaj na stanovništvo u Splitu, a vjerovatno i u ostaloj Dalmaciji pokazuje prvo, da fašistički okupatori vrlo dobro znadu, da dobrovoljno ne bi od našeg stanovništva dobili ništa za svoj razbojnički rat pa se moraju služiti najobičnijim metodama drumskih razbojnika. Drugo, ovo kupljenje zlata i toplih stvari, što nije samo kod nas nego u cijeloj Evropi, pokazuje, da fašistički razbojnici nisu računali sa zimskim ratom pa moraju otimati stanovništvu zimske stvari. Nadalje se po tom vidi kako dobro stoje njihove ratne rezerve«. Nakon što smo napisali ovaj članak izašao je u »San Marcu« slijedeći demanti: »Kriminalni tipovi, zlorabeći dobru volju građanstva, oduzeli su nekim osobama zlatne predmete pod izlikom sakupljanja zlata za domovinu. Upozoruje se građanstvo da nije naredeno nikakvo sakupljanje zlata, a kada bi to i bilo, onda se to provodilo po točnim uputstvima i uz najstrožu kontrolu, kako se to provelo za vrijeme rata u Abesiniji. Pri kupljanje zlata je i suviše ozbiljna stvar da bi se to moglo vršiti naprečac po privatnoj inicijativi. Ako bi neko slučajno došao da traži zlato, dužnost je građanstva da o tome obavijesti organa vlasti«. Iz ovog de-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

mantija vidimo: 1) Fašisti priznaju, da su crnokošuljaši koji sakupljaju razbojnici i pljačkaši. To smo mi znali i o tom smo pisali. Dodajmo, da nisu iznimka niti ovi koji pišu ispravke. 2) Priznaju, da postoji mogućnost ponovnog skupljanja, ali »ali po točnim uputstvima«. 3) U trećem stupcu priznaje pisac, da je ovo razbojničko djelo »po privatnoj inicijativi«. Mi znamo da se pod tim nazivom razumijeva inicijativa fašističke stranke. Pod tim nazivom su fašisti lupali hrvatske natpise, bičevali stanovništvo i činili antisemitske izgrede. 4) Ovaj demanti na koncu znači, da se sprema i službena inicijativa »kako se to provelo za vrijeme rata u Abesiniji«. Prema tome građani, sakrivajte zlato, kao što su naši stari spremali zlato pred Turcima. Ako vam fašistički razbojnici provale u kuću ili vas napadnu na ulici oduprite se krađi i razbojništvu! Pridružimo se svi oružanoj nacionalno-oslobodilačkoj borbi, jer će nam ovi razbojnici da opljačkaju našu imovinu. — **Jedna vojnička proslava u Solinu.** — Prije nekoliko dana napili su se vojnici i oficiri u Solinu. Narod se čudio ovom veselju i slavi. Tek kad je doznao, da se među vojnicima prenijela vijest, da je Italija siklotpila separatali .mir, onda je narod razumio ovo veselje — **»Čekajte, dok pobijedimo«.** Šetači kod Spinuta prije nekoliko dana bili su svjedoci jednog interesantnog prizora. Neki tal. oficir sazvaio je svoju četu i držao govor. Među vojnicima se primjećivao nemir i očiti neposlus. Oficir je galamio na vojnike: »Šta se bunite, što hoćete. Vi bi htjeli ići kući? A mi još nismo pobijedili. Svakome od vas pripada mir, kuća, udoban život i rad. Pa mi se zato i borimo! Ali mi još nismo pobijedili. Čekajte, dok pobijedimo! Na vojnicima se vidjelo, da nisu zadovoljni s ovim objašnjenjem i da su ostali kod svog mišljenja: da bi trebalo prekinuti sa ratom i otići kući. **Građani,** provodite propagandu među tal. vojnicima! Stvarajte veze s tal. vojnicima u svrhu zajedničke borbe protiv fašizma. — **Još jedan fašista manje.** — Pred par dana oko 10 sati u večer su prolaznici u Kninskoj ulici primjetili jednog crnokošuljaša mrtvog na ulici. Narodna ruka osvetnica je na djelu. Jedan opet manje, a njegovim putem treba da pođu ostali crnokošuljaši. Smrt fašistima! — **Kako uspjeva** mobilizacija ustaške vojske u Dalmaciji! — Naš narod je ispravno shvatio parolu: »Ne odazivajte se u ustašku vojsku! Upućeni ljudi sa Hvara izvještavaju da se skoro nitko ne odaziva u vojsku. Ovo isto obavještavaju i sa Braća i iz drugih mjesta. Narod zna, da se ta vojska organizira protiv bratskih naroda SSSR i protiv naših drugova partizana. Izrod Pavelić ne smije da uspije u svojoj namjeri, da hrvatski narod bude oružje Hitlera i njegove razbojničke bande. Obveznici! Ne idite u vojsku! Vojnici! Bježite sa oružjem u ruci iz ustaške vojske i borite se protiv okupatora i njihovih slugu!

BROJ 72

POZIV KOTARSKOG KOMITETA KPH ŠIBENIK POČETKOM LISTOPADA 1941. NARODU OVOG DIJELA DALMACIJE DA STUPI U BORBU PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA¹

RADNICI, SELJACI, INTELIGENCIJO I SVI RODOLJUBI!

Skoro su četiri mjeseca od kako je zločinački, divlje, zvjerski, krvavo od hitlerovske fašističke razbojničke bande napadnuta miroljubiva zemlja socijalizma — Sovjetski Savez — nada svih ugnjetenih i potlačenih. To je najkrvavija bitka u historiji čovječanstva. Hitler je predhodno okupirao i porobio sve narode Evrope, da potčini svu njihovu privredu za razbojnički napadaj na zemlju miroljubivih i slobodnih naroda Sovjetskog Saveza. Hitler provada u okupiranim zemljama otvorenu pljačku, teror, nasilje, zavladała je smrtna glad. Hitlerov je cilj zagospodariti cjelim svjetom, a naročito je njegov cilj podjarmiti slavenske narode. Hitlerov je plan: Slavene kao nižu rasu treba djelomično iskorjeniti, a djelomično pretvoriti u bespravno roblje, u tom sramno krvavom pothvatu njemački fašizam ima pokorne pomagače u italijanskom, mađarskom, rumunjskom i finskom fašizmu. Osim tih svojih pokornih prirepaka u borbi protiv Slavena, Hitler nastoji da preko svojih plaćeničkih slugu u pojedinim slavenskim narodima zavadi te narode, da se međusobno krvare i uništavaju.

U takozvanoj »nezavisnoj Hrvatskoj« su fašistički plaćenici Pavelić i njegova franko-ustaška razbojnička banda, najveći izrodi i izdajnici što ih je do sada hrvatski narod imao. Oni su do sada, po nalogu fašizma, streljali hiljade najboljih sinova hrvatskog naroda, koji su se borili za slobodu i nezavisnost protiv fašističkih okupatora. Oni su najprije prodah italijanskom fašizmu Dalmaciju, koljevku Hrvatske kulture. Kasnije su pozvali talijanske fašiste u borbu protiv partizana, predali im cijelu obalu Jadranskog mora, Liku i Bosnu. Predali su Mađarima Međumurje, a ostale krajeve su spremni predati stranim osvajačima kad budu tražili. Pavelić i njegova razbojnička banda, taj ološ, koji nema nikakvog uticaja u Hrvatskom narodu, sije mržnju između Srba i Hrvata, da bi fašistički okupatori mogli lakše i sa manje snaga vladati našom zemljom, da mogu ti fašistički razbojnici baciti što veće snage u borbu protiv SSSR-a. Taj isti ogavni Pavelić i njegova ustaška banda stvaraju dobrovoljačke odrede i tjeraju silom hrvatski narod u borbu protiv SSSR!

RADNICI, SELJACI, INTELIGENCIJO I SVI RODOLJUBI!

Vi ste osvjedočeni da talijanski fašizam, po uzoru njemačkog fašizma, provada nad našim narodu zvjersko mučenje, nasilje, zatvara, tero-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Muzeju narodne revolucije — Split, inv. br. 142.

rizira i ubija, otvoreno pljačka, da nam prijete smrtna opasnost od gladi. Oni su najprije opljačkali magazine, a sada rekviriraju — nose — sve do čega dođu. Seljacima se oduzima sve što imaju: ulje, krumpir i sve proizvode uz besćenje, ili prosto odnose bez ikakve naplate. Talijanski oficiri i fašistički predstavnici već sada govore: da ni jedan seljak neće jesti svoje svinje, da će fašistički osvajači oduzeti sve za svoju vojsku. Masline, tj. ulje takode da će biti oduzeto. Ribarima je poznato da su već fašistički razbojnici oduzeli većinu njihove ribe uz bezćenje, a u onu ribu što je još ostala ribari se ne smiju dotaknuti, pod pretnjom smrću od fašističkog ratnog suda. Sve to fašistički krvopije, osvajači i porobljivači tuđih naroda čine, pod izgovorom najdrzovitije laži, da se oni tobože bore protiv boljševizma za dobrobit naroda. U te laži niko ne vjeruje, jer sav narod zna, da je fašizam najveći neprijatelj čovječanstva, slobode, kulture i napretka. Sav narod zna, da je borba Sovjetskog Saveza i herojske nepobjedive Crvene Armije ujedno borba za slobodu čitavog čovječanstva, protiv mraka, nasilja i ropstva — protiv fašizma.

**RADNICI, MORNARI, SELJACI-RIBARI, OMLADINO, INTELIGENCIJO
I SVI DOMOLJUBIVI!**

Skoro su četiri mjeseca od kako vodi borbu nepobjediva, herojska Crvena Armija i sav Sovjetski narod za oslobođenje čitavog čovječanstva, protiv porobljivača — protiv fašizma. Ta borba nije osamljena. Hiljade i hiljade partizana vode borbu u svim zemljama okupiranim od fašizma. Tu borbu Crvene Armije i partizanskih odreda u okupiranim zemljama protiv fašizma simpatišu i pomažu milionske mase tih zemalja. Stvara se jedinstveni front borbe protiv fašizma.

U zemljama Jugoslavije: Srbiji, Crnoj Gori, Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj i Dalmaciji vode desetke hiljada partizana borbu protiv njemačkih i italijanskih okupatora i njihovih plaćeničkih slugu. Oni su u dva mjeseca borbe srušili 200 mostova, poubijali preko deset hiljada fašista, digli u zrak 17 vozova i preko četiri stotine stovarišta sa hranom i municijom.

Na našem djelu sjeverne Dalmacije pozivamo sav narod u borbu protiv fašističkih okupatora i porobljivača. Nedajmo fašistima ni jednu žlicu ulja, ni jedno kilo krumpira, ni jedno kilo ribe, povrća, kao i ostalih proizvoda. Nedajmo drva, sabotirajmo, skrijmo i uništimo svu hranu i sve što bi fašistima poslužilo u borbi protiv SSSR-a. Svaki kilo hrane što dozvolimo uzeti fašističkim banditima, produžavamo sami svoje ropstvo. Ustajmo protiv rekvizicije, nasilju se oduprimo silom. Pomožimo finansijalno i u naturi naše partizanske drugove, u oslobodilačkoj borbi svijetu nas. Nedati fašistima ništa, pomoći u svemu čime se može partizane, znači voditi borbu protiv fašizma, znači pomoći borbu herojske Crvene Armije i partizanskih odreda, jer njihova **borba** je i **naša borba, znači boj za uništenje fašističke zaraze.**

ŽIVJELA JEDINSTVENA NACIONALNO-OSLOBODILAČKA BOR-
BA HRVATSKOG NARODA!

SVI U NARODNI OSLOBODILAČKI FRONT PROTIV OKUPATORA
I NJEGOVIH FRANKO-USTASKIH SLUGU!

ŽIVJELA BRATSKA SOLIDARNOST HRVATSKOG NARODA SA
NARODIMA SSSR-a U BORBI PROTIV FAŠIZMA!

ŽIVJELA BRATSKA SOLIDARNOST HRVATSKOG NARODA SA
SRPSKIM, SLOVENSKIM, CRNOGORSKIM I OSTALIM NARODIMA
JUGOSLAVIJE U BORBI PROTIV FAŠISTIČKIH OKUPATORA!

ŽIVJELA NEPOBJEDIVA CRVENA ARMIJA!

ŽIVIO SOVJETSKI SAVEZ NADA SVIH UGNJETENIH I POROB-
LJENIH!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE PRETHODNI-
CA U BORBI PROTIV FAŠISTIČKIH UGNJETAČA!

Kotarski Komitet komunističke
partije okružja Šibenskog

BROJ 73

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KO-
MITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 90 OD 6. LISTOPADA 1941.
O DOLASKU IZ ZAGREBA U SPLIT DELEGACIJE HRS I SHPN KOD
PREDSTAVNIKA FAŠISTIČKIH VLASTI KOJIMA JE PONUDILA
SVOJU SURADNJU¹**

Fašisti provode »akcije«

Izgleda, da je u Splitu došla jedna fašistička banda, koja hoće da k nama presadi svoje metode »akcija« iz »naroda«. Fašistički plaćenici banditi zalaze u gostione te tamo provociraju ljude tobož u nekoj diskusiji. Kad netko izrazi svoje raspoloženje u korist Sovjetske Unije, onda započne »akciju« tj. napada oružjem na mirne građane i sve porazbijaju. Ali ne ostaju samo na tome. Ovih noći počeli su lupati hrvatske natpise na radnjama. Uvjereni smo, da će naši građani znati da se suprotave ovim »akcijama« koje će se nastaviti i neće se ograničiti samo na lupanje natpisa.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

HRS² i SHPN³ se ponudili talijanskim vlastima u službu

Ovih dana bila je jedna delegacija HRS i SHPN-a kod predstavnika fašističkih vlasti u Splitu te se po nalogu iz Zagreba ponudila, da vodi borbu protiv komunista među radnicima i namještenicima tvrdeći, da će oni to dobro izvršiti kao u »nezavisnoj« Hrvatskoj. Kao uvjet su tražili, da se dozvoli postojanje HRS-a i SHPN-a. Talijanske vlasti nisu mogle pristati na taj uvjet, ali su obećali, da će HRS i SHPN dobiti unutar fašija posebne sekcije. Dok na jednu stranu frankovačko-ustaška gospoda šire lažne glasine o tobožnjem vraćanju Dalmacije Hrvatskoj da zavedu još preostale naivčine, ma da je njihov »poglavnik« već početkom 1940. predao Dalmaciju Italiji, kako je to rekao Musolini i kako piše »Corriere de la Serra« od 20. V. 1941., dakle na drugu stranu nude talijanskim okupatorima svoje »snage« za borbu protiv hrvatskih radnika i seljaka, poštenih građana i inteligencije, koji danas pod vodstvom komunističke partije vode borbu za stvarnu socijalnu i nacionalnu slobodu hrvatskog naroda. Tko još ne vidi izdajice i plaćenike?

BROJ 74

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 91 OD 7. LISTOPADA 1941. O PALJENJU U SPLITSKOJ LUCI TALIJANSKOG TRANSPORTNOG BRODA¹

U Splitskoj luci zapaljen okupatorski brod od 8.000 tona.

Ovo je treći slučaj u zadnjih mjesec dana da su u splitskoj luci zapaljeni okupatorski objekti. Pred mjesec dana upaljena je i izgorila roba na teretnom brodu kompanije Matković.² Na brodu je bilo sijeno za vojsku. Brod je djelomično oštećen. Zatim je zapaljeno vojničko skladište u luci,³ u kojem se nalazila razna roba za snabdjevanje vojske, odijela za vojsku, 400 komada cerada, sijena itd. Sada već drugi dan gori veliki teretni brod od 8.000 tona, koji je dovezao razni materijal za tal. vojsku.⁴ Tovar je izgorio, a brod je sasvim oštećen i onesposobljen. Time splitski rodoljubi ponovo doprinosaju svoj udio u općoj narodnoj oslobodilačkoj

² Hrvatski radnički savez.

³ Savez hrvatskih privatnih namještenika.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geš-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Po direktivi Mjesnog komiteta Partije požar su 21. kolovoza izazvali obalni radnici (vidi dok. br. 267).

³ Vidi dok. br. 56 i 282.

* Pod rukovodstvom MK KPH Split radnici su 6. listopada zapalili talijanski transportni brod »Palermo« usidren u luci kod javnih skladišta. Talijanska policija je uhapsila sve radnike koji su radili na istovaru broda.

borbi protiv tuđinskih osvajača. Oni neće dozvoliti da Split postane baza za snabdjevanje tal. vojske. Van s osvajačima iz naše zemlje! — **Krvavi agenti.** — Po našim mjestima vrte se krvavi agenti hrvatskih narodnih izdajica i krvnika Pavelića i njegove bande, hvataju sirotinju i pričaju im bajke o bogatoj zemlji Slavoniji, gdje ima kuća i imanja, u kojima nema nikoga. Obećavaju ti agenti kuću s namještajem, stoku, oruđe i polja koliko hoćeš, a za put nekoliko hiljada kuna. Nade se netko, pa se polakomi i ode. Ali većina neće ni da čuje. Znade seljak, da je to namještena kuća, ta stoka, to oruđe i ta polja oteto od njegovog brata srpskog seljaka, koji je tu stoljećima trpio od ugnjetavanja i pljačke, koga su gnječili isti ti narodni neprijatelji, Njemci i njihovi domaći plaćenici, koji su ga danas, poslije nego što je tu grudu stoljećima branio i krvavim znojem natapao, protjerali, opljačkali, na mnogima mjestima zvjerski ubili ne štedeći ni djece u koljevkama. Znade naš čovjek, da se na pragovima tih kuća još nije osušila krv ni krvava suza njegova brata srpskog seljaka, znade on, da će sutra, ako se njegova domovina ne oslobodi, faš. zločinci protjerati i njega s njegova krša u tuđinu kao što je to učinio s njegovim bratom, istarskim seljakom. Hrvatski seljaci u Dalmaciji, ne nasjedajte ovim lažovima; ujedinite se skupa sa srpskim seljacima u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, tuđinskih okupatora i njihovih slugu, Pavelića, Nedića, Ljotića, Novakovića i svih izdajica Hrvatskog i Srpskog naroda.

BROJ 75

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 92 OD 8. LISTOPADA 1941.
O POZIVU NOP-a PROFESORIMA I DIREKTORIMA ŠKOLA DA SE
PRIKLJUČE BORBI SVOJE OMLADINE¹**

Profesori i direktori, budite uz borbu svoje omladine!

25. pr. mjeseca đaka omladina našeg hrvatskog Splita dostojno je nastupila u borbu protiv tuđinskih okupatora.² Sva rodoljubiva javnost dočekala je oduševljeno istup naše divne omladine. Svi su u demonstrativnom nastupu naše omladine vidjeli jamstvo, da neće uspjeti tuđinski pakleni planovi za odnarodnjivanjem našeg naroda. Nažalost ovu borbu omladine nisu pravilno razumjeli samo neki direktori srednjih škola. Oni nisu shvatili, da nastup đaka nije bio uperen protiv njih i mjesto, da su stali na stranu đaka, koji su tražili hrvatske svjedodžbe, oni su u

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 63. 287, 288 i 406.

interesu okupatorskih vlasti zauzeli neki protudački stav »jer se bune« znači nastupiti protiv borbe hrvatskog naroda za oslobođenje. Neki su tako daleko išli, da su dali policiji imena nekih đaka kao organizatora. Naročito je daleko otišao direktor Srednje tehničke škole ing. Lukas. On pokazuje, da je shvatio nalog policije, da u fašističkom režimu profesori u prvom redu moraju biti dobri policajci. On je svoje đake po nalogu policije provocirao. On je đacima rekao da dođu drugi dan, da će dijeliti svjedodžbe. Drugi dan je školsku zgradu opkolila policija, karabinjeri i milicija da bi pohvatala đake. Ali đaci su izmakli ovoj klopki. Neki đaci od onih, koji su prijavljeni policiji i njihovi roditelji dobili su nalog, da u roku od 48 sati napuste Split, a da ne smiju ponijeti sa sobom nikakve stvari. Tako je policija uz pomoć ing. Lukasa htjela da uguši pokret đaka protiv odnarođivanja. Ali ove sve mjere ne mogu okupatorima pomoći u njihovom cilju, ako profesori i đaci stupe uz ostali narod u borbu za oslobođenje naše domovine od vjekovnih neprijatelja našeg naroda. Đaci i profesori! Smjelo i dalje u borbu protiv tuđina i njihovih slugu. Smrt fašizmu — sloboda narodu !

Suboki u splitskim fašističkim organizacijama. — Splitskim crno-košuljašima dogodila se uzorna nepravda. Zamislite, oni ovde vrše najgore krvničke poslove; mlata ljude po policiji, linčuju narod, disciplinirano učestvuju u svim ekspedicijama izlažu svoje živote, a ipak njima u fašio hoće da oduzmu vlast. Došao najednom nalog, da se svim splitskim fašistima oduzmu funkcije i da se mjesto njih postave fašisti iz Italije. To se zbilja nije moglo podnijeti i nastala je među »junačkim« fašistima prava uzbuna. Izložili oni »hijerarhima« kako oni izlažu svoje živote i kako ih rodoljubi ubijaju, pa nije pravedno, da oni baš ništa nemaju od vlasti da moraju predati svoje funkcije u stranci drugima. I uvidiše njihove opravdane razloge, te ih ostaviše. Zar se sada još čudite, građani Splita, »privatnoj inicijativi« razbojničkog otimanja zlata?

Nedajte se slikati od fašista i tal. vojnika! — Primjetili smo, da tal. oficiri, vojnici i fašisti slikaju naše ljude, djecu i djevojke na važnim javnim mjestima naročito kupalištima. To slikanje vrše neprimjetno ili pod kojom izlikom (»da bi se rado slikali s djetetom, jer imaju i oni malo dijete«). A neopazice na toj slici bude koji tal. vojnik ih oficir. Ove slike šalju tal. časopisima te im služe agitaciji o tobožnjem prijateljstvu okupatorske vojske i naroda. Stoga se građani ni pod kojom izlikom nedajte slikati i pazite, da vas ne bi neprimjetno slikali.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 93 OD 9. LISTOPADA 1941.
O TEŠKOM MATERIJALNOM POLOŽAJU ČINOVNIKA
U DALMACIJI¹

Fašisti hoće da izgadne državne činovnike!²

Nakon okupacije državni činovnici zapali su u vrlo težak položaj naročito u dijelovima Dalmacije pripojenim Italiji. Plaće drž. činovnika pretvorene u lire snižene su prema faktičnoj kupovnoj snazi na jednu trećinu prijašnjih plaća. Na tržištu lira nema veće kupovne snage, nego je imao prijašnji dinar. Plaća jednog kvalificiranog činovnika VII. grupe referenta kod viših nadležstava iznosi 800 lira, a plaće nižih činovnika na pr. jednog oženjenog pripadnika IX. grupe 450 lira, dok su plaće zvanika od 300—250 lira. Posve je jasno, da se kod ovih današnjih cijena s ovim novcima uopće ne može živjeti. Fašističke vlasti ne samo, da ne povisuju plaće prema porastu cijena, nego dapače žele činovnicima oduzeti i onu zaradu, koju su svojim radom zaslužili. Kako su u Splitu bile centralne državne ustanove za cijelu Dalmaciju, to su ti uredi i nakon predaje jednog dijela Dalmacije Italiji morali i dalje vršiti posao za cijelu Dalmaciju, pa i za onaj dio, koji je pripao »nezavisnoj« Hrvatskoj. Posve je prirodno, da su drž. činovnici tražili plaću i od »države« Hrvatske, za koju su radili, tim više, što im obje plaće i hrvatska i talijanska zajedno došuju realnu vrijednost plaće prije okupacije. Međutim radi zategnutih odnosa među silama osovine Talijani smatraju »pavelićevce« njem. agentima, a plaća iz Hrvatske kao primanje mita sa strane »neprijateljske sile« a ustaški agenti među drž. činovnicima opet žele prikazati ovo davanje »hrvatske« plaće ne kao zasluženu plaću za rad, nego kao milostivu pomoć drž. činovnicima kojima je u ustaškoj Hrvatskoj navodno bolje, nego u Italiji. Radi ovakovih odnosa među osovincima stradaju drž. činovnici kao onaj plot, preko kojeg su se psi tukli. Italija je zabranila drž. činovnicima, da prime plaće iz Hrvatske. Drž. činovnici su ogorčeni radi ovakovog postupka i ističu, da oni žele dvije plaće, jer su radili za dva gospodara, a niti jedan ih ne plaća tako, da bi mogli živjeti. Njih se ne tiče međusobne svađe prijatelja u osovini. Oni nisu krivi za ovakovo stanje u našoj domovini, koje su stvorili strani okupatori i njihove sluge ustaše. Oni i fašiste i ustaše smatraju jednako krivim i nezakonitim gospodarima, koji su sjeli narodu na grbaču protiv volje naroda. Niti jedne ni druge ne drže boljima. Od jednih i od drugih traže plaću, jer su za jedne i druge radili. Ako faš. vlasti neće da činovnici primaju plaću iz ustaške Hrvatske, neka im povise plaću, na bazi sadašnjih životnih troškova i oduzmu poslove za Pavelićevu Hrvatsku.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geS-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 81 i 102.

Sve dotle činovnici ne smiju odustati od svog prava na plaću za svoj rad. Drž. činovnici po svom današnjem postupku vide, da im narodni neprijatelji ne donose nikakovo dobro, nego samo još veću bijedu i izrabljivanje. Zato drž. činovnici vele: Kakva plaća, takav rad! Drž. činovnici, sabotirajte rad za okupatora i ustaše. Pridružite se narodnoj borbi protiv tuđinskih okupatora i njihovih slugu ustaša!

Istjerajte iz svojih redova tuđinske agente! — Među radnike na brodogradilištu uvukao se neki Miljević Mile, koji obilazi radnike i govori im, neka rade za pobjedu osovine, jer je Hitler obećao, da će svi dobiti hrane iz Rusije, ako faš. Njemačka pobijedi. Ovakovim izrodima je zaludan posao među radnicima škvera. Ali ga oni trebaju istjerati iz svoje sredine, neka on i svi slični vide, što čeka tuđinske agente među našim radnicima.

BROJ 77

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD
10. LISTOPADA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH O POLI-
TIČKOJ SITUACIJI I IZVRŠENIM AKCIJAMA**

Prijevod¹

Split, 10. X. 1941.

Dragi drugovi! Zakasnili smo da pošaljemo ovaj izvještaj o stanju kod nas u Dalmaciji, jer nitko od nas nije mogao dobiti propusnice. Drug Majki² sprema se dnevno za odlazak, da vam podnese detaljan usmeni izvještaj, ali nije još mogao otputovati. Nadamo se da će za 3—4 dana stići u Zagreb.

U prvom redu izvještavamo o **sabotaži**. U posljednjem listu saopćili smo vam, da je bio zapaljen u splitskoj luci brod firme Matković, koji je bio pun sijena.³ Sijeno je izgorjelo, a brod djelomično oštećen, tako da **su u škveru**⁴ zahtijevali od Talijana 800.000 tal. lira. 6. X. 1941. zapaljen je u luci u Splitu veliki talijanski transportni brod od 800 brt. Roba, koja **se** nalazila na brodu je izgorjela. Uspjelo im je samo spasiti nešto municije, koja se nalazila na brodu. Brod je dva čitava dana gorio, tako da je potpuno oštećen i neupotrebljiv za plovidbu. Ova akcija nam je dobro uspjela. U skladištu na obali — kao što smo već prošlog puta

¹ Original ovog dokumenta zaplijenjen je od neprijatelja i preveden na njemački jezik. Historijsko odjeljenje CK KPH (sada IHRPH) smatrajući ovaj dokument vjerdostojnim prevelo ga je sa njemačkog jezika. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/30.

² Andrija Božanić

³ Vidi dok. br. 74 i 267.

⁴ Brodogradilište.

javili — bilo je zapaljeno 15 vagona sijena, 400 vojničkih celta,⁵ veliki broj konzerva, brašno i drugo. 24. IX. 1941. bili su oštećeni jedna lokomotiva i dva vagona, a prošlog tjedna opet su oštećene dvije lokomotive i dva vagona (jedna je izgorjela). Osim toga radnici vrše u brodogradilištu sabotaže. U tim škverima i radionicama popravljaju se talijanski teretnjaci. (Radi se polagano, mašine se oštećuju kao i djelovi mašina, koje moraju Talijani dopremiti iz Trsta.)

Što se tiče ostalih akcija, izvršeno je u Splitu više prepada na talijanske fašiste i ustaše. Tako je uboden [nožem] poznati špijun i talijanaš Petraello⁶ u Splitu. Prolaznici su naišli u nekoj pokrajnoj ulici u Splitu (Kninska ulica) u noći u prošlom tjednu na jednog pripadnika crnih košulja, koji je mrtav ležao na zemlji. Talijanske vlasti nisu ništa o tome javile, kao ni o tome da su bile bačene bombe na talijanske karabinjere i pripadnike crnih košulja (javili su samo da je jedan karabinjer prilikom vršenja službe izgubio život). U Kaštelima kod Splita bio je ranjen jedan ustaša iz revolvera. Sa četiri revolverska hica bio je teško ranjen Luka Čulić,⁷ predsjednik HRS-a u Splitu. Njegova kćerka također je bila ranjena. Čulić je bio »štrajkbreher« i prije dva mjeseca spriječio je štrajk u jednom električnom poduzeću, gdje je namješten, osim toga je vjerojatno pravi frankovac, ili bar ne daleko od toga. Mislimo da je bilo pogrešno na njega pucati, jer je jedan od funkcionera HSS-a i oni ga brane iako ne odviše, a nekoji nam to već prebacuju. Alojz Pećnik i Beljšak(?)⁸ u telegramima su protestirali u ime radništva ustaške Hrvatske. Mi nismo donijeli odluku, da se on napadne; bilo bi nešto drugo, da se to desilo za vrijeme štrajka. Napadnuti i lakše ranjeni bili su još dva fašista iz Splita. Kao što vidite, stvar se u tom pogledu kod nas pokrenula, iako lagano. Moralo bi to preuzeti karakter većih poduhvata. Moramo nastojati, da borbu protiv okupatora i njegovih slugu pojačamo, naročito zbog toga, što se vidi, da Talijani to izbjegavaju. (Oni su na pr. zbog bačenih bombi u Splitu optužili jednog ustašu iz Brača te ga strijeljali; oni se uglavnom ograničavaju na groznje, bar što se tiče Splita).

25. IX 1941. bila je demonstracija školske mladeži u Splitu.⁹ Učenici su tražili od direktora da im se izdaju hrvatske svjedodžbe, jer je ovaj imao namjeru da im izda talijanske svjedodžbe. Učenici su to odbili, te su najprije protestirali pred školom a kasnije su otišli pred kazalište. Tu ih se skupilo po prilici 600. Pred kazalištem su održali protestni miting i pjevah su narodnu pjesmu »Oj Slaveni« kao i pjesmu »Nije ova zemlja talijanska«. Pošto su još otpjevah nekoliko narodnih pjesama, razišli su se kličući Narodnooslobodilačkoj fronti, nadalje kličući i Sovjetskom Savezu a protiv okupatora i fazima. Bilo je oko 40 učenika

5

⁶ Vidi dok. br. 51, 63 i 406.

⁷ Predsjednik HRS-a. Prije rata bio funkcionar HSS i predsjednik HRS, poznat po svojoj borbi protiv radničkog pokreta. Od osnivanja NDH prišao je ustašama i dalje ostao na položaju predsjednika HRS nad kojim su ustaše, preuzele rukovodstvo. Atentat na Čulića izvršio je, 1. listopada, u Splitu, Veljko Neškovićin, Slan udarne grupe, u Čulićevom stanu, kod Mosta. Čulić je teško ranjen, ali je ostao u životu. Po završetku rata, osuđen od Narodnog suda na smrt, strijeljan je 1945. godine.

⁸ Ivan Buzeha, pred završetak rata pobjegao u inozemstvo.

⁹ Vidi dok. br. 63, 287, 288 i 406.

uhapšeno. Demonstracije su uspjele i stanovništvo je pozdravilo omladinu prigodom demonstracija. Našoj omladini je uspelo tada obuhvatiti skoro čitavu školsku omladinu u jednoj protestnoj akciji protiv politike odnarođivanja, koju provode talijanski okupatori. Izvješteni smo da su se profesori i učitelji organizirali i ujedinili protiv pokušaja Talijana da škole talijaniziraju (profesori su već formirali jedan zajednički odbor).

Prodavači na tržnici neće da donose svoje proizvode na trg, jer im ih Talijani oduzimlju odnosno kupuju robu ispod cijene, tj. oni plaćaju cijenu, koju oni hoće. Osim toga dobili su seljaci nakon dolaska Talijana poziv, da isplate otplate za njihova imanja, koje oni kroz tri godine od provođenja agrarne reforme nisu platili. Splitskim težacima je sumnjivo, što nekadašnji velikoposjednici, talijanski otpanti, u posljednje vrijeme posjećuju i razgledaju nekadašnja njihova imanja. Isto tako progledali su splitski zemljoradnici namjeru Talijana, da izazovu međusobne sukobe između splitskih zemljoradnika s jedne strane i seljaka iz okolice Splita s druge strane. Na tim konkretnim pitanjima organizirali smo borbu seljaka i ostalih slojeva za njihovo podizanje na viši stepen i ujedinili smo ih u jedinstvenoj borbi protiv tuđina i njihovih slugu.

Uz jedinstvenu frontu za oslobođenje protiv osvajača sudjeluje i činovništvo, koje je loše plaćeno i koje namjeravaju Talijani otpustiti (jedan dio njih je već otpušten). Također se priključuje toj borbi djelmično i inteligencija. Ali ova pomoć pokazuje se samo u sakupljanju novca i sredstava za partizane i pravoslavne. Spremni su badava liječiti partizane, davati drugovima sobe za spavanje, za rad i kao sklonište, ali nisu spremni sudjelovati u akcijama i oružanim borbama. Sve akcije koje smo do sada poduzeli, izvršili su uglavnom radnici, koji također i snose glavni teret narodnooslobodilačke borbe.

Mi vodimo i dalje pregovore s raznim predstavnicima političkih grupacija u Dalmaciji u cilju stvaranja jednog narodnooslobodilačkog fronta. Imali smo jedan razgovor s Paškom Kaliternom,¹⁰ ali on neće uopće ništa da čuje o saradnji na akcijama i mišljenja je, da mi provodimo ludačku politiku i da hoćemo glavom kroz zid. Njegovo je mišljenje, da radnici i namještenici treba da pristupaju u »Dopolavoro« i druge fašističke organizacije, a time da ne budu otpušteni. U razgovoru s našim drugovima rekao je Paško Kaliterna, da Rusija snosi krivnju za ovo stanje, jer je navodno tri godine hranila Njemačku i da je pristup Jugoslavije Trojnom paktu bio u interesu hrvatskog naroda. Mi smo također u pregovorima s drugim funkcionerima HSS-a. Također se i Sime Poduje¹¹ odlučio razgovarati s nama. Danas navečer smo imali s njim sastanak; kako izgleda oni su pripravni saradivati u pitanjima škole i

¹⁰ Do rata funkcionar HSS u Splitu. Kao zastupnik HSS i osoba Mačekovog povjerenja istakao se u borbi protiv demokratskih elemenata lijevog krila stranke. Kada je stvorena Banovina Hrvatska s tadašnjim državnim vlastima aktivno je sudjelovao u progibanju komunista, ugušivanju radničkog i sindikalnog pokreta i štrajkova. Nakon kapitulacije Jugoslavije odbijao svaku suradnju s NOP i držeci se Mačekovih instrukcija uskoro počeo suradivati s talijanskim okupatorima u borbi protiv NOP. Umro u toku rata u šibenskoj bolnici kao umobolnik (vidi dok. br. 55 i 328).

¹¹ Funkcionar HSS pristupio NOP nakon kapitulacije Italije 1943. godine.

bojkota, novina¹² itd. Sto se tiče samostalnih nacionalista,¹³ stojimo s njima tek u pregovorima. Svi skupa neće nikakvu borbu i vole s okupatorima živjeti u miru.

U posljednjem smo vam listu pisali o narodnim izdajicama, pravoslavnom popu Urukalu,¹⁴ dr Desnici,¹⁵ bivšem banu Buiću,¹⁶ koji pregovaraju s Talijanima u pitanju zajedničke borbe protiv nas. Oni se skrivaju tim, da navodno žele zaštititi Srbe od ustaša. Nadalje smo saznali, da je u Splitu prije nekoliko dana održan sastanak između Nike Bartulovića, Ilije Birčanina,¹⁷ četnika i saradnika Koste Pećanca, dr Mimice¹⁸ i Grđića.¹⁹ Na sastanku je zaključeno, da se u prvom redu mora voditi borba protiv komunizma i u tu svrhu treba putovati u sva mjesta (Grđić je već oputovao u Mostar), jer su komunisti krivi zbog terora, koji okupatori provode nad narodom, jer komunisti stvaraju nemire.

Ova se grupa namjerava osloniti na nacionalističku omladinu. Činjenica je, da je omladina, koja stoji pod utjecajem nacionalista, odbila u posljednje vrijeme saradnju s nama, a i omladina HSS-a s kojom je u zajednici imala naša omladina namjeru izdati letak protiv se tome da se u tome letku govori o borbi protiv fašizma. Oni su samo za to da se vodi borba protiv odnarodavanja. Očito je da frankovci vrše veliki utjecaj na HSS-ovsku omladinu. Tako stoji stvar u Splitu, a vjerojatno i u okolini, odnosno u područjima gdje se odozgor stvara narodnooslobodilačka fronta. Mnogo više uspjeha imamo, kada u konkretnim pitanjima i u interesu naroda pokrećemo akcije odozdo. Osim gore spomenutih akcija provele su i žene u Splitu dvije akcije, i to jednu pri razdiobi krumpira i jednu pri razdiobi ugljena. U jednoj akciji sudjelovalo je po prilici 300 žena, a u drugoj oko 100 žena.²⁰ Obadvije akcije su uspjele i žene su se držale vrlo čvrsto u sukobu s karabinjerima izvojevale što su htjele, tj. razdiobu krumpira i ugljena. Vojni obveznici se ne odazivlju pozivima u ustašku vojsku. U svim općinama iz kojih posjedujemo podatke, najveći se dio vojnih obveznika nije odazvao pozivu, a u nekim općinama nije se nitko odazvao. Tako na primjer i u Krajiškoj (općini) od 30 pozvanih nije ni jedan išao u vojsku, a u općini Poljice otišlo je u vojsku od 54 pozvana samo 17, iz Omiša otišlo je od 24 samo 7. Ovi vojni obveznici koji se ne odazivaju pozivima, prisiljeni su da se skrivaju i morat će se boriti protiv ustaša i okupatora, i tako će se priključiti partizanima.

¹² Odnosi se na ilegalnu štampu.

¹³ Vidi objašnjenje 29 uz dok. br. 56.

¹⁴ Sergi je Urukalo

¹⁵ Dr Uroš Desnica

¹⁶ Dr Mirko Buić

¹⁷ Ilija Trifunović-Birčanin, četnički vojvoda iz balkanskih ratova. Početkom listopada 1941, s legalnom talijanskom propusnicom, stigao iz Nikšića u Split. Cijm je došao oko njega se okuplja društvena i politička elita doradne Jugoslavije iz Splita i nekih krajeva Dalmacije. U kući dr Tome Mimice održan je sastanak kojem su pored Mimice i Trifunovića prisustvovali Niko Bartulović i Radmilo Grđić. Na sastanku je dogovoreno o suradnji s Talijanima protiv partizana. Talijani, kojima je bila poznata Trifunovićevo misija, prihvataju ga u svojstvu komandanta «bosanskih, ličko-dalmatinskih i hercegovačkih četničkih odreda».

¹⁸ Dr Tomo Mimica, pristaša pokreta Draže Mihailovića.

¹⁹ Radmilo Grđić.

²⁰ Vidi dok. br. 68.

Sto se tiče razvoja partizanskog pokreta kod nas u Dalmaciji, to i dalje vodimo. Kako vidimo, vi ste nas razumjeli, i tako još više nastojimo da formiramo kod nas odrede i da vodimo partizansku borbu. Drugovi iz Livna su nam rekli, da ima u okolini Livna oko 50—100 osoba, partizana, koji su spremni stupiti u borbu. Dali smo im odmah direktive da stupe u borbu i povezali ih preko Sinja sa štabom u Drvaru²¹ u svrhu da se sporazume o konkretnom planu akcija, koji je bio i nama podnešen. (Livno je u blizini Bosne i Drvara). Osim toga uputili smo za tu svrhu u okolinu Livna dobrog i popularnog druga Vojina,²² koji je pobjegao iz internacije iz Italije. U području Sinja kod Bitelića formiran je partizanski odred.²³ Poslali smo tom odredu iz Splita druga Milića²⁴ (Španjolca) kao političkog rukovodioca. On nam je saopćio da su odmah prvog dana, kada je došao ubili jednog oružnika a jednog zarobili.²⁵ Nakon toga morali su se povući u unutrašnjost Bosne, jer su poslani jake talijanske snage u Bitelić. Danas se u Splitu proširila vijest, da su partizani u okolini Vrlike napali dva teretnjaka s ustaškim vojnicima te ih pobili.²⁶ Slali smo drugove, članove Partije iz Splita u općine: Sinj, Vrlika, Livno i Knin, da pojačaju tamošnje partijske organizacije i da rade na razvijanju partizanskog pokreta. Imat ćemo u vidu primjedbu, koju ste nam u posljednjem pismu saopćili i koja se odnosi na formiranje partizanskih grupa.²⁷

PK je smatrao u zadnje vrijeme, naročito nakon iskustva s partizanskim odredima, da je potrebno da poduzme neke mjere²⁸ koje su bile nužne, da se djelatnost partijskih organizacija u Dalmaciji podigne na visinu, koju traži današnja situacija. Uputili smo pismo nekim organizacijama,²⁹ u kojem smo im ukazali na nedostatke i griješke u njihovim organizacijama i oštro kritizirali oportunistički pojedinih drugova. Zbog toga smatramo, da je svakako potrebno i korisno, da raspustimo dvije mjesne organizacije u Sinju, te da oštro kaznimo otvorene sabotere i oportuniste, i to: PK je potvrdio odluku OK Šibenik, da se raspuste organizacije u Vodicama i Zatonu, jer su sabotirale rad oko formiranja partizanskih odreda i druge akcije.³⁰ Isključili smo 7 drugova iz Partije u Trogiru,³¹ koji su odbili da stupe u partizane. PK je došao do zaključka, da se nikako ne smije trpiti nerad i oportunistički OK Sinj i tako smo ga raspustili i formirali privremeno rukovodstvo za Kotar Sinj.³² U Splitu i Solinu isključili smo 10 drugova iz Partije,³³ koji su se pokazali

²¹ Odnosi se na Stab Drvarske brigade.

²² Narodni heroj Vojin Zirojević, uhvaćen u selu Crni Lug od četnika kao komesar IV operativne zone NOV Hrvatske 1942. godine bio izručen Talijanima: ovi ga ponovo predaju Četnicima, koji su ga ubili iste godine.

²³ Odnosi se na Sinjski NOP odred.

²⁴ Maks Baće

²⁵ Vidi dok. br. 62.

²⁶ Akciju su izvršili 8. listopada partizani iz reiona Knina (vidi dok. br. 81, 412 i 415).

²⁷ Odnosi se na partizanske grupe u gradovima.

²⁸ Odnosi se na organizacione mjere i učvršćenje discipline u partizanskim odredima, radi boljeg izvršavanja zadataka.

²⁹ Pismo je upućeno partijskim organizacijama na sektoru Šibenika, Trogira, Sinja, Vodica, Zatonu i otoka Hvara.

³⁰ Vidi dok. br. 53 i 54.

³¹ Vidi dok. br. 55.

³² Vidi dok. br. 42.

³³ Vidi dok. br. 38, 39 i 42.

loši u akcijama i u vezi sa stupanjem u partizane. Isto tako smo očistili organizaciju u Kaštelima. Računamo da nismo postupili prestrogo. PK je uvjeren, da će te mjere doprinijeti jačanju partijske organizacije u Dalmaciji i podići joj autoritet kod masa.

»Naš izvještaj« izlazi svaki dan. Ovim vam šaljem nekoliko primjeraka. Što se tiče platforme,³⁴ nju još nismo napisali, da je predložimo drugim političkim grupacijama u Dalmaciji, a drugo mi smo je pisali opširnije, da bismo upoznali sve patriote s ciljevima, sredstvima i formama borbe koje predlažemo kao jedino moguće da se uspješno vodi i dokončana borba protiv okupatora i njegovih slugu. Pišite nam konkretno i opširno o našim zadacima, griješkama i nedostacima. Pošaljite nam na vrijeme letak za proslavu Oktobarske revolucije. Ne javljajte nam ništa usmeno po drugu, jer je samo običan simpatizer i nije dovoljno konspirativan.

S drugarskim pozdravom

PK ZA DALMACIJU

BROJ 78

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 95 OD U. LISTOPADA 1941.
O PRUŽANJU OTPORA OKUPATORU OD STRANE DJECE
I OMLADINE¹**

Narod u borbi protiv okupatora.

ZŠto sve Talijani ubijaju naš narod. U noći nedjelje na ponedjeljak **išao** je iz Klisa Boban Andrija, prema svojoj kući Solin-Rupotine. Boban **se je** u Klisu zadržao po poslu i ne sluteći zlo uputio se je oko 2 i po **sata** kući. Kad je bio blizu Rupotine dočekala ga je tal. patrola i bez ikakove opomene na mjestu ustrijelila. Pokojnik je imao kod sebe **ispravnu** legitimaciju, za koju ga Talijani nisu ni pitali. Boban Andrija **ostavlja** za sobom ženu i četvoro nezaštićene djece. **Narode! Diži se na oružje! Istjerajmo** faš. osvajače iz svoje zemlje! **Osveti krv poubijane naše braće!**

Ni djeca neće da pozdravljaju fašistički. Sa Klisa. Ovih dana pri otvaranju mjesne osnovne škole, neka umišljena stara »dama« učiteljica **fašistica** pozdravila je djecu prvog razreda sa otvorenom šapom, našto joj je jedan dječak odvratio stisnutom šakom. Kad je stara »dama« **vidjela da** joj djeca ne ozdravljaju po njenu, izvela je mališana koji ju

³⁴ Vidi dok. br. 34.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

pozdravio sa stisnutom šakom (Gizdić Ante) i udarila ga 4 puta šibom, te mu naredila da pozdravi fašistički, našto je dečko odgovorio kao i prije i primio opet 4 šibe, tako da se je ta drama opetovala 7 puta. Ali je mališan i po sedmi put ostao pri svom pozdravu. Ovaj primjer dječaka može da i mnogim odraslima bude na uvid, da faš. banda ne može ništa nasilnim putem postići ako im se suprotstavimo; a također ovaj primjer karakteriše fašističku kulturu, koju slijepo slijede samo par izroda našeg naroda a među njima moralno, pokvarena učiteljica Dragošević Margarita.

Fašistima smeta naša pjesma. Naša omladina trudi se da na svakome mjestu pokaže svoje rodoljublje. Nasuprot tal. muzici, koju malo ko sluša na trgu, ona pjeva hrvatske pjesme. Neku večer zaorila se po Bačvicama hrvatska pjesma. Sutradan agenti su došli na isto mjesto, gdje su se omladinci opet okupili i pozvali ih da se razidu, »ako hoće, ako ne, onda će morati«. Omladina se tada skupno povukla i razišla, ali hrvatska će se pjesma i dalje oriti gradom i periferijom, usprkos zabrani tal. okupatora. Građani, pjevajte svuda našu pjesmu i govorite svuda našim jezikom, pokažite tuđinu da ovo nije njegova zemlja nego naša!

BROJ 79

**IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 96 OD 12. LISTOPADA 1941.
O CILJEVIMA I ZADACIMA NOR-a¹**

Za nacionalno oslobodilačku frontu.²

Stvaranje nacionalno oslobodilačke fronte neotklonjivo se nameće svim porobljenim narodima, koje fašizam ugnjetava i nastoji sistematski potpuno uništiti. U koliko porobljeni narod ima i trunka nacionalne svijesti i političke zrelosti onda mora radi svoje zaštite i konačnog spasa što prije pokrenuti aktivni organizovani otpor i borbu protiv tuđinskog osvajača i ugnjetača, stvaranjem takove složene nacionalne oslobodilačke fronte, u kojoj moraju biti potisnute u pozadinu sve stranačke opreke, sa glavnim ciljem da se pripremi i konačno izvrši protjerivanje stranih tlačitelja i njegovih slugana sa svetog tla domovine. Ovo mora biti jasno i gluhom i slijepom, koji ne čuje i ne vidi kako narod stenje pod teškim i sramnim jarmom ropstva.

Nažalost, izgleda kao da predstavnici naših građanskih stranaka u Dalmaciji ne uviđaju dovoljno da je složena nacionalno oslobodilačka fronta u sadašnjem trenutku najveća općenarodna potreba i spas. Koliko

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 34.

god su inače ti predstavnici na riječima za slobodu svoga naroda, u stvari iznose protiv složnog nacionalnog otpora i borbe protiv tuđinskog osvajača takove argumente, da povlačenjem konzekvencija iz njihove primjene u praksi narod ne bi uopće nikada došao do slobode.

Kao jedan od glavnih argumenata protiv organiziranja nacionalnog otpora i borbe protiv osvajača iznosi se da je takova akcija — »preuranjena«. Može li se nazvati preuranjenom akciju općeg narodnog otpora i borbe u času, kad nas strani i dušmanski fašistički zlotvori sistematski izgladnjuju svojom razbojničkom pljačkom, kada ogromna većina našeg naroda već sada gladuje zbog te pljačke, ako pobješnjeli i gladni fašistički psi ne budu na vrijeme spriječeni u svojim namjerama? Treba li možda čekati da ove zime pogine od gladi nekoliko miliona opljačkanih Hrvata, Srba i pripadnika drugih naroda Jugoslavije, dok ne nastane »pravi čas« za neku akciju, kada nas više ne bude, a u koliko šta i preostane bilo bi samo invalidi, a ne borci? Ili će možda pravi čas za borbu nastupiti tek onda, kada prema fašističkim planovima budemo svi raseljeni sa rodne grude i na silu odvučeni na prisilne radove, kao što su fašisti već učinili sa našim sunarodnjacima i slavenskom braćom u Istri, Poljskoj itd? Toliko o ovim nevoljama, koje naš narod već sada teško pritiskuju i prijete njegovom golom opstanku. S druge strane svi vidimo i na vlastitoj koži osjećamo da tuđinski okupator vrši nad nama najsirovije nacionalno ugnjetavanje, sa ciljem da i ono domaćeg življa, što bi preostalo na rodnoj grudi nakon prisilnog raseljavanja, nacionalno potpuno uništi i iskorijeni, da nas kao Hrvate, jednako kao i braću Slovence i Srbe i uopće Slavene zatre i izbriše sa lica zemlje, da nas potalijanče i germanizuju. Onim naivčinama, koji misle da bismo pod fašizmom mogli očekivati neku drukčiju bolju sudbinu, preporučujemo da se informiraju kod preostalih istarskih Hrvata i Slovenaca o onom što se je njima dogodilo i da pročitaju Hitlerovu knjigu »Main Kampf«, u kojoj će naći crno na bijelo Hitlerov recept o načinu na koji bi poslije svoje pobjede potpuno uništio i kao narode istrijebio sve Slavene, kao i druge narode »niže rase«. Fašistički okupatori u Dalmaciji već provode u djelo punom parom svoj program odnarođivanja i potalijančivanja našeg hrvatskog naroda i uvode u našim srednjim školama hrvatski kao sporedni jezik, sa svega 3 sata hrvatskog predavanja tjedno. I dok sama naša školska omladina onako hrabro i nacionalno svijesno ustaje protiv nacionalnog ugnjetavanja i odnarođivanja, smiju li njihovi roditelji ostati nepokretni, kao da ih se sudbina njihove djece uopće ne tiče? Ne zaboravimo da sadašnja generacija nosi najveću historijsku odgovornost, ne zaboravimo da ne smijemo izvršiti izdaju prema cijeloj svojoj svijetloj nacionalnoj prošlosti, ne zaboravimo da u sadašnjim teškim i odsudnim trenucima ni sami naši životi ne pripadaju nama, nego obrani nacionalnog opstanka i najvećih narodnih svetinja, obrani naše djece i nacionalne budućnosti, ne zaboravimo da će pokoljenja suditi naša djela i da bi nas naša vlastita djeca i svi budući naraštaji proklinjali, kad bi mirno i potpuno pasivno gledali, kako tuđinski silnik ostvaruje svoje namjere. Nikada u prošlosti naši pretci nisu dozvolili osvajačima da izvrše ono što i fašisti danas snuju, pa ni sadašnje pokoljenje ne smije biti toliko sebično

i samozivo, da bi otklonilo otpor i nacionalnu obranu zbog trenutne udobnosti, što bi se i samom ovom pokoljenju brzo i stotruko osvetilo.

»Vaša politika je luda, vi hoćete glavom kroz zid«, tako se iznosi s iste strane predstavnicima Kompartije,³ u potkrijepu da je akcija protiv neprijatelja preuranjena. Kad bi ovi stranački predstavnici ispitali raspoloženje cijelog naroda i svojih birača, morali bi i sami uvidjeti da narod ne prihvaća takav njihov stav, koji predstavlja samo oportunistički vrlo malog sloja onih, koji žele da na »miran način« žive s fašistima i koji ne žele nikakovu odlučniju borbu, pa makar se nacionalno ropstvo produžavalo u nedogled.

Kako pristaše samih građanskih stranaka tako i cijeli hrvatski narod, kao u ostalom i svi slobodoljubivi narodi svijeta, a naročito bratski slavenski narodi, danas uvidaju da ne samo da nije preuranjena borba protiv fašističkog nasilja i ne samo da je nastupio pravi čas za borbu, nego da je kucnuo i posljednji čas da se narodi i dignu u odbranu svoga života, slobode i časti. Varaju se svi oni koji misle da će nam sloboda biti donesena na tanjiru; da će nam drugi dati slobodu. Sloboda se ne daje, sloboda se uzima. Jednako se varaju svi koji misle da čak nije uopće ni potrebno da se i mi borimo, jer da će nas Sov. Unija zajedno sa svojim saveznicima osloboditi. Junački narodi Sov. Unije u svojoj borbi protiv fašističkih razbojnika doista liju krv za slobodu svih naroda i cijelog čovječanstva. Ali se ne smije zaboraviti ni to da je neprijatelj vrlo jak i da mu se zbog toga moraju suprotstaviti ne samo svi porobljeni i slobodoljubivi narodi, nego i svi pojedinci, koji smatraju da život bez nacionalne slobode nije dostojan čovjeka. Lakomisleno je mišljenje da možemo biti bezbrižni zbog toga, jer se fašizam sada konačno bori sa premoćnim protivnikom, sa Sov. Savezom, uz potporu engleske i sjeveroameričke demokracije, koja je sovjetskom narodu obećala pomoć u ratnom materijalu. Nema sumnje da je moral Crvene Armije premoćan nad razbojničkim moralom fašističkih napadača. Međutim se mora uzeti u obzir da su Sov. Savezu objavili rat pored Hitlera, koji vlada nad preko 80 milijuna Njemaca, još i Hitlerovi agenti koji vladaju nad zapravo također porobljenim narodima Italije, Rumunjske, Mađarske, Slovačke i Finske, kojih imaju ukupno 80 milijuna i koje tirani tjeraju da im pomažu u pozadini fronte, pa i u samim borbama na fronti. Osim toga, ovo su sve uglavnom stare industrijske zemlje sa davno izgrađenom i stalno usavršavanom ratnom industrijom i tehnikom, koje je mlada industrija u SSSR dostizala tek u posljednjem deceniju. A p tvrh svega, ne smije se podcjenjivati ni to da fašistički napadači raspolažu za svoje ratne svrhe sa proizvodnjom svih podjarmljenih evropskih država, koje broje okruglo 130 miliona stanovnika, makar da sabotaža u tim zemljama iz dana u dan sve više raste. U svim tim okupiranim zemljama fašisti su našli i ogromne zalihe ratnog materijala i oružja, nafte itd. Svi ovi izvori ratnog snabdijevanja fašističkih razbojnika nisu od njih odvojeni oceanima i izloženim morskim putevima, nego su im neposredno na dohvat. — Pa kad se sve to ima u vidu, onda svakom narodu i svakom

³ O razgovorima vođenim sa predstavnicima građanskih stranaka vidi dok. br. 56, 77 i 328.

poštenom pojedincu nalaže njegova rodoljubna i čovječanska svijest i dužnost, da u sadašnjoj titanskoj borbi protiv fašističkih porobljivača ne stoji skrštenih ruku, nego da aktivno sudjeluje u toj borbi za uništenje tiranije, jer svakome mora biti jasno da se radi o borbi od dalekosežnih posljedica kako za svakog pojedinca, tako i za Jsve narode Evrope i svijeta.

Parolom o preuranjenosti otpora i borbe protiv osvajača zapravo se direktno pomaže fašizmu. Hrvatskom narodu, kao i ostalim slavenskim i svim drugim podjarmljenim narodima nikako ne može biti svejedno, dali će svojom pasivnošću učiniti da krvoločni fašizam dobije prevagu u snazi, i time da kopamo svoj vlastiti grob, ili ćemo svi svojim otporom i borbom stati na stranu pravde i slobode, i doprinijeti znatan udio za svoj i opći spas definitivnim uništenjem grabežljivaca i krvnika čovječanstva.

Drugi prigovor predstavnika raznih građanskih stranaka sastoji se u tome, što se ističe da se aktima upereni protiv osvajača uništava i narodna imovina, kao npr. razaranjem željezničkih pruga itd. Mi razumijemo da po nekom dalmatinskom veleindustrijalcu ili veletrgovcu, koji tako usko iz svojih ličnih interesa gleda na stvari, nije svejedno da li će zbog toga »zaraditi« manje 2 ili 5 miliona, ali široki narodni slojevi sasvim ispravno uviđaju da je danas u pitanju nešto daleko uzvišenije od interesa malobrojnih pojedinaca, a to je sloboda čitavog naroda i čitavog svijeta za čitava stoljeća. Nema sumnje da i radnici, koji su stvorili sva ta narodna dobra svojim žuljevima, žale što se danas uopće moraju uništavati tolika materijalna dobra, ali su i svijesni da nema žrtve koja bi bila pregolema i koju ne bi trebalo doprinijeti velikom historijskom cilju pobjede nad zulumom i spasa golog nacionalnog opstanka. Radnici isto tako znaju da će nakon te pobjede opet svojim žuljevima i znojem morati da izgrađuju ta i druga veća narodna dobra, ali ne žale ništa kada znaju da se radi o narodnom spasu i slobodi.

Pristaše sviju građanskih stranaka i uopće cijeli hrvatski i srpski narod u Dalmaciji danas uviđaju, da su lokalni stranački predstavnici svojim oportunističkim stavom odbijanja otpora i borbe protiv stranog neprijatelja ne samo u proturiječju sa narodnim raspoloženjem, nego i u jasnom i otvorenom proturiječju sa stavom jugoslavenske vlade u Londonu, u kojoj su zastupane sve naše građanske stranke. I tako, dok jugoslavenska vlada u Londonu i svi njeni članovi, pa i Hrvati (Dr. Krnjević) pozivaju narode Jugoslavije na organiziranje otpora i borbe protiv neprijatelja, te idu i dalje i pozivaju narod da bude spreman i na otvoreni ustanak i obračun sa osvajačima, dotle lokalni predstavnici tih istih stranaka kolebaju u tome da zauzmu takav stav, a neki ga čak i ignoriraju, i svojim oportunizmom pomažu tuđinskom neprijatelju, fašizmu.

Ovi predstavnici stranaka vole inače isticati i svoju privrženost engleskoj i sjevernoameričkoj demokraciji. Može li se nazivati pristašom tih demokracija, koje pozivaju sve porobljene narode na otpor i u boj protiv osvajača, onaj koji pomaže tim istim osvajačima? Svojim otklanjanjem čak i sabotaza protiv neprijatelja ovi predstavnici se ne pod-

vrgavaju volji svog vlastitog naroda da se bori za svoju slobodu, ali narod ni pored toga neće obustaviti ovu svoju borbu.

Dok se s jedne strane pasivnim oportunističkim stavom onemogućuje stvaranje složene nacionalno oslobodilačke fronte, a s druge strane se skuplja banda otvorenih narodnih izdajica i izroda, koji služeći neprijatelja za Jüdin novac nastaje svim sredstvima ugušiti u krvi nacionalno oslobodilačku akciju u svim krajevima Jugoslavije. Nosioći te sramne izdajničke uloge su Milan Nedić i Košta Pećanac u Beogradu, Pavelić

i njegova banda u Zagrebu a kod nas u Dalmaciji⁴ pop Urukalo⁵ i bivši ban Dr. Mirko Buić, agent velekapitalista i dioničara talijanskih tvornica Dr. Ljubić, Novaković Longo i drugi, koji su izjavili talijanskom prefektu Zerbinu u Splitu, da je bolje što je on likvidirao komuniste u Sinju, jer da bi ih inače oni pomoću svojih četnika likvidirali, te da će oni lojalno surađivati s talijanskim okupatorima. Nastavljajući svoju prljavu izdajničku rabotu, druga grupa ovakovih narodnih izdajica održala je ovih dana u Splitu sastanak, kojemu su prisustvovali slijedeći izrodi: Niko Bartulović, koji je kao specijalni agent poslan u Split iz Beograda, četnički vođa Ilija Birčanin, saradnik Koste Pećanca, koji je stigao iz Kolašina, gdje je također bio u ovakovoj »misiji«, Dr. Mimica⁶ iz Omiša i Grčić.⁷ Svrha je ovog sastanka bila okupljanje i, u prvom redu, borba protiv komunista, jer da su tobože komunisti krivi za teror koji vrše okupatori, jer komunisti vrše »nerede« i pokrenuli su partizansku nacionalno oslobodilačku borbu. Kako su nisko pali i kako je sramna uloga ovih bijednika i bivših ljudi, kako po nalogu i za račun tuđinskog osvajača pokazuju krvničku spremnost da ubijaju borce za nacionalnu slobodu naroda kome — nažalost — pripadaju! Na sastanku ovih izroda je zaključeno da putuju po svim mjestima, u cilju suzbijanja nacionalno oslobodilačkog pokreta. Učesnik Grčić je već otputovao u Mostar, gdje se vode jake partizanske borbe. Izdajice su zaključile da za svoju akciju zatraže oslonac uglavnom kod nacionalne omladine. Ovi narodni izdajnici nisu na svom sastanku ni najmanje vodili računa o tome, da je Dalmacija kao najljepši kraj južnih Slavena porobljena, nego su istakli da je na dnevnom redu na prvom mjestu borba protiv komunizma.

Narodi Jugoslavije srećom vide i znaju ko im je prijatelj, a ko neprijatelj, oni prelaze preko izdajica, a kada dođe vrijeme narod će znati — kao što to u ostalom već i sada čini — likvidirati sve ovakove podle izdajice, doušnike, špijune i ostalu gamad, koja želi zlo kako građanstvu Splita, tako i cijelom hrvatskom narodu i svima narodima Jugoslavije. Zdravi instinkt narodni osjeća da se moraju ujediniti svi narodni slojevi u borbi za nacionalnu slobodu, i usprkos svima, koji drukčije žele i snuju, narod manifestira tu svoju visoku svijest i na djelu, u aktivnom otporu i borbi protiv tuđinskih tlačitelja. Narod se bori i borit će se do pobjede i konačnog protjerivanja tuđinskih osvajača.

— Živio nacionalno oslobodilački front! Van s osvajačima!

* O radu tzv. srpskog komiteta u Splitu vidi dok. br. 87, 91 i 102.

⁵ Sergije

• Tomo

⁷ Radmilo Grčić

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 97 OD 13. LISTOPADA 1941.
O MJERAMA OKUPATORA DA ŠKOLE POSTANU SREDSTVA ZA
ODNAROĐIVANJE I FAŠIZIRANJE OMLADINE¹

Fašisti hoće, da škola postane sredstvo za odnarođavanje i fašiziranje omladine.² Pred nekoliko tjedana jedan domaći izrod, neki Šoljan, sada šef prosvjete u Splitu pozvao je k sebi direktore srednjih škola, koji su prethodno primili od policije upute, te im izložio smjernice fašističkog nastavnog plana. Po njegovoj izjavi hrvatski će jezik igrati u školi posve sporednu ulogu, službeni će jezik biti talijanski, te će se učiti svaki dan. Za hrvatski jezik određena su samo 2—3 sata tjedno. Povijest Hrvatske se uopće neće učiti, nego samo talijanska, a Dalmacija će biti prikazana kao tal. pokrajina, koja se uvijek borila protiv »barbarskog« utjecaja Hrvata. Bitno će biti promjenjeno i učenje zemljopisa u kome će se Dalmacija prikazivati kao dio Italije. U smislu ovih direktiva izdana je direktorima srednjih škola i okružnica na **tal. jeziku** broj 945/41 od 27/9. 1941, u kojoj se ponajprije naređuje, da treba 29/9-1941 prirediti »ceremonijal otvaranja školske godine«. Pod tim ceremonijama se misle neke fašističke parade sa urlikanjem »Duce« i sličnim kulturnim manifestacijama. Nadalje se u okružnici »vrlo živo preporučuje« upotrebu u uredu službenog jezika, a koji od dana sastanka direktora splitskih škola (22/9) mora biti samo **tal. jezik**.« Vidimo eto po svemu, što pripremaju Talijani našoj omladini u nastupnoj školskoj godini. Naša djeca po planu osvajača treba da u kratko vrijeme postanu Talijani i fašisti. Moramo zaboraviti svoje hrvatsko ime, svoj narod, svoju prošlost, i svoju samostalnu budućnost. Neka o ovome promisle oni, koji neprestano službeno i neslužbeno tvrde, da nije sada vrijeme za borbu, da treba čekati i šutiti. Zar nije izdaja svog naroda čekati i šutiti, dok nam otmaju našu djecu i hoće da je odnarođe, da je zadoje razbojničkom kulturom krvavog fašizma. Ne naprotiv! Baš sada je vrijeme! Što prije moramo istjerati okupatore iz naše zemlje, da nam ne bude kasno! Sada treba da prihvatimo borbu, najoštriju borbu s oružjem u ruci. A naša omladina u zajednici sa svojim narodnim profesorima i direktorima znat će da se odupre namjeri morskog tuđina, da naša škola postane oružje za otuđivanje omladine! Đaci, profesori, direktori govorite, pišite i učite samo našim hrvatskim jezikom! Napred! sa cijelim narodom u jedinstveni nacionalno oslobodilački front! Van s tuđinima!

¹Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na Matetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

²Vidi dok. br. 57 i 274.

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 98 OD 14. LISTOPADA 1941,
O BAČENOJ BOMBI NA FAŠISTE U SPLITU, NAPADU PARTIZANA
NA DOMOBRANE KOD KNINA I OTPUŠTANJU ČINOVNIKA
IZ SLUŽBE¹

Narod se bori protiv okupatora

Baćena bomba na fašiste. U subotu u podne u Viškoj ulici bačena je jedna bomba na grupu fašista među kojima su bili poznati razbojnik i krvolok Ivan Krstulović i Luigi Prassel.² Nažalost je bomba samo ranila Luigi Prassela. No razbojnici i fašistički izrodi neće izmaći svojoj sudbini. Narod smatra svojim prvim neprijateljima crnokošuljaše i fašiste, bez obzira bili to domaći izrodi ili strani uljezi. Sve njih će stići narodna ruka osvetnica. Narod je počeo obračun s faš. razbojnicima i okupatorima. On će svoje djelo nastaviti do potpunog oslobođenja domovine. Smrt fašizmu — sloboda narodu!

O borbama kod Vrljke i Knina.³ Javlja nam iz Sinja: U ponedjeljak su ovdje bila 3 sprovoda i to jednom oficiru i dvojici vojnika koji su dovedeni negdje iz Livna. U utorak je doveden jedan hrvatski vojnik, koji je poludio. U srijedu su odlazili iz Sinja regruti, koji su išli prema Kninu sa kamionima. I na cesti između Vrhke i Knina bili su napadnuti od Bosanskih partizana. Tu je bilo 10 mrtvih i preko 20 ranjenih i nekoliko izgubljenih vojnika dok su se partizani izgubili u brda. U roku od pola sata navalili su Talijani ali ništa nisu mogli pomoći.

Opet izbacivanje naših činovnika.⁴ »Hijerarh« Bonavia komesar u Okružnom uredu svakako hoće da prednjači u teroru nad činovnicima. Za vrijeme dolaska »ekselencije« Bastianina mnogi činovnici nisu išli na cirkuske parade dočeka itd. Komesar ih je sve ispitivao zašto nisu došli. Jedan od činovnika je odgovorio, da nikad nije išao na ovakove dočeke.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na <>J-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Na automobil, u kome su se vozili domaći fašisti Luigi Prassel i Antonio Krstulović, pomorski agenti i članovi fašističke organizacije, bacio je 11. listopada bombu Ante Jonić, član Partije. Automobil je oštećen a Prassel je ranjen (vidi dok. br. 98, 294 i 295).

³ Kod sela Kračić, na cesti Sinj—Knin, 8. listopada su napali kamion sa domobranima partizani iz rejonu Knina (vidi dok. br. 77, 98, 412 i 415).

* Guverner Dalmacije Bastianini je 18. prosinca 1941. naredio da se iz anektiranog dijela Dalmacije istjeraju činovnici koji su rođeni na tom teritoriju od roditelja koji nisu imali boravište na tom teritoriju, zatim oni činovnici koji nisu 15 godina na njemu nastanjeni i oni koji se perfektno ne služe talijanskim jezikom. Ostale pak, ukoliko odbiju da služe u talijanskoj službi, treba otpustiti i otjerati iz Dalmacije. Na taj je način maknuto 50 posto bivših jugoslavenskih činovnika. Na udar je došla i željeznička stanica, u Splitu, u kojoj je bilo otpušteno iz službe 600 željezničara, a njihova je mjesta popunilo 400 talijanskih željezničara, te civilna bolnica u Splitu koja je — prema izvještaju komesara bolnice od 31. siječnja 1942. — postala »najočitiji komunistički centar«. (Vidi dok. br. 76 1 102 i Zbornik IHRPD, 3, Split 1975. str. 285).

pa nije išao ni ovaj put, a naročito neće da dočekuje predstavnike tuđinskih okupatora. »Hi j erar h« se odmah osvetio. Činovnik je bio na mjestu otpušten. Ostali činovnici su globljeni radi nedolaska po službenom naređenju. Te faš. hulje čak nije niti stid priznati, da se na njihove parade mora ići po službenom naređenju. Čega bi se pametan stidio, budala se time diči. Ali teror nad činovnicima nije prestao. Činovnike sada sile, da dižu otvorene šape, kad »hijerarh« dolazi. Mnogima je to bilo glupo, bilo ih je stid, da tuđinski pozdravljaju. Njima je rečeno, da će biti smjesta otpušteni, ako drugi put ne pozdrave fašistički. Ovom stradanju poštenih rodoljuba u Okružnom uredu kao i u drugim uredima, donekle doprinose i njihove kolege u uredu, koji odmah poslušaju glupa naređenja i napuštaju svoje drugove. Oni ne vide koliku izdaju narodne stvari time čine. Njihovi hrabriji drugovi su tada napušteni i faš. razbojnici na njih bezdušno udaraju. Kad bi se ovi ujedinili i dali otpor, fašisti ne bi se usudili baciti na ulicu naše ljude. Mi se moramo ujediniti u svakom poduzeću, u svakom uredu, u svakoj tvornici. Stvorimo svagdje narodni jedinstveni front, pa ćemo se moći ne samo obraniti nego i istjerati tuđince koji vas izgledaju, globe, bacaju na ulicu i još hoće da im kao u cirkusu dižemo ruke, nosimo zastavice na harlekinske parade. Van s njima!

Izlučiti trudne žene sa posla mogu samo fašisti! Iz državne bolnice izbačena je sa posla jedna činovnica, koja je bila u osmom mjesecu trudnoće. I ako po postojećim zakonima, njoj nije moglo biti otkazano, ipak je izbačena bez otkaza, a i bez razloga. Uopće joj nije rečeno, **zašto** je otpuštena. Za ovo bezdušno djelo je najviše odgovoran upravitelj ove bolnice, koji hoće da se što više uliže novim gospodarima. Isti »gospodin« načinio je još jedno odvratno djelo. Namještenici bolnice dobili su iz Zagreba zaostale plaće za 3 mjeseca. Umjesto da plaće podijeli, gospodin direktor je vratio novac natrag, jer da im je zabranjeno primiti plaću iz NDH. Gospodinu direktoru je dobro. On ima veliku plaću, a sigurno dobiva ili uzima još za izvanredno zaslužena djela. Namještenici bolnice! Ujedinite se! Onemogućite rad ovakvim izrodima! Tražite svoja prava!

Opet hajke i racije po Splitu! — Zadnje vrijeme fašisti svaki čas uzbuđuju građanstvo u Splitu sa nekim racijama, legitimiraju i sličnim gnjavažama. Svaki čas upadnu u koju gostionu ili restauraciju te uznemiruju ljude. Ovih dana činili su pravu hajku po splitskim ulicama. Blokiral su kvartove, zaustavljali ljude i legitimirali. Ako ljudi nisu imali tal. legitimacije, stare pa i posve ispravne su derali i bacali, ma da nije izašlo nikakovo naređenje, da se mora imati nove legitimacije. Hulje hoće samo da uznemiruju narod i da ga što više zastraše. Kad je bačena bomba na grupu fašista u Viškoj ulici, čitav su taj kvart pretresli. Iste noći razbojnici su blokirali Rokovu, Kamenitu, Razmilovićevu i Radunicu ulicu te sred noći upadali u kuće, tukli ljude, odvodili ih na policiju itd. Varaju se fašisti ako misle na taj način spriječiti narodnu borbu. Narod još više uviđa, da treba na silu odgovoriti silom. Narod spoznaje, da treba prihvatiti oružje u ruke inače će ga ovi razbojnici pobiti i pozatvarati.

Zašto zatvorenike iz Splita šalju u Trogir? — Fašisti su nekih 60 zatvorenika iz Splita poslali u Trogir, jer, vele, ima previše zatvorenih, pa u splitskim zatvorima više nema mjesta. Zar možemo vjerovati ovim lažljivcima i nitkovima? Pazimo budno, što rade razbojnici s našim ljudima! Da neće s njima biti kao s Bračanima u Splitu!

BROJ 82

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 99 OD 15. LISTOPADA 1941, O UVOĐENJU FAŠISTIČKOG PRIJEKOG SUDA U DALMACIJI¹

Fašisti uvode prijeviki sud u otetoj Dalmaciji²

Jučer su fašisti uveli u otetoj Dalmaciji prijeviki sud. To ustanovljavanje prijevika suda nije za narod ništa novo. I do sad su okupatori i razbojnici ubijali sa sudom i bez suda. Dok su htijući se prikazati boljima od svojih ortaka u osovini priređivali razne parade, koncerte, dočeke, dok su našim privrednicima obećavali brda i doline, dotle su nemilice haraćili po Dalmaciji, ubijali narodne ljude, progonili stanovništvo, šibali i bičevali po našim gradovima, mučili po zatvorima. Oni su kumovali i forsirali strijeljanje 23 sinjska heroja,³ strijeljali su u Skradinu narodne borce Papa i Trlaju,⁴ strijeljali su u Drnišu šestoricu rodoljuba,⁵ strijeljali su u Trogiru 2 seljaka,⁶ strijeljali su u Šibeniku dvojicu radnika,⁷ jednog nepoznatog čovjeka bez presude strijeljali su u Splitu⁸, u Šibeniku su kukavički ubili radnika Hajdukovića.⁹ Ubili su nekog seljaka na cesti kad se vraćao sa sajma. Po manjim dalmatinskim gradovima hoće da stanovništvo dresiraju kao pse na njihov ogavni pozdrav, na urlikanje »Duce« i druge cirkusarije. U Šibeniku svaki čas blokiraju grad, uznemiruju stanovništvo. U Splitu već nekoliko tjedana prave racije na cijelo stanovništvo — već ima nekoliko stotina zatvorenih. Čitave kvartove po noći blokiraju, izgone ljude na ulicu, muče ili tuku, zatvaraju, sile na fašistički pozdrav. Pisali smo već o mučenjima i trovanjima i zatvorima

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetsru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 289, 292, 308, 332 i 333.

³ U Sinju su 26. kolovoza strijeljana 24 borca Splitskog i Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 396 i 397).

⁴ Vidi dok. br. 27, 249 i 253.

⁵ Vidi dok. br. 28, 395 i 398.

⁶ U Trogiru je 20. kolovoza strijeljan Radić Ilija, rodom iz Trogira, a Mamut Ante, rodom iz sela Blizna strijeljan je 29. kolovoza 1941. (vidi dok. br. 265 i Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 45/5-1, k. 541).

⁷ U Šibeniku je 19. kolovoza strijeljan Santić Ante. Za drugog strijeljanog rodoljuba redakcija nije pronašla podatke (vidi dok. br. 263).

⁸ Redakcija nije pronašla izvještaj neprijatelja.

⁹ Vidi dok. br. 49, 51 i 278.

i karabinjerskim kasarnama. Onog omladinca na brodogradilištu još uvijek iz dana u dan muče. Nekog omladinca na policiji svaki dan na mrtvo prebijaju. Svaki dan ga sa mučenja nose nosilima. U usta mu trpaju vlastiti izmet da ga prisile na neka priznanja, koja ne može odati. U cijeloj otetoj Dalmaciji odjekuju hitci strijeljanih, jauci mučenih i ubijanih. Sa rodne zemlje izgone naše ljude, namještaju gladne fašističke uši, otimaju zarade, uvode tuđinski jezik, ruše privredu itd. K otetoj Dalmaciji pridružuju i krajeve ostale Dalmacije, koje su tuđini zaposjeli na osnovu nekog drugog »sporazuma« sa istim izrodom Pavelićem. I u njoj su tuđini zaveli strijeljanja i ubijanja te dostojno zamjenjuju prijašnje vlastodršce krvoločne ustaše. Ali narod se nije dao ni zaplašiti ni zavarati. Narod sve jače i složnije učestvuje u borbi protiv tuđinskih okupatora. Borba biva iz dana u dan sve oštrija. Krvavi okupatori vidjevši da se narod nije dao zavarati njihovim paradama i cirkusima, da narod naprotiv sve više mrzi okupatore, vidi njegova krvava djela i diže se na osvetu prolivene krvi i da istjera mrske okupatore. Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Talijanski kapital uništava naša poduzeća. Vlasnici poduzeća, »Trosap« da bi se dodvorili okupatorima talijanizirali su sav službeni saobraćaj. Upisali su ratni zajam. Prisilili šofere i namještenike da se upišu u »Dopolavoro« i da oni također upišu ratni zajam. Šoferi i namještenici, da zadrže posao, poslušali su gospodare, i čak nisu htjeli ući u pokret za povišenje nadnica i plaća. Ukratko: poduzeće se ubrzo pretvorilo u pravo fašističko, tako da su »hijerarhi« zbilja mogli biti zadovoljni. Ali eto opet se dogodilo, da je poduzeće dobilo zabranu rada, i da ovom prugom počinje saobraćati novo tal. poduzeće SADEM. (tal. kratica znači: Dalmatinsko i Crnogorsko autobusno poduzeće). Dakle dogodilo se ono, što smo mi uvijek govorili, okupatori su uništili jedno domaće poduzeće, da bi na njegovo mjesto došlo talijansko. Da stvar bude još jasnija napominjemo: ovo društvo je osnovano po tvrtci »Fiat«, koja je glavni akcioner. Za nagradu akcije poduzeća imaju među ostalima još: »njegova ekselencija« Zerbino, izrod Milisich i razbojnik Krstulović. Ulagivanje vlasnika i namještenika »Trosap« nije koristilo. Sada su oni dalje članovi »dopolavora« imaju obveznice ratnog zajma u kuferu možda i crne košulje, a njihovom prugom voze faš. garde i tal. namještenici. Na ovom primjeru vidimo jasno namjere okupatora. Oni tlače i pljačkaju sve slojeve našeg naroda bez razlike. Da spriječimo pljačkanje naše domovine i našeg naroda moramo se boriti svi protiv fašista, njihovih ustanova, njihovih udruženja. Moramo te drske razbojnice da istjeramo iz naše domovine. Priđimo svi jedinstvenom narodnom oslobodilačkom frontu protiv okupatora! Sa oružjem u ruci istjerajmo pljačkaše i razbojnike!

Kako se upisuje u »dopolavoro«? Jedna kukavica dnevno dolazi na burzu rada. Ali posla nema pa nema. Jednoga dana dođe opet. Ali ovaj put dolazi »abonirano«. Pokazuje iskaznicu »dopolavora« i zahtijeva, da joj se odmah dade mjesto. Odgovaraju joj, da mjesta nema uza sve to. Sva razjarena »dopolavoriskinja« odlazi i poručuje činovnici, da će je

tužiti, da sabotira itd. Za par dana dolazi opet na šalter, ali vrlo utučena i ne pokazuje svoje »svemoguće oružje«. »Ma što se dogodilo« upita činovnica. »Uh upisala sam se u »dopolavoro« a sad mi vele, da najprije moraju dobiti mjesto Talijanke, a onda naše«. Sada zaplakana sa iskaznicom »dopolavoro« u džepu. Neki revan činovnik u Trogiru dobio je pristupnicu, da se upiše u »dopolavoro«. Metnuo pristupnicu u džep, da je kasnije popuni. Međutim se pristupnica malo zgužvala ali on nju lijepo ispegla, popuni i uredno preda. Ali »hijerarh« se strašno razljuti. Kako je smio zgužvati pristupnicu za »dopolavoro«. To je svetogrđe, to je sabotaza. I činovnik dobije otkaz službe. Ovako je kad se hoće tuđinu biti rob! — Dolazi bivši radnik brodogradilišta na burzu rada. »Vi ste član dopolavora«, govori mu činovnik. »Nisam«. »Kako niste, kad eto ovdje vaša legitimacija sa svim ličnim podacima«. Radnik sav zastidjen morao je uzeti legitimaciju. Putem razmišlja, kako je on mogao doći da bude član »dopolavora«. Sjeti se, da su ga na policiji prilikom štrajka pitali za lične podatke i da je morao nešto potpisati. On je mislio da je to bio zapisnik.

BROJ 83

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 100 OD 16. LISTOPADA 1941,
O STRIJELJANJU 12 SPLITSKIH RODOLJUBA U TROGIRU¹**

Osvetimo žrtve pale za slobodu Hrvatske.

Krvavi faš. osvajači ponovo su osudili i strijeljali veći broj boraca za nacionalnu slobodu.² Oni su osudili na smrt 19 rodoljuba od kojih su odmah strijeljali 12 i to: Mrduljaša Josipa, Vidović Antuna, Mašić Ljubu, Cerina Matu, Rilitića Iva, Mrduljaša Tomu, Mrduljaša Jurja, Krstulović Šimuna, Vidaka Rudolfa, Matković Davora, Golema Matu i Ferderbera Eduarda. Od strijeljanih su 3 omladinca ispod 18 godina. Ostala sedmorica osuđena su na smrt u bjegstvu a i među njima ima mladih maloljetnika. Osim na smrt, krvavi faš. sud osudio je još 15 rodoljuba na ukupno 179 god. robije. Među njima se također nalazi 8 maloljetnika omladinaca. Ovo krvavo djelo treba da bude znak cijelom narodu da se mora prihvatiti, sada ili nikada oružja i istjerati mrske okupatore jer će inače oni poubijati najbolje njegove sinove. Fašistički zločinci h iće na ovakav zvjerski način da ustraše hrvatski narod, da ga još jače unište i porobe. Ali hrvatski narod vjeran svojim svijetlim tradicijama borbe

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 60, 285, 298, 299 i 300.

za nacionalni opstanak i slobodu neće klonuti nego će još odlučnije odgovoriti: Krv za krv — Smrt za smrt! — Slava palim borcima!

Stotinu brojeva »Našeg izvještaja«.³ — U času kad su krvoločni okupatori opet prolili krv desetina naših rodoljuba, naših radnika, intelektualaca i gradana, naše omladine, »Naš izvještaj« doživljava jubilarni stoti broj. Kroz stotinu brojeva mi smo narod pozivali u borbu, tumačili mu značaj borbe, pozivali ga u jedinstveni oslobodilački front, donosili mu vijesti o hrabroj borbi sov. naroda protiv krvoločnog fašizma, upoznavali ga sa borbom svih potlačenih naroda protiv faš. ugnjetača, govorili mu o borbi naroda Jugoslavije, o borbi naših herojskih partizana. U teškim danima borbe, kad je neprijatelj masakrirao naše borce »Naš izvještaj« je podizao duh naroda, ulivao u nj vjeru u pobjedu, vjeru u bolju budućnost našeg naroda i cijelog čovječanstva. Našem narodu donosio je »Naš izvještaj« pozdrave slavonske braće, pozdrave sov. omladine, poruke svih boraca u svijetu, da ostane čvrst da se ne daje podjarmiti, da se i dalje bori hrabro za slobodu. Iz dana u dan hiljade rodoljuba željno su očekivali »Naš izvještaj«, taj glasnik istine, slobode i borbenosti. Iz dana u dan hiljade su rodoljuba čitajući »Naš izvještaj« sticali snagu za borbu. Iz dana u dan krvavi neprijatelj je ulagao sve svoje snage, da utiče i uništi »Naš izvještaj«. Krvoloci su tukli po kasarnama i zatvorima, bičevali po ulicama, blokirali kvartove i kuće, da nađu »Naš izvještaj«. Ali »Naš izvještaj« je izlazio iz dana u dan besprekidno. »Naš izvještaj« je odolilo svim navalama neprijatelja samo zato jer ga je sav narod, bez razlike na političku pripadnost, uzeo kao svoje čedo, kao odraz svojih misli i osjećaja, jer ga je narod krio čuvao i štitio od gadnog neprijatelja. I danas kad je neprijatelj opet prolio krv našeg naroda »Naš izvještaj« dovikuje cijelom narodu: Hrvatima i Srbima, pristašama HSS-a, SDS-a i drugih stranaka i svima rodoljubima. »Naprijed smjelo u borbu! Slogom naroda u jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu fašistički će okupatori biti istjerani iz naše zemlje! Naša će domovina uskoro doživjeti svijetle dane slobode. Smrt fašizmu — sloboda narodu!«

³ »Naš Izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju, počeo izlaziti 23. lipnja 1941. (vidi dok. br. 9).

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 101. OD 17. LISTOPADA 1941.
O PRISILJAVANJU PRISTAŠA HSS-a DA STUPE U USTAŠKI PO-
KRET, POZIV GRAĐANIMA DA BOJKOTIRAJU FAŠISTIČKE PRI-
REDBE I O EKSPLOZIJI NA BRODU »SOKOL«¹**

Kako se prisiljavaju pristaše HSS-a da stupe u Ustaški pokret.

Redakcija »Našeg izvještaja« primila je dokumenat iz koga se vidi da je narodni zastupnik HSS-a Stipe Matijević iz Blata na Cetini, ne samo sam pristupio Ustaškom pokretu i time izdao svoju stranku, program braće Radića i borbu hrvatskog naroda za slobodu, nego je i druge funkcionere i pristaše HSS-a prisiljavao da stupe u Ustaški pokret. Ovaj dokumenat doslovno glasi:

Prijatelju N. N. predsjedniku mjesne organizacije HSS u N.

Pozivljam Vas na sastanak u četvrtak dne 21/8 t. g. u 9 sati prije podne u vijećnici općine Poljica u Priku. Obavijestite i sobom dovedite: podpredsjednika, tajnika, blagajnika HSS, povjerenika Gospodarske Sloge, te satnika i rojnika, ako postoji u Vašem selu. Na sastanku će se zaključiti o prihvatu rezolucije donešene dana 10. kolovoza t. g. u Zagrebu od narodnih zastupnika HSS o suradnji u Ustaškom Oslobodilačkom Pokretu. Tko se ne odazove ovom pozivu, smatrat će se odmetnikom i izdajnikom Nezavisne Države Hrvatske. — Za Dom spremni!

Stipe Matijević
narodni zastupnik HSS

Dakle, Stipe Matijević prijeti odanim pristašama HSS-a, da će biti proglašeni odmetnicima NDH, tj. da ih svako može ubiti, ako ne izdaju svoju stranku. Pristaše i funkcioneri HSS-a i svih ostalih stranaka oduprite se teroru tuđinskih sluga i izdajica vaših stranaka. Ujedinimo se svi u jedinstveni narodnooslobodilački front i istjerajmo okupatora i njihove sluge!

Bojkotujte fašiste i sve fašističke priredbe. Faš. razbojnici imali su toliko izazivačke drskosti da su nakon ubojstva dvanajstorice naših rodoljuba² priredili, u četvrtak na večer koncerat na Narodnom trgu. Svijesni građani su sa najvećim ogorčenjem i mržnjom napustili trg. Nažalost, ostao je na trgu izvjestan broj mladih ljudi koji nije bio svijestan toga da je slušanje okupatorske glazbe u tome času značilo nedovoljno poštovanje žrtava palih za slobodu domovine. U današnje vrijeme kad se

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² vidi dok. br. 83.

narod bori za svoj opstanak i kad neprijatelj krvnički ubija naše ljude, sramota je da izvjesni pojedinci ne žrtvuju ni toliko od svog ličnog zadovoljstva, da bar bojkotuju faš. priredbe a naročito u ovakvim slučajevima.

Kako danas izgledaju naši uredi. Naše urede nasilno potalijančuju i odnarođuju. Iz ureda otpuštaju hrvatske činovnike (primjer općina). Traže isključivu upotrebu tal. jezika. Popis personala, inventara pojedinih sekcija itd. u uredima, sve je talijanski. U sobama su izvješene slike tal. kralja i Musolinija, a na istaknutim mjestima upozorava se, da treba pozdraviti fašistički. Svi službeni akti moraju biti pisani isključivo na tal. jeziku, a na početku svakog akta mora stajati lozinka »Vincere« tj. da će fašizam pobijediti. Činovnici, rodoljubi, građani! Bojkotirajte fašističke pozdrave, pisanje na tal. jeziku, zahtijevajte da se poštuje naš hrvatski materinji jezik. Sabotirajte radom!

Eksplzija na brodogradilištu. — Na brodogradilištu došlo je do eksplozije u kotlu na brodu »Sokol« zbog čega nije mogao da krene konvoj koji je trebao da krene iz Splita. Fašisti su nakon ovoga uhapsili mnogo radnika.

BROJ 85

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 103 OD 19. LISTOPADA 1941, O STRIJELJANJU ŠESTORICE RODOLJUBA U ŠIBENIKU I UBOJSTVU FAŠISTIČKOG ŠPIJUNA U GRADU¹

Strijeljanje šestorice rodoljuba u Šibeniku:² Jutros smo doznali, da je u Šibeniku strijeljano 6 rodoljuba, a 7 osuđeno na robiju od 2 do 15 god. Ovo ne može spriječiti borbu, koju Šibenski rodoljubi vode protiv okupatora. Šibenčani se već nekoliko mjeseci bore u partiz. odredima Dalmacije i Bosne. Oni su već nanijeli osvajačima i njihovim slugama krvave gubitke. Šibenski partizani samo su u jednom okršaju s tal. vojnicima i ustašama na Ravnom Gaju poubijali 12 vojnika i ustaša.³ Ove sedmice je ubijen usred Šibenika najgori tamošnji fašistički pas.⁴ Narod se bori oružjem protiv okupatora i njihovih slugu i neće ga odložiti, dok neprijatelj ne bude protjeran. Narod će se osvetiti za mučenja i batnanja koja su faš. bande vršile nad stanovništvom Šibenika, on će osvetiti i strijeljane borce. Slava palim borcima! Smrt fašizmu — sloboda narodu!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 296, 297 i 300.

³ Vidi dok. br. 28, 261, 395 i 398.

* Atentat na Škotona izvršili su 11. listopada Ante Baranović i Frane Belamarić (vidi dok. br. 293, 295, 296 i 297).

BROJ 86

IZVJEŠTAJ OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA HVAR OD 19. LISTO-
PADA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU
O RADU PARTIJSKE ORGANIZACIJE I POLITIČKOM STANJU
NA OTOKU¹

Dragi drugovi,

Šaljemo Vam nekoje zatražene podatke i obavještenja.

Obračun članarine i partijskih priloga: do 5/X 1941. ukupan

prihod članarine (uplaćeno) iznosi	1167 dinara	i
Parti, troškovi iznose	1619 dinara	
Dobrovoljni prilozi za partiju iznos.	1697	
Zadnji put poslali smo Vam na račun članarine	300 dinara	
za štampu	357 dinara	

II. Sakupljeno za fond Narodne Vojske u gotovom do sada (sem onoga što je već poslato) preko 10.000 dinara, a u materijalu preko 15 hl vina. U Starom Gradu osnovan je odbor koji ima svrhu da na ovom području radi.

III. Jedan veliki dio onih koji su pozvani u vojsku, nije se odazvao unatoč neumornog nastojanja nekih ustaša i nagovaranja od strane ovih da pođu u vojsku. Imade nekoliko slučajeva gdje i sami bivši ustaše neće da se odazovu i kriju se.

IV. Podaci o političkom nastrojenju učitelja na otoku nedostaju, te vam šaljemo samo za ona mjesta kojima raspoložemo, a) Jelsa 1) Niko Salamunić pobornik svake reakcije i neprijatelj radnoga naroda. 2) Vinko Dobronić nacionalista. Do današnje međunarodne situacije pobornikom nepr. radnika. Danas prijatelj prividni. Očekuju pobjedu Engleske, b) Vrboska Ivo Grgas Jugosl. nacionalista i politički pristupačan, b) Svirče. Božiković Petar: nacionalista, te ujedno oportunist, d) Bogomolje. Ivan Lušić: nacionalist — pristupačan, c) Starigrad. 1) Dinko Lupi Haesesovac: politički pasivan (oportunist). 2) Petrić Bartul podržavatelj svake reakcije a sada koketira sa ustašama.

Dragi drugovi! Neke stvari u Vašem pismu su neosnovane kao npr. dolaženje druga iz Vrisnika u Split za vezu. Taj čovjek je organizovan i dosta aktivan. Slažemo se međutim da to nije dovoljno i da je trebao doći čovjek iz foruma. Isto tako onaj slučaj sa pridizanjem p. materijala; stvar stoji tako, da je naime čovjek koji je zato bio određen sam predlagao donosiocu da bi možda bilo sigurnije kada bi ovaj posljednji iznosio materijal negdje vani, gdje će ga prvi sačekati i preuzimati. Međutim ovaj bio premješten.

Drugarica Z. veli da je to samo pakosna izmišljotina da bi ona bila kazala... da je ljubav više nego partija, te zahtjevamo da se ova stvar

¹ Original (pisan crnilom, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/22.

odlučno suzbije i demantira i neka se upita drugaricu M. od koga je ona tako informirana bila.

Inače vaša je kritika sasvim ispravna što se tiče općeg stanja i djelatnosti part, organizacije na otoku, jer se ovdje jako u oportunizam zaglibilo. Vjerujem da se stanje poboljšava. Tako su napr. org. veze čvršće i sastanci redovitiji, osobito part, rukovodstva i aktiva. Omladina i žene razvijaju svoju djelatnost življe i neprekidnije. U Dolu su bile ispisane naše parole i tom prilikom je pohapšeno nekoliko simpatizera, dok se naša dva druga nisu dala uhapsiti, ali su se ipak posle nekoliko dana javili vlastima, i ako su bili savjetovani da se ne prijavljuju. Bili su za to ukoreni. Pušteni su svi na slobodu. Drugovi su u Vrbanju potjerali jednu grupu ustaša kada su se pojavili na cesti. U Vrboskoj su naši drugovi ušli u prostorije bivšeg »Kola« kojega su oni bili osnovali a ustaše zauzeli i zasjeli unutra, drugovi su uzeli namještaj i stvari koje su bili njihove i odnijeli sa sobom. Ustaše se ni najmanje nisu usprotivili tome.

Nacionalistička je omladina sva ili gotovo sva obuhvaćena skojevskim radom, i ako, čini se nije još raspoložena i spremna za javne istupe. Stariji nacionalisti su također prilično kukavice i često padaju pod utjecaj lažne faš. propagande. Imade nekoliko dobrih i odlučnih agitatora u Starigradu. Ovdje smo ih povezali sa odborom koji ima zadatak skupljanje priloga za Narodnu Vojsku. Nadamo se da će uspjeti i žene povezati sa ženama iz njihovih redova jer imade za to uslova.

Toliko za ovaj put.

Drugarski pozdravom

14. X. 1941. Okr. Komitet za Hvar

BROJ 87

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 104 OD 20. LISTOPADA 1941, O IZDAJNIČKOM RADU TZV. SRPSKOG KOMITETA U SPLITU¹

Urukalo, Jevđević, Buić, Birčanin i kompanija spremaju novu izdaju srpskog naroda.² — Kako saznajemo tzv. srpski komitet u Splitu, koji sačinjavaju, među ostalima, Urukalo, Jevđević, Buić, Birčanin, Grđić i drugi, složio se je sa talijanskim okupatorskim vlastima u tomu da će pomoći okupatorima, da »umire« srpski živalj u Bosni, Lici i ostalim hrvatskim krajevima, ako Talijani [ne] okupiraju te krajeve. Ove stare izdajice misle opet prevariti srpski narod i uvesti ga u »novi red« zaoblaznim putem. Dok narod ustaje u borbu sa oružjem u ruci, oni hoće da narodu zabiju nož u leđa, ali srpski narod neće nasjesti ovoj izdajničkoj raboti, on će se sa hrvatskim narodom boriti do potpunog oslobođenja domovine od stranih okupatora i njihovih domaćih slugu. Izdajice će stići zaslužena sudbina!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geS-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 91 i 102.

BROJ 88

**POZIV POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 20. LISTOPADA 1941. GODINE NA OPĆENARODNI USTANAK
PROTIV TALIJANSKOG OKUPATORA¹**

RADNICIMA, SELJACIMA, GRAĐANIMA, INTELEKTUALCIMA,
OMLADINI, SVIMA RODOLJUBIMA POROBLJENE DALMACIJE!

Na početku treće ratne zime fašistički razbojnici, bijesni radi propasti njihove namjere da skrše otpor SSSR-a i Engleske, bijesni radi sve upornije i oštrije borbe evropskih naroda protiv fašističkih okupatora, bijesni radi sve većeg nezadovoljstva njemačkoga i talijanskoga naroda pojačali su svoj krvavi teror nad porobljenim narodima Evrope. Fašizam sve više osjeća da sjedi na vulkanu narodnog gnjeva i mržnje. Osjećajući da nema nikakvoga oslonca ni kod jednoga porobljenog naroda, laća se jedinoga sredstva, kojim pokušava, ako ne spriječiti, a ono bar odgoditi svoj slom. Jača se teror i vrše se svakim danom, sve više, masovna strijeljanja u Češkoj, Francuskoj, Poljskoj i drugim porobljenim zemljama Evrope. Zvjerstva fašističkih razbojnika osjećaju u još većoj mjeri narodi Jugoslavije, koji su herojski ustali na oružanu borbu da istjeraju iz svoje zemlje svoje vjekovne neprijatelje — njemačke i talijanske osvajače i unište njihove plaćene sluge Paveliće, Nediće, Pećance, Novakoviće i druge.

Na hrvatski i srpski narod u Dalmaciji oborio se je krvožedni neprijatelj, talijanski grabežljivac, koji je vjekovima nastojao da ugrabi našu Dalmaciju, da nas porobi i odnarodi. Naši pretci su se borili sa vjeronimnim Mlečanima koji su naše djedove pretvarali u kmetove i »ščave«² na galijama. Naši očevi borili su se sa »tonomašinama«³ i pobijedili ih, a našoj generaciji je palo u dio da se bori i istjera fašističku bandu. Ovi razbojnici su najprije pokušali da nas lukavstvom i prevarom nacionalno porobe i potalijanče. Ali su vrlo brzo svojim krvavim ubijstvima u Drnišu, Trogiru, Sinju, Kninu, Skradinu, Šibeniku i Splitu pokazali iza ovčje kože svoje krvave vučje zube. Dalmacija teško krvari pod fašističkim okupatorima. Po karabinjerskim i policijskim kasarnama fašistički razbojnici muče i ubijaju rodoljube i borce za slobodu našega naroda. Dne 15. ov. mjeseca fašistički krvoloci strijeljali su 12 splitskih rodoljuba⁴ i to: Mrduljaša Tomu, Josipa i Jurju, Golema Matu, Vidovića Antu, Militića Ivu, Čerina Matu, Krstulovića Simu, Mašića Ljubu, Mat-

¹ Primjerak proglasa (umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju

radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-291/2.

² Ščavo, u venecijanskom dijalektu (talijanski schiavo) znači rob. Venecijanski, a kasnije i drugi Talijani, nazvali su tako, kao pogrdnim imenom, Slavene (Ščavone, Schiavoni).

³ »Tolomaši« (autonomaši) — pučki naziv talijanofilske stranke u Dalmaciji u doba Austro-Ugarske (pristaše poznatog talijanaša, tadanjeg splitskog načelnika, Balamontija). »Tolomaši« su tražili »autonomiju« za Dalmaciju, a ustvari povezivanje i priključenje Italiji, opirući se ondašnjem pokretu za ujedinjenje Dalmacije sa Hrvatskom i Slovenijom na osnovu tzv. hrvatskog prava (tzv. Trojedna kraljevina).

* Vidi dok. br. 60, 83 i 285.

kovića Davora, Vidaka Rudolfa i Ferderbera Eduarda. Osim **toga** osudili su na smrt još sedmoricu, koji se nalaze u bjegstvu. Drugih 15 rodoljuba osudili su na ukupno 179 godina robije. U Šibeniku su strijeljah 6 rodoljuba, a sedam osudili na robiju od 2—15 godina.⁵ Većina strijeljanih Splitskana su ispod 21 godine, a trojica nemaju niti 18 godina. Prije osude pritvorenike su na smrt mučili. Maloga Golema i Krstulovića su iz dana u dan tukli i prebijah. Krstulović je ležao u bolnici, jer su mu razbili bubnjiće, a starom Mrduljašu spalili su tabane, tako da je na štakama išao na sud i na stratište. Mučili su i tukli ljude da iznude od njih **priznanja o nečemu što nijesu znali**. Presuda, u nemogućnosti da im naturi ma kakvu krivnju ili da navede ma kakvo konkretno djelo, jedne sudi kao pripadnike komunističke organizacije, a druge da su skrivali oružje i sve to na osnovu običnih nedokazanih konfidentskih prokazivanja. Krvavi su fašisti strijeljali ove rodoljube s takvim obrazloženjem misleći da time zaplaše naš narod i da ujedno prikažu kako oni strijeljaju samo komuniste, a da nijesu protiv cijeloga naroda. Narod, međutim, zna da su ova strijeljanja uperena protiv čitavog hrvatskog i srpskog naroda, bez obzira na političku i klasnu pripadnost. Krvavim okupatorima neće uspjeti da oslabe narodnu borbu time, jer neće uspjeti da odvoje narod od komunista. Narod je svjestan toga da je Komunistička partija prva ustala u borbu za nacionalnu slobodu i da je u toj borbi dala najveće žrtve.

Faš. krvavi zločinci su svojim krvavim djelima otvorili zauvijek oči i onima koji su naivno vjerovali da su talijanski fašisti manje krvoločni od svojih njemačkih gospodara, a čovječniji od svojih ustaških plaćenika. Jasno je kao sunce, da fašizam, ma koje boje on bio, zakleti i nepomirljivi neprijatelj svakoga naroda i njegove slobode i da se jedino prolijevanjem narodne krvi uspijeva još nasilno održati na narodnoj grbači; fašisti i ustaše skidaju glave, ali u narodu ne mogu ubiti misao o slobodi i boljoj budućnosti našega naroda.

U ovom času hrabri narodi Sovjetskog Saveza sa svojom nepobjedivom Crvenom armijom biju ogromnu bitku, ne samo za svoju slobodu nego za slobodu i našega i svih porobljenih i ugnjetenih naroda, za spas i sreću čitavog čovječanstva.

Uz hrabre narode Sovjetskog Saveza bore se svi potlačeni narodi protiv mrskog fašizma, bore se u narodnim ustancima i u partizanskim odredima i junački narodi Jugoslavije, koji uništavaju neprijatelja i njegove sluge.

Diži se narode Dalmacije! Ni mi ne smijemo zaostati! Stupajmo složno u jedinstveni nacionalnooslobodilački front sa ostalim narodima Jugoslavije! Zbijmo se čvrsto u borbene redove svi koji smo spremni boriti se protiv okupatora i njihovih domaćih slugu, bez obzira na klasnu, nacionalnu, vjersku i političku pripadnost.

Rodoljubi, pristaše HSS, SDS-a i svih drugih stranaka!

⁵ Vidi dok. br. 85, 296 i 297.

Ispunimo svi svoju patriotsku dužnost, svima sredstvima pomozimo narodnu borbu za oslobođenje i oružjem u ruci istjerajmo ogavnog fašističkog osvajača!

Ulazimo u partizanske odrede! Dižimo oružani ustanak!

Jedino tako izvojevaćemo slobodu i biti dostojni slobode. Osvetimo krv palih boraca i na njihovim grobovima zakunimo se da ćemo ih struko osvetiti.

Slava borcima palim za slobodu svoga naroda !

Živio jedinstveni nacionalnooslobodilački front hrvatskog i ostalih naroda Jugoslavije!

Živjela Crvena armija!

Živjela herojska borba naroda SSSR-a!

Živio narodni oružani ustanak!

Dolje fašistički krvnici!

Dolje izrod hrvatskog naroda Pavelić!

Živjela Komunistička partija Jugoslavije!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

U Splitu, 20/X-1941. g.

POKRAJINSKI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE
ZA DALMACIJU

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 105 OD 21. LISTOPADA 1941.
O AKCIJAMA UDARNIH GRUPA U SPLITU¹

Narod nastavlja borbu i osvećuje pale žrtve

Fašistički krvoloci su se prevarili. Oni su mislili da će strijeljanjem građana i omladinaca ugušiti narodnu borbu za slobodu. Ali nijesu dugo čekali odgovor. U nedjelju u večer² praskale su bombe po Splitu, koje su rodoljubi bacali na fašističke razbojнике i uljeze. Na ulicama Splita ostalo je nekoliko mrtvih i ranjenih fašista i oficira. Grdan strah ušao je u kosti okupatorima. Junaštvo se je okupatora vidjelo na ulicama nekoliko časaka nakon što su bačene bombe. Vojna glazba i neka počasna četa sa pripravnim puškama u ruci, koja je paradirala ulicama, razbježala se je na sve strane. Građani su uživali gledajući, kako bježe kao zečevi, tražeći brzo svoju kasarnu. U kasarnama je sviralo na uzbunu, po ulicama su karabinjeri i fašisti pucali po prolaznicima iz revolvera. Nekoliko bomba, tek početak, a u okupatorskom taboru strka. Nijesu se uplašili samo fašisti, karabinjeri i vojnici. I u vrhovima je nastala ogromna pometnja. Našli su za potrebno, da jednim avionom iznad grada bacaju letke upućene »Dalmatinskom narodu«. Okupatori se nijesu usudili potpisati letak, jer u njemu poriču sve što su do sada učinili, ali narod dobro zna tko iz ovih aviona baca letke. U tom letku okupatori gadno i perfidno lažu, misleći zavarati i lažima umiriti narod. Iza, uvodnih laži o skorom likvidiranju Sovjetske Unije, poziva narod da ne nasjeda »Zido-boljševičkoj« propagandi. Zatim tek dolazi ono pravo, fašistima dostojno, lažno izvrtavanje! Govore o tomu kako oni dozvoljavaju narodni jezik, štampu i narodnu kulturu. Kao da narod ne zna da se u uredima više ne smije govoriti i pisati hrvatski. Da je po nastavnom planu iz škola izbačen hrvatski jezik. Zar u Splitu izlaze koje hrvatske novine, dali se smiju pisati hrvatske knjige? Zar po ulicama ne prisiljavaju ljude da govore talijanski i pozdravljaju fašistički? Po ovim lažima narod vidi samo to da su se fašistički vlastodršci uplašili, da mole narod za mir i da ga žele obmanuti ali narod ne sluša fašističke laži! Narod ide dalje u borbu do potpunoga oslobođenja domovine.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Diverzanti su 19. listopada bacili bombu na skladište goriva 22. auto-odreda divizije »Cacciatori delle Alpi«, ali nije pricinjena šteta. Druga bomba bačena je na talijansku patrolu od 1 karabinjera i 4 vojnika na raskršću Corso Italia (sada Prvorobaca) sa Smodlakinom ulicom (sada Rade Končara). Ranjen je jedan narednik i jedan pripadnik crnih košulja. Sutradan, 20. listopada, kod Porta Aurea (sada Zlatna vrata), član Partije Andrija Remenji bacio je bombu na talijansku patrolu koju su sačinjavali karabinjeri i vojnici crnih košulja. Poslije pola sata, na Narodnom trgu, u blizini istog mjesta Krešo Jerin je bacio drugu bombu. Ranjeno je 7 talijanskih vojnika i nekoliko civila. Do ranjavanja civila došlo je uslijed nepreciznog bacanja bombe u samoobrani. Talijani su izvršili brojna hapšenja u Splitu (vidi dok. br. 90, 302 i 303).

BROJ 90

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 106 OD 22. LISTOPADA 1941.
0 DRŽANJU RODOLJUBA PRILIKOM NJIHOVOG STRIJELJANJA
OD STRANE FAŠISTA U ŠIBENIKU¹**

Kako su umirali šibenski heroji?²

Već smo saopćili u našem izvještaju da su fašistički krvavi psi i u Šibeniku strijeljah 6 narodnih boraca. Osim 6 strijeljanih jedan je osuđen u bjegstvu na smrt. Većina stjeljanih su maloljetni, dvojica nemaju niti 17 godina. Sedmorica su suđena ukupno na 59 godina robije. — Narodni borci koje su fašisti strijeljali pokazali su narodu, kako se dostojno umire za domovinu. Kada su ih vozili kamionom kroz Šibenik, oni su uza sav teror gromko pjevali rodoljubive pjesme. Klicali su sovjetskom narodu i nacionalnooslobodilačkoj borbi. Na samom strijeljanju dovikivali su fašističkim psima: »Idemo u smrt, ali će nas osvetiti naši drugovi!« Naročito se je istakao junačni omladinac Lasić. Njemu se je usudio prići sekretar fašističke stranke, misleći da će iz straha pred smrću postati izdajica. Taj nitkov mu je rekao, da je mlad, da je pred njim život, neka se pokaje pa će ga spasiti od smrti. Lasić mu viknu: »Muči kujo! Danas ćete vi mene, a sutra će moji drugovi tebe i druge fašističke pse!« Tako se umire za slobodu domovine! — Slava palim herojima!

Osveta zai pale žrtve

Juče smo izvijestili o napadaju narodnih boraca na talijanske fašiste i oficire.³ To je bio prvi odgovor na strijeljanja naših rodoljuba u Splitu i Šibeniku. Ova akcija je dio opće narodne borbe, koju je poveo naš narod da protjera svoga vjekovnog neprijatelja iz naše Dalmacije. U ponedjeljak naveče ponovo su bačene bombe na neke grupe oficira i crnokošuljaša u gradu.⁴ Opetovanim napadom htjeli su narodni borci da u punoj mjeri osvete pale žrtve za nacionalnu slobodu. Kako saznajemo poginuo je u ponedjeljak naveče veći broj Talijana. Tačne podatke ne možemo dati, jer talijanske vlasti o tome šute i neće da dadu nikakve podatke. Među poginulim nalaze se nažalost i tri naša građanska lica, koji su bili u neposrednoj blizini. Očevidci nam pričaju da je jedan od poginulih građana bio ranjen krhotinom bombe i pao. Tada mu je prišao jedan karabinjer i ubio ga iz revolvera. Drugi nam opet pričaju kako su fašisti pucah za jednom djevojkom i ranili je u nogu. Sa treće strane saznajemo da je u Tartaljinoj ulici, na jednu grupu talijanskih fašista u nedjelju bačena jedna bomba a na to su karabinjeri bacali na razne strane oko sebe 5 bomba, te pucali u prolaznike bez ikakova obzira.

I za ovo će fašistički okupatori biti kažnjeni!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na ge5-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

³ Vidi dok. br. 85.

* i * Vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 89.

BROJ 91

**IZVJEŠTAJ SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 22.
LISTOPADA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH O STANJU
PARTIJSKIH ORGANIZACIJA I PARTIZANSKIH JEDINICA
U DALMACIJI**

Prijevod¹

Split, 22. X 1941.

Dragi drugovi! Ovim vam šaljem svoj prvi izvještaj o stanju u Dalmaciji, kako sam ga vidio. Sigurno se ljutite, što vam taj izvještaj već nisam dostavio, ali nisam prije mogao, jer sam ipak trebao nešto vremena dok upoznam situaciju koja tu vlada da bih vam je mogao što bolje prikazati. Od dana na dan, skoro uvijek održavam po dva sastanka. Još nisam bio slobodan ni jedan jedini dan. Sada sam bar približno shvatio položaj, koji je slijedeći:

1) Položaj partizanskih² organizacija u čitavoj Dalmaciji je prilično slab, a naročito u pokrajini. PK ne obilazi i ne kontrolira rad kao što i ne daje podrške partizanskim³ organizacijama u pokrajini. Tako drugovi iz PK već šest mjeseci nisu bili u pokrajini osim jednog druga,⁴ koji je bio prije tri mjeseca u Sinju. Iz pokrajine su dolazili ljudi, koji su donosili lijepe izvještaje, a stvarno se tek sada vidi, kakva je uistinu situacija. Najlošija je u području Sinja, tj. sasvim sjeveroistočnom dijelu Dalmacije, i u južnoj Dalmaciji kod Dubrovnika, gdje uopće ne postoje partizanski odredi. Sjeverna Dalmacija kod Šibenika stoji prilično dobro, ali tamo treba urediti neke stvari u vezi s pokušajem formiranja partizanskih odreda, jer su rukovodeći ljudi nepravilno radili te su predloženi za isključenje (o tome postoji poseban materijal).⁵

I na otocima nije položaj najbolji, kao što se to prije prikazalo. Poduzeli smo sve mjere, da pomognemo partizanske organizacije u pokrajini a naročito one odrede, koji su najslabiji, tj. sjeveroistočnom i južnom dijelu Dalmacije. I u tim područjima postoje uvjeti za razvitak partizanskih odreda. U Sinjsko područje odlazi politički sekretar,⁶ a u južni dio Dalmacije organizacioni sekretar;⁷ oni već jako dugo nisu bili na terenu, naročito politički sekretar, i u vremenu dok sam ja ovdje, neka ide malo van da upozna organizacije i da ih pomogne na terenu. Također odlazi jedna drugarica iz PK⁸ na rad u Makarsku i okolinu. U nedjelju

¹ Original dokumenta zaplijenjen je od neprijatelja i preveden na njemački jezik. Historijsko odjeljenje Centralnog komiteta KPH, koje je ovaj dokument smatralo vjerodostojnim, prevelo je sa njemačkog prijevoda. Dokument se čuva u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, Zagreb, KP-4/22.

² Partijskih

³ Partijskim

⁴ Andrija Božanić

⁵ Odnosi se na Fabu Mršu, koji je tada bio kandidat za CK KPH (vidi dok. br. 53 i 54).

⁶ Vicko Krstulović

⁷ Ivan Amulić

⁸ Neda Marović je već prije odlukom PK otišla na rad u Makarsku.

idem lično u Šibenik, da uredim neke stvari za onog Fabu,⁹ član CK KPH, i inače zbog tamošnje situacije. Idem samo na sastanak OK i vraćam se odmah. Predvidjeli smo da obidemo sve partijske organizacije u pokrajini i da ih malo obnovimo. Pozvat ćemo sekretare OK¹⁰ na sastanke PK u Split, kao što smo to u zadnje vrijeme utanačili u Zagrebu.

Do sada su bili članovi PK zapravo članovi MK Split i tehnička veza sa pokrajinom. Mjesnim komitetom u Splitu do sada su rukovodili sekretari rajonskih komiteta, tako da su pojedini članovi MK poznavali samo svoje rajone, pa je razumljivo, da tako nisu imali vremena te nisu mogli biti politički rukovodioci partijske organizacije u Splitu. Potpuno je jasno, da su sva pitanja u Splitu rješavali članovi PK i tako su sasvim zaboravili na Dalmaciju. Mi smo to pitanje ovdje likvidirali.

Osim rajonskih komiteta formiran je MK, tako da članovi MK mogu ići na sastanke rajonskog komiteta a da nisu rajonski sekretari, već politički rukovodioci, i svaki pojedini upozna čitavu organizaciju i sve sektore.

Tehnika također nije bila dobro organizirana. Organizacioni sekretar bio je ustvari tehničar PK i trčkarao na sve strane. Reorganizirali smo također tehniku. Mi smo postavili jednog tehničara iz PK¹¹ koji će preuzeti cijelu organizaciju tehnike. Njemu su pridodani različiti ljudi kao pomoć u različitim granama tehnike. Tako su bili određeni: jedan čovjek kao veza s onim ljudima koji umnožavaju, drugi koji će se brinuti za legitimacije i propusnice, treći za stanove, četvrti za materijal koji treba izdavati, peti za primanje ljudi iz provincije. Mi smo stvar otprilike tako postavili, kao što je to u Zagrebu. Ovih dana ukraden je na pošti jedan geštetner-aparat najmodernijeg tipa koji radi na struju. On može automatski izbaciti na sat oko 3000—5000 primjeraka. Predstavlja vrijednost od oko 30.000 do 40.000 dinara.

Što se tiče poznavanja partijske linije, oni je poznaju vrlo loše. I neke osobe iz PK poznaju je samo (donekle), a da se ne govori o MK i ostalom članstvu u Splitu i u provinciji. Naša okružnica broj 3¹² doći će vrlo dobro. Već je izrađena u 400 primjeraka, i svaka partijska jedinica u Dalmaciji morat će je proučiti. Do sada je partijski materijal zbog loših veza bio odašiljan u vrlo maloj mjeri u sve partijske organizacije u provinciju; Split i najbliža okolica primaju ga redovito, ostali vrlo neredovito.

Do sada se nije mogao ustanoviti broj članova; to će se moći utvrditi tek nakon posjeta svim organizacijama. Tada će se vidjeti što je preostalo i što se može računati kao članstvo Partije. Mjesečni prilog¹³ plaća se redovito samo u Splitu, dok provincija plaća vrlo loše i uopće ne šalje obračune. Financijsko stanje PK je dosta dobro. Ima gotovine preko 70.000 lira što znači oko 180.000 do 200.000 dinara. Članovi su vrlo štedjeli na svojim ličnim izdacima, tako da su neki članovi PK imali samo

⁹ Fabo Mrša
¹⁰ Tako su se tada nazivala partijska rukovodstva za pojedine krajeve, lako bi im bolje odgovarao kotarski komitet.
¹¹ Ante Marasović, koji tada nije bio član PK.
¹² Vidi dok. br. 66.
¹³ Odnosi se na partijsku članarinu.

1200 dinara. Sada smo mi povisili na 1800 dinara, jer su oni do sada gotovo gladovali, osobito čisti proleter koji nemaju nikoga u Splitu. Ostalim partijskim funkcionerima MK i tehnike povisili smo nagradu tako, da sada mogu bar donekle pristojno živjeti. Sa stanovima stoji zasad vrlo loše, jer su malogradani zbog akcija i strijeljanja postali vrlo bojažljivi i ne iznajmljuju stanove za sastanke. Situacija u vezi sa stanovima je po prilici ista kao i u Zagrebu. Mi smo odredili jednog specijalnog čovjeka koji se brine samo za stanove.

2) Narodnooslobodilačka fronta tj. saradnja s ostalim političkim strankama na slabim je nogama. Dosadašnji sastanci s razhčitim ličnostima iz raznih stranaka pokazali su vrlo slabe rezultate. Nekoji su za suradnju, ali po njihovom mišljenju nije sada vrijeme za akciju, i ne treba neprijatelja držati. Drugi hoće s nama voditi razgovore, ali ne žele suradnju, dok nemaju dozvole od rukovodstva. Do sada nisam još s nikim razgovarao, ali ne zbog toga što to ne bi htio, nego sam imao važnijeg posla, a zadnjih dana, pošto su akcije u toku, sakrili su se u mišje rupe i ne izlaze, jer se boje Talijana. Uz sve odozgo vođene pregovore o pitanju Narodnooslobodilačke fronte bila je stvar pogrešno postavljena i odozdo, tako da je samo jedan drug imao direktivu da djeluje u tom pravcu dok se ostali nisu brinuli. Obavijestio sam članstvo da je to nepravilno i da je potrebno da čitava Partija radi na tom pitanju, jer je to u današnjoj situaciji baza naše partijske linije, tj. da treba u Narodnooslobodilačkoj fronti okupiti sve one koji su spremni za borbu protiv okupatora i njegovih plaćenika. U tom pitanju došlo je naročito do izražaja nepoznavanje partijske linije.

Ovdje postoji tzv. srpski nacionalni komitet, koji sačinjavaju izvjesni pop Urukalo,¹⁴* Jevđević,¹⁵ Buić,¹⁶ Birčanin,¹⁷ Grđić.¹⁸ Oni su se dogovorili s Talijanima da će im pomoći pri ugušivanju nemira, koji su nastali u Lici, Bosni i drugim dijelovima Hrvatske okupiranim od Talijana. U tu svrhu su oni otputovali na teren Like i Bosne. Na to treba da drugovi svrate pažnju.

3) Što se tiče SKOJ-a, to i ovdje položaj nije naročito dobar, osobito u organizaciji. Nisam još imao prilike da održim sastanak s PK SKOJ-a. Naime drugarica, koja je sekretar,¹⁹ bila je službeno premještena u Makarsku i treba ovih dana da dođe u Split, da se može održati sastanak. Na sastanku PK Partije smo zaključili da će ona ostate u Makarskoj i da će tamo raditi po liniji SKOJ-a i Partije. Imenovali smo novog sekretara PK SKOJ-a²⁰ i nadopunili ispražnjeno mjesto jednim drugom. S njim ću održati sutra i prekosutra sastanak. MK SKOJ-a smo također nadopunili, jer su i ovdje — kao što je to bilo u Zagrebu — najviše stradali aktivisti SKOJ-a. U posljednjem procesu je bilo više omladinaca osuđeno.

¹⁴ Sergi je

¹⁵ Dobrosav

¹⁶ Mirko

¹⁷ Ilija Birčanin

¹⁸ Radmilo

¹⁹ t9 j 20 Neda Marović, preselila se u Makarsku po odluci PK. Poslije njenog odlaska dužnost sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a obavljao je Mirko Kaliterna, a njegovim padom u zatvor sekretar je postao 2eljko Draganja. Usljed kolebanja i nezdravih ambicija, Draganja je ubrzo smijenjen a umjesto njega postavljen je Ante Jonić.

Dvojica iz SKOJ-a, koji su osuđeni na smrt, pobjegli su: jedan je član PK SKOJ-a i sekretar MK SKOJ-a, drugi je član MK. Mišljenja sam da vam pošaljem ovu dvojicu u Zagreb, jer ih ovdašnji drugovi mnogo hvale i znam da mi tamo trebamo dobre aktiviste iz SKOJ-a. Jedan je radnik, a drugi trgovački pomoćnik. Javite mi da li da ih tamo pošaljem.²¹ Osim toga govorio sam pred Mjesnim komitetom Partije o potrebi da svaka partijska organizacija radi i po liniji SKOJ-a. Kao u Zagrebu tako se i ovdje pokazala omladina naročito upotrebljiva u akcijama.

4) Narodnu pomoć također smo reorganizirali. Ovdje je postojao odbor za opskrbljivanje partizana izvan Narodne pomoći. Njega smo raspustili. PK Narodne pomoći smo reorganizirali. Uključili smo samo nove ljude,²² od starog PK ostao je samo jedan.²³ Do sada su bile veze s provincijom vrlo slabe. Ja sam opširno obrazložio novom odboru PK za Narodne pomoći po ulicama i kvartovima partijskih jedinica, svaka jedinica. Kao u Zagrebu, postoje i ovdje odbori pri PK, koji će se brinuti oko nabavke i sakupljanja različitih predmeta za partizane. I ovdje se spojila partijska organizacija s Narodnom pomoći, napr. mjesto formiranja odbora Narodne pomoći u ulicama i kvartovima partijskih jedinica, svaka jedinica odredila je jednu osobu koja je odgovorna. Te određene osobe nisu ništa radile nego su samo okolo trčkarale. To će se sada raspustiti i osnovat će se novi odbori Narodne pomoći, koje će Partija kontrolirati. Ovdje postoji mnogo uvjeta da se organizacija Narodne pomoći razvije, jer ovdje ima vrlo mnogo simpatizera Partije, kao i kandidata, koji će se primiti u te nove odbore. Postoje čak i preduvjeti, da se i među građanstvom počme sa sakupljanjem.

5) Ovdje postoji i jedna sindikalna komisija²⁴ koja se sastoji od devet osoba, od svake struke po jedna. Smanjili smo je na 4 osobe, i jedan drug će dolaziti u PK kad se nešto važno dogodi.

6) Postoji također jedna komisija žena,²⁵ ali kako sam čuo od drugova nisu ni one postavile svoj radni program na dobru bazu. Radile su na pripremanju pojedinih akcija žena. To je nepravilno; naime, čitava Partija mora da radi na okupljanju žena i također da rukovodi akcijom žena; dok je komisija žena savjetodavni organ prema PK, ona može također održavati sastanke, i treba podupirati akcije, ali ne tako kao da je to isključivo njezina dužnost. U MK Partije mi smo također uveli širu djelatnost žena. Cini mi se da stvar sa ženama stoji tu mnogo bolje nego u Zagrebu usprkos tome što tako rade. Do sada još nisam imao

²¹ Radilo se o drugovima Francu Bariću i Dermanu Senjanoviću koji su poslani u Solin.

²² Tada je formiran Mjesni (splitski) i Pokrajinski komitet Narodne pomoći.

²³ Andrija Božanić

²⁴ Za vrijeme Banovine Hrvatske, poslije ukidanja URS, partijska organizacija u cilju pomoći i razvijanja sindikalnog pokreta formirala je sindikalnu komisiju pri Pokrajinskom komitetu KPH (praktično radila za Mjesni komitet KPH Split) sa zadatkom da organizira radništvo koje je do okupacije vodilo borbu s poslodavcima za poboljšanje radnih i životnih uvjeta. Po okupaciji zemlje sindikalna komisija aktivizira radnike u borbi protiv okupatora.

²⁵ Komisija žena je formirana 1940. god. i okupljala je žene u prosvjetno društvo žena; kasnije 1941. god., ta je komisija raspuštena. U njoj su bile Ivanka Ninčević, Marija Cević i dr.

sastanak s komisijom žena, ali čim to bude moguće, svakako će ga održati i s njima potrebne stvari prodiskutirati.

7) Do sada se posvećivalo vrlo malo pažnje vojnoj liniji. Bila su određena tri druga, koji će se brinuti samo za vezu s talijanskim vojnicima.²⁶ Također smo odredili jednog druga koji će biti odgovoran za službu izvještavanja.

8) Položaj partizanskih odreda je slijedeći: Nakon što je propao pokušaj da se formiraju partizanski odredi, na takav način kako je to predložio PK, ovdje u Splitu, sa Siljom,²⁷ vrlo je otežan [rad], ali će ipak ići, samo treba tom pitanju pravilno pristupiti. U ovom izvještaju ne ću vam mnogo pisati o ovome neuspjelom pokušaju. O tome sam prostudirao neke stvari i dao sam nalog PK da dade svoju pismenu izjavu o tom pitanju.²⁸ Ova stvar je na ispitivanju i više osoba je bilo ispitano. Iz materijala se može vidjeti, da su u ovoj organizaciji bile učinjene vrlo velike greške i gluposti. Mi, tj. CK mora tu čitavu stvar prostudirati i dati svoj sud. Nakon toga mora se to pitanje postaviti pred partijsko članstvo u Dalmaciji.²⁹ To se mora učiniti zbog autoriteta Partije, da partija i simpatizeri vide, da se ne može tako lako prijeći preko tih stvari... U mojem slijedećem izvještaju reći ću vam svoje mišljenje o kažnjavanju PK .. Inače sada moramo baciti čitavo težište na osnivanje partizanskih odreda u sjeveroistočnom dijelu Dalmacije u okolici Knina i Sinja, gdje već postoje neki odredi. Tamo će ići politički sekretar PK, koji će srediti tamošnju partijsku organizaciju, učvrstiti tamo postojeće odrede i omogućiti njihovo proširenje. Tamo su bili poslani već nekoji Španjolci³⁰ i bilo je već nekoliko akcija, o kojima javljamo u prilogu o akcijama.

Tamo su došli drugovi u vezu s bosanskim odredom. Javite to drugovima iz Bosne³¹ i Glavnom štabu.³² Isto tako postoje i u južnoj Dalmaciji uvjeti za osnivanje partizanskih odreda. I tamo ima po šumama ljudi, koji uglavnom neće u hrvatsku vojsku. Osim toga se tamo nalaze i Srbi, koji su još od ranije u šumama zbog ustaša. Oni nisu još izvršili nikakve akcije niti su formirani kao odredi. Tamo odlazi org. sekretar da sredi tamošnje prilike i da pokrene taj odred. Na taj način mislimo ostvariti zaključak sa savjetovanja Glavnog štaba³³ i staviti u vezu dalmatinske odrede s bosanskim, a ovdje na jugu kod Dubrovnika s hercegovačkim odredima, koji stoje u vezi s Dubrovnikom.³⁴ To je zasada početak, kako bi se partizanski pokret mogao proširiti po čitavoj Dalmaciji. U samom Splitu formirat ćemo partizanski odred.³⁵ Prilikom akcija ovih dana vidjeh smo već konture ovog partizanskog odreda, iako još nije formiran kao

²⁶ Ivan Lučić-Lavčević bio je zadužen u Partijskom komitetu da preko nekih drugova uspostavi kontakt s talijanskim vojnicima u cilju propagiranja Narodnooslobodilačkog pokreta.

²⁷ Pap Pavle-Šiljo, član CK KPJ.

²⁸ Vidi dok. br. 96.

²⁹ Vidi »otvoreno pismo CK KPH članovima Partije u Dalmaciji« dok. br. 113.

³⁰ Odnosi se na drugove Maksa Baču-Milića, Božu Bilića-Marijana i Duju Bašića.

³¹ Odnosi se na Ljubu Babića.

³² Odnosi se na Vrhovni štab NOV i POJ.

³³ Odnosi se na zaključke sa savjetovanja u Stolicama.

³⁴ Pjero Grubišić i Mate Bilobrk održavali su vezu s partizanskim odredima u Hercegovini i s Mjesnim i Okružnim komitetom KPH Dubrovnik.

³⁵ Rade Končar, mislio je da formira partizanski odred u samom gradu i da unutar grada i po periferiji vrši akcije i diverzije, ali do tog nije došlo.

odred. Nadam se, da će Splitski odred moći uspješno djelovati. Imamo namjeru isto provesti i u drugim većim mjestima, pa i na onom terenu gdje nema šuma i gradova. Teren se mora najprije politički pripremiti, tj. kraj gdje će odred djelovati i ljude koji će sačinjavati odred.

9) S oružjem stojimo prilično dobro. Tu mislim na Split u odnosu prema Zagrebu, ali i u Šibeniku ima također nešto oružja kao i po čitavoj Dalmaciji. Ima ga toliko, da se s tim oružjem, ako se pravilno upotrebi, može od neprijatelja zaplijeniti drugo.

10) U Splitu vlada izvjestan strah među pripadnicima naše Partije, jer se desilo, da je nakon izvršene akcije došlo do pretrage u kućama, što su neke četvrti grada bile blokirane od Talijana. Ti pretresi bili su provedeni i kod nekih članova Partije, ali hvala bogu sve je dobro prošlo; samo su članovi Partije također bili u strahu. Ali to će samo po sebi proći. Držanje ljudi u zatvorima i prilikom strijeljanja bilo je do sada vrlo dobro.³⁶

11) Masovna strijeljanja u Dalmaciji su uzrok da mnogi neće u hrvatsku vojsku. Ovi svi bježe u šume i tamo se skrivaju, samo da ne moraju u vojsku. Mi se nadamo, da ćemo dobar dio tih bjegunaca pridobiti za naše odrede.

12) Antipartijski tipovi kao Baljkas Ivo³⁷ i drugi nisu još potpuno svladani i još uvijek rovale, ali već u manjoj mjeri. Ipak su još uvijek štetni Partiji. Marić³⁸ član CK KPJ i Gorkić³⁹ osuđeni su na pet godina tamnice. On optužuje Partiju da snosi krivicu za to, ali to nije pravilno, jer je bio osuđen zbog naučnika, koji je kod njega radio, a kod njega je bio nađen letak. Naučnik ga nije teretio.

³⁶ Javni državni tužilac pri Izvanrednom sudu za Dalmaciju u Izvještaju dostavljenom 20. listopada 1941. guverneru Dalmacije piše: »U svojstvu javnog drž. tužioca kod Izvanrednog suda za Dalmaciju, koji je osnovala Vaša Ekselencija odlukom od 11. listopada 1941. - XIX, vršim dužnost, na udovoljavanje Vašem traženju, da Vas obavijestim o Izvršenju smrtnih presuda koje je taj Sud dosudio na sud. pretresima održanim dana 13. i 14. ov. mj. u Šibeniku i Splitu.

Osuđenici, koji su za pretresa imali pasivno držanje, pretvarajući se kao da ne znaju talijanski jezik i tvrdeći da nikada nisu pripadali Komunističkoj partiji niti da su kada slijedili tu nauku, te da se međusobno ne poznaju, saslušali su čitanje presude s očitim i razmetljivim cinizmom i zatim, nakon što su Izjavili na talijanskom jeziku svoje želje okrivljenim drugovima koji su osuđeni kaznom zatvora, izmijenili su međusobno tople pozdrave bez ikakva uzbuđenja.

Prilikom prijevoza na mjesto izvršenja smrtne kazne započeli su pjevati internacionalu, ali su učestalo energičnom i brzom Intervencijom karabinjera koji su bili u pratnji, bilo što su kamioni u kojima su bili prolazili pored stanovnika u gradovima, bilo zbog shvatljivih razloga moralnog reda. To pjevanje ponovilo se i u čeliji kule u Trogiru, gdje su splitski osuđenici u prvom momentu držani da zatim budu izvedeni jedan po jedan pred vod za strijeljanje.

Jedan od šibenskih osuđenika, silazeći iz kamiona, kad je opazio sekretara mjesnog borbenog Fašia, upravo mu je riječi: »danas meni, sutra tebi« . . .

Pred vodom za strijeljanje, oni koji su imali slobodne ruke izmijenili komunistički pozdrav pružajući ruku stisnutom pesnicom i svi su klicali, sve dok ih plotuni nisu oborili: »Živio komunizam, živio Lenjin, živio Staljin, smrt Musoliniju, smrt Hitleru« (Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda, Vojnoistorijski institut, tom V, knj. 1, dok. br. 210).

³⁷ Partijsko rukovodstvo u Dalmaciji, za vrijeme bivše Jugoslavije, sačinjavali su Vicko Jelaska, Ivo Marić i Ivo Baljkas, koje se uskoro pokazalo da je zatrovano sektarštvom i frakcionaštvom. Oni su bili nosioci lijeve frakcije u KPJ i provodili su smišljenu štetničinsku politiku onemogućavajući razvitak partijske organizacije na principu čelija. Došli su u sukob sa CK KPJ poslije IV kongresa, jer nisu htjeli provoditi u život odluke i direktive kongresa i Otvorenog pisma Kl. pa su smijenjeni s rukovodstva i isključeni iz Partije. Međutim, ti frakcionaši, ponovo su došli u Partiju i na rukovodstvo u vrijeme dok je Gorkić bio sekretar CK KPJ, nastavljajući sa svojim štetničinskim djelovanjem do njihovog drugog Isključenja.

13) »Izvještaj«⁴⁰ koji ovdje svakog dana izlazi smanjit će se na jedan do dva puta tjedno, jer se pojačao teror. Do sada je bilo mnogo ljudi strijeljanih i poslanih u zatvor zbog »Izvještaja«. Ne dopijem kontrolirati svaki »Izvještaj«, ah sam im rekao šta treba da pišu.

14) Što se tiče akcija, ta je stvar napredovala, naročito u Splitu. Naši odnosi prema Talijanima su se zaoštrili; naime čitava se stvar zaoštrila u vezi s akcijama, naročito nakon izvršene akcije u nedjelju 19. X. 1941. i ponedjeljak 20. X. 1941, kada je bilo bačeno nekoliko bombi na jednu grupu Talijana u gradu.⁴¹ Kod toga su bila četvorica ranjena. Nakon toga bačene su još dvije bombe, i među Talijanima došlo je do opće trke po gradu. Oni su počeli od straha sami bacati bombe i pucali su čitavu noć. U gradu je bila općenita pucnjava, ali ne između nas i Talijana, nego su Talijani sami, iz straha, pucali i tim pucanjem uplašili narod. Drugog jutra bacili su letke i pozvali narod na red, i da ne nasjeda propagandi židovsko-komunističke bande. U prilogu šaljem jedan takav letak.⁴² U ponedjeljak navečer — što Talijani nisu očekivali — bile su bačene 4 bombe u gradu. Najveće djelovanje imale su dvije bombe bačene usred grada. Jedna je bila bačena na Narodnom trgu, gdje je stajala jedna grupa talijanskih oficira i vojnika. Bilo je oko 7 i po sati navečer. Od te bombe bilo je ranjenog nekoliko Talijana, a nekoliko ubijeno. Točan broj nije poznat. Osim Talijana izgubila su život i 4 građanina, koji su se nalazili u neposrednoj blizini Talijana. I druga bačena bomba imala je veliko djelovanje. Bila je, naime bačena, pred jednu gostionicu, gdje su se sastajali talijanski oficiri i vojnici sa svojim građanskim prijateljima. Tu je nastao kaos, ali ni tu se ne zna koliko ima ranjenih i mrtvih. U gradu kruže različite vijesti o ranjenim i mrtvima. U ponedjeljak bačene su dvije bombe na Talijane, koji su se šetali. Nije se moglo ustanoviti koliko je bilo mrtvih i ranjenih; ipak smo mišljenja da je bilo oko 10 mrtvih. Ubuduće ćemo nastojati da kroz naše akcije ne strada nijedna civilna osoba. Nakon ove dvije bačene bombe Talijani su iz straha i osvete pucali na pučanstvo, koje je prolazilo ulicama. Krivicu sada bacaju na nas, terorističke bande, kako oni nas zovu. U utorak ujutro bio je centar grada blokiran od vojske, postavili su po ulicama strojnice, čuvali centar grada i vršili kućne pretrage. Ta blokada trajala je do 11 sati, i nitko nije mogao doći u centar grada. U utorak je izišlo sa pćenje, da je promet po ulicama dozvoljen samo od 6 sati ujutro i do 6 sati navečer. U srijedu izišlo je drugo saopćenje, u kojem su raspisali nagradu od 10.000—50.000 lira onome koji prijavi terorističku bandu. Kako vidite, stvar se s akcijama zaoštrila, i mi imamo namjeru akcije dalje proširiti i to u provinciju, kako ne bi bio čitav pritisak Talijana uperen na Split. U srijedu su bile bačene dvije bombe u Solinu na jednu talijansku baraku.⁴³ Žrtava nije bilo, ali Talijani su od straha pobjegli

³⁸ Ivo Marić, talijanski sud ga osudio pod sumnjom da je dao letke Nikoli Krstuloviću svome naučniku, koji ih je bacio na Narodnom trgu u Splitu.

³⁹ Vjerojatno se odnosi na Mirka Kujacića.

⁴⁰ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju.

⁴¹ Vidi dok. br. 89, 90, 98, 111, 112, 302 i 303.

⁴² Redakcija ne posjeduje taj letak.

⁴³ Vidi dok. br. 304.

u susjednu kuću i do jutra se nisu usudili izići. Osim tih akcija s bombama bilo je i drugih akcija, koje opisujemo u prilogu o akcijama u kojem navodimo i reagiranje Talijana.

Na kraju nekoliko molbi i pitanja:

Ako vam je moguće, nabavite nam jednu aktentašnu sa dvostrukim dnom, jednu žensku tašnu i jedan kofer sve s duplim dnom, da nam to posluži kao uzorak za daljnju izradu, jer oni zaustavljaju sada ljude na ulici te ih pretražuju.

Pitajte beogradsku organizaciju o Marasoviću,⁴⁴ dugogodišnjem robijašu, kakav je, kako se držao na policiji i u zatvoru. Fati bi mogao o njemu nešto reći. Drugovi su ga primili ovdje na rad u tehnicu i misle, da bi on postao glavni tehničar. Budući da ga ne poznajemo, to molimo za obavijest.

Amo je došlo nekoliko Španjolaca, neki su bili upućeni na teren, a neki se još nalaze ovdje. Drugovi ne znaju, kakvi su bili (politički). Dali su im zadatak vjerujući samo na njihovu riječ da su drugovi poslali karakteristike za slijedeće Španjolce: 1. Lalić Konrad iz Šibenika,⁴⁵ 2. Puharić iz Makarske,⁴⁶ 3. Mrduljaš⁴⁷ (Split), 4. Buble Ciro,⁴⁸ 5. Mrduljaš Boško,⁴⁹ 6. Bilić Božo,⁵⁰ 7. Mijač Ante (Livno),⁵¹ a za posljednja tri Španjolca, koji su zadnji bili poslani iz Zagreba u Split, a odavle su bili poslani u područje Sinja k partizanima, njihova nam imena nisu poznata. Treba Španjalcima reći da ubuduće sa svakim šalju karakteristiku. Ja se ovdje dobro osjećam, jer se sa Dalmatincima već odavno poznajem, i s njima se dobro slažem. Nadam se da ću morati ovdje ostati mjesec dana, naročito zbog toga dok se ne vrati drug Vicko⁵² iz područja Sinj. Inače je dobro, a ja i nadalje pomažem akcije s ostalim drugovima. Vi, drugovi, prosudite situaciju na temelju mog izvještaja i donesite nove odluke. Ne vjerujem, da u slučaju, kad ja ne bih bio ovdje, da ne bi i netko drugi mogao dalje rukovoditi. Važno je da je baš u ovo vrijeme došao netko amo dolje, kada su već sami stvar povelili dobro. I ovom prilikom se pokazuje potreba da od vremena na vrijeme netko od nas posjeti sve partijske organizacije u pokrajini, bez obzira da li one rade

⁴⁴ Ante Marasović.

⁴⁵ Poginuo u NOB.

⁴⁶ Ivan Puharić, prije rata uživao povjerenje viših partijskih foruma, koji su ga zbog toga ponekad i koristili kao svog kurira. Povlačenjem španske republikanske vojske, u čijim je redovima bio, našao se na radu u Njemačkoj, gdje je zavrbovan od Gestapoa. To potvrđuje njegovo puštanje iz zarobljeništva od strane Nijemaca, kada je uhvaćen kao borac 9. divizije NOV. Početkom VI ofanzive, za vrijeme svog boravka na otoku Braču, bio je pozvan na Hvar od Pokrajinskog komiteta za Dalmaciju i na saslušanju priznao svoje izdajstvo. Strijeljan je kao izdajnik Partije i naroda 1943. godine.

⁴⁷ i 49 paško Mrduljaš, kao komandir Sinjskog NOP odreda, nakon njegovog raspuštanja, u kolovozu 1941, povratio se u Split i po kapitulaciji Italije ponovo stupio u partizane.

⁴⁸ Poginuo u NOB.

⁴⁹ Božo-Bilić Marijan

⁵¹ Ante Mijač, poginuo 1943.

⁵² Vicko Krstulović

ili ne. Poslali smo jednog čovjeka, tj. jednog željezničara⁵³ koji treba da donese taj referat iz oktobra⁵⁴ i drugi materijal, ali kako izgleda dali su loše vijesti, tako da nije ništa donio.

I ovoga puta mislim, ali ne znam sigurno, da li će doći u Zagreb čovjek s našom propusnicom i legitimacijom. To sam kritizirao i takvo stanje, što se tiče redovite veze sa Zagrebom, ne smije se više trpjeti. Drugovi, javite mi, što ima inače nova. Mnogo me zanima kako stoje ostale organizacije u Hrvatskoj i u čitavoj zemlji, naročito u vezi s akcijama i partizanskim pokretima. Kako stoji s Glavnim štabom? Ovim svršavam moj izvještaj, nisam vjerovao da ću toliko pisati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sp.⁵⁵ 22. X. 1941.

drug Brko⁵⁶

Prilog: Izvještaj o akcijama
po jedan »Izvještaj«
dalje od broja 95.
Letak P. K. nakon strijeljanja ⁵⁷

BROJ 92

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 107 OD 24. LISTOPADA 1941, O ZABRANI SPORTSKIH UDRUŽENJA OD STRANE OKUPATORA I OSNIVANJU FAŠISTIČKIH KLUBOVA U DALMACIJI¹

Kako se fašisti služe sportom za odnarnjavanje

Po dolasku faš. okupatora u našu Dalmaciju, fašističke vlasti su odmah zabranile sva sportska udruženja, njihovu imovinu zaplijenili, imena i nazive skinuli, a na njihovo mjesto, pljačkom i nasiljem, postavili svoje klubove i svoje ljude. Tako je u nedjelju održana mala utakmica na bivšem Hajdukovom igralištu između talijanske vojske i talijanskih sveučilištaraca (?!), koji su se doselili u Split. Fašistima je trebala splitska publika da im druka, stvarajući putem toga interes za fašistički sport. Naravno da je splitska rodoljubna publika bojkotovala utakmicu, što joj je dužnost da i nadalje čini! Sportisti! Evo što vam je donio fašizam!

⁵³ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

⁵⁴ Misli se na materijal o Oktobarskoj revoluciji.

⁵⁶ Split

⁵⁶ Rade Končar

⁵⁷ Vidi dok. br. 88.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

Razjurio vas je i nasilno istjerao iz vaših sportskih domova, istjerao vas je sa vaših igrališta, zabranio vam da se ponosite vašom sportskom slavom i tradicijom. Dom našeg slavnog »Hajduka« pretvoren je u »koloniju Bruno Mussolini«, a njegovi zidovi zagađeni blesavim fašističkim parolama. Izrugiva njegove povelje koje mu daju naslov prvaka Hrvatske. Sportisti rodoljubi, stupite u narodnooslobodilački front protiv faš. barbara i nacionalnih porobljivača.

Fašisti hoće potpuno da odnarde Hrvatske škole

Težeći da zavladaju potpuno našim javnim društvenim životom, fašisti su izradili čitav plan, kako da naše škole pretvore u zavode za fašistički odgoj. Oni hoće da na minimum reduciraju hrvatski jezik, da zavedu talijanski kao nastavni jezik. Hoće da škole svetkuju fašističke blagdane, hoće da djeca uče iskrivljenu povijest, hoće da se u školama pozdravlja i odgaja fašistički. Hoće da od profesora naprave svoje prave agente, koji će im biti doušnici o raspoloženju daka u razredu. Oni su prisilili neke direktore da im jave tko se usudio manifestirati u rodoljubnom duhu pri prošloj akciji, a sada te iste direktore za nagradu otpuštaju sa funkcije i položaja direktora. Kao najnoviji akt u tom sistematskom odnarođivanju stvorice ti fašisti u Splitu, Korčuli i Trogiru neku posebnu višu srednju školu sasvim po talijanskom uzoru u kojoj će se isključivo poučavati na talijanskom jeziku.

Gradani, profesori, rodoljubi! Ne dajmo da fašisti u hrvatskoj Dalmaciji čine što ih je volja! Tražimo da se ne vrše nikakova otpuštanja iz službe naših službenika nastavnika, da se u hrvatskim školama priznaje kao nastavni jezik samo hrvatski i da se našoj djeci ne nameću nikakvi tuđinski, već samo i isključivo hrvatski odgoj!

Stupajmo u jedinstveni narodnooslobodilački front protiv tuđina! **Što fašisti čine za žene?** Fašisti hoće da svojim barbarskim dahom otruju i naše žene. Oni na sve moguće načine nastoje da postignu da se naše žene upišu u »fascio«. Pojedine talijanske fašistkinje koje su se sada doselile u Split ulažu u to sve napore. One se oblače u crne košulje i hoće da ohrabre one žene koje su još, kako kažu, malodušne i primjerom im hoće pokazati, kako se ne treba bojati upisivanja u »fascio« pred eventualnim gnjevom hrvatskog građanstva, koje ih iz dna duše mrzi. Tako one svake sedmice održavaju predavanje u »fasciu« o fašizmu, a često im se projecira kakav propagandistički film. Sada pak otvaraju domaćinsku školu, i to sasvim besplatno, u kojima bi se žene tobože imale naučiti krojenju i šivanju, domaćinstvu, kuhanju itd. Žene! Fašisti su razjurili one domaćinske škole, koje su uzdržavale razne naše organizacije, a sada vas vrbuju u svoje fašističke škole. Vidite li što oni hoće da od vas načine? Nije im dosta što su zvjerski poubijali, izmrcvarili, pozatvarali i internirali vaše muževe i vašu djecu, već sada hoće da i u vafsame uliju svoj fašistički otrov. Ni jedna Hrvatica ili Srpkinja ne smije prekoračiti prag naših krvnika! Pljunuti na ubice i učestvovati sa vašim muževima i djecom u borbi protiv fašističkih okupatora — biće vaš najbolji odgovor!

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 108 OD 26. LISTOPADA 1941.
O POPUSTLJIVOSTI FAŠISTA PRED AKCIJAMA OMLADINE DA SE
NE UVODI NASTAVA U ŠKOLAMA SAMO NA TALIJANSKOM
JEZIKU¹

Pred borbom naroda fašisti otstupaju

Mi smo bili javili da su svi direktori srednjih škola dobili nalog, da 29. o. mjeseca, na dan početka školske godine, imaju prirediti svečano otvorenje škole, kako je to običaj u faš. Italiji. Zatim su dobili naređenje da se u školi imaju služiti samo talijanskim jezikom. Neki hijerarh, poturica Šoljan izjavio je na konferenciji 22/IX da će se učenje hrvatskog jezika smanjiti na tri sata nedeljno i da će svi udžbenici biti na talijanskom jeziku. Iza toga su se zbili važni događaji. Omladina je demonstrialala protiv odnarođivanja našega naroda, zaoštrila se je borba protiv fašističkih okupatora. Već smo pisali kako su fašisti lažljivo u letcima govorili da oni ne uništavaju našu kulturu i naš jezik. Bojeći se od pojačanja oslobodilačke borbe, oni popuštaju, nastojeći se prikazati nevinim. Svim školama dodijeljeni su uz direktora neki komesari, pod imenom »presidente«, koji su održavali sjednice, na kojima su izjavili da neće prisiljavati đake i profesore da stupaju u »fascio«, da se 29. o. mj. neće održati nikakva svečanost. Osim toga je na nekoj konferenciji sa direktorima utvrđeno da će se hrvatski jezik učiti 6 sati tjedno, kao i talijanski, da će se sporedni predmeti učiti na hrvatskom, a jedino da će biti povijest i zemljopis na talijanskom jeziku, koje piše u Zadru neki Rismondo. Kako vidimo fašistički su okupatori prisiljeni pred porastom narodne borbe popuštati bar na riječima. Oni su čak izjavili roditeljima da hoće mir i red i održavanje škole. Mi međutim, o tim njihovim obećanjima ne vodimo niti računa. Sada se vodi borba za izgon neprijatelja, jer znamo da od okupatora možemo biti sigurni samo onda kada okupatora protjeramo, a fašiste utamanimo. Ali ovo otstupanje fašiste svjedoči nam da je naša borba protiv njih ispravna. Ovo nadalje pobija sve lažne teorije onih kukavica i oportunističkih, koji govore da sada nije vrijeme, da sada mi ne možemo ništa. Naprotiv vidimo da je upravo sada vrijeme i da mnogo možemo! Udarimo jače! Pojačajmo našu borbu, pa ćemo neprijatelja istjerati i izvojevati svoju slobodu i nacionalnu nezavisnost. Stoga svi rodoljubi, Hrvati, Srbi, pristaše HSS-a, SDS-a i drugih stranaka, stupajmo jedinstveno u borbu za spas našega naroda i naše kulture!

Smrt fašizmu — sloboda narodu !

¹Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 109 OD 28. LISTOPADA 1941.
O FAŠISTIČKOJ KOLONIZACIJI POLJOPRIVREDNOG IMANJA
»VRANA« KOD BIOGRADA¹**

Fašistička kolonizacija imanja »Vrane«

Blizu Biograda na moru postoji državno uzorno imanje Vrana od 8717 ha. Dolaskom tal. okupatora ovo imanje su oni prisvojili i sada ga predaju u ruke »Društvu tal. ratnika«. Prema sporazumu sa ovim društvom, ovo veliko imanje biće kolonizirano od Talijana, a naši seljaci, koji su radili na njemu, biće prosto protjerani sa te zemlje bez rada i zarade. To su imanje uživah seljaci okolnih sela Pakošтана, Biograda, Filipjakova, Tunja, Vrane, Tinja, Gorice, Pirovca, Pašmana i drugih. Od cjelokupne površine imanja iznose: Jezera 3875 ha, šume 1322 ha, neobradivo zemljište 1079 ha. Seljaci su uzimali, od ostatka zemljišta, ukoliko nijesu kanali, putevi i dvorišta, oko 3000 ha, bilo kao kmetijska zemljišta, bilo na jednogodišnji zakup, koji su trebali da plaćaju radom na melioracijama. Samo neznatni dio zemljišta stvarno je uživala ergela, ali i na tom zemljištu, kao i na radovima oko jezera nalazili su se naši ljudi. Svi ovi odnosi ima sada da se po fašističkom planu razriješe, da se seljaci istjeraju sa zemljišta, koje će biti podijeljeno faš. špijunima i agentima. Mi smo već jednom javili kako fašisti kane kod nas vratiti zemljište veleposjednicima, te kako kane istjerati zagorske seljake sa splitskih polja. Ovo je dakle treći slučaj faš. agrarne politike. Vidimo da faš. okupatori kane našu zemlju pretvoriti u svoju koloniju i naseliti je tuđinskim elementom, a naše ljude protjerati sa zemlje. Neka u ovom slučaju opravdaju svoju politiku oni koji vele da nije sada vrijeme za borbu protiv okupatora. Ako mi sada ne budemo organizirali borbu protiv ove otimačine, naše će seljake istjerati sa zemlje i naseliti tuđine. Seljaci iz okoline Vrane! Organizirajte se za borbu! Ne dopustite da vas istjeraju sa vaše djedovske zemlje! Ujedinite se u jedinstveni nacionalno oslobodilački front sa drugim slojevima u borbi protiv tuđinskih okupatora! Sa oružjem u ruci protjerajte tuđinske pljačkaše! Svi zajedno u borbu pristaše HSS-a, komunisti, Hrvati i Srbi! Samo jedinstvenom oružanom borbom spriječićemo fašiste da nas nacionalno ne porobe i ekonomski opljačkaju.

Talijanski kapital prodire u hrvatsku Dalmaciju

Talijanski kapital se bacio svom snagom na eksploataciju naše Dalmacije. Mi ćemo se svakom zgodnom prilikom osvrnuti na taj proces,

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

a sada iznosimo slijedeći slučaj, koji nam je pri ruci. Inženjersko poduzeće Colombi iz Bologne, započelo je na rekonstrukciji i betoniranju drž. ceste Solin—Trogir, i to od mjesta Schellovih petrolejskih rezervi, pa do predjela zvanog Brižine u dužini od 1200 m. Radovi se imaju izvesti u roku od 7 mjeseci. Prije rata ovu rekonstrukciju i betoniranje imalo je izvesti jedno naše domaće poduzeće, sa domaćim kapitalom i našim radnicima. Naravski da sada to poduzeće ne dolazi više u obzir, te je pored stranog kapitala počelo provođenje uvlačenja i stranih radnika. Inženjeri, graditelji i radnici ne dajte da vas tuđin goni, ne dajte da dira u vaše interese. Pridite narodnooslobodilačkoj borbi, koja je jedina kadra da istjera okupatora i osigura vam bolji život!

BROJ 95

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR 110 OD 30. LISTOPADA 1941,
O EKONOMSKOJ SITUACIJI U DALMACIJI¹**

Koliko dinara toliko lira

Radnici, namještenici i članovi okupirane i Italiji »pripojene« Dalmacije opljačkani su od prvoga časa okupacije. Najprije su im okupatori snižavali umjetno plaće, ustanovivši viši kurs lire za sve plaće i nadnice. Onda su strelovito povisili cijene da k sebi privuku izvjestan broj špekulanata. Danas su cijene u dinarskoj vrijednosti povišene za nekih 300%, dok je upornom i teškom borbom radničkoj klasi uspjelo da povisi nadnice prosječno jedva za 30% a namještenicima i činovnicima plaće su još snižene, radi većega kursa lire za plaće, jer oni nažalost ni jesu dovoljno prihvatili borbu za povišenje plaća radi toga su uspjeti samo djelomično da izravnavaju kurs, dok povišice takoreći nijes'ni dobili. No još veće zlo pogodilo je radništvo, činovništvo i namještenništvo radi ogromne besposlice, koja je posljedica potpunog iskorišćavanja naše privrede sa strane faš. okupatora i izгона naših ljudi iz ustanova i poduzeća. Niz naših poduzeća (tvornica tjesteninom, tvornica pločica itd.) morao je biti zatvoren u cijelosti ili djelomično radi pomanjkanja sirovina i nestanka tržišta. Mnoga poduzeća su prosto istisnuta uslijed konkurencije okupatorskih poduzeća (autobusna, prevozna, parobrodarska i građevna). Trgovci su otpustili preko polovice namještenika. Činovnicima u privatnim poduzećima ukoliko već nijesu otpušteni, visi

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — SpUt.

neprestano nad glavama Đamaklov mač otpusta. Državne činovnike tjeraju dnevno ne samo iz namješljenja nego i iz mjesta službovanja i to bez ikakve otpravnine. U svim poduzećima istiskuju naše ljude i namještaju Talijane. Nastala je masovna besposlica, koja doseže i 70%. Niske plaće, glad, besposlica, to je položaj radnika, namještenika i činovnika u oкупiranoj Dalmaciji. I u toj situaciji kada radništvo i namješteništvo teško živi onda neki fašistički bandit Cappi, da u ime svoje strane PNF poziva dalmatinsko radništvo i činovništvo na zdušan rad za svoga krvavoga Mussolini ja obećavajući neke obiteljske dodatke, ne govoreći ni o niskoj plaći ni o besposlici. Ovo veliko reklamiranje mrvica, koje hoće, fašisti da dobace radnicima, namještenicima i činovnicima okupirane Dalmacije, u č&du žestoke narodne borbe za oslobođenje neće pokolebati naše radnike, činovnike i namještenike, jer oni su već spoznali tko su fašisti i što žele. U pogledu plaća danas radnici, činovnici i namještenici traže da im se dade barem ona plaća koju su imali prije dolaska okupatora, a to je bar toliko lira koliko prije dinara.

Zahtijevajte toliko lira koliko prije dinara! Sabotirajte rad za okupatora i njihovu vojsku! Radnici, činovnici i namještenici vas najviše pogada pljačkaška politika tuđinskih okupatora, koju oni vrše nad čitavim našim narodom. Stupajte u prve redove jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta.

U **ponedjeljak 22/X poginulo** je 7 talijanskih oficira i karabinjera od akcije narodnih boraca, kako smo tačno ustanovili.² Broj njihovih ranjenika još nijesmo provjerili. Pouzdano znamo da su od nastradalih civilnih lica, svi osim jednoga pogođeni revolverskim i puščanim metcima od vatre, koju su otvorili fašisti.

² Akcija izvedena 20. listopada. Ranjeno je 7 talijanskih vojnika i nekoliko civila (vidi dok. br. 89).

**IZJAVA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 30. LISTOPADA 1941, U POVODU STRADANJA
PARTIZANSKIH ODREDA U KOLOVOZU 1941. GODINE¹**

Izjava P. K. u vezi sa neuspjehom formiranja i prebacivanja partizanskih odreda u Dalmaciji u augustu mjesecu t. g.²

U toku jula mjeseca počele su se formirati manje partizanske grupe u okolnim brdima Sinja, Omiša, Solina i drugih mjesta naše pokrajine.³ U to vrijeme stajala je pred partijom zadaća, da na bazi jedinstvenog nacionalnooslobodilačkog fronta okupi sve narodne slojeve i povede ih u borbu za protjerivanje okupatora iz naše zemlje i uništenje njihovih slugu ustaša. C. K. je u cirkularu br. 2⁴ poslao direktive i uputstva za rad i borbu protiv osovinskih osvajača u novoj situaciji, koja je nastala napadajem njemačkog fašizma na Sovjetski Savez. P. K., čim je bio obaviješten o formiranju partizanskih grupa u pomenutim krajevima, zaključio je da drug Majki⁵ član P. K., pođe u Sinjsku krajinu, obide sve grupe, poradi na njihovom proširenju i jačanju i dade im uputstva šta i kako da rade: da ruše ceste i željezničke pruge, kidaju telegrafske i telefonske žice, napadaju vojničke transporte, i dr. Drug Majki je otišao 26/VII, a vratio se natrag u Split 7/VIII. U istu svrhu je bio poslan u Šibenik drug Martin,⁶ da pomogne partijskoj organizaciji sjeverne Dalmacije pripremiti i izvršiti zadatke koje je partijsko rukovodstvo pred svima nama postavilo.

Dne 7/VIII doputovali su iz Zagreba u Split drugovi Šilja⁷ i Mirko⁸ (Španjolac) koje je C. K. K. P. H. komandirao u Dalmaciju sa posebnim zadatkom, da se formiraju (i naoružaju) partizanski odredi, čija se djelatnost neće ograničiti na diverzione akte i napadaje na neprijateljske transporte trupa, nego ovi odredi imaju zadatak da pređu neposredno k osvajanju sela i na bazi zauzimanja teritorija razviju partizanski pokret u Dalmaciji. Drug šilja je dokazivao, kako se odmah mora preći k osvajanju sela i da će na taj način stvoriti se uslovi za partizanski pokret u Dalmaciji, ako tih uslova već nema. Drugovi su iz Zagreba donijeli pismo C. K. u kojem se je uglavnom govorilo o potrebi što bržeg formiranja i odašiljanja partizanskih odreda, pri čemu se je doslovno isticalo da ne odugovlačimo »ni dana ni časa«. Drugovi Šilja i Mirko su uporno nastojali na tome da se odredi moraju formirati i krenuti kroz 3, najviše 4 dana. A na jednom sastanku P. K. drug Mirko je s uvjerenjem isticao, da ćemo s ovim odredima kroz 24 dana osvojiti Knin i či-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP—5/30.

² Vidi dok. br. 56 i 113.

³ Vidi dok. br. 56.

⁴ Redakcija ne raspolaže dokumentom.

⁵ Andrija Božanić

⁶ Pepo Polak

⁷ Pavle Pap

⁸ Kovačević

tavu Dalmatinsku Zagoru, zatim napasti na primorje: Split, Šibenik i Omiš. Na osnovu pisma C. K. i obrazlaganja drugova Silje i Mirka P. K. je stekao mišljenje, da stvarno treba čitavu stvar najhitnije izvesti i prihvatio predlog drugova Silje i Mirka, koji nije bio realan, tj. da sa odredi formiraju i krenu kroz 4 dana. U planu je bilo da se formiraju odredi iz Vodica, Zatona, Šibenika, Trogira, Kaštela, Solina, Splita, Sinja i Primoštena. Odredi su ukupno trebali da obuhvate 450—500 partizana.

P. K. smatra potrebnim da se ovo navede ne zato da odbije odgovornost od sebe za krupne greške koje je počinio i za neuspjeh akcije s razvijanjem partizanskog pokreta u Dalmaciji u augustu mjesecu. Mi se osjećamo odgovornim pred našim rukovodstvom i pred radničkom klasom za neuspješan ishod ove akcije u rezultatu kojim smo izgubili 40⁹(?) najboljih drugova u Dalmaciji, a da nismo neprijatelju zadali znatnije udarce ni gubitke. Mi smo naveli ovo da drugovi znadu kako je stvar tekla, da imadu u vidu činjenice koje su bile značajne za našu odluku, da se saglasimo sa predlogom drugova Silje i Mirka da se odredi organizuju i krenu za tako kratko vrijeme, za koje se nijesu mogle da izvrše ni najglavnije stvari glede pripreme i odašiljanja partizanskih odreda. Za donošenje te odluke još smo se rukovodili jednom činjenicom, a to je, da se partizanski pokret tih dana rasplamsao u Lici i Bosni. Drvar se nalazi u rukama partizana. U Split su stizale vijesti o tom, da je Knin opkoljen od partizana i da su ga ustaše napustile. Ovakva situacija je zaista iziskivala brze i hitne korake s naše strane, koje smo mi i poduzeli, ali smo izgubili iz vida, da nismo pripremili politički teren i uslove za partizane i da nismo u stanju da izvršimo osnovne organizacione pripreme za tako kratko vrijeme.

Politički teren nije bio pripremljen npr. u Sinjskoj općini, na čijoj upravi su se nalazili naši drugovi od februara mjeseca. Seljaci iz sela Sinjske općine nisu bili neprijateljski raspoloženi ni prema Komunističkoj partiji ni borbi koju ona predvodi za slobodu i nezavisnost hrvatskog naroda. Stvar je u tome da su seljaci Sinjske krajine nasjeli ustašama i popovima, koji su im prikazivali da su partizani srpski četnici, koji su omrznuti prea narodom još iz vremena velikosrpskih diktatorskih režima. P. K. nije uvidio opasnost toga i nije preduzeo mjere da suzbije popovsku propagandu i da napravi od seljaka prijatelje, pomagače i učesnike partizanskih odreda. P. K. nije dao potrebna uputstva Sinjskoj i drugim organizacijama odnosno karaktera i zadataka partizanskih odreda. P. K. nije proveo u dovoljnoj mjeri politički rad čak niti među drugovima, koji su bili određeni da podu u partizane.

Druga greška P. K. se zaključuje u tome što se nije pokazao samostalan u ocjeni općih prilika u Dalmaciji, a naročito u krajevima u kojima su imali da odredi razviju partizansku borbu. P. K. nije izučio uslove, mogućnosti i poteškoće za organiziranje i prebacivanje partizanskih odreda. P. K. je tako rekuć bez primjedbe prihvatio mišljenja i

⁸ Iz Splitskog NOP odreda poginulo je 6, podlegao ranama u ustaškom zatvoru u Sinju 1 i strijeljano 21 borac i rukovodilac, dok je 1 rodoljub strijeljan pod optužbom da ih je snabdijevao oružjem; iz Solinskog NOP odreda poginuo 1, strijeljana 2 borca; iz Šibenskog NOP odreda poginula su 2 a strijeljano je 8 boraca.

predloge drugova Silje i Mirka iako je P. K. najbolje mogao da pozna opće prilike u Dalmaciji i slanje partijske organizacije.

Naša samostalnost kao pokrajinskog rukovodstva nije u ovom slučaju došla do izražaja. Trebamo ovom prilikom, da otvoreno i jasno kažemo, da P. K. nije i u drugim slučajevima, a pri rješavanju pojedinih važnih pitanja, pokazao samostalnost i odlučnost da iznese i brani svoje stanovište pred drugovima koje nam je partijsko rukovodstvo slalo da nam pomognu u rukovođenju partijskom organizacijom i pokretom u Dalmaciji. Ova nesamostalnost i neodlučnost drugova iz P. K. je ponekad dovodila do nepravilnih odluka.

Slijedeća greška P. K. sastoji se u tome, što je lakomisleno donio odluku da se kroz 4 dana formiraju i krenu partizanski odredi sa ukupno 400—500 partizana iz desetak mjesta pokrajine. P. K. nije shvatio da je pri danim uslovima nemoguće za tako kratak rok formirati i politički pripremiti odrede, — pripremiti oružje, odjeću, sanitetski materijal i druga potrebna sredstva. Zatim odabrati komandire, političke komesare odreda i vodnike, vodiče za 6 odreda koji su imali da krenu raznim putevima i kroz razna sela; zatim je trebalo organizirati veze itd. Čitav ovaj pripremni rad mi nismo imali pred očima pri donošenju odluke i u tome je po našem mišljenju najviše došla do izražaja naša lakomislenost. Uslijed organizacionih grešaka i propusta npr. prvu večer odlaska Splitskog odreda izgubio se jedan od 3 voda; uslijed slabog podbora¹⁰ komandira i polit, komesara Solinski odred se najprije razdvojio, a poslije povratio natrag. Slaba organizaciona priprema je bila od velikog značaja za neuspješno prebacivanje odreda na mjesto odredišta.

Na koncu P. K. je učinio grešku što je čitavu stvar na organizaciji odreda, naročito Splitskog, prepustio drugu Brunu,¹¹ organizacionom sekretaru pokrajinskog rukovodstva. Prema riječima druga Bruna on je smatrao da ta stvar pripada njemu, kao organizacionom sekretaru. Ti, ni ma kakvi drugi razlozi, koje bi mi naveli, nisu opravdani. P. K. smatra da je pitanje partizanskih odreda bila prva, najvažnija i najodgovornija zadaća u to vrijeme, da je trebalo, da se svi članovi rukovodstva po mogućnosti što više angažuju i učestvuju u organizaciji i pripremi odreda.

Sto se tiče plana po kojem su odredi iz primorskih mjesta imali da krenu u Kninski, Sinjski, Vrlički, Livanjski i Benkovački kraj i da tamo počnu s osvajanjem sela, a ne u krajevima i selima primorja, P. K. je vodio računa o slijedećem:

1) Vojne snage okupatorske vojske bile su smještene uglavnom u primorskim mjestima. U Livnu, Kninu, Sinju, Vrlici ili ih nije bilo ili su tek u manjem broju stizale.

2) općine Sinjska, Livanjska, Vrlička, Kninska dobrim dijelom su napučene srpskim življem nad kojim su ustaške bande vršile pokolje i provodile divljački teror, tako da je srpski elemenat bio spreman na borbu protiv ustaša u odbrani svojih života.

¹⁰ vjerojatno treba: dogovora

¹¹ Ivan Amulić

3) Ustaše koje su u tim krajevima bile »na vlasti« nisu imali oslonca u narodu ni oružane snage da se održe na vlasti.

4) Ovi kotari graniče sa Likom i Bosnom, gdje se je već partizanski pokret bio razvio i uslijed toga smo smatrali da je uputno započeti akciju u kotarima koji graniče sa onim krajevima koji se već nalaze u rukama partizana.

5) Na koncu je i teren za razvijanje partizanskih borbi podesniji u ovim, nego u primorskim mjestima.

Naše je mišljenje što se tiče loga gdje da započnu odredi partizansku borbu, da je taj plan bio pravilan. Isto tako smatramo, da su bili pravilno određeni putevi i sela kojima su imali odredi da produ. Spremniji smo ako je nužno, da izložimo i ovu stvar detaljnije.

Iz iskustva s partizanskim odredima P. K. će izvući pouke za budući rad i spreman je da primi svaku odluku donesenu od C. K. po ovom pitanju.

P. K. za Dalmaciju 30-X-1943. god.

BROJ 97

IZJAVA ORGANIZACIONOG SEKRETARA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD 31. LISTOPADA 1941. CENTRALNOM KOMITETU O SVOJOJ ODGOVORNOSTI ZA NEUSPJEH SPLITSKOG I SOLINSKOG PARTIZANSKOG ODREDA¹

Izjava Bruna.²

Po dolasku druga Silje³ i Mirka⁴ i pisma C. K. K. P. H. za formiranje partizanskog pokreta u Dalmaciji trebalo je izvršiti reorganizaciju tek formiranih borbenih odreda u Splitu, Solinu i Kaštelima, u odrede partizanske kojima su bili namijenjeni drugi zadaci i na drugom terenu. Te organizacije prihvatio sam se bez ikakve formalne odluke P. K.⁵ To sam smatrao da spada u dužnost organizacionog sekretara. Tu organizaciju trebalo je sprovesti od četvrtka 7/8. od 7 sati na večer do nedjelje 10/8. do 9 sati navečer, kad je odred trebao poći po utvrđenom planu. U sva tri odreda⁶ bilo je oko 180 ljudi koji su kroz to vrijeme trebali biti opremljeni sa cijelom spremom i opskrbljeni hranom za 2 dana.

¹ Prijepis dokumenta (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP—5/30.

² Ivo Amulić, organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

³ Pap Pavle, član CK KPJ.

⁴ Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH.

⁵ Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

⁶ Odnosi se na Splitski, Solinski i Kaštelansko-trogirski NOP odred.

Reorganizaciju Splitskog odreda počeo sam vršiti preko druga Đorde Kurira (komandir — poginuo).⁷ Splitski prvobitni borbeni odred sastojao se od 7 desetina po 7—8 ljudi, koji je brojio oko 55 ljudi. U četvrtak naveče poslije sjednice P. K. sreo sam druga Kurira i saopćio mu novu odluku o zadacima odreda i njegovu reorganizaciju, za nove zadatke i na drugom terenu. Obrazložio sam mu što i kako ima da učini prema novim direktivama. Sutradan u petak našli smo se skupa ja i drugovi Mirko i Đorde. Drug Mirko opširno je obrazložio drugu Đordi organizacionu strukturu odreda i zadatke koji se postavljaju od strane partije pred odred. Istovremeno na predlog druga Đorde odredili smo komandire vodova. Pred grupaciju desetina u vodove vršio je sam drug Đordeuz pomoć jednog druga iz P. K. SKOJ-a.⁸ Ja lično nisam prisustvovao ni jednom od tih sastanaka tako uopće nisam ni poznavao sve ljude osim manjeg broja partijaca. Ljudi u odred vrbovani su preko partijskih jedinica po direktivi M. K. a i pojedinci (partijci) dovodili su po nekoga. Izvještaj o sastanku odreda dao mi je drug Đorde u subotu i svoje mišljenje o pojedinim ljudima. Ja nisam imao nikakove naročite primjedbe da stavim. Drug Đorde mi je predložio da se u odred prime 3 lica (18. 19. 20. označeni u istražnom materijalu Splitskog odreda),⁹ koji su imali veze sa poznatom trockistkinjom Drinom Delić,¹⁰ pošto da su oni izjavili da nisu znali tko je Drina, a da su spremni poći u partizane. Drug Đorde rekao mi je da je mišljenja da ih se primi i tako da će provjeriti da li su iskreni, a ukoliko tamo počmu nešto vrdati da neće dugo. Ja sam se složio da ih prime i bili su primljeni.

Za vrijeme organizacije Splitskog odreda, povezao sam se i sa drugovima Solinskog i Kaštelanskog odreda i dao im istu direktivu za reorganizaciju odreda. Kako sa Splitskim tako i sa ova druga dva imao sam redovne dnevne veze i davao potrebna uputstva. Uz to sam vršio i svoju redovnu dužnost u Partiji. Oko spremanja odlaska odreda pomagao je i drug Majki¹¹ član P. K., ali samo po liniji opreme, robom, hranom i alatom.

Već u subotu bilo mi je jasno da će biti nemoguće da se odredi upute u nedjelju večer. O tome sam obavijestio druga Mirka i predložio da se odlazak odgodi za ponedjeljak. Mirko se saglasio, a zatim sam obavijestio i druga Jonića¹² pak naknadno sve članove P. K. Sa odgovorom su se složili.

Prije nego što smo izmjenili plan o odlasku održali smo sastanak sa drugom M.¹³ koji je došao sa terena iz Sinja. Na ovom sastanku bio je prisutan Šilja, Mirko, Majki, imenovani komandir M.¹⁴ i ja. Zaključili smo da M. i M.¹⁵ odmah otputuju u Sinj i da počmu sa akcijama u po-

⁷ Komandir Splitskog NOP odreda.

* Ante Jonić

⁹ Subota Veljko, Jukić Ivo i Vukadin Nenad (vidi dok. br. SRI).

¹⁰ Drina Delić s još nekolicinom u Splitu smatrani su u ono vrijeme trockistima. što je prestrogo uzeto. Delićka je, kao i ostali od prvih dana NOB-e radila za nju i našla se u partizanskim redovima.

¹¹ Andrija Božanić

¹³ Ante Jonić, sekretar Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju.

¹⁴ Stipe Marković, predviđen za komesara Slnjskog NOP odreda.

¹⁵ Paško Mrduljaš, predviđen za komandira Slnjskog NOP odreda.

¹⁶ Marković i Mrduljaš

nedjeljak na cesli Sinj—Livno i Sinj—Knin, na ustaše i Talijane, tako da se njihova pažnja odvuče na drugu stranu da bi mogli proći neza-
paženi Splitski odred. Ja sam kazao ovoj dvojici drugova da ćemo im
poslati kao pomoć još neke drugove Sinjane koji rade u Splitu. Tako je
bilo i poslano oko 8 ljudi, među kojima 3 partijca. Na ovome sastanku
drug koji je došao iz Sinja¹⁶ ukazivao da će tako brzo biti nemoguće
početi sa akcijama. Drug Silja i Mirko su forsirali i ja sam ih o tome
podupirao. Na koncu se je drug složio i pokazao se je spremnim.

Ove mjere koje sam poduzeo sam i sa drugovima Siljom i Mirkom
bili su izloženi na sjednici P. K. u nedjelju 10. VIII u prisustvu druga
Mirka i prihvaćeni.

Splitski i Solinski odred pošao je u ponedjeljak¹⁷ večer i trebali su
se po ugovorenom planu sastati u Dicmu u utorak ujutro u nekoj šumi
u blizini Krušvara. Odred je trebao preći put od Splita do Jabuke za
dvije noći u dvije etape.

Veza između odreda i P. K. bila je ugovorena sa drugom Mirkom
i nitko drugi nije znao iz odreda. Organizacija puta bila je organizirana
na slijedeći način: Vodič odreda od Splita do Kučina (splitsko polje do
Mosora) trebao je biti sam Đorđe komandir, koji je dobro poznao
ovaj teren. Međutim, oružje se je nalazilo na dva mjesta. Na prvom
mjestu naoružao se je prvi vod, a druga dva voda skrenuli su malo u
stranu sa puta da prime oružje. Đorđe je dao naređenje da prvi vod
krene i odredio mu je mjesto i pravac do kojeg ima da dođe, gdje će se
spojiti sa drugim i trećim vodom. U samome vodu tražio je vodiča puta
i mnogi su se drugovi izjasnili da ne znaju. Tada se je javio jedan za
kojeg se je kasnije ustanovilo da nije poznao put i koji je iste noći
dezertirao. Ovaj ih je odveo u suprotnom pravcu tako da nisu stigli na
određeno mjesto i tako su već izgubili prvu noć. Druga dva voda, koje
je vodio sam Đorđe stigli su na određeno mjesto, čekali 2 sata i krenuli
dalje, kad nisu mogli naći prvi vod. Sa Đorđom bio je i Mirko. Sutra-
dan ujutro došla su dva druga iz prvog voda i obavjestili da su se iz-
gubili. Isto je i Mirko poslao kurira i pismo u kojem je saopštio da je
izgubljen prvi vod i da ga šaljemo odmah za njima. Ja sam drugovima
iz prvog vođa rekao da nema vodiča koji bi ih mogao provesti, već sam
im dao specijalnu kartu i busulu i na karti označio mjesto kroz koje
imaju proći, pak da će ih sigurno stići pošto da oni nisu mogli nikako
preći Mosor prije zore tj. da su otprilike isood njih 2 sata. Upozorio
sam da će i Mirko o njima voditi računa. Sutradan u srijedu stigli su
opet 2 druga iz prvog voda i kazali da oni nisu htjeli poći pomoću karts
i busule i tražili vodiča. Ja sam im vodiča dao, ali ni ovaj nije znao put
preko Mosora nego samo do podnožja Mosora. Treći dan tj. u četvrtak
došli su ponovo i javili da oni nisu htjeli putovati ni sa ovim vodičima
kad ne pozna put skroz. Napokon drug Maksim¹⁸ član M. K. Splita na-
šao je jednog planinara koji je poznao teren, ali u petak prvi vod je

¹⁶ Stioe Marković

¹⁷ Vidi dok. br. 20.

¹⁸ Roko Peračić

bio obavješten od seljaka iz Kučina i Mravinaca da je cijeli Mosor blokiran od Talijana i da se neće moći probiti. Tada se je u petak cijeli vod povratio u Split.

Ova dva druga voda od Kučina preko Mosora proveo je jedan drug iz Solinskog odreda,¹⁹ koji je zato bio priključen Splitskom odredom. Od Mosora do Krušvara uzeo sam jednog druga željezničara²⁰ koji je rodom iz Dicma susjednog mjesta Krušvara i dao mu dužnost da se stavi Mirku na raspoloženje za povezati se sa Solinskim odredom i odredom u Krušvaru. On je izjavljivao, da je već više godina bio odsutan pa da nepozna dobro teren, ali je ipak otišao sa voljom. Splitski i Solinski odred trebao se spojiti u Krušvaru kod Dicma, a oba skupa sa odredom u Krušvaru koji je bio formiran u prisutnosti druga Majka par dana prije r,a čelu sa M. D.²¹ Ovome je bilo poručeno preko drugova M. i M.²² koji su pošli u Sinj da sačekaju Splitske odrede u Krušvaru, povežu svoj odred sa njima, opskrbi ih sa vodom i hranom i sprovede do Košuta. Kako Splitski odredi nisu stigli u Krušvar u ponedjeljak u jutro kako mu je bilo javljeno M. K. napustio je svoj odred i javio se u Splitu u srijedi.'. Izjavio je da su ga gori tražili žandari i da je morao pobjeći, ali da se Splitski odredi nisu javili na njega u ponedjeljak.

Od Košuta do Jabuke odrede je trebao sprovesti J. M.²³ kojeg sam ja poslao u subotu u Košute (njegovo rodno mjesto), da organizira naše pristaše spremne za borbu u odred, da sačeka dok ne stigne Splitski odred i kad se sa njima nađe da pripoji svoj odred Splitskom, povede ga preko rijeke Cetine i poveže ga sa odredom O. B.²⁴ u Jabuku otkuda je trebala početi akcija. Ovaj zadatak primio je drug sa oduševljenjem i smjesta otišao u svoje selo. Kasnije smo saznali da je Splitski II. i III. vod stradao baš negdje kod Košuta, a J. M.²⁵ nije bilo vidjeti ni tada ni poslije pak ni danas. On je bio ranije aktivista sinjske organizacije. Posljednje vrijeme nije bio uveden u rad partije u Splitu pošto je trebalo njegovu stvar pročistiti zbog lošeg držanja na policiji 1936. godine. Smatralo ga se partijcem.

Kada ovo ovako obrazlažem ne mislim da prikažem organizaciju puta i veze idealnom ili da izbjegnem odgovornost za svoje greške, već da omogućim partijskom rukovodstvu da dobije bolji uvid u organizaciju cijele stvari, i uoči bolje same moje greške koje sam dopustio pri izvršavanju ovog zadatka.

Imajući danas pred očima sliku toka cijele stvari, smatram da se moje greške sastoje u slijedećem:

1) Nisam sam kao što nije ni P. K. u cijelini uvidio činjenicu da je kratko vrijeme za organizaciju i odlazak odreda i da kroz to vrijeme od 3—4 dana neće biti moguće pravilno i temeljito organizirati cijelu stvar.

¹⁹ Drago Marković
²⁰ Nikola Vučković iz Dugopolja, a ne iz Dicma.
²¹ Marijan Despotović
²² Marković i Mrduljaš
²³ Jozo Masleša
²⁴ Odred Buljana Vice
²⁵ Jozo Masleša

2) Što sam pogrešno shvatio da organizacija partizanskih odreda spada u dužnost organizacionog sekretara. Partizani su organizacija koja ima vojni karakter i vojne zadatke i za njihovu organizaciju trebao je P. K. da odredi druga koji će rukovoditi tim radom pod kontrolom i us pomoć cijelog P. K.

3) Kada sam i uzeo na sebe ovaj zadatak, nisam shvatio koliko je glomazna ova stvar, da je ja sam neću moći u redu svladati bez više pomoći P. K. uz redovno vršenje drugih partijskih dužnosti.

4) Što sam lakomisleno shvatio da će se za dan moći podignuti ustanak u Sinjskoj krajini i tako uz Šilju i Mirka forsirao da Sinjski odredi²⁶ počmu sa akcijama u ponedjeljak 11/8, a koje je u stvari trebalo organizirati nekoliko dana.

5) Što sam propustio da podbor ljudi u odred vrše same jedinice i pojedini drugovi i tako omogućio da u odred uđu nepoželjni ljudi povezani sa trockističkim elementima, kao i to što sam propustio da cijelu stvar oko reorganizacije sprovede drug Đorđe, a da ja nisam prisustvovao ni jednom sastanku sa partizanima, da bi im izložio cilj i zadatke partizana i njihovu političku ulogu, pošto se pokazalo, da ljudi u odred nisu bili politički pripremljeni.

6) Što se nisam ja ili bar neko ispod P. K. pojavio ispred ljudi na odlasku i održao bar par isprućajnih riječi da ljudi vide da Partija x partijsko rukovodstvo vode o njima računa, brigu i da šalje kao odred avangarde u početnu nacionalnu-oslobodilačku borbu protiv tuđina i njegovih plaćenika, tako da bi se podizao moral kod ljudi.

8) Što nisam dobio sva četiri vodiča u Split, i održao sastanak sa njima, Mirkom, komandiro²⁷ i političkim komesarom²⁸ i točno uglavili veze, mjesta sastajanja i slično.

9) Što se nisam interesirao da pronađem ljude u Splitu koji bi mogli poslužiti kao vodiči do određenog cilja.

Vjerujem da će partijsko rukovodstvo uvidjeti i druge greške koje sam dopustio, za koje će sa pravom da me pozove na odgovornost i izreče svoj sud. Priznajem da sam griješio i griješke pravio, ali ne svjesno ni zlonamjerno, već nesvjesno, a ponekad i lakomisleno, što uvidam danas, od kojih je mogao da stradava partijski rad.

Bruno²⁹

²⁶ Sinjski odred
²⁷ Paško Mrduljaš
²⁸ Stipe Marković
²⁹ Ivo Amulić

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
KONCEM LISTOPADA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O IZVRŠENIM AKCIJAMA I NEPRIJATELJSKIM REPRESALIJAMA¹**

AKCIJE IZVEDENE POSLIJE ZADNJEG IZVJEŠTAJA

Zadnji put javljena je neprovjerena vijest da je između Sinja i Vrlike napadnut kamion sa ustašama; sada je to provjereno i potvrđeno zvanično da ima 15 mrtvih i 17 ranjenih; to je izveo partizanski odred u okolini Sinja.² Oni imaju vezu sa bosanskim odredima.

9—X bačena bomba na auto u kome se nalazio domaći fašista Krstulović i još jedan; obojica su ranjena, auto je oštećen.³

11—X bačene dvije bombe na burad sa benzinom u Splitu, ali nije načinjena nikakva šteta.⁴

15—X na brodogradilištu u Splitu rnetnut eksploziv u ložište kotla broda »Orao«, razbijen je kotao i brod je sjeo na dno. Taj brod trebao je nakon sitne popravke da prati neki konvoj.

17—X u Šibeniku je ubijen vođa mjesne fašističke organizacije.⁵

18—X u Splitu otrovano vino koje su trebali piti talijanski oficiri; ali pošto ?u dva vojnika ranije popili tog vina i odmah pali, te preneseni u bolnicu, ne zna se dali su mrtvi, jasno — oficiri nisu otrovani jer su vojnici prije njih bili žrtve.

19—X bačene dvije bombe u Splitu na grupu Talijana, 4 ranjena, nastala opšta trka i pucnjava u Splitu čitavu noć (vidi detalje o toj akciji u pismu).⁶

20—X bačene 4 bombe na više mjesta u Splitu, broj mrtvih i ranjenih ne zna se tačno pošto Talijani kriju svoje žrtve. Računa se 10 mrtvih i preko 20 ranjenih.⁷

21—X bačene dvije bombe na barake gdje su talijanski vojnici stanovali, žrtava nema, ali talijanski vojnici su pobjegli u najbliže kuće i nisu do ujutro izlazili od straha van.

16—X spaljene u Splitu barake sa talijanskom spremom.

* Original (rukopis, crnilom, bez datuma i potpisa) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP—4/27.

² Vidi dok. br. 77, 81, 98, 412 i 415.

³ Vidi dok. br. 81, 294 i 295.

⁴ U Splitu su 13. listopada članovi Partije bacili dvije bombe na skladište municije 22. auto-odreda divizije »Caciatori delle Alpi«, koje se nalazio blizu bivšeg Sokolskog vježbališta. Uništeno je 480 litara ulja za motore. Istog dana članovi udarnih grupa bacili su nekoliko bombi na kantonman 3. vatrogasnog bataljona na sportskom igralištu »Hajduka«, ali bez posljedica.

⁵ Vidi dok. br. 85, 293 i 295.

⁶ i ⁷ Vidi dok. br. 89, 91, 95, 98, 99, 111, 112, 302 i 303.

Reakcije sa strane Talijana na akcije

U Trogiru strijeljano 12 Splitskih simpatizera, 7 osuđeno na smrt u bjegstvu, 15 na robiju, ukupna robija 179 godina.⁸ Ovi su simpatizeri ranije uhapšeni na denuncijaciju, a kod nekih je nađen i »Izvještaj«, oni su se dobro držali prilikom strijeljanja.

U Šibeniku strijeljano-----, osuđeno na robiju----- od----- do----- godina;⁹ i oni su se dobro držali na strijeljanju.¹⁰

15—X u Splitskom brodogradilištu uhapšeno 150 radnika radi ošteti broda »Orao«, neki su već pušteni iz zatvora, a ima ih još dosta u zatvoru.

Poslije bačenih bombi u nedjelju i ponedjeljak, prilikom blokade pojedinih ulica, kod premetačine, bilo je tučenja stanovnika i maltretiranja sa strane Talijana.

21—X u Splitu ograničeno kretanje do 6 sati naveče od 6 sati ujutru, građanstvo jako negoduje.

22—X raspisane u Splitu nagrade od 10.000 do 50.000 lira ko pokaže gdje se sklanjaju ili kaže one koji uznemiruju građanstvo i ruše red i mir.

⁸ Vidi dok. br. 298, 299 i 300.

⁹ Vidi dok. br. 296, 297 i 300.

¹⁰ Vidi napomenu 36 uz dok. br. 91.

BROJ 99

IZVJEŠTAJ PARTIJSKE ORGANIZACIJE U KOMI2I KONCEM LISTO-
PADA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU
O FINACIJSKOM STANJU U ORGANIZACIJI¹

PREGLED FINACIJSKOG STANJA PARTIJE od 11/8 do 25. 10/41. god.

Izveštaj same Komiže

Dan i mj. Predmet	Primitak	Izdatak
11— 8 Primij. starog računa	73	
15— 8 Piimlj. od Pokr. K	300	
20— 8 Primlj. za članarinu	66	
17— 9 Utrošeno za putovanje		60
17— 9 Utrošeno za akumulator		100
22— 9 Utrošeno za motor		30
29— 9 Primlj. za članarinu	140	
30— 9 Potroš. za akumulator i put		405
8—10 Posuđeno u NP	G00	
9—10 Izdano za put i materijal		459
12—10 Primlj. za materijal P.	83	
13—10 Primlj. za članarinu	29	
15—10 Primlj. za materijal iz V.	112	
17—10 Primlj. za materijal iz B.	73	
18—10 Primljeno za materijal iz O.	23	
18—10 Izdano za materijal KOM.		158
19—10 Izdano za sredstva za sab.		54
22—10 Izdano za putovanje		96
23—10 Izdano za legitimaciju		8
23—10 Primlj. za članarinu	30	
UKUPNO:	1529	1370
M. K. Ostatak		159 lit.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije, — Split, KP—21/23.

BROJ 100

IZVJEŠTAJ OKRUŽNOG KOMITETA KPH BRAC IZ LISTOPADA 1941.
POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O BROJNOM
STANJU I RADU PARTIJSKE ORGANIZACIJE NA BRACU¹

Organizacija

1) Selca	3 0	Broj članova nije mjerilo jačine i uticaja naše Partije. SKOJ nije svuda oformljen. U svim osnovnim organizacijama postoje aktivni od 15—20 omladinaca. Sada se i SKOJ forsira u tom pravcu. Omladina je naša, ali pitanje organizacije je stvar dugog i teškog rada.
2) Pučišća . . .	20 .	
3) Bol	2 2.	
4) Gornji Humac	5 .	
5) Murvica . . .	5 .	
6) Praznica . . .	5 .	
7) Sutivan . . .	10 .	
8) Nerežišća . .	22	
9) Milna	6 „	
10) Donji Humac	3 .	
11) Dračevića . .	3 uporište	
12) Škrip	3 -	
13) Supetar . . .	2 .	

Napomena: Pod 1), 2), 3), 7), 8), 9) su osnovne part. organizacije. U pod 4), 5), 6), Bol je nedavno proveo organizaciju. Sutivan je u pod 10) proveo organizaciju, a pod 13) postavio uporište pa kada se provjere ti drugovi pristupit će se osnivanju organizacije. Nerežišće je postavilo uporište pod 11) i 12).

Brač je podijeljen na dva reiona: tzv. Istočni i Zapadni rejon. Osnovne organizacije Istočnog reiona nalaze se pod 1), 2) i 3) a Zapadnog r. u pod 7), 8) i 9). Vodstvo Istočnog je Bol, a Zapadnog je Sutivan, koji ujedno održava vezu sa Splitom pa preko utvrđenih stalnih veza sa svim partijskim organizacijama i drugim uporištima. Sutivan saobraća neposredno sa svima na području svog — Zapadnog reiona — te sa vodstvom Istočnog reiona — Bolom, a ovaj dalje sa svojim.

Oblici sastanaka: 1) sastanci predstavnika unutar reiona; 2) uži sastanci predstavnika oba reiona te 3) širi sastanci (plenum) predstavnika organizacija oba reiona.

Ranije je bio izabran Okružni komitet iz predstavnika raznih mjesnih organizacija, ali radi tehničkih poteškoća (velike udaljenosti pojedinih mjesta) nije praktički dolazilo do izražaja već se je radilo po reionima odnosno u užim i širim plenumima oba reiona.

Usljed toga usvojeno je naše mišljenje, da funkciju Okružnog komiteta vrši Mjesni komitet mjesta Bola. Drugovi u Bolu su voljni da preuzmu ovu funkciju, ali izražavaju želju i potrebu za našom pomoći u

¹ Original (rukopis, olovkom, latinicom, bez datuma i potpisa) u Institutu za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, KP—24/26.

pitanju inicijative (u podnošenju naših predloga). Naravno mi smo spremni da ih pomognemo u ovom smislu. Najveća je neznost za Bol ta, što ćemo mi (Sutivan) ipak morati održavati vezu sa Splitom, jer je nama to do sada najbolje uspjelo. Mi smo naročitu ulogu odigrali u pogledu Izvještaja, literature i svih drugih hitnih uputa iz Splita.

Molimo za vaše **mišljenje!**

Prodire se ili putem »Našeg Izvještaja« ili Narodne pomoći. Tako smo zadnja dva dana dobili Narodnu pomoć iz još 3 mjesta (2 sitna, a 1 relativno veći): Mirce i Ložišće (spadaju Sutivanu) te Obršje (spada Nerežišću). Pitanje vojske još jače afirmirati!

Po mjestima od najboljih »bjegunaca« formiraju se partizanski odredi. Na čelu mjesnog odreda stoji **vođa** odreda iz redova partizana bjegunaca, a uz njega **komesar**, koga odreda -mjesno partijsko rukovodstvo — iz redova partijaca.

Na čelu svih odreda stoji vođa odreda Bola — komandir Braća te tamošnji **komesar. (Vrhovni komesar).**

Komesar je veza između Partije i odreda.

BROJ 101

IZVJEŠTAJ JEDNOG RUKOVODIOCA NOP-a IZ KNINA U LISTOPADU 1941. O SITUACIJI U KNINSKOJ KRAJINI¹

Druže,² posljednje pismo smatram, a ne nikakav izvještaj, stvarno je bio konfuzan. To je zbog toga što je napisan u posljednji čas pred samim odlaskom za koji ja uopće nisam znao. Vidim da se ti više uznemiruješ nego ja ovamo kad čuješ kojekakve stvari kad izađu drukčije nego mi mislimo.

O Bosni i tamošnjim partizanima, te o novom taktiziranju pričaće ti donosioc, mnogo opširnije, bolje nego što i ja sam znam. Ja znam samo to da su partizani napustili Drvar³ zapalivši prije toga celulozu, skladište drva, centralu i Šipadovu direkciju i povukli se u šumu. Bili su naši vatrogasci gori. Talijani su sada u Drvaru. O našem seljaštvu, naročito srpskom, svi su oni borbeni, tobož svi su za borbu kad im se pride, ali su pod uticajem srpske gospode koja kaže da još nije momenat. Mislim kad bi došla ona dva naša Srbina, mogli bi sa još nekima stvoriti štab, povezati se sa Bosnom, iz Knina na Prominu sa Drnišom itd. Imamo ljude. Znam da će u početku vrlo slabo, ali malo po malo sve bi bolje išlo. Mislim da ćeš se uvjeriti u moj iskaz da Hrvati ne mogu ništa, ma

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP—24/19.

² Redakcija nije utvrdila kome je pismo upućeno.

³ Partizani su napustili Drvar 25. rujna i u grad su ušle talijanske jedinice.

ni malo uticati na Srbe. Sa Duškom⁴ i Brankom⁵ moglo bi se nešto početi. I o tome će ti pričati donosioc. Sto se tiče Mokrog Polja, ono je dobro, zahvaljujući Ognjenu, a znaj kad bi ona dva došla da bi u svakom selu imali možda i po više Ognjena i mogli bi ih pokrenuti, ne bi mase, već malo po malo, po nekoliko ljudi iz svakog sela, čak i iz hrvatskih. Oni u Mokrom Polju su sa onih 2000 lira kupili 5 pušaka, jedan mitraljez sa tri sanduka municije. Oboružani su tako dobro da je čak i Ognjen II zadovoljan. Sto se tiče našeg oružja, prenjeta su dva mitraljeza, ali bolje da ih nismo tim ljudima dali. Nastojimo ih na bilo koji način povratiti. Biloga⁶ ovamo uopće nema, a mislim da niti namjerava doći. Sto se tiče Narodne Pomoći u ovom momentu je teško uspjeti. Kad bi bilo nešto našeg svijeta u šumi, iz samog Knina i iz sela, to bi uspjelo i preko samih seljaka. Kod nekih bi uspjeli pritiskom, a neki bi nam i dragovoljno dali pomoć i u novcu i hrani, odjeći itd. Sto se tiče stana tražili smo prije, a tražimo i sada ja i Zvo, ali teško da nađemo. Mislim da je beskorisno da dolazi, jer će opet naći iste ljude sa još dva tri Srbina i više ništa. Bili će utjecati i podučiti nas u Kninu, ali neće biti čovjek od terena, jer ga ne poznaju seljaci. Kad ih se podigne trebaće nam pojačanje. Sto će on da dolazi kad mogu i morali bi doći ljudi iz našeg kraja koje seljaci poznaju i mogu da imaju povjerenja u njih. Postolar⁷ i Drvodjelac⁸ su u vojsci, premda si rekao da apstiniraju, da li je to tako moguće u ovom momentu i gdje bi se oni mogli skloniti, kad mi nemamo zaleđa, šumu oko Knina, ne mislim na Bosnu. Ja [...] Knina mislim danas, kojim [...] ¹⁰ mi je od Srba kojima smo uznemirili miran život u novo oslobođenoj okupatorskoj zemlji. Ako uzmognem naću Duška¹¹ u Sib.¹² i objasniti mu, zatim u Zoru¹³ po Branka¹⁴ ali kako čujem on je prije nekoliko vremena slomio rebro ili su mu karabinjeri slomili ne znam što je. Ovdje sam sve uredio zbog dolaska otih ljudi.

O svemu će ti još više pričati donosioc, kako izgleda u Kninu, u Vrlici i ostalo. Reci onome iz Promine da i on dođe. Doći će ti i onaj učitelj oficir iz Drniša, tako mi je rekao, i on će ti pričati.

Zdravstvuj¹⁵

⁴ i ¹¹ Duško Damjanović, namještenik, isključen iz Partije, jer u kolovozu 1941. nije došao (iz Šibenika) na kninski teren. Damjanović se nije mogao da odazove pozivu zbog bolesti. On je već krajem 1941. došao na kninski teren, a sredinom 1943. ubijen je od četnika.

⁵ i ¹¹ Branko Tica, pravnik, napustio Knin krajem 1939. Iz Partije isključen zato što je odbio da dođe (iz Preka) u Stab gerilskog odreda u Drvaru.

⁶ Izvještaj Biloga vidi dok. br. 36.

⁷ Ratko Lovrić

⁸ Josip Svetina

⁹ i ¹⁰ Dokumentat oštećen, nečitak

¹² Šibenik

¹³ Zora Bečher-Nakić, bila kurir između Knina i Splita.

¹⁵ Redakcija nije utvrdila ime pošiljaoca ovog izvještaja.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. II OD 1. STUDENOG 1941,
O ODRŽANOJ KONFERENCIJI U RIJECI IZMEĐU PREDSTAVNIKA
TALIJANSKIH VLASTI I ČLANOVA TZV. SRPSKOG KOMITETA,
I O ODLAGANJU OTVARANJA HRVATSKIH ŠKOLA I OTPUŠTANJU
ČINOVNICA¹

Srpski Komitet pregovara o okupaciji Hrvatske

Pred nekoliko dana održana je na Rijeci jedna konferencija između predstavnika Talijanskih vlasti i članova Srpskog Komiteta Jevđevića,² Birčanina³ i drugih, te nekoliko generala koji su zarobljeni u Italiji.⁴ Predstavnicima vlasti pitali su ove samozvane »predstavnike« Srba, kako bi se držali u slučaju da Italija okupira Hrvatsku pa i kada bi došla radi toga u sukob sa Njemačkom. Ovi samozvanci su izjavili da bi u jednomu i drugomu slučaju pomagali talijanske vlasti, jer da one navodno štite Srbe.

Hrvatski i srpski narod u Hrvatskoj i Bosni nema ništa zajedničkog sa radom ovih narodnih izdajnika, koji mjesto jednih tlačitelja, hoće hrvatskom i srpskom narodu nametnuti druge, a mjesto hrvatskih ustaša neku vrstu srpskih ustaša. Hrvatski i srpski narod želi slobodu, oni će stvoriti jedinstveni front i iz svoje zemlje istjerati sve okupatore i uništiti sve izdajice, kako ustaše tako i samozvane srpske predstavnike Jevđevića i comp. Ništa neće moći spriječiti narod u njegovoj borbi za slobodu !

Fašistički okupatori ukidaju sve hrvatske škole⁵

Fašistički okupatori, videći da neće moći prisiliti niti hrvatske dake niti hrvatske profesore da se odreknu hrvatskog jezika i kulture, u strahu pred porastom narodne borbe, odlučili su da ukinu hrvatsku školu uopće. 29. o. mj. nisu srednje škole otvorene, kako je to bilo rečeno, nego je otvaranje odgođeno, navodno, na neodređeno vrijeme, s motivacijom da će se otvoriti kada prestanu »neredi«, tj. kada se hrvatski narod odrekne borbe za slobodu.⁶ Hrvatski narod se neće nikada odreći borbe

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Ratni zločinac Dobrosav Jevđević, četnički vojvoda, nakon sloma stare Jugoslavije pokušao je da iz Nikšića pobjegne avionom iz zemlje, ali kada mu to nije uspjelo, počeo je surađivati s talijanskim okupatorima. Pod talijanskim pokroviteljstvom, s vojvodom Birčaninom i kapetanom Radmilom Grdićem, organizira četnike u istočnoj Bosni, i jedan je od začetnika pokolja muslimanskog i katoličkog življa u tom kraju. Djelovao je i po Dalmaciji (vidi dok. br. 56 i 91).

³ Ilija Trifunović-Birčanin, četnički »vojvoda iz balkanskih ratova. Početkom listopada, s legalnom talijanskom propusnicom, stigao iz Nikšića u Split (vidi objašnjenje 17 uz dok. br. 77).

* Odnosi se na generale biv. jug. vojske, koje su Talijani zarobili u travanjskom ratu 1941.

⁶ Vidi dok. br. 354.

⁰ Školski inspektor za splitsku pokrajinu, u svom izvještaju, od 22. prosinca, o stanju u splitskim srednjim školama, gdje je bilo 1.207 učenika, izvjestio je da su

za hrvatsku povijest i kulturu. Sada su i najnesvjesniji Hrvati i Srbi spoznali da fašizam uništava kulturu, a napose da želi iskorijeniti hrvatsku i srpsku kulturu. Fašisti će otvoriti samo prvi i drugi razred pučke škole, gdje će biti nastavni jezik isključivo talijanski. Đaci, roditelji, Hrvati i Srbi, pristaše sviju stranaka! **Mi moramo** zajednički ustati protiv okupatora, koji uništavaju naš jezik i kulturu. Samo onda ćemo moći imati hrvatske škole, ako istjeramo okupatore. Roditelji, ne dopustite da vam potalijanče vašu djecu u pučkim školama! Svi u jedinstveni nar dnooslobodilački front za spas našega naroda, našeg jezika i kulture!

Masovno otpuštanje drž. činovnika

Fašisti nastavljaju sa čišćenjem drž. ureda od hrvatskih činovnika. Dok jedne povišicom od 30%, kod porasta skupoće od 300% žele privući na zdušniji rad, dotle druge otpuštaju da bi se riješili hrvatskih činovnika. Ovih dana su otpustili masu činovnika na direkciji pošta, direkciji pomorskog saobraćaja, na sudu, banovini, financijskoj direkciji itd. Najnovije je i otpuštanje profesora sa gimnazija, u vezi sa zatvaranjem svih srednjih škola. Svi otpušteni činovnici dobili su nalog da se iz Splita bez obzira dali su ovdje rođeni ili ne. Kako saznajemo iz činovničkih krugova, fašisti ne kane zadržati niti one činovnike koje su sada ostavili sa povišicom, nego će i njih protjerati i uvesti isključivo talijanske činovnike. Uzgred spominjemo, da činovnici sa svih 30% povišice ne dosižu niti 50% plaća, koje imaju talijanski činovnici u Splitu. O tome ćemo još donijeti naknadne podatke. Ovo je najbolji dokaz da fašisti izbacuju naše činovnike bez obzira, kako su se izjasnili.

Činovnici! Tražite istu plaću kao talijanski činovnici! Sabotirajte rad! Uništavajte spise! Dezorganizirajte administraciju! Vaše je mjesto u zajedničkoj borbi sa cijelim narodom protiv faš. okupatora. Ne budite oružje u rukama tuđina protiv vlastitog naroda!

Oružane akcije u Dalmaciji. — Produžujući sistematsku narodnu borbu protiv okupatora, narodni borci u Splitu bacili su u srijedu dvije bombe na skupine faš. milicije i karabinjera. Po dosada utvrđenim podacima stradala su 4 fašista.⁷

U Šibeniku su narodni borci bacili bombe na fašiste u sokolani, zatim na fašistički dom⁸ i druga mjesta.⁹

splitski učenici pod utjecajem «komunističke propagande», da ne priznaju »ni Domovinu, ni obitelj, ni vjeru« i da se najviše bave sportom i politikom. »Direktori škola smatraju da u školama postoje komunističke ćelije i da su neki učenici umiješani u teroristička djela. Njihov antitalijanski duh — izvještava inspektor — manifestirao se 25. DC 1941. povodom izdavanja svjedodžbi, kada su učenici zahtijevali svjedodžbe na hrvatskom jeziku. Učenici mrće slike kralja i Mussolinija i vrijeđaju talijanske zastave... Prilikom upisa u novu školsku godinu upisalo se 20 posto manje učenika, roditelji povlače učenike iz škole...« (Zbornik IHRPD, 3, Split 1975, str. 284).

⁷ Dana 28. listopada, u Vrhmanuškoj ulici, sada Tolstojeva ulica, član udarne grupe Nikola Subota bacio je bombu na patrolu talijanskih karabinjera i vojnika, a dva sata kasnije članovi udarne grupe Ante Buble i Veljko Neškovićin bacili su drugu bombu u Balkanskoj ulici, kod Higijenskog zavoda, na patrolu divizije »Cacciatori delle Alpi«, a treću kod ribarnice (vidi dok. br. 318).

⁸ Napad na zgradu Fascia bio je predviđen 24. listopada ali zbog povećane budnosti Talijana akcija nije izvedena.

⁹ Vidi dok. br. 103, objašnjenje pod 4 i dok. br. 319.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 112 OD 3. STUDENOG 1941,
O PARTIZANSKIM AKCIJAMA U DALMACIJI¹

Narod sve odlučnije ustaje u borbu protiv okupatora

25/X narodni borci iz Vodica i Prvić Luke napali su na grupe karabinjera i tal. vojnika i u borbi ubili 3 karabinjera, jednog vojnika i nekoliko ranili.² Od narodnih boraca nije nitko poginuo. Slijedećega dana poslali su krvavi okupatori u Vodice svoju razbojničku bandu, koja je stala daviti i paliti po selu. Palili su kuće, pljačkali hranu, pucali u bačve sa vinom i ubili 6 seljaka.³ Nakon toga pošli su u selo Srimu i tamo nastavili sa pljačkom i paležom. Faš. razbojnici su htjeli da od pogreba jednog poginulog fašiste u Vodicama načine u Šibeniku fašističku paradu. Izdan je prijeteći poziv da svo građanstvo mora učestvovati na sprovodu. Pored svega terora izveli su sa svim fašistima i ulizicama svega oko 200 ljudi. Narod je sa gnjušanjem odbio da učestvuje na paradi, ali su zato narodni borci iz Šibenika na zvjerstvo u Vodicama odgovorili napadom na 2 karabinjerske kasarne u Šibeniku.⁴ Oni su bacili mnoštvo bomba na kasarne i patrole, te ubili i ranili veći broj fašista. Tačan broj mrtvih i ranjenih se nezna, jer fašisti kriju. Ne znajući što da čine, fašisti su nakon okršaja počeli iz straha pucati iz protuavionskih topova. Fašistima nije uspjelo da uhvate ni jednoga od narodnih boraca, pa su bijesni poslali prijeki sud u Vodice. 29/X došao je u Vodice taj krvavi prijeki sud i osudio na smrt 16 seljaka, od kojih su 4 u bjegstvu, a 12 su odmah strijeljana, dok su mnogi osuđeni na tešku robiju, čak i od 30 godina.⁵ Hrvatski i srpski narod u Dalmaciji nastaviće, u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije, borbu sve dok i posljednji fašista ne bude protjeran iz naše zemlje. Narod neće zaplašiti nikakav teror, nikakva zvjerstva krvavih fašista, nego će ga naprotiv svaka kap prolivene krvi potstaknuti na još odlučniju i oštriju borbu.

Slava palim žrtvama ! Smrt fašizmu — sloboda narodu !

Sa našeg fronta

I poslije pada Drvara u ruke tal. okupatora, tuđin nije uspio da pokori okolna mjesta. Njegovoj vlasti suprotstavljaju se partizani skupa sa narodnom vlasti u čitavim krajevima. Još danas Talijani nemaju pod svojom kontrolom cijelu sjev. zap. polovinu Livanjskog polja sa okolnim

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Napad su izvršili partizani iz Prvić-Luke i Sepurine koji su boravili u rejonu Srima (vidi dok. br. 311 i 312).

³ i ⁵ Vidi dok. br. 313, 316 i 317.

⁴ Ovu akciju izvršila je 27. listopada udarna grupa Šibenik-Gorica na čelu sa Zikijem Bulatom. U akciji su pored njega učestvovali: Frane i N. kica Zenić, Ante Krott ja, Drago Lasić, Paško Slavica, Jozo Bumber, Ermano Maroti, Frane Belamarić, Sime Bego-Cimpre, Marko Berger i Emo Svoboda (vidi dok. br. 102, 103, 319, 320 i 337).

selima prema Cetini, Bos. Grahovu i Glamoču. U čitavom tom kraju vlad? zapravo dvovlašće, gdje narod sa svojim narodnooslobodilačkim vijećima

1 sa svojim partizanima ima još uvijek svu civilnu i vojnu vlast. Ali narod nema soli, a tal. vlast se ne ustručava da ga solju ucjenjuje. Tako, s vremena na vrijeme doveze tal. kamion iz Bos. Grahova u obližnja sela prema livanjskom polju malo soli i petroleja. Za kilo soli tal. oficir traži

2 kila žita, za litru petroleja 80 dinara, par kokošiju, ili nekoliko duzina jaja. No tal. vlast se ne zadovoljava samo ovom piličarskom pljačkom. Poslije soli eto ti kamiona sa tal. karabinjerima i ustaškim žandarima. »Hajdemo, kažu, narode da uspostavimo mir i vlast, jedan naš — dva vaša!« »Važi«, to bi bili ti Pavelićevi žandari, a među njima nalazio se je i bivši komandir obližnje žand. stanice, krvolok Zelenika, poznat po svojem zvjerstvu u posljednjim masovnim klanjima. Narod je, međutim, odgovorio: »Nećemo mi te vlasti, kod nas mi sami čuvamo mir i poradak, a ako neko bude pokušao da opet vrši nad nama nasilje, eno u brdima naših partiz. četa, one će nas braniti i osvetit.« — Talijani i ustaše otidoše praznih ruku, a u sjev. zap. djelu Livanjskog polja i danas živi narod pod svojom vlasti — ali bez soli i petroleja. — Pošteni trgovci Splita, Sinja, Livna pomognite borbu našega naroda, dovezite mu bar soli, ako ne možete i petroleja! Ne dozvolite da ga okupatori muče sa neslanom hranom, onemogućite besramnim tal. oficirima da vrše piličarsku pljačku nad našim narodom!

Akcije dalmatinskih partizana

21/X dalmatinski partizanski odred⁶ izvršio je 2 uspjele akcije. Rano u jutro ušao je u pravoslavni manastir Dragović (blizu Vrlike). Taj manastir, sa svim njegovim dobrima, zaplijenila je ustaška vlast i tamo držala svoje ustaške bandite da po njemu banče i harače. Partizani su ipak uspjeli da spasu 20 qn. kukuruza, 150 kg. vune, 100 kg. meda i nešto stoke. Veći dio svega ovoga podijeljen je narodu, a ostatak će upotrijebiti partizani za nastavak svoje borbe. — Poslije te akcije odred je otišao u selo Duvnjake i sa tamošnjim hrvatskim seljacima održao zbor. Duvnjaci su se dotada odnosili neprijateljski i nepovjerljivo prema susjedima Srbima. Bilo je čak Duvnjaka, koji su bili aktivni u ustaškim zločinima. No njih više nema u selu. Partizani su na zboru pozvali seljake da se odreknu ustaških zločina, da se pomire sa susjedima, da slobodno odvedu svoju stoku na pašnjake, da ne šalju svoje sinove u ustašku vojsku, da ne vjeruju klevetama, koje se šire o partizanima i da se pridruže okolnim selima u zajedničkoj borbi protiv stranih okupatora i njihovih ustaških slugu. Riječ su uzeli i mnogi seljaci iz Duvnjaka. Oni su izložili, kako je bez njihove krivnje došlo do takve napetosti sa susjedima i ujedno su pokazali dobru volju da se sa neprijateljstvima prestane. — Zbor je trajao 2 sata, a onda je došla vojska sa kamionima i otvorila puščanu i mitraljesku vatru. No bilo im je prekasno. Uredivši stvar u nizini, partizani su već bili u svojim brdima.

⁶ Odnosi se na Sinjski NOP odred.

BROJ 104

**PROGLAS KOTARSKOG KOMITETA KPH ŠIBENIK POČETKOM
STUDENOG 1941. U POVODU 24-GODIŠNJICE
OKTOBARSKE REVOLUCIJE¹**

RADNICI, SELJACI, INTELIGENCIJO, OMLADINO I SVI RODOLJUBI!

Sedmog novembra (po starom 25. oktobra) navršava se 24-godišnjica pobjede socijalističke revolucije u Rusiji. Sedmog novembra 1917. g. radnička klasa na čelu sa boljševičkom partijom, pod rukovodstvom Lenjina, vođom međunarodnog proletarijata i njegovim najužim saradnikom Staljinom, u savezu sa seljačkom sirotinjom, uz pomoć vojnika i mornara oborila je vlast buržoazije, uspostavila vlast Sovjeta. Oktobarska socijalistička revolucija je razbila kapitalizam, ukinula vlastelinsku svojinu nad zemljom, predala zemlju na uživanje seljaštvu, izvlastila kapitaliste, izvojevala izlazak iz rata — mir — oduzela od buržoazije sredstva proizvodnje i pretvorila tvornice, industrijska preduzeća, zemlju, željeznice, banke — u vlasništvo čitavog naroda. Ona je uspostavila diktaturu proletarijata i predala upravu radničkoj klasi. Oktobarska socijalistička revolucija je oslobodila radničku klasu, seljačke mase i sve slojeve naroda nacionalno ugnjetene, ekonomski porobljene, socijalno obespravljene od carskog apsolutizma i ruskog kapitalizma. Oktobarska socijalistička revolucija otkrila novu eru u savjesti čovječanstva, — eru proleterskih revolucija.

Pobjeda socijalističke revolucije u Rusiji bila bi nemoguća da nije bilo jake, čvrste, disciplinirane partije — partije boljševika. Boljševička partija, sa njenim genijalnim vođima Lenjinom i Staljinom, rukovodeći se Marksovom naukom u klasnoj borbi, razvijajući je dalje, povelala je mase svih narodnosti carske Rusije u borbu protiv međunarodnog kapitala i buržoaskog nacionalizma. Ali boljševička partija nije vodila samo borbu protiv eksploatatora i apsolutizma u Rusiji, nego je ona vodila oštru i nepoštednu borbu protiv svih sporazumaških stranaka kao što su eseri, menjševici, anarhisti i druge ne komunističke stranke. Sve one postale su buržoaske stranke još prije oktobarske revolucije. Istodobno boljševici, sa Lenjinom na čelu, vode oštru borbu i razbijaju pokušaj kapituliranja unutar stranke — Zinovjeva, Kamenjeva, Kikova, Buharina, "iračkog, Ajatakova, da svrgnu stranku sa puta socijalističke revolucije.

Radnička klasa, radno seljaštvo i svi nacionalno ugnjetani narodi su ubrzo uvidjeli, da je jedina i posljednja partija — partija boljševika, koja vodi ekonomsku i političku borbu, koja ih vodi konačnom oslobođenju ispod jarma i ropstva, u blagostanje, slobodnom i sretnom životu. Takav put borbe boljševičke partije je doveo brzom proširenju socijalističke revolucije po čitavoj zemlji, to je Lenjin nazvao «triumfalnim maršom».

* Original (tipkan na pisaćem stroju) u Muzeju narodne revolucije — Split, inv.

Međunarodni kapital i belogardijska rulja napregli su sve svoje snage da uguše revoluciju u Rusiji. Ali svi narodi Sovjetskog Saveza, na čelu sa herojskom Crvenom Armijom, vodili su preko tri godine jedinstvenu borbu, sve dokle nisu pobjedili kontrarevoluciju u zemlji, razbili međunarodnu vojnu intervenciju i izagnali njenu vojsku preko granica Sovjetske zemlje. To je dalo mogućnost partiji, da se pozabavi gospodarskim pitanjem.

Ne gubeći iz vida namjere i apetite imperijalističkih grabljivaca na zemlju Sovjeta, boljševička partija je podigla na noge čitav Sovjetski narod, da gradi — na ruševinama carske Rusije — socijalizam. U 24 godine sovjetske vladavine Sovjetski narodi, na čelu sa boljševičkom partijom, pod vođstvom genijalnog vođe druga Staljina, su stvorili takva veličanstvena djela, kakva ne pamti historija. Oni su ostranili svaku superiornost jedne nacije nad drugom, oni poštuju i razvijaju: nacionalnu kulturu svih narodnosti. Nazadnu agrarnu zemlju pretvorili su krupnu industrijalnu. Od mraka, nazadnosti i nepismenosti naroda pod carizmom, podigli su zgradu napretka, kulture i prosvjete — u sto postotnu pismenost — stvorili su blagostanje svim narodima Sovjetskog Saveza. Stvorili su od zemlje zaostalosti zemlju cvatuću. Stvorili su besklasno socijalističko društvo na jednoj šestini kugle zemaljske. Sovjetska zgrada, zgrada besklasnog socijalističkog društva jest nada svih ugnjetenih, potlačenih i porobljenih.

RADNICI, SELJACI I GRAĐANI!

Prošla su 4 mjeseca otkako je krvoločna njemačka imperijalistička, fašistička banda Hitlera divlje napala na zemlju socijalizma. Da se dočepa svih onih bogastava koje su sebi stvorili u znoju lica svoga miroljubivi narodi Sovjetskog Saveza u 24 godine svoje vladavine. Ali herojska Crvena Armija i čitav Sovjetski narod, na poziv svog vođe Staljina digao se ko jedan, da obrani svoju zemlju, da uništi krvoločnu fašističku bandu, osvajača i porobljivača tuđih naroda.

Slavna Crvena Armija i sav Sovjetski narod je razbio i izagnao iz svoje zemlje međunarodnu vojnu intervenciju u vremenu od 1917. do 1921. g., a sada kada su rezerve odbrane Sovjetske zemlje neiscrpne, sada kada rezerve Crvene armije rastu, dok kapitalističke rezerve ističu, padaju, pobjeda nad fašizmom je neminovna. U 4 mjeseca borbe herojska Crvena Armija i Sovjetski narod uništili su i izbacili iz ratnog stroja preko četiri milijuna najbolje Hitlerove fašističke vojske. Danas, kada su skoro svi narodi Evrope okupirani i porobljeni od fašističkih razbojnika, stvoren je jedinstveni front borbe protiv krvavog fašizma. Borba u okupiranim zemljama fašizmom uzima svakim danom sve širi i opće narodni karakter protiv najvećeg neprijatelja čovječanstva — protiv fašizma. Borba nepobjedive Crvene Armije, čitavog Sovjetskog naroda, okupiranih i porobljenih naroda jest jedinstvena borba, koja ubrzava proces uništenja fašizma, borba za konačno oslobođenje čovječanstva.

Borba u zemljama Jugoslavije protiv fašističkih porobljača, njihovih plaćenika, Nedića i svih drugih narodnih izdajica poprimila je općenarodni karakter. Vode se borbe u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj i Dalmaciji. Valjevo se nalazi u narodnim rukama već 3 sedmice i samo na tom mjestu je uništeno 700 fašističkih vojnika i oficira.

Na našem djelu Sjeverne Dalmacije talijanski fašizam se oborio svom žestinom na naš narod, pravi nasilje, pljačka, ubija, pali kuće i čitava imanja, rekvirira svu narodnu imovinu, da može voditi borbu protiv SSSR-a. Pozivamo sav narod na borbu protiv nasilja, ubijanja i otimačine i zbacimo fašističko ropstvo — samo jedinstvenom borbom se možemo osloboditi. Talijanski fašizam opljačkao je sve što smo imali, a sada je zabranio berbu i mlevenje maslina do njegovog naređenja. Očevi i majke pozivljemo Vas i vašu djecu i čitavo pučanstvo, da ne dozvolite fašistima odnijeti ni jednu žlicu ulja. Berite masline samo onoliko, koliko ste u stanju da primitivnim sredstvom napravite ulja za potrebe svoje porodice. Klasni neprijatelj preko svojih špijuna i plaćenika baca parolu: Bolje je za kilo ulja dobiti 5—10 lira, nego da se ulje uništi. Ali nama je dobro poznato, da za izvršiti berbu maslina mi moramo, osim trošnje fizičke energije, pocjepati i poderati ovo robe što imamo, a da za papir, ako nam ga i dadu, ne možemo dobiti ništa. Ne nasjedajmo klasnom neprijatelju, izdajicama i njihovim ulizicama, jer borba protiv rekvizicije jest borba protiv fašističkog ropstva. Pomagati fašizam — znači produžiti svoje ropstvo. Svi u borbu jedinstvenog fronta protiv fašizma pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije, pod rukovodstvom druga Staljina, genijalnog vođe svih ugnjetenih i porobljenih naroda.

ŽIVIO DRUG STALJIN VOĐA MEĐUNARODNOG PROLETARIJATA I SVIH POROBLJENIH NARODA!

ZIVILA OKTOBARSKA SOCIJALISTIČKA REVOLUCIJA!

ZIVILA SOVJETSKA KOMUNISTIČKA PARTIJA (Boljševika)!

ZIVILA HEROJSKA CRVENA ARMIJA!

ŽIVIO SOVJETSKI SAVEZ NADA SVIH UGNJETENIH I POROBLJENIH!

ZIVILA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE, PREDVODNICA U BORBI PROTIV FAŠIZMA!

ŽIVIO JEDINSTVENI FRONT BORBE ČITAVOG SVIJETA PROTIV FAŠIZMA!

Kotarski Komitet komunističke
partije okružja Šibenskog

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 113 OD 5. STUDENOG 1941,
O UKLANJANJU SPOMENIKA GRGURA NINSKOG, ZABRANI UPO-
TREBE STRUJE U SPLITU I VRŠENIM PRETRESIMA OD STRANE
FAŠISTA U SOLINU¹**

Fašisti uklanjaju spomenik Grguru Ninskom

Prije nekoga vremena upozorili smo da će fašistički banditi ukloniti spomenik borca za slavenski jezik. I doista, počeo se sa svojim poslom. Čitav Peristil opkolili su agentima i vojskom da ne bi narod ometao njihovo kulturno i razbojničko djelo. Ovo je dokaz da tuđinski osvajači pomalo i sistematski uništavaju naš jezik i našu kulturu, da su nakanili uništiti sve što je hrvatsko. Ali se varaju krvnici našega naroda. Hrvatski će se narod boriti za svoj jezik, a spomenik Grguru Ninskomu opet će nas sjećati na borbu hrvatskog naroda za slobodu. Naš odgovor neka bude daljnja bespoštedna borba protiv tuđinskoga osvajača, do potpunoga oslobođenja.

Fašisti zabranjuju narodu upotrebu električne struje

Zima je započela. Fašisti banditi koji su uništili našu privredu i saobraćaj, onemogućili su snabdijevanje Splita drvom i ugljenom. Nijesu se uopće pobrinuli da narod dođe do bilo kakvoga ogrijevnoga materijala. Bar jedan dio naroda se kod kuhanja ispomagao upotrebom električne struje. To je krivo faš. banditima, koji žele izgladniti i ispatiti naš narod. Sada su zabranili upotrebu elektr. struje baš u vrijeme kada se ima kuhati ručak i večera. Gradani, domaćice! Ne slušajte naloge faš. bandita! Upotrebljavajte elektr. struju! Zahtijevajte drva i ugljena! Demonstrirajte protiv faš. politike izgladnjivanja i uništavanja.

Iz Solina

Noću od 23. na 24/X karabinjeri, skupa sa odredom vojske pretresali su i uznemirivah jedan dio Solina (Stranu). Oni su taj rejon pretresali, misleći da će u njemu pronaći partizane, koji su se, po prijavi nekih prostitutku-špijunki navodno tamo nalazili. Kako su sva obavještenja špijuna-izroda lažna, tako su i ovaj put banditi-karabinjeri otišli neobavljena posla. Pomenute noći opkolili su razne komšiluke i, po svojoj staroj taktici, zapucali u kuće, ne bi li se tko iz straha pojavio vani ili na prozoru da bi mogli slobodno ubijati i hapsiti. Iz jedne kuće jedan rodoljub²

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Ivan Milišić-Relicio, u bjekstvu je ranjen ali je uspio pobjeći.

morao je gol bježati, našto je banda otvorila pušcanu paljbu za njim, ali je ovaj odgovorio istom mjerom te je uspio umaći, dok je od faš. bande jedan ostao ležati i smrtno ranjen. Njega su banditi brzo odnijeli da mu dadu pomoć, ali uzaludno, jer je podlegao rani od narodne osvetničke ruke. Isti rodoljub ranio je te noći još jednoga bandita. Ovaj primjer budnosti i prisebnosti neka je na uvid mnogima, jer se vidi da samo sa oružjem u ruci možemo se spasiti od smrti, koju nam sprema svima fašizam, te umjesto smrt narodu biće smrt fašizmu.

BROJ 106

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG ODBORA NARODNE POMOĆI DALMACIJE OD 6. STUDENOG 1941. CK KPH O DOTADAŠNJEM RADU I BUDUĆIM ZADACIMA ODBORA NARODNE POMOĆI U DALMACIJI¹

Dragi drugovi,

Budući rad N. P.² u Dalmaciji nije do sada najbolje funkcionisao — naročito nije bio potpun P. O.³ pa kao takav nije mogao dati one rezultate koji su se od njega očekivali — Mi smo ovdje a i u cijeloj Dalmaciji prišli reorganizaciji N. P.

Na inicijativu i uz pomoć P. K⁴ partije formiran je novi P. O. u Dalmaciji u kojem je ostao samo jedan član od starog P. O., ostali su svi novi.

Na našoj prvoj sjednici, na kojoj su bili predstavnici partije i to drug ispred P. K. Dalmacije i drug ispred CK KPH diskutovali su opširno o dosadašnjem radu N. P. te o budućem radu i zadacima koji se pred nas postavljaju. Konstatovali smo nedostatke i donijeli slijedeće zaključke:

1) Organizaciono do sada nije bio pravilno postavljen rad N. P. Mjesto stvaranja posebne organizacije N. P. koja je trebala i morala biti organizaciono odvojena od partije mi smo u stvari taj rad obavljali do sada ovako: partijske jedinice na svojim sektorima angažovale su po jednog čovjeka iz svojih kandidatskih i simpatizerskih grupa da skupljaju priloge za N. P. na svom sektoru i među ljudima koje poznaju. Skupljeni novac oni su predavali drugu iz partijske jedinice, koji je bio odgovoran za rad po N. P. On je taj novac plus novac skupljen među članovima svoje jedinice za N. P. predavao članu rejonskog part. komiteta, koji je bio odgovoran za rad N. P. na dotičnom rejonu, ovaj pak iz rejonskog partijskog predavao ga članu mjesnog part., koji je ujedno bio i član M. O.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, P—KP—1/24/1.

² Narodne pomoći

³ Pokrajinski odbor narodne pomoći Dalmacije.

* Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

N.P.,⁵ a tek ovaj blagajniku M.N.P. Dakle uopće nije bilo izgrađene organizacije N.P. odozdo na gore odvojene od partije, nego su tu funkciju vršili članovi partije tj. partijske jedinice i komiteti. Ovako je bilo u Splitu, a u provinciji je sigurno još više bio isprepleten rad N.P. sa partijskim radom.

Donešen je zaključak, da se sa takovom praksom odmah prekine i izvrši reorganizacija. Prišlo se odmah formiranju odbora N.P. svugdje, gdje je to moguće u preduzećima, tvornicama, kancelarijama, raznim društvima i organizacijama. U odbore će se tako privući simpatizeri radničkog pokreta i svi poštteni ljudi, koji su spremni da pomažu žrtve reakcije, a sam rad N.P. bit će tako postavljen na najširu bazu. U većim mjestima, ako bude mnogo takovih odbora, koji iz tehničkih razloga neće moći izravno biti povezani sa mjesnim odborima, formiraće se rejonski odbori, koji će biti povezani sa mjesnim. Skrenuta je pažnja, da se kod N.P. ne smije prenositi kopija partije što se tiče organizacionog postavljanja, jer se N.P. organizaciono treba daleko šire da postavi, nego što je kod partije.

2) Dosadašnji P.O.N.P. nije imao veze sa svim mjestima u Dalmaciji, već se njegov rad ograničavao uglavnom na Split i druga mjesta bliže okoline Splita. Zaključeno je, da se uz pomoć partijske organizacije povežemo sa svim mjestima u Dalmaciji i da: a) izradimo organizaciju N.P. na gore izloženim organizacionim principima, b) da naša pomoć i obilježje organizacija bude redovitije nego što je dosadašnjeg PO NP, c) da izradimo svoje sopstvene veze sa drugim mjestima koje ne smiju kao do sada biti isprepletene sa partijskim vezama.

3) Do sada se nije redovito vodio točan i uredan obračun kako P.O. tako i u onim mjestima, gdje se radilo po N.P. Isto tako nisu se slali točni i redoviti izvještaji vama u Zgb niti su iz drugih mjesta u Dalmaciji slati u Split. U tom pogledu donešen je zaključak da svaka org. N. P. u Dalmaciji mora podnositi točan izvještaj o svom radu P.O. a P.O. mora svakog mjeseca slati Vama u Zagreb, točan izvještaj o radu N. P. u čitavoj Dalmaciji.

4) Do sada je postojao u Splitu odbor za skupljanje hrane, novca i potrebnih stvari za partizane. Taj odbor radio je dosta dobro. U prilogu Vam šaljem izvještaj o njegovom radu. Po odluci viših part, foruma, taj odbor je ukinut a rad na skupljanju hrane, odijela kao i drugih stvari potrebnih za partizane stavljen je pod kontrolu N.P., koja će formirati potrebne odbore za rukovanje sa stvarima koje se kupe za partizane. Napominjemo, da je većina drugova iz tog raspuštenog odbora ušla u novi P.O. N.P.

5) Konstatovano je, da sa strane Vas iz Zagreba⁶ nije bilo dovoljno pomoći i kontrole dosadanjem odboru N.P. u Splitu niti je bilo dobrih i redovitih veza između Vas i P.O. pa vas drugovi molimo, da o tome u buduće povedete računa i da nam više pomognete u našem radu. Naro-

⁵ Mjesni odbor narodne pomoći.

⁶ Odbor narodne pomoći za Hrvatsku.

čito imajte u vidu, da smo mi skoro svi novi na ovom radu, bez iskustva, pa nam je stoga potrebna čim veća vaša pomoć. Mi ćemo sa svoje strane učiniti sve moguće, da imamo što redovitije veze.

Bilo bi nam jako milo, ako bi netko od Vas mogao, da nas posjeti i na licu mjesta pomogne u našem radu. Ako je to sada momentalno nemoguće, onda nam pošaljite pismene upute i svoje mišljenje o ovome što smo poduzeli u pogledu sređivanja N. P. u Dalmaciji. Bilo bi nam potrebno također da nam pošaljete upute kako treba voditi mjesečne obračune i potrebne statistike, jer Vi sigurno imate iskustva u tome.

Šaljemo Vam u prilogu neke podatke o radu dosadanjeg P.O. To je u stvari sve čime za sada raspolažemo. Također i stanje naše blagajne.

Split, 6. XI 1941.

Uz pozdrav
Smrt fašizmu sloboda narodu
P.O. N.P. za Dalmaciju⁷

BROJ 107

**IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 114 OD 7. STUDENOG 1941,
O OBLJETNICI OKTOBARSKE REVOLUCIJE, NOP-u NA OTOKU
HVARU I PLJAČKI ULJA OD STRANE OKUPATORA NA KORČULI¹**

Dvadesetčetirigodišnjica Oktobarske Revolucije

Prije 24 godine odjeknuo je iz Lenjingrada moćni zov: »Svima, Svima!«, kojim je svijetu objavljeno da je hrabri ruski proletarijat, u zajednici sa seljaštvom i svima potlačenim narodima Carske Rusije, izvojevao pobjedu i uspostavio vlast naroda — sovjetsku vlast, koja je dala narodu tvornice, zemlju i slobodu. Danas sovjetski narodi i proletarijat čitavog svijeta slave svoj veliki dan u vrijeme borbe sa najjačom silom reakcije, razbojničkim fašizmom, koji hoće da uništi ne samo plodove Oktobra nego i slobodu svih naroda i da zavlada svim svijetom. Zato borba, koju vodi Sovj. Savez jeste borba ne samo za odbranu tekovina Oktobra nego za borbu svih potlačenih i slobodoljubivih naroda, borba za spas čitavog čovječanstva. I baš zato je pod vodstvom Sovj. Saveza ostvaren veliki antifaš. front svih porobljenih naroda Evrope, slobodoljubivih naroda Ve.

⁷ Vjerojatno izvještaj pisao Ante Marasović-Mirko.

¹ Jedar primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

Britanije i USA, te svih naprednih snaga čovječanstva. Prigodom proslave Oktobarske revolucije treba istaknuti da Sovj. Savez može biti predvodnik u ovoj borbi samo zato jer je Oktobarska revolucija stvorila takve snage i takve uslove da sovjetski narodi, na čelu sa svojom Crvenom Armijom, mogu očuvati ne samo svoju slobodu nego i zadavati fašizmu takve udarce, koji će dovesti do njegove propasti i oslobođenja svih potlačenih naroda. Ti uslovi jesu moralno i političko jedinstvo sovjetskih naroda, ogromna ljubav za domovinu, svijest i požrtvovnost svakoga sovj. građanina, tehnička, stručna i moralna spremnost Crvene Armije, savršena organiziranost i spremnost cijele zemlje. U našoj borbi za nac. opstanak i slobodu, koju vodimo u zajednici sa narodima S. Saveza, Vel. Britanije i USA, moramo i mi kod nas stvoriti jedinstvo i slogu cijeloga hrvatskog naroda kao i svih naroda Jugoslavije u borbi protiv tuđinskih faš. osvajača, njegovih slugu Pavelića, Nedića i drugih. Da živi borbeno jedinstvo oružanih snaga SSSR, Engleske i USA i svih naroda koji se bore protiv njemačko-talijanskog fašizma!

Neka živi Crvena Armija i Crvena Mornarica, koje se već 4 mjeseca bore na čelu Sovjetskog naroda za odbranu zemlje i za uništenje fašizma, neprijatelja svih slobodoljubivih naroda!

Živio narodnooslobodilački front svih naroda Jugoslavije!

DA ZIVI OKTOBARSKA REVOLUCIJA !

Narodnooslobodilački pokret na otoku Hvaru. — Ustaške Pavelićeve bande našle su i na otoku Hvaru nekoliko izroda, zapravo nešto najgoreg ološa, s pomoću kojega su namjeravali da zavedu ustaški red i da teroriziraju narod na Hvaru. Talijanski osvajači unajmili su ove sluge da bi mogli pomoću njih i petokolonaša lako i jeftino okupirati našu Dalmaciju i druge krajeve naše zemlje. A kada su pomoću ovih Pavelićevih plaćenika uspjeh da okupiraju Dalmaciju tada su im naredili i potsticali ih na krvava djela, da vrše pokolje i prolivaju krv svoga naroda, da bi poslije talijanski fašisti mogli da se kao vuci u ovčijoj koži pojave i donesu, tobože kao zaštitnici naroda, mir, te da uvedu svoj fašistički poredak. Tako je ova ustaška banda na otoku Hvaru, vršeći zapovijedi svojih gospodara i pomoću žandara batinala neke seljake u Starigradu i Jelsi i pokušavala da terorise i šikanira cjelokupno stanovništvo otoka. Ustaše su bili počeli da oboružani obilaze sela, upadaju u seljačke stanove kada nije bilo muškaraca kod kuće i otimali odjeću, cipele, naročito vojničke, koje bi odmah obukli, a pri dijeljenju bi se potukli oko onoga što bi ostalo. Ovoj pljačkaškoj bandi su se svijesni stanovnici otoka Hvara i naroda Vrbanja suprotstavili i, kako nas izvještavaju, kada se je pred nekoliko dana pojavilo u selu Vrbanj 10 ustaša iz Vrbovske, svijesni seljani su ih napali i protjerali iz sela, dovikujući im: lopovi, banditi, izrodi hrvatskog naroda. »Junaci« se otada više nijesu pojavili u selu. Drugi slučaj borbe rodoljuba protiv ustaških izroda desio se je 1-og novembra kada je omladina nacionalnooslobodilačkog fronta u Vrbanju ušla u prostorije osnovne škole i protjerala ustašku mladež, koja se je u

školi vježbala.² Izbacivši ih iz škole omladinci su im govorili: »Ovo su naše narodne škole, a ine ustaške i da se niste više usudili doći u prostorije škole. Poslije toga su stigli stari ustaše, koji su stali prijetiti, a neki su se požurili da telefonski pozovu u pomoć žandare i Talijane. Omladinci su im nato odgovorili: »Znajte da će za svakoga našega pasti deset vaših!« Borba naroda protiv okupatora i njihovih slugu došla je do izražaja i 26. oktobra kada su se omladinci Vrbanja sakupili na šetalištu i zapjevali slavensku pjesmu »Oj Slaveni. . .«³ K njima su se priključili stariji i žene, te su u povorci pjevajući prošli kroz selo do trga, gdje su zapjevali pjesmu svoga mještana Matije Ivanića, vođe seljačkog ustanka na Hvaru 1510. godine i pjesmu Matiji Gubcu. Klicali su narodnooslobodilačkom frontu, nepobjedivoj Crvenoj Armiji, protiv faš. okupatora i narodnih izdajica. Omladinci su, obilazeći selom, kidali faš. plakate na očigled onih koji su ih lijepili. Treba još istaknuti da se je svijest rodoljuba na otoku Hvaru ispoljila i u tome što se u velikoj većini obveznici ne odazivaju pozivima u ustašku vojsku. Iz ovih obavještenja, koja smo dobili sa otoka Hvara, vidi se da se na otocima narod počinje da diže u borbu protiv okupatora i njegovih slugu ustaša. Narod sve više uviđa da je upravo sada momenat da se dignu u borbu za slobodu i nezavisnost svoga naroda i za uništenje fašizma. Primjer sa otoka Hvara i o tome kako fašisti osjećaju da su im šanse slabe, jer nijesu reagirali na ovu akciju rodoljuba i boje se represalijama izazvati još veće neraspoloženje naroda protiv sebe. Ujedno je ovo dokaz da se i na otocima može voditi uspješna borba, koja neprijatelja slabi. Tako na pr. doznajemo da je u Komizi na otoku Visu broj tal. vojnika povećan za polovicu poslije jedne akcije rodoljuba u istom mjestu. Jedino oružanom borbom čitavog naroda protiv okupatora i njegovih slugu izvoštiti ćemo slobodu svoime narodu. Naprijed u borbu.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Pljačka seljaci na otoku Korčuli. Zakon o maslinama. Kako javljaju sa otoka Korčule, tamo je po zidovima izlijepljena naredba u kojoj se naređuje seljacima da moraju sve masline, čim ih uberu, donijeti u uljame. Prema ovoj naredbi u svakoj uljarni će biti talijanski kontrolor. On će iz količine ulja koju seljačke obitelji proizvedu, dodijeliti po 12 litara ulja na godinu svakom članu porodice, a ostalo će da konfiskuje za tal. vojsku uz cijenu od 12 Lit. po litri, dok je u nekontroliranoj trgovini 60 Lit. litra. Ova naredba vrijedi i za sva ostala mjesta u Dalmaciji. U Zadru će biti centralna zadruga, koja će voditi računa i raspolagati ovim, od seljaka oteim uljem. Može nekome izgledati da je količina od 12 litara ulja na glavu sasvim dovoljna za potrebe seljaka. Međutim, ako se uzme u obzir da je za otoke jedini začim ulje, **da masti** uopće nema, da seljaci jedu i do tri puta na dan **zelje**, koje začine uljem, da ribu takođe gotove na ulju, a mesa, kada ga je i bilo na prodaju, mnoge seljačke obitelji ne mogu da kupe ni jedan put mjesečno, onda nam je jasno da će posljedica ovoga pljačkaškoga zakona o masli-

* ³ vidi dok. br. 424.

nama biti izgladnjivanje seljaka i ostalih stanovnika okupirane Dalmacije sa strane talijanskog fašizma. Težaci otoka Korčule i drugih mjesta Dalmacije! Oduprite se i onemogućite sprovođenje ovoga zakona! Izbacite tal. kontrolore iz uljarna! Ne dajte vaše ulje, vašim trudom i troškom stečeno, fašističkim pljačkašima! Složite se u odbrani vaših interesa! Ujedinite se u općenarodni front borbe protiv okupatora i njihovih slugu ustaša! Van s okupatorima!

BROJ 108

PISMO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 7. STUĐENOG 1941. CENTRALNOM KOMITETU KPH O RADU PARTIJSKE ORGANIZACIJE U DALMACIJI¹

Prijevod.²

7. XI 1941.

Dragi drugovi!

Primio sam vaše pismo,³ zajedno sa čitavim materijalom, kojega ste naveli, samo nisam primio letak HSS-a iako ste mi pisah da ste ga priložili. Ne znam koji je to, da li onaj koji je bio ranije napisan, ili je novi. Prvi letak su drugovi već primili i među drugovima iz HSS-a podijelili. Što se tiče poslanog materijala, tu mi se naročito sviđa časopis, odnosno uvodni članak u tom časopisu. Drugovi, ovdje još nije umnožen časopis kao ni bilten Glavnog štaba.⁴ Motiviraju to time, da su najvažnije članke štampali u njihovom izvještaju. Nisam se s tim složio, i u buduće moram širiti bilten Glavnog štaba kao i časopis. Ovaj put došao je oktobarski materijal nešto kasno, ali će ipak na vrijeme biti svršen. I referat će se završiti, ali mora ga se prema⁵ preraditi, jer ga treba prostudirati i provesti u sve tančine, a isto tako treba održati referat za grupe simpatizera. Poslali ste amo drugi kovčeg i torbu, ali poznato vam je, da postoji u Splitu samo jedna radiona kovčega i torba i da nemamo veze sa radnicima koji tamo rade. Zašto se to ne bi dalo onim drugovima u Zagrebu, koji imaju već iskustva u izradbi takvih kovčega, a onda bi ih se moglo slati u Split i druge krajeve, gdje su potrebni. Pokušat ćemo ovdje nešto slično izraditi, ali to će raditi ljudi, koji nisu stručnjaci i zbog toga sam mišljenja, da dadete vi to tamo izraditi i onda pošaljite nama. Inače sam se jako obradovao vašem pismu, u kojem

¹ Prijevod originala (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP—5/30.

² Original dokumenta zaplijenjen od neprijatelja i preveden na njemački jezik. Historijsko odjeljenje Centralnog komiteta KPH, koje je ovaj dokumenat smatralo vjerodostojnim, prevelo ga sa njemačkog prijevoda.

³ Redakcija ne raspolaze dokumentom.

⁴ Odnosi se na Vrhovni štab NOP odreda Jugoslavije.

⁵ Tako stoji i u originalu.

ste mi saopćili sve novosti o partijskim organizacijama, tako da ne gubite kontinuitet. U prvom listu saopćili ste da je Papa ubijen.⁶ Ne mogu vam reći, koliko mi je to žao, jer sam ga mnogo volio. Papina smrt daje mi podstreka k jačoj borbi i osveti, kao što za njega tako i za druge drugove, koji su pali u borbi protiv bijesnog fašizma. U vezi s Karlovcem piše Vlado⁷ u prvom i drugom listu »-Marijan⁸ i Marica⁹ drže se veoma dobro«. Nije mi jasno, da li su dospjeli u zatvor pa se dobro drže, ili su vani (slobodni) i ne boje se što znači ovdje se dobro drže. Javite mi to, jer me veoma zanima, šta je s njima. Materijal, kojega sam vam naveo u pismu nisam slao zbog toga, jer nisam htio opteretiti drugaricu, koja je po prvi puta putovala s našom propusnicom, te nisam znao, kako će prvi puta proći.

Sada vam želim pisati nešto o našoj djelatnosti. Drugovi polit, i organizacioni sekretari otišli su na teren. Prije nego što su sekretari otišli u okrug Sinj bio je ovdje Makso Baće i jedan drug iz novog rukovodstva Sinja. Razgovarali smo o stanju u tom dijelu terena, napravili smo plan 0 djelatnosti i razvoju partizanskih odreda. Tamo postoje već manji odredi, ali oni nisu još takovi, kakovi bi trebali biti. Osim političkog sekretara poslali smo tamo i neke drugove, koji treba da ostanu tamo na radu. Naš plan sastoji se uglavnom u tome, da se prebaci tamošnje odrede iz pasivnog stanja u aktivno stanje i da ih se tamo proširi. Glavna akcija bit će ugrožavanje puta Split—Livno, Šibenik—Knin i Split—Knin, razumljivo i pruga Split—Zagreb. Na tim putevima saobraćaju naročito Talijani koji tu imaju veze s Bosnom i Likom. To je dakle plan za sektor Sinj—Livno—Drniš—Knin. U sporazumu s Glavnim štabom¹⁰ smo zaključili postaviti tamo samo jedno jedinstveno rukovodstvo partizana.¹¹ Drugovi imaju gore dobre veze sa Drvarom tj. sa svojom brigadom,¹² koja još uvijek postoji. Makso Baće bio je kod njih. Kako ipak izgleda, nisu još primili odluku Glavnog štaba. Odavle ih pomažemo i pribavljamo im neke stvari. Ovdje smo stvorili preko Sinja dobar put za pješake, te preko njega dostavljamo tamošnjim partizanima potrebne stvari kao živežne namirnice itd. Tamo je najveći problem ishrana, jer su to siromašni krajevi. Sto se tiče akcija, u zadnje vrijeme su se pokrenuli, ali još uvijek dosta slabo. Ovih dana ići će i četvrti član PK-a u Knin¹³ jer tamo uopće ne postoje partijske organizacije. Tamo pljačkaju i pale četnici tj. u saradnji sa Talijanima. Imamo tamo utjecaj na njih ali ne organizacije. Ima tamo i dobrih ljudi i ima uvjeta za dobru početnu bazu. U okolini Šibenika i u samom Šibeniku počele su akcije protiv Talijana.¹⁴ Više o tome u izvještaju o akcijama. Tamo je dozvoljen

⁶ Odnosi se na ubojstvo Josipa Krašića, člana CK KPJ i CK KPH, ubijen od ustaša u Karlovcu, listopada 1941. godine.

⁷ Popović, član CK KPJ, kapetan španske republikanske vojske, sekretar Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH.

⁸ Cavić (Grga), uhapšen od ustaša u Karlovcu.

⁹ Marija Pataki, upućena sa Marijanom Cavićem na rad u Karlovac. Radila kao kurir i uhapšena na kolodvoru u Zagrebu. Kasnije ubijena u logoru Jasenovac.

¹⁰ Vrhovni štab NOP odreda Jugoslavije.

¹¹ Misli se na formiranje Sinjskog (Dinarskog) NOP odreda.

¹² Odnosi se na Drvarsku brigadu.

¹³ Ante Jonić (vidi dok. br. 123 i 128). Prije njega na teren Knina bili su upućeni Gašpar Bergam i Andrija Božanić.

¹⁴ Vidi dok. br. 102, 103, 311, 312, 313, 316, 317, 319, 320 i 337.

promet samo do 6 sati navečer. Kod Splita i Solina ima 50 osoba koje se kriju u bregovima. Održali smo s njima sastanak i nadamo se, da će brzo početi akcije. Kao što sam već prošli puta rekao, formirali smo u Splitu mali odred od 20 ljudi. Doživjet će svoje prvo vatreno krštenje na večer od 6. do 7. prilikom proslave oktobarske revolucije.¹⁵ Drug Bruno¹⁶ otišao je ovih dana u Južnu Dalmaciju, da posjeti tamo organizacije i da vidi šta se može tamo učiniti s partizanima. Ja sam posjetio sve rejonske komitete u Splitu, imam utisak, da je partijska organizacija u temelju zdrava, ali disciplina konspiracije nije još tolika, kolika bi' trebala biti. Primjetio sam, da ima prilično veliki broj mladih partijskih aktivista, od kojih se može mnogo očekivati. Utjecaj Partije je naročito velik kod radničke klase. I omladina SKOJ-a ima također veliki utjecaj. Mislim da bolje rade nego naša u Zagrebu. Inače partijsko članstvo nakon reakcije nije toliko oštećeno kao u Zagrebu. To se naročito odnosi na aktive. Ipak se vidi na partijskoj organizaciji Splita, da u cjelini nije dovoljno čvrsta, i Sinj.

To je zbog toga, što čine sekretari jedinica rejonski komitet, i do sada bili su rejonski sekretari članovi mjesnog komiteta. Tako se podnašaju izvještaji rejonskom komitetu bez diskusije, jer jedan drugoga ne poznaje a problemi jedinica nisu poznati. Potaknuo sam, da se što prije bira rukovodioce naših jedinica, tako da članovi rejona nisu sekretari jedinica i da im nije poznat samo rad njihovih jedinica, nego da odlaze i u druge jedinice, da iskustva iz jedne jedinice prenašaju u drugu i da upoznaju položaj iz čitavog sektora njihovog rejona. Rejonskim komitetima opširno sam predložio, kako neka djeluju po svim sektorima. Narodna pomoć se postepeno organizira na bazi »osnivanja zasebnih odbora«.¹⁷ Ovi zasebni odbori odijeljeni su od Partije. Tehnika radi prilično dobro, tako da smo uredili pitanje legitimacija i propusnica. Ako vam je potreban koji žig, šaljite nam otisak na komadu papira i dat ćemo vam ga izraditi. Ako vam je potrebna guma za jastučić za gumene žigove onda ćemo vam i to slati. Znam, da je Tempo¹⁸ to od nas tražio, a da mu to nismo mogli slati. Kase nisu baš pune, kako partijska tako i ona od narodne pomoći. Naredio sam, da ih se u buduće bolje vodi i da se pošalje svaki mjesec izvještaj u Zagreb.

Što se tiče formiranja odbora Antifašističke fronte žena, to dijelimo vaše mišljenje. To smo trebali već ranije postaviti, tako da rad među ženama postavimo na širu bazu. Ali ne slažem se s tim da obustavimo organizaciju žena, koja će baš sada, kod sve veće djelatnosti žena, biti potrebna i to kao savjetodavni i pomoćni organ Partije. Saopćio sam drugovima vašu odluku.¹⁹ Ništa im nisam rekao o mome mišljenju, nego održao sam sastanak sa drugaricama iz komisije žena i govorili smo o osnivanju Antifašističke fronte žena. Govorili smo o novom odboru, u kojega smo predvidili da uđu drugarice odnosno simpatizerke iz bivšeg društva za Prosvjetu žena. Isto smo odredili drugarice, koje treba da stupe

¹⁵ Vidi dok. br. III 1 112.

¹⁶ Ivo Amulić (vidi dok. br. 120 i 129).

¹⁷ Vidi dok. br. 106.

¹⁸ Svetozar Vukmanović

¹⁹ Vidi dok. br. 91 i 109.

u vezu sa ovdašnjim ženama HSS-a (Hrvatska seljačka stranka) i sa ženama SDS-a (Samostalna demokratska partija) i sa nekim Jugoslavenkama i da ih pozovu na saradnju. Nadamo se, da će time u vezi i biti uspjeha, možda ne sa ženama iz viših slojeva, to ipak sa masama odozdo, naročito zbog toga, jer su drugarice u svojoj dosadašnjoj djelatnosti prilično okupljale žene iako je taj rad sa strane partijske organizacije bio na slabom putu. Rekao sam još drugaricama, da više nisu komisija žena, da se ista raspušta, time da se formira odbor Antifašističkog pokreta žena i da se tako rad postavlja na širu bazu. Od vremena na vrijeme pozvat ćemo ih na dogovor zbog međusobne saradnje. Došao sam ipak do zaključka da nam je svakako potrebna grupa žena, koja će nam pomoći u toj djelatnosti i smatram da bi za to bila dobra komisija žena. Inače je u principu nepravilno, da se raspusti komisija žena, kao što bi na pr. bilo nepravilno raspustiti sindikate. Razmislite o tome i saopćite mi vaše mišljenje.

Šaljemo vam nekoliko saslušanja ljudi iz partizanskih odreda, koji su se raspali tj. koji su bili formirani od Šilje i Mirka.²⁰ Kako sam vas u posljednjem pismu obavijestio, tražio sam od čitavog Pokrajinskog komiteta, da da svoje mišljenje po tom pitanju, a isto tako drug Bruno,²¹ organizacioni sekretar. Neću vam u listu opisivati moje mišljenje o čitavoj stvari, jer ćete to najbolje vidjeti iz materijala. Mišljenja sam, da se ne može samo tako lako preći preko te stvari. Po mom mišljenju treba čitav materijal prostudirati i predati stvar na prosuđivanje Centralnom Komitetu KPH. Mišljenje odnosno sud CK-a neka se kratko formulira u jednoj okružnici i dostavi svim organizacijama zbog korišćenja i iskustva.²² To je zbog toga, drugovi, potrebno, jer mase prilično govore protiv akcija partizana, naime da akcije partizana nisu dobro pripremljene i promišljene. Ovi prigovori su sada već popustili, ali ipak je potrebno da CK reče svoje, baš zbog toga da se vidi, da u partiji svako odgovara za svoj rad i da svaki iz toga povuče odgovarajuće konsekvence...

Šaljemo jednog od onih dvaju omladinaca. Onaj što je došao je briački pomoćnik, član Partije i bio je sekretar Mjesnog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije u Splitu i isto član Pokrajinskog komiteta. Drugovi kažu, da je dobar i vjeran pristaša Partije i da je u radu vrlo marljiv. Drugog šaljemo za 2 do 3 dana, dok saznamo kako je ovaj prošao na putu. On je isto tako član Mjesnog komiteta SKOJ-a i isto dobar i sposoban u radu.

Pišite mi o novostima kod vas i u čitavoj zemlji. Pišite mi, drugovi, 0 Lici i da li lički partizani što rade. Da li su počeli sa akcijama protiv Talijana. Šta se radi u Zagrebu obzirom na akcije? Da li ste za jedan trenutak stali sa akcijama u Zagrebu, kao što je to bilo predviđeno, dok se naše političke organizacije nešto ne učvrste. Šta je sa Direktorom²³ i ostalim drugovima, koji se nalaze u zatvoru? Da li je bilo još hapšenja

²⁰ Od Pap Pavla - Slike i Kovačevića Mirka - Lale (vidi dok. br. 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 i 96).

²¹ Ivo Amulić (vidi dok. br. 97).

²² Vidi dok. br. 112 i 113.

²³ Milan Hupert

srednjoškolaca nakon mog odlaska? Ja se ovdje dobro osjećam, imam jako mnogo posla, jer sam sam u Splitu, to jest ostavljen do ponedjeljka, jer do ponedjeljka ostaje još zadnji član Pokrajinskog komiteta u Splitu i onda prelazi u Trogir. Možda ćete reći da je bilo nepravilno, što sam sam ostao ovdje, ali drugovi, bilo je vrlo potrebno. Pokrajina u Dalmaciji bila je vrlo zapuštena od strane drugova iz Pokrajinskog komiteta. Tako sam ih slao, da ovo stanje nešto poprave, jer sam dobio dojam, da se vrlo teško odlučuju otići u provinciju, i tako će ju sada što više posjetiti dok sam ja još ovdje.

Posljednji puta nisam od vas tražio, da pošaljete električne žarulje, nego samo baterije za male lampe. Ta »pogreška« potkrala se sigurno »Nori«,²⁴ prema tome joj podnesite račun na isplatu. Vlado, mnogo Te molim, reci »Nori« da želim prilikom mog dolaska razgovarati s njom u vezi s njezinom sestrom. Neka ne bude nestrpljiva i neka se ne interesira oko prije mog povratka. Neka čeka, mi ćemo razgovarati, kada dođem. Mojoj drugarici ste sigurno dali novac, da se može izdržavati. Ako ne, onda joj ga dajte, jer će se ona vrlo teško odlučiti na to, da ih traži.

Drug koji je došao, to jest omladinac, neka podnese izvještaj o djelatnosti SKOJ-a u Splitu i Dalmaciji, jer kao što sam već rekao, bio je član Mjesnog komiteta Split i Pokrajinskog komiteta SKOJ-a. Drugarica kurirka ima dijete u jednom selu kod Broda. Dozvolite joj da ide, jer želi dijete dopremiti u Split. Možete to ujedno koristiti ukoliko imate nešto za Brod, dajte da prenese. Putne troškove za Brod će sama plaćati. Do 6. XI 1941. mora se vratiti. Samo ako ima nešto hitnoga za Dalmaciju, onda Brod ne dolazi u Obzir.

Moram još reći, da ću tokom slijedećih dana održati dogovor sa pripadnicima Samostalne demokratske stranke i Hrvatske seljačke stranke. Do sada nisam imao vremena a oni su tome izbjegavali, naročito u prvim danima akcije, kada su se ovi posakrili u mišje rupe. Sada polagano izlaze i hoće pregovarati. Rezultat ću vam saopćiti. Pišite, u kakvoj vezi sto(j)ite vi s njima.

Pozdrav svima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Brko²⁵

7. XI 1941.

P. S. Osim pisma i izvještaja o akcijama šaljem vam još: materijal 0 preslušavanju partizana kao i izjavu Pokrajinskog komiteta²⁶ i druga Bruna,²⁷ isto i jedan letak u vezi sa streljanjem Splićana u Trogiru, kao 1 sve brojeve »Izvještaja«²⁸ do br. 95 (posljednji broj), koji sutra ujutro izlazi. Žalba zbog isključenja Mudra i Vanj.-a i jedan letak kojeg su Talijani bacili iz aviona.

²⁴ Zlata Segvić, ubijena u ustaškom logoru u Gradiški 1942. godine.

²⁵ Rade Končar

²⁶ Vidi dok. br. 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 i 96.

²⁷ Vidi dok. br. 97.

²⁸ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju.

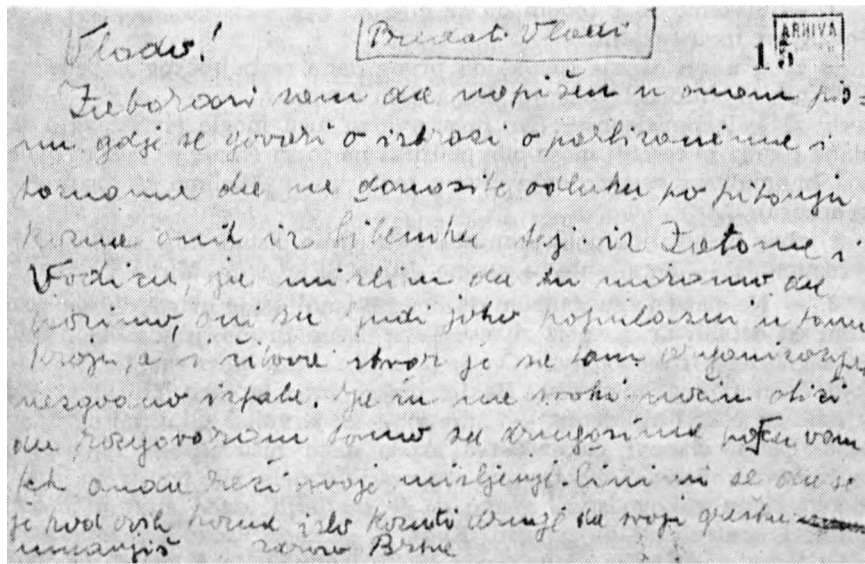
BROJ 109

PISMO SEKRETARA CK KPH RADE KONČARA OD 9. STUDENOG
1941. VLADIMIRU POPOVICU O POTREBI PREISPITIVANJA IZREČE-
NIH PARTIJSKIH KAZNI ČLANOVIMA KPH IZ ZATONA I VODICA¹

Predati Vladi²

Vlado,

Zaboravio sam da napišem u onom pismu gdje se govori o istrazi
o partizanima i kaznama da ne donosite odluku po pitanju kazna onih
iz Šibenika tj. iz Zatona³ i Vodica⁴ ja mislim da tu moramo da pazimo,
oni su ljudi jako popularni u tome kraju, a i čitava stvar je sa tom or-

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR
Hrvatske — Zagreb, KP-5/32.

² Popović, sekretar Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH.

³ Vidi dok. br. 53.

⁴ Vidi dok. br. 54.

⁵ Rade Končar.

**PISMO SEKRETARA OPERATIVNOG PARTIJSKOG RUKOVODSTVA
CK KPH OD 10. STUDENOG 1941. SEKRETARU CK KPH U VEZI
KAŽNJAVANJA ČLANOVA PK KPH ZA DALMACIJU ODGOVORNIH
ZA NEUSPJEH PRVIH PARTIZANSKIH ODREDA U DALMACIJI¹**

Dragi Brko,² juče sam se vratio iz Korduna sa sjednice Gl. štaba³ i našao tvoja dva pisma i ostali materijal koji ste poslali. Materijal je opsežan,⁴ a drugovi bez mene nisu htjeli slati odgovor, pa sam radio dan i noć, da ne bi sa odgovorom zakasnili.

Prvo ćemo odgovoriti na tvoja pisma i predloge.

1. — Slažemo se s tobom, da se u vezi sa neuspjelim pripremama partizanskih borbi u Dal.⁵ uputi od CK⁶ otvoreno pismo Dal. part, org.⁷

2. — Slažemo se s tobom da se cijelom rukovodstvu⁸ da ukor i to sa ovakvom motivacijom:

a) zbog nesnalaženja (jer se od prvog dana razbojničkog napada na SSSR, nije pristupilo izvođenju akcija širih razmjera),

b) zbog lakomislenosti, (jer pripreme se nisu mogle izvesti za 4 ili 5 dana i kada bi teren i mase bile politički na to spremne, pa čak ni onda kada bi imali na raspoloženju čitavu motorizadu. Mislimo na pripreme tog opsega).

c) zbog nedovoljne polit. samostalnosti (Naše pismo, koje su pogriješno razumjeli. — Forsiranje sa strane druga Šilje⁹ i dr. Mirka.¹⁰

3. — Ne slažemo se s tobom da drug Bruno¹¹ zbog ovoga dobije višu kaznu od ostalih drugova iz rukovodstva. Drug Bruno, nije ništa učinio bez saglasnosti rukovodstva. On je radio na tim pripremama i vršio svoju dužnost org. sekretara. Dakle, bio je preopterećen. Da je pravio izvjesne griješke i aljkavosti — istina je — ali je vukao čitav taj ogromni posao. Ostali članovi rukovodstva skoro ništa nisu učinili za uspjeh prvih partiz. akcija. Tako krupna stvar nije smjela biti povjerena samo jednom članu rukovodstva, a ako su je povjerali, onda su mu morali pomoći i kontrolisati ga u radu. Kada bi se sada uzele u razmatranje ranije Brunine griješke i ovo, onda bi ga isključili iz rukovodstva. Ali, on je za ranije griješke kažnjen, a u ovom slučaju je, po našem mišljenju, manje kriv od ostalih čl. rukovodstva, jer se trudio i radio da stvar uspije. Prema tome, dati njemu, zbog neuspjeha, veću kaznu nego ostalima, bilo bi nepravilno.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/27.

² Rade Končar

³ Glavni štab NOV-i PO za Hrvatsku.

⁴ Odnosi se na izjave (saslušanja) drugova odgovornih za neuspjeh prvih partizanskih odreda u Dalmaciji (vidi dok. br. 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 53 i 54).

⁵ Dalmaciji

⁶ Centralni komitet KPH.

⁷ Vidi dok. br. 108 i 113.

⁸ MisU se na Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

⁹ Pap Pavle, član CK KPJ.

¹⁰ Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH.

¹¹ Ivo Amulić, organizacioni sekretar PK KPH za Dalmaciju.

3. — Objašnjenje po pitanju našeg rješenja o ukidanju part, ženske komisije pri P. K.¹² Mi smo stvar ovako postavili: od ogromne je danas važnosti masovni rad među ženama. Potrebno je sve sile usmjeriti na okupljanje svih antifaš. raspoloženi žena u antifa. pokret. Part, ženska komisija to nije učinila niti je mogla, bez svestrane pomoći cijele part, org. i rukovodstva, a bilo bi nepravilno pretvoriti komisiju adm. antifaš. odbor. Odbor antifaš. pokreta, mora biti postavljen na široj bazi. Kako je danas najvažniji zadatak svih naših drugarica — ostvarenje široko antifaš. pokreta žena, to će drugarice koje su do sada bile u komisiji biti inicijatori obrazovanja jednog Odbora oko koga će se okupiti sve radne žene. One treba da ostanu u tom odboru, — one će biti part, savjetodavno tijelo pri tom odboru. Rukovodstvo će preko njih provoditi odluke i kontrolisati rad Odbora, od vremena na vrijeme s njima će se i sastajati. Ali, da izvan tog postoji kao neka komisija, po našem mišljenju, je za sada nepotrebno. Držim da i ti tako misliš. Ja prošli put nisam imao vremena da dam šire objašnjenje.

4. — Pitanje pričanja o tom da »ne valja u Dalmaciji« i t. si.« Fati i Mrtvac¹³ nisu dolazili u kontakt sa kuririma, prema tome to se odnosi na mene. Ja tvrdim, da ni jednom prilikom nisam rekao ništa u toj formi ni drugarici, a da i ne govorim o Frani.¹⁴ Pitao sam, kao obično, kada dođe kurir bilo s koje strane: »Šta ima novog kod vas? Je li bilo kakvih akcija? Kada će te obračunati s Talijanima? Nemojte dozvoliti da budete posljednji i t. si.« Da je Frane nešto tome dodao u to ne sumnjam. Ali drugovima mora biti jasno, da s naše strane neće nikada ništa poteći što bi krnjilo njihov autoritet kao rukovodstva. Antipartijski elementi će pokušati, dakako, da koriste takvo stanje ali drugovi ne mogu niti smiju izbjegavati kontrolu masa. Pojačanje rada i akcija dotući će sve neprijatelje, pa krili se oni pod bilo kakvim imenima i učvrstili autoritet rukovodstva. Ti si u prvom redu zbog toga i otišao dolje. Dakle, ubjedi ih, da bi bilo pogriješno čak i da pomisle, da mi sa kuririma govorimo ono što ne bi trebali.

5. — Pri potvrđenju kazni koje predlaže komisija¹⁵ za ostale drugove koji su učestvovali u pripremama, PK treba da vodi računa o tome, da dobar dio njih nije shvatio važnost tih priprema, pa ni karakter današnje borbe. Za to je u prvom redu odgovorno rukovodstvo. Prema tome, kazne će se nekima morati ublažiti. Mi ne imenujemo drugove na koje bi se ovo odnosilo, jer ni jednog od njih ne znamo iz dosadašnjeg rada. To će najbolje znati drugovi iz PK, a možda i ti.

6. — Drug Mud. je bio jedno vrijeme izoliran od part, rada, ne njegovom krivicom. Docnije, mislilo se da je pobjegao, te je zbog toga isključen, kao i svi koji su pobjegli. Međutim sada se ustanovilo, da je tako otišao, jer je premješten — Kvatemiku¹⁶ je pisao neko pismo za

¹² Vidi objašnjenje 25 uz dok. br. 91 i dok. 108.

¹³ Vladimir Bakarić

¹⁴ Franc Barić

¹⁵ Odnosi se na komisiju koju je odredio PK KPH da sasluša drugove odgovorne za neuspjeh Splitskog, Solinskog, Kaštelansko-trogirskog i Sinjskog NOP odreda a sačinjavali su je: Maks Baće-Milić, Andrija Božanić i Zdenka Segvić (vidi dok. br. 42).

¹⁶ Eugen Kvatemik, ravnatelj Ravnateljstva za javni red i sigurnost NDH.

puštanje na slobodu nekoliko uhapšenih drugova. Pismo nije bilo kapitulantsko. Prema tome naše je mišljenje da mu se povuče kazna. Uvjedeno smo da je tražio premještaj, jer se plašio ostati u Zgb-u. No, to nije dovoljno da bi ga se kaznilo. Pred njega nije niko postavio da mora ovdje ostati.

7. — Sa drugom B. V. stvar stoji ovako: Istina je da je od drugova tražio posla. On je to tražio preko dr. Nade (koja se objesila u zatvoru) koja je kako kažu drugovi bila preopterećena poslom i nije stizala da tako brzo rešava takva pitanja. Po mom, po srijedi je i u prvom i u drugom slučaju nemarnost i aljkavost. Novo rukovodstvo nije izgleda znalo o tome ništa, a niti mi, te je i on isključen s motivacijom da je pobjegao. On i sam priznaje da je dolje otišao da bi se sklonio. Mi smo mišljenja da mu se skine kazna isključenja, ali mu treba dati neku kaznu. Kontrolišite kako se tamo drži i da li šta radi. Prepuštamo odluku vama. Druga Mud. pitajte za njega, jer ga dobro poznaje.

8. — Španca vam nećemo poslati jer je on već otputovao za Slavoniju. Sa sposobnim kadrom, znaš kako tamo stoji. Jedan Spanac im je bio nedovoljan, jer se partiz. pokret širi pa su tražili hitno drugoga.

9. — Traži od drugova iz PK da objasne stavku u svojoj izjavi koja glasi: »Trebamo ovom prilikom, da otvoreno i jasno kažemo, da PK nije i u **drugim slučajevima**, a pri rešavanju pojedinih važnih pitanja pokazao samostalnost i odlučnost da iznese i brani svoje stanovište pred drugovima koje nam je rukovodstvo slalo da nam pomognu u rukovodjenju partijskom organizacijom i pokretom u Dalmaciji. Ova nesamostalnost i neodlučnost drugova iz PK je ponekad dovela do **nepravilnih odluka**«. Ja mislim da bi se to moglo odnositi na slučaj Krtije¹⁷ o generalnom štrajku, **ali** nisam siguran. **Kako** ne znamo našto se to odnosi — nek nam objasne.

— o —

Od V.¹⁸ štaba nismo ništa dobili, a ni iz Bgd-a.¹⁹ Ne znamo kako je faktično stanje tamo, ali po pričanju, svaki dan ide bolje po nas i u Srbiji i u Bosni. Ja sam išao na Kordun. Talijani i ustaše pale i žare, naročito sela oko šuma. Naši su vršili nekoliko manjih napada na Talijane, uspješno. Moral odreda je dobar. Osnovna je slabost neorganiziranost pozadine. Odbori nac. oslob. nisu imali sadržine i obrazovali su ih borci, a ne partija. Prema tome glavni je sada njihov zadatak opšta mobilizacija, sakrivanje namirnica i naoružanja, da bi mogli vršiti krupnije akcije. Talijani i ustaše su vršili napade sa ogromnim ljudstvom, sa artiljerijom i tenkovima. Sela su stradala, ali odredi ne. Imaju na Kordunu i Baniji 5 bataljona. Svaki bataljon broji od 350 do 420 ljudi. Grga²⁰ i Marica²¹ su uhapšeni prije Papine²² smrti i dobro se drže. Grga je sada

¹⁷ Marko Orešković, komesar Ličke grupe NOP odreda.

¹⁸ Vrhovni štab NOV i POJ.

¹⁹ Beograda

²⁰ Cavić

²¹ Marija Pataki

²² Josip Kraš-Papa

u bolnici. Kad sam bio gore odredili smo jednu grupu koja ima za zadatak da ga oslobodi.

Na sastanak Glavnog štaba bio je prisutan drug Seljo (Španac) iz Šamarice, Rukavina i Čano. Drug iz G. Kotara nije došao jer su tamo bile krupne akcije, napadi na partiz. logore, kojom prilikom su Talijani ponovo ušli u Drežnicu i razbili delnički odred, spalili nekoliko sela, pobijali i odveli u zarobljeništvo mase seljaka i seljanki. Drug Veljko komandant G. Kotara i Primorja žali na part. org. u Delnicama. Iz Like također nije bio nitko prisutan. Već si vjerovatno čuo da je i Krtija poginuo. Ubila ga je banda velikosrpska koji danas služe talijanskim okupatorima. Išao je iz Like za Bosnu prema Bos. Petrovcu sam iako su mu drugovi savjetovali da ne ide. U jednom selu kod Srba uhapsila ga je neka četnička straža, po svemu izgleda da je to išlo organizovano i ubili ga. U njemu i Papi mnogo smo izgubili. Zbog toga a i zbog akcija koje se sada vode u Lici nije mogao doći na sjednicu Gl. štaba ni mali Spanac. Dao sam u zadatak da Rukavina, kao komandant i drug Seljo kao privremeni komesar organizuje gl. štab da provedu odluke Vrhovnog štaba, pismeno, da potvrde već postojeće komandire i komesare pojedinih jedinica, da osiguraju redovnu i stalnu vezu sa svim odredima na našoj teritoriji. Sjedište će biti u Močilama kod Plaškog. Pitanje polit. komesara Glavnog štaba za Hrvatsku je vrlo važna stvar. Moje je mišljenje da mora biti član CK, to isto misle i ostali drugovi. Dobro bi bilo kad bi bio Hrvat. Potrebno je da ti daš svoj prijedlog. Kad bi bila redovnja veza sa CK i sa njima se o tom bi savjetovali.

Nemam vremena da ti detaljno pišem o acijama koje su izvedene. Na Kordunu i u Lici borbe se dnevno vode. To isto važi i za Gorski kotar. Probio se led u borbi protiv Talijana, koji u zvjerstvima ne izostaju iza ustaša. Ustaše sada nastupaju u borbama sa tenkovima koje su im dali Talijani. To narod vidi, kao i potrebu opšte borbe. Slavonija se oživljava. Kod Vinkovaca je došlo do sudara transportnih vlakova. U jednom su bili njemački vojnici, a u drugom ratni materijal. Ima mnogo mrtvih i ranjenih njemač. oficira i vojnika. Komisija koja je išla vlakom da izvidi slučaj doživjela je sudar. Da li je tko od njih ostao živ ne znamo. Kod Okučana je dignuta u zrak kompozicija sa ratnim materijalom. Sve je otišlo u paramparčad. Na pruzi Caprag—Sisak razorena je pruga juče, već dva dana nema saobraćaja. U Gorskom kotaru su partiz. zaustavili vlak i ubili mašinovođu, koji je pokušao da se izvuce i javi. To je dobro odjeknulo kod željezničkog osoblja, a naročito kod mašinovođa. Traže bolovanje, napuštaju službu i tsl. O ovim diverzijama smo doznali preko željezničara. Čekamo izvještaj organiz.

Prije nekoliko dana 4 policajca su slijedili druga Janka (Španca) iz MK Zgb. Potegao je revolver i dvojicu ubio, a jednog ranio. Sada je u zatvoru. Čujemo da su mu ispekli noge do koljena i da se herojski drži. Nestanak Marka i Janka iz MK mnogo ćemo osjetiti. Uhapšen je i odbor antifaš. pokreta žena i to na sastanku u stanu. Da sam ja tada bio u Zgb. odletio bih i ja, a Fati me trebao zamijeniti, srećom bio je bolestan. Ogri-zovičku su pustili i gazdaricu stana, radnica izgleda da nije uhapšena, jer

je ranije izašla (ovo ćemo provjeriti), tako se sada nalaze iz Odbora u zatvoru Vanda i Zoga. Vandu su izdvojili.

Nisi trebao sve drugove iz rukovodstva poslati na teren. Mogao si udesi ti da idu naizmjenično.

10. XI. 1941.

S drug. poz.
Smrt faš. — Sloboda narodu
VI.23

N. Z. Uhapšena su i dva druga iz tehnike. Izgleda da su ih provalili srednjoškolci po svojoj liniji.

»Vjesnik« budući da u ovom obliku izlazi prvi put ima tehničkih nedostataka. Drugi broj će biti bolji.

BROJ III

PISMO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 10. STUDENOG 1941. GOD. SEKRETARU OPERATIVNOG PARTIJSKOG RUKOVODSTVA CK KPH O AKCIJAMA I SITUACIJI U SPLITU I OKOLICI¹

Prijevod²

Dragi Vlado!³

Jučer poslije podne primio sam tvoj list.⁴

Danas sam alarmirao ljude i našao jednu drugaricu, koja će sutra ujutro otputovati. Legitimacija i propusnica za nju su gotove. Ona putuje sutra ujutro u 8.50 sati.

To sam zbog toga tako učinio, iako je prije dva dana drugarica otišla i ponijela pismo i izvještaj, jer sd mi javio da onaj tip koji redovito sluša vijesti,⁵ nije ulovio Staljinov govor; da ne moram čekati dok se ne vrati drugarica, koja je otišla, šaljem ovu drugaricu izvan reda samo zbog Staljinovog govora, tako da ga možete što prije izdati. Stvarno je

²³ Vladimir Popović.

¹ Prijevod originala (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/34.

² Original dokumenta zaplijenjen od neprijatelja i preveden na njemački jezik. Historijsko odjeljenje Centralnog komiteta KPH, koje ovaj dokument smatra vjerodostojnim, prevelo ga sa njemačkog prijevoda.

³ Vladimir Popović

⁴ Redakcija ne posjeduje ovo pismo.

⁵ Odnosi se na Jozu Butorca koji je pod teškim uvjetima hvatao vijesti, pa zbog toga nisu uvijek bile potpune, a ne zbog njegove nemarnosti, kako je to izgledalo. Kasnije je bio u radio-sluzbi Vrhovnog štaba i na toj dužnosti poginuo 25. svibnja 1944. prilikom njemačkog desanta na Drvar.

kolosalan. Dalje, što se tiče govora, taj drug koji je slušao vijesti,⁶ vrlo je savjestan u radu. On je govor slušao na više jezika i svaki put ponešto korigirao, dok ga konačno nije imao definitivno. To što sam ja sa strane označio, odnosi se na mjesto gdje drug nije bio siguran da je Staljin to uistinu rekao, a naši urednici »Našeg izvještaja« nisu vjerovali da bi Staljin ovako nešto rekao, i zbog toga su oni to mjesto ispustili. Ali poslije je drug još jednom slušao govor i utvrdio da je Staljin rekao da u Americi i Engleskoj ne vladaju plutokratski režimi, a također i ovo : »dovoljno je spomenuti kako loše stoji s plutokratskim režimima u njihovim zemljama«. Isto tako je ispuštena riječ »intelektualac«, kada se obratio na prisutne. Ako se ove dvije korekture dodadu, može se reći da je govor uglavnom uhvaćen. Jasno je, da se ne može govoriti o jednoj stopostotnoj ispravnosti, ali u glavnim crtama je govor takav. Ovog našeg tipa, koji je govor ulovio, trebalo bi nekud poslati. Ti znaš već.. ?

Reći ću ti još neke druge stvari. Ti kažeš da je omladinac⁸ stigao u Zagreb, međutim danas u Splitu kruže vijesti da ga je netko od agenata prepoznao i da su ga u Zagrebu na ulici uhapsili. Molim Te, javi mi, da li je to tačno. Ukoliko nije istina da je pao, nisam vam pisao da mu odmah oduzmete talijansku legitimaciju, jer u slučaju da bi se kasnije kod njega našla ta legitimacija, mogla bi cijela naša stvar sa legitimacijom i propusnicom propasti, a time bi bila onemogućena naša stalna veza. Drugog omladinca⁹ koji je trebao doći, poslali smo u Solin k partizanskom odredu, jer tamo ima dovoljno omladine, a nema nikoga tko bi s njima radio. Tako smo njega odredili za to. Ti si javio da pošaljemo propusnicu za Španjolca,¹⁰ ali nam moraš najprije poslati njegove dvije slike, jer trebamo jednu za propusnicu, a jednu za legitimaciju. Pošalji ih što prije jer su nužno potrebne. Ona drugarica što putuje kao kurir, bila je u predsjedništvu Društva za prosvjetu žena u Splitu. Mi smo s njom već govorili o antifašističkom pokretu žena, i vi možete još govoriti o tome s njome. Ona nije član Partije, nego dobra simpatizerka. Uostalom, »Noru«¹¹ ti poznaješ dobro.

Rekao si da Stari trpi od reumatizma. Ako mu nije bolje, onda to znači da odmah dodem. Javi mi to da znam. Piši mi također da li treba, prilikom mog povratka, da svratim u Liku i Karlovac. Ukoliko moram tamo, javi šta moram tamo uraditi. Ukoliko mi javiš da svratim, obavijesti me da li je nastala promjena u javki i adresama, naročito u vezi s Karlovcem. U zadnjem pismu sam vam pisao da bi bilo dobro da donesete odluku u vezi sa kaznama partizana i Pokrajinskog komiteta .. ,¹² da to provedem. Gledaj ako možeš da pošaljete odluku sa prvom drugaricom, (što se mene tiče makar i kasnije je pošaljete) stav CK o toj stvari i daljnje obrazloženje kazne. Sutra ili prekosutra idem u Šibenik da se tamo raspitam za tu kaznu, konačno ćemo donijeti odluku.

⁶ Nikola Babarović

⁷ Misli se na upućivanje Joze Butorca u partizane.

⁸ Odnosi se na Franca Barića.

⁹ Odnosi se na Dermana Senjanovića.

¹⁰ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

¹¹ Zlata Segvić

¹² Odnosi se na Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

Sad još nešto o akcijama, kako sam to pisao u prošlom pismu.¹³

Od bačenih bombi ubijeno je jedno dijete naše simpatizerke i jedno ranjeno, a više civilnih lica bilo je lakše ranjeno.¹⁴ Ranjena su četiri fašista; jedan je već umro i, kako izgleda, još dvojica će umrijeti. Fašistička banda je iskoristila protiv nas ubistvo djeteta i ranjavanje građana. Sazvali su predstavnike svih društava u Splitu i zahtijevali od njih da ih pomognu u borbi protiv nas, kao i da daju izjave i naše akcije javno osude. Biskup¹⁵ je dao takvu izjavu, a Talijani su je tako vješto donijeli u novinama, da izgleda kao da su tu izjavu donijeli predstavnici svih komora (trgovinska, advokatska, inženjerska, obrtnička i druge). Ali to nije tačno. Ovaj poziv komorama je znak, da su oni prilično izgubili glavu. Kada su naši ljudi počinili tu glupost, kojom prilikom su ubili dijete i neke civile, bio sam očajan, jer smo im time zbilja učinili »medvedu uslugu«.¹⁶ Mi smo ispitali kako se to dogodilo i vidjeli da su to drugovi učinili u samoodbrani. Htjeli su navaliti na talijansku patrolu, međutim su ih Talijani prije primijetili i počeli goniti. Da spasu glave, naši su bacili dvije bombe, koje su dvojicu ranile, ali dijete koje je bilo na ulici — ubijeno je. Od druge bombe ranjena su dva fašista. Trebalo je ovu grešku ispraviti i narodu pokazati da naše akcije nisu uperene protiv djece i građana, kako to prikazuje okupator, nego protiv njega. Zato sam u nedjelju, tj. juče, organizirao lično, zajedno sa sekretarom mjesnog komiteta, jednu akciju, koja se sastojala u tome da se razbije talijanska glazba¹⁷ koja se svaki dan vuče kroz splitske ulice i svira »Giovinezza« i druge fašističke pjesme. I zaista, našli smo tri hrabra druga,¹⁸ postavili ih na određena mjesta i kada je stigla talijanska glazba, koja se sastojala od otprilike 40—50 ljudi, pale su tri bombe; jedna na čelo, jedna u sredinu i jedna otraga. Znaš, Vlado, posmatrao sam ovu sliku sa udaljenosti od otprilike 100 metara; bilo je divota to gledati. Oni su stupali, a najednom su eksplodirale tri bombe. Među fašistima je nastala vika i pali su na zemlju. Pojurili su lijevo i desno zajedno sa trubama i nastala je strašna trka; koliko ih je tu palo — ne zna se, ali su ranjene odvezli sa dva kamiona u bolnicu, natovarene kao klade; ne zna se tko je bio mrtav, a tko ranjen. Tom prilikom i neki civili su ranjeni, ali nitko nije ubijen. Poslije ove akcije ljudi su govorili: »Vidiš, komunisti tuku Talijane, a ne naš narod; ako se netko nalazi u blizini Talijana, onda nitko drugi nije za to kriv; neka bježi od Talijana«. Zatim da si vidio trku kroz grad; Talijani su još čitav sat iz straha pucali i bacali bombe, bježeći u dvorišta. Ja sam lično vidio jednog, sa crnom košuljom, kako je ležao pod nekim plotom, odbacio oružje i od straha drhtao. Da

¹³ Vidi dok. br. 108.

li i 18 Vidi dok. br. 90, 91, 302, 303.

¹⁴ Splitski biskup Kvirin Klement Bonefačić za vrijeme rata aktivno radio protiv NOP-a (vidi dok. br. 338).

¹⁷ Akciju na vojnu glazbu divizije »Cacciatori delle Alpi«, na Corsu Italia, ranije Tartalijina a sada Ulica prvoboraca, izvršila je 9. studenog udarna grupa sastava: Veljko Neškovič-Bugar, Nikola Trebotić, Života Katunarić, Tonko Krstulović, Tonka Lukas i Neva Paić-Koje, pod rukovodstvom komandira udarnih grupa Ante Roje (vidi dok. br. 112).

¹⁸ Tri bombe bacili su članovi udarne grupe Veljko Neškovič, Nikola Trebotić i Života Katunarić, a bombe su sakrivene pod suknjom donijele Tonka Lukas i Neva Paić-Roje, dok se u odstupnici nalazio Tonko Krstulović.

smo imali spremnih 200 naoružanih ljudi s lakoćom bismo zauzeli cijeli Split, jer su Talijani u tolikoj mjeri izgubili glavu. U onom dijelu gdje su pale bombe, pohapsili su sve muškarce i odveli ih u policiju, ali pomalo su ih pustili da odu. Do sada nije bilo drugih represalija, osim što su pojačane patrole na svakih 200 metara. Idu po trojica naoružanih crnokošuljaša i pretražuju ljude na ulici. Nadam se da će još nešto preduzeti. Ovom akcijom sam potpuno zadovoljan; ona je u isto vrijeme i posljednja akcija s bombama u gradu. Nisam htio proširivati ove bombaške akcije, nego baš samo na njihovu glazbu. Sada neka opet sviraju kroz grad »Giovinezza«. Nadam se da sada ne će više reći da bacamo bombe na mirno pučanstvo. Sada ćemo produžiti akcije izvan grada. Bombama ćemo napadati teretnjake na ulazu u grad, nadalje, paliti skladišta sa živim namirnicama i odjećom, slamom i drvetom, koja su određene za talijansku vojsku; brodove ćemo politi benzinom i preduzećemo mnoge druge akcije koje neće nanositi štetu pučanstvu. Tu nema sentimentalnosti. Moram ti još reći da je onaj simpatizer, čije je dijete nastradalo, primio od Talijana 6.000 lira, a mrtvo dijete su svečano pokopali i upisali u fašističku omladinu. Sada drug uviđa da je učinio grešku što je dozvolio da fašisti na ovakav način iskoriste njegovo dijete. On sada želi tih 6.000 lira dati Partiji kao prilog. Razumije se da mi to nećemo primiti. Inače on nije ogorčen što je njegovo dijete ubijeno, jer zna da se to nije namjerno dogodilo.

Na dan 7. oktobra 1941., tj. na dan Revolucije, izvršene su još i slijedeće akcije:

Na željezničkoj stanici u Splitu spaljeno je 6 vagona slame, koja je bila određena za talijansku vojsku. U Solinu su partizani bacili bombe na talijanski teretnjak s vojnicima. Nije poznato koliko je bilo mrtvih i ranjenih.¹⁹

U talijanskoj tvornici cementa izgorjela su dva sita, tako da se morao obustaviti rad u tvornici.²⁰

Drugovi koji su došli s otoka Braća, pripovijedali su da je tamo na 30 mjesta gorjelo. Talijani su mislili da je to znak za početak »revolucije« i zato su tražili pojačanje. Inače se kod Talijana općenito primjećuje, da su izgubili glavu i da se strašno plaše. Kada bi kod Dalmatinaca bilo malo više neustrašivosti i odlučnosti, moglo bi se mnogo učiniti.

Na ovaj list,²¹ kao i na prvi, očekujem odgovor, iako znam da Ti je teško odgovoriti na sva pitanja; ipak te molim da to učiniš.

Pozdrav Tebi i svima ostalima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

10. XI 1941.

Brko²²

¹⁹ Paljenje Izvršili radnici bočicama azotne kiseline s magnezijumom i katranom (vidi dok. br. 325 i 329).

²⁰ U Solinu.

²¹ Ovo, drugo i posljednje, pismo Rade Končara odnijela je iz Splita u Zagreb za CK KPH Jasna Vuković, koja je u to vrijeme bila u predsjedništvu Društva za prosvjetu žena u Splitu.

²² Rade Končar

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 116 OD 11. STUDENOG 1941.

0 PROSLAVI DANA OKTOBARSKE REVOLUCIJE U DALMACIJI I
BAČENIM BOMBAMA NA TALIJANSKU GLAZBU U SPLITU¹

Dalmacija je proslavila Dan oktobarske revolucije.

I mi potlačeni narodi Dalmacije proslavili smo dan Oktobarske revolucije. Po svim vrhuncima u Dalmaciji gorili su u predvečerje svečani krijesovi, koji su potvrdili zajednicu borbe naših naroda i naroda Sovjetske Unije za slobodu protiv mrskih fašističkih okupatora. Narod sa sela i grada radosno je gledao ove krijesove, koji su u srce ulivali nadu u skoro oslobođenje. Veliko je bilo narodno veselje, a fašistički okupatori i njihove sluge ustaše su bijesnih i zalud se verali po vrhuncima, da gase krijesove. Po selima i gradovima narod je tog dana čitao letke, koje je uputila narodu Komunistička partija kao prvoborac narodnooslobodilačke borbe. Na kućama i zidovima osvanuli su napisi »Živio narodnooslobodilački front«, »Živila herojska Crvena Armija«, »Doli krvavi fašizam«, »-Živila Oktobarska revolucija«. Letci su dijeljeni i talijanskim vojnicima na talijanskom jeziku kojim se pozivaju na zajedničku borbu protiv krvavog fašizma. No naš narod je toga dana dao i stvarnog dokaza, da se želi boriti za svoje oslobođenje protiv okupatora uništavanjem neprijatelja, njegovog materijala, i sabotazom u poduzećima koja rade za neprijatelja. Nemamo još tačnih podataka o svim akcijama u Dalmaciji, ali odasvud se javljaju uspjesi akcije narodnih boraca. U Solinu je nastao požar u tvornici cementa, te su izgorila sita.² Požar je nastao i u splitskoj tvrđavi, gdje logoruju talijanski vojnici. Na kolodvoru je izgonio 6 vagona sijena, 1 vagon na pruzi Sinj—Split.³ Na mnogo mjesta prekinute su žice vojnog telefona. Narodni su borci također izveli niz napada na fašističke i karabinjerske patrole, te neprijatelj imao mnogo žrtava. Dan Oktobarske revolucije kod nas proslavljen je dostojno tog velikog dana. Fašistički banditi nemoćno su bijesnili. Ni patrole, ni zabrane kretanja, ni premetačine, ni legitimiranje po ulicama, ni pucanje u građanstvo sve to nije moglo spriječiti narod da proslavi ovaj veliki dan. Sve izvedene akcije dokaz su snage našeg narodnooslobodilačkog fronta, dokaz visoke organizovanosti narodnih boraca, dokaz povezanosti naše borbe sa borbom Sovjetskog Saveza i jamstvo da će narod biti u stanju daljnom borbom, da potpuno oslobodi domovinu od mrskih okupatora.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umndžen na gešteteru) u Vojnom muzeju — Beograd.

^{2, 3} i ⁴ Vidi dok. br. 111.

Napad narodnih boraca na jedan vojni odred sa glazbom.

Iz dana u dan fašistički harlekini ometali su mir našeg grada sa cirkuskim paradama. Silili su građane, da učestvuju na tim glupavim paradama, da dižu ruke kod spuštanja zastave, da učestvuju povorkama itd. Htjeli su građanstvo da privuku svojim vojnim koncertima, da tobož dokažu, kako postoji srdačna veza okupatorske vojske i hrvatskog građanstva. Građanstvo je sve više bilo ogorčeno na ove cirkusarije, koje su stajale naše ljude krvi i proгона. Ali narod je bio najviše uzbuđen, kad su okupatori cinički izveli tu glazbu, da svira na dan, kad su strijeljali naše splitske rodoljube u Trogiru. Kadgod se naš narod zavio u crno ovi drkusanti su dalje svirali i svirali. Mislili su, da ih neće zateći narodna ruka osvetnica. Ah ona ih je stigla. U nedjelju 8/11. narodni borci bacili su 3 bombe na jedan odred vojnika i glazbu u Tartaljinoj ulici.⁴ Na mjestu je ostalo mnogo mrtvih i ranjenih vojnika. Dva kamiona odvezla su mrtve i ranjene u bolnicu. Građanstvo je vidjelo tada prizore, koji su dokaz krvoločnosti fašističkih okupatora. Oni su stali kao ludi po ulici pucati na prolaznike i bacati bombe. Nekoliko desetaka žena, djece i građana su ranih i mnoštvo građana zatvorili. Bacah su bombe čak na Firulama pola kilometra daleko. Građani su stah bježati a oni su za njima pucali. Čitav su sat po ulicama puškarali. Noću su na Radunici pozatvarah sve muškarce čak i starce. Fašisti su pobjesnih, jer sada neće moći sakriti svoje žrtve i licemjerno govoriti, kako su žrtve akcije narodnih boraca građanska lica i na tom pokušati da odvoje narodne borce od naroda. Po ovome svako vidi, da su oni ti koji ubijaju djecu boraca. To su fašistički krvnici i zločinci. Oni [će] čekati smrt u našoj zemlji. Živio slobodni hrvatski Split!

BROJ 113

OTVORENO PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 16. STU-
NOG 1941. GOD. ČLANOVIMA PARTIJE U DALMACIJI POVODOM
NEUSPJEHA PARTIZANSKIH ODREDA I NEZDRAVIH POJAVA
U PARTIJSKIM REDOVIMA¹

OTVORENO PISMO SVIM PART. ORGANIMA I ČLANOVIMA
U DALMACIJI²

Dragi drugovi! Prvi pokušaj stvaranja partizanskih odreda kod vas u mjesecu kolovozu završio je neuspjehom i teškim porazom.³ To je bio veliki udarac za vaše organizacije i narodnooslobodilački pokret, udarac koji je izazvao nezdrave pojave u redovima Partije. Antipartijski i neprijateljski elementi izvan Partije nastoje da taj neuspjeh iskoriste u svoje prljave svrhe u borbi protiv Partije, protiv vašeg pokrajinskog rukovodstva i protiv narodnooslobodilačke borbe.

To su razlozi da vam se CK obraća ovim pismom. Pitanje prvog neuspjeha u partizanskim odredima treba raspraviti i riješiti na partijski način, da bi partijske organizacije povukle pravilne zaključke i osposobile se za ispunjavanje ovih vehkih zadaća narodnooslobodilačke borbe koje stoje pred našom Partijom i našim narodom.

Napad fašističkih razbojnika na SSSR stavio je pred našu Partiju nove velike i odgovorne zadaće. Partija je u svojim proglasima objasnila novonastalu situaciju, izdala direktive da se partijske organizacije stave na čelo narodnooslobodilačke borbe, da organiziraju široki narodnooslobodilački pokret, da razviju sabotažu i diverzije, uništavaju sve što služi fašističkim okupatorima, i da organiziraju partizanske odrede i povedu oružanu borbu protiv okupatora i njihovih domaćih slugu. Preko niza raznovrsnih akcija, a naročito preko oružanih partizanskih borbi, pripremiti i izvesti opći narodni ustanak za istjerivanje fašističkih okupatora iz naše porobljene zemlje i uništenje njihovih plaćenika, — to je linija koju je Partija odredila odmah poslije napada fašističkih bandi na SSSR.

Vaše se pokrajinsko rukovodstvo nije u početku snašlo i nije bilo na dovoljnoj političkoj visini. Dok su se u mnogim krajevima Hrvatske i u svim zemljama Jugoslavije formirah partizanski odredi i otpočele oružane

¹ Koplja pisma (tipkana na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/35.

² Ovo je »Otvoreno pismo« upućeno part. organizacijama Dalmacije tek negdje polovicom 1942. godine. PK KPH Dalmacije je, naime, po primitku pisma odbio da ga uputi organizacijama, ne slažući se s ocjenama koje je »Operativno rukovodstvo« u ime CK KPH dalo. Samo je OR, odmah po odašiljanju pisma, poslalo naknadno ispravke na tekst pisma, smatrajući da dane formulacije ocjena PK protuslove pozivu partijskim organizacijama da imaju povjerenja u taj isti PK, i da zato ne izražavaju pravilno ono što se htjelo reći. Zbog nekih provala PK nije ispravke primio na vrijeme, i pismo je ostalo neobjavljeno.

Ljeti 1942. god., u diskusiji s članovima PK, CK je ostao kod osnovne ocjene pogrešaka učinjenih tada u Dalmaciji i smatrao da PK nije imao prava odbiti objavljivanje pisma. To je PK tako shvatio da je nakon toga (tj. polovicom 1942. god.) objavio pismo, i to bez ispravaka (koje više nije imao). (Objašnjenje Vladimira Bakarića).

³ Vidi dok. br. 28, 30, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 53, 54, 55, 85, 90, 96, 108 i 110.

borbe protiv neprijatelja, u vašoj pokrajini nije bilo partizana i oružanih snaga. Vaše su se organizacije bile ograničile na sabotazu, diverzije i druge niže oblike borbe. Glavni uzrok što u vašoj pokrajini nisu pravovremeno osnivani partizanski odredi nalazi se u tome što vaš PK nije shvatio potrebu oružane borbe.

Takvo stanje kod vas izazvalo je potrebu da CK intervenira, da bi partijske organizacije i na vašem području držale korak s razvitkom pokreta u ostalim pokrajinama i provodile partijsku liniju.

CK je u kolovozu uputio pismo PK-u¹ u kome je obrazložio nužnost neodložnog stvaranja partizanskih odreda u Dalmaciji. Ujedno je poslao k vama i neke drugove,⁵ koji su trebali pomoći kod formiranja partizanskih odreda. Vaš PK nije pravilno pristupio provođenju direktiva CK. Mjesto da izvrši neophodne političke pripreme, da širokim masama objasni potrebu osnivanja partizanskih odreda i njihove zadaće, da osigura njihovu pomoć partizanima i da prethodno izvrši sve potrebne organizacione pripreme, pa tek onda da pristupi osnivanju partizanskih odreda, PK je prihvatio avanturistički tempo i bez ikakvih političkih i organizacionih priprema otpočeo osnivati partizanske odrede. Odluka PK-a, da se za 4—5 dana iz raznih mjesta mobilizira, opremi, svrsta u odrede i pošalje na teren oko 500 partizana, pokazuje njegovo nesnalaženje, veliku lakomislenost prema tako teškom i ozbiljnom zadatku i nedovoljnu političku samostalnost. Izvještaji komisije⁶ koja je vodila istragu o toj stvari također pokazuju da se formiranju partizanskih odreda pristupilo bez najosnovnijih priprema i skrajnje lakomisleno. Pod takvim okolnostima morao je prvi pokušaj stvaranja partizanskih odreda neizbježno završiti neuspjehom i porazom.

Ovaj neuspjeh nanio je veliku političku i materijalnu štetu našoj Partiji i narodnooslobodilačkoj borbi, a da o gubitku velikog broja drugova i ne govorimo. On je izazvao nevjerovanje u sposobnost naše Partije da organizira uspješne oružane akcije, strah, nesigurnost i kolebanje. A sve to nije moglo a da ne utiče na usporavanje i otežavanje daljnjeg razvitka partizanskog pokreta.

U vezi s tim neuspjehom pojavile su se kod nas u redovima Partije neke nezdrave i štetne pojave. Kritika i samokritika predstavljaju moćno i nezamjenjivo oružje u borbi protiv pogrešaka i skretanje s partijske linije. Nju treba podsticati i razvijati unutar Partije, jer bez toga partijski aparat ne može funkcionirati, a partijske organizacije se ne mogu usavršavati i osposobiti za izvršenje svojih zadaća. Ali kritika pomaže razvitku Partije i narodnooslobodilačke borbe samo onda ako se postavi za cilj da se otkriju i prebrode pogreške koje nastaju u partijskom radu. Kod vas kritika nije u cjelosti tako shvaćena. Mnogi članovi partije prenose kritiku rada foruma na ulicu, o povjerljivim unutarpartijskim stvarima razgovaraju s nepartijcima, čime stvaraju neraspoloženje protiv Partije i njenih foruma i krnje njihov autoritet. Protiv tih opasnih i po Partiju štet-

⁴ Ovo pismo nije sačuvano.

⁵ Odnosi se na Pavla Papa-Silju i Mirka Kovačevića-Lalu.

⁶ Odnosi se na partijsku komisiju PK KPH za Dalmaciju koju su sačinjavali: Andrija Božanić, Maks Baće i Zdenka Segvić.

nih pojava treba povesti nemilosrdnu borbu, a nepopravljive brbljivce, koji po ulici raznose partijske tajne, treba izbaciti iz Partije.

Vaš PK je u svojoj samokritičkoj izjavi⁷ uvidio i osudio svoje pogreške, a to je najbolje jamstvo da će on, uz pomoć članstva, ispraviti nedostatke u radu naših organizacija i osposobiti da rukovode narodno-oslobodilačkom borbom.

CK je na osnovu prikupljenog materijala donio odluku da se vaš PK kazni ukorom zbog nesnalaženja, lakomislenosti i nedovoljne političke samostalnosti. Time se pitanje pogrešaka PK kod formiranja partizanskih odreda skida s dnevnog reda. O tome je svaka daljnja diskusija u Partiji zabranjena.

Drugovi, CK apelira na vas i poziva vas da se čvrsto zbijete oko vašeg PK i da povedete odlučnu borbu protiv onih elemenata koji pogreške PK iskorištavaju u svoje štetočinske svrhe. To je put kojim morate ići, da bi se vaše organizacije osposobile da rukovode velikom narodno-oslobodilačkom borbom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

16. XI. 41.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

BROJ 114

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 22. STUDENOG 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O HAPŠENJU RADE KONČARA I VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI
U DALMACIJI¹**

Split, 22. XI. 1941.

Dragi drugovi, šaljem vam ovo pismo, uglavnom, da vas obavijestimo za teški udarac koji je snašao sviju nas, tj. da je drug Brko² uhapšen, ranjen i da se sada nalazi u bolnici. Sama stvar se odvijala ovako: drug Brko je bio u Splitu sve do 14. XI. Tog dana je oputovao za Šibenik, jer je lično htio da ispita rad organizaoije u Zatonu i napose stvar sa drugom Fabom,³ kand. CK. U Šibeniku i Zatonu je bio do 17. XI i tog

⁷ Vidi dok. br. 96.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/36.

² Rade Končar, tada član Politbiroa CK KPJ i politički sekretar CK KPH, uhvaćen 17. studenog od talijanskih vlasti u Splitu, a strijeljan je u Šibeniku 26. svibnja 1942. godine.

³ Fabo Mrša

dana vratio se u Split. Došao je oko 2 h poslije podne, vidio se s nekim drugovima i u 5 h (kako je to kod nas zavedeno) otišao kući. U 6 h iste večeri (kad je izlaz zabranjen) drugarica C.⁴ iz Vrazove ulice čula je pred kućom revolverske hitce. Otišla je na prozor i na veliko zaprepaštenje prepoznala je na ulici druga Brku. Bio je bez šešira i kaputa, sjedio na trotoaru opkoljen Talijanima-fašistima. Ujutro nam je saopćila to što je vidjela i zaključili smo da je morao da bježi iz stana, jer mu je došao pretres, a izgleda da je imao kod sebe dvostruku legitimaciju. Jedan drug je sutradan odmah otišao u bolnicu da ga vidi. Našao ga je gdje leži sa ispruženim nogama u gipsu. Drug Brko je kazao ovom drugu da nam kaže da ga je upropastila legitimacija. Slijedeći dan, drug Makso⁵ iz MK bio je u bolnici i Brko mu je kazao da je ranjen u desnu nogu vrh koljena, da mu je ta kost smrskana i da je izvršena operacija. To je za sada sve što vam sigurno možemo da javimo. Dalje smo saznali da je drug Brko bio primoran da skače iz II kata, gdje je stanovao, kad je naišao pretres. Trčao je iz svoje Vrh-Manuške kroz Istarsku i Vrazovu i htio da uđe u stan poznate drugarice, ali haustor je bio zatvoren, vratio se natrag i vis-a-vis stana ove drugarice skočio preko jednog zida gdje su ga Talijani zaskočili i ranih. Netom smo sve to saznah, odmah smo poduzeli sve moguće da ga spasimo iz bolnice. Odlučili smo pod svaku cijenu da ga izvučemo iz ruku krvnika-fašista. Velika je teškoća u tome što je drugu Brki operirana noga, pa sam ne može da hoda, i prema tome htjeli bi počekati da rana malo zacijeli (on je sam, kad mu je Makso kazao da ćemo i mi učiniti »operaciju«, kazao »da nije možda prerano«, a s druge strane mislimo da će se talij. fašisti informirati u Zagrebu o njemu, pa da bi ga mogli prije nas izolirati. Možete po ovome sami vidjeti u kakvoj se situaciji nalazimo. On je sam rekao da je došao iz Zagreba. Imao je talij. legitimaciju da je Splitski, a po svoj prilici našli su mu i zagrebačku i vjerojatno da se na to odnosi Brkina izjava da ga je legitimirala upropastila. Imao je prijavnicu kao da je prijavljen, i smatrao je da je na taj način najmirniji i najsigurniji.

Poslije akcija izvršenih na glazbu,⁶ koja je svake večeri svirala splitskim ulicama, Talijani su pristupili masovnom hapšenju, premlaćivanju i ubijanju ljudi. Ubijen je jedan dobar drug. Uhapšeno je nekoliko funkcionera N. P.⁷ i omladine, a od napada na SSSR smo izgubili što uhapšenih, što interniranih, što izginulih preko 1/3 članova part. org. u Splitu. Poslije zadnjih akcija Talijani su internirali iz Splita oko 500 ljudi. Među njima ima najveći dio naših, zatim nacionalista i samostalaca. Među interniranim ima nekoliko viđenijih intelektualaca. (Dr. Leontić,⁸ bivši ban

⁴ Marija Cević, tada član Mjesnog komiteta KPH Split.

⁵ Roko Peračić, tada organizacioni sekretar Mjesnog komiteta KPH Split.

⁶ Vidi dok. br. 111.

⁷ Narodne pomoći.

⁸ Dr. Ljubo Leontić, advokat iz Splita, prije rata istaknuti funkcioner SDS. Već pred rat odazvao se pozivu KP na suradnju u Narodnom frontu. Pridružio se i aktivno sudjelovao u NOP-u, te bio izabran za člana Predsjedništva AVNOJ-a.

Tartaglia⁹ i brat novinar,¹⁰ advokat Šimunić,¹¹ sudi ja Katunarić,¹² i dr.) Od HSS-ovaca, koliko znamo, do danas još nitko nije interniran. Svake večeri odmah poslije 5 h pa preko cijele noći fašističke bande opkoljavaju čitave rejone Splita i vrše pretrese, tako da nema sigurnog mjesta gdje bi se čovjek sklonio. Baš uslijed takovih mjera poduzetih sa njihove strane, najviše je palo naših ljudi, koji su se skrivali po svojim ih tuđim stanicama. Uslijed tih masovnih pretresa i hapšenja, svakodnevnog krčanja na brodove za internaciju i uslijed strogih mjera poduzetih na ulicama, rad ovdje je otežan. »Naš izvještaj« momentalno ne izlazi.

Poslije oktob. akcija koje su proveli drugovi iz Solina,¹³ kako su nas jučer izvijestili, Talijani su blokirali sela Solin, Rupotine, Klis i pohapsili sve muškarce (od 13—50 g.) i doveli kamionima na brod za Italiju. Informirani smo da je namjera Talijana da još 2000 ljudi pokupe. Nešto radi masovnog otpuštanja i premještanja činovnika, nešto radi internacije i [što] škole uopće ne rade, ulice grada su formalno opustile.

Poslije zadnjih akcija u Splitu,¹⁴ Talijani su pozvali neke splitske ►ličnosti◄: biskupa, predstavnike raznih privrednih i staleških udruženja i tražili od njih da potpišu apel na javnost u kojem se osuđuju partizani i atentatori i poziva javnost da budu pri ruoi Talijanima pri pronalaženju istih. Biskup je u tom smislu uputio pastirsko pismo, a pomenute ličnosti odazvale se pozivu i potpisale apel. Mi ih raskrinkavamo kao izdajice narodne borbe.

Mislimo da vam je drug Brko javio u zadnjem izvještaju da su povodom oktobarske proslave u provinciji paljene vatre. Dijeljeni su letci na našem i talij. jeziku.

Dobili smo izvještaj iz Solina, koji vam u cjelini šaljem¹⁵ da vidite kako su u Solinskom bazenu radnici — većinom koji se kriju u brdima — izvršili oružane akcije na talij. odrede i kamione i kako vrše sabotazu u tvornici i provode diverzione akte.

U Sinju, kod Bitelića, poslije negoli je odred¹⁶ izvršio nekoliko akcija (razrušio cestu Vrlika—Knin, napao na imanje jednog popa i razdijelio hranu seljacima, a samog popa zarobio, što mi mislimo da politički nije uputno, makar je bio i ustaša) Talijani su poslali jake snage za odredom, i javljaju nam iz Sinja da je veza sa odredom prekinuta, koju ćemo mi čim prije ponovo da uspostavimo.

U Šibeniku se je formirao odred, koji ima da krene put Vrlike i Knina.¹⁷

⁹ Dr. Ivo Tartaglia, advokat iz Splita, eksponent i pravni zastupnik stranog kapitala u Dalmaciji. Sestojanuarski ban u Primorskoj banovini, poznat po svojoj aktivnoj borbi protiv demokratskog pokreta. Poslije rata osuđen za svoj protunarodni rad.

¹⁰ Dr. Oskar Tartaglia, novinar, pristaša fašističke stranke SvetislaVa Hodera (tako-zvani »borbašići) i poslanički kandidat na izborima u staroj Jugoslaviji.

¹¹ Zvonimir Šimunić, advokat iz Splita.

¹² Josip Katunarić, prije rata sudac okružnog suda u Splitu. On i Šimunić nisu internirani kao pristalice NOP, jer su se u toku rata držali po strani.

¹³ Te akcije u Rupotinama i Klisu izvršio je Solinski NOP odred.

¹⁴ Vidi dok. br. 111.

¹⁵ Vidi dok. br. 116.

¹⁶ Odnosi se na Sinjski NOP odred.

¹⁷ Poslije izvedenih akcija u Šibeniku 27. listopada (vidi dok. br. 102, 319, 320 i 337) grupa od 10 boraca iz udarne grupe prebacila se na teren Zatona, gdje su im se priključile grupe boraca iz Prvić-Luke, Sepurine i Srime pa je formiran odred od ukupno 26 boraca (vidi dok. br. 103).

U Kninu gdje su još uslovi za partizanski pokret bolji nego drugdje, part. org. je vrlo slaba. Sada je formiran MK.

U Dubrovniku i Pelješcu drugovi nisu skoro ništa radili uslijed oportunitizma i kukavičluka.¹⁸ Dapače se kod Korčule preko Pelješca i Dubrovnika prošuljao jedan provokator kojemu su mnogi drugovi nasjeli. Provokator je imao smjelosti da ide čak do partizana, ali kako nam javljaju, izgleda da su ga tamo naši uhvatili. Na Pelješcu vojni obveznici neće da idu u ustašku vojsku, većina ih je spremna da ide u partizane.

Drugovi Jović,¹⁹ Borić,²⁰ Majki²¹ su se povratili iz provincije. Očekujemo do koji dan i Bruna,²² pa ćemo vam poslije općeg izvještaja poslati detaljni izvještaj o stanju u pojedinim krajevima Dalmacije.

Pismo i kurira smo vam poslali najviše radi druga Brke. Sada smo u velikoj brizi da li ćemo uspjeti da ga spasimo. Ako nam vi u ovome možete da dadete neke savjete ili pomoć uopće, učinite i obavjestite čim prije. Pismo upućeno lično Brki nismo uspjeti da mu ga predamo, a ono drugo smo otvorili i prema vašim direktivama ćemo se ravnati.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Borić²³

Danas, tj. poslije podne, saznali smo da su sutradan poslije Maksovog²⁴ pohoda Brki, tj. u petak, premjestili istog u vojnu bolnicu. Tu je ponovo, sa nogama u gipsu, skočio sa II kata, oko 10 m. visine i izgleda da nije zadobio novih težih povreda. Ponovo je u vojnoj bolnici. Nastojimo da ga i iz te bolnice izvučemo iako su uslovi mnogo teži.

Rečeno nam je i to da je na drugim preslušavanjima došlo do zamršenih izjava sa strane druga Brke.

¹⁸ Vidi dok. br. 115.

¹⁹ Vicko Krstulović

²⁰ i ²³ Lučić-Lavčević, tada član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

²¹ Andrija Božanić

²² Ivan Amulić, tada organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

²⁴ Roko Peračić

BROJ 115

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 22. STUDENOG 1941. CENTRALNOM KOMITETU KPH O SITUA-
CIJI U DUBROVNIKU I NA PELJEŠCU¹

Split, 22. XI 1941. god.

U Dubrovniku i Pelješcu drugovi nisu skoro ništa radili uslijed oportunitizma i kukavičluka. Dapače se kod Korčule preko Pelješca i Dubrovnika prešuljao jedan provokator² kojemu su mnogi drugovi nasjeli. Provokator je imao smjelosti da ide čak do partizana, ili kako nam javljaju, izgleda da su ga tamo naši uhvatili. Na Pelješcu vojni obveznici neće da idu u ustašku vojsku, većina ih je spremna da ide u partizane.

Drugovi Jović,³ Borić¹ Majki⁵ su se povratili iz provincija. Očekujemo do koji dan i Bruna,⁶ pa ćemo Vam poslije općeg izvještaja poslati detaljniji izvještaj o stanju u pojedinim krajevima Dalmacije.

Pismo i kurira smo Vam poslali najviše radi druga Brke.⁷ Sada smo mi u velikoj brizi da li ćemo uspjeti da ga spasemo. Ako nam Vi u ovome možete da dodate neke savjete ili pomoć uopće, učinite i obavjestite čim prije. Pismo upućeno lično Br⁸ki nismo uspjeti da mu ga predamo, a ono drugo smo otvorili i prema vašim direktivama ćemo se ravnati.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

S drugarskim pozdravom

Borić s. r.⁸

Danas t. j. poslije podne, saznali smo da su sutradan poslije Mak90-vog⁹ pohoda Brki tj. u petak premještah istog u vojnu bolnicu. Tu je ponovo, sa nogama u gipsu, skočio sa drugog kata oko 10 metara visine i izgleda da nije zadobio novih težih povreda. Ponovo je u vojnoj bolnici. Nastojimo da ga iz te bolnice izvučemo i ako su uslovi mnogo teži. Rečeno nam je i to da je na dugim preslušanjima došlo do zamršenih izjava sa strane druga Brke.

¹ Prijepis originala (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/37.

² Milan Soća, stolarski pomoćnik, iz Nerežišća na Braču, priključio se ilegalcima na Korčuli. Odakle je preko veze prebačen na Pelješac, a zatim u Dubrovnik. Iz Dubrovnika je upućen u partizansku jedinicu u Hercegovinu, ali je ubrzo pobjegao u Trebinje i predao se ustašama podijevši Iskaz prilikom saslušanja kod žandarmerije (vidi DM fond Kotarske oblasti Bileća, »VT« br. 167/41, od 13. XI 1941.

³ Vicko Krstulović, politički sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁴ i ⁸ Lučić Lavčević Ivan-Borić, tada član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁵ Andrija Božanić, tada član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁶ Ivo Amulić, tada organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁷ Rade Končar, sekretar CK KPH.

⁸ Peračić Roko.

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 26. STUDENOG 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O IZVRŠENIM AKCIJAMA U SOLINSKOM BAZENU OD 1. DO 15.
STUDENOG I AKCIJAMA U SPLITU¹

AKCIJE U SOLINSKOM BAZENU OD 1/XI—15/XI. 41.

Tri druga išla su nekoliko noći kući jednog ustaše u Klisu u namjeri da ga ubiju, ali ga nijesu mogli uhvatiti radi njegove velike opreznosti. Jedne večeri, idući njegovoj kući, naišli su na talij. vojničku patrolu od 10—15 vojnika; pošto su ih naši na vrijeme opazili, postavili su se iza zaklona sa obje strane puta i zapucali iz pušaka na njih ispalivši 12 metaka i bacili jednu bombu. Cuo se jauk i zapomaganje, te su se brzo izgubili ne ispalivši ni jednog metka. Drugovi iz akcije kažu da su morale pasti sigurno 2—3 glave. U Klisu se govorilo da se te noći pucalo u Talijane i da ima ranjenih, koje su oni odmah kupili i autom odvezli put Splita.

Akcije napravljene u Solinu i Rupotini sa strane jedne grupe partizanskog odreda: oni su počeli da pilaju telegrafске stupove, ali je u tom naišla talijanska patrola od 10—15 vojn. Naši su na njih otvorili pušчанu paljbu i bacili dvije bombe, ali Talijani nisu otvorili vatru, već je u to naišla njihova druga patrola od istog broja vojnika i oni su opalili dva metka. Pošto su naši ostali u velikoj manjini, oni su se povukli. Drugovi iz akcije kažu da su ih morali nekoliko pobiti.

Akcija druge grupe partizanskog odreda:² ovi su pilali telegrafске stupove i prepilali ih 6, našto je naišla grupa talij. vojničkih kamiona od 5 kola, na koju su naši, kad su im se približili na 20 m otvorili vatru ispalivši 30 metaka te bacivši 3 bombe. Talijani su aute napustili te se sklonili u najbližu kuću sa povikom »Viva bandiera rossa«,³ našto su naši paljbu prekinuli i povukli se. Od fašista je jedan oficir mrtav, a nekoliko vojnika ranjeno, što se zna; dok oni u svim akcijama svoje žrtve prikrivaju. Na cesti su se izjutra našle dvije velike lokve krvi. Automobili su išli iz Klisa prema Splitu i bili su prepoznati. Naši drugovi ovdje nisu iskoristili glavni momenat, te uništili aute kad su bili napušteni, što su mogli lako učiniti.

Jedan željeznički vagon zapaljen je na željez. pruzi Split—Sinj i to u blizini Klis-Kosa. Kažu drugovi da je u njemu bilo sijeno. Mi mislimo da su to uradili drugovi iz Splita.

Vatra uoči dana oktobra bila je kod nas dobra i brojna i sa parolom na dva mjesta: Z.O.R/* Bilo je i nedostataka a to su:

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/39.

² Akcija je izvršena 9. studenog na putu Solin—Klis, u zaseoku Zizići (vidi dok. br. 338)

³ Živjela crvena zastava!

⁴ Živjela Oktobarska revolucija!

I. Pošto je nekoliko dana prije padala kiša, usljed mokrine neka se drva nisu upalila.

II. Da je bilo više nafte, bilo bi daleko bolje.

III. Na raznim sektorima bilo je dosta oportunitizma uslijed čega je vatra tamo zatajila.

Sa naših brda vidila se -vatra i po nekim zagorskim selima, kao npr. Dugobabe, Dugo Polje, Konjsko, Zagorska sela, iako su dobila zadatak da zapale vatru, kažu da nisu jer su vrhovi Svilaje i okolice pokriveni snijegom, a da je bila i velika magla. Usječena drva stoje još po vrhovima.

Akcije u tvornici cementa u Majdanu:

Jedan drug⁵ je postavio 2 kutije za paljenje na filtere od uglja, uslijed čega su svi izgorili a rad peći zaustavljen 3 h. 11 h poslije toga radila je samo sa 25% produkcije. Bilo je na desetke hiljada štete. Iste nedjelje je nekoliko žena šivalo nove filce od platna. Uslijed iste akcije zapalio se i krov nad ženama, ali je isti čas bio primjećen, pošto je bio dan, i odmah lokaliziran pomoću »minimaks« aparata i tvorničkih štrcaljki. Da su samo 5 minuta zakasnili primjetiti požar, izgorio bi krov, uslijed čega [bi] se oštetila i mašinerija, te onesposobile peći za dugo vremena. Ovdje je akcija u daljnjem toku.

Na telef. liniji Solin—Klis, dva druga su iskidali i odnijeli 250—300 m. žice. Na istoj liniji je prekinuta žica povrh puta, pa uzduž iste su okupatori postavili stražarska mjesta s više čuvarskih kućica.

U Majdanu je jedan drug prezeo kaiš motora od peći, uslijed čega je ista stajala 1 h. Žrtava u akcijama nismo imali, već su jedino radi akcije napadaja na kamione uhapšena 2 čovjeka u blizini kuće gdje se je desila akcija. Letači na talij. jeziku su naišli na velike simpatije, što se vidi po tome da su ih pomnjivo dizali te u grupama čitali. Nakon dva dana su im pretresali (kufere) prtljagu, istresali slamnjače.

Jedan omladinac je onesposobio 1 elektromotor uslijed čega je mlin stao duže vremena. U vezi toga uhapšen je taj omladinac i još jedan, te nakon saslušanja od 36 h pušteni.

Na jednom glavnom mlinu izgorila su oba ležaja, a mlin stao duže vremena. Na svakoj peći zapaljen jedan elektromotor, te jedan oštećen, uslijed čega je peć stajala 3 h.

Na želj. pruzi Split—Sinj, na mjestu Klis-Kosa, drugovi pokušali sa 4 kg eksploziva dignuti jedan nasip. Pošto su stvar slabo ocijenili, jer se je mislilo da kad se sruši vanjski zid da će nasip pasti, ali, iza zida vanjskog, unutra su bile »traverse« od kamena i betona, koje drže prugu, efekat je bio slab, jedino su izbacivanjem kamena ranili jednog talij. vojnika, koji se nalazio u blizini.

Tri druga iz part. odreda išli su u potjeru za jednim ustašom i usput prerezali i odnijeli 50 m telef. žice na vodu Klis—Blaoa.

⁵ Akciju izvršio, 11 studenog, radnik Ivan Subašić-Dovan.

U tupinolomu u Majdanu drugovi su oštetili jedan silos od lapora, usljed čega će tu biti obustavljen rad dugo vremena. U tvornici sada vlada velika opreznost, poduzete su velike mjere sigurnosti, ali i pored svega toga akcije su na dnevnom redu.

Natrag 7 dana Talijani su noću ranili jednog čovjeka, koji je bio sklon piću, a imao je i padavicu, te je nakon 5 dana preminuo u bolnici, a da ga nikome za to vrijeme [nisu] dali vidjeti ni posjetiti.

Natrag 6 dana 3 djeteta čobana našli su bombu, koju su Talijani namjerno ostavili. Djeca su se istom igrala, te je uslijed toga eksplodirala i ubila jedno dijete na mjestu, a ostala dvojica unakažena privedena u bolnicu gdje se bore sa smrću.

Split, 26. XI. 41.

Dragi drugovi, mi smo ovo naše pismo bili spremili 22. XI i htjeli da vam ga odmah po kuriru pošaljemo, međutim, padom Brke⁶ provale su se legitimacije i propusnice, pa smo nastojali naći mogućnosti da pronađemo čovjeka koji legalno može da putuje. Danas smo dobili vaše pismo upućeno Brki i odmah poslije podne šaljemo po njemu odgovor.

Što se tiče druga Brke nastojimo i organizujemo plan oslobođenja iz vojne bolnice. Uslovi su mnogo teži jer zgrada u kojoj leži (bivše sjemenište) je pola bolnica, a druga polovina kasarna. Stupili smo već u vezu sa vojnicima iz bolnice i nećemo žaliti žrtava da nam plan uspije.

Ispitah smo uslove pod kojima je pao i došli do zaključka da je tome najviše kriva njegova neopreznost i to je:

I. Bio je prijavljen i imao legalnu legitimaciju (od policije potvrđenu kao svakom drugom legalnom građaninu) na Reić Ivana.

II. Putovao u Šibenik na našu legitimaciju i propusnicu pod drugim imenom i sretno stigao natrag.

III. Kod pretresa one večeri, nađene su mu obje gornje legitimacije i propusnica iz Šibenika, što ga je upropastilo, a što je on sam nama izjavio u bolnici.

IV. Našla mu se slika njegove drugarice, tom slikom njihovi agenti jure gradom dvije naše drugarice. Osim toga i neki novac koji je donio iz Šibenika.

V. U neposrednoj blizini njegovog stana (kod koje je one večeri htio da bježi) bila je dobra drugarica, pouzdana i nekompromitovana, koja je bila njemu veza sa drugovima i kod koje je morao i trebao da drži što bi ga moglo kompromitovati u slučaju pretresa, a kod koje je onog popodneva bio. On se time nije poslužio, iako je znao još prije nego je otišao u Šibenik kakva je situacija nastala u Splitu iza zadnje akcije.

— o —

⁶ Rade Končar

Drug Bruno⁷ se još nije povratio. Čim on stigne, poslaćemo vam detaljniji izvještaj.

Kroz ovo nekoliko dana izvršeno je nekoliko akcija sabotaže i diverzije na brodogradilištu i željeznici, a to su:

I. Minonosac »Sokol« otplovio iz brodogradilišta i na putu su mu strojevi zatajili, radi izvršenih sabotaža u strojevima. Odvučen je u Riječko brodogradilište, gdje će morati izdržati reparacije 1¹/₂ mj.

II. Jahta prefekta Zerbina također oštećena na strojevima i uslijed toga pri ulasku u Zadar mašina otkazala, udario brod u kraj gdje se smrskao.

III. Na brodogradilištu uništen elek. transformator.

IV. Na ratnom brodu »Split« koji je u gradnji na brodogr. iskvareni su komadi ležaja osovine i kormila, što predstavlja ogromnu štetu, i koje se ovdje ne može izraditi, a za sami brod hitna je potreba.

V. 7. novembra, tokom čitavog dana u svim odjeljcima brodogradilišta izbijali su kratki spojevi, tako da je tog dana bio nemogućan svaki rad.

VI. Na željeznici redovita i temeljita sabotaža, u radionama, na lokomotivama i vagonima i uzduž pruge, tako da stalno radnici vrše popravke na pruži.

VII. U gradu na nekoliko mjesta pokidane vojne telef. žice. Vezu sa odredom smo opet dobili; ukoliko vi imate drugove za dati van, a politički spremni, osjeća se potreba u Livnu i Kninu, tamo su sada mogućnosti dobre. Pošaljite nam karakteristiku za španca Puharića⁸ iz Makarske, nama se čini da nije s njim u redu.

Mnogo drugarskih pozdrava

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

⁷ Ivan Amulić

⁸ Ivan Puharić (vidi dok. br. 91).

BROJ 117

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 27. STUDENOG 1941.
POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU U VEZI HAPŠE-
NJA SEKRETARA CK KPH S UPUTAMA KAKO GA SPASITI IZ
BOLNICE U SPLITU¹**

Dragi drugovi,

Vijest o Brki² mnogo nas je potresla. Morate poduzeti sve da ga oslobodite. Velik je vaš propust, što to niste učinili prvih dana, kad se njemu moglo odlaziti. Načinili ste i drugi propust, što niste postavljajući naše stražare pred bolnicom, iskoristili momenat prebacivanja u vojnu bolnicu. Dozvolili ste da on sam pokuša bjegstvo skakanjem kroz prozor. Ne smijete dalje okljevati. Solidno pripremite akciju, da ne bude samo pokušaj, koji bi donio novih žrtava. Procijenite snage neprijatelja. Tačno se mora znati u kojoj se sobi nalazi? Koliko ga stražara čuva? Kakvi su prilazi? Gdje se nalazi telefonska aparatura bolnice, koja mora biti prva blokirana i uništena. Svo osoblje bolnice mora biti zatvoreno u jednoj sobi. Naše straže moraju biti postavljene kako oko zgrade, tako i na kapiji, na vratima i hodnicima. Nastojte pronaći neki auto ili kamion. Ako drugačije nebi išlo, prisilite neposredno pred akciju nekog šofera da vozi. Morate osigurati otpusnicu i ako uspije akcija, smjestiti ga van grada na sigurno mjesto. Ako možete nabaviti deset do 15 do 20 talijanskih uniformi da date drugovima, koji učestvuju u akciji i koji bi se ulazeći u bolnicu predstavili kao vlast, akcija bi se izvela bez mnogo buke i sa više izgleda na uspjeh. Ako imate snaga, dobro bi bilo u isto vrijeme izvesti nekolicu pa i sitne akcije na drugom kraju grada. Za ovu akciju trebate angažovati odane, smjele, požrtvovane drugove. Naročito komandir mora biti dobar. Ako imate u Splitu drugova, koji su prošli vatreno krštenje, njih angažujte. A ako ih u Splitu dovoljno nemate, uzmite takve drugove iz najbližeg odreda, samo pazite da ne bude prekasno. Nastojte stupiti u kontakt s nekim liječnikom. Ne žalite novac, da bi ga što duže zadržali u bolnici. Nemojte dozvoliti da neprijatelj otkrije vaše namjere. Komandir sa odredom mora biti tačno i do detalja upoznat sa zadatkom. Dakle, u obzir dolaze samo dobrovoljci.

Pismo koje je upućeno Brki otvorite, jer ono nije lično.

Iz vašeg se pisma vidi, da ste u Splitu izgubili mnogo kadra. Opasnost prijeti vama i svim kompromitiranim aktivistima. Niste smjeli dozvoliti tako masovna hapšenja. Da bi kompromitovani kadar sačuvali od uništenja, hitno je potrebno da ih što prije pošaljete u partizane, pa formirajte nove odrede, ili ih priključite već postojećim. Time će se dvostruko postići: a) sačuvate ih od uništenja, b) u odredima će se pojačati politički rad, kao i po mjestima gdje odredi operišu. Pošaljite

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/30.

² Rade Končar, sekretar CK KPH.

jedan dio i po mjestima gdje partijske organizacije slabo stoje. M.K.³ formirajte od nekompromitovanih drugova-ca. Ako vam prijete opasnost, odmah se preselite na neko sigurnije mjesto odakle ćete moći lakše rukovoditi. U Splitu može da ostane jedan od vas kao punkt za vezu i da pomogne mjestu. Sve ove pripreme, u koliko su neophodno nužne izvršite što konspirativni je i bez potresa.

Pošaljite nam tačan izvještaj o brojnom stanju vaših odreda i njihovoj akcionoj sposobnosti. Veza s nama mora biti osigurana.

Šaljemo vam: proglas C.K.K.P.J. povodom oktobra
proglas C.K.S.K.OJ-a i
naše pismo (12 tačaka uputstva za part, odrede).

Zgb. 27-XI-1941. g.

S drugarskim pozdravom
SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

CACA¹

BROJ 118

**PISMO SEKRETARA OPERATIVNOG PARTIJSKOG RUKOVODSTVA
CK KPH OD 27. STUDENOG 1941. SEKRETARU CK KPH U KOJEM
GA UPOZNAJE SA SITUACIJOM U NEKIM KRAJEVIMA HRVATSKE
I DRUGIM PODRUČJIMA JUGOSLAVIJE¹**

Dragi Brko,² mnogo nas interesuje kako je stigla drugarica. Ja, naime nisam znao da je omladincu pored legitimacije digao i vašu propusnicu, neki njegov poznati ustaša. Bijesan sam zbog toga, jer si se ti već preko prošlog pisma interesovao za tu stvar.

Čujemo da ste se aktivizirali. Pripazite da ne unište kompromitovani part.³ kadar. Šaljite vani u odrede one kojima prijete neposredna opasnost, jer će se na taj način dvostruko dobiti: a) sačuvate kadar od uništenja; b) u odredima će se ti dugovi javiti kao polkomi⁴ ili partorgi.⁵ Poslije pada Marka i Janka (koji se kako čujemo do sada herojski drži), mi ćemo iz Zagreba poslati nekoliko dobrih kompromitovanih aktivista vani.

Oslobođenje Grge⁶ u Kar.' nije uspjelo, jer je na lh prije dolaska odreda izašao iz bolnice. Neznajući to odred⁸ upao je u bolnicu, zarobio.

³ Mjesni komitet

* Centralni komitet KP Hrvatske.

¹ Original (rukopis, ornalom) u Arhivu Instituta za historiju Radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/29.

² Rade Končar

³ Partijski

⁴ Politički komesari

⁵ Vjerojatno se odnosi na partijske rukovodioce — zamjenike komesara u odredima.

⁶ Cavić

⁷ Karlovac

⁸ Odnosi se na NOP odred Korduna i Banije.

a poslije ubio 2 ustaše, a po izlasku iz grada ubili su 7 talijanskih vojnika na mostu, zaplijenili puške i 1 puškomitraljez. Kod naših je jedan ubijen. Poslije toga pohapšeno je 200 seljaka i građana uglavnom Hrvata. Sjajno je kod naroda odjeknula ta akcija. Vlasti su izdale oglas u kome kažu, da će u slučaju novog upada ubijati svakog ko se zateče na ulici. O toj akciji se naveliko priča i po Zagrebu u svim krugovima. Naš odred je ušao u grad u uniformama sa fesovima.

Iz Srbije smo dobili tek sada part.⁹ i omi.¹⁰ proglas povodom Oktobra i »Borbu« organ naše part. 1 i 2 štampan na 4 strane, format »Politike«. To nas je mnogo obradovalo. Mi ćemo ga preštampati, ali za sada na rotatoru. Direktor je nekidan pušten i na staroj je dužnosti. Stari¹¹ javlja da veze između nas i njih moraju biti brže i redovnije. Međutim, do nas nije krivica, nego izgleda da materijal od njih do Sarajeva putuje dugo, a sem toga jedno pismo od njih upućeno na nas, izgubilo se, a izgleda da je bilo vrlo važno. Stvari se tamo i u Bosni dobro razvijaju, što ćeš vidjeti iz »Borbe«. U Gorskom Kotaru stanje je slabo. Delnički odred je potpuno raspršen. Talijani su u tim borbama imali oko 30 mrtvih, ali je naš odred potpuno razbijen. Delnička org. vrlo slaba, tako da ne poduzima ništa da formira novi odred.

U Lici su u posljednje vrijeme aktivni naši odredi. Prugu stalno ometaju. Kurir se još nije vratio, tako da nemamo konkretnih podataka.

U Crnoj Gori poslije neuspjeha stanje se znatno popravilo. Dnevno imaju većih uspjeha. Kadar je potpuno sačuvan. Vršu pripreme sada ozbiljnije, širih razmjera. Sada tamo upravlja talijanska komanda, jer su im propali svi pokušaji preko crnogorskih izroda.

Mrduljaš (Španac)¹² o kome sam ranije dao negativnu karakteristiku, prema iskazu nekih dobrih drugova špan. znatno se ispravio u posljednje vrijeme u logorima Francuske i Njemačke. Nije još za partiju, ali se može koristiti kao simpatizer.

Ne usudujem se da te pozovem zbog silne hajke pobješnjelih bandi, iako bi nam bio jako potreban.

Mi mislimo da Mrtvaca¹³ pošaljemo za komesara G. Štaba Hrvat.,¹⁴ Ta stvar više ne trpi odlaganja. Zašto niste koristili ovog mladića. On će se vratiti kroz 3—4 dana, pa uz ostalo javi da li se slažeš da Mrtvac ide.

Ovo ti pišem na brzinu, jer sada mi Dobrila¹⁵ reče da ovaj mladić putuje, tako da vam od materijala ništa ne šaljem. To ćemo učiniti kada ponovo dođe.

Sve vas mnogo poz.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

27. XI. 41.

— vi.«

⁹ Partijski

¹⁰ Omladinski (SKOJ)

¹¹ Josip Broz Tito

¹² Mrduljaš Pasko

¹³ Vladimir Bakarić

¹⁴ Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

** Jurić

¹⁵ Vladimir Popović

BROJ 119

**IZVJEŠTAJ KOTARSKOG KOMITETA KPH SOLIN KRAJEM STU-
NOG 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU
O STANJU PARTIJSKE ORGANIZACIJE¹**

Stanje part, organizacije² krajem XI mj. 1941. godine

10 jedinica³ sa 52 člana. Solin 6 = 34 čl. Klis 3 = 14 čl. Vranjic 1=4 čl. Majdan, Kučine i Mravinca ništa.

(Ovdje nisu uračunata 4 čl. koji su u zatvoru)

SKOJ ukupno 253 člana

Muških 191 čl.	Klis 47	Solin 116	Vranjic 15
Ženskih 62 čl.	„ 23	„34	„ —

Kučine 5 muš. — žen., Mravinca 4 muška u formiranju
Skojevaca 15 u zatvoru: Solin 7 čl.; Klis 7 čl.; Mravinca 1
zatvoreni se ne uračunavaju u brojke.

SKOJ ima. Mjesno rukovodstvo od 6 članova uprave i svoju zamjenu.
3 Rajonska Komiteta i aktiv ženskih od 9 članica.

Odgojna grupa

Ženskih 6 gr. sa 32 čl. ; Solin 4 sa 21.; Klis	1 sa 7,	Mravinca	1 sa ⁴
Muških 12 gr. sa 55 [čl.; Solin 7 sa 29.; Klis	3 sa 13,	Mravinca	1 sa ⁵

Majdan 1=8 članica Kučine —⁶

(Aktiv ženskih od odgojnih grupa od 6 članica)

Narodna pomoć

Sakupljeno 5641 lit	sakupljeno 1249 kuna
Izdato 5561 lit	izdato 1249 „
Deficit — 20 lit	Saldo-----

Ostalo od X mj. 3099 lit. Sada u kasi 3079 lit.

(Napomenuti je da se je od svote n. po. izdalo oko 1000 lit. za prenos robe Split—Sinj i za rad sa Zagorom)

U zatvoru i u konc. logoru se nalazi i partijaca 5, SKOJ-a 15, odgojne grupe 7; simpatizera 17. Neorganizovanih do sada iz našeg bazena 8; ranjenih 4

(Odbor uprave nar. pomoći sastavljen od 5 čl; za narodnu pomoć sakuplja 22 čovjeka.)

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/32.

² Odnosi se na partijske organizacije Kotarskog komiteta KPH Solin.

³ Čelija

^{4, 5} i ⁶ Brojevi u originalu Izostavljeni.

BROJ 120

PISMO ORGANIZACIONOG SEKRETARA PK KPH ZA DALMACIJU
IZ STUDENOG 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMA-
CIJU O POLITIČKOJ SITUACIJI NA SEKTORU OMIŠA¹

Dragi drugovi!

(novembar 1941)

Održao sam sastanak sa M.K.² u Omišu. Za posljednji mjesec dana nešto su se makli Radob.³ i Ferd.⁴ /* saopštio sam odluku P.K. ali je nisu primili najradije. Radob... se izgovara da ako je ta odluka uslijedila kao kazna da se on slaže, ali ako je to po potrebi rada da smatra ovaj vrlo važnim obzirom na zadatke koji su njemu postavljeni i mogući izvodljivi, ali da ako ..⁵ odu njih dvojica da će to otežat, obzirom na slabost kod ..⁶ manje odupire odluci i spreman je poći. Ja sam .. ? ostanu i..⁸ na ovome sektoru dok ja obidem ..⁹ pred njima postavio konkretne zadatke pa ćemo vidjeti što će napraviti do moga dolaska u Omiš ..¹⁰

Na cijelom ovome sektoru postoje mogućnosti za formiranje odreda. Može se naći ljudi dobrovoljaca koji su spremni poći i isto tako traže za partizane mnogi ljudi kojima su dani pozivi za vojsku.¹¹ Odziv za vojsku je vrlo mali. U Postrani je pozvalo 30 ljudi, a odazvalo se je samo 5. U Jesenicama pozvano 35, a odazvalo se samo 2. Ovakav procenat odazivanja je skroz u cjeloj poljičkoj i Omiškoj općini. U Krajiškoj malo viši, ali se ni u njoj ljudi ne odazivlju masovno. Postavili smo zadatak okupljanja svih ovih ljudi u odrede i vršiti među njima političke pripreme .. rada za od početni akcije.

Saznao sam u Jesenicama da dolazi u Dugi Rat brod da ukrca 300 vagona cinamida i 250 vagona karbita. Postoje ljudi koji su spremni da onemoguće njegov odlazak samo treba da se pribavi eksplozivna sredstva. Napravite jedan paket ekrazita pomoću korde i onog upaljivog sredstva pak da se pokuša brod baciti na dno. Jedan drug iz Jesenica doći će kod vas radi ove stvari, ako nije već bio, da traži eksploziv. Mislim da eksploziva ima još što se je pronašlo kasnije, a zanj zna Đorđe.^{12a}

Legitimacije i propusnice za Senj.¹² i Bilobr . . .¹³ napravite u Klisu preko onoga šnajdera, pošto se sa hrvatskom legitimacijom može mnogo brže da putuje za Dub.¹⁴* U Stobreću nije teško preći granicu. Pješke nikoga ne pitaju za legitimaciju, ali za svaku sigurn st ući među

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/31.

² Mjesni komitet KPH Omiš.

³ Radobolja Jozo, sekretar MK Omiš.

⁴ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi.

^{5, 6, 7, 8, 9 i 10} Na ovim mjestima dokumenat oštećen, nečitljiv.

¹¹ Misli se na pozive koje su mladima uputile vlasti NDH.

^{12a} Vjerojatno Edo Santini.

¹² Vjerojatno se odnosi na Petra Grubišića-Pjera.

¹³ Bilobr Mate, po odluci PK KPH trebalo je da pade u Dubrovnik radi pomoći tamošnjoj partijskoj organizaciji.

¹⁴ Dubrovnik

mljekarice koje se vraćaju iz Splita i nema nikakve bojazni da će pitati za legitimacije. U Omišu oni na Pavića mostu također ne pita ništa. Ona dva kada se opreme neka predu Stobreč i onda sjednu na autobus do Makarske, iz Makarske na parobrod. Može se i sa našim ljudima iz Zadvarja do Makarske sa kamionima, samo bi u tom slučaju trebalo doći pješke do Zadvarja.

Onaj saržer koji su tražili iz Jesenica vidite da li je napravljen, pa im ga pošaljite. Inače puškomitraljez im je ne upotrebljiv. Ja mislim odavde poći u Makarsku pa čak i u Metković ako nabavim propusnicu.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

(Bruno)¹⁵

BROJ 121

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE OD 2. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU DA PODUZMU SVE MJERE ZA OSLOBOĐENJE RADE KONČARA IZ TALIJANSKOG ZATVORA¹

Dragi drugovi, primili smo vaše pismo.² Očekujemo da će vaši naponi oko oslobođenja Brke³ uspjeti. Poradite sve, ne žalite truda, on se mora osloboditi. Šaljemo vam, uputstva Vrhovnog štaba i pismo Čaće⁴ u vezi sa stanjem u Srbiji povodom Draže Mihailovića.

2. XII 41.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu

Čaća⁵

¹⁵ Ivan Amulić

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-6/44.

² Vidi dok. br. 114.

³ Rade Končar

⁴ Centralni komitet KP Jugoslavije.

⁵ Centralni komitet KP Hrvatske.

BROJ 122

IZVJEŠTAJ PJERA GRUBIŠIĆA OD 3. PROSINCA 1941. POKRAJIN-
SKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O STANJU
U DUBROVNIKU¹

3. XII. 41.

Dragi drugovi,

U ponedjeljak ujutro sam poslao pismo,² ovo je drugo. Primio sam poziv iz Herc.³ od prtz.⁴ da neizostavno dođem gore u subotu 6-og da netko dolazi i da ima važnih stvari. Ja ću poći ukoliko mi ikako bude moguće probiti se. Isto pozivlju i Balda, a po mogućnosti i Crnog.³ Crni još nije putovao. Sprema se da bi kombinirao vozom do Huma, bio na sastanku pa prosljedio dalje. Vidićemo kako će se sve to uspjeti.

U..⁶ još su izbacili zbog one provokacije (pisanje po zidovima) našu trojicu Mašanovića i još dvoje. Omladinci su tražili savjeta što bi: da li bi nalupali nekoliko kolega poznatih kao špijuni. Odlučilo se napisati letak u kojem se raskrinkaje profesore i žigoše dake denuncijante. Čim se umnoži dostavićemo vam. Neki učenici koji su kažnjeni posljednjim ukorom tražili su mogu li se uteći Talijanima u zaštitu kao talijanski državljani. Kategorički je odbijeno.

Došao je čovjek sa Mljeta. Tamo pašuje osim kapetana M. koji je tamo prispio i neki dr. Feller, liječnik. Priča da je predavao u Moskvi i druge gluposti. Dere svijet za liječenje i tuži ih kad odmah ne plate. Inače šuruje sa Talijanima. Trebaće i tamo nekoga čim prije poslati da.. ? i sredi sve to. Dru[gove] vidim od sastanka do sastanka..⁸ priča kako je dan i noć tražio ovoga i onoga a na svršetku nije nikoga našao. Ona dva su aktivniji od njega. Sa ženama⁹ ni za pedlja dalje. Onaj profesor se hvališe da ima veze s p.¹⁰ Inače svi brbljaju po starom običaju.

Ono što sam rekao glede omladine da nekog pošaljete — učinite svakako.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Jure¹¹

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/34.

² Redakcija nije pronašla ovo pismo.

³ Hercegovine

* Partizana

⁵ Ivan Mordin, sekretar Kotarskog komiteta KPH za Pelješac.

^{6, 7 i 8} Dokument oštećen, nečitljiv.

⁹ Misli se na uključivanje žena u NOP.

¹⁰ Partizanima.

¹¹ Petar Grubišić, član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, upućen je kao instruktor u Dubrovnik da pomogne tamošnjoj partijskoj organizaciji u radu, ali je uhapšen i strijeljan 1942. godine.

**IZVJEŠTAJ ANTE JONIĆA, INSTRUKTORA PK KPH ZA DALMACIJU
POČETKOM PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH
ZA DALMACIJU O SVOM BORAVKU U DRNIŠU I KNINU
I SITUACIJI NA TOM PODRUČJU¹**

Drugovi

Evo već 7 dana od kako sam otišao i tek sada mogu da Vam se javim.² Doputovao sam direktno i dobro do Drniša, tu su me iskrcali i ostao sam sve do sutra do podne. ...³ potražio onog druga i snjim sam dosta razgovarao o prilikama i stanju ... Onaj mi je rekao da se je počelo s radom i da će nekako ići već nabolje, istog... četnički izdajica naša 2 čovjeka da snjima pregovara... ovu proslavu jedan je od tih drugova član komiteta...⁴ neidu jer mi nemamo što razgovarati sa izdajicama ...⁵ drug V.⁶ obećao mi je poslati izvještaj ili ga on... bolju vezu i odnošaje između Knina, Siverića, i Drniša. St...⁷ s jednim drugom što radi u Siv. on kaže da ti... ali da ima dosta simpatizera i ljudi s kojim bi se dalo raditi. Ako niko od Vas ne misli doći u Drniš i Siverić javite da znam, ukoliko ... ja bi se poštara da se i tamo nešto stvori i počne sa radom. Poslije sam... i mora se vješto snalaziti, te sam tek uvečer našao onog druga i uvatio... razgovarao s drugovima bilo je malo poteškoća jer me nijesu mogli di smjestiti, t[ako sam] izložen opasnostima, evo sad nekako sam se smjestio radim... ali sa hranom užasno jeo sam sad ovdje sad ondje i evo sad... oni ali stežem žestoko kajiš, jer nikad ništa nema. U 6 dana pojeo sam samo 2 komadića pure, kruva niza lijek (ali to sve nije važno [može se] pretrpiti još gore). Što se tiče stanja i rada to je još najgore, od formiranja komiteta⁸ smo se sastali jedanput i odma su morali jednog isključiti jer je odbio da dođe na sastanak komt.⁹ od straha. Sekretar je morao oputovati za 5 dana vani po poslu. Vrančića smo poslali malo u sela jer ga i u Kninu traže,¹⁰ bio je u Vrlici, jedinicu nemaju niti jednu, a ni koju drugu grupu... kandid. grupu ali nisu jer se neki nisu ni odazvali. ... članovi komiteta su sitni sopstvenici i nisu pravi revolucionari... kandidati ali obzirom da stvarno boljih za sada nema... [moći] će se isto nešto na-

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/35.

² Odnosi se na Antu Jonića, koji je, po direktivi PK KPH za Dalmaciju, krenuo iz Splita u Knin oko 20. studenog 1941. da pomogne tamošnjoj partijskoj organizaciji u radu na sređivanju stanja u organizaciji i formiranju partizanskog odreda.

³ Na ovom i ostalim mjestima označenim točkicama dokument je oštećen, nečitljiv.

⁴ i ⁵ Odnosi se na proslavu koju su organizirali četnički elementi i pozvali da proslavi prisustvuje i jedan član komiteta KPH za Knin.

⁶ Odnosi se na Nikolu Vrančića, student prava, rodom iz Vrlike. On je od strane PK KPH za Dalmaciju bio zadužen za organiziranje oružane borbe u svom kraju.

⁷ Vjerojatno bi trebalo da stoji: Stupio sam u vezu.

⁸ Misli se na Kotarski komitet KPH Knin.

⁹ Komiteta

¹⁰ Za Vrančićem je »radi širenja komunizma« bila raspisana potjernica žandarmerijske postaje u Vrlici 24. studenog 1941. i Kotarske oblasti u Sinju 27. studenog 1941.

praviti ali će ići malo teže najviše [nedostaje] samoinicijative, malo mi izgleda da se boje [talijanaša], neke od njih i paze agenti kad se kreću.

Razgovarao sam mnogo o formiranju odreda i to odmah... i poslao sam Vranč.¹¹ da izvidi teren i uvati vezu sa tamošnjim sekretarima; najviše će biti poteškoća oko nabave hrane, jer para imaju [ali] se ne može nabaviti ali i tu moramo naći nekako izlaza. Najvažnije da se počne sa sabotazama; drago mi je bilo čuti za ono... brzo pali, i tu ćemo se dati na posao. Te još o masovljenju i jačanju... tehničkom aparatu, tu sad sastavljamo jedan letak, a odma poslije letka počecemo sa izvještajem, letak, je potreban da se malo mase probude i da se populariziraju partizani. Izgleda da ćemo teškom mukom moći baciti 15—20 ljudi u odred i to sa cijelim Kninom i Drnišom, odredili smo ova dva dana sastanak cijelu noć i tu ćemo detaljno sve da stavimo na svoje mjesto.

... omladine stanje je za mrvicu bolje jedino što... 65 omladinaca, ali tek simpatizerčića, a ne... se malo kod njih radilo i imamo možda tek 2 ... [organiza]cije sad vidite kako je stanje, kod njih što je... [Ne održavaju] sastanke po stanovima već u šetnji ili na ulici, i sa... ta a niti se može sve urediti kako treba, izmotavaju [se] da agenti stalno vrebaju te da im niko neće da ustupi stan stvarno tu su poteškoće i to je problem ali moraćemo i tome stati na kraj. Sad drugovi što se tiče mene mislim da ću ipak tu moći ostati barem koje vrijeme, ima nekoliko Splićana ali ja im uvijek nastojim... ja ću Vam od sada redovito pisat i slati izvještaj.

... ne to što bi mogli stavit u izvještaj od 28. XI građanstvo Knina uopće nedobivaju kruha (i pure) tako da se opaža nervoza kod naroda (pred dva dana svjet je dva dana tiska se pred [općinom] bunio se da im dadu bonove za puru i brašno što je... malo došlo) tek. 4. XII počeli su nekima davat i to brašna krušnog 2 kg po osobi za mjesec dana, kukuruznog 4 kg. po osobi na mj. dana. Ulja 3 [1], petroleuma 1 1 za čitavu obitelj i to gdje se ustanovi da nemaju... drva uopće Knin i okol. ne dobivaju jer nedaju četnici i... tal. vojnicima ukinuta je jedna bubljica kruha tako da dobijaju samo jednu tj. 1/4 za cijeli dan. Jedino kino ... samo za talijanske vojnike komandant tal. ... nase odgovornost i boji se da kad ... mogao netko baciti bombu i pobiti ih (U Kninu... doputovale su 3 ustaške ličnosti, a među [njima] zloglasni Jakaša te održali ustaškoj mladeži govor, prema još nepotvrđenim vijestima da je u Siveriću na zabavi koja se priređuje svake godine u znak sv. Barbare, došlo između Jakaše¹² i omladine do veliki skandala da je on jeo tuke pečene a omladina se teturala od gladi, i da je naposljetku morala ure-dovat žandarmerija, ah nemojte ništa pisat, dok ne dobijem točne po-datke kako je to bilo, evo toliko da znate).

Od mog odlaska na omladinski forum morao sam prekinuti i sad nastavit kod omlad. kmt.¹³ morah smo jednog člana izibacit a na njegovo mjesto smo stavili jednu omladinku, mnoge stvari smo učvrstili i ima

¹¹ Vrančića

¹² Ustaša

¹³ Omladinskog komiteta

nade da će ići nabolje. Sad Vas molim da biste nam poslali baren jednu historiju S.K.P. (b)¹⁴ (ima ženska gimnazija dvije zakopane)... i to izvještaj kad izide ih letke, ako ... pošaljite isto jer smo uvatih šnjima dobre [veze. Ovdje je] zima tako daje nazad 3 dana bilo 7 ispod nule a obzirom da sam išao u tankoj robi... dobio na nogu bugance, te bi Vas molio ako možete da bi ste mi poslali baren.. . koju staru jaketu i gaće za po radi, te jedne .. . bičve (ima u Tona od »Nade«), te cokule radi buganaca... Vinka Kaliterne Trumbućac br. 43 ne možete i nemojte kupovat, jer se može i mora sve pretrpit zato i jesmo [partijci]. Javite što ima nova kod Vas je li se sredila omladina ... ime u Svetoga Marka. Obećajem da ću uložiti što je moguće više truda da se i ovde stanje popravi .. . (pu)tem ka pobjedi.

... sve pozdravljam u nadi da ćemo se uskoro vidjeti...

Slobodan, v. r.¹⁵

BROJ 124

OKRUŽNICA BR. 4 CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 6. PROSINCA 1941. GODINE¹

OKRUŽNICA BR. 4

Svim partijskim organizacijama, komitetima i jedinicama.

I

CK je u okružnici br. 3² objasnio partijsku liniju i istakao nužnost upornog rada na stvaranju Narodnooslobodilačke fronte i njenih rukovodećih organa narodnooslobodilačkog odbora.

Dosadnji uspjesi po toj liniji partijskog rada još uvijek ne zadovoljavaju. On se odvija i odviše sporo i na uskoj sektaškoj osnovi. Glavni uzroci slabih rezultata u stvaranju Narodnooslobodilačke fronte nalaze se u skretanju s partijske linije, njenom nerazumjevanju i nedovoljnoj odlučnosti u njenom provođenju u život. Neke organizacije i drugovi prave ove ,pogreške u borbi za stvaranje Narodnooslobodilačke fronte.

Prvo: Oni nisu mobilizirali sve partijske snage (komitete, aktive, organizacije i simpatizere) u borbi za stvaranje Narodnooslobodilačke

¹⁴ Svesavezne komunističke partije (boljševika).

¹⁵ Ante Jonić-Slobodan.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 12/6, k. 101.

² Vidi dok. br. 66.

fronte kako je to naglašeno u okružnici br. 3, nego su tom radu posvetili vrlo malo pažnje i odredili svega nekoliko pojedinaca kojima su stavili u zadatak stvaranje Narodnooslobodilačkog fronta.

Drugo: Mjesto da rad i borbu za stvaranje Narodnooslobodilačkog fronta postave na najširu osnovu i da rade na pridobivanju širokih masa, pristalica raznih stranaka, a osobito pristalica HSS-a za Narodnooslobodilački front, neke se organizacije i drugovi ograničavaju na jalove razgovore sa pojedinim predstavnicima HSS-a i drugih stranaka. To je sektaštvo vrlo štetno i opasno, osobito kad se znade da dio vodstva HSS-a sprečava stvaranje Narodnooslobodilačkog fronta, propovijeda pasivnost i koči svaku borbu protiv fašističkog okupatora i njegovih ustaških slugu.

Težište rada i borbe za stvaranje Narodnooslobodilačkog fronta mora biti u masama (rad odozdo), ali se ne smije zapustiti ni rad na pridobijanju predstavnika raznih stranaka i grupa (rad odozgo). Rad odozdo i odozgo treba kombinirati s borbom protiv protivnika i neprijatelja Narodnooslobodilačkog fronta i bremzera Narodnooslobodilačke borbe. Narodnim se masama mora uporno i neprekidno objašnjavati štetna uloga ovih vođa i predstavnika raznih stranaka i grupa, koji propovijedaju mir i pasivnost, i time pomažu ugnjetače našeg naroda: fašističke okupatore i ustašku bandu.

Treće: U mnogo se slučajeva rad na stvaranju Narodnooslobodilačkog fronta ograničava na uspostavljanje labavih veza s pojedinim pristalicama raznih stranaka i grupa, ali se te veze ne proširuju i organizaciono ne učvršćuju.

Četvrto: Postojeći narodnooslobodilački odbori nisu postali borbeni rukovodeći organi narodnooslobodilačke borbe, jer im naši drugovi nisu postavili konkretne zadatke, nisu im objasnili njihovu ulogu i uputili u pravilan rad.

II

Karakter, funkcija i zadaci Narodnooslobodilačkih odbora

NOO nisu organi nijedne partije ili organizacije. U njima trebaju biti zastupane, preko svojih predstavnika, sve političke stranke, grupe i struje koje su na liniji borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih domaćih plaćenika. Poštenu i rodoljubivu elementu iz bivših općinskih uprava i drugih ustanova mogu ulaziti u NOO ako uživaju povjerenje naroda.

Zadaci NOO na oslobođenom području

1. Narodni su oslobodilački odbori na oslobođenom području privremeni organi vlasti, birani slobodno i neposredno od samog naroda. Oni su privremeni organi vlasti zbog toga što su ukinuti stari organi vlasti (općinska uprava, kotarska poglavarstva, žandarmerijske postaje)

kao uporišta okupatora i njihovih slugu, a buduće trajne oblike i organe vlasti odredit će oslobođeni narod poslije istjerivanja fašističkih okupatora iz naše zemlje i uništenja njihovih domaćih slugu.

Zadatak je NOO mnogostruk i raznovrstan. Oni vrše sve funkcije vlasti osim vojničke kojom upravljaju štabovi partizanskih odreda.

2. NOO, kao nosioci vlasti oslobođenog naroda, poduzimaju sve potrebne mjere da se aktivizira i ujedini sav narod u borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih ustaških i velikosrpskih plaćenika.

3. Oni poduzimaju sve što je potrebno da se partizani pomažu i opskrbe hranom, odjećom, oružjem i svim drugim potrebštinama. U tom cilju treba aktivizirati i organizirati sve narodne snage na svom području. U pomaganju partizana i njihovom opskrbljivanju, narodni će oslobodilački odbori najtješnje surađivati sa štabovima partizanskih odreda.

4. Oni organiziraju i održavaju red i sigurnost na oslobođenom području preko narodnih straža, koje osnivaju u svim mjestima. Narodne su straže podčinjene NOO.

Oni vode borbu protiv svih narodnih izdajica, plaćenika i agenata fašističkih okupatora i ustaških bandi, kao i protiv svih špijuna i sumnjivih tipova.

Oni organiziraju i provode obavještajnu službu preko svojih specijalnih lica i organa.

Isto tako vode borbu protiv svih pojava krađe, pljačke, razbojstva i nereda.

5. NOO organiziraju opskrbu i ishranu stanovništva, a osobito ishranu siromašnih slojeva i neopskrbljene porodice palih boraca i partizana. Pod njihovom je upravom sva privreda (proizvodnja, trgovina, saobraćaj), koja se stavlja u službu narodnooslobodilačke borbe.

Oni vode strogi nadzor nad trgovinom i sprečavaju izvoz hrane, stoke, itd. sa svoga područja. Svim sredstvima sprečavaju i onemogućuju da se okupatori i njihove sluge bilo čime opskrbljuju sa oslobođenog teritorija.

6. NOO organiziraju i provode prosvjetni rad preko škola, analfabetičkih tečajeva, narodnih čitaonica i prosvjetnih društava.

7. Oni preko svojih predstavnika i organa rješavaju sve sporove koji nastupaju između pojedinaca i skupina.

8. NOO trebaju osigurati čvrstu pozadinu i nerazdvojnu vezu između naroda i njegovih partizanskih odreda, podižu borbeni duh, požrtvovanost i disciplinu stanovništva.

9. Za pravilno su funkcioniranje NOO potrebna materijalna sredstva. Pošto su ukinuti porezi na oslobođenom teritoriju, NOO moraju raspolagati drugim izvorima prihoda. Zato se u okviru Narodnooslobodilačke fronte i NOO osniva Narodnooslobodilački fond, u koji sav narod daje svoje priloge u novcu, hrani, odijelu i raznom drugom materijalu.

NOO mogu, prema potrebi, u korist narodnooslobodilačke borbe vršiti i rekviziciju od imućnih pojedinaca. Oni mogu zaplijeniti svu imo-

vinu narodnih izdajica i plaćenika fašističkih okupatora u korist narodnooslobodilačkog fonda.

III

Narodnooslobodilački odbori u krajevima gdje se vlast nalazi u rukama fašističkih okupatora ili njihovih ustaških plaćenika

1. NOO u neoslobodenim krajevima rukovode narodnooslobodilačkom borbom, i razvijaju sve oblike političke i ekonomske borbe — sve do naoružanog narodnog ustanka za oslobođenje našeg naroda ispod okupatorskog i ustaškog jarma.

2. Oni vode propagandu i borbu za okupljanje svih antifašističkih i rodoljubivih elemenata u Narodnooslobodilačkom frontu.

NOO ne smiju visiti u zraku, oni moraju biti izraz borbene volje masa i borbeni rukovodeći organi, u koje ulaze najbolji i najborbeniji ljudi koji uživaju narodno povjerenje.

3. NOO vode propagandu i pomažu ostvarenje i jačanje partizanskih odreda, pomažu njihovu borbu, prikupljaju za njih oružje, hranu i odjeću, obavještavaju ih o kretanju i namjerama neprijatelja, prikrivaju partizane itd. Oni moraju poduzeti sve da bi široke narodne mase svestrano pomagale partizansku borbu protiv fašističkih okupatora i ustaških bandi. Vršer mobilizaciju za narodnooslobodilačke partizanske odrede.

4. NOO populariziraju Sovjetski Savez kao zaštitnika svih ugnjetenih i porobljenih, kao predvodnika u borbi za uništenje fašizma.

5. NOO organiziraju i rukovode borbom protiv terora okupatora i njihovih ustaških plaćenika, sprečavaju hapšenje narodnih boraca, oslobadaju uhapšene i zatvorene borce. Organiziraju oružani otpor naroda u borbi protiv fašističkog terora.

Oni vode borbu protiv šovinističke ustaške propagande, organiziraju i vode borbu hrvatskih masa protiv progona i klanja Srba u Hrvatskoj i njihovog nasilnog pokrštavanja.

6. NOO organiziraju i vode borbu protiv ustaških bandi, suzbijaju njihovu propagandu, razbijaju ustaške organizacije tamo gdje one postoje i sprečavaju njihovo osnivanje u mjestima i krajevima gdje ih još nema.

7. NOO sprečavaju i onemogućuju mobilizaciju, sprečavaju da ustaška banda tjera sinove naše zemlje u borbu protiv bratskih sovjetskih naroda, i u borbu protiv oslobodilačke borbe partizana — u Liku, Bosnu, Srbiju i na Kordun.

NOO populariziraju borbu naroda u Jugoslaviji za nacionalno oslobođenje. Ističu potrebu bratske sloge, naročito Srba i Hrvata, i zajedničke borbe protiv zajedničkog neprijatelja.

8. NOO vode propagandu za bojkot tržišta i organiziraju široke seljačke mase u cilju provođenja tog bojkota.

Oni vode borbu protiv prodaje živežnih namirnica i stoke fašističkim okupatorima i sprečavaju izvoz hrane, goriva i raznih sirovina u fašističku Njemačku i Italiju.

9. NOO organiziraju i vode narodnu borbu protiv popisivanja žita i stoke i protiv rekvizicije. Za slučaj nasilnog oduzimanja hrane, stoke itd. od seljaštva, NOO moraju pripremiti i organizirati oružani otpor naroda i tako sprečiti pljačku njegove imovine.

10. NOO vode široku propagandu [u] seljačkim masama i građanstvu protiv plaćanja poreza i organiziraju njihovo neplaćanje, jer porezi danas služe narodnim tlačiteljima, fašističkim okupatorima i njihovoj ustaškoj bandi.

11. NOO vode borbu protiv svih protivnika i neprijatelja N.O. fronte i njene borbe. Oni moraju suzbijati utjecaj onog dijela vodstva HSS-a koji je neprijateljski raspoložen prema Narodnooslobodilačkoj fronti, propovijeda pasivnost i mir i time koči svaku borbu protiv fašističkih okupatora i ustaških bandi. Taj dio vodstva HSS-a nameće svoju politiku bremzanjem narodne borbe i politiku pasivnosti pozivom na stranačku disciplinu i poslušnost. NOO mora pristalicama HSS-a objašnjavati štetnost takove politike i razbijati disciplinu u njihovim redovima, koja ide za tim da ih održi u pasivnosti. Oni moraju objašnjavati da disciplina u stranci ima služiti i jačati njenu borbu, a kada se ona zlorabljuje u druge ciljeve onda je treba razbijati, da bi se oslobodilačka borba mogla razviti i uspješno provoditi.

12. NOO, okupljajući široke mase u Narodnooslobodilačku frontu, mora nastojati da mase što čvršće međusobno povezu njihov borbeni moral, njihovu borbenu disciplinu i požrtvovnost.

Narodnooslobodilački odbori imadu se osnivati po selima, općinama, kotarevima i krajevima kako na oslobođenom, tako i na neoslobođenom području.

Partijske organizacije moraju osigurati rukovodstvo Partije u NOO, moraju kontrolirati njihov rad i pružati im svestranu i svakodnevnu pomoć.

IV

Akcioni odbori

U mjestima i krajevima gdje još ne postoje uvjeti za stvaranje NOO treba pristupiti osnivanju akcionih odbora, koji će organizirati bojkot tržišta, voditi borbu protiv rekvizicije i plaćanja poreza itd; te odbore treba osnivati s već unapred pripremljenim planom da se djelokrug njihovog rada i borbe postepeno proširuju, da s ekonomskih i nižih oblika borbe prelaze na političke i više oblike i da tako prodru u NOO.

V

Antifašistički front žena

Fašizam, koji nosi sa sobom rat i nezapamćeni teror, klanje, pustoš, nasilje, poniženje, glad i propadanje, bacio je žene u vrlo težak, nesnosan položaj — široki slojevi žena kod nas još ne učestvuju aktivno u borbi za nacionalno oslobođenje ispod fašističkog jarma, niti pak u borbi sa posebne zahtjeve žena.

U cilju aktiviziranja i povezivanja širokih slojeva žena i njihovog povezivanja u Narodnooslobodilačku borbu osniva se Antifašistička fronta žena, koja treba da obuhvati sve žene svih slojeva bez obzira na njihovu političku, nacionalnu i vjersku pripadnost. Antifašistička fronta žena ulazi u sastav Narodnooslobodilačke fronte.

Organizacioni oblik Antifašističke fronte žena (AF2)

1. Na čelu AF2 kao njen rukovodeći organ nalazi se Antifašistički odbor žena za Hrvatsku. U pojedinim pokrajinama, na pr. u Dalmaciji, Lici itd. osniva se A02 za dotičnu pokrajinu. Oni su podčinjeni A02 za Hrvatsku, a na svom području rukovode radom svojih mjesnih A02, koji se osnivaju u svim gradovima, kotarevima i selima.

2. Radi lakšeg okupljanja i aktiviziranja žena, u velikim se gradovima osnivaju A02 po zanimanjima, na pr. A02 radnica, A02 intelektualki, A02 domaćica, A02 omladinki itd. Odbori koji su zastupani u mjesnom A02 razvijaju aktivnost na svim sektorima (tvornicama, kancelarijama, školama, na trgu, pred trgovinama itd.) i stvaraju aktive žena preko kojih će voditi propagandu i pokretati široke slojeve žena u borbu. Aktivi žena stvaraju se i po selima.

3. Predstavnice Antifašističkog fronta žena ulaze u nacionalnooslobodilačke odbore u svim mjestima i krajevima gdje oni već postoje.

4. Antifašistička fronta žena u Hrvatskoj, koja ima da ostvari borbeno jedinstvo i ujedini sve žene, jeste sastavni dio Antifašističke fronte žena Jugoslavije i svjetske AF2.

Zadaci AFŽ

1. Da široke slojeve žena aktivizira i pokrene u Narodnooslobodilačku borbu protiv fašističkih bandi i njihovih ustaških plaćenika.

2. Da svim sredstvima pomaže borbu Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda.

3. Da popularizira SSSR i njegovu vodeću ulogu u borbi za uništenje fašizma.

4. Da vodi antifašističku propagandu, da sprečava fašiziranje žena i ženske omladine, da uništava postojeće fašističke organizacije žena i sprečava stvaranje novih.

5. Da vodi borbu protiv terora okupatora i ustaških bandi.

6. Da sprečava mobilizaciju koju sprovode fašistički okupatori i njihove ustaške sluge radi borbe protiv SSSR-a i gušenja oslobodilačke borbe partizana Jugoslavije.

7. Da vodi borbu protiv izvoza hrane i goriva u zemlje naših tlačitelja — fašističkih okupatora.

8. Da vodi borbu za dovoljnu ishranu, a protiv gladi i skupoće, oduzimanja hrane i odjeće u korist fašističkih bandi.

9. Da vodi borbu protiv slanja žena na rad u Njemačku, gdje su izloženi teroru, gladi i poniženju.

10. Da vodi borbu za ravnopravnost žena i muškaraca u tvornicama i radionicama (jednaka plaća za jednaki rad), na studijama itd.

11. Da vodi borbu protiv svih mjera kojima ustaške bande nastoje da ponize i okuju žene i da ih upregnu u službu svoje zločinačke izdajničke politike.

Partijski komiteti i organizacije trebaju odmah povesti široku propagandu za stvaranje Antifašističkog fronta žena i pristupiti osnivanju antifašističkog odbora žena. Tom se radu koji mora biti postavljen na najširu osnovu treba posvetiti najveća pažnja. U AOZ-a treba da ulaze naše najbolje i najaktivnije drugarice (članice partije i simpatizerke) i najbolje i najborbenije žene iz raznih ženskih organizacija i redova organiziranih žena.

Partijske organizacije su dužne da osiguraju rukovodstvo Partije u AF2-a i njenim odborima, da kontroliraju i pomažu njihov rad i borbu.

Sva rukovodstva, organizacije i članovi moraju obavezno dobro proučiti ovu okružnicu i poduzeti sve da se u njoj istaknuti zadaci što bolje i što prije ostvare.

6. XII. 1941.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 117 OD 9. PROSINCA 1941.
O AKCIJAMA SOLINSKOG PARTIZANSKOG ODREDA, FORMIRANJU
ODREDA U CETINSKOJ KRAJINI I TERORU OKUPATORA
U SPLITU¹

Akcije Solinskog partizanskog odreda. Otkad su Talijani zaveli pojačan teror u Dalmaciji i počeli slati rodoljube u internaciju, mnogi su otišli u gore, da se kao partizani bore protiv okupatora. Tako su i solinski rodoljubi osnovali svoj odred, koji se uspješno bori protiv okupatora.² Jedne noći mala grupa solinskih partizana napala je talijansku patrolu od 10—15 vojnika. Na strani okupatora bilo je mrtvih i ranjenih, dok su partizani ostali neozleđeni. Za vrijeme dok je jedna grupa partizana rušila telegrafске stupove naišla je veća patrola talijanskih vojnika. Partizani su se bez gubitaka povukli. Jedna druga grupa napala je 5 talijanskih kamiona sa vojnicima. Vojnici su napustili kamione i sklanjajući se vikali: »Viva bandiera rossa«. Partizani su tada obustavili paljbu. Jedan oficir je mrtav, a nekoliko vojnika ranjeno. Kod Klisa su partizani odnijeli 250—300 metara telefonske žice.

Veći partizanski odred formirao se u cetinjskoj krajini.³ Kad se odred oboružao, krenuo je put Bosne, da se spoji sa glavnim partizanskim snagama. Prolazeći kroz sela partizani su pjevali narodne pjesme i izvikivali parole narodno-oslobodilačke borbe. Seljaci su ih oduševljeno dočekali. Talijani i ustaše su nakon toga došli u ta sela i počeli odmah sa pljačkom i proganjanjem seljaka. Kad im seljaci nisu htjeli reći, gdje se nalaze partizani, Talijani su u selu Bračevu zapalili 25 kuća, te su uhapsili 40 seljaka. Seljaci, koji su pobjegli stupili su u Cetinjski odred. U selu Vrdovu Talijani su zapalili dvije kuće i opljačkali sve što su mogli u selu naći. U selu Zarijaku fašistički oficiri zaveli su strašan teror. Crkvu su pretvorili u javnu kuću. S ukradenim vinom su se opili i doveli žene i djevojke te ih silovali. U selu Biteliću su uhapsili 11 seljaka i odveli ih u sinjski zatvor. Iz ovih sela fašisti su otjerali 1.500 komada što krupne što sitne stoke. Mladi partizanski odred idući prema svom odredištu srušio je telegrafске stupove i kvario cestu. Do sukoba je došlo na jednom mjestu. Nakon nekoliko ispaljenih metaka Talijani su se povukli, a partizani su bez gubitaka nastavljali put.

Teror protiv stanovništva u Splitu. Odmah nakon izdajničkog poziva nekih građana i biskupa, da narod policiji izruči narodne borce, fašisti su u Splitu zaveli teror oslanjajući se na ovu izdaju. Zabranili su kretanje po gradu između 5 uvečer i 7 ujutro. Po noći su redom obilazili

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Vojnom muzeju, Beograd.

² O formiranju i akcijama Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 116).

³ Odnosi se na Sinjski NOP odred, nazivan i Cetinjski (vidi dok. br. 62, 64 i 65).

kuće pretresali i odvodili u internaciju sve građane za koje su sumnjali da se neće pokloniti tuđinskim okupatorima. Odveli su u Italiju preko 500 naših građana. Nekoliko stotina građana zadržali su u zatvorima kao taoce. Domaći fašistički banditi polakomili su se za obećanim nagradama te denuncirali građane. Mnoštvo građana je izmučeno na policiji do smrti kao tobožnji atentatori. Po ulicama su pucali na ljude usred bijela dana. U ulici »11 puka«⁴ stotine bijesnih crnih pasa pucali su na jednu kuću i svu je demolirali. Nema danas u Splitu porodice kome neko nije ubijen, u zatvoru ih internaciji. Ali Splitsani se neće dati ovim terorom zaplašiti. Spht će ostati centar hrvatske Dalmacije u borbi protiv tuđinskih okupatora.

Sredovjekovni uvjeti rada na brodogradilištu. Fašistički psi su se naročito bijesno okomili na radnike u brodogradilištu. Nakon što su preko 100 radnika pozatvarali ili otpremili u internaciju, mislili su da mogu s radnicima raditi što hoće. Uveli su 8-satni neprekidni rad bez odmora, ukinuli naplatu za prekovremeni rad te sile radnike **da** rade po noći uz akord. Oni koji su određeni za noćni rad moraju da rade bez prekida 24 sata. Osim toga uveden je za sve radnike nedjeljni rad, tako da uopće radnici nemaju nedjeljnog odmora. Kraj toga se uvijek nadnice obračunavaju po nezakonitom kursu. Eto što je fašizam donio radnicima! Tražite sedamsatni rad! Tražite koliko dinara — toliko lira! Ne radite nedjeljom i noću. Ne radite na akord!

Pokvarenost fašista je bezgranična. To se vidi i po tom što fašjo poziva obitelji interniraca da ih »pomogne«. Pokvarenjaci koji su naše ljude denuncirali, mučili i zatvorili, sada im nude pomoć. Hoće pokvarenjaci da i naš svijet moralno ponizi i pokvari. Ne dajte se poniziti! Ne primajte novac iz krvavih ruku svojih ubojica! Ako trebate pomoći obratite se na »Narodnu pomoć«.

⁴ Sada Partizanska ulica.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPPI ZA DALMACIJU BR. 118 OD 12. PROSINCA 1941.
O SUĐENJU RODOLJUBIMA U ŠIBENIKU, HAPŠENJU U SPLITU
I NEODAZIVANJU OBVEZNIKA U VOJSKU S TERITORIJE
DALMACIJE KOJA JE PRIPADALA NDH¹

Šibenik: 4/XII je ovdje završen proces protiv 40 rodoljuba.² Osuđeno na smrt 16 (svi u bjegstvu), a ostali su osuđeni na robiju od 20 godina. Ovih dana će biti održan novi proces protiv druge velike grupe (preko 30) rodoljuba.

Vrlika: Javljaju nam da je tamo prije nekoliko dana došlo do sukoba između seljaka i fašista, koji su na sajmu nagonili seljake da pozdravljaju fašistički. Fašisti su izvukli kraći kraj pa su nakon toga bijesni (njih 150) provalili u selo i počeli tući sve redom i Srbe i Hrvate. Seljaci Vrlike su bili prisiljeni pobjeći u šumu. Oni su uvidjeli da se jedino oružanom borbom i slogom Srba i Hrvata mogu osloboditi krvavih okupatora.

Split: Početkom ove sedmice fašisti su ponovo uhapsili oko 50 brodogradilišnih radnika. Očigledno je da su fašisti izvršili ova hapšenja radi toga, jer su bili prisiljeni da radi otpora radnika ukinu nedjeljni rad.

Pavelić mobilizira! Ne odazivajte se u ustašku vojsku! Krvavi Hitler izgubio je preko 6 miliona svoje vojske. On je sanjao, da će za mjesec i po stići do Urala. Ali taj san razbio je junački otpor Crvene Armije. Onda je sanjao, da će za nekoliko dana osvojiti Moskvu, ali i taj san je razbila Crvena Armija. Sada Hitler sanja, kako, da zaustavi nadiranje Crvene Armije, da zadrži svoje pozicije i da izmoli mir. Ali je Crvena Armija započela polagano istjerivanje neprijatelja. Ona razbija i taj Hitlerov san. Hitler se boji Crvene Armije. I u tom svom strahu želi da ga spasi pokoreni narodi. Izdao je nalog svim svojim vazalima, da mobiliziraju sve pokorene narode, da bi ih poslao na front. Počela je mobilizacija **Ceha**, Poljaka, Slovaka, Bugara, Norvežana, Grka itd. I hrvatski izdajica Pavelić započeo je mobilizaciju. Hrvatski narod, kog je Pavelić pokušao zavarati velikom demagoškom krilaticom o »nezavisnoj državi« svijestan je, da je pokoren, zarobljen i opljačkan kao i svi drugi slavenski narodi. Danas hrvatski narod vidi, da ga Pavelić goni u krvavi rat, u sigurnu smrt protiv njegove slavenske braće. Ali hrvatski narod ne sluša krvavog Pavelića i njegovog još krvavijeg gospodara Hitlera. Hrvatski narod neće u ustašku vojsku. Naročito neće narod kod nas u Dalmaciji koga je Pavelić prodao talijanskom fašizmu. Kako nam stižu vijesti iz raznih mjesta Dalmacije obveznici neće da se odazivaju u vojsku. U

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Vojnom muzeju, Beograd.

² Redakcija nije pronašla ovu presudu (vidi dok. br. 339).

Makarskoj od 25 pozvanih samo se je 1 odazvao, na Pelješcu od 20 samo 4. Ranije smo već izvjestili da se velika većina pozvanih u omiškom kraju i na otocima također nije odazvala u vojsku. Narod sluša poruku svojih sinova, koje je Pavelić poslao protiv slavenske braće, a koji su sa oružjem u ruci prešli Crvenoj Armiji, da se bore protiv krvnika Hitlera. Ta naša braća su zajedno sa ostalim slavenskim vojnicima iz Hitlerove armije Slovacima, Ukrajincima, Cesima i Poljacima održala kongres i poručila svim vojnicima Slavenima u Hitlerovoj vojsci: Vojnici Slaveni! Mi smo nasilno mobilizirani! Napuštajte redove Hitlerove vojske, ne pokoravajte se naredenjima tlačitelja. Slijedite naš primjer! Stupajte u naše redove, da se skupa sa Sovjetskim narodima borimo za našu slobodu! »Mi dodajemo! Ne idite u Hitlerovu i Pavelićevu vojsku! Stupajte u partizanske redove! Nastao je čas obračuna sa zakletim neprijateljima hrvatskog naroda, sa njemačkim i talijanskim fašistima i njihovim slugama ustašama!

BROJ 127

**IZVJEŠTAJ JERKA LOVRIĆA, SEKRETARA KOTARSKOG KOMITETA
KPH SINJ OD 16. PROSINCA 1941. O RADU KOMITETA¹**

16/XII [1941.]

P[okrajinskom] K[omitetu KPH za Dalmaciju]

Dragi drugovi:

Dobili smo vaše pismo, novac, literaturu i sanitetski materijal. Što ste nam pisali da vam odmah odgovorimo, što smo učinili po pitanju vojske, od dolaska druga Bilobrk² za rad ovamo, i koja nam je potrebna literatura za rad. Po tim pitanjima vam ne mogu konkretno odgovoriti pošto sam ja sam u mjestu, a svi ostali drugovi na terenu a i radi toga ove nedjelje nije održan sastanak O. K.³ pak mislim za koji dan da će svi drugovi doći da bi mogli održati sastanak i dati vam odgovor a nastojaćemo da bi jedan drug došao doli uopće potrebe kako bi vas najbolje upoznali.. / što se tiče vojske mi stalno..⁴ U vezi toga i mi ćemo ovdje o tome povesti računa ali bilo bi korisno da bi u Našem izvještaju⁶ napisali nekoliko redaka, da se ne odazivaju u izdajničku vojsku nego da biježe i priključuju istinskoj borbi za slobodu hrvatskog naroda, koju vode partizanski odredi. Drugovi ukoliko izlazi izvještaj⁷ šaljite nam ga što prije i to više nego prije bar 50 kom.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP.24/39.

² Vjerojatno Mate Bilobrk

³ Odnosi se na Kotarski komitet KPH Sinj, ali su se u to vrijeme partijska rukovodstva pojedinih područja tako nazivala.

⁴ i ⁵ Dokument oštećen, nečitljiv.

⁶ i ⁷ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

Drugovi: Šaljemo vam izvještaj originalan druga Ivana K. da ga proučite i date odgovor ali to treba da stigne najkasnije za subotu da bi ga mogli na vrijeme dobiti. Drugovi pošto taj izvještaj nismo mi svi proučili radi toga pošaljite ga natrag sa odgovorom, da bi se upoznali i ostali drugovi s njim.

O. K.
Srdan v. r.⁸

BROJ 128

IZVJEŠTAJ ANTE JONIĆA, INSTRUKTORA PK KPH ZA DALMACIJU OD 16. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O SVOM BORAVKU I RADU U KNINU¹

Izvještaj br. 2. 16. XII.41.

Drugovi.

[Evo] tek sad mogu da Vam pošaljem izvještaj, jer onaj drug što je imao [vezu sa] čovjekom, bio je osutan, a ne on nego još dvojica iz komt.² Do sastanka tek je danas došlo do njega, bilo je kritike na poje[dince] iz Komt. i oni su danas obećali da će pružiti i..³

[Formirali] smo tek danas 2 par¹ jedinice, jer do sada ... jednu (i to od većine čl. kmt.⁵ stariji i omi.⁶) oni o radu jed.⁷ nisu davali važnosti jer nisu ni znali da su jed.⁸ glavni oslon partije zbog toga drug V.⁹ je još po selima i izgleda da je on uvatio dosta veza sa selima i da će seljaci biti od pomoći, ova dva do 3-četiri dana moramo pošto poto isturiti odred,¹⁰ kupimo već za part[izane] malo ide teško da nam je barem nabavit još samo 50—100 ... Sa sabotazama evo tek ćemo sad početi jer do sada nije se o njima mnogo ni vodilo računa. Jedan čl. kmt.¹¹ je našem... neki drugi stvari neovisno od kmt.¹² Evo izdajemo i letak¹³ [čim] izade poslaćemo Vam nekoliko primjeraka, te ■ da nam date sud. Materijal što ste nam poslali smo primili i već je [u] prometu, poslali smo odma nešto u Drniš a ostalo za nas .. . nam osim toga izdajemo i onu pjesmu¹⁴ iz br. 3 organa K. P. J. pa mislimo da će je pravoslavni

⁸ Jerko Lovrić

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/40.

² Komiteta KPH Knin.

³ Na ovom i ostalim mjestima u dokumentu gdje se nalaze točkice dokumenat oštećen, nečitljiv.

⁴ Partijske

⁵ Članova komiteta

⁶ Omladina

⁷ i ⁸ Partizanskih jedinica

⁹ Vrančić Nikola

¹⁰ Misli se na Kninski NOP odred.

¹¹ Član Komiteta

¹² Komiteta

¹³ Vidi dok. br. 144.

¹⁴ Odnosi se na pjesmu partizana Dragoslava M. Tomića »Pozdrav srpskom narodu« (vidi Arhiv IHRPĐ, KP-24/40).

seljaci svi jedva dočekat, inače mo[gućnosti] za rad su dosta dobre, ali nažalost ništa se nije rad.¹⁵ [Primili] smo pismo od štaba (brigade)¹⁶ tj. tamošnjeg O. K.... Obećaju da će nam pružiti pomoć u materijalu tj. ... pišu još da je drug Krntija¹⁷ poginuo, a da je Polovina¹⁸ [talija]naš te Đujić¹⁹ s kim smo imali sporazum — protiv okupatora] ... on se bori protiv Hrvata i radnog naroda. Pišu da im šaljemo part, materijal iz Splita, Knina i Šibenika, te vam preporučam da nam možete radi toga slati i malo više... kruha, pure, drva još uvijek nema i isto i ono ... štaju,²⁰ broj jedan, moglo bi biti još aktuelno. Poslaće mo Vam i naš prvi izvještaj br. I.²¹

Osim toga pišu da je kod njih malo slabo sa hranom, i da ima seljaka koji bi dali žito: za sol, duvan, papir, boja, sanit.²² [mašina] pisaća, šećer, šapirograf; ulje, glicerina, veš, kože, itd. [za] namirnice koje oni nemaju, apeluju na nas da im... kupujemo već kupimo kod naših ljudi, poče. .. [nadamo] se da nećemo ni za naš odred skupit što ga mislimo] ... poslali su nam nekoliko komada »Borbe«²³ te i Vama nešto šaljemo. Javite nam da li vi dobijate ili ne, da se za drugi put znamo ravnat, još kažu da su drugovi nekonspirativni i da koji je to M. K.²⁴ koji njega svak zna, to je jedan kurir neš[to] pisao. Uхватili smo jedno pismo i gdje izdajice pozivaju i Kn[injane] da dođu na četničku sjednicu, ali je narod protiv njih ogor[čen]. Nije se niko odazvao, i simpatije su na našoj strani samo treba radit, radit i radit, izgleda da je općenito ušao strah u neke drugove i malo se boje kompromitovat, ja obilazim i ne ... formiran grupe, a naročito omladine (i sad jedinice imamo ... ako mi postane vruće ja ću onda u odred jer neće biti dale[ko.] Sad mi srce puca kad vidim prilike i uslove za rad ali se ne radi, i ne mogu to podnijem sad sam malo ih stegao, [izg]leda da će zapet a to oni stvarno [mogu] barem malo bolje [ako ho]će. Kod omladine komit.²⁵ je prilično učvršćen, a i grupe nisu najgore, samo fali im najviše revolucionarnost a ... objašnjavajuć, nekako ide nabolje, finansije ... [om]ladina davala je ukupno 150 Din od sada ... samo jedan aktiv 600 Din. ali pare ćemo davat... financ. slabo stoji, a mislim da pokraj... potrebne. Sada ću Vam redovito slati izv. (legitimaciju još nisam dobio i biće možda potrebna i Vaša pomoć u tome ...

Pozdrav svima

Smrt fašizmu — Sloboda — narodu.

Slobodan,²⁶ v.r.

¹⁵ Radilo

¹⁶ Odnosi se na Stab Drvarske brigade.

¹⁷ Orešković Marko-Kmtija, član CK KPH, organizator ustanka u Lici, ubijen od četnika 20. listopada 1941.

¹⁸ Gojko Polovina, tada bio komesar Lapačkog partizanskog bataljona ali je zbog povezivanja s četnicima i Talijanima smijenjen u prosincu 1941. (vidi »Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojnoistorijski institut, tom V, knj. 2, d. br. 76).

¹⁹ Momčilo

²⁰ Nejasna rečenica

²¹ Odnosi se na list »-Naš izvještaj«. Redakcija nije pronašla ovaj broj lista.

²² Sanitetskog materijala

²³ List »Borba«

²⁴ Mjesni komitet

²⁵ Komitet

²⁶ Ante Jonić

BROJ 129

IZVJEŠTAJ IVANA AMULIĆ A, ORG. SEKRETARA PK KPH ZA
DALMACIJU OD 19. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU
KPH ZA DALMACIJU O SVOM PUTU I RADU U OMIŠU
I IMOTSKOM¹

19/XII 1941.

Dragi drugovi!

Ja sam ovde 3 da[na], Onda mislim proć preko Graca, Metkovića za Dub.² Po povratku svratiću se u Vrgorac.

Ako su Senja³ i Bilobr[k]⁴ već nabavili dokumente, neka putuju ovamo, onako kako sam vas obavjestio u prošlom pismu. Neka se jave u Hotel »Jadran« kod konobara Frane Tomaševića i neka pitaju za druga broj dva. Odavde će parobrodom dalje. Isto tako ako je spreman Klar...⁵ neka dođe i on odma. Ovde je potreban.

Ovde sam se sastao sa Franom. On mi je obećao da će naći čovjeka za prenošenje materijala. Da li će u tome uspjeti to će saopštiti vama do li. Ako mu uspije, povežite dotičnog sa tehničarom i neka mu uručuje 60 kom Izvještaja⁶ za ovde redovno.

Ovde smo razgovarali o mogućnosti uspostave tehnike. Oni se spremaju uzet pis[acu] mašinu koja bi košta[la] oko 6000 din. Budući da smo dali 1 ili 2 rezerve, pošaljite jednu odozdola, da se ne troši novac, isto iako i jedan aparat za umnožavanje. Za prebacivanje ovamo rekao mi je Frane da će to on urediti, pak razgovarajte o tome sa njime.

U Postrani i.a tako i u Omišu tražili su da dođe jedna drugarica koja bi održala nekoliko sastana[ka] sa ženama [gdje u] dva sela [ima] oko 50 žena...⁸ da neznaju kako p[očeti]. Mišljenja sam da pode svakako jedna drugarica (za Božićne) praznike i obide sva ova mjesta. Veze preko Zmornice, u koliko se nisu sa vama povezali.

U Imotskom sam se našao sa jednim Španjolcem sa Studenaca. Zove se Bilić Jure. Bio je odgovoran za partijski rad u Baraki 22 među internircima u Gurs. Kaže da pozna Maksa⁹ da je on bio njegov veliki prijatelj. Pošaljite pismo Maksu ako nije još tu i pitajte ga da li ga pozna i kakav je taj čovjek. Ja sam mu dao za dužnost da ide odma u Livno i poveže se sa Livnom.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/41.

² Dubrovnik

³ Petar Grubišić-Pjero je zajedno sa Matom Bilobrkom, otišao iz Splita u Dubrovnik.

⁴ Mate Bilobrk

⁵ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi.

⁶ Odnosi se na list »► Naš izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju.

⁷ i ⁸ Dokument oštećen, nečitljiv.

* Maks Baće

Šor...¹⁰ je ostao u Imotskom da obide sve rajone. Na sastanku podijelili smo Imotsku krajinu na 8 rajona i zaključili da se organizuje 8 rajonskih komiteta. Ovu reorganizaciju iziskivalo je ogromno prostranstvo ovog kraja.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Bruno,¹¹ v. r.

N. B.

Frane je...¹² Pošaljite odma Izvještaj i s a v...¹³ materijal kao i Istoriju V. K. P (b) ..¹⁴

Ovde smo imali razgovore sa samostalcima i nacionalistima. Postoje izgledi za stvaranje zajedničkog Odbora. Materijalnu pomoć već daju. Obavezali su se na 5000 Din mjesečno redovno, a koliko bude više potrebno izražaju spremnost na sve što bude potrebno. Danas tražimo veze sa HSS-ocima.

Frane traži Brkinu legitimaciju (rev.) da bi mu trebala. Ako je kod nekoga pohranjen[a] da mu se dade.

Upitajte Franu radi veze sa Kninom. Postoji mogućnost povezivanja preko Sinja sa poštanskim kolima.

Bruno, v. r.

¹⁰ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi.

¹¹ Ivan Amulić, tada organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

u 13 / 14 Dokumentat oštećen, nečitljiv.

BROJ 130

**PISMO POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD 20.
PROSINCA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O REZULTATIMA RADA U PRVIM MJESECIMA BORBE
I UZROCIMA NEUSPJEHA PRVIH PARTIZANSKIH ODREDA**

Prijevod.¹

CENTRALNOM KOMITETU KPH

Dragi drugovi! U našoj zajedničkoj izjavi o neuspjehu dalmatinskih partizanskih odreda u mjesecu augustu,² mi smo uvidjeli i sami sebe osudili zbog naših učinjenih grešaka. Znamo i svjesni smo toga, da za takve griješite snosimo odgovornost. Potpuno se slažemo s vašom odlukom, da Pokrajinski komitet kaznite opomenom.

Sto se tiče otvorenog pisma,³ koje ste uputili partijskim organizacijama i članovima Partije u Dalmaciji, smatramo za potrebno i pravilno, da vam u vezi s tim pismom saopćimo naše mišljenje. Kod toga nas rukovodi samo odanost i vjernost našoj Partiji i njenom rukovodstvu.

Nakon zločinačkog napada njemačkog fašizma na SSSR i u vezi s primljenim uputama i direktivama CK KPH i CK KPJ, poduzeo je Pokrajinski komitet sve mjere, da svim snagama poradi na mobilizaciji partijskih organizacija u Dalmaciji. Radili su na jedinstvenoj narodno-oslobodilačkoj fronti u borbi protiv okupatora i njegovih slugu.

Tokom mjeseca jula proveli smo u Splitu štrajkove protiv okupacije fašističke Italije, u kojima su sudjelovali i radnici Splita, Solina i okoline. U polovini mjeseca augusta pokrenuli smo u vezi sa odlaskom partizanskih odreda štrajk »električnih poduzeća«, u kome je sudjelovalo 90% ukupnog radništva. Dalje cemo navesti sabotaze itd., koje smo proveli u Splitu za vrijeme napada na SSSR: paljenje dvaju velikih vojnih transportnih brodova, jedan sa 4—5000 t., drugi od 5—8000 t., paljenje jednog velikog vojnog skladišta, nadalje sabotaze na 4 ratna broda u brodogradilištu; teško je oštećeno kormilo na nosaču aviona »Zmaj«, a minonosci »Kobac« i »Soko« bili su dva puta teško oštećeni eksplozivom. Ova dva minonosca trebala su prije 4 mjeseca isploviti, ali se još danas nalaze u brodogradilištu u Splitu na popravku.

Zatim je prije mjesec do mjesec i po isplovio minonosac »Orao«. Putem je zbog sabotaze nastalo oštećenje na mašinama i morao se ponovo povući u brodogradilište. Potopljene su dvije jahte i to jedna s velikom količinom municije, i druga, koja je vlasništvo guvernera Dalmacije Bastijanini-a. Uništeno je bilo 15—20 lokomotiva i veći broj vanoga, a že-

¹ Original je zaplijenio neprijatelj. Redakcija posjeduje prijevod sa njemačkog jezika koji se čuva u Institutu za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/43.

² Vidi dok. br. 56.

³ Vidi dok. br. 1X3.

Ijeznička pruga bila je oštećena kod Labina, Kaštela i Solina. Osim toga su izvršili još druge manje sabotaze radnici brodogradilišta, željeznice, tvornice cementa i drugi. Navest ćemo još uspješnu demonstraciju đaka kao i mobilizaciju građanstva protiv pokušaja talijaniziranja i fašiziranja škola, zbog čega Talijani škole ove godine uopće nisu otvorili, zatim demonstracije u vezi s kruhom i protiv okupatora na otocima Hvar, Brač i Vis.

Sve te navedene akcije kao i oružane borbe, koje smo izveli bacanjem bomba na ulicama Splita, Šibenika, Solina, Vodica i Zatona; kao i oružani napadi na talijanske odrede na ulicama Solina, Vrlike, Sinja . . . kao i općenito partizanske borbe, stajale su nas mnogo žrtava, Sinj 30 mrtvih, Split 18 mrtvih, Drniš 7 strijeljanih, Šibenik i Vodice 26 strijeljanih i 23 osuđena na smrt, koji se nalaze na bijegu i još mnoga druga strijeljanja u Dalmaciji!⁴ Svi ti drugovi pali su u aktivnoj borbi protiv okupatora, dok su s druge strane vojni sudovi u Šibeniku i Splitu izrekli na stotine godina tamnice. Tim mjerama bilo je samo u Splitu pogodeno preko 1000 osoba.

U prvim danima napada na SSSR, počeli smo izdavanje »Našeg izvještaja«, kroz koji smo dnevno popularizirali liniju Partije i propagirali potrebu oružane borbe protiv okupatora. Tokom ovog vremena izišlo je 118 brojeva. Naglasili smo važnost narodnooslobodilačke fronte i ujedinjenja svih narodnih snaga u toj borbi.

Mi se u Dalmaciji ne nalazimo u istoj situaciji kao i ostali dijelovi naše zemlje. Kod nas je bila laktita talijanskih okupatora ne zaoštriti odnose s narodom, tj. taktika laviranja i popuštanja. Drugo, vodstva svih građanskih stranaka, naročito HSS, bila su na liniji pasivnih odnosa prema okupatoru usprkos svim našim nastojanjima. Zatim sve izbjeglice iz naše čitave zemlje, koje su došle u Dalmaciju, većinom u Split, nisu samo nastojale da s okupatorom održavaju mirne i pasivne veze, nego su sklopile kompromis.⁵ Osim toga moramo još naglasiti, da kod nas ne živi pravoslavni element, kojemu je u drugim dijelovima Hrvatske voda došla do grla i koji je u takvom položaju, da treba da brani svoj život i opstanak. Ti pravoslavni elementi, koji su pobjegli pred ustaškim krvolocima u šumu, da spase svoj život zaista su spremni zaborbu, ali senalaze u rejonima kod Livna i Knina, gdje su naše partijske organizacije vrlo slabe ili ih uopće nema. Taj pravoslavni element bio je pod jakim utjecajem velikosrpskih stranaka i nama nije bilo lako, da im se u tako kratko vrijeme stavimo na čelo i da taj element organiziramo za borbu protiv ustaša i okupatora.

Poznato vam je, da je imala Partija u Dalmaciji svoje najjače oslonce i utjecaj u gradovima Split, Šibenik i ostalim obalnim gradovima i na otocima, a baš u tim obalnim gradovima bile su koncentrirane jake snage talijanske vojske.

Dakle, kao što vidite, morali smo se boriti protiv svih tih poteškoća, i mi smo sami vodili kurs pooštavanja borbe protiv okupatora i u te

⁴ Vidi dok. br. 96, 296, 297, 298, 299, 312, 313, 316 i 317.

⁵ Vidi dok. br. 79, 87, 91, i 102.

oružane borbe stupali smo uglavnom s našim partijskim kadrom i s našim simpatizerima. Konstatacija druga Brke⁶ bila je da smo mi u Dalmaciji partijski više dali nego bilo koja pokrajina. Drugovi, smatrali smo za potrebno, da vam to saopćimo u vezi s mišljenjem pojedinih drugova iz rukovodstva da »Dalmacija nije ispunila nade« i da »ništa ne vrijedi«. Istina je, drugovi da ste vi rekli kuriru⁷ i Francu,⁸ da mi ništa ne vrijedimo i da ćete nas raspustiti. U ovom listu saopćit ćemo vam naše mišljenje, da smo bili vrlo začuđeni, kada smo čitali vašu okružnicu br. 3,⁹ u kojoj ste govorili o raspuštanju dalmatinskih partizanskih odreda. Nama nije poznato, da je bila u Dalmaciji dana parola: »Ne dajte se od Talijana provocirati«. Odmah prvog dana dolaska okupatora znali smo, da oni neće izazivati nezadovoljstvo naroda protiv sebe i već smo tada rekli, da je to njegova taktika i dali smo svim organizacijama direktivu, da vode kurs zaoštavanja odnosa prema okupatoru, tj. kurs na oružanu borbu. Uostalom, smatramo, da broj 120¹⁰ dovoljno govori o liniji koje smo se držali.

Istovremeno kada je bio drug Jović¹¹ kod nas u mjesecu julu u novonastaloj situaciji bilo je postavljeno pitanje formiranja partizanskih odreda i razvijanja partizanskih borbi u Hrvatskoj. Uz izvještaj o prilikama i stanju u Dalmaciji,¹² dao je drug Jović i svoje mišljenje o tome, u kojim predjelima Hrvatske postoje najbolji uvjeti za partizanski pokret. Naveo je granicu Bosne i Dalmacije, Drvar, Liku, Kordun, i sjevernu Dalmaciju. Da smo u ove krajeve uputili veći broj naših rukovodilaca možda ne bi bilo uspelo četničkim elementima Đujiću,¹³ Bogunoviću,¹⁴ Paji Popoviću i kompaniji izvršiti zločinačku izdaju Drvara¹⁵ i pustili unutra fašističke pse. Istovremeno opisao je drug Jović uvjete, koji postoje u Dalmaciji za partizanski pokret. Naveo je terenske poteškoće, gole stijene, nestašicu šuma, u ljetu nestašicu vode, a kao što je poznato to su toliko važni uslovi, da se ne mogu pustiti iz vida. U okružnici navodite, da je to likvidatorsko shvatanje. U jednom izvještaju pisali smo vam da ove poteškoće nisu nesavladive, ali da se o njima mora voditi računa. To su pokazala naša dkupa iskustva. Udaljenost od Splita do Sinja iznosi 36 km. Ovaj put može se prijeći u jedan dan, ali Splitski odred išao je od Splita do Sinja od ponedjeljka navečer do četvrtka ujutro i to zbog toga što tamo nema šuma i tako se moglo ići samo noću. Ovu nestašicu šuma osjećaju mnogi odredi Solina i Cetine. Solinski odred održava se samo zbog toga, što su drugovi iskopali zemunice¹⁶ gdje žive i odakle i vode borbu protiv fašista. Cetinski odred¹⁷ bio je ovih dana opkoljen od talijanske vojske i zbog nestašice šuma

⁶ Rade Končar

⁷ Vjerojatno se odnosi na Zlatu Šegvić ili Dobrilu Jurić.

⁸ Franc Barić

⁹ Vidi dok. br. 86.

¹⁰ Odnosi se na broj izvedenih akcija.

¹¹ Vicko Krstulović

¹² Redakcija ne posjeduje taj izvještaj.

¹³ Momčilo Đujić

¹⁴ Brane Bogunović

¹⁵ Vidi dok. br. 46.

¹⁶ Skloništa pod zemljom.

¹⁷ Odnosi se na Sinjski odred, nazivan i Cetinski odred.

izložen vatri talijanskih strojica. Sreća je bila što su se nalazili u blizini vrha brda inače bi bili svi pobijeni. Dakle prevladah smo sve geografske poteškoće i usprkos svim tim poteškoćama mi vodimo partizansku borbu. U svojem pismu navodite da je uzrok što u Dalmaciji nije osnovan nijedan partizanski odred u tome, što Pokrajinski komitet nije shvatio potrebu oružane borbe i da je baš zbog ovakvog stanja potrebna intervencija CK. Pismo CK sadržavalo je i to, da ste poslali nekoliko drugova u pomoć za formiranje odreda. Sve je to trebalo dokazati našu veliku lakomislenost i nedovoljnu političku samostalnost. Vi nam, drugovi, niste objasnili u vašim intervencijama i pismima i po drugovima Mirku¹⁸ i Silji,¹⁹ da moramo najprije prirediti politički teren, kao što niste ništa ni rekli o pripremama i organiziranju, nego ste vi jednostavno naredili, da treba u Dalmaciji odmah početi s oružanim akcijama i zauzimanjem sela. Kad su drugovi Mirko i Silja forsirah, da u roku od 3 dana organiziramo odred i stavimo ga u pokret, nismo to mogli drukčije shvatiti nego da je to vaša odluka i uputa, te smo to i bez primjedbe prihvatili. Dakle, ovdje je naša samostalnost, a ne kao što vi pišete u pismu Brki, da smo mi pokazali našu nesamostalnost u nepravilnom shvaćanju vašeg pisma. U pismu apelirate na naše članstvo, da se okupi oko Pokrajinskog komiteta, ali vaše pismo nas stavlja u teški položaj. Svi naši antipartijski oportunistički elementi, a osobito grupa Jelaska, Marić, Baljkas, ne trebaju ništa drugo nego ovo pismo u borbi protiv Pokrajinskog komiteta i Partije.

Danas se čuje od onih, koji su pod njihovim utjecajem, slijedeća glasina, da je drug Jović slao ljude u partizane, da tamo nastradaju i da je on (Jović) od odijela sakupljenih za partizane dao izraditi odijela za svoju djecu.²⁰ I kad vi u otvorenom pismu bacate svu krivicu na Pokrajinski komitet, onda možete biti sigurni, da će nas još više optužiti u vezi s palim drugovima, što nam ne može biti svejedno. Otvoreni stav u vašem pismu predstavlja još veću kaznu nego opomena, koju ste nam dali. Uvjereni smo, da bi drug Brko dijelio naše mišljenje, kad bi bio slobodan. Vi tražite da vam objasnimo onaj pasus u vašem saopćenju, u kojem se govori o našoj nesamostalnosti, nasuprot drugovima iz rukovodstva, zbog čega je došlo do nepravilnih zaključaka. To se odnosi — kao što ste i sami u pismu naveli, na generalni štrajk u septembru 1940. u koje vrijeme su bili u Splitu tri druga iz rukovodstva. Citava krivica u pitanju partizana bila je bačena na naše rukovodstvo u Dalmaciji. Na Zemaljskoj konferenciji i kasnije u »Proleteru« bilo je saopćeno da je učinilo Pokrajinsko rukovodstvo u Dalmaciji vrlo velike griješke. Vodio se kurs za generalni štrajk, tako kao da drugovi iz rukovodstva, koji su se nalazili cijelo vrijeme u Dalmaciji, ne mogu biti pozvani na odgovornost za te griješke. Znamo, da smo učinili nekoliko griješaka i ne bježimo od odgovornosti za njih, ali ne smatramo za korektno, da se sva krivica baca na Pokrajinski komitet Dalmacije.

¹⁸ Mirko Kovačević-Lala

¹⁹ Pavle Pap-Silja

²⁰ Odnosi se na stare frankionaše iz grupe Vicka Jelaske.

Tom prilikom hoćemo naglasiti, da nam ne pružate dovoljno konkretnu pomoć, čak ni onda, kada nam dajete direktive za rad i akcije, pa čak ni onda kada uvidate da činimo griješke. Pisah ste nam, da platforma naše narodnooslobodilačke fronte²¹ nije dobra, a niste nam ukazali na konkretne griješke i nedostatke, iako ste nam to obećali. Ne samo to, da još danas ne znamo griješke platforme, nego i dalje ostajemo mišljenja, da je sadržajno dobra i politički pravilna.

Istina, prilično je dugačka, ali smatramo pravilnim da je čitaju široke mase i da se ovdje opširnije ocrtavaju ciljevi borbe protiv okupatora.

S pravom ste nas kritizirali, da vam šaljemo vrlo loše izvještaje o djelatnosti organizacija o pokretu Dalmacije. To je istina. Ali mi nastojimo, da vam šaljemo u svim pitanjima što bolje izvještaje. Kao što vidite šaljemo vam i sada izvještaje od 6 stranica. I protiv volje dobijamo utisak, da nas vi previše napadate i optužujete. Na pr. navodite u posljednjem pismu, da je bila vrlo velika naša griješka, što se dozvolilo, da se preveze druga Brku u vojnu bolnicu. Kažete, da smo trebali postaviti stražu. Ali kao što vam je možda poznato ovdje je policijski sat u 7 sati navečer. Optužujete nas, da smo mi dozvolili, da drug Brko pokuša pobjeći skokom kroz prozor, ali mi mishmo, da za njegovo oslobođenje nije bilo potrebno, da skače s nogom u gipsu. Pišete nam zašto smo dozvolili takova masovna hapšenja u Splitu itd.

Možda ćete reći, da smo sitničavi, ali ako smo se već odlučili, da vam pišemo, onda ćemo pisati sve što namjeravamo. Ne bi bilo drugarski niti lijepo, ako bi sve te stvari zadržavali i skrivali. Nadamo se, da ne ćete naše pismo shvatiti tako kao nešto slično i zajedničko s predašnjim i antipartijskim harangiranjem protiv rukovodstva sa strane Jelaski²² i drugih. To je drugarsko pismo, upravljeno na vas, naše rukovodstvo, prema kojemu imamo puno povjerenje te u pismu iskreno ističemo sve ono što mislimo, da je u interesu Partije i pokreta.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POKRAJINSKI KOMITET ZA DALMACIJU

²¹ Vidi dok. br. 34.
²² Vicko Jelaska

BROJ 131

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 20. PROSINCA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O STANJU PARTIZANSKIH ODREDA I POLITIČKOJ SITUACIJI
U DALMACIJI**

Prijevod¹

Dragi drugovi, primili smo materijal, koji ste nam poslali po drugarici² (pismo o Draži Mihailoviću³ i vojničke direktive⁴). Pismo o Draži Mihailoviću smo umnožili i dostavili svim organizacijama u pokrajini tako, da se svi članovi upoznaju s našim odnosom prema četnicima, kao i s ulogom samog Draže Mihailovića. Odlučili smo, da sadržaj tog pisma još ne objelodanimo (na pr. preko »Našeg izvještaja«) s obzirom na to što je moskovski radio u zadnjima danima nekoliko puta javljao, da su u Jugoslaviji u toku velike borbe protiv okupatora pod rukovodstvom Draže Mihailovića⁵ i uslijed toga odgodili smo, da objavimo sadržaj prije nego što dobijemo direktive.

U posljednjem pismu⁶ nismo vam mogli poslati podatke o broju partizana u Dalmaciji. S ovim ćemo vas opširno obavijestiti o stanju partizanskog pokreta kod nas. U prvom redu o moralu kod partizana, koji je sada mnogo bolji nego pred 3—4 mjeseca. Mnogi drugovi iz Splita i okoline traže da ih pošaljemo partizanima. Među njima ima i nekoliko pristalica ostalih građanskih partija. U nekim selima kotara Livno, Kupres i Sinj javljaju se seljaci kao dobrovoljci. Ova promjena je, s jedne strane, rezultat našega rada i naše borbe, represalija koje vrše Talijani nad stanovništvom i Pavelićeva mobilizacija. Talijani na veliko hapse. Iz Splita su internirani preko hiljadu patriota u Itahju. Osim toga bilo je mnogo strijeljanja i smrtnih osuda. Uz to su došli i pozivi u ustašku vojsku i to u područjima, koja pripadaju NDH. Oni se ne odazivlju pozivima nego se skrivaju u šumama i gorama. Iz Makarske javljaju, da se od 25 bjegunaca javio sam jedan na vojničku dužnost. U Sutivanu na Braču se od 13 nitko nije javio. Na Pelješcu od 20 mobiliziranih otišlo je 16 partizanima, a četvorica nisu htjela ići ni ustašama ni partizanima. Sa otoka Brača od 60 otišlo je samo 6. Slične vijesti primili smo danas iz ostalih mjesta Dalmacije. Kao posljedica spomenutih okolnosti prilično se poboljšao partizanski pokret. Pred 20 dana formirao se partizanski odred u sjevernoj Dalmaciji (Šibenik i okolina)

¹ Original zaplijenio neprijatelj. Prijevod sa njemačkog jezika u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-6/55.

² Odnosi se na Dobrilu Jurić.

³ Vidi »Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojno-istorijski institut, Beograd, tom V, knj. 2, dok. br. 34.

⁴ U ovim vojničkim direktivama govorilo se o formiranju, daljnjem učvršćenju i obliku vojno-političke organizacije partizanskih odreda.

⁵ Vijesti radio Moskve o borbi koju vodi Draža Mihailović protiv okupatora stvarale su zabunu dezorijentaciju kod masa i — u krajnjoj liniji, demobilizaciju u borbi koju je KP vodila pod rukovodstvom druga Tita.

⁶ Ovo pismo redakcija nije mogla pronaći.

i otišao u određenom pravcu.⁷ Odred broji 70 partizana. Kako nam nadalje javljaju, spremno je u Šibeniku daljnjih 400 dobrovoljaca, koji će stupiti partizanima.

Drugi odred u Solinu, u blizini Splita, broji 60 ljudi. Odred je u većini sastavljen od radnika iz solinskih tvornica, koji se već 4-5 mjeseci kriju pred terorom ustaša i talijanskih okupatora. Odred radi prilično dobro. Napada Talijane, pomaže sabotaže u solinskim tvornicama. Sastav i rukovodstvo prilično je dobro. Pitanje prehrane je prilično teško. (Osin) toga odred se skriva i spava u takozvanim zemunicama (rupe pod zemljom), iz kojih kasnije vrše napade i akcije. Drugi način spavanja i skrivanja ne postoji u području Solina. Treći odred se nalazi u rejonu Sinja kod Bitelića i broji 40 ljudi. Ovaj odred je izvršio nekoliko napada na Talijane, ceste i ošteti telefonske veze. Napao je i jedan samostan i dva župna dvora, a župnika su odveli i predali Livanjskom odredu, koji ga je likvidirao.⁸ Robu i živežne namirnice pravoslavnog samostana bili su ustaše rekvirirali. Župnici su to vrlo rado predali seljacima i partizanima. Ova akcija bila je pravilna i korisna. Ipak taj napad na župni dvor kao i to što smo odveli župnika nije ostavilo dobar utisak na splitsku biskupiju, i splitski biskup⁹ je u jednom pismu vjernicima iskoristio ovaj slučaj protiv nas. Pokrajinski komitet poslao je partizanskom odredu pismo,¹⁰ u kome mu je objasnio ciljeve partizanskih akcija protiv koga treba da se partizani bore i kako. O svakoj akciji treba da vode računa. Ovaj odred uglavnom je sastavljen od partizana. Odred se je u zadnje vrijeme podijelio na tri grupe. Svaka je uzela po jedan sektor i imala zadatak od takve grupe stvoriti odred. Primjetili smo, da je odred zbog toga na svojoj sposobnosti izgubio, ali oni su nas uvjerali, da će u najkraće vrijeme stvoriti tri jaka odreda. Sinjski odred se izdržava našim novcem, koji smo mu mi poslali dosad 40.000 dinara (14.000 lira). Odredu je potrebno bolje rukovodstvo. Pokrajinski komitet je odlučio uputiti još jednog druga iz Splita u odred.¹¹

Četvrti odred¹² operira u livanjskom i kupreškom području. Iz pisma koja primamo iz ovog odreda, vidi se, da među tamošnjim seljaštvom vlada masovno oduševljenje za pristupanje partizanima. Računa se time, da se može obuhvatiti u područje kotara Kupres po prilici 800 seljaka dobrovoljaca. Ali oni nemaju mnogo oružja. Zaključili su, da će jednu oružničku stanicu razoružati u tom selu U pismima nisu nas obavijestili

⁷ Iz Šibenika, Prvič-Luke, Sepurine i Srime krenuo je 5. prosinca u Liku odred od 26 partizana pod komandom Frane Kursara. S otoka Iža, Dugog otoka i Molata krenula je 6. prosinca grupa od 35 partizana na čelu s Antom Baninom u Liku, gdje se istog mjeseca formirala u Krbavici od njih i grupe od 16 partizana iz Vodica, koja je ranije došla, dalmatinska četa, koja je ušla u sastav bataljona »Ognjen Priča«, kao treća četa.

* Odnosi se na samostan Dragović u koji su upali borci partizanskog odreda »Starac Vujađin« i partizani Sinjskog NOP odreda. Župnik iz sela Zasioka bio je ustaša i neprijatelj NOP. Zaplijenjeno žito podijeljeno je seljacima. S ovom akcijom Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju nije se složio, jer je ona politički bila nepravilna, pa je kasnije uputio pismo odredu u vezi s njom.

⁹ Klement Kvirin Bonefačić.

¹⁰ Odnosi se na pismo Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju u kome se boricima skreće pažnja zbog upada u samostan i ukazuje na odnos prema narodu, pojedinih ljudima i političkoj liniji NOB.

¹¹ Odnosi se na Edu Santinija.

¹² Livanjski odred na Cincaru, kasnije dobio ime narodnog heroja Vojina Zirojevića.

0 brojnomo stanju u partizanskom odredu, ali vjerojatno ih ima 50. Odred dobro politički radi. U 4 sela su održali zborove i birali su jedan narodnooslobodilački odbor. Oni nastoje, da u borbi protiv okupatora ujedine sve Srbe, muslimane i katolike. Seljaci nude partizanima živežne namirnice, blago i sve što im je potrebno. U tom području žive uglavnom pravoslavci. Odlučili smo, da i u ta dva kotara pošaljemo dva druga iz Splita. Pred 4 dana smo saznali, da se vode borbe između partizana i Talijana u kotaru Livno, ali službenog izvještaja nismo primili, nego znamo samo to, kako nam drugovi iz Sinja pričaju, da su doveli iz Livna u Sinj teretne automobile s mrtvim i ranjenim Talijanima. Pozitivno znaju i to, da je talijanska vojska išla za Livno.¹³ Peti odred¹⁴ nalazi se u drugom dijelu livanjskog područja (sela Sajković, Crni Lug i druga), ali taj odred je pasivan i ne vodi nikakve akcije. Sastav odreda je slab i politički je na vrlo niskom nivou. Jedino što ima dovoljno oružja, po prilici 200—250 pušaka. Odred spada pod komandu bosanskih partizana (Drvar),¹⁵ ali je od njih odrezan zbog udaljenosti i loših veza. U toku od 4 mjeseca došao je drug iz Drvara¹⁶ do njih. Drugovi su mišljenja, da bi bilo mnogo bolje, kad bi se taj odred nalazio pod našom komandom, te bi se u tom slučaju odred aktivizirao, a ljudi i oružje bi se mnogo bolje iskoristili, i zbog toga bi bilo potrebno, da štab u Drvaru obavijesti odred, da se stavi pod komandu Dalmacije. Razumije se, da to važi za slučaj, ako se i vi i ostali u Drvaru tamo složite.¹⁷

Na Pelješcu postoji grupa partizana, koja se sastoji od 16 drugova, koji se skrivaju, jer neće u vojsku. Drug iz PK,¹⁸ koji se je prije nekoliko dana vratio iz Pelješca, izradio je zajedno s njima plan, prema kojem bi se grupa iz Pelješca spojila sa 30 rodoljuba iz Metkovića time, da počne sa akcijama na Pelješcu: razoružanjem oružanih stanica i drugo. (Tako će taj odred u početku brojiti 46 partizana.). U mjestima i okolini Knina, Vrlike, Makarske — što se tiče broja raspoloživih ljudi — postoji mogućnost za osnivanje partizanskih odreda, jer se dovoljno drugova skriva, djelomično zbog mobilizacije, djelomično kao posljedica terora okupatora i ustaša.

Kao što vidite, mogućnosti su za partizanski pokret kod nas sada bolje nego što su bile ovog ljeta. Sazreli su uvjeti, da se formira štab za partizanske odrede u Dalmaciji.¹⁹ Do sada je sva pitanja partizanskih odreda pretresalo i rješavalo operativno rukovodstvo pri PK. Štab treba da izradi zajednički plan, efektivniju međusobnu povezanost odreda i proučava pitanje organizacije, naoružanja, opskrbe i nabavke, zatim pitanje akcija, a naročito pitanje oslobođenja sela i teritorija. Ovo pitanje je vrlo

¹³ Talijanske jedinice upućene su u Livno zbog pojačanja garnizona i vođenja borbe protiv partizana.

¹⁴ Odred «Starac Vujadin».

¹⁵ Odnosi se na štab Drvarske brigade.

¹⁶ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

¹⁷ Odlučeno je da odred bude pod kontrolom štaba

Dinarsko-dalmatinskih odreda.

¹⁸ Ivan Amulić, tada organizacioni sekretar PK KPH.

¹⁹ Štab Dinarsko-dalmatinskih odreda formiran je početkom prosinca 1941. godine. Komandant je bio Vicko Krstulović, politički komesar Vojin Zirojević i operativni oficir Maks Baće-Milić.

važno i treba ga dobro proučiti, jer mi na pr. možemo zauzeti Vrliku, gdje nema mnogo vojske, ili da razoružamo oružničku stanicu u Muću, da zauzmemo taj rejon i postavimo narodnooslobodilačku vlast; ali mi bismo se mogli samo kratko vrijeme zadržati ne samo u mjestu nego i u tom rejonu. Dakle, da nas razumijete, mi ne mislimo samo na to da napadamo Talijane, vršimo različite akcije, razoružavamo oružničke stanice, odlazimo u sela i održavamo konferencije, a da na danom teritoriju ne uspostavimo vlast i u slučaju mogućnosti, da se trajno na njemu zadržimo. Tako dakle stoji stvar danas s partizanskim odredima i pokretom u Dalmaciji. Sveukupno bit će po prilici 250 partizana pod oružjem. Ali broj je onih, koji imaju želju da dođu partizanima još veći. Nismo vas obavijestili o odredu, koji se nalazi ispod Dubrovnika (kod Huma — Gacko), u koji je došlo nekoliko drugova iz Dubrovnika. Drugovi iz Dubrovnika imaju vezu sa odredom, pomažu ga, ali odred, po našem mišljenju, ne treba da potpadne pod komandu Hercegovine.

Kao što sam vam već u posljednjem pismu javio, oslabile su represalijama partijske organizacije u Splitu, dok se stanje partijskih organizacija popravilo u provinciji. Mi smo se iz Pokrajinskog komiteta sa terena vratili, ali dvojica su odmah otišla natrag.²⁰

Na zadnjem sastanku PK odlučili smo, da ćemo još 10 funkcionera i aktivista iz Splita poslati na ona mjesta, gdje je rad partijskih organizacija slab i gdje ima uslova za partizanski pokret. Sekretar Mjesnog komiteta Split,²¹ kojemu se teško održavati u Splitu, ići će u rejon Livno—Kupres, gdje postoji masovna sklonost za partizane, ali je stanje partijskih organizacija slabo. U Dubrovniku je bio drug iz PK²² 20 dana. Šaljemo i dva druga, jednog u Šibenski odred,²³ drugoga u Knin.²⁴ Općenito kanimo, prebaciti jednog druga iz pokrajine na rad u druge sektore, gdje će danas biti korisniji.

Pitanje Narodnooslobodilačke fronte. Kroz čitavo vrijeme održavamo stalne kontakte sa predstavnicima građanskih partija i grupacija radi osnivanja jedinstvene Narodnooslobodilačke fronte. U zadnje vrijeme smo u tome nešto napredovali, dok su prije predstavnici drugih političkih partija odbijali naše prijedloge za saradnju, naročito o pitanju oružane borbe, sa motivacijom, da je još prerano i da mi lupamo glavom u zid. Danas su ih prilike prisilile, da uvide, da oružana borba, koju vode narodi Jugoslavije protiv okupatora, nema samo uspjeha, nego da ta borba ima svjetski značaj. Građanske partije kod nas uviđaju da one u slučaju, da i dalje zadrže svoje pasivno držanje, potpuno gube povjerenje svojih pristaša i to je razlog, da su se u izvjesnoj mjeri aktivizirale, da ne ostanu bez svakog utjecaja na budući razvoj prilika u politici. Oni izjavljuju, da su sada spremni s nama saradivati. Samostalni demokrati²⁵ su pripravnici stu-

²⁰ Odnosi se na Vicka Krstulovića i Andriju Božanića.

²¹ Odnosi se na Edu Santinija.

²² Odnosi se na Ivana Amulića.

²³ Vjerojatno nije upućen nitko Jer je ovaj Odred 5. prosinca krenuo u Liku.

²⁴ Odnosi se na Bruna Ivanovića, koji je ubijen od četnika 1942. godine.

²⁵ i ²⁸ Vidi objašnjenje 29 uz dok. br. 56.

piti u Narodnooslobodilački odbor i u tom pravcu djelovati na HSS. Obćali su poslati svoje ljude u narodnooslobodilačke odbore, koji će se formirati u poduzećima i uredima (uputili su već svog predstavnika u odbor činovnika). Daju nam mjesečno novčanu pomoć za partizane.

Nacionalisti²⁰ su također za osnivanje Narodnooslobodilačkog odbora. Politički odobravaju i oružane akcije te su spremni pružiti materijalnu pomoć za te akcije, ali ne žele učestvovati u tim akcijama. U Splitu se nalazi veći broj oficira²⁷ (400). Oni su sporazumni u svakoj formi surađivati s nama, a naročito su voljni lično učestvovati u partizanskim borbama. Oni vide i priznaju, da predstavljamo snagu, kojoj ne mogu pobjeći i zbog toga nas traže i žele sa nama pregovarati. Ali ne zbog toga što im je sloboda naroda na srcu, te se žele angažovati u borbi protiv okupatora, nego što nas žele iskoristiti i kasnije se, u odlučnom trenutku oboriti na nas, zajedno s drugima.²⁸ To primjećujemo ovdje sasvim jasno. Imajući to sve pred očima, mi ćemo i ubuduće nastojati, da čuvamo jedinstvo naroda u borbi protiv okupatora. S Hrvatskom seljačkom strankom stvar je još uvijek na mrtvoj točki. Oni još uvijek ne će da surađuju s nama službeno kao organizacija. Karakteristično je, da između hiljadu interniraca iz Splita nema ni jednog pristaše HSS. U Dubrovniku je izjavio poslanik Hrvatske seljačke stranke gospodin Mišetić,²⁹ da će čekati na svršetak rata i do tada pomagati ustaše. U okolini, tj. u pokrajini, stanje nije ništa bolje nego u Splitu. U pokrajini postoji jedinstvena fronta sa narodnooslobodilačkim odborima i u selima kotara Kupres, gdje su partizani. Narodnooslobodilački odbor postoji i u Sutivanu na otoku Braču, ali tamo su uglavnom naši ljudi. I na Korčuli postoji narodnooslobodilački odbor, ali bez pripadnika HSS. Opaža se, da se građanski elemenat u našoj pokrajini približava našim drugovima. Iz Knina javljaju, da tamo pripremaju sastanak naših pripadnika, HSS i JRZ.³⁰ U Solinu su oficiri tražili sastanak s našim partizanima, a u Makarskoj je tražio jedan potpukovnik; čini se, da oficiri traže zbog toga, jer žele biti komandanti u našim partizanskim odredima.³¹ Dakle, drugovi, toliko vam mogu pisati o rezultatima naših pregovora i nastojanjima oko stvaranja Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte odozgo.

U Šibeniku su nedavno osudili na smrt 16 rodoljuba (svi su na bijegu), a ostali su osuđeni na tamnicu od 2—20 godina. O borbama u Livnu izvijestit ćemo vas slijedeći put. Radnici brodogradilišta u Splitu poduzeli su akciju protiv nedjeljnog rada. Fašisti su o tome saznali i obustavili nedjeljni rad prije nego što je akcija počela. S tim u vezi uhapšeno je 50 radnika. Na škveru su radnici oštetili veliku dizalicu. U tvornici cementa »Majdan« i »Sv. Kajo« oštetili su radnici pust (Filz) te je proizvodnja cementa lošeg kvaliteta.

²⁷ Za iskrenu suradnju bili su tada, a kasnije su i pristupili NOP Mihovil Taglia. Rudi Primorac, Branko Obradović i dr.

²⁸ Odnosi se na bivše oficire i nacionaliste, pristalice pokreta Draže Mihailovića.

* Roko Mišetić

³⁰ Do ovog sastanka nije došlo krivicom predstavnika građanskih partija.

³¹ Razgovori su vođeni, ali bez rezultata, pri čemu se postupalo vrlo oprezno.

Demonstracije radi **Kruha** bile su u Komiži na otoku Visu, u Sutivanu i Supetru na Braču. Naročiti uspjeh bio je u Komiži, gdje se demonstracija pretvorila u političku. Mnogo je bilo uhapšenih, a neke uhapšene žene odveli su u Split.

Sada vam, drugovi, pišemo šta je s drugom Brkom.³² Uspjelo nam je doći s njime u vezu i tačno saznati gdje se nalazi, nakon što su ga prevezli u vojnu bolnicu. Drugarica, koja je dva puta išla u bolnicu, da tobože posjeti talijanske vojnike, nije ga nijedanput mogla naći. Drugarica,³³ koja se namjerno povezala s jednim oficirom-liječnikom iz bolnice, da nešto sazna, navela ga je na razgovor o Brki, ali se oficiru učinilo to sumnjivo i tako je morala razgovor skrenuti na druge vode. Danas poslije podne rekao mi je drug Jović,³⁴ da mu je zagarantirano, da se može za 5000 lira osloboditi koga god se želi iz zatvora direktno preko vođe Fašija u Splitu. Zaista kod Talijana vlada velika korupcija i mi dopuštamo, da se to može dogoditi. Odlučili smo, da mu odmah isplatimo 5000 lira, a nakon oslobođenja Brke isplatit ćemo još 5000 lira. Mi ne štedimo samo ako je moguće, da ga oslobodimo. Ništa drugo ga ne tereti osim falsificiranja propusnica i legitimacija. Time bi imao taj fašista formalnu motivaciju, da ga pusti na slobodu. Vrlo nam je teško što vam ne možemo saopćiti bolje vijesti o Brki, ali učinili smo sve, da ga oslobodimo iz ruke fašističkih krvnika.

Fašistima je uspjelo otkriti mjesto gdje smo štampali »Naš izvještaj« Našli su ciklostil, nekoliko brojeva »Našeg izvještaja« i pismo o Draži Mihailoviću. Talijani su se previše veselili. Pošto smo na još jednom mjestu imah štampariju. »Naš izvještaj« nije prestao izlaziti. Sada izlazi dva puta tjedno.

Šaljemo vam izvještaj Pokrajinskog odbora Narodne pomoći .. .³⁷ Upitah su nas iz Dubrovnika za Vasu Srzentića iz Beograda, koji se predstavlja kao komunist i koji je primio novac od jednog bogatog Dubrovčanina. Kurir,³⁶ po kojem vam šaljemo ovo pismo ima brata, koji ima navodno visoki položaj i kazao nam je, da bi se njegov brat stavio nama na raspolaganje. Razgovarajte s njim o toj stvari lično. Otvoreno pismo,³⁷ koje ste poslali članovima Partije u Dalmaciji o partizanima nismo mogli umnožiti, jer nam je nakon akcije u novembru tehnika onemogućena.³⁸ Osim toga pismo je i oštećeno tako da ga ne bismo mogli izdati bezprije-korno. Šaljemo vam i 4 zadnja broja »Našeg izvještaja«. Juče smo saznali, da se u Drnišu sakriva Darsul® (trockist, kojemu je Baljkas⁴⁰ pisao iz Pariza vama poznata pisma).⁴¹ Stavlja se na raspolaganje i traži ga. Rekli

³² Rade Končar-Brko.

³³ Drina Delić

³⁴ Vicko Krstulović

³⁵ Vidi dok. br. 139.

³⁶ Javor Vučković

³⁷ Vidi dok. br. 113

³⁸ Vidi dok. br. 325, 326 i 336.

³⁹ Odnosi se na Sekulića (Redakcia nije mogla doznati ime), koji je kasnije pristupio NOP i poginuo kao borac Prve dalmatinske brigade 1943. godine.

⁴⁰ Ivo Baljkas

* Redakcija ne posjeduje ta pisma.

smo drugovima, nek u njega nemaju povjerenja i neka ga zasada još nezaposle, dok kod vas ne provjerimo stvar. On naime govori, da mu nije poznato zašto je bio isključen

S drugarskim pozdravom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

20. XII. 1941. g.

Borić⁴²

BROJ 132

**IZVJEŠTAJ SEKRETARA KOTARSKOG KOMITETA KPH SOLIN
DRAGE GIZDIĆA OD 20. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O RADU I AKCIJAMA U RAJONU
KLISA I ZAGORI¹**

DOPUNSKI IZVJEŠTAJ O RADU I AKCIJAMA

Rad na selima u Zagori

Od natrag 3-4. mj. mi posvećujemo punu pažnju radu sa Zagorom, ali uza sav trud rad nije na onoj visini na kojem bi trebalo da bude, razlozi su i vam[a] dovoljno jasni, a to su uglavnom, da se kroz kratko vrijeme nemože nešto većeg postići tim više što ne poznamo niti ljude na koje bi se trebali obratiti a tih je nažalost vrlo malo.

Sa Ogorskim selima kojih je 9 imao veze preko koji se i radi. Mi smo po zaključku P. K. tražili da ode naš čovjek gori 10-tak dana, kog je M. K.² i deligirao, ali 2 druga iz njihova rukovodstva su to odbila iz razloga, što su partizani s druge strane Svilaje pak žandari često patroliraju kroz taj kraj i čovjek stran kroz toliko vrijeme nebi se gori održao. Radi toga mi ćemo sa njima češće preko kurirske veze kontaktirati i pomagati im koliko kad se bude moglo. Ali bez njihova učešća sve će biti bez ozbiljnijih rezultata, jer konkretni rezultati na tamošnjem terenu mogu se postići samo uz stalan, a ne povremen rad . . .³ Selima Lečevačke općine smo također posvetili pažnju, ali rezultata nikakova. Jedini drug preko koga smo radili iz Dugobaba je uhapšen natrag 10 dana i tu sada moramo tražiti druge ljude.

^{*2} Ivo Lučić-Lavčević, član PK KPH za Dalmaciju.
¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/42.
² Mjesni komitet
³, *¹ io i « Dokumentat oštećen, nečitljiv.

Selima Zagore od Klisa—Muća smo se također obratili ali ti ljudi nisu ništa uradili, pak tražimo druge ljude i već smo se sa čovjekom iz Prugova sporazumili, da u sto kraćem vremenu organizira sastanak tri sela, te da nas izvjesti kako bi mogao na isti otići naš čovjek. Neki ljudi iz Muća i Podnevorica su uhapšeni na koje smo se trebali obratiti.

Selima Zagore istočno od Klisa smo također se obratili i pronašli neke ljude, kojim smo dali i uputstva za rad. Po ovim selima, moramo se sporazumiti sa čovjekom iz Dugopolja, te u što kraćem vremenu održati sastanak sa njima. Čovjek iz Dugopolja se je već trebao sa nama sastati i mi smo ga čekali, ali nije došao, te ga ponova očekujemo, jer nam je potreban i poradi kanala za prenos robe, pak nam ga što prije pošaljite.

Vuković Jozo iz Kotlenica na kog smo se obratili ima veze sa Ing. graditeljem Petrovićem, a nama nije poznat stav tog čovjeka, pak nam javite dali on može i dalje da sa pomenutim Inž. održava kontakt.

Iz Doca smo doznali preko jednog druga na kog smo se obratili, da je naš čovjek, šofer i vlasnik autobusa iz Doca Markić Drago, pak mislimo da bi ga Vi mogli povezati direktno sa Splitom. Ljudi iz Dugopolja, Kotlenica i Doca se poznaju, pak bi trebalo dati Dugopolju zadatak da sa njima radi.

Napominjemo da za sada naš odred⁴ nemože vršiti ma kakve ..⁵ par dana, onako kako ste vi istakli..⁶ Da će pojačati reakcija, pak smo ~~na~~ 8 dana obustavili akcije i dali ljudima zadatak da se izgrade skloništa, jer su ondašnja usljed velikih kiša porušila se. Potla par dana dolazi velika blokada o kojoj ste obavješteni. Iza toga su izvršene akcije slijedeće. Jedna grupa par. odreda je otišla u Zagoru i popilala 2 km telegraf, stupova između Radošić—Lečevica.⁷ Žandari su vodili istragu. Mi sumnjamo da je druga iz Dugopolja radi tog i uhapsilo, jer je hapšen par dana iza tog. Drugovi iz te akcije su predviđali da bi se to moglo desiti, pak istu nisu ni izvršili blizu njegova sela već dalje. Isti drug je bio kroz to vrijeme bolestan. Potla tog je došlo naređenje da se akcije na našem terenu obustave. Odred je dobio zadatak da ode u Zagoru na akciju i čeka na određeno vrijeme tj. kad noću bude mjeseca, jer po mraku je nemoguće im se kretati.

Natrag 2-3 dana prošla su tri seljaka iz Bosne od Livna sa sjenom, kog su prodali našem seljaku. Tu su se raspričali, kako su oni »ustaše« kako su preko 600 djece i žena četničkih bacili u jame i kako su ih mučili. Kako su muški pobjegli u šume i kad Njemačka dobije rat kako će i njih poubijati. Uпитani što će biti ako Rusi dobiju rat rekli su, da će onda sami iskopati rupu i ubiti se, jer bi ih oni mučili. Doznajući ovo i provjerivši ustanovilo se je da su krvoločni ustaše, dvojica, a treći da nije. Od njih da je jedan glavar a da je jedan Peraica brat onog što su ga Talijani kao ustašu strijali.⁸ Mjesni⁹ je uzeo na sebe jer se nije mogao obavjestiti sa Splitom, radi kratkoće vremena, i zaključio da se onu dvo-

* Solinski NOP odred.

⁵ Dokumentat oštećen, trebalo bi da stoji akcije.

⁷ Akcija izvršena 28/2. studenog (vidi dok. br. 425).

⁸ Treba da stoji strijeljali.

⁹ Mjesni komitet KPH Solin.

jicu ustaša ubiju kad se vrate iz Kaštela, gdje su išli da kupe vino ..¹⁰
Po selima se komentira razno ali ko čuje da su ustaše i što su sve radili,
svaki odobrava.

U tvornici u Majdanu, je bilo više akcija manjih kao paljenje ležaja
usljed čega su mlinci više puta stajali po par sati a i dana. Kad smo dobili
natrium-dioksid opet smo potpalili filtere, koji su izgorili prvi put uoči
praznika O. R.¹¹ Efekat je dobar, jer su svi izgorili, a da nije štrcaljka
bili bi i krovovi. Pošto kad izgore filci onda puste novi mlin od uglja u
pogon, koji radi samo kad radu obe rotativne peći, pošto kod rada jedne,
se im ne isplati, jer zaposluju viši personal; ali u ovoj su ga zgodi ipak
htili staviti u pogon. Kako smo to i predvidali, onesposobili smo motor
i ležaje istom, pak kad su ga uputili zapalio se je. Šteta je ogromna.
Tvornica ne radi već 4 dana i otpustila je sve radnike izim zanatlija za
5 dana, dok nisu napravili, motor i filtere ali iste ako dobiju platno, jer
rezerva nemaju.

Radi paljenja filtera, bila je blokirana po vojski i karabinjerima tvor-
nica, a vršen [je] pretres. Uhapšena [su] samo dvojica radnika koji su
sutradan pušteni. Drugi dan kad su mlin ugljena hteli uputiti onda kako
rekosmo upalio se je, ali hapšenja nije bilo. Mislimo da to uprava nije
strogo uzela stvar pošto simpatišu narodnooslobodilačku frontu, pošto bi
u protivnom bilo više žrtava.

Natrag 5 dana, sakupila se je grupa žena u Klisu pred općinom i njih
40—50 protestovale proti slabe ishrane. Tu se je našao op. komesar¹² te
svadao se i pretio istim. Mogao je biti veći broj žena, ali pošto 95%o Kli-
šana radi u Majdanu te od talijanske vlasti primaju deke kao i svi ostali
radnici, a k tome im i ustaška općina daje druge deke. Napomenuti je da
je ovo prvi nastup žena Klisa i da će drugi biti mnogo masovniji.¹³ Iz
Sinja nam javljaju da natrium-dioksida nemaju kad ga dobiju da će nam
poslati. Sumporne kiseline ćemo dobiti iz Majdana dosta.

Solin, 20/XII—41.

Pozdrav od svih
Marko,¹⁴ v. r.

¹¹ Oktobarske revolucije.

¹² Općinski komesar Coschina Alessandro.

¹⁴ Drago Gizdić, sekretar Kotarskog komiteta KPH Solin.

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 20. i 22. PROSINCA 1941.
POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU U VEZI
FORMULACIJE DATE U OTVORENOM PISMU CK KPH OD 16.
STUDENOG U POVODU IZREČENE KAZNE PK KPH ZA DALMACIJU¹**

Za P. K.,² Dragi drugovi, u otvorenom pismu C. K.³ organ.⁴ Dalmacije izrečena je i kazna P. K.-u za pogriješke i propuste počinjene kod prvog neuspjelog pokušaja stvaranja partizanskih odreda na vašem području. U motivaciji se kazne navodi, da je PK-a kažnjen »zbog avanturizma, lakomislenosti i nedovoljne političke samostalnosti.« Tako formulirana motivacija kazne, do koje je došlo omaškom, je pogriješna. Ona je pogriješna iz dva razloga:

1. Mada se iz O. P.⁵ vidi, da se ono o avanturizmu, lakomislenosti i nedovoljnoj političkoj samostalnosti odnosi samo na slučaj s prvim formiranjem partizanskih odreda, ipak onako formulirana motivacija kazne uopćava **jedan slučaj**, te ga pretvara u **opću** političku ocjenu rukovodstva i

2. Ovako pogriješno formulirana motivacija kazne mogli bi razni oportunistički elementi iskoristiti u svoje štetoćinske svrhe. Zato CK povlači pogriješno formuliranu motivaciju kazne u O. P. i zamjenjuje je novom. Ta nova motivacija glasi:

P. K.-a se kažnjava zbog griješaka i propusta počinjenih prilikom formiranja prvih partizanskih odreda.

Ako do sada niste upoznali part.⁶ članstvo s našim O. P., onda izbrišite staru motivaciju kazne i na njeno mjesto stavite novu. Ako ste pak O. P. proveli kroz članstvo, onda mu saopćite i ovaj ispravak u cjelini

20. XII. 41.

P. K.-u, dragi drugovi, prošlo je mjesec dana a da od vas opet nismo **primili** nikakve vijesti. Zato nemamo ni pojma kakvo je kod vas stanje, **što radite**, na kakve poteškoće nailazite i si. Takvo se stanje, dragi drugovi **ne može** trpjeti. Izgleda nam, da vi ne posvećujete dovoljno pažnje **pitanju stalnih** veza s C. K. i redovnom slanju izvještaja.

Mi smo pokušavali da vam se javimo i ranije, ali smo tek sada u tome **uspjeli**. Vi se ne smijete oslanjati na naša nastojanja i čekati, da od vas **tražimo izvještaje**, već morate **poduzeti sve**, da nam odmah pošaljete **izvještaj i vaše publikacije**, i da osigurate **stalne** veze s nama.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/44.

² Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

³ Otvoreno pismo Centralnog komiteta KPH Hrvatske (vidi dok. br. 113).

⁴ Partijskim organizacijama.

⁵ Otvorenog pisma.

⁶ Partijsko

Pao je onaj omladinac što je od vas poslan ovamo na rad. Prema obavještenjima, koja smo dobili, on se drži izdajnički i provaljuje ljude i stanove.

Javite nam posebno kako stoje stvari s Brkom?⁷

22. XII. 41.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!
C. K. K. P. H.

BROJ 134

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 21. PROSINCA 1941.
POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU DA PODUZME
POTREBNE MJERE ZA SPAŠAVANJE RADE KONČARA
IZ TALIJANSKOG ZATVORA¹**

Dragi drugovi, primili smo vaše pismo.² Očekujemo da će vaši naponi oko oslobođenja Brke³ uspjeti. Poradite sve, ne žalite truda, on se mora osloboditi. Šaljemo vam uputstva Vrhovnog štaba i pismo Čaće⁴ u vezi sa stanjem u Srbiji povodom Draže Mihajlovića.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

21. XII 41.

Čaća⁵

⁷ Rade Končar

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/36.

² Vidi dok. br. 131.

³ Rade Končar

⁴ Centralni komitet KPJ

⁵ Centralni komitet KPH.

BROJ 135

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD
27. PROSINCA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH O STANJU
DALMATINSKIH ODREDA, IZVRŠENIM AKCIJAMA I VOJNO-
-POLITICKOJ SITUACIJI U KNINSKOM I DRNIŠKOM KRAJU¹**

Dragi drugovi primili smo okružnicu² i vaše pismo od 22. XII.³ Poslali smo vam opširniji izvještaj 20-XII/* Tog dana je imao da otputuje jedan drug za Zagreb ličkom prugom, ali kako je na istoj pruži promet tog dana zaustavljen, poslali smo vam preko Sarajeva kurira sa izvještajem i posebnim pismom PK-a Centralnom komitetu KPH. Nadamo se da ste već primili. Sada vam javljamo slijedeće: 1) O partizanskim odredima:

23/XII je došlo 18 žandara na Panj (most na Cetini) da tamo uspostave novu žandar meri jsku postaju i to zbog partizana koji se u tom kraju nalaze. Naš Sinjski odred je izvršio uspješan napad na stanicu, ubio dva žandara, jednoga ranio, a 15 ih zarobio skupa sa čitavom spremom i oružjem koje su sobom donijeli.⁵

Solinski partizani su prošle sedmice likvidirali dva ustaše, koji su se u selu hvalili kako su u Livnu ubijali Srbe i govorili da će isto raditi kad dođu u Solin. Partizani su to dočuli, dočekali ih i likvidirali.⁶

O borbama Livanjskog odreda s Talijanima još nismo dobili izvještaj, te vas ne možemo ni ovaj put izvjestiti šta je u stvari bilo.

Šibenski odred od 110—115 ljudi, za koji smo vam zadnji put javili da je krenuo iz okolice Šibenika, doznali smo da je odred svršio u Lici.⁷ Svi su naoružani puškama. Mi nismo zadovoljni s tim što je odred dospio u Liku. Naši odredi treba da vrše akcije i uopće razviju svoju djelatnost na dalmatinskom terenu, dok su odredi sjeverne Dalmacije već drugi put svršili vani Dalmacije: onaj put u Drvar, a sada u Lici. Mi ćemo poduzeti sve da se vrate natrag. Jedan od nas iz PK će ove sedmice ići u Šibenik.

Dobrovoljaca za u partizane kod nas ima sve više. Mobilizacija koju pokušava kod nas da provede Pavelić ide nam na ruku. Partizanske grupe, u vezi sa pozivima u ustašku vojsku, takorekuć, spontano niču u raznim mjestima Dalmacije. Formiramo i u Splitskom Polju partizanski odred od drugova koji se kriju (ne vojnih obveznika). Potreban nam je rukovodeći kadar odreda, osobito komandiri. Izkombinirali smo par-

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-6/60.

² Vidi dok. br. 124.

³ Redakcija ne posjeduje ovo pismo.

* Vidi dok. br. 131.

⁵ Vidi dok. br. 429.

⁶ Vidi dok. br. 132.

⁷ Vidi objašnjenje 7 uz dok. br. 131.

tizanski štab za Dalmaciju: drug Milić (Makso — Španjolac),⁸ Vojin⁹ iz Livna; imamo u vidu druga iz Omiša,¹⁰ kojeg smo pozvali u Split, on je rezervni oficir i jedan od politički jačih drugova u Dalmaciji, te jedan od nas iz P. K. Pri takvom sastavu mislimo da bi štab mogao samostalno da rukovodi partizanskim borbama u Dalmaciji. Osjećamo da nam još fali jedan drug vojnički sposoban. Mi smo već tražili da nam pošaljete druga Nonveilera (Španjolca - Splitsanina).¹¹ Dodijelite nam njega ili nekog drugog na kojeg bi se kao vojnog stručnjaka mogli osloniti. Kada ovohko insistiramo, znajte da nam je zaista potreban, a za partizanski pokret, u Dalmaciji sada su izgledi mnogo bolji nego su bili do sada.

Drugo pitanje za koje tražimo od vas savjeta i pomoći odnosi se na stav koji mi treba da zauzmemo prema četnicima Kninskog i Drniškog kraja. Kninski kraj je napučen srpskim življem (možda preko 90%) a Drniški 40%. Drug¹² koji je poslan na rad u tom kraju piše nam o velikoj gladi i oskudici u živežnim namirnicama. Civilna vlast u Kninu je formalno ustaška; u samom gradu ima dosta vojske i žandara, ali ne smiju da idu preko mosta, to jest van grada.

U okolici Knina prema sporazumu s Talijanima — »imadu vlast« četnici, a talijanska vojska opet sa svoje strane drži red i uglavnom je za sada gospodar situacije. Četnički odredi u selima oko Knina su pasivni i prema sporazumu s Talijanima ne vrše nikakve akcije. Na četnike kao i uopće nad srpskim življem još jak utjecaj imadu velikosrpski elementi. Iako se u raznim krajevima Dalmacije partizanski pokret razvija pod našim rukovodstvom, u Kninskom i Drniškom kraju dominiraju velikosrbi. To je rezultat toga što u ranijim godinama partijske organizacije uopće nije bilo. Danas već, djelomično uslijed pojačanog rada partijske organizacije, a djelomično uslijed događaja u svijetu, a naročito herojske borbe naroda Sovjetskog Saveza i Crvene armije protiv osovinskih osvajača, očito se opaža da i u tim krajevima srpski element počine drukčije da politički misli. U Kninskom i Drniškom kraju npr. srpski seljaci i četnici s velikim simpatijama govore o Sovjetskom Savezu, dapače i o komunistima Sovjetskog Saveza, ali vrlo loše misle o našim komunistima, jer su im takvo mišljenje o nama nametnuli njihovi vođe. Opaža se i to da velikosrpske vođe sve više gube povjerenje srpskih masa i da mase preziru njihovu protunarodnu politiku i izdajničku ulogu. To se je pokazalo npr. i povodom proglašenja blokade Knina sa strane četničkih vođa, koju seljaci nisu prihvatili. Velikosrpski elementi šire razne laži kako bi stvarali i podržavali u masama krivo mišljenje o komunistima kod nas. Za Ljubu Babica šire vijesti ne samo da je pokrao pare u Drvaru, nego da je i prišao ustašama. Dakle, pomoću laži velikosrpski vođe još imadu vodstvo nad pravoslavnim i četničkim

⁸ Maks Baće

⁹ Vojin Zirojević, tada sekretar Okružnog komiteta KPH Livno, ubijen od četnika 1942. godine.

¹⁰ Ferdo Gazin, kasnije komandant Mosorskog NOP odreda, zbog izdajničkog i kukavičkog držanja u borbi osuđen na smrt od suda IV operativne zone i strijeljan 1942. godine.

¹¹ Pokrajinski komitet smatrao je da se Gvido Nonveiller već vratio iz inozemstva, međutim, on je došao u Jugoslaviju poslije rata.

¹² Ante Jonić (vidi dok. br. 123 i 128).

elementima u Kninskom i Drniškom kraju, ali je ujedno to povjerenje masa u njih pokolebano i srpske ih mase ujedno i napuštaju. Evo još jedan primjer koji karakteriše tamošnje raspoloženje srpskih masa. U Mokrom Polju (više Knina) postoji partizanski odred, za koji držimo da je naš i komandir se odreda smatra komunistom i pod našim je rukovodstvom. Ali raspoloženje je u odredu takvo da se oni ne bi borili s nama protiv četnika, a ni s četnicima protiv partizana. A sam komandir, koji sebe smatra komunistom, Talijane pozdravlja fašistički i nosi talijansku značku. Ipak možemo računati da je odred više naš nego četnički. Evo vam nekoliko momenata, koji karakterišu stanje u Kninskom i Drniškom kraju.

I sada nam se nameće pitanje kakav stav da zauzmemo prema četnicima. Pročitali smo vaše pismo o Draži Mihailoviću, poznato nam je da su vođe njihove (Brković,¹³ Bogunović)¹⁴ osuđeni na smrt od komande Drvarske brigade, dopalo nam je u ruke jedno pismo štabova njihovih dvaju pukova («Gavrila Principa» i P. Mrkonjića») u kojem pismu govore o nužnosti likvidiranja komunističkih bandi, znamo za njihova protunarodna i izdajnička djela i nevjere.

Uza sve to, obzirom na konkretno stanje u Kninskom i Drniškom kraju, postavlja se pitanje je li moguća saradnja s njima, i da li je cjelishodno pozvati ih na saradnju radi masa koje još idu za njima, ili je sve to suvišno i ostaje samo međusobno obračunavanje. Mi smo mišljenja da je u interesu narodnooslobodilačke borbe da im uputimo poziv na saradnju.

Nemamo iluzije u Bogunovića, Đujića i dr., nego zbog masa koje im još vjeruju i koje ih ujedno počinju da napuštaju. Mi smo mišljenja da treba uputiti javan poziv masama na saradnju, a isto tako, doći u direktan dodir s njihovim vođama i predati im ponudu. Imamo u vidu i to da među njihovim vođama ima kolebljivaca, koji su skloni da s nama saraduju, npr. Vlado Novaković, brat Longe¹⁵ i dr.

Ali se nameće pitanje i stava Drvara, koji je s njima prekinuo veze i njihove vođe osudio na smrt, a čiji stav ne bi smio biti suprotan našem. Odlučili smo da im pišemo i s njima izmjenimo misli po ovoj stvari.

Očekujemo od vas odgovor o ovom pitanju.

Sada mi govori jedan drug da je razgovarao s jednim talijanskim vojnikom iz štaba divizije i da mu je rekao da je u borbama blizu Livna (negdje kod Duvna) poginulo i zarobljeno od strane naših partizana 19 talijanskih vojnika (među njima 3 oficira). Da su artiljerijom porušili Talijani neka sela i zapalili kuće i šume. Kad dobijemo izvještaj iz odreda, javiti ćemo vam naknadno.

Za druga Brku¹⁶ smo saznali prekjuče, preko one drugarice koja se je upoznala s onim oficir, da je živ u vojnoj bolnici i da je sa zdravljem dobro. To je kazao oficir, a ona nije uspjela još da se vidi.

¹³ Živko Brković

¹⁴ Brane Bogunović.

¹⁵ Niko Novaković.

¹⁶ Rade Končar

Rekao joj je k tome da je opasan i da ga u söbi čuvaju karabinjeri. U vezi s time smo i danas razgovarali o mogućnosti njegovog oslobodjenja. Ispitujemo kakvi su uvjeti u bolnici, nastojati ćemo učiniti sve što se bude moglo, jer znamo od kakvog bi značaja i koristi za Partiju bilo uspješno izvršenje akcije oslobodjenja druga Brke, ali vam nećemo obećavati da ćemo izvršiti više nego su momentalno izgledi za to.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

27/XII 1941. g.

Borić¹⁷

Šaljemo vam prepis pisma koje smo uhvatili četnicima i jedan broj »Našeg izvještaja«.

BROJ 136

**IZVJEŠTAJ JERKA LOVRICA OD 27. PROSINCA 1941. SEKRETARU
POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU O SITUACIJI
U RAJONU SINJA¹**

Druže Jovi ću²

Ukoliko nisi otpremio lozinku što mi je potrebna za onog druga iz Makarske pošalji čim prije.

Sto se tiče akcije tačno je kako je javio Mijo naš ranjeni drug je umro.

Poslije akcije³ Talijani su stigli na Bitelić gdje su vršili pljačku odnoseći seljacima robu, suho meso, kokoši itd.

Da bi se osigurali nastanili su se u selo Hrvačima a također i žandari u istom selu čuvaju glavara Cvitkovića i popa od opasnosti kako oni tumače daće napasti partizani inače u selu je slobodno kretati se samo do.....naveče.

Odred iz Kamešnice vratio se na svoj položaj pošto je učestvovao u akciji veza je uspostavljena.

Drugarski pozdrav,

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Srđan⁴

¹⁷ Ivo Lučić-Lavčević, tada član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, ubijen od Talijana 23. prosinca 1942. godine.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/46.

² Vicko Krstulović

³ Vidi dok. br. 135, napomenu 5.

* Jerko Lovrić, sekretar Kotarskog komiteta KPH Sinj.

BROJ 137

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, OD 30. PROSINCA 1941.
O DEMONSTRACIJI ŽENA IZ JESENICA I PODSTRANE U OMIŠU¹

Demonstracija žena iz Jesenica i Podstrane u Omišu

U Dalmaciji sve više hara glad. Žene iz Jesenica i Postrane nisu više mogle gledati, kako im djeca gladuju, te su se složile da pođu u Omiš i zahtjevaju hranu od tzv. ustaške vlasti. Došavši u Omiš one su glasno vikale: »Gdje su ti pljačkaši, koji kradu našu hranu? Kad su ugledale ustaše žene su im dovikivale: »Zašto nam šaljete žandare svaki dan po našu braću, sinove i muževe? Što nam ne šaljete hranu. »Nemojte nam više slati žandare, jer ćemo s njima obračunati«. Ustaše vidjevši borbenu raspoloženje žena, uplašili se i na 45 žena poslali 52 žandara. Ali ovo je još više razljutilo žene. Kad su ih žandari počeli kundačiti i pozivati da se razidu u ime »Nezavisne države Hrvatske«, žene su opsovale tu »nezavisnu« i počele borbu sa žandarima. Jedna žena otela je jednom od njih pušku. Nastala je tuča kundacima i kamenjem. Druga je žena pograbila povjerenika ishrane za gušu. Vlasti su ustuknule i obećale da će im razdijeliti hranu. Ali se varaju ako misle time žene zavarati. One će se opet vratiti i povesti sa sobom žene drugih sela, pozvati i Omiške žene u borbu za hranu i zdravlje svoje djece. Ugledajte se u njih. Živjele hrabre žene iz Jesenica i Postrane!

BROJ 138

IZVJEŠTAJ MAKSA BAĆE OD 31. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O STANJU ODREDA NA DINARI
I ORGANIZACIJI RADIO-STANICE¹

Br. 1
30—XII—41.

Dragi drugovi,

Normalno sam doputovao a da me nitko ni za ime nije upitao. Susreo sam se sa nekim seljacima koji su odozdo išli jedan dio puta pješke. Tvrde da je izvanredno teško — skoro nemoguće. Bojim se za naše da se previše ne izmuče, ih da im se što zlo ne dogodi. Ja ih čekam

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 7/3, K. ČS 16.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, a mikrofilm u Arhivu VII, Muzej narodne revolucije, Split, film 1.

i čim stignu i odmore se ići ćemo napred. Ni to neće biti lako, jer su straže kako izgleda i po noći. A i sam je put vrlo težak. Odavle nema nikakvih komunikacionih veza osim sa Splitom. To nam u mnogome otežava rad. No naravno i neprijatelju predstavlja poteškoće. Nastojaćemo da situaciju okrenemo u našu korist. Ne vjerujem da će se za neko vrijeme uopće moći sići u Livanjsko polje. U tom slučaju privremeno ću iskoristiti Đorđa² na ovom terenu. Predstavlja to štetu, iznad svega zato što nam odgađa kontakt sa Livnom i starim Vukom.³

Nadam se da je Solinski odred u ugovoreno vrijeme otputovao. Vjetar je baš tog dana i noći potpuno prestao. Drug Srđan,⁴ otišao je u ponedjeljak u jutro u ono selo. On je i opet nešto spetljao. Povrativši se iz Splita otišao je kući da božićuje i nikome se nije ni javio. Kroz to vrijeme došao je tačno u ugovoreni dan čovjek iz Ogorja. Budući da Mijo nije o ničemu bio obaviješten poslao ga kući neobavljenog posla. Ima još nekih stvari. U svakom slučaju potvrđuje se moje mišljenje o Srđanu. A to i jest jedan od razloga više zašto Sinju stvarno treba pomoći. Postavite to pitanje još jedanput — i riješite ga. Još uvijek psujem kad god se sjetim onoga koji je išao u Dubrovnik. Pogledajte, pa ako mu je rad tamo neplodan dovucite ga amo. Osim toga izvući ćemo malo i Tina iz njegova sela. Neka i po koju čitavu sedmicu proboravi ovdje i po okolnim selima. To će i opet koštati više, ali...

Isto tako, možda i još više, osjeća se potreba ozbiljne pomoći odredu u Kamešnid ... Sve je to kolebljiv — seljački elemenat i nužna je naša ozbiljna pomoć...

Netko bi svakako trebao da ode u Svilaju, da bi kritikovao njihov nerad i da bi na terenu stvorio plan zajedničkih akcija Svilajskog i Solinskog odreda. Za to bi se potrošilo najmanje 10 dana. Ja bi najradije tamo išao. Ali uspostava štaba i stanice takode je pitanje koje ne mogu opet za deset dana odgoditi. Vidite drugovi da mi pomoć morate poslati. Taj Gazin, brate, ako iz te blizine nije vrijedan da dođe kroz 3 dana, onda... Sada nešto o stanici. Ona je, po svemu, već gotova. Pošaljite nju i tehničara još ove sedmice. On bi mogao ići željeznicom — a nju predajte redovnom kanalu uz najveću preporuku i najhitniju predaju! I ovaj put tražiti da se sam Nikola angažira za stvar. Tehničar ima i pušku — nek ju preda vama. Ako se baš zaintačio onda mu dozvolite da s njim otide još jedan — ah najbolji. Je li to Iso? Prije polaska mogli bi mu dati i novac za novi materijal. Molim Vas, skupa sa stanicom pošaljite mi i vaše političko mišljenje o radu stanice. To je pitanje kojeg smo jedva dotakli. A treba principijelno riješiti: 1. Kako da se zove? Istupa li u ime K. P. ili u ime narodnooslob. partizanskih odreda, ili i u jedno i drugo. 3. Kako da se odnosi već sada prema četnicima Kninske krajine, da im odmah upućuje poziv, ili... i brate, sva ostala politička pitanja.

² Santini Edo

³ Misli se na Vojina Zirojevića.

⁴ Jerko Lovrić

Onda bi trebalo i materijala poslati. Dolazi u obzir sve što bi nam direktno ili indirektno koristilo za upotrebu. Trebalo bi da brzo i redovito primamo »Naš izvještaj«. Jasno i materijal odozgo. Ako nešto dobijete samo u 1 primjerku — otkucajte pa pošaljite. Vrlo dobro bi bilo kad bi nam odmah poslali sve brojeve »-Borbe« ih barem duplikate. Iznad svega trebali bi blagovremeno dobivati vaše primjedbe.

Sada nešto o Omišu. — Ovdje je neki Ivan Jelinčić, radi u Omišu kao financ. Rodom je iz Glavica, i ovdašnji drugovi tvrde da je pošten i simpatizer već nekoliko godina. On tvrdi da ima već nekoliko mjeseci da su 18 drugova iz Omiša otišli kao partizani najprije u Biokovo, a sada da su u Mosoru. Tvrdi da se njihov broj radi mobilizacije sigurno ozbiljno povećao. On sam da je došao da kupi nešto hrane za njih. Spreman je i svog novca žrtvovati. Traži od drugova pomoć pri traženju hrane. Tvrdi da su između ostalih i ovi u odred: Tonči Katalinić, Ivo Sperac, Jakov Matulić, Tonko Kuzmanić. On pak da zna ove drugove u Omišu: Jozo Radobolja, Stipe Katalinić, Lelas, Ljubo Buljević, Jakiša Baučić. — On da može dati i vezu. Ostaje ovdje na dopustu do 10. januara. Jasno je da treba da stvar hitno ispitajte i vidite ima li tu što istinita. Ako ima ti bi drugovi mogli poslužiti kao baza za odred u tom sektoru.

Tim povodom još jednom naglašujem da je potrebno čim prije dati vezu našem odred u Kamešnici sa drugovima iz tog kraja. Veze bi omogućile da se naš odred u tom smjeru lako i sigurno širi.

Ovog momenta vratio se drug koji je bio poslan na vezu. Žandari su ga sreli, ispitivali i pretražili od glave do pete. Nisu mu našli ništa. Poslije im je nekako umakao. Izgleda da su oni ozbiljno mobilisali patrole i straže. Imat ćemo poteškoća.

Sto se tiče one akcije na Panju saznajem da je iz Bosne prispjeo jedan lijepi broj drugova, zatim da su i opet na svoju ruku sve zarobljene, još se ne zna tačni broj, svukli i odmah ih pustili na slobodu. Onaj teško ranjeni drug poginuo je i pokopan je!

Ivan** je javio da je izvršio jednu neuspjelu akciju na cesti Sinj—Livno, i to na neki talijanski kamion. Talijani naime da su tako spremno i tako jaku vatru otvorili da se on s ljudima morao povući. Ako je to istina onda mora da su taj napad strašno loše organizovali.

Došao je izvještaj da cestu prema Biteliću čuva veći broj Talijana, a na samom mostu osim Talijana dnevno se smjenjuje po 6 žandara.

Naši su na putu iz Dicma — dobro je.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

31—XII—41.

Vaš
Milić⁵

⁴ Ivan Bratulj, komandir Sinjskog NOP odreda.
⁵ Maks Baće

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG ODBORA NARODNE POMOĆI ZA
DALMACIJU KRAJEM PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM ODBORU
NP HRVATSKE O RADU ODBORA I STANJU BLAGAJNE¹**

Dragi drugovi poslije prvog izvještaja,² kojeg smo vam poslali prošlog mjeseca mi smo pristupili reorganizaciji N. P.³ u duhu vaših uputstava. U samom Splitu formirali smo odbore po rejonima, preduzećima i po profesijama. Ti odbori već funkcionišu pravilno.

U provinciji smo također za ovo vrijeme formirah odbore u mjestima u kojima nisu do sada postojali i to: Dubrovniku, Pelješcu, Metkoviću, Kninu, Sinju, Braču, Kaštelima a u drugima opet povelu reorganizaciju starih odbora kao: Visu, Korčuli, Trogiru i Solinu. U ovome su nam pomagali drugovi, koji su po partijskoj liniji odlazili u provinciju, a negdje su odlazili i drugovi iz N. P. Još smo neka mjesta imah u planu da posjetimo, ali su upravo tada drugovi iz N. P. pali, tako da nam je to onemogućilo naš plan. Uopće hapšenja nam mnogo ometaju rad. Zadnje vrijeme su nam 3 druga iz P.O.N.P.⁴ uhapšena tako da stalno moramo forume popunjavati novim ljudima.

Sto se tiče pol. rada i uputstava organizacije u mjestu i provinciji M.O.⁵ u Splitu uputio je apel svim rodoljubima u kojem ih poziva da potpomognu nar. oslobodilačku borbu doprinosima za N.P. Taj je apel izdan u znaku 15 dnevne kampanje od 15—30. decembra, za koje vrijeme treba da se pojačamo, skupljaju i daju prilozi i sva druga sredstva za partizane i žrtve reakcije. P.O.N.P. uputiti će isti apel provinciji.

Napisali smo uputstva za rad N.P. pol. rad organizacija N.P., zadaci N.P. itd. u Sinjski i Livanjski kraj, gdje su partizani.

Smatramo potrebnim, da pojačamo još više rad i agitaciju N.P. osobito u provinciji, da bi tako postavljena na najširoj osnovi dala što potpunije rezultate. Mi smo do sada uglavnom skupljali redovito priloge za N.P. od naših pristaša i simpatizera, a sada jednako nastojimo da postignemo od svih rodoljuba bez obzira kome su ranije politički pripadali.

Izveštavamo vas da smo kroz ovo vrijeme od zadnjeg izvještaja, poslali partizanima u priličnoj količini hrane, toplih odijela, deka i svih ostalih potrepština i da to redom obavljamo dalje. Naša blagajna stoji sada ovako:

Primljeno iz provincije	ukupno	50.496L
Izdano za razno		12.094L
	Saldo	38.402L

¹ Original (rukopis, crnilom) u ličnoj arhivi Dragutina Sailija, fotokopija u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, P-KP-1/32/1.

² Redakcija ne posjeduje taj izvještaj.

³ Narodne pomoći

⁴ Pokrajinski odbor narodne pomoći.

Primljeno u naturi:

40 hkt vina, 200 kg rogača, 300 kg smokava, 100 l rakije, 50 kg tjestenine. Ovo što smo dobili u naturi poslaćemo partizanima, naime namirnice koje su im potrebne, ostalo ćemo unovčiti. Izvještaj o točnom broju interniranih iz Dalmacije još nemamo, ali približno ih je odvedeno oko 1000. O tome ćemo Vas slijedeći put detaljno izvijestiti. Još nešto. Nama se stalno obraća rodbina drugova iz Koprivnice za pomoć njima gore. Njima se to u priličnoj mjeri davalo i daje, ali dobro bi bilo da se to pitanje među nama rasčisti. Tko njih u Koprivnici treba da izdržava da li mi, ili Vi u Zagrebu. Osim toga, da li smo dužni da Vam dajemo mjesečno određeni postotak u novcu obzirom što sada imamo mnogo izdataka za partizane i žrtve reakcije. Mi npr. od onih mjesta koja imaju mnogo izdataka ne uzimamo novčani postotak. Npr. Solin treba da izdržava oko 60 partizana i nije u mogućnosti, da sve troškove oko toga snosi ili ih jedva namiruje, tako da im mi u tome pomazemo. Javite nam kako treba da radimo.

Javljam vam da su žene Bepa i Toma Treursića kao i žena Antoini-a pravile molbe na stožernika Pižeta u Koprivnici da se njihovi navedeni muževi puste i da ga za to skrušeno mole njihova dječica kako je u pismu između ostalog navedeno. Mi mislimo da znate koji su to drugovi (Viskovci) i prema tome se ravnajte.

Na zadnje pismo niste nam ništa odgovorili a tražili smo od vas i neka uputstva. Nastojte da nam ubuduće pišete i inače pomognete u našem radu, to će nam biti od velike koristi.

Uz pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

P.O.N.P. za Dalmaciju⁶

⁵ Mjesni odbor narodne pomoći Split.
⁶ Izvještaj pisao Ante Marasović-Mirko.

BROJ 140

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG ODBORA NARODNE POMOĆI
ZA DALMACIJU KRAJEM PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
ODBORU NP HRVATSKE O STANJU BLAGAJNE S PODACIMA
O PRIKUPLJENOJ POMOĆI U NOVCU I DRUGOM U SPLITU¹**

BLAGAJNA P. O. N. P.²

PO NP primio od starog PO NP	3.925 Lit ³	2.400 K ⁴	1.200 Din
Hvar (okružje) poslato 6. XI		10.000 ^a	
Korčula (Blato) poslato 6. XI	400 ⁱⁱ		
Zrnovnica poslato 30. X.	600 ⁱⁱ		
Brač „ 28. X.		1.600 ⁱⁱ	320 ⁱⁱ
Solin „ 26. X.			728 ⁱⁱ
MO NP (Split) dobili	571 ⁱⁱ		
Saldo	5.496 Lit	14.000 K	2.248Din

Izvještaj M. O. N. P.⁵ Split

1. Promet u 40—51 cca Din 195.000.—
2. Prosječ. mj. prinos u 40—41 Din 16—17.000.—
3. Promet od III—VII. 941. cca Din 75.000.—
4. Prosječ. mj. prinos od III—VII 41. Din 18—19.000.—
5. Promet od VII—XI tj. za 4 mj. cca Lit 100.000.—
6. Mjes. promet u ovom razdoblju cca Lit 25.000.—
7. Hapš. kroz ova 4 mj. cca — 400
8. Danas u zatvoru cca — 100
9. Odvedeno u inter.⁶ It.⁷ bez suđenja •— 15
10. Osuđeno zatv. pr.⁸ 1 god. — 12
11. Streljano sud.⁹ u Splitu •— 12
12. „ „ u Sinju — 24
13. Nalazi se u inter. H.¹⁰ — 15
14. Pomoć inter, u H. za posij. 4 mj. 2.000 K
15. „ „ u It.¹¹ „ „ „ 4.000K
16. Ubijen u bijeg.¹² Split — 1

¹ Original (rukopis, crnilom) u ličnoj arhivi Dragutina Sailija, fotokopija u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, P-KP-1/32/1.

* Pokrajinski odbor narodne pomoći.

³ Talijanska lira.

⁴ Kuna

⁵ Mjesni odbor narodne pomoći.

⁶ Internaciju

⁷ Italiju

* Presudom

* Sudski

» U Hrvatskoj (NDH)

¹¹ U Italiji

¹² U bjegstvu

17. Za posljednja 4 mj. stalna pomoć 50—60 obit.
 18. Pomoć obit.¹³ ili drug.¹⁴ sedmično 110 Lit

Partizanski odbor¹⁵

Novac	Primitak	23.035 Lit	1.200 K	1.470 Din
	Izdatak	11.445 „		
	Saldo	11.590 Lit	1.200 K	1.470 Din

Zlato

zlatnih prstena	26 kom.	zlatnih sitnih komada	10 kom.
zlatnih lančića	12 „	zlatnih napoleond.	2 „
zlatnih naušnica	26 „	zlatnih franaka	20 „
zlatnih igala	6 „	zlatnih doza	1 „
zlatnih narukvica	2 „	srebr. novca	28 „
zlatnih satova	4 „	kanočala (durbin)	6 „

Hrana

Tjestenina	40 kg	Marmelada	2 kg
Pasulj	225 „	Riža	3 „
Orzo (geršl.)	80 „	Gulete (Zwiback)	2 „
Grah	6 „	Ječam	60 „
Šećer	160 „	Kava	10 kut.
Brašno	180 „	Sapun	50 kom.
Sol	4 „		
Pura	30 „	Cigarete:	
Konserve	70 „	— Zeta	150 kom.
Sir	5 „	— Ibar	150 kom.
Špek	2 „	— Talij.	100 kom.

Sanitarni materijal: u količini da se snabdeju san. mater, za prvu pomoć 10 vodova.

Roba Robe se mnogo sakupilo, ali iz teh. razloga nismo ovog puta mogli da šaljemo detaljan izvještaj. To ćemo učiniti slijedeći put.

¹³ Obiteljima

¹⁴ Drugovima

¹⁵ Odbor za prikupljanje pomoći namijenjene partizanskim jedinicama.

**BILJEŠKE IVANA LUCIĆA-LAVCEVIĆA, ČLANA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU IZ PROSINCA 1941. O STANJU
NOP-a U NEKIM KRAJEVIMA DALMACIJE¹**

Sinj varoš deklasirana (crkva, krčma). Planskog rada nema. Odred² broji (pravoslavnih osim Tadije³ — 5). Sada ima oko 30/40. Ne bi imali odred da nema pravoslavnih seljaka. Komandir: Ivan,⁴ pol. K. Simun.

Usljed snijega nisu mogli izvršiti napad na Prološkoj Dragi (u oktobru). Na pruži Livno—Sinj isjekli dva kom. telegraf, žice. Dva dana popravljali. Akcije na manastire⁵ i ž. imanja.⁶ U Bravčev Dolac Talij. zapalili 25 kuća, odnijeli stoku, volove, krave, ovce i silovali žene i cure.

Razdijelili se na tri grupe:⁷ Kamešnica, Svilaja u Vještica Gori — S druge strane Otišić i Koljane i uz Svilaju.

Bojesposobnost⁸ odreda kada se je razdrobila u 3 grupe.

Iz Otišića 50 ljudi bi išlo, operirali bi iz Svilaje na cesti Sinj—Vrlika ..⁹

Part.¹⁰ grupa Drniš—Vrlika koja bi se formirala u toj bazi operirala bi isto iz Svilaje na cesti Vrlika—Knin.

Objekti: žand.¹¹ stanica Muć, jedina stanica u onom kraju.

Zand. stanica: Ravno (spremni) izvršiti. Ujedno sa napadom na žand. stanicu u Muću, treba porušiti i cestu Split—Knin, da im se onemogući da dovedu odmah vojsku u Muć i da se part. mogu povlačiti...

U Sinju imadu 80—90 pušaka.

Raspodjeljeno? Milić¹² je imao raspodjeliti.

Sinjski odred bi operirao što se tiče sela on bi kao početak akcije zauzimanja sela Bitelić, Vrdovo i Dabar.

Za **Livanjski** odred sela Kupresa, Livna i Glamoča i sama mjesta.

S ove strane Svilaje: Muć a s one strane Svilaje: Otišić, Koljane, Civljane (Vrlika).

Livanjski odred bi imao da operiše na cesti Sinj—Livno i sela Kupreška, Glamoča, Bugojna.

Što se tiče [akcija] **Livnjani** sai dobri. Livnjanima smo poslali već 10.000 l., a sada se još spremamo 4.000 l. poslati.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/53.

² Sinjski NOP odred

³ Tadija Anušić

⁴ Ivan Bračulj

⁵ Odnosi se na samostan Dragović (vidi objašnjenje 8 uz dok. br. 131).

⁶ Župska imanja

⁷ Misli se na tri grupe boraca ovog odreda kojima su određeni rejoni dejstava.

⁸ Bojeva sposobnost

⁹ Na ovom i ostalim mjestima označenim točkicama dokumenat oštećen, nečitljiv.

¹⁰ Partizanska

¹¹ Zandarmerijska

¹² Maks Baće

U **Kninu** nije bilo organizacije, nešto simpatizera. Poslije lučaja Ptice¹³ i strah.

Teror i strah.

Martinović (klesar) mišljenja da nema s kime da se radi, da je sve protiv njih.

Ilija Grubić (mehaničar) borben ali sirov.

Boško Dešić, pol.¹⁴ najsposob., bio u zemlj.¹⁵ stranku, ugledan pravoslavac; otac mu je trgovac, odvojio se od oca — ima imanje — pošten čovjek.

Sa 6 seljaka razgovarao drugi dan.

Blokada¹⁶ početkom novembra da u roku od 8 dana dadu civilnu vlast, pisme. (zahtjev) postavili u Karlovcu Talij. komandi. Talijani davali pravoslavnima puške. Kad je blokada nastala talij. su uhapsili 40 Srba. Nastalo nezadovoljstvo i protiv Paje Popovića, Đujića i dr., jer seljaci nisu **mogli trgovati**. Za to vrijeme je pop Đujić otišao u Zadar, a Popović se izgubio.

Svi dolaze do zaključka da Talijani hoće da se kolju međusobno Hrvati i Srbi.

Glasovi sa strane HSS i Zemljoradničke stranke da se treba ujediniti.

3. Zaključili da se formira part.¹⁷ odred u Golubiću.

Oredili za to Dešića i Vrančića.¹⁷³ Oružja ima. **Kod seljaka oko 1000 pušaka, desetak mitraljeza** (u Kninu i u selima) (i kod seljaka uopće, a ne kod naših ljudi). Puške bi mogli dati seljaci nama, ako bi se bolje radilo. Pomoć pol.¹⁸ i voj.¹⁹ im treba dati. Gore ima uslova za rad. Naročito je omladina dobra, ali prepuštena sama sebi i preplašena. Slaba bila pomoć od P. K.²⁰

Upisali se svi u ustašku mladež, šta ide u školu, a omladina je većinom naša. Formirao se Komitet SKOJ-a i Odbor narodne pomoći.

Sa jednom ženom razgovarao.

U Vrlici počeli sa terorom fašisti.

Došlo ih 150 faš. tražili pozdrav i tukli ih.

Seljaci se odupirali i poslije povukli u šumu.

U sela nije bio radi blokade i leda.

Naši se spremaju pregovarati sa jednim iz HSS, JRZ i zemljoradnikom.

U selima vladaju četnici i Talijani, a ustaša nema, a u **Kninu imadu civilnu vlast formalnu imadu ustaše.**

¹³ Odnosi se na Branka Ticu (vidi objašnjenje 5 uz dok. br. 101).

¹⁴ Politički

¹⁵ Zemljoradničku

¹⁶ Misli se na blokadu Knina od strane ustanika.

^{17a} Nikola Vrančić, ubijen od četnika 1942. godine.

¹⁷ Partizanski

¹⁸ Političku

¹⁹ Vojnu

²⁰ Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju

U Kninu ima 150 žandara. Dosta četnika ima među žandarima. Žandari imadu malo vlasti.

Vis: obišao sve organizacije. U Podšpilju sa raj. K.²¹ Ek.²² akcije po pitanju akcije za povišenje akcije poljoprivredni radnici²⁷⁸ kod berbe grožđa veleposjednicima. Poslodavci su im davali (prije su imali) 20 din., hranu i spavanje, a poslodavac davao 10 din, hranu i spavanje, dobili 20 din., hranu i spavanje.

4) Teorija o nemogućnosti akcije na otoku, svi su za u partizane. U Komiži isto raspoloženje. Dva špijuna promašili.

Za izvještaj:²²⁰

Na Blaževića-Dubokovića^{22c} pucali na obali i ranili ga. Blažević je špijun i pokvarenjak. Pred 20 dana je to bilo. Niko nije bio uapšen.

Pokušali²³ na jednog drugog špijuna bivšeg komandanta zaštite i sada podpresjednik »Dopolavoro« Mardešića. Pripremaju atentat na maršala²⁴ Kazo linija.

U selima dali zadatak da dočekuju patrole i da razoružavaju.

Tvornica²⁵ se ne može paliti (straža).

2000 metaka i 40 b. + 50 kg. ekrazita.

Šolta: U Grohotama stanje slabo. Jedinice na Šolti postoje, ali ne funkcionišu. U Šolti se Bezić²⁶ ne povjerava sastati sa 4 čovjeka koji bi ušli u Mjesnom komitetu.

Sirov elemenat za M. K.²⁷ — Jedan omladinac dobar.

SKOJ ima nešto aktiva boljeg.

Talijani dozvolili da odnesu ulje kući, ali ga zapisali i da će neka Komisija doći i odmjeravati ulje.

Majki²⁸ razgovarao sa Vicom **Buljanom**. Htio bi ići u partizane. Stavljaja se na raspolaganje.

Makarska: Slab rad, pasivnost organizacije. Toni And.²⁹ se pokazao slab, nekoliko mjeseci. Makarska i okolica došlo 25 poziva, a odazvalo se jedan.

U Tučepima jedan potpukovnik bivše Jug. vojske tražio Andrijaševića za pregovore i za (odbor?). Nisu sproveli odluke za oktobarske akcije.

Španjolac — izvještaj.

Nesvjesno se širi utjecaj Londona: London govori... Izvještaj će izdavati. Tko u Makarskoj oni???... »činovnici«.

²¹ Nejasno, tako stoji u originalu.

²² Ekonomske

^{22c} Vjerojatno Bjažević-Duboković Luka.

^a Odnosi se na povećanje nadnica.

²³ Pokušali atentat

²⁴ Čin u talijanskoj vojsci.

²⁵ Vjerojatno tvornica sardina »Mardešić«.

²⁶ Ante Bezić, sekretar partijske organizacije na Šolti.

²⁷ Mjesni komitet KPH.

²⁸ Andrija Božanić.

²⁹ Vjerojatno Toni A. idrijažević, omladinac, član Mjesnog komiteta.

³⁰ Misli se na pozive koje su mladima poslale vlasti NDH za stupanje u domobransku vojsku.

Ušao u forum sekr. SKOJ-a.
Mijenjanje foruma; treba voditi računa kada se oni ostali nisu slagali (za onog druga).
Iz Makarske i obližnjih sela otišlo 10—15 ljudi u partizane u Hercegovinu.
Mogućnost formiranja partizanskih odreda u Makarskoj?
Ima 200—250 pušaka do koje bi mogla doći partija.
Imadu preko 1000 bomba.
Imadu dosta revolvera.

Pelješac—Dubrovnik

U Orebiću izvršili provalu u Hrvatsku (Ustašku organizaciju).

Potomje. Slab rad part.³¹ organizacija. NP³² nema. Zene nisu radile. Formiran O.N.P.,³³ formiran ženski odbor Janjine, Popova Luka i Šleser.^{33a} Palili vatre na dan Oktob. Rev.³⁴

Strah, oportunistički i paničarstvo je vladalo. Sa SKOJ-em nije održan sastanak.

Janjina je najpodesnija za stvaranje partijske organizacije. Uticaj part. org. je jak. Sve su srednje ili bolje stojeći seljaci. U većini selj. gospodarstava se nalazi sluškinje ili sluge. **Ljudi napredni i načitan, ali nisu za borbu.**

Kada bi se u Pelj. pronijela vijest da dolaze ustaše sve bi pobjeglo u šumu (ljudi, žene, djeca).

Na Pelj.³⁵ 48 čl. partije (9 rad., srednji seljak i bog. seljak). Pad Moskve. Bojkot; pop zabavu u općini Kuni; bojkot šporske utakmice. Provali [li] u biblioteku i odnijeli radio. [...] uzeli iz ustaških prostorija 70 lit. benzina i dali da kuvaju onima koji se kriju.

U vojsku ne ići. Poziv 20 ljudi³⁶ od tih 20 — 12 su se sakrili i nalaze se skupa s našima u logoru; 4 se kriju zasebno, a 4 su pošli.

Imadu 12 pušaka, 1000 metaka, 8 revolvera, 2 bombe (2 ljudi koji se skrivaju). Odred se nalazi kod Bresta (brdovit i šumovit kraj). Da se **odred** prebaci kod Neretve (ispod Metkovića) (cesta Met.—Dubrovnik). Na Pelj. bi ih mogli opkoliti i uništiti. U odredu ih ima svega oko 15, **a u vezi** s mobilizacijom će ih biti više.

Akcije na Pelješcu. U Janjini ima 20 talij. vojnika.

U Janjini ima žand. stanica od 8 žandara. Da napadnu i prebace se **u ušće** Neretve. Treba prije zaleđe stvoriti. Otišao zatim u Dubrovnik.

U Dubrovnik M. K.³⁷ Klarić, Dušan Pekar, šta prodaje bobiće i sada **kćer** Radeljevića. U D.³⁸ strah i paničarstvo.

³¹ Partijske

³² Narodne pomoći

³³ Odbor narodne pomoći

^{33a} Sreser.

³⁴ Oktobarske revolucije

³⁵ Pelješcu

³⁶ Misli se na pozive upućene od strane vlasti NDH za domobrane.

³⁷ Mjesni komitet

³⁸ i ³⁹ Dubrovniku

14 pravosl. Dub. ubili ustaše kada je izvršen napad na SSSR.
Utjecaj partije vrlo slab.
Prehrana u D.:³⁹ nestalo krumpira, kruha; mesa u opće nema; ustaše dovode stoku i prodaju nešito.
Partizani⁴⁰ su spriječili da dovode živ. namirnice.
Talijani im adu vlast u svojim rukama (propusnice i drugo).

Spontane akcije 100 ljudi u koloni za meso; (1 dana, žene napale policajca, izmlatile ga i kašnje apšenja).
Postavili pitanje akcija je **ek.**⁴¹ **pitanje.**
Linija N.O.⁴² **fronta nepoznata bila.**
Neki naš drug nepravilno postavio pitanje Nac. jedinstva.

Kolumbić⁴³ **HSS** pošten.
Kada je Klarić otišao s nekim sudijama [.....] k Kolumbiću, Kolučnić je odbio na neki način (jer da nije kompetentan); Kada se otišlo k Roku Mišetiću⁴⁴ da treba čekati ishod rata i situacije, a do tada da će pomagati ustaše.

Maroica bivš. — podpresj. općine [...] hoće (naš čovjek) s njime se razgovori nastavljaaju.
Frankovluk jak osobito među studentima.

Pozivima u vojsku se svi odazivaju (i naši).

U gostionicama: Pavelić, Musolini, Hitler.
Formirana N.⁴⁵ Pomoć (12 povjerenika).
„ 3 part.⁴⁶ jedinice (16 čl.).

Tip Sočo

Hercegovački odredi Hum i Glacke su masovni, (4—5 sati od Dubrovnika), **a u samom Dubrovniku ih nema.** Većinom pravosl., a ima muslimana i katolika. Akcije: Kod Huma 2—3 puta prekinuli želj. prugu.

Bio Crni⁴⁷ i Grubišić.⁴⁸

Stupa Crna Gora i Herc. u opći nar. ustanak. U D.⁴⁹ 6 pušaka i 400 metaka.

U Metkov.⁵⁰ **mogu verbovati 30 ljudi** za odred. Imadu 35 puš. i 1 p.m.,⁵¹ 6000 metaka i 30 kg. ekrazita.

Met.⁵² + Pelj.⁵³ = 45 odred bi se mogao formirati na žel. prugi.

⁴⁰ Misli se na hercegovačke partizane.

⁴¹ Ekonomsko

⁴² Narodnooslobodilačke

⁴³ Profesor Franjo Kolumbić

⁴⁴* Profesor Roko Mišetić, za vrijeme okupacije bio je u stalnom kontaktu s Mačekom, izvršavao njegove upute i odvrtao mase od NOP-a. Jedan od glavnih organizatora Mačekova bijega iz zemlje, i on je zajedno s njime pobjegao u inozemstvo.

⁴⁵ Narodne

⁴⁶ Partijske

⁴⁷ Ivan Mordin-Crni, sekretar Kotarskog komiteta KPH Pelješac.

⁴⁸ Petar Grubišić-Pjero, instruktor Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁴⁹ Dubrovniku

⁵⁰ Metkoviću

⁵¹ Puškomitraljez

⁵² Metković

⁵³ Pelješac

U Trpnju 8 žandara i 30 pušaka.

U Humu i Glackovu oko 800 ljudi govore da je za partizane — oružja nema?

U gorama nije niko, nego će ovih dana poći u akcije. Došli su Talijani i protiv njih će se povesti borba.

U Šib.⁵⁴ je bio proces 4. og. (Joviću)⁵⁴³ protiv 40 rodoljuba. Osuđeno 16 na smrt (svi su u bjegstvu) ostali na zatvor od 20 do 2 god.

BROJ 142

IZVJEŠTAJ OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA SJEVERNU DALMACIJU 1941. O PRIPREMAMA ZA FORMIRANJE PARTIZANSKOG ODREDA I UPUĆIVANJU BORACA U LIKU¹

O. K. za sjevernu Dalmaciju

Drugarskom P.K.K.P.H.²
za Dalmaciju

Dragi drugovi!

Na našem sektoru bilo je mnogo ljudi koji su se krili. Oni nisu mnogo koristili, a mnogo su koštali i imali smo sa njima dosta poteškoća. Znali smo da bi trebalo formirati part, odred,³ pa smo to i učinili. Pošto smo imali iskustvo da se veće grupe ljudi teško probijaju, mi smo odlučili slati manje grupe sa sprovodnicima, koje smo još prije slali da upoznaju puteve. Glavni cilj našeg odreda imao je biti ovaj: 1) smetati komunikacije neprijatelja i rušiti prugu na našem sektoru, 2) srušiti vijadukt na istom sektoru i 3) srušiti električnu centralu Manojlovac koja daje energiju za tvornicu mangana »La Dalmatienne«.⁴

Kako je teklo tehničko formiranje?

Drug sekretar O.K.⁵ pozvao je odgovornog druga iz Kis.,⁶ koji je na pitanje druga: «zašto ne vrše nikakve akcije», odgovorio da nema smisla vršiti sitne akcije kada ima mogućnosti formirati odred (jer da bi sitne akcije onemogućile veće) i da ima mogućnosti razvijanja odreda na našem terenu koji bi dizao prugu. Navodno oni već imaju komandira i politkomesara i da mogu dignuti 120 ljudi, samo mi treba da postepeno

^M Šibeniku (vidi dok. br. 126 i 339).

^{Ma} Vicko Krstulović.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/50.

² Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

³ i ⁷⁰ formiranju Šibenskog NOP odreda vidi objašnjenje 7 uz dok. br. 131.

⁴ U Šibeniku

⁵ Ante Jurlin

⁶ Kistanja

O.K. za sjevernu Dalmaciju.

MIZEN
Narodna Rađavica - SPLIT
1-3-117
Drugarskom P.K.K.P.H.
za Dalmaciju.

Dragi drugovi!

Na našem sektoru bilo je mnogo ljudi koji su se krili. Oni nisu mnogo koristili, a mnogo su koštali i imali smo s njima dosta poteškoća. Znali smo da bi trebalo formirati part. odred, pa smo to i učinili. Pošto smo imali iskustvo da se veće grupe ljudi teško probijaju, mi smo odlučili slati manje grupe sa sprovodnicima, koje smo još prije slali da upoznaju puteve. Glavni cilj našeg odreda imao je biti ovaj: 1/ smetati komunikacije neprijatelja i rušiti prugu na našem sektoru, 2/ srušiti vijadukt na istom sektoru i 3/ srušiti električnu centralu u mjestu Jlovac koja daje energiju za tvornicu mangana "La Dalmatienne".

Kako je teklo tehnički formiranje?

Drug sekretar O.K. pozvao je odgovornog drugu iz Kis., koji je na pitanje drugar zašto ne vrše nikakve akcije, odgovorio da nema smisla vršiti sitne akcije kada ima mogućnosti formirati odred /jer da bi sitne akcije onemogućile veće/ i da ima mogućnosti razvijanja odreda na našem terenu koji bi dizao prugu. Navodno oni već imaju komandira i politkomesara i da mogu dignuti 120 ljudi, samo mi treba da postepeno šaljemo pojačanje od naših ljudi. Drug sekretar se je s tim složio i dao drugu /koji je to tražio/ 2000 Lit. da on tamo kupi tople maje za svoje ljude.

Medjutim, dotični drug nije mobilisao svoje ljude, a naši odozdo su postepeno stizavali. Oni su ih upućivali u Liku. Mi smo odmah s tim bili složni /pomirili se/, računajući na to da odred neće biti daleko i da ćemo ih, kada se potpuno formiraju i ušvrste, prebaciti odmah na naš teritorij.

Medjutim, odred je bio upućivan daleko u Liku pod komandom njihovog štaba. On je već u akcijama.

Mi smo u vezi sa dotičnim štabom.

Nismo ništa izgubili što su naši ljudi otišli gore, jer će se prekaliti i o-samostaliti. Mi ćemo ih uskoro prebaciti na naš teritorij. Oni bi osim gore navedenih zadataka imali: paziti ceste, uništavati kamione kao i napadati manje odrede i kasarne neprijatelja te ih razoružavati.

Poslali smo tamošnjem štabu dopis i označili ljude koji mogu doći u obzir kao komandiri, odnosno za štab; i da se naši ljudi odmah pozabave pitanjem terena gdje bi se mogli prebaciti na naš teritorij.

u najskorije vrijeme ćemo liferovati gore veću količinu jakog eksploziva, kerbita i soli koje gore nema.

Sa drugarskim pozdravom

O.K. za sjev. Dalm.

Faksimil pisma OK KPH za sjevernu Dalmaciju Pokrajinskom komitetu KPH
za Dalmaciju

šaljemo pojačanje od naših ljudi. Drug sekretar se je s tim složio i dao drugu (koji je to tražio) 2000 Lit da on tamo kupi tople maje za svoje ljude.

Međutim, dotični drug nije mobilisao svoje ljude, a naši odozdo su postepeno stizavali. Oni su ih upućivali u Liku. Mi smo odmah s tim bili složni (pomirili se), računajući na to da odred neće biti daleko i da ćemo ih, kada se potpuno formiraju i učvrste, prebaciti odmah na naš teritorij.

Međutim, odred je bio upućivan duboko u Liku pod komandu njihovog štaba.⁷ On je već u akcijama.

Mi smo u vezi sa dotičnim štabom.

Nismo ništa izgubili što su naši ljudi otišli gore, jer će se prekaliti i osamostaliti. Mi ćemo ih uskoro prebaciti na naš teritorij. Oni bi osim gore navedenih zadataka imali: paziti ceste, uništavati kamione kao i napadati manje odrede i kasarne neprijatelja te ih razoružavati.

Poslali smo tamošnjem štabu dopis i označili ljude koji mogu doći u obzir kao komandiri, odnosno za štab; i da se naši ljudi odmah pozabave pitanjem terena gdje bi se mogli prebaciti na naš teritorij.

U najskorije vrijeme ćemo liferovati gore veću količinu jakog eksploziva, karbita i soli koje gore nema.

Sa drugarskim pozdravom.

O.K. za sjev. Dalm.

BROJ 143

IZVJEŠTAJ SEKRETARA OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA SJEVERNU DALMACIJU IZ PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O BORAVKU U LICU PARTIZANA IZ VODICA, ZATONA I PRVICA I PRIPREMAMA ZA NJIHOV POVRATAK U DALMACIJU¹

Drugovi,

Od našeg puta nije bilo mnogo koristi, jer se naši partizani nalaze daleko od nas.² Ne znam da li [će] neko morati za ovo da odgovara. Na sastanku sa Brkom³ Jura⁴ je u svom izvještaju kazao da će naši partizani biti negdje kod Mokrog polja ili Velike Popine, a da bih ja išao gore i uredio tehničke stvari, pitanje komandira, pol. komesara, desetara itd.

⁷ Odnosi se na Stab grupe NOP odreda za Liku.

¹ Kopija (tipkana na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/49.

² i ⁵ Vidi objašnjenje 7 uz dok. br. 131.

³ Rade Končar, sekretar CK KPH.

⁴ Ante Jurlin, politički sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

Za to vrijeme već je bilo gore prebačen prvi odred od 16 druga iz Vodica,⁵ a da to nisam dotada ni znao. Iza odlaska Brke, Jura je naredio da se ostali drugovi, njih 28, koji su bili u Zatonu i Prviću prebace gore. Po svemu se moglo dobiti dojam da je pitanje boravka i ishrane riješeno, jer je kroz to vrijeme Jura razgovarao sa sekretarom M.K. Kistanje, koji je ove ljude i prebacio gore. Na sastanku M.K. Kistanje saznajemo da njima nije bilo ništa poznato o boravku naših partizana, već da su oni shvatili da je to pitanje uređeno između našeg O.K. i O.K. za Liku. Požurili smo da stignemo naše partizane i da ih povratima natrag. Tako smo drugi odred stigli u Klapa vici i održali s njima sastanak. U sporazumu sa komandantom sreza, koji je bio stalno s njima, zaključili smo da se oni povrate natrag i da nas čekaju u Dubokom Dolu ili Turovcu, dok mi dodemo sa prvim odredom koji je bio dosta daleko od njih. Odlučili smo da mjesto boravka uredimo u saglasnosti sa glavnim štabom partizana za Liku.⁶ Prvi odred smo našli u Velika Kamenska⁷ gdje se nalazi i sami štab. Drugovi iz štaba kao i O.K.⁸ za Liku se čude kako su naši odredi došli gore i zašto smo ih tamo uputili kad se ne slaže sa direktivom C.K.⁸

Kako na našem terenu nema mogućnosti zasada boravka partizana, a ni pitanje ishrane nije riješeno, što je sve trebalo prije urediti pa tek onda uputiti odrede, to smo u sporazumu sa štabom odredili da se naši odredi smjeste na brdo, koje ima mjesto Javornik. To brdo je izabrano zbog toga, što Talijani kad za njih i saznaju, ne mogu da im naškode, kao i zbog toga što štab za Liku namjerava srušiti vijadukt kod Benderà¹⁰ na željezničkoj pruzi. Dok se taj vijadukt ne sruši neće se moći zaustaviti željeznički promet, za tu akciju su potrebni naši ljudi. Oni imaju dosta ljudi, ali nemaju oružja. Naši bi stajali s jedne strane pruge, a oni s druge. Za ovu akciju je potrebno 200 kg ekrazita ili 500—600 kg dinamita. Oni toga nemaju pa traže da mi pošaljemo, jer se inače akcija neće moći izvesti. Mi radimo na tome da izvadimo ...¹¹ pa ćemo im poslati.

Na povratku iz štaba smo ostali u mjestu Bruvno, a odred od 16 drugova smo uputili u Turovac da se sastanu sa ostalim drugovima. Mi smo ostali zbog toga da sačekamo jednog druga, koji je ostao bolestan u Klapavici i da ga priključimo odredu. Neko je javio Talijanima u Gračac da su u Bruvnu dalmatinski partizani. Ujutro u 8 sati je sa kamionima došlo oko 100 crnih košulja u Bruvno, ali tada naši partizani više nisu bili u Bruvnu, već jedino ja i Crnogorac.¹² Mi smo se makli da nas ne bi Talijani uhvatili, ali oni su nas primjetili i pozvali da se povratimo. Pošto mi nismo htjeli, oni su otvorili vatru i gonili nas tako oko 3 km po čitavom terenu. Ja sam ostao u jednoj rupi i čekaao, jer je bilo opasno ići po ravnome, a Crnogorac je otišao dalje i dospio u drugo mjesto Mazin i tamo naišao na iste Talijane. Bojao se da ga ne bi pretraživali i ostavio je negdje kod puta dva pištolja i jednu bombu. Sutradan, kad se povratio

* Stab grupe NOP odreda za Liku.

⁷ Veliko Kamensko

* Okružni komitet KPH.

⁸ Centralni komitet KPH.

¹⁰ Blizu Plavna.

¹¹ i ¹³ Dokument oštećen, nečitljiv.

¹⁵ Gašpar Bergam.

da to uzme, nije ništa našao. Kad smo došli u Vučipolje, sastali smo se sa drugom Rakićem, čl. O.K. za Liku i on nam je pričao da je oba naša odreda uputio natrag u štab jer su seljaci Dubokog Dola i još nekog sela, koji su pljačkaški raspoloženi, pokušali da razoružaju naš drugi odred (njih 26) i da im otmu oružje. Naši su im se energično oduprli a oni im nisu htjeli dati ni da prenoće ni hrane, već su morali cijelu noć lutati po kiši. Osim toga su se spremili da ih dočekaju u jednom klancu i da ih svih 26 pobiju. Zaslugom druga Rakića i još nekih drugova nije došlo do sukoba.

Istoga dana kad smo mi stigli u Vučipolje, uvečer je stigao i naš treći odred, njih 40. Drug Rakić je preuzeo na sebe da će ih on odvesti u štab. Uočivši stanje mi smo pristali, jer na ovakav način upućivati odrede velika je greška. Za ovo treba da neko odgovara, jer se ne smije ljude upućivati u partizane, a da se prethodno nije ispitalo kuda idu. Njima je sada u Lici dobro, ali kakve mi koristi od toga imamo? Imamo to da se sada na našem sektoru nalazi manje od 106 pušaka, i 4 puškomitraljeza, municije itd.

Jura kaže da to ništa ne smeta, jer da ćemo mi njih lako dolje prebaciti. Ne smije se zaboraviti da za prebacivanje, što gore što dole, treba 10 dana.

Kad smo došli u Zaton, doznali smo da je krenuo i četvrti odred s kojim se mi nismo sreli, već smo se mimoišli. Tako sada ima u Lici oko 110—115 naših partizana.

.. -13 Kistanje dosta je slabo ne možeš uhvatiti ni za rep ni za glavu. Ipak kad smo ih pritisli uza zid, priznali su neke greške. Dali smo im za dužnost da sruše centralu Manojlovac, koja radi za tvornicu »La Dalmatienne« u Šibeniku, i oni su pristali. Sami su odredili kao najdulji rok za izvršenje do Božića. Poslali smo im oko 40 ofenzivnih bombi. Zadatak je vrlo težak, jer ima samo jedan prilaz, i to preko mosta, a ima i 100 vojnika. Pored svega toga oni su rekli da će zadatak izvršiti. Za vojničku operaciju imaju stručnjaka, a za samo rušenje centrale mi smo im dali upute.

Sa Kokanom^{1)*} smo opet stupili u vezu i on je pristao na saradnju. Stoga smo mislili da paralelno s akcijom u Manojlovcu on sa svojim ljudima izvrši akciju na centralu Krka i Roški Slap. Za tu akciju nisu njegovi ljudi, jer je to sve pravoslavni elemenat i strašno nepovjerljiv prema Hrvatima. Zato smo zaključili da se on sa svojim ljudima prebaci u Liku kod štaba. Tamo ih treba pomješati sa ostalim partizanima i politički izgraditi. I tako kad se ovi ljudi prebace u Dalmaciju, mogu mnogo koristiti kod pravoslavaca u benkovačkoj krajini, jer je tamo slabo stanje.

Sad ćemo u Benkovac poslati jednog druga i jednu drugaricu. Isto tako ćemo poslati 1—2 druga u Kistanje za Bukovicu. To sve spada na benkovački srez. Ovi drugovi, koji idu u Kistanje, trebalo bi da se povežu sa Kninom i da tamo nešto porade. U Knin ne možemo nikoga poslati, jer ovi koji idu ne mogu boraviti u Kninu. Čuli smo da ste vi nekoga

poslali u Knin,¹⁵ pa bi bilo dobro da nam pošaljete veze s kojima bi se povezali. Po pitanju naših partizana, sporazumjeli smo se sa drugom Rakićem da za sada privremeno ostanu pod njihovom komandom, a da ćemo mi o svemu obavjestiti naš P.K. i prema tome postupiti. Štab partizana za Liku nalazi se sada u Veliko Kamensko. Komandir je drug V. Ostaković (Španjolac). Kod njih je skupa štab i O.K. Naši su partizani kod njih. Izgleda da će svi, pa i naši partizani, biti prebačeni na Ljubinu Poljanu. Da bi vam bilo što jasnije pogledajte sve na karti.

Valent¹⁶

BROJ 144

**PROGLAS POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
IZ PROSINCA 1941. UPUĆEN NARODU SJEVERNE DALMACIJE
I KNINSKE KRAJINE S POZIVOM U ORUŽANU BORBU
PROTIV FAŠIZMA¹**

RADNICI, SELJACI, GRADANI, POŠTENA INTELIGENCIJO!

Evo već prošlih osam mjeseci od kako je fašizam, uz pomoć plaćenika Pavelića prodro u našu zemlju, raskomadao je i opustošio kao zvijer kada se dohvate svoga plijena. Krvavi je fašizam najprije opustošio, a onda podjarmio sve narode Jugoslavije, te plaćeniku Paveliću dao za izdaju koju je učinio, da sjedi sa grupom krvoločnih ustaša na grbači jednog dijela hrvatskog naroda. Što su nam dali fašistički okupatori za ovo osam mjeseci? Dali su nam: teror, glad, pljačku, zatvaranje i ubijanje najboljih sinova naše zemlje. Zar se narod ne sjeća i neće sjećati što su počinili njemački gestapovci u Srbiji, talijanski fašisti u Dalmaciji i Crnoj Gori, a sluga fašista Pavelić u Hrvatskoj. Hrvatski, Srpski i drugi narodi dobro su upamtili ona zlodjela, što su ih počinili imperijalistički grabežljivci. Srpski narod neće i ne može nikada zaboraviti ona krvoprolića, što su ih počinili njemački fašisti u Srbiji; još i danas streljaju i ubijaju na stotine i stotine najboljih sinova njihove zemlje, njihovih žena, djece i staraca, te na stotine djevojaka i matera obeščastili, njihovu zemlju sa vlastitom krvlju natopili, a njemačke koncentracione logore napunili sa hiljadama i hiljadama Srpskog naroda. Isto tako Crnogorski, Dalmatinski i drugi narodi, teško su iskusili talijanske crne košulje. Tko se ne sjeća streljanja u Sinju, Splitu, Šibeniku, Šibenskoj okolini i raz-

¹⁵ Pokrajinski komitet je poslao u Knin svoje instruktore Antu Jonića i Bruna Ivanovića.

¹⁶ Ivo Družić-Valent, tada organizacioni sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/40.

nim drugim mjestima, tko ne vidi da talijanski fašisti još i danas provaljuju u stanove po noći te odvođe u zatvore i prebijaju najbolje sinove i borce našeg naroda (slučajevi još i danas u Splitu), zar nijesu već prepuni zatvori sa hiljadama i hiljadama našega naroda u Italiji i koncentracioni logori, zar tamo zatvorenici ne trpe strašnu glad, a njihovi životi se dovode u pitanje. Zar nam fašistički okupatori nijesu sve odnijeli i poharah, tako da naš narod mora da gladije, zar smo ikada dočekali crniju zimu, zar su ikada Kninski, Drniški i drugi narodi ostali bez i jednog zalogaja kruha i pure po 7—8 dana, a da o drugim stvarima i ne govorimo, zar je ikada bilo više sirotinje i gladi nego danas. Eto to nam je dao fašizam! Osim toga odnio nam je slobodu, a našu kulturu uništio te hoće i nas da odnari. Dokle će sve to trajati? Trajaće sve dotle, dok se cijeli narod ne ujedini i ne dignu na oružje i sa oružjem u ruci ne potjera okupatora neprijatelja našega naroda iz naše krvlju natopljene zemlje.

Narode sjeverne Dalmacije! Prihvati se i ti oružja i istjeraj fašističke pse iz naše krvlju natopljene domovine, objašnjavaj i dokazuj onima koji ti kažu da je talijanska vojska spriječila i oslobodila naš narod od ustaškog klanja, to je taktika fašizma, s kojom se on služi; dok na jednu stranu sprečava, na drugu sam pravi krvoločstva i ubijanja desetrostruko puta više, to ste se i sami uvjerali u niz krajeva naše zemlje, to je njegova taktika da nas međusobno zavadi te da nas tada još više može pljačkati, podjarmiti i po zatvorima mrcvariti. Vi Hrvati ne dajte da vas zavade sa vašom Srpskom braćom. Srpski narod nije kriv za teror i pljačku što su ih počinili bivša velikosrpska gospoda nad Hrvatskim narodom, a isto tako Hrvatski narod nije kriv za zlodjela i ubijanja što su ih počinile fašističke sluge ustaše, na čelu sa plaćenikom i izdajnikom Pavelićem.

Narode Kninskih i Drniških krajeva! Prihvati se i Ti oružja i borbe, ne vjeruj onima koji ti kažu da još nije vrijeme, jer ako nije sada onda kada će biti, jer znaj da na njihova usta govore provokatori i izdajice našega naroda. Ugledaj se i Ti u herojski Srpski, Crnogorski i Bosanski narod, koji su pohitali u šumu i sa oružjem u ruci oslobodili jedan dio naše domovine. Stupaj i Ti u stotinama i stotinama u Partizanski pokret, **jer** znaj da sloboda mora biti djelo tvojih ruku. Raskrinkavaj i pokazuj **sve** izdajice i ulizice fašista. Neka i oni znaju da će doći pred narodni sud i da će ih stići ista sudbina kao i Nedićevog generala (smrt). Vi sestre, majke i djevojke koje se ne borite u šumama pomažite na svakom koraku svoje neustrašive borce, sakupljajte na svakom mjestu hranu, odjeću, obuću i sve što bi im bilo od pomoći, jer znajte da se oni bore i za **Vas i za** Vašu nacionalnu slobodu, te za slobodu i bolji život cijelog naroda.

Njemački grabežljivci mislili su kao što su pregazili i porobili niz malih zemalja, da će pregaziti i porobiti i zemlju mira i napretka, zemlju kulture i blagostanja, zemlju socijalizma, moćni i veliki Sovjetski **Savez**. Hitler je mislio i u svome govoru vojnicima je rekao da je SSSR gotov za najviše dva mjeseca, ali se grdno prevario u svome računu.

Evo već šest mjeseci od kako su njemački fašisti skupa sa ostalom talijanskom, rumunjskom, finskom i drugim vojskama nijesu uspjeli da nanesu teže udarce Sovjetskom Savezu.

Za ovih nekoliko mjeseci rata što ga vodi Hitler protiv Sovjetskog Saveza prema službenom obavještenju Sovjetskog informacionog biroa, Hitler je izgubio što mrtvih, nestalih i zarobljenih preko šest mil. vojnika, dok je SSSR izgubio 2.120.000 vojnika. Moćna i nepobjediva Crvena armija bori se nevjerovatnom hrabrošću i vjerom u sigurnu pobjedu. Cijeli Ruski narod digao se na oružje, da uništi neprijatelja čovječanstva i da sa oružjem u ruci brani krvavo stečenu svoju slobodu. Cijeli svijet je čuo i divi se Crvenoj armiji i djelima Sovjetskih partizana i partizanki što ih izvode u pozadini neprijatelja. Svakim danom ne daju neprijatelju ni časak mira, svugdje ga uništavaju i zadaju mu teške udarce, ruše ceste i mostove, dižu u zrak željezničke pruge i stanice, kidaju i uništavaju telegrafске i telefonske žice, zapaljuju i uništavaju sve što služi neprijatelju. Sa proslave 24-godišnjice velike Oktobarske revolucije u Moskvi, **Staljin** je u svom govoru rekao, da rezerve Sovjetskog Saveza u ljudstvu i materijalu su neiscrpive, da njemačke rezerve svakim danom sve više opadaju. Sudbina fašizma i neprijatelja čovječanstva je zapečaćena, pobjeda je na strani savezničkih naroda. Crvena armija prešla već u ofanzivu i rastjeruje fašiste na sve strane. Njemci bježe svuda gube glavu i vidi se njihova skorašnja propast. Sovjetski narod nosi glavni teret te borbe, zašto i mi čekamo da nas oni oslobode od fašističkog jarma. Doprinesimo i mi sve što možemo, da se uništi što pre neprijatelj kulture i čovječanstva. Zar ne vidite skorbu propast fašizma, zar ne vidite lude osvajačke namjere Hitlera, koji je mislio da će osvojiti i podjarmiti njemačkom Reichu cijeli svijet, ali se je grdno prevario i namjerio na tvrdu kost, koja će ga skoro i uništiti, zar ne vidite da svoj narod baca u otvorenu propast, zar ne vidite da je njemački i talijanski vojnik počeo da uviđa svoju propast i sigurnu smrt, te kad mu se god ukaže prilika baca oružje i predaje se Crvenoj armiji.

Vi vojnici, podoficiri i oficiri! Ne borite se protiv sinova Vašeg naroda, bacajte oružje i idite svojim kućama ili se priključite Narodnooslobodilačkoj borbi, koju vode naši hrabri partizani u svim krajevima naše zemlje. Ne dozvolite da Vas šalju na klaonicu protiv Vaše braće, uperite vaše oružje protiv okupatora i njihovih slugu ustaša, dokažete stime da nijeste u službi krvnika i izdajnika naše domovine, već da ste i Vi dostojni sinovi ove zemlje.

Ti omladino! Ugledaj se u Srpsku, Crnogorsku i Bosansku omladinu koja u šumama sa oružjem u ruci zadaju teške i jake udarce okupatorima. Osveti i Ti prolivenu krv Tvoje braće, sjeti se žrtava koje je dala omladina u borbi za oslobođenje naše napaćene okupirane domovine. Ugledaj se i Ti u herojsku omladinu Sovjetskog Saveza koja se bori u prvim redovima svoga naroda, ugledaj se i Ti u mlade Sovjetske pilote neustrašive sokolove plavoga neba koji svakim danom obaraju i ruše stare i iskusne njemačke pilote, koji su se proslavili u bombardiranju Beograda, Varšave, Danziga i drugih gradova.

OMLADINO DALMACIJE! Vi mladi seljaci, radnici i đaci stupite smjelo i neustrašivo u borbu, protiv krvavog okupatora, zavjetuj se omladino Dalmacije, da ćeš smjelo i odlučno voditi svetu borbu protiv fašističkih gadova, i da nećeš ispustiti ni jednu pušku iz svojih ruku dok ne bude uništen i protjeran iz naše zemlje i posljednji fašista, neprijatelj kulture, napretka i čovječanstva.

SVI U PARTIZANE, SVI NA ORUŽJE!

DA ZIVI NARODNOOSLOBODILACKA BORBA!

DA ZIVI BORBA SVIH NARODA JUGOSLAVIJE ZA NACIONALNO OSLOBODENJE!

DA ZIVI HEROJSKI SOVJETSKI NAROD I NJEGOVA NEPOBJEDIVA CRVENA ARMIJA!

DA ZIVE NASI JUNAČKI I HRABRI PARTIZANI, OSLOBODIOCI NARODA!

DA ZIVI NASA HRABRA KOMUNISTIČKA PARTIJA, KOJA SE BORI U PRVIM REDOVIMA NAŠEGA NARODA!

DOLI IZDAJICE NAŠEGA NARODA: NEDIĆ, LJOTIC, PECANAC, PAVELIC I DRUGI!

VAN FAŠISTIČKIM OKUPATORSKIM RAZBOJNICIMA IZ NASE ZEMLJE!

KRV ZA KRV — S M R T Z A SMRT!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BROJ 145

**IZVJEŠTAJ SEKRETARA MJESNOG KOMITETA KPH VIS
OD PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH
ZA DALMACIJU O SITUACIJI NA VISU¹**

Dostavljamo obračun narodne pomoći od 8—12. mj. a naknadno ćemo poslati konačan obračun za ovu godinu možda nije pravilno ali pošaljite nam listu pregleda da bi mi njih ispunjavali ili nas o tome obavijestite. Rukovodstvo NP² je već sređen i počeo je da djeluje na širem području. Također vam šaljem i pregled finansijskog stanja partije ali ćemo naknadno obračun pravilno izvršiti, pošto smo tako primili od drugova.

Izvještaj po akcijama

Neke akcije su izvršene za vrijeme samog boravka Majkia³ pa ne smatramo potrebnim da navadamo pa će i on da Vas upozna. Što se tiče upisivanja u »Dopolavoro« je bojkotovano. Uspjeli su učlaniti dio onog najgoreg ološa koji nikad nije ni valjao. Nekoliko njegovih izdajnika našlo se sa činovništvom pojedinih ustanova u Visu među kojima se nalazi i općinski načelnik koji je došao zaslugom Talijana u općini di ne gledajući interese naroda nego svoje vlastite. Mislilo je da će tu ostati vječito. Međutim, se je dogodilo da je morao otići a na njegovo mjesto doveden je tal. komesar. Protiv njega kao i njihove politike narod je još i ranije ustajao a poslije nego što je pokušao stvarati fašist/* organizaciju narod se općenito bunio protiv samovolje tako da su oni jedva sakupili u toj fašist, organizaciji samo nekoliko tih ljudi koji nisu nikad vrijedili i to pod raznim obećanjima i prijetnjom.

Kako bi još jednom se pokazala omladina da je tu i da nije popustila ili odustala od svojih ranijih akcija te da bi pokazala svoju solidarnost ona je donijela odluku da bojkotuje kino predstave zbog nepoučnih talij. žurnala i protiv samog vlasnika kina koji je i član Dopolavoro protiv kojih imamo neposredno izvedenu akciju u čemu je kolosalno i uspjeta tako da se najedanput osjetilo pomanjkanje ljudi u prostorije, pošto se komad drži samo po njih nekolicinu.

Šaljemo Vam drugovi i ovog druga koji je bio za vrijeme Jugoslav, u aktivnoj vojsci podnarednik a bio je uposlen na jednoj emisionoj radio stanici, i da je tamo predavao, sposobnosti ima dosta kod njega pošto da ih je u Jugoslav, bilo malo takovih i on je bio među njima. Da je kako samo kaže po direktivi poslan ustaškoj vojsci u Zagreb: da radi na toj stanici i da je gore radio najaktivnije kroz 41. god. za SKOJ. Budući se je kako izgleda kompromitovao morao je bježati i tako je došao kući.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/51.

² Narodne pomoći

³ Andrija Božanić

⁴ Fašističku

Kad je došao odmah se je prijavio da će raditi za partiju. Ne sumnjamo u njega a i bio je otišao u partizane a i valjan je učiniti sve što se od njega traži, on je sada uposlen prema našem nahodjenju, sada smo u situaciji da nas redovno izvještava o njihovim namjerama i ono što oni traže. Sada kad znamo namjeru što kane i prema tome imamo vremena da njihove akcije na vrijeme bojkotujemo, kao npr. stav kojem smo zauzeli protiv pojedinih izroda u službi okupatora kojih su oni natjerali na silu i potpisali akt. Kojim se obavezuju da će po svaki slučaj odgovarati koji se dogodi u mjestu oni osim toga da će izvršiti svaki zadatak prilikom poduzimanja mjera kad im nareda da pronađu ili dovedu kojeg komunistu.

Drugo odaziv djece na pojedine proslave i slično i sada ga i vi možete pitati što je sve radio od kada je tamo. Mi smo ga uposlili u tehniku tj. mislili smo mu izručiti aparat pa da štampa vijesti i da bi umnožavao pojedinu partijsku literaturu, ali dolaskom Majkog ovamo dao je mišljenje? da ne ide iako je prije bio za, dok se ne ispita što je sa njim bilo gore gdje je radio.

Stoga vas molimo da ga se ispita tamo malo i da nam date mišljenje po samom njemu da li bi mu mogli povjeriti to jer mi zaista nemamo dovoljno ljudi a naročito za ovakve stvari. To može da zna najbolje i drug Majki koji iste poznaje. Stojimo na stanovištu da bi nam vi poslali ako je moguće nekoga za takovu stvar.

Molimo da nam objasnite niže navedeno da bi znali i zauzeti stav po ovome što kažemo.

1) Stigla je ovamo jedna žena koja se krije, da je upućena od vas ovamo, a to je Junka Klara trg. pomoćnica, stoga nam javite detaljno o njoj sve što je i da li je bila u radu ili nije, i gdje bi je mogli upotrebiti ako bi mogla nešto da radi ako bi je trebalo uposliti, pa nam ovo javite.

2) Također se tu nalazi i jedan omladinac brijački pomoćnik. On nas obavještava da je stigao tu već otprilike 3 mj. a tek sada se je prijavio da bi radio. Kada smo od njega tražili da li je on tamo radio, izjavio nam je da je radio u jednoj SKOJ-evskoj grupi kojoj je bio rukovodioc Dumančić Ante brijač, a on sam da se je kompromitirao. Pitali smo ga a kako je on dospio ovamo, on je ispričao da je on tražio da se ukloni i da mu se je dalo jedan mj. dana, ali da je on rekao tamo da ako bude potreban za kakve akcije da će on smjesta doći i napustiti i sam se povezati. Budući da nije do sada pozvan tamo a da je posla tu dosta i da je tu dosta vremena produžio pa da zbog toga nezna kako će se to uzeti stoga molimo da nas obavijestite odmah što je sa njime i što da se radi.

3) Kod nas je tu bio stigao još ranije Dani Poduje, iz Trogira koji da je bio u jednom partizanskom odredu, koji se je raspao, kad su napustili i kućama povratili i odazvali vlastima u tom vremenu je i on stigao. Brzo su vlasti saznale te su ga i pozvali da se prijavi, koji se je i prijavio. Međutim sada su ga okupatori prognali ali im je pobjegao i on se je sada povezao sa našim ljudima koji se kriju tu i po ovome tražimo da nas se izvjesti što ćemo sa njime. Kakav stav uzeti prema njemu da li

mu davat N.⁵ pomoć ili ne, pošto mi oslanjajući se na proglas CK koji se odazovu okupatorskim vlastima nismo mu dali ni narodnu pomoć a niti k tome vezu sa ljudima, a i on od kad je došao tu nije pomogao naročito što bi koristilo samom pokretu. Omladina je također izvršila jednu uspješnu akciju u rasturanju letaka namjenjenih talijanskoj vojsci koji su tako dospili u ruke samog oficira,⁶ koji je dao nalog vojsci da ako budu naknadno dobili nešto slično da odmah moraju uhapsiti ili eventualno legitimirati dotičnog koji bi im jednu ovakvu stvar uručio.

Videći okupatori da je broj članstva fašističke organizacije u opadanju stalno oni su se poslužili osobno da bi dobili na svoju stranu simpatije nezaposlenih dali su nalog da dođu u općinu i da će im dati neke biljete preko kojih bi imali dobivati pomoć. Sa naše strane ovo je bojkotvano pod svaku cijenu, ovo važi i za udovice.

Nemam vremena ispitajte lično dotičnog što je sve i dajte mu sva uputstva pošto je partijac.

Uz pozdrav

Gandi⁷

BROJ 146

**IZVJEŠTAJ IVANA MORDINA, SEKRETARA KOTARSKOG
KOMITETA KPH PELJEŠAC IZ PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O SITUACIJI NA PODRUČJU
PELJEŠCA I METKOVIĆA¹**

Drugovi !

U kratko sam Vam se već javio, kako ste iz mog izvještaja mogli razumijeti prvoga dana kada sam stigao [u Janjinu] iz Splita, u kući su me hapsili žandari² [ali] sam im pobjegao i iste sam večeri prešao... u srezu M[etković] ..³ straža, ali to bi alarmiralo neprijatelja pak bi nam moglo otežat prebacivanje odreda u Hercegovinu te smo mišljenja da bi bilo daleko bolje da ove akcije izvedemo neposredno pred samo prebacivanje ljudi kao već djelujući odred koji već djeluje oko Nevesinja i Stoca, posije mog zadržavanja od 10 dana u Srezu Metkovskom prebacio sam se u Pelješac samnom su došla na Pelješac 3 druga iz Metkovića to jest iz sela jer za istima su učestale žand. patrole da bi se ovamo za par dana sklonili; prebacili su se [na] Pelješac... pozivi za vojsku ljudi se ne odazivaju već se pridružuju k nama, kao primjer istaknuti nam

⁵ Narodnu

⁶ Vidi dok. br. 347.

⁷ Nikola Repanić-Gandi.

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/54.

² Ivan Mordin je stigao iz Splita u Janjinu u prvoj polovici rujna 1941.

³ Na ovom i ostalim mjestima označenim točkicama dokumenat oštećen, nečitljiv.

je kod nas na Pelješcu da su dobili pozive 14 ljudi 10 će se priključili nama 3 kriju sami neće ni sa nama ni u vojsku ustaša a samo 1 ustaša odlazi to će imat za naše prilike malogradanskog Pelješca dobar rezultat u Metkovskom srezu je situacija [prilična... i pored saboterstva nekih ... već ćemo priionit još jače radu mislimo da ćemo moć za prvi put odpremit Pelješac—Metković oko 50 ljudi a možda i više. U jednom malom selu zvanom Kremena, Srez Metkovski gdje ima 35 obitelji pravoslavne vjeroispovjesti koji su bili a još i danas proganja[ni] i uz prijetnju smrti prisiljavani da prođu u katolicizam, nama je već uspelo jednog mladeg čovjeka iz tog mjesta privući u naš logor, ima izgleda da će ga i drugi slijediti i u tom pravcu ćemo i što se bude dalo više poraditi, glede veze sa partizanima ... u Prebitovcima i sa odredima oko Nevesinja preko Stoca zatražili smo sve potrebite upute, a po mogućnosti i da nam pošalju čovjeka koji pozna teren da bi se sa njime na čelu lakše probili do njih gore. Cim taj kanal bude uspostavljen odmah ćemo početi sa odašiljanjem. Do idućeg put ćemo vas o tom opširnije i konkretnije izvijestiti, također vršimo sabirne akcije u novcu i materijalu ali, mnogo toga trebamo ovdje radi izdržavanja ... većeg broja ljudi. Izvještaj iz Splita... [do] bili smo jedan put i to... dalje neznarno uzrok, poslali smo vam 263 Lira to sam ja bio pozajmio 100 Lira kod drugova u Blatu, jer sam ostavio biljet da mi vi to dadnete, a da ćemo Vam mi poslat.

Napomenuti mi Vam je o onom slučaju sa Franićem Ivom koji radi u Postolarskoj zadrugi glede one robe i novaca koju su meni moji po njemu poslali. Ovaj je tvrdio meni da je dao 15 dana prije nego sam ja došao dolje nekom koji je sakupljao za partizane da otpreme zamnom, jer da je čuo da sam otišao u partizane a da je. .. poslao po njegovoj ženi koja je išla kod svoje... na Pelješac da preda mojim] dočim ona tvrdi da je [ko]fer ostao u Splitu ... roba, ona ga ovdje ra ... jer je ona otišla sada ... dana prije nego sam ja stigao u Split. Imam puno razloga vjerovat da je to on prisvojio jer ga poznam kao loš karakter a tako je kod nas i poznat zato vi dalje tu stvar rasvijetlite, bilo je sledeće robe:

1 gaće radne nove	2 rupca
1 košulja sa dva koleta	1 kravata
1 majica triko	1 gačice od ...
1 gačice nove	1 prsluk
1 par čarapa novih	i u novcu 390...

Novac zadržite dalje kao doprinos, a robu mi pošaljite po brodu Sipan po fogašti Grbiću za Mariju] Mordin. Ako ima nešto novog javit također postavite kritiku, žirim jer me čeka drugi posao.

Drugarski Vas pozdravlja

Izvjestite me da li još da idem sa terena prvim odredom ili da se zadržim i dalje ili da ostajem i dalje na terenu dok ih ne otpremim još neke odrede.

* Ivan Mordin-Cmi, sekretar Kotarskog komiteta KPH Pelješac.

BROJ 147

UPUTSTVA MJESNOG KOMITETA KPH SPLIT IZ 1941. PARTIJSKIM
ORGANIZACIJAMA ZA ODRŽAVANJE KONSPIRACIJE¹

Prijevod

UPUTSTVA ZA ODRŽAVANJE KONSPIRACIJE

U vrijeme sadašnjeg povećanog policijskog terora održavanje konspiracije je naše najbolje oružje u borbi sa policijom.

Cilj konspiracije je **prikrivanje organizacije ispred neprijatelja** i u tom smislu je neophodno održavati konspiraciju. Takvo održavanje konspiracije koje bi sakrilo naše djelovanje, našu liniju i našu borbu od masa, preobratile bi se u sektaštvo. Zbog toga, pravila konspiracije mora da budu održavana na način da, u što je moguće manjoj mjeri, omogućuje policiji razbijanje naše organizacije, a u što većoj mjeri da omogućuje širenje našeg djelovanja i zadobijanja što većeg utjecaja na mase.

1. Odnosi prema drugovima u radu. Prema pravilu, nitko ne smije znati tko su naši drugovi sa kojima radimo, izuzimajući one sa kojima se dolazi u izravan kontakt. A ni njima ne smijemo govoriti o ostalim sektorima djelatnosti, izuzev onima sa kojima se radi. Zbog toga, nitko od drugova ne smije nikome govoriti o bilo kojem sektoru rada, izuzev o onom u kojem drug djeluje. Ako bilo koja osoba istakne u družini, ili pak na nekom drugom mjestu, da radi na nekom drugom sektoru rada, mora, preko druga koji je odgovoran za taj njen posao, javiti sekretaru družine ili grupe, kažući samo da je drugdje zauzet i da je u određeno vrijeme on spriječen, bez indiciranja bilo šta o svom radu. Izvan kruga drugova ne smiješ govoriti nikome o svom radu ili o ljudima sa kojima radiš, makar ti bio i najbolji prijatelj, drug ili drugarica. **Svaka tvoja riječ u tom smislu je izdaja.** Drug koji govori o takvim stvarima gdje nije smio, mora biti, zavisno od težine, isključen ili najstrože kažnjen. Na nijednom mjestu, nigdje, drugovi se ne mogu nazivati njihovim imenima, **niti ako se osobno poznaju.** Svaki drug koji se uključi da učestvuje u našem radu mora imati jedno drugo, konspirativno, ime koje treba biti poznato svima onima koji sa njime rade. Svaki put da se drug naziva sa pravim imenom, poznatim, pred onim što ga ne poznaju. Također je prekršaj konspiracije davanje do znanja ma kome da ga poznaješ, osim onom sa kojim radiš, kao i preduzetog konspirativnog imena. Ako svi radite na jednom mjestu, jasno je da se poznajete i o tom ne treba govoriti. Ako ne radite nije potrebno da se zna da se međusobno poznajete, jer to može poslužiti policiji za otkrivanje preko drugog ono što nemože otkriti preko prvog, ako prvi kaže da ne pozna trećeg, poznato je međutim

¹ Nijedan primjerak originala nije sačuvan. Primjerak zaplijenjen od neprijatelja na talijanskom jeziku (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 464, f. 5.

od drugog. Ne može se uzeti u obzir izgovor da se u manjem gradu svi međusobno poznaju. To nije točno, a uostalom, u naš grad ulaze stalno nove osobe koje ne moraju sve da dolaze iz istog mjesta. — Kada na ulici vidiš nekog druga koji razgovara sa nekim, ne zovi ga po imenu, jer to može poslužiti da ga se otkrije pred ostalima. Potrebno je što je moguće manje služiti se imenima preuzetim u družini; služite se njima samo kad je to apsolutno neophodno. Ako jedan drug radi na dva odvojena sektora aktivnosti, mora imati dva konspirativna imena; na primjer u tehnicu i osnovnoj organizaciji. Razumije se da drug koji je vezan za dva sektora mora poznavati oba imena — sekretara MK. To može učiniti da policija vjeruje da se radi o dvije različite osobe. Na ulici nesmješ pozdraviti druga u slučaju kad je ovaj u društvu sa nekim kog ne poznaješ, ili ga pak poznaješ ali vas dvoje niste angažirani na istom sektoru, jer tako otkrivaš ono što nije potrebno, to jest da sa onim drugom imaš neke odnose. Osim toga, na taj način možeš — ako si ti sam kompromitiran — kompromitirati i nekompromitirane osobe i simpatizere.

2. O sjednicama i sastancima.

a) **na ulici.** Sastajanje sa kompromitiranim osobama, na ulici, u sadašnje doba kad policija hapsi po ulicama, **je zabranjeno.** Ako ima neka stvar za predati ili se dogovoriti, to mora da se obavi u jedan tren i neprimjetno. Točnost, potpuna točnost, je prvi uvjet za sastajanje na ulici. Svako čekanje znači izlagati se policiji. Zbog toga, drugovi se moraju sastajati u točno utvrđeno vrijeme. Ako neki drug ne dođe, može ga se maksimalno čekati 5 minuta, i to bez zadržavanja na jednom mjestu. Drug koji zakasni i ne dođe na sastanak odgovoran je za sve posljedice svog čina i, bez obzira na posljedice, svako zakašnjanje mora biti kažnjeno. U slučaju sastanka na ulici mora se izabrati neprimjetno mjesto. Ne glavne ulice, gdje šetaju policajci, ali ni one koje su potpuno puste, gdje nema nikog osim onih koji treba da se sastanu. Isto tako, nesmijete se služiti onim ulicama gdje mnogi ljudi i žene sjede ispred kuća i sve posmatraju i o svemu pričaju. Ako drugovi koji se sastaju treba da uđu u neki stan, nsmiju ići zajedno, izuzev u slučaju kad se radi o pitanjima iz njihovog privatnog života — ako obojica rade u istoj radionici pa zajedno moraju ići ulicom, što će izgledati prirodno. **Sastanci više od dvije osobe na ulici su apsolutno zabranjeni.**

b) **u stanovima.** Prije svega treba biti obazriv u pogledu kuće u kojoj će se održati sastanak. To se ne smije održavati u stanu koji je kompromitiran ili u kojem stanuje neki kompromitirani drug. Stan ne smije da se nalazi u kući čiji je ulaz lako osmotriv — na primjer ako u dvorištu ili ispred kuće sjedi mnogo ljudi i žena. — Iz stana ne smije da se vani čuje razgovor. Kuća ne smije da se nalazi na usamljenom mjestu, gdje je na stotinjak metara uočljiv onaj koji tamo ulazi, a posebno ako su trupe u blizini. Domaće osobe, makar bile veoma povjerljive, ne smiju vidjeti tiso

ulazi u kuću i tko učestvuje na sastanku. **Nitko, izuzev onih koji se nalaze na sastanku, ne smije znati tko na sastanku učestvuje.**

Za svaku treću osobu koja bi ušla u sobu u kojoj se održava sastanak odgovoran je onaj tko je našao kuću. Ova buržajska bolest mora biti izliječena, iskorijenjena. Ljudi koji dolaze na sastanak moraju biti sačekani od onih koje je našao u kući. **Ne smije se nikada reći čiji je stan.** Članovi moraju doći na sastanak u intervalima od barem tri minute. Drugovima se, po mogućnosti, mora reći gdje se taj stan nalazi, kako bi mogli da dođu. Jedan drug mora stajati pozadi vrata, pazeći tko ide i puštajući drugove koji dolaze da uđu bez zvonjenja na vratima. Dozvoljeno je samo lagano pokucati na vrata, ako nije moguće drukčije. Po mogućnosti je potrebno osigurati se da nitko od onih iz kuće uopće nezna da je sastanak održan, kakav je sastanak bio i tko je na njemu bio prisutan.

c) **na javnim mjestima, u polju, na moru.** Na javnim mjestima: gostionice, kafane, trgovi, kupališta, šestališta, ne smiju se održavati sastanci ove vrste. U polju i na moru — samo izuzetno i to konkretno ako su ispitani svi uvjeti za održavanje sastanaka i ako su odgovorni drugovi utvrdili mogućnost održavanja sastanaka. I ovi sastanci, također, moraju biti sasvim kratki.

3. **Prenošenje i posjedovanje materijala.** Materijal može prenositi samo nekompromitirani drug. Za takvog druga treba da se pobrinu oni koji su odgovorni za prenošenje materijala. Zabranjeno je prenošenje materijala u kovčezima ili na neki drugi primjetljiv način — u ruci, uvijen u novinski papir. Nijedan drug ne može držati kod sebe bilo koji materijal. Ako ima neku stvar da pročita mora naći neki stan gdje to treba da uradi, ali nakon čitanja materijal mora ponovno da bude sakriven. U krevetima, ladicama, pećima za grijanje, kovčezima, ne može se smatrati da je materijal sakriven, jer policija uvijek pretražuje ta mjesta. Bolje od svega je taj materijal staviti pod zemlju, na neprimjetnom mjestu. Uopće, u samom stanu je teško naći dobro i sigurno mjesto.

4. **Zabilješke i spisi.** Po mogućnosti, ne pisati nikakve zabilješke, već treba držati sve u pameti. **Posebno se ne smiju pisati imena i adrese.** Ako bilo koja stvar mora biti zapisana potrebno je imati sopstvenu šifru, koju nitko drugi ne smije poznavati. I ovdje zabilješke moraju biti pravljene u skraćenicama. Dočim ono što je napisano postane beskorisno treba to izbrisati, i to tako da se ne može pročitati. Svaki drug mora svakog dana pregledati svoje džepove, novčanike, ladice, da nije u njima ostala neka zabilješka koja bi mogla odati nekog ili neku stvar.

5. **Držanje pred policijom i pred sudom.** Detaljnije je napisano u knjizi o konspiraciji. Ovdje podsjećamo da na policiji ne smije odati ništa i nikog. Ništa se ne smije priznati, **ni za sebe ni za druge.** Niti onda kad si nađen na djelu. Nikad ne smiješ priznati da si imao neki materijal. S time otežavaš sebi. Svako priznanje pred policijom znači izdaju. Ako ne možeš naći dobre izgovore, bolje je šutjeti i ne davati nikakvu izjavu. Ne smiješ nikada davati izjave koje bi bile protiv radničke klase, našeg

pokreta ili partije. Uopće: ne davati nikakvu izjavu koja bi mogla biti iskorišćena protiv klase ili protiv partije. Kada se nađeš na policiji, ti se, na prvom mjestu, nalaziš pred neprijateljem. Biti uhapšen ne znači prestanak već nastavak borbe. Boriš se licem u lice s neprijateljem za tvoju organizaciju borbe. Moraš staviti samog sebe pred organizaciju a ne da tvoj život štitiš organizacijom. Svakim priznavanjem, pa i najmanjim, pred policijom ili pred sudom, potrebno je ipak zaštititi organizaciju i braniti liniju partije, ne priznavajući bilo kakvu krivicu organizacije.

Pred klasnim sudom ne postoji priznavanje krivice. Mi možemo biti suđeni samo od našeg suda, od suda radničke klase.

* * *

Potrebno je na krajnje savjestan način držati se ovih pravila. Na svakoj sjednici kandidata i simpatizera potrebno je ovo čitati prije sastanka, uz detaljnu diskusiju u ovom uputstvu.